

Həzrət Ayətullah əl-üzma

SEYİD ƏBDÜLKƏRİM MUSƏVİ ƏRDƏBİLİNİN HƏYATINA BİR BAXIŞ

Şiə məzhəbi zəngin tarixi boyu fəqihlik və mərcəlik bayrağını çiyninə almış, bu əmanəti sonrakı nəsillərə çatdırmış böyük şəxsiyyətlərin hüzuruna şahid olmuşdur. Ali-Məhəmməd (ə) məzhəbi bu fədakar insanların varlığı sayəsində yaşamış və möhkəmlənmiş, qarşısındakı maneələri uğurla adlamış, dəyərləli bir dürr kimi hazırkı nəsələ çatdırılmışdır. Bu insanların həyatının bizlər üçün nümunə ola biləcəyini və Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin dəftərxanasına ünvanlanmış çoxsaylı istəkləri nəzərə alaraq, bu böyük alimin elmi bioqrafiyasını araşdırmaq qərarına gəldik. Əlinizdəki kiçik yazı dənizdən bir damla kimi olsa da, onun mö`minlər və pak Əhli-beyt (ə) aşıqləri tərəfindən istifadə olunacağına ümid edirik.

Uşaqlıq dövrü

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili hicri-qəməri 1344-cü il (mil.1926) rəcəb ayının 13-ü səhər vaxtı, Əmirəl-mö`mininin (ə) milad günündə Ərdəbil şəhərində yoxsul bir ruhani ailəsində dünyaya göz açdı. Onun babaları Azərbaycanın Ordubad rayonundan Ərdəbilə köçmüşdülər. Atası böyük ruhani mərhum Seyid Əbdürrəhim, anası

təqvalı xanım, mərhumə Seyid Xədicə olmuşdur. Onların həmin vaxtadək səkkiz qız övladı vardı.

Ailənin son övladı və yeganə oğlu olan ustad hicri qəməri 1346-cı ildə 2 yaşında ikən (qarın yatalağı xəstəliyinə yoluxmuş) anasını itirmiş və bacılarının qayğısı ilə böyümüşdür.

Ustadın uşaqlıq dövrü ilə bağlı xatirələrindən biri onun həmin yaşlarda gördüyü bir yuxudur. Özü bu barədə belə buyurur: “Uşaq vaxtlarımda İmam Mehдинin (əc) ziyarətinə çox müştəq idim. İmamla görüş üçün kitablarda tövsiyə olunan bütün əməlləri yerinə yetirirdim. Çalışırdım ki, hətta müstəhəb əməlləri də tərک etməyim. Nəhayət, bir gecə həzrəti yuxuda gördüm. Uşaq atasının ağışuna sığındığı kimi həzrətin ətəyindən tutdum. Özümü onun mübarək qədəmlərinə yıxdım. Ondən mənə bir şey əta etməsini istədim. O da barmağındakı firuzə üzüyü çıxarıb mənim barmağıma taxtı. Bu yuxunu atama danışanda o mənə belə söylədi: “Bundan sonra sənin üçün heç bir nigarançılığım qalmadı. Çünki İmam Mehдинin (əc.) lütfü sayəsindəsən.”

Ailənin iqtisadi, dini və siyasi durumu

Ustadın təəssübkeş, çox dindar və mö`min ruhani olan atası ailənin hər bir üzvünü imanlı, arif, məzhəbə xidmətçi tərbiyə etmək istəyir, bu yönündə çox çalışırdı.

Həmin dövr İranda Rza Pəhləvinin səltənət günlərinə təsadüf edirdi. Rza Pəhləvi öz ingilis ağalarının istəyi ilə hər gün zorla da olsa, yeni bir siyasət izləyirdi. Bir gün görkəm birliyi adı altında insanların libaslarını, baş geyimlərini dəyişdirdi. Başqa bir gün hicabın aradan qaldırılması ilə bağlı göstəriş verdi. Bir gün gəldi ki, əzadarlıq, rövzə, moizə və xütbə məclislərinə qadağa qoydu. Başqa bir vaxt ruhani libasını qadağan etməklə alimləri və ruhaniləri sıxıntıya saldı.

Azğın şahın bu əməlləri müqabilində bə`zi ruhanilər xanənişin olub, gözləmə mövqeyi tutmuş, bə`zi ruhanilər libasını çıxarıb başqa bir peşə dalınca getmişdi. O qədər də az olmayan başqa bir qrup müqavimət göstərir, ağır çətinliklərə qatlaşaraq aşkar və gizli mübarizə aparırdı. Mərhum Mirəbdürrəhim bu qəbil şəxslərdən idi.

O, Pəhləvi rejimini azğın, şəriətə zidd, qeyri-qanuni sayırdı. Alimin bu düşüncə tərzi həmin dövrün ictimai-siyasi ab-havası ilə bağlı onun üçün çətinliklər yaratmışdı. Mübariz ruhani ikiqat artıq

təzyiqə mə`ruz qalırdı. Bə`zən aylarla mənzildə qalır, yalnız gecələr zəruri ehtiyaclar səbəbindən evdən çıxıb, tez də geri qayıdırdı. Həmin dövr o qədər dəhşətli və sıxıntılı idi ki, az bir qisim tanışlar və dostlar istisna olmaqla, kimsə mərhum Mirəbdürrəhimin mənzilinə get-gəl etmirdi. Bu hadisələrin acı nəticələrindən biri də ailənin günbəgün ağırlaşan maddi durumu, yoxsulluğu idi. Belə ki, ailənin bütün üzvləri ardıcıl günləri aclıq içərisində keçirirdilər. Hicri-şəmsi 1320-ci (mil. 1941) ilin şəhrivər ayında müttəfiqlərin İrana hücumu, rusların Azərbaycana daxil olması, Rza Pəhləvinin İrandan qaçması ilə sadə xalq hökumətin sıxıntılarında bir qədər nəfəs dərdi. Əlbəttə ki, İranın ictimai-siyasi durumu ağır vəziyyətdə qalmaqda davam edirdi. Amma ruhanilərə qoyulmuş məhdudiyətlər yüngülləşmiş, nəticədə bu ailə üçün də gediş-gəliş şəraiti yaranmışdı.

Təhsil və tələbəliyin başlanğıcı

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili altı yaşında uşaq ikən məktəbxanada təhsilə başlamış, Qur`ani-kərimi öyrənmişdi. Ustad həmin vaxt şər`i hökmlər risaləsi, “Gülüstən”, “Tənbihi-ğafilin”, “Nisabus-sibyan”, “Qolzari-bihar”, “Əbvabul-cinan”, “Məcalisul-muttəqin”, “Tarixi-mu`cəm”, “Dürreyi-Nadiri”, “Tarixi-Vəssaf” , “Hesabi-farsi” və başqa bu kimi kitablar oxuyurdu. Ustad hicri şəmsi 1318-ci (mil. 1939) ildə ərəb dərslərinə başladı. Hicri-şəmsi 1319-cu ildə hövzə dərslərini davam etdirmək üçün Ərdəbildə Molla İbrahim elmi mədrəsəsinə daxil oldu.

Həmin vaxt Ərdəbildə dini elmlər tədris edən üç mədrəsə vardı: Mirzə Əli Əkbər mədrəsəsi, Salehiyyə mədrəsəsi, Molla İbrahim mədrəsəsi. Birinci mədrəsə məktəbə çevrilmiş, ikinci mədrəsə iranlı mühacirlərə sığınacaq üçün verilmişdi. Yalnız Molla İbrahim mədrəsəsində dərslər davam edirdi. Həmin vaxtlar hövzə dərsləri oxumağa maraq yox idi. Bu mədrəsənin cəmi dörd tələbəsi vardı. Bəli, ustad belə bir çətin şəraitdə tələbəliyə başlamış, “Cameül-müqəddimat”, “Süyuti”, “Cami”, “Mutəvvəl”, “Haşiyeyi-Molla Abdullah”, “Şəmsiyyə”, “Məalim”, “Şəraye” dərsləri oxumuş, hicri şəmsi 1322-ci ildə həmin mədrəsədə keçirilən dərsləri başa çatdırmışdır.

Müttəfiqlər İrana daxil olduqdan sonra insanlar zalım hökumətin sıxıntılarında azad oldular. Həmin vaxt gənclərin hövzə dərslərinə

marağı artdı. Bir çox gənc tələbələr təhsillərini davam etdirmək üçün Molla İbrahim mədrəsəsinə daxil oldular. Bu gənc tələbələrin gəlişi, onların ciddi səyləri ustadın hövzə elmlərinin müqəddimə dərslərini, yəni sərf-nəhv, məntiq dərslərini başlamasına səbəb oldu. Ustad təhsillə kifayətlənməyib, Rza xanın 20 illik diktaturasından miras qalmış mə'nəvi boşluğu aradan qaldırmaq üçün moizə məclisləri təşkil edir, xütbələr oxuyur, Ərdəbil əyaləti və ətraf məntəqələrində çıxışlar edirdi.

Quma hicrət

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili hicri-şəmsi 1322-ci (mil. 1943) il mübarək ramazan ayında müqəddəs Qum şəhərinə hicrət edib, ali təhsilini orada davam etdirmək qərarına gəlir. Ayın axırlarında Ərdəbildən çıxıb, şəban ayının 9-da müqəddəs Qum şəhərinə daxil olur. O, feyziyyənin hücrələrinin birində yerləşir. Qum şəhərində qaldığı üç ildən artıq müddətdə “Lümətəyn”, “Rəsail”, “Məkəşib”, “Kifayətəyn”, üsul xaric dərsləri, Qur'an təfsiri və fəlsəfə oxuyur. O eyni zamanda “Məalim”, “Lümətəyn”, “Qəvanin” tədris etməklə məşğul olur. Cənab ustad həmin dövrdə böyük şəxsiyyətlərin hüzurundan faydalanıb elm öyrənir. “Məkəşib”in bir miqdarını və “Kifayə”nin 1-ci cildini Ayətullah əl-üzma Seyid Məhəmməd Rza Gülpayiqanidən, “Məkəşib”in bir hissəsini, “Kifayə”nin II cildini, “Meybodinin hidayətinin şərhini”ni Ayətullah əl-üzma Hacı Seyid Əhməd Xansaridən, “Rəsail”i Ayətullah Hacı Şeyx Mürtəza Hairi və Ayətullah Sultanidən, “Mənzumə”ni Ayətullah Hacı Mirza Mehdi Mazandaranidən, “Əsfar”ı Ayətullah Seyid Məhəmməd Hüseyn Təbatəbaidən öyrənir.

Ustad təhsil almaqla yanaşı dini maarifin yayılması ilə məşğul olur, təbliğ günləri İranın müxtəlif məntəqələrində moizə və xütbə məclisləri təşkil edir, öz dini söhbətləri ilə cəmiyyətin mə'nəviyyatını tərəvətləndirir.

Həmin vaxtlar Qum elmi hövzəsinin işləri mərhum Ayətullah Höccət Kuhkəməri, Seyid Məhəmməd Təqi Xansari, Sədrəddin İsfahaninin öhdəsində idi. Şəhər ruhaniləri ilə bağlı işlərlə Ayətullah Feyz, Ayətullah Kəbir, Ayətullah Ruhani məşğul olurdu. Ayətullah İmam Xomeyni (r), Seyid Məhəmməd Rza Gülpayiqani, Hacı Şeyx Məhəmməd Əli İraqi (Əraki), Seyid Məhəmməd Damad hövzənin 2-ci

təbəqə tanınmış ruhanilərindən sayılır, hövzənin ali tədris proqramını tədris edirdilər. Həmin vaxtlar elmi hövzənin bə'zi alimləri qərara gəlmişdilər ki, hövzəni canlandırmaq üçün Ayətullah əl-üzma Bürucerdini Quma də'vət etsinlər. Bu alimlərin səyi sayəsində Ayətullah əl-üzma Bürucerdini Quma gəlib tədrisə başladı, onun gəlişi ilə əlaqədar elmi hövzədə əhəmiyyətli bir canlanma yarandı.

Həmin illər yadellilərin İrana hücumu ilə ölkədə, eləcə də müqəddəs Qum şəhərində siyasi vəziyyətdə çaxnaşma yarandı. Digər bir tərəfdən ruslar Azərbaycana daxil olduğu üçün azəri ailələrindən gələn köməklər kəsildi. Azəri tələbələr ciddi maddi çətinliklərlə üzləşdilər. Həmin günlərdə həzrət Ayətullah əl-üzma Seyid Əbülhəsən İsfahani Nəcəf şəhərində dünyasını dəyişdi. Onun ölümü şiə dünyasına, xüsusi ilə İrana ciddi tə'sir göstərdi. İranın həmin dövrdəki hökuməti böyük alimin ölümündən istifadə edərək bir tərəfdən öz müxaliflərini əzmək, digər tərəfdən elmi hövzəni Nəcəfdən Quma köçürməklə ruhanilərin nüfuzu sayəsində siyasi böhrandan çıxmaq məqsədi izləyirdi. Məhəmməd Rza Pəhləvi belə bir istəklə Ayətullah əl-üzma İsfahninin dünyasını dəyişməsi münasibəti ilə Ayətullah əl-üzma Bürucerdinə başsağlığı teleqramı göndərdi. Şahın bu işi elmi hövzənin günbəgün artan qüdrətindən danışırdı. Sonralar Pəhləvi rejimi belə bir addımın yanlış olduğunu anlayıb, var gücü ilə ruhaniyyəti nüfuzdan salmağa çalışdı. Amma ruhanilərin və elmi hövzənin məhəbbətini qəlblərdən çıxarmaq mümkün deyildi.

Bir tərəfdən mərhum Ayətullah əl-üzma Bürucerdinin bariz elmi şəxsiyyəti, digər bir tərəfdən həmin dövrdəki hakimiyyətin bitərəflik siyasəti hövzə alimlərinin fəaliyyətlərini daha da gücləndirdi. Hər yerdən alimlər və ruhanilər Quma gəlirdilər. Hövzədə misilsiz bir canlanma vardı. Həmin vaxtlar Nəcəf elmi hövzəsində əvvəlki sakitlik yaranmışdı və həmin hövzə elmlə məşğul olmaq üçün daha münasib sayılırdı.

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili həmin vaxtlar təhsil eşqi ilə aram və münasib mühit axtarışında idi. Bu səbəbdən də Nəcəf elmi hövzəsini münasib sayıb oraya üz tutdu.

Şərif Nəcəf şəhərinə mühacirət

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Qum elmi hövzəsindən olan üç alimlə şərif Nəcəf şəhərinə mühacirət etmək qərarına gəlir. Sonradan həmin iki şəxs fikrindən daşınır və böyük ustad mərhum Şeyx Əbülfəzl Halalzadə Ərdəbili ilə hicri-şəmsi 1324-cü (mil. 1945) il aban ayının 16-da, hicri-qəməri 1364-cü il zilhicce ayının əvvəlində Qumdan Nəcəfə yola düşür. Həmin vaxtlar İraqa qanuni mühacirət imkanları yox idi. Bu qəbil səfərlər çox çətin həyata keçirdi. Müsafirlər naçar qalıb məxfi şəkildə Xurrəmşəhr istiqamətindən avarlı qayıqla Bəsrə ərazisinə daxil ola bilirdilər. Bu yolun çətinlikləri uzun-uzadı, eyni zamanda eşidiləsidir. Onlar Bəsrə, Abbasiyyə və Divaniyyədən keçir, Allahın lütfü ilə çətinliklərə sinə gərib, həmin il zilhiccenin 7-si günortadan sonra şərif Nəcəf şəhərinin Seyid mədrəsəsinə çatırlar. Onların Nəcəfə gəlişi Ərəfə gecəsinə düşür. Hər iki yoldaş müstəhəb müqəddimələri yerinə yetirdikdən sonra Nəcəf elmi hövzəsinin qədim ən`ənələrinə uyğun olaraq gecə vaxtı Kərbəlaya yola düşürlər. İki gün sonra Nəcəfə qayıdır və hövzə təhsilinə başlayırlar.

Böyük ustad Nəcəfdə olduğu günləri öz təhsil dövrünün ən üstün günləri sayır. Həmin vaxt Nəcəfdə tələbələr üçün çox sakit bir mühit yaranmışdı. Tələbələrin təhsil, tədris və araşdırmadan əlavə bir işi yox idi. Onlar böyük ustadların dərində həvəslə iştirak edir, onların elm dəryasından bəhrələnirdilər. Elmi məsələlərin araşdırılmasına olan maraq ustadı bu sahədə çalışmalara sövq etmiş, o, böyük alimlərin dərslərindən bir hissəsini qələmə almışdı.

Nəcəfdə elmi fəaliyyət

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili şərif Nəcəf şəhərində qaldığı müddətdə fiqh üsulundan “qət və zənn” , “bəraət və iştiğal” və bir sıra başqa mövzuları, namaz və onun vaxtı, qiblə və namaz libası, namaz qılınan yer, namazın şərtləri kimi bəhsləri “Məkasibin” sonunadək mərhum Ayətullah əl-üzma Xoyinin hüzurunda təhsil almışdır. Təharət mövzusunu dəstəməzin sonunadək mərhum Ayətullah əl-üzma Həkimdən, ictihad və təqlid mövzusunu mərhum Ayətullah əl-üzma Seyid Əbdülhadi Şirazidən, "Müamilə" kitabının əvvəlini mərhum Ayətullah əl-üzma Milanidən, bu mövzuda başqa bir

bölməni mərhum Ayətullah əl-üzma Şeyx Məhəmməd Kazim Şirazidən, “Ürvə”nin bir hissəsini mərhum Ayətullah əl-üzma Şeyx Məhəmməd Kazim Ali-Yasindən, “Mənzumə”nin sonunadək fəlsəfəni mərhum Şeyx Sədra Badkubeyidən öyrənmiş, eyni zamanda Ayətullah əl-üzma Xoyi, Milani və Həkimin dərslərindən bəhrələnmişdir.

Ustad şərif Nəcəf şəhərində nisbətən qısa bir müddət (iki ildən bir qədər artıq) qalsa da, həmin müddətdə dövrün böyük şiə alimlərinin fiqh və üsul dərslərində iştirakı onun üçün çox səmərəli və dəyərli olmuşdur. Böyük ustadların fiqh, üsul, fəlsəfə sahəsindəki araşdırmaları onun elmi şəxsiyyətinə güclü təsir göstərmişdir. Ayətullah əl-üzma Xoyinin ustadla bağlı buyuruğunu yada salmaq yerinə düşər. O, Qumdan gəlmiş üç tələbənin qısa bir müddətdən sonra geriye dönməsinə təəssüflənmiş və buyurmuşdu: “Kaş bu şəxslər Nəcəfdə qalıb Quma qayıtmayıdılar!” Həmin üç nəfərdən biri Musəvi Ərdəbili olmuşdur.

İrana dönüş

Həmin vaxtlar İraqdakı vəziyyət siyasi baxımdan çətinləşirdi. Xalq ingilislər tərəfindən hakimiyyət kürsüsünə oturdulanlara qarşı çıxır, onları hakimiyyətdən uzaqlaşdırmaq istəyirdi. Ölkədə çaxnaşmalar zirvə həddinə çatmışdı. Artıq Bağdadda, Nəcəfdə və bir çox başqa şəhərlərdə qan axıdılmışdı. Nəhayət, zalım rejim süqut etdi. Mərhum Seyid Məhəmməd Sədr dövlət qurdu. Qısa bir müddətdən sonra mərhum Sədrin də dövləti süquta uğradı. Əcnəbilərin digər bir əlaltısı olan Nuri Səid ölkənin baş naziri təyin edildi.

Həmin günlərdə ustad bir məktub aldı. Həmin məktubda atasının ağır vəziyyətdə olduğu bildirilirdi. İraqdakı çaxnaşmalar, atasının xəstəliyi ilə bağlı nigaranlıqlar onu İraqdan İrana dönməyə məcbur etdi.

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili İraqdan qayıtdıqdan sonra hicri şəmsi 1327-ci (mil. 1948) ildə Quma gəlib Feyziyyə mədrəsəsində məskunlaşdı. Ustad İraqdan döndüyü vaxt nə vaxtsa oraya qayıtmaq fikrində idi. Elə bu məqsədlə də şərif Nəcəf şəhərindəki əşyalarını özü ilə götürməmişdi. Amma tale başqa hökm verdi. İraqa qayıtmaq üçün ikinci imkan ələ düşmədi.

Ustad Quma gəldikdən sonra atasının yaxşı vəziyyətdə olduğunu öyrəndi. Qum hövzəsindəki vəziyyətlə tanışlıq üçün bir neçə ay bu şəhərdə

qaldı. Həmin vaxt mərhum Ayətullah əl-üzma Bürucerdinin xaric dərslərində, mərhum Ayətullah Damadın fiqh və üsul dərslərində, mərhum Əllamə Təbatəbainin fəlsəfə dərslərində iştirak etdi. Rəcəb ayında Ərdəbilə yola düşdü. Orada atası ilə görüşdü. Ustadın atası ömrünün qalan hissəsini Nəcəf və ya Qumda keçirmək arzusunda idi. Ailə ilə birlikdə Nəcəfə getmək müşkül olduğundan Quma gəlib kiçik bir mənildə yerləşdilər. Ustad təhsil və tədrislə məşğul idi. Amma Qumdakı çətin şərait səbəbindən atası Ərdəbilə qayıtmalı oldu. O, hicri-şəmsi 1330-cu (mil. 1951) ildə dünyasını dəyişdi.

Qumda fəaliyyətlər və baş verən hadisələr

1. TƏHSİLİN DAVAMI

Qeyd etdiyimiz kimi, ustadın Qumdakı əsas işi təhsilini davam etdirmək idi. Ustad həm mərhum Bürucerdi, Seyid Məhəmməd Damad, Əllamə Təbatəbainin dərslərində iştirak edir, həm də İmam Xomeyninin əxlaq dərslərində, Ayətullah əl-üzma Gülpayiqani, mərhum Ayətullah Hacı Şeyx Mürtəza Hairi, Ayətullah əl-üzma Hacı Seyid Əhməd Xansarinin fiqh dərslərindən bəhrələnirdi.

2. TƏDRİSİN DAVAMI

Elmi hövzənin qədim və faydalı ənənələrindən biri tələbənin təhsillə yanaşı tədrislə də məşğul olmasıdır. Bu iş tələbələrin elmi və tərbiyəvi ruhiyyəsinə müsbət təsir göstərir. Ustad Qumda qaldığı müddətdə bu ənənəni davam etdirmiş, “Rəsail”, “Məkəşib”, “Kifayə”, “Mənzumə” tədris etmişdir. Düşüncəli və çalışqan tələbələr bu dərslərdə iştirak etmiş, uyğun dərslər adətən ümumi şəkildə keçirilmişdir. Ustad məhəbbət göstərən bəzi tələbələrə fiqh və üsulun ali-ixtisas (xaric) dərslərini də tədris etmişdir.

3. QUR`AN SAHƏSİNDƏ FƏALİYYƏTLƏR

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Qumda qaldığı müddətdə Qur`an sahəsində də çalışmış, həftədə iki gün hövzənin alimləri ilə birlikdə Qur`an təfsiri ilə məşğul olmuşdur. Bu məclislər onun Qumda qaldığı müddətdə fasiləsiz şəkildə davam etmişdir. Ustad Qumdan mühacirət etdikdən sonra da həmin dərslər

dayandırılmamışdır və bu gün də davam etməkdədir. O, Ərdəbildə, Tehranda olduğu vaxtlarda həmin dərslərlə məşğul olmuşdur. Hazırda onun əsas fəaliyyət sahələrindən biri Qur`an araşdırmaları, Qur`an təfsiridir. Bu sahədəki fəaliyyətlər bə`zən məqalələr şəklində müxtəlif mətbuat orqanlarında öz əksini tapır.

4. DƏRĞİ NƏŞRİ

Ustad Qumda olduğu müddətdə elmi hövzənin bir qrup alim və ruhaniləri ilə ilk dəfə “İslam məktəbi” adlı dərginin nəşrinə başlamışdır. Bu dərgi böyük və misilsiz məhəbbətlə qarşılanmışdır. Ustad bu dərginin banilərindən olmuşdur. Onun bu dərgidə “Qur`an baxımından din”, “Qur`an və ya qürub etməyən günəş”, “Nuh tufanı” kimi yazıları dərc olunmuşdur. Ustad bu dərgi ilə bir müddət (dərginin doqquz sayınadək) əməkdaşlıq etmiş, Qumdan köçdükdən sonra isə həmkarlığını dayandırmışdır.

5. TƏBLİĞ SƏFƏRLƏRİ

Ruhanilərin əsas vəzifələrindən biri yer üzündə dinin, ilahi hökmlərin təbliğidir. Həmin dövrün hakimiyyəti ruhanilərə, xüsusilə siyasi baxışı olan ruhanilərə ciddi nəzarət etsə də, ustad siyasi fəaliyyətlə məşğul olmuş, hövzənin tə`til olduğu vaxtlarda ölkənin müxtəlif nöqtələrinə təbliğə getmişdir. Bu gün də Urumiyyə, Məşhəd, Ənzəli, Dərgəz, Həmədan, Ərdəbil, Babul, Dehşər şəhərlərində mö`minlər ustadın cazibəli söhbətlərini məhəbbətlə xatırlayırlar.

6. SİYASI FƏALİYYƏTLƏR

Şübhəsiz ki, İslam dini insanların həm dünya, həm də axirət səadətinə diqqət yetirir. Bu səbəbdən də ictimai-siyasi, mədəni-iqtisadi sahələrlə məşğulluq ruhanilərin əsas vəzifələrindən sayılır. Ruhanilər öz fəaliyyətlərinin ilk günlərindən müsəlmanların bu günü və gələcəyi ilə bağlı siyasi məsələlərlə məşğul olmuş, öz vəzifələrini yerinə yetirmişlər. Bu siyasi hadisələrdən biri də Doktor Müsəddiqin baş nazir olduğu dövrdə keçirilən beynəlxalq sülh konfransı olmuşdur. İlk əvvəl İranın dini və siyasi şəxsiyyətlərinin bir çoxu bu müqaviləni təsdiqləyib imzaladılar. Sonradan mə`lum oldu ki, bu işə plan cızanlar kommunistlər imiş və dini şəxsiyyətlər bu işə müxalif olduqlarını bildirdilər. Amma başqa bir qrup, o cümlədən Seyid Əli Əkbər

Burqeyi, Şeyx Məhəmməd Baqir Kəməreyi əvvəlki mövqeləri üzərində dayanıb, hətta konfransın keçirildiyi Vyanaya getdilər. Burqeyi İrana qayıdan vaxt onu marksistlər qarşıladılar. Qum tələbələri ayağa qalxdı və qarşিদurma yarandı. Atışma baş verdi və bir nəfər həlak oldu, çoxları yaralandı. E'tiraz və qarşিদurmalar iki gün uzandı. Feyziyyə nəzarət altına alınmışdı. Bu işdə həm şahın yaxınları, həm də başqa qruplar iştirak edirdi. Onların hər birinin öz məqsədi var idi. Doktor Müsəddiq vəziyyəti araşdırmaq və sabitlik yaramaq üçün cənab Məlik İsmailini öz nümayəndəsi olaraq Ayətullah əl-üzma Bürucerdinin görüşünə göndərdi. Həmin vaxt tələbə hərəkatının aparıcılarından olan Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Ayətullah əl-üzma Bürucerdini tərəfindən Məlik İsmaili ilə görüşdü. Ustad xanım Mə'sumənin hərəmində xalq qarşısında çıxış etdi və Ayətullah əl-üzma Bürucerdinin bəyanatını oxudu.

Ərdəbilə Qayıdış

Hicri-şəmsi 1338-ci (1959) ilin ramazan ayında ağır elmi, təbliği, ideoloji, siyasi fəaliyyətlərin tə'sirindən ustadın səhhətində problemlər yarandı. Təkrar müayinələrdən sonra həkimlər yaşayış yerinin dəyişilməsini, bir müddət işdən uzaqlaşmağı tövsiyə etdilər. Ustad hicri-şəmsi 1339-cu (mil. 1960) ildə yay tə'ili günləri Qumdan Ərdəbilə getmək məcburiyyətində qaldı. Ərdəbildə yay günləri mərhum Hacı Mirsaleh məscidində moizə və təbliğ məclisləri təşkil edildi. Həmin məscidin yaxınlığındakı Molla İbrahim mədrəsəsinin tə'mirinə başlandı. Yay fəsli başa çatdıqdan sonra Quma qayıtmaq istəsə də, Ərdəbil alimləri və xalqının tə'kidi ilə ilin sonunadək səfərini tə'xirə saldı. Amma ustad tərəfindən başlanılmış işlər başa çatdırılmadığından böyük alim hicri-şəmsi 1347-ci (mil. 1968) ilədək Ərdəbildə qalmalı oldu. Ərdəbildəki fəaliyyət dövrü bir qədər uzun çəkdiyindən həmin dövrlə bağlı bə'zi nöqtələri yada salmaq yaxşı olar.

Ərdəbildə fəaliyyətlər

1. ELMİ FAƏLİYYƏTLƏR

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Ərdəbildə olduğu vaxt Qumda elmi fəaliyyətlə məşğul olan bə'zi alimlər və tələbələr

Ərdəbilə qayıtdılar və ustadın hüzurunda “Rəsail”, “Məkasib”, “Kifayə” oxumağa başladılar. Bir müddət sonra alim fiqh və üsulun ali-ixtisas (xaric) dərslərinin və "Ürvə"nin tədrisinə başladı.

Ustad tədrislə yanaşı elmi hövzəni idarə edir, mədrəsə binalarının təmiri ilə məşğul olur, tələbələrə maddi yardım göstərir, onları müxtəlif şəhər və kəndlərə təbliğə göndərir, onların problemləri ilə məşğul olurdu.

2. TƏBLİĞ

Ustad həmin müddətdə heç vaxt təbliğ işini dayandırmadı. Şam və xüftən namazlarından sonra söhbətlər aparılır, Qur'an təfsir edilirdi. Alimin evində həftəlik məclislər keçirilirdi.

3. İQTİSADİ FƏALİYYƏTLƏR

Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin qədim dostlarından, tələbə yoldaşlarından olan İmam Musa Sədr Livanın cənubunda yoxsulluqla mübarizə proqramı həyata keçirirdi. Ustad öz qədim dostundan ilham alaraq yoxsul Ərdəbil əyalətində iqtisadi fəaliyyətlərə başladı. Müəyyən araşdırmalardan sonra infaq və sədəqələrin toplanması üçün nümayəndələr təyin olundu. Yoxsullara əl sənaye işləri öyrədilməsi üçün mərkəz təşkil edildi. Onların istehsal etdiyi məhsullar bazarlara çıxarılır, qazanc zəruri ehtiyaclarına sərf edilirdi. Öncə corab və bu kimi zəruri trikotaj məhsullarının istehsalına başlanıldı. Gələn gəlir hesabına ailələr himayəyə götürüldü. Bu mərkəz fəaliyyətlərini genişləndirdiyi bir vaxt şah rejimi özü üçün təhlükə hiss edib maneçiliklər törətməyə başladı. Ərdəbilin həmin vaxtkı Savak (xəfiyyə) rəisi deyirdi: “Biz axundları nəzarət altına almaq, hətta aradan götürmək əzmindəyik. Axundlarsa elə bir iş görürlər ki, onlara qarşı addım atanda yüz, ya min nəfərlə üz bəüz gələk. Onları xalqdan ayırmaq üçün çox iş görülüb. Nailiyyətlər qorunmasa, onlar yenidən ictimai həyat səhnəsində görünəcəklər. İstənilən bir qiymətə onların fəaliyyətlərinin qarşısı alınmalıdır!”

Elə bu məqsədlə də, xalqın müəssisə və onun proqramları ilə tanış olacağı gün Savak məmurları oraya hücum edib müəssisəni bağladılar. Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili ev dustağı edildi. Savakın göstərişi ilə müəssisəyə kömək edənlər həbs olunur, onlara əziyyət verilirdi. Beləcə, mərkəzin fəaliyyətlərinin qarşısı alındı.

4. SİYASİ FƏALİYYƏTLƏR

Böyük ustadın siyasi düşüncələri hələ uşaqlıq dövründə ailədə formalaşmışdı. Onun uyğun görüşləri əsasən söhbətlərində, nitqlərində, təbliğlərində özünü göstərirdi. Ustadın Urumiyyədə 7 il davam etmiş cazibəli söhbətlərini yada salmaq yerinə düşər. Hicri-şəmsi 1339-cu (mil. 1960) ildə ustad Ərdəbildə olduğu vaxt siyasi mübarizələr onun fəaliyyətlərinin tərkib hissəsinə çevrilmişdi. Bu səbəbdən də o daim şah rejimi tərəfindən tə'qib olunurdu.

Pəhləvi rejimi ustadın bütün addımlarını izləyirdi. Onun təbliği, söhbətləri, tədrisi, get-gəli, qonaqları, məktubları nəzarət altına alınmışdı. Hətta mədrəsə tikdiyi, yoxsullara əl tutduğu vaxt ətrafındakı insanlar, tələbələr də incidilirdi.

Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin şah rejimi ilə əsas qarşıdurmalarından biri ərəblərlə İsrail arasındakı 6 günlük müharibə dövrünə təsadüf edir. Həmin vaxt bütün şah rejimi İsrailə tərəfdarlıq edir, ərəblərin ziddinə mə'lumatlar yayırdı. Ustad minbərdə ərəblərin müdafiəsinə qalxdı. Şah rejimi onu həbs edib Təbrizə sürgün etmək qərarına gəldi. Həmin vaxt Ərdəbil alimləri və camaat əl-ələ verib ustadın müdafiəsinə qalxdılar. Bütün camaat onun məscidinə toplanıb e`lan etdi ki, onun həbs olunacağı təqdirdə məscidlər bağlanacaq, xalq şəhərdən bayıra çıxacaq. Ruhanilərin müqaviməti ilə rastlaşan Pəhləvi rejimi işin sonundan qorxub ustaddan əl çəkdi. Qarşıdurmalardan biri də kapitulyasiya hadisəsi ilə bir vaxta düşdü. Ustad bu mövzu ilə bağlı xalqa agahlıq verdi və xalq bazarda işi saxlamaq qərarına gəldi. Şah mə'murları ciddi səylə fəalları tə'qib etməyə başladılar. İş o yerə çatdı ki, tə'qib edilən şəxslər Ərdəbildən mühacirət etməli oldular.

5. "CƏMALİ-ƏBHA" KİTABİ

Bəhailər bir neçə səbəbdən Ərdəbilə maraq göstərirdilər:

1. Əli Məhəmməd Baba yaxın 18 nəfərdən biri Molla Yusif Ərdəbili adlı birisi idi. Ərdəbil əhalisi bu şəxsi tanımasa da, onun adı bəhai kitablarında qeyd edilmişdir. Ərdəbil yaxınlığında Molla Yusif adlı bir kənd var. Bə'zi bəhailər iddia edirlər ki, bu kənd bəhailərin kitabında adı çəkilən Molla Yusifin kəndidir. Onlar bu dəlillə həmin kəndi müqəddəs sayır, ona xüsusi maraq göstərirlər.

2. Hicri-qəməri 1338-ci (mil. 1959) il Ərdəbildə Əminul-Üləma adlı bir şəxs yaşamışdır. Bu şəxs xalq arasında bəhai kimi tanınmışdır.

Ramazan ayında onun aşkar halda çörək yediğini görəni biri bunun səbəbini soruşduqda Əminul-Üləmə demişdir: “Bu gün ramazanın 21-ci günüdür. Bu gün Əli (ə) öldürülüb və Allahın nizamı pozulub. Sən də orucunu yeyə bilərsən”. Həmin ərədbilli Əminul-Üləmanın sözlərindən qəzəblənib, onu öldürür. Bəhailər həmin şəxsi öz şəhidləri sayırlar.

3. Bəhailərin Ərdəbildə bir neçə vəqf evi olub. Həmin evlərdən birini gizli şəkildə özlərinə kitabxana etmişdilər.

4. Ərdəbil əyalətinin dövlət mə'murlarından bə'ziləri, o cümlədən Səyyah və Ənsari kimi mə'murlar bəhai olmuşlar.

Bütün bu səbəblərdən bəhai təbliğatçıları xüsusi ilə yay aylarında sərin havalı Ərdəbilə gəlir, gəncləri öz tə'sirləri altına salmağa çalışırdılar. Bə'ziləri həmin məclislərdə iştirak etdikdən sonra Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili ilə görüşür və suallarına cavab alırdılar. Ustad bu adamlara tapşırırdı ki, bəhailərin suallarını dinləyib, cavabı sonraya saxlasınlar. Yalnız mütaliələrdən sonra yetərli cavablar versinlər. Bəhailərin suallarını cavablandırmaq üçün onların öz mənbələrinə müraciət etmək zəruri idi. Ərdəbildə Ənsari adlı bir şəxs tərəfindən bəhai kitabxanası yaradılmışdı. Bu kitabxanadakı kitablara müraciətlə bəhailərin sualları cavablandırılırdı. Nəhayətdə Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin bəhailərə cavablarından ibarət “Cəmalibəha” adlı kitabı ərsəyə gəldi. Bu kitab min tirajla çap olunub paylandı. Həmin kitabı görəni İmam Musa Sədr onu ərəb dilinə tərcümə etdirmək qərarına gəlmişdi. Təəssüf ki, böyük mücahid bu işə macal tapmadı.

Ərdəbildən Tehrana muhacirət

Ustadın Ərdəbildəki siyasi fəaliyyətləri onun ciddi nəzarət altına alınması, hətta Savak mə'murlarının onun evinə hücumları ilə nəticələndi. Artıq ustadın evində də əmin-amanlıq qalmamışdı. Ustad bu mövzuda imam Xomeyni (r) ilə məsləhətləşdi. İmam ona belə cavab vermişdi: “Biz ağaların şəhərləri tərk edib Tehran və Quma gəlməsini münasib saymırıq. Amma belə görünür ki, siz səfər etməyə məcbursunuz. Öz vəziyyətinizi özünüz daha yaxşı bilirsiniz və münasib qərar çıxara bilərsiniz”. Bəli, İmam seçim aparmağı ustadın öz ixtiyarına vermişdi. Beləcə, Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Ərdəbildən hicrət etmək qərarına gəldi. Amma Savak mə'murlarının

maneçiliyi gözlənilirdi. Bu maneçiliyi aradan qaldırmaq üçün zəmin yaratmaq lazım idi.

Hicri-şəmsi 1347-ci (mil. 1968) ildə Məşhəd ətrafında güclü zəlzələ baş verdi. Həmin dövrün hökuməti özünü xalq tərəfdarı kimi göstərərək onlardan pul toplayır və öz adından zərər çəkənlərə çatdırırdı. Dövlət e`lanlar yayır, meydanlarda çadırlar qurmaq üçün xalqı köməyə çağırırdı. Amma rejimin bütün fəaliyyətləri səmərəsiz qalmışdı. Belə bir vaxtda şəhərdəki ruhani və alimlər müstəqil fəaliyyətə başladılar. Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili də bə`zi dostları ilə birlikdə e`lan edib xalqı məscidə topladı və ianələr yığmağa başladı. Qərara alındı ki, yığılmış yardımlar Məşhəddə məskunlaşmış mərhum Ayətullah əl-üzma Milaniyə göndərsin. Həmin vaxt ustadın ianələri Məşhədə çatdırmaq və “Cəməli-əbha” kitabını çap etdirmək bəhanəsi ilə Tehrana yola düşməsi üçün şərait yarandı.

Tehranda fəaliyyətlər

Hicri-şəmsi 1347-ci (mil. 1968) ilin yayında ustad Tehrana gəldi. Bir neçə gün sonra Əmirəl-mö`minin məscidində ustadın imamlığı ilə camaat namazı bərpa olundu. Bu məscid Nüsrət xiyabanında yerləşirdi. Dostları və yaxınları müxalif olsalar da, ustad bir müddətdən sonra ailəsini Tehrana gətirdi.

Tehranda həm camaat namazı qılınırdı, həm də ustad Nüsrət məscidində fiqhın ali-ixtisas (xaric) dərslərini tədris edir (xüms kitabını), bə`zi tələbələrə “Əsfarın” I cildini öyrədirdi. Bundan əlavə, həmfikirlərlə fəlsəfi söhbətlər aparılırdı. Şəhid Ayətullah Behişt, Şəhid Ayətullah Mütəhhəri, Şəhid höccətül-İslam Müfəttih və bə`zi başqa dostlarla Qur`an elmlərində ciddi araşdırmalar aparılırdı. Bu iş üçün münasib məkana və imkanlı kitabxanaya ehtiyac vardı. Bu məqsədlə Əmirəl-mö`minin məscidinin kənarında yer ayrıldı. Araşdırmalar üçün nəzərdə tutulmuş kitabxana yaradıldı. Bundan əlavə, şam və xüftən namazlarından sonra ardıcıl şəkildə Qur`an təfsiri məclisləri quruldu.

Həmin vaxtlar İranda ateist fikirlər sür`ətlə yayılırdı. Belə bir vaxtda əqidə və ideoloji movzuları açıqlamaq məqsədi ilə siniflərin təşkil olunması, təbliğ üçün mərkəz tə`sis edilməsi zəruri idi. Həmin vaxt ustadın vasitəsi ilə Pərçəm xiyabanında mərkəz yaradıldı. Bu

mərkəzdə İranın məzhəbi nətiqləri və mütəfəkkirlərinin çıxışları təşkil olunurdu. Eyni məqsədlə Tehranda Müfid ibtidai mədrəsələri təşkil edildi. Bu gün də həmin müəssisələr fəaliyyətlərini davam etdirir. Həmin mərkəzlər şah rejiminin diqqətini cəlb etməsin deyə, Əmirəlmö`minin məktəbinin xeyriyyə müəssisəsi adı ilə tanıtıldı. Bu barədə hələ danışacağıq.

Uyğun fəaliyyətlər hicri-şəmsi 1357-ci (mil. 1979) ilədək davam etdirildi. Həmin il müsəlman İran millətinin mübarizələri daha da gücləndi. Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili İmam Xomeyniyə (r) ən yaxın adamlardan, inqilab fəallarından idi. Ustad inqilabdan əvvəlki dövərdə və inqilabın ilk onilliyində siyasi səhnədə ən fəal şəxslərdən olmuşdur. Amma əlinizdəki məcmuədə bu barədə danışmaq imkanımız yoxdur, ustadın yalnız elmi və mədəni fəaliyyətlərini nəzərdən keçirə bilirik.

1. ELMİ VƏ MƏDƏNİ FƏALİYYƏTLƏR

Ustad Tehranda olduğı müddətdə bir sıra elmi və mədəni fəaliyyətlərlə məşğul olmuşdur. Fiqh və üsulun ali-ixtisas (xaric) dərslərinin tədrisi, tələbələr və ruhanilər üçün "Mənzumə"nin I cildinin tədrisi, "Fəlsəfə üsulu və realizm" kitabının tədrisi, təkamül və fəlsəfə tarixi mövzusunda silsilə dərslər, namazqılanlar üçün təfsir mövzusunda söhbətlər, müxtəlif zümrələr üçün Qur'an elmləri və fəlsəfə əsasları mövzusunda söhbətlər ustadın elmi və mədəni fəaliyyətlərinə nümunə göstərilə bilər. Bu fəaliyyətlər o qədər genişləndi ki, rejim mərkəzi nəzarət altına aldı və Savak mə'murları oraya hücum etdi. Kitabxana dağıldı, mərkəzin mülkü qarət olundu, fəaliyyət dayandırıldı.

2. "ƏMİRƏL-MÖ`MİNİN (Ə) MƏKTƏBİ" XEYRİYYƏ MÜƏSSİSƏSİNİN TƏ`SİSİ

Hicri-şəmsi 1348-ci (mil. 1969) ildə mədəni fəaliyyətlərin gücləndirilməsi üçün ustad bir neçə həmməsləki ilə birlikdə Əmirəlmö`minin (ə) məktəbi xeyriyyə müəssisəsini tə`sis etdi. Allahın lütfü ilə həmin müəssisə bu gün də fəaliyyətini davam etdirməkdədir. Bu müəssisənin nəzdində üç məscid, bir mədəniyyət mərkəzi, dörd ibtidai mədrəsə, universitet fəaliyyət göstərir.

İnqilabın ilk on ilində, yə`ni hicri-şəmsi 1357-ci ildən 1368-ci

ilədik (mil. 1979-1989) ölkədəki həssas durumla bağlı ustadın da həyatında dəyişikliklər baş verdi. O öz fəaliyyətlərini iki hissəyə bölməyə məcbur oldu. Birinci fəaliyyət yönümü elmi və mədəni fəaliyyətlər idi. İkinci yönüm siyasi fəaliyyətlər və hökumət işlərinə aid idi. Qeyd etdiyimiz kimi, bu kitabçada yalnız birinci qisim fəaliyyətləri nəzərdən keçiririk. Hazırda ikinci qisim fəaliyyətlər haqqında danışmaq imkanımız yoxdur.

İNQILABIN İLK 10 İLİNDƏ ELMİ VƏ MƏDƏNİ FƏALİYYƏTLƏR

İnqilabın ilk 11 ilində böyük ustad xüsusi bir şəraitdə elmi və mədəni fəaliyyətlərlə məşğul oldu. Onun əsas işlərindən biri məhkəmə qanunları hazırlamaq, bu qanunları şər'i və fiqhi mə'yarlarla əsaslandırmaq idi. İnqilabdan öncəki dövrün qanunları, xüsusən də cinayət məəcəlləsi Avropa qanunlarından iqtibas olunmuşdu. Bu səbəbdən də uyğun sahədə ciddi çalışmalara ehtiyac vardı. Bu məqsədlə fəqihlər və hüquqşünaslardan ibarət xüsusi komissiya təşkil edildi. Mütəfəkkir və ziyalı müsəlmanların həmkarlığı ilə bu iş başa çatdırıldı, şəriət prinsiplərinə əsasən yeni qanunlar tənzimləndi. Əlbəttə ki, həmin qanunları kamil hesab etmək olmazdı və onların təkrar nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac vardı.

Bə'zən mühakimə zamanı mə'lum olurdu ki, tənzimlənmiş qanunlarda müəyyən məqamlar nəzərdən qaçırılmışdır. Hakim mövcud qanunlar əsasında hökm verə bilmirdi. Belə hallarda o, mö'təbər dini mənbələrdə axtarış aparmalı idi. Əlbəttə ki, bu işin öhdəsindən gəlməyən hakimlər də vardı. Xüsusi ilə fiqhi mənbələrdə nəzərdə tutulmayan hallarla bağlı hökm vermək problemə çevrilmişdi. Belə məqamlarda məsələlərə aydınlıq gətirmək Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin əsas vəzifələrindən biri idi.

Məhkəmə sistemində mühüm vəzifələrdən biri də hakimlərin yerləşdirilməsi idi. Bir çoxlarının idarə işi ilə tanışlığı yox idi. Mühakimə işində ictihad dərəcəsi zəruri şərt sayıldığından bu sahədə hövzə alimlərindən istifadə etmək zərurətə çevrilmişdi. Amma Qum və Nəcəf hövzələrində əksər alimlər namaz və oruc kitablarını tədris etdiyindən hüquq sahəsi diqqətdən kənar qalmışdı. Məhkəmə sistemində çalışmalı olanların əksəriyyəti bu sahədən xəbərsiz idi. Digər bir tərəfdən, şər'i mənbələrdə bildirilənlər bə'zən mövcud

ictimai duruma münasib olmurdu. Bütün bu problemlər məhkəmə sisteminin işini çətinləşdirirdi.

Mövcud problemi aradan qaldırmaq məqsədi ilə Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili İslami hüququn tam ali-ixtisas dərslərini keçmək məcburiyyətində qaldı. O “Fiqhul-qəza” kitabını tərtib edib yeni məsələlərlə bağlı açıqlamalar verdi.

Ustadın mühüm elmi fəaliyyətlərindən biri də iqtisadi sahə ilə bağlı idi. Ölkə iqtisadiyyatının əsasını təşkil edən bank, maliyyə əməliyyatları nizamlanmalı idi. Bu iş İslam Respublikasının əsas ehtiyaclarından idi. Uyğun problemləri aradan qaldırmaq üçün azad iqtisadiyyat, sosialist iqtisadiyyatı kimi mövzularda mütaliələr etmək, müqayisəli şəkildə araşdırma aparıb İslam iqtisadiyyatı sistemini qurmaq ustadın mühüm işlərindən idi.

Quma yenidən hicrət

Hicri-şəmsi 1368-ci (mil. 1989) il xordad ayının 14-də İmam Xomeyni (r) dünyasını dəyişdi. Hələ o sağ olduğu vaxt Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili dövlət işlərindən kənarlaşıb elmi fəaliyyətlərlə məşğul olmaq arzusunu bildirmişdi. Amma İmam hər dəfə bu istəyə mənfi cavab verirdi. İmamın vəfatından sonra ustad həmin ilin səhrivər ayında Quma hicrət etdi və növbəti fəaliyyətlərə başladı:

1. TƏDRİS VƏ TƏDQIQAT

Ustad müqəddəs Qum şəhərində məskunlaşan kimi fiqh və üsulun ali-ixtisas (xaric) dərslərinin tədrisinə başladı. O, üsul və fiqh dərsləri ilə yanaşı hüquq, diyələr, şəhadətlər, qisas mövzularını tədris edib, uyğun sahədə kitablar tərtib etdi. “Fiqhul-qəza”, “Fiqhul-hüdəd”, “Əttə`zirət”, “Fiqhul-diyat”, “Fiqhul-qisas” kitabları nəşr olundu. Artıq “Fiqhul-şəhadət” kitabı da çapa hazırdır. Həmin müddətdə tə`til günlərində şirkət, ictimad, təqlid, sığorta mövzularında tədris apardı, “Fiqhul-şirkə”, “Kitabul-tə`min” kitablarını tərtib etdi.

Alim mühüm şər`i cəzalar mövzusunu başa çatdırdıqdan sonra hüquqi və mədəni mövzuları araşdırdı, müzaribə kimi ciddi ehtiyac duyulan mövzulara aydınlıq gətirdi. Bu mövzuların tədrisini başa çatdırmış ustad müamələ mövzusunda kitabların tədrisi ilə məşğuldur.

2. "MÜFİD" UNIVERSİTETİNİN TƏDRİS PROQRAMI VƏ İDARƏ OLUNMASI:

Həzrət Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbili Qumda təhsilə məşğul olduğu vaxtlardan başlayaraq, bütün tələbələr kimi təhsil sistemindəki nöqsanlar barədə düşünür, bu nöqsanların aradan qaldırılmasını arzulayırdı.

Hövzə təhsilində mühüm nöqsanlardan biri dərs proqramlarının müasir dövrlə ayaqlaşmamasıdır. Dünyada və cəmiyyətlərdə baş verən dəyişikliklərlə əlaqədar yeni ehtiyaclar və suallar yaranır. Adətən, qədim kitablarda bu suallara ətraflı cavab tapmaq mümkün olmur. Xüsusilə, beynəlxalq hüquq, dövlətlərin hakimiyyəti altında olan mülkiyyətlər məsələsi, vətəndaşlıq məsələsi, sələmdən uzaq bank və sığorta məsələləri yetərincə araşdırılmalıdır. Hökumət və siyasət mövzuları, sosiologiya, fəlsəfə, yeni sxolastika, siyasi elmlər hələ ki müasir ehtiyacları ödəyəcək səviyyədə deyil. Bu mövzulara akademik səviyyədə yanaşılması zəruridir. Digər bir tərəfdən, İslam Respublikasının idarə olunması üçün məs'uliyətli mütəxəssislərə ehtiyac var. Bu sahədəki ehtiyacı təkcə hövzə elmlərinə yiyələnməklə ödəmək mümkün deyil. Günün sorğularını yetərincə cavablandırmaq üçün müasir elmlərlə dərinlən tanışlığa ehtiyac var. Ustad bütün bu ehtiyacları nəzərə alaraq, Qumda növbəti dəfə məskunlaşdığı vaxt "Müfid" universitetini təsis etmək qərarına gəldi. Bu universitetin təşkil olunmasında məqsəd İslam quruluşunun ehtiyac duyduğu elmlərin tədris edilməsidir. Bu universitetdə müasir elmlərlə yanaşı İslam elmləri də dərinlən araşdırılır.

Hazırda sözügedən universitetdə hüquq, iqtisad, fəlsəfə, siyasət, Qur'an elmləri tədris olunur. Gələcəkdə uyğun ixtisas sahələrini artırmaq, doktorluq dərəcəsi vermək nəzərdə tutulur. Hazırda bu universitetdə 600-ə yaxın tələbə təhsil alır. Bu tələbələr müstəqil şəkildə hövzə elmlərinə də yiyələnirlər. Universitetə daxil olmaq üçün "Şərhi-lümə", "Üsuli-Muzəffər" kurslarını başa çatdırmaq, təhsil şəhadətnaməsi və konkursda iştirak vəsiqəsinə malik olmaq şərtidir. Universitetdə təhsil üçün qoyulan şərtlərdən biri də budur ki, tələbələr bu müəssisədə təhsil almaqla yanaşı hövzə dərslərini davam etdirsinlər.

Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin əsərləri

1. Fiqhul-qəza
2. Fiqhul-hudud və tə`zirət
3. Fiqhul-diyat
4. Fiqhul-qisas
5. Fiqhul-şirkət və tə`min
6. Fiqhul-müzaribə
7. Fiqhul-şəhadət
8. "Xiyarə-məkəsib"ə haşiyə
9. Bir dövrə üsuli-fiqh
10. Ayətullah əl-üzma Həkim və Xoyinin fiqh və üsul dərsləri
11. Ərrəsailul-fiqhiyyə
12. Qur`an təfsiri mövzusunda məqalələr
13. Əxlaq dərsləri
14. İqtisad (4 cild)
15. Kitab və sünnə əsasında İslam iqtisadiyyatı
16. Cəməli-əbhə
17. Risaleyi-əməliyyə
18. Mənasiki-həcc
19. Nəhcür-rəşad
20. İstiftaat

Mənim fətvalarımı ehtiva edən və etimadlı şəxslər tərəfindən Azərbaycan dilinə çevrilmiş bu şərif risaləyə əməl etmək yetərlidir və mükəlləfin üzərindən şər`i vəzifənin götürülməsinə səbəb olar, inşallah.

Seyid Əbdülkərim Musəvi Ərdəbili

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ
وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

TƏQLİD HÖKMLƏRİ

Məsələ 1: İslam şəriətinin hökmlərini yerinə yetirmək bütün mükəlləflərə vacibdir. Mükəlləf aşağıdakı şərtlərə malik olan insanlara deyilir:

a) Həddi-bülüğa çatmaq; Həddi-bülüğa çatmağın üç əlaməti vardır:

1: Qarının aşağı hissəsində iri və cod tüklərin əmələ gəlməsi. **2:** Yuxuda və ya oyaq halda məninin (spermanın) xaric olması. **3:** Oğlanlar üçün qəməri təqvimilə 15 yaşın, qızlar üçünsə 9 yaşın tamam olması. Ehtiyata görə, müstəhəbdir ki, oğlan uşağı 13 yaşına çatdıqda vacib əməlləri yerinə yetirib, haram işlərdən çəkinsin, naməhrəm qadınlar da belə uşaqlardan örtünsünlər. Əgər yaşı dəqiq bilinməyən qız uşağı heyz qanına bənzər qan görsə və yaxud hamilə olsa, belə hökm olunacaqdır ki, qabaqcadan həddi-bülüğa çatmışdır.

b) Ağıllı olmaq; Ruhi xəstələr mükəlləf sayılmır və öhdələrinə heç bir şərti vəzifə düşmür.

c) İxtiyar sahibi və hökmü yerinə yetirməyə imkanlı olmaq. Üzərinə düşən hökmləri yerinə yetirmək iqtidarında olmayanlar mükəlləf sayılmır.

M. 2: Üzdə, sinədə və qoltuq altında iri tüklərin bitməsi, səsin qalınlaşması və bu kimi şeylər həddi-bülüğ nişanəsi deyil. Lakin insan bunların vasitəsilə özünün həddi-bülüğa çatmasına qəti şəkildə əmin olsa, həddi-bülüğa çatmış hesab olunur.

M. 3: Əgər oğlan həddi-bülüğa çatmaq üçün təkcə 15 yaşın tamam olmasının lazım olduğunu güman edib, öz vəzifələrinə əməl etməsə və sonra bilsə ki, onda həddi-bülüğun hansısa əlaməti varmış, yerinə yetirmədiyi namaz, oruc və sair əməllərin qəzasını etməlidir.

Şəkk etdiyi dövrün əməlləri ona vacib deyil; baxmayaraq ki, onları da yerinə yetirmək yaxşıdır.

M. 4: Müsəlman bir şəxs üsuli-dində (İslam dininin ideoloji prinsiplərində) yəqinə çatmalıdır [onları öz ağılı ilə qəbul etməlidir]. Lakin dinin qeyri-zəruri və əməli hökmlərində isə, ya özü müctəhid olub hökmləri ilkin mənbəyindən öyrənməli, yaxud müctəhidə təqlid, yəni onun göstərişlərinə müvafiq əməl etməlidir, yaxud da ehtiyat etməli və öz vəzifələrinə elə əməl etməlidir ki, şər'i vəzifəsini yerinə yetirdiyinə qəti əmin olsun. Məsələn, əgər müctəhidlərdən bəzisi müəyyən bir əməlin haram olduğunu, bəzisi isə haram olmadığını desə, o əməli yerinə yetirməsin. Habelə, əgər müəyyən bir əməli bəzisi vacib, bəzisi isə müstəhəb hesab etsə, onu yerinə yetirsin. Buna əsasən, müctəhid olmayanlar və ehtiyata əməl edə bilməyənlər lazımi şərtlərə malik olan müctəhidə təqlid etməlidirlər.

M. 5: İctihad dərəcəsinə çatan, şər'i hökmləri dəlil-sübutla əldə edən kişi və ya qadın ayrısına təqlid edə bilməz. Lakin, yalnız bəzi məsələlərdə müctəhid olanlar, müctəhid olmadıqları məsələlərdə ya lazımi şərtlərə malik olan müctəhidə təqlid etməli, ya da ehtiyata əməl etməlidirlər. Həmçinin, hələ ictihada çatmayan şəxs şər'i məsələlərdə fətva verməməlidir. Əgər belə bir şəxs hökmləri dəlil-sübutla əldə edə bilməyə-bilməyə hər hansı bir məsələdə fətva versə, həm özünün, həm də bilməyərkədən onun sözlərinə uyğun əməl edənlərin məsuliyyətini daşıyır.

M. 6: Hökmlərdə təqlid etmək odur ki, onları yerinə yetirərkən müctəhidin dəlil-sübutla əldə etdiklərinə əməl etməyi özünə vacib bilsin. Bu mənada təqlid, vəfat etmiş müctəhidə təqlid etməkdə qalmağın vacib və ya icazəli olmasında, habelə təqliddə bir diri müctəhiddən digər diri müctəhidə keçmənin mövzudur. Elə müctəhidə təqlid etmək lazımdır ki: kişi, həddi-bülüğa çatmış, ağıllı, on iki imamçı şiə, halalзадə, diri, ədalətli və ə'ləm (daha elmi) olsun (yəni Allah hökmünü əsl mənbələrindən anlamaqda və mövzuları dərk etməkdə öz dövrünün bütün müctəhidlərindən daha bilikli olsun), dünyaya ədalətlə ziddiyyət təşkil edəcək dərəcədə meylli olmasın. Həmçinin məşhur nəzərə əsasən, müctəhid kişi olmalıdır.

M. 7: Bu gün fiqh elminin ixtisaslaşdığını və müxtəlif fənlərə bölündüyünü nəzərə alsaq, əgər bir neçə müctəhidin hər biri fiqhın müəyyən bir bölməsində ə'ləm (digər müctəhidlərdən daha elmi)

olsa, o bölmələrin hər birində, həmin bölməyə ə'ləm olan müctəhidə təqlid edilməlidir.

M. 8: Ədalət, insanı vacib əməlləri yerinə yetirməyə və haram işlərdən çəkinməyə vadar edən xüsusiyyətə deyilir. Hər hansı bir insanın ədalətli olması onun zahirindən anlaşılır və iki ədalətli kişinin şəhadəti, yaxud etimada səbəb olan məşhurluq və yaxud yəqinlik hasil olan digər yollarla isbat olunur.

M. 9: Müctəhid və ə'ləm müctəhidi üç yolla tanımaq olar:

1-İnsanın özü qəti şəkildə buna əmin olsun. Məsələn, özü bu sahədə elmi olub müctəhidi və ə'ləmi tanıya bilsin və yaxud etimadlı və elmi bir şəxsin sözüylə buna əmin olsun.

2-Ə'ləm müctəhidi başqalarından seçə bilən iki ədalətli alim hər hansı bir şəxsin müctəhid və ya ə'ləm olmasını təsdiq etsinlər; bu şərtlə ki, başqa iki ədalətli alim onların sözlərini inkar etməsin.

3-Müctəhidi və ə'ləm müctəhidi başqalarından seçə bilən və sözlərindən yəqinlik hasil olan bir qrup alim kiminsə müctəhid və ya ə'ləm olmasını təsdiq etsinlər.

M. 10: Əgər ə'ləm müctəhidi tanımaq çətin olsa, gərək ə'ləm olmasına güman etdiyi şəxsə təqlid etsin. Hətta əgər bir şəxsin ə'ləm olmasına zəif ehtimal da versə və başqasının ondan ə'ləm olmamasını bilsə, həmin müctəhidə təqlid etməlidir. Həmçinin əgər bir neçə nəfər onun nəzərində başqa müctəhidlərdən ə'ləm, öz aralarında isə bərabər olsalar, onlardan birinə təqlid etməlidir. Əlbəttə, ehtiyata görə müstəhəbdir ki, onların arasında ən təqvalı olan şəxsə təqlid etsin.

M. 11: Müctəhidin fətvasını (dəlil-sübutlarla əldə etdiyi hökmü) üç yol ilə əldə etmək olar:

1-Müctəhidin özündən eşitməklə;

2-Müctəhidin fətvasını nəql edən iki nəfər ədalətli şəxsdən eşitməklə; bir nəfər adil şəxsin xəbər verməsi yalnız onun sözündən xatircəmlilik hasil olduğu halda kifayət edər.

3-Fətvanı müctəhidin risaləsində görməklə; bu şərtlə ki, insan o risalənin düzgünlüyünə qəti şəkildə əmin olsun. Yaxud müctəhidin öz əlyazmasını görməklə və yaxud insan üçün yəqinliyə səbəb olan hər hansı bir normal yolla. Məsələn, etimadlı və düzdən bir kəsdən eşitməklə.

M. 12: İnsan, müctəhidin fətvasının dəyişdiyinə əmin olmayınca, risalədə yazılanlara əməl edə bilər. Lakin fətvanın dəyişməsinə yalnız ehtimal versə, araşdırma və axtarış lazım deyil. Təqlid yalnız

vacib və haramlarda vacibdir, amma (vacib olması ehtimalı verilən müstəhəblər istisna olmaqla) müstəhəb əməllərdə vacib deyil.

M. 13: Əgər ə'ləm müctəhid müəyyən bir məsələdə fətva versə, onun müqəllidi (o müctəhidə təqlid edən şəxs) həmin məsələdə başqa müctəhidin fətvasına əməl edə bilməz. Amma əgər fətva verməsə və “ehtiyata görə filan işi görməlidir”-desə, məsələn “Ehtiyata görə, namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində təsbihat-ərbəəni (“Subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” cümləsini) üç dəfə demək lazımdır” –deyə buyursa, müqəllid ya bu ehtiyata əməl edib (bu ehtiyat, vacib ehtiyat adlanır) üç dəfə deməli, yaxud da elmi təqlid etdiyi müctəhiddən az, digər müctəhidlərdənsə çox olan başqa bir müctəhidə müraciət etməlidir. Əgər belə bir müctəhid bir dəfə deməyi kifayət bilsə, onu bir dəfə deyə bilər. Həmçinin əgər ə'ləm müctəhid “Məsələ təəmmül-məhəlli ya işkal məhəllindədir” –desə, yenə də bu şəkildə (ehtiyat-vacibdə olduğu kimi) əməl olunmalıdır.

M. 14: Əgər ə'ləm müctəhid müəyyən bir məsələdə fətva verdikdən sonra ehtiyat etsə, məsələn, “nəcis qab kürr suda bir dəfə yuyulsa, pak olar; baxmayaraq ki, ehtiyata görə üç dəfə yuyulmalıdır” –desə, onun müqəllidi həmin məsələdə başqa müctəhidin fətvasına əməl edə bilməz. O, ya öz müctəhidinin fətvasına, ya da fətvadan sonra buyurduğu ehtiyata əməl etməlidir (bu ehtiyata ehtiyat-müstəhəb deyilir). Əlbəttə, əgər başqa müctəhidin fətvası ehtiyata yaxın olsa, ona əməl edə bilər.

M. 15: Vəfat etmiş müctəhidə təqlidə başlamaq olmaz. Lakin əgər təqlid etdiyi müctəhid vəfat etsə və o, diri müctəhidlərdən ə'ləm olsa, həmin vəfat etmiş müctəhidə təqlidi davam etdirmək vacibdir. Amma vəfat etmiş müctəhid elmdə diri müctəhid ilə bərabər olsa, hər hansı birinə təqlid edə bilər. Baxmayaraq ki, diri müctəhidə təqlid etmək daha yaxşı və ehtiyata uyğundur. Əgər diri müctəhid vəfat etmiş müctəhiddən ə'ləm olsa, diri müctəhidə təqlid etmək vacibdir. Bu halda vəfat etmiş müctəhidə təqlid etmək yalnız diri müctəhidin fətvasıyla mümkündür. Əgər kimsə hər hansı bir əməli yerinə yetirərkən müctəhidin fətvasına əməl etməyi özünə vacib bilmişdirsə, bu, həmin məsələdə qalmaq üçün kifayətdir.

M. 16: Əgər müqəllid hər hansı bir məsələdə bir müctəhidin fətvasına əməl etsə və onun ölümündən sonra o məsələdə diri bir

müctəhidin fətvasına əməl etsə, həmin məsələdə yenidən vəfat etmiş müctəhidin fətvasına əməl edə bilməz. Lakin əgər vəfat etmiş müctəhid ə'ləm olsa, bu zaman təqliddə ona müraciət etmək vacibdir. Diri müctəhid hər hansı bir məsələdə fətva verməyib ehtiyat etdikdə, müqəllid də bir müddət o ehtiyata əməl etdikdə və bu məsələdə vəfat etmiş müctəhidə təqlid niyyətindən dönmədikdə isə, yenidən vəfat etmiş müctəhidin fətvasına əməl edə bilər. Məsələn, əgər namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində “Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” cümləsini bir dəfə deməyi kifayət bilən müctəhid dünyadan köçsə və diri müctəhid vacib-ehiyatı üç dəfə demək bilsə və müqəllid bir müddət bu ehtiyata əməl edib üç dəfə desə, əgər bu məsələdə vəfat etmiş müctəhidə təqlid niyyətindən dönməyibsə, yenidən onun fətvasına əməl edib bir dəfə deyə bilər.

M. 17: Ehtiyata görə, diri bir müctəhidin təqlidindən başqa bir diri müctəhidin təqlidinə keçmək olmaz. Lakin əgər başqası ə'ləm olsa, onun təqlidinə keçmək vacibdir.

M. 18: İnsana vacibdir ki, adətən ehtiyacı olan məsələləri öyrənsin.

M. 19: İnsan hökmünü bilmədiyi məsələ ilə rastlaşdıqda, imkan olduğu təqdirdə müctəhidin fətvasını öyrənənə qədər gözləməli və yaxud ehtiyata əməl etməlidir. Lakin əgər gözləmək mümkün olmasa, ya ehtiyata əməl etməli, ya da “Ə'ləm fəl-ə'ləm” qaydasıyla¹ başqa müctəhidə təqlid etməlidir. Hər halda, əgər əməli yerinə yetirməkdə xüsusi problem qarşıya çıxmazsa, o əməli yerinə yetirə bilər, amma əgər sonradan onun düzgün olmadığı və ya ə'ləm müctəhidin fətvasına zidd olduğu məlum olsa, onu yenidən yerinə yetirməlidir.

M. 20: Əgər bir şəxs müctəhidin fətvasını digərinə söyləsə və sonradan səhv etdiyini anlasa, mütləq öz səhvini düzəltməlidir. Müctəhidin rəyi dəyişildikdə də ehtiyata görə, ona xəbər verməlidir; xüsusilə əgər o, öz əməllərində fətva söyləyənin sözlərinə etimad edən şəxs olduqda.

M. 21: Bir müddət öz əməllərini təqlidsiz yerinə yetirən mükəlləf şəxs, əgər öz həqiqi vəzifəsinə əməl etdiyini bilsə və yaxud buna ehtimal versə, yaxud onun əməlləri indi, ya da əməllərini yerinə yetirən vaxt təqlid etməli olduğu müctəhidin fətvasına uyğun və yaxud

1. Yəni ən elmi müctəhiddən başlayaraq, elmi ardıcılıqla digər müctəhidə müraciət etmək.

da ehtiyata müvafiq olsa, onun əməlləri düzgündür. Belə olmadığı təqdirdə isə, əməllərinin düzgün olmadığı müddətin qəti bildiyi qədərincə ibadətlərinin qəzasını yerinə yetirməlidir. Əlbəttə, müstəhəb ehtiyat odur ki, öhdəsində heç bir şeyin qalmayacağına əmin olana qədər qəza etsin.

M. 22: Müctəhidin rəyi dəyişildikdə onun əvvəlki fətvasında qalmaq olmaz. Lakin əgər müctəhidin rəyinin dəyişilməsinə şəkk etsə, məsələ məlum olana qədər onun əvvəlki fətvasına əməl edə bilər.

TƏHARƏT HÖKMLƏRİ

MÜTLƏQ VƏ MÜZAF SU

M. 23: Su ya mütləqdir, ya müzaf. Müzaf su başqa bir şeydən alınan suya, məsələn qarpız suyuna və gülaba, yaxud başqa bir şeylə, məsələn palçıq və bu kimi şeylərlə qarışb daha su adlanmayan suya deyilir. Bundan qeyrilərinə isə mütləq su deyilir və beş qisimdir:

1-Kürr su; 2-Qəlil (az) su; 3-Axar su; 4-Yağış suyu; 5-Quyu suyu.

1-KÜRR SU

M. 24: Kürr su, ehtiyata əsasən, eni, uzunluğu və dərinliyinin hər biri üç qarış yarım olan qaba töküldükdə, qabı dolduran suya deyilir; baxmayaraq ki, eni, uzunluğu və dərinliyinin hər biri üç qarış olan qab da kifayətdir. Onun çəkisi yüz iyirmi səkkiz Təbriz “mən”i ölçüsündən iyirmi misqal azdır və ənənəvi kilo ölçüsüylə təqribən **384** kiloqramdır.

M. 25: Suyun kürr olması üç yolla məlum olur:

1-İnsanın özü suyun kürr olmasına xatircəm olsun.

2-İki adil kişi onun kürr olmasını xəbər versin. Bir nəfərin xəbər verməsi də xatircəmlilik yaranmasına səbəb olduğu təqdirdə, kifayətdir.

3. “Əl sahibi”nin (suyun, ixtiyarında olduğu şəxsin) deməsi, məsələn əgər ev sahibi suyun kürr qədərində olduğunu desə, onun kürr olması sabit olur.

M. 26: Əgər nəcisin eyni, məsələn bövl və qan kürr suya dəysə və onun vasitəsilə suyun rəngi, ya iyi və ya dadı dəyişilsə, su nəcis olar. Amma əgər dəyişməsə, nəcis olmaz.

M. 27: Əgər kürr suyun iyi nəcisdən başqa bir şeyin vasitəsilə dəyişsə, nəcis olmaz.

M. 28: Əgər nəcisin eyni, məsələn bövl kürdən çox olan suya dəysə və onun bir hissəsinin iyi, ya rəngi və ya dadı dəyişilsə, bu halda əgər dəyişilməyən hissə kürdən az olarsa, suyun hamısı nəcisdir; yox əgər dəyişilməyən hissə kürr qədər, yaxud ondan çox olarsa, təkcə rəngi, iyi, yaxud dadı dəyişilən hissə nəcis olar.

M. 29: Kürr suyuna birləşmiş fəvvarə suyu, ehtiyata əsasən, əgər nəcis suya qarışsa, onu paklayar, amma əgər damcı-damcı nəcis suyun üstünə tökülsə, onu paklamaz. Lakin damcılar arasındakı fasilə az olsa və su təzyiqlə elə tökülsə ki, birləşmiş sayılsa, habelə nəcis suya qarışsa, onu paklayar.

M. 30: Əgər nəcis bir əşyanı kürrə birləşmiş olan krantın altında yusalar, o əşyadan çıxan su kürrə birləşmiş olsa, nəcisin iyini, rəngini və ya dadını özünə götürməsə və kranı bağladıqdan sonra onda nəcis zərrəcikləri qalmasa, pak, əks təqdirdə isə nəcis olar.

M. 31: Əgər kürr suyunun bir hissəsi buz bağlasa və qalan hissəsi kürr qədərində olmasa, bu halda ona nəcis dəysə, nəcis olar. Buzun əriyib su olan hissələri də nəcis olar.

M. 32: İnsan əvvəlcə kürr miqdarında olan suyun azalıb-azalmaması barədə şəkk etsə, kürr suyu kimidir; yəni nəcisi paklayar və ona nəcis bir şey dəyəndə nəcis olmaz. Həmçinin, əvvəlcə kürdən az olan suyun kürr qədərinə çatıb-çatmaması barədə şəkk etsə, o su kürr suyu hökmündə deyil.

M. 33: Kürr qədərində olub-olmaması, həmçinin qabaqca kürr, ya ondan az olması bilinməyən suyun nəcisə toxunduğu zaman iyi, ya rəngi və ya dadı dəyişilməzsə, nəcis olmaz. Lakin nəcisi paklamaq üçün belə bir sudan istifadə etdikdə az su hökmündə olacaqdır.

2-QƏLİL SU

M. 34: Qəlil su–yerdən qaynamayan və kürdən də az olan suya deyilir.

M. 35: Əgər qəlil su nəcis şeyin üstünə tökülsə, yaxud nəcis şey o suya dəysə, nəcis olar. Amma əgər yuxarıdan təzyiqlə nəcis bir şeyin

üstünə tökülsə o şeyə dəyən qədəri nəcis, yuxarıda qalan hissəsi isə pakdır. Həmçinin əgər fəvvarə kimi təzyiqlə aşağıdan yuxarı getsə və nəcis onun yuxarı hissəsinə toxunsa, aşağı hissəsi nəcis olmaz; amma aşağı hissəsinə dəysə, yuxarısı da nəcis olar.

M. 36: Nəcisin eynini aparmaq məqsədilə onun üstünə tökülərkən ondan ayrılan qəلیل su nəcisdir. Həmçinin eyni aradan qaldırılmış nəcisi suya çəkmək məqsədilə onun üzərinə tökülən və ondan ayrılan qəلیل sudan qorunmaq lazımdır. Amma bövl və qaitin məxrəcini yumaq üçün istifadə olunan su beş şərtlə pakdır:

- 1-Nəcisin iyini, ya rəngini, yaxud dadını özünə gətirməsin;
- 2-Xaricdən ona başqa nəcis dəyməsin;
- 3-Bövl və ya qaitlə birlikdə başqa bir nəcis, məsələn qan çıxmasın;
- 4-Qaitin zərrələri suda olmasın;
- 5-Nəcis xaric olduğu yerin ətrafına adi qaydadan çox yayılmasın.

3-AXAR SU

M. 37: Axar su yerdən çıxıb axan (bulaq və kəhrizlərin suyu kimi) və ya qar kimi bir şeyə birləşib el arasında axarın davam etməsi kimi qəbul olunan sulara deyilir.

M. 38: Axar su kürdən az olsa belə, nəcisə toxunduğu zaman nə qədər ki, nəcisin vasitəsi iyi, rəngi, yaxud dadı ilə dəyişilməyib, pakdır.

M. 39: Əgər nəcis axar suya dəysə, nəcisin vasitəsi ilə iyi, rəngi və ya dadı dəyişilən qədəri nəcisdir və bulağa birləşən tərəf, hətta kürdən az da olsa, pakdır. Sair arx suları əgər kürr miqdarında olsa, yaxud (rəngi, iyi, dadı) dəyişilməyən su vasitəsi ilə bulaq tərəfinə birləşsə pak, əks halda nəcisdir.

M. 40: Axarı olmayan, amma hər dəfə su götürdükdə yenidən qaynayan bulaq suyu axar su hökmündədir. Yəni ona nəcis dəysə, nə qədər ki, rəngi, iyi, yaxud dadı nəcis vasitəsi ilə dəyişilməyib, pakdır. Amma əgər yerdən qaynaması zəif və hiss olunmayacaq dərəcədə olsa, ehtiyata görə adi su hökmündədir.

M. 41: Çayın kənarında yığışan və axar suya birləşən su, nəcis olmamasında axar su hökmündədir.

M. 42: Misal üçün, qışda qaynayan, yayda isə quruyan bulaq suyu yalnız qaynadığı zaman axar su hökmündədir.

M. 43: Hamam hovuzunun suyu kimi sular, hətta kürdən az olsa da, əgər kürr miqdarında olan su mənbəyinə birləşsə, axar su hökmündədir.

M. 44: Hamamın, habelə böyük binaların krant və duşlarından axan suyun borularının suyu kürr suyunu birləşmiş olsa, axar su hökmündədir.

M. 45: Yerdən qaynamayan, həmçinin qar kimi bir şeyə birləşib el arasında axarın davam etməsi kimi qəbul olunmayan, amma yerin üzündə axarı olan su kürdən az olsa və ona nəcis dəysə, nəcis olar. Amma əgər təzyiqlə axsa və nəcis onun aşağı hissəsinə dəysə, yuxarı hissəsi nəcis olmaz.

4-YAĞIŞ SUYU

M. 46: Əgər üstündə nəcisin eyni olmayan nəcis bir şeyə bir dəfə yağış yağsa, yağışın dəydiyi yerlər pak olur, amma iki-üç damcı yağış yağması kifayət deyil: elə yağmalıdır ki, “yağış yağır” deyilsin. Asfalt kimi möhkəm yerlərdə isə suyun axması da lazımdır. Paltar, palaz və bu kimi şeylərə isə su daxil olmalıdır, onları (yağış dəyəndən sonra) sıxmaq isə lazım deyil.

M. 47: Yağış nəcisin eyninin üstünə yağıb başqa yerə sıçradıqda, əgər nəcisin eyni o damcılarla birlikdə olmasa və nəcisin iyini, rəngini və ya dadını özünə götürməyə pəkdir. Deməli, yağış qanın üstünə yağıb başqa yerlərə sıçradıqda, əgər sıçrayan suda qanın zərrəcikləri olsa, yaxud o su qanın rəngini, iyini, yaxud dadını götürsə, nəcisdür.

M. 48: Əgər binanın tavanında, yaxud damın üstündə nəcisin eyni olsa, yağışın dama yağdığı müddətdə nəcis şeyə dəyib tavadan, yaxud navalçadan axan su pəkdir. Yağış dayanandan sonra axan suyun nəcis şeyə dəyməsi məlum olsa nəcisdür.

M. 49: Nəcis torpağın üstünə yağış yağsa, pak olar. Əgər yağış yağa-yağa onun suyu axıb nəcis olan üstübağlı bir yerə çatsa, oranı da paklayar.

M. 50: Nəcis torpaq yağış suyu vasitəsi ilə pəlcıq olsa və su onun hər yerini əhatə etsə, pak olar. Lakin təkə rütubət ona keçsə, pak olmaz.

M. 51: Əgər yağışın suyu bir yerdə toplansa, hətta kürdən az olsa da, yağış yağan müddətdə nəcis şeyi onda yusalar və nəcisin rəngini, iyini, yaxud dadını özünə götürməyə, o nəcis şey pəkdir.

M. 52: Əgər nəcis torpağın üstünə salınmış pak xalçanın üzərinə yağış yağıb nəcis yerə keçsə, xalça nəcis olmaz, nəcis torpaq isə paklanır. Lakin xalçayla yer arasında fasilə olsa və yağış suyu xalçadan keçib yerə damsa, ehtiyata əsasən, yer pak olmaz.

M. 53: Əgər yağış suyu, yaxud başqa bir su çuxur yerdə yığılsa və kürdən az olsa, yağış kəsiləndən sonra ona bir nəcis dəysə, nəcis olar.

M. 54: Nəcis olmuş hovuz suyuna yağış yağsa, ehtiyata əsasən, hovuzun suyu yağış suyuyla qarışması şərtilə pak olar.

5-QUYU SUYU

M. 55: Kürdən az olsa belə, yerdən qaynayan quyu suyuna nəcis dəydikdə, nə qədər ki, nəcisin vasitəsilə onun rəngi, iyi və ya dadı dəyişilməyib, pakdır. Amma müstəhəbdir ki, bəzi nəcislər quyu suyuna dəyəndə (düşəndə), sair kitablarda geniş şəkildə deyilən qədər o quyunun suyundan çəksinlər.

M. 56: Əgər quyuya bir nəcis tökülsə və onun suyunun rəngini, iyini və ya dadını dəyişdirsə, suda baş verən dəyişikliklər aradan getdikdən sonra, ehtiyata əsasən, quyu suyuyla qarışdığı təqdirdə, pak olar.

SULARIN HÖKMLƏRİ

M. 57: Mənası yuxarıda deyilən muzaf su nəcis şeyi pak etmir, onunla alınan dəstəmaz və qüsl batildir.

M. 58: Əgər nəcis bir şey muzaf suya dəysə, onu da nəcis edər. Amma əgər yuxarıdan aşağıya təzyiqlə nəcis şeyin üstünə tökülsə, nəcis şeyə dəyən hissələr nəcis, ondan yuxarıdakı hissələr isə pakdır. Məsələn, əgər güləb suyunu güləbdəndən nəcis əlin üstünə töksələr, ələ dəyən hissələr nəcis, dəyməyən hissələr isə pakdır. Həmçinin, əgər fəvvarə suyu kimi təzyiqlə aşağıdan yuxarıya getsə və yuxarı hissəsinə nəcis dəysə, nəcis olur, aşağı hissələri isə pak qalır.

M. 59: Əgər nəcis muzaf su kürü, yaxud axar su ilə, daha muzaf su deyilməyəcəyi tərzdə qarışsa, pak olar.

M. 60: Mineral sular və bəzi göllərin duzlu suları, həmçinin (şəhər evlərinə çəkilən) xlorlu sular mütləq su hökmündədir. Lakin onlara qarışan maddələr o qədər çox olsa ki, artıq onlara mütləq su deyilməsə, muzaf su hökmündə olacaqdır.

M. 61: Əvvəldə mütləq olan suyun muzaf olub-olmaması məlum olmazsa, mütləq su kimidir, yəni nəcis şeyi paklayır, onunla dəstəmaz və qüsl düzgündür. Habelə, əvvəlcə muzaf olan suyun mütləq olub-olmaması məlum olmazsa, muzaf su kimidir, yəni nəcis şeyi pak etmir, onunla alınan dəstəmaz və qüsl batildir.

M. 62: Hal-hazırda mütləq, yaxud muzaf olması məlum olmayan, əvvəllər də muzaf və ya mütləq olması məlum olmayan su nəcisi paklamır, onunla alınan dəstəmaz və qüsl də batildir. Amma kürr qədərində, yaxud ondan çox olsa və nəcis ona dəysə, onun nəcis olmasına hökm olunmur.

M. 63: Əgər nəcis bir şey kürr, axar və ya bu kimi bir suya dəysə və onun rəngini, iyini, yaxud dadını dəyişdirməsə, amma bir müddətdən sonra onun rəngi, iyi, yaxud dadı dəyişsə, əgər bu dəyişikliyin həmin nəcis vasitəsilə baş verməsi məlum olsa, ehtiyata əsasən, o su nəcis hesab olunur.

M. 64: Nəcis bir şey vasitəsilə iyi, ya rəngi, ya dadı dəyişilmiş su öz-özünə və heç bir kürr, axar və ya bu kimi sulara dəyməyərək təmizlənsə, yəni ondakı dəyişikliklər aradan getsə, pak olmaz.

M. 65: Nəcisin eyni (qan və bövl kimi) dəyən və bu səbəbdən rəngi, iyi, yaxud dadı dəyişilən su, hətta kürr, yaxud axar da olsa, nəcis olur. Amma suyun rəngi, iyi və ya dadı sudan çöldə olan bir şeyin (məsələn, su kənarında olan ölü heyvanın) vasitəsi ilə dəyişsə, nəcis olmaz.

M. 66: Nəcisin eyni (qan və bövl kimi) tökülən və rəngi, iyi və ya dadı dəyişilən su kürrə, yaxud axar suya birləşmiş olsa, yaxud üstünə yağış yağsa və ya külək yağış suyunu onun üzərinə töksə, yaxud yağışın suyu yağış yağın vaxt navalçalardan axıb onun üstünə tökülsə və ondakı dəyişiklikləri aradan aparsa, ehtiyata əsasən o zaman pak olar ki, kürr, ya axar və ya yağış suyuyla qarışsın.

M. 67: Nəcisin eynini aradan aparın zaman ondan ayrılan suya Gəşalə deyilir. Əgər nəcis bir şeyi kürr, yaxud axar suda batırırsalar, onu çölə çıxartdıqdan sonra tökülən su pakdır. Amma əgər qətil suyla nəcisi pak etmək istəsələr, onun ilk gəşaləsi (öz-özünə, yaxud sıxmaqla ondan tökülən su) nəcisdür. İki dəfə yuyulması lazım olan şeylərdən olduqda isə, ikinci gəşalədən də qorunmaq lazımdır.

M. 68: Əvvəldə pak olan suyun nəcis olub-olmaması məlum olmasa, pakdır; habelə əvvəldə nəcis olan suyun pak olub-olmaması məlum olmasa, nəcisdür.

M. 69: İtin, donuzun və əhli-kitab olmayan kafirin artığı nəcis və onu yemək haramdır. Əti haram olan heyvanların artığı pak, yeyilməsi isə məkrühdür.

NƏCİSLƏR

M. 70: On bir şey nəcisdır: 1) Bövl; 2) Qait; 3) Məni; 4) Murdar olmuş heyvan; 5) Qan; 6) İt; 7) Donuz; 8) Kafir; 9) Şərab; 10) Pivə; 11) Nəcis yeyən dəvənin təri.

1-2: BÖVL (SİDİK) VƏ QAIT (NƏCİS TULLANTI)

M. 71: İnsanın və atıcı qanı olan (yəni damarını kəsdikdə qanı sıçrayışla gələn) haram ətli heyvanların bövl və qaiti nəcisdır. Lakin əgər atıcı qanı olmasa da vacib-ehtiyata görə onların bövl və qaitlərindən qorunmaq lazımdır. Milçək və ağcaqanad kimi əti olmayan kiçik həşəratın fəzləsi isə pakdır.

M. 72: Əti haram olan quşların fəzləsi nəcis deyil, amma ehtiyata əsasən, onlardan da qorunmaq lazımdır.

M. 73: Nəcis yeyən heyvanların bövl və qaiti nəcisdır. Habelə, insanın yaxınlıq etdiyi heyvanın və əti donuz südündən qidalanmaqla möhkəmlənən qoyunun bövl və qaiti, ehtiyata əsasən, nəcisdır.

3: MƏNİ (SPERMA)

M. 74: Atıcı qanı olan haram ətli heyvanların mənisı nəcisdır. Ehtiyata əsasən, atıcı qanı olan halal ətli heyvanların mənisindən də qorunmaq lazımdır.

4: MURDAR (ÖLÜ HEYVAN)

M. 75: Atıcı qanı olan heyvanın ölüsü nəcisdır—istər haram ətli olsun, istərsə də halal ətli; istər özü ölmüş olsun, istərsə də başı şəriətdə müəyyən olunmuş qaydalara zidd şəkildə kəsilmiş olsun. Balığın isə atıcı qanı olmadığından, hətta suda da ölsə pakdır.

M. 76: Ölmüş insanın və heyvanın (it, donuz və əhli-kitab olmayan kafirdən başqa) bədəninin ruh olmayan (yəni onlara zərər yetən zaman ağrımayan) hissələri, məsələn yun, kürk, tük və dişlərinin bir hissəsi pakdır.

M. 77: Əgər insanın, yaxud atıcı qanı olan heyvanın bədənindən diri halda ət, yaxud ruhu olan başqa bir şey qoparılsa, nəcisdır. Amma insandan, bədəninin başqa bir yerinə və yaxud başqa bir insanın bədəninə əlavə etmək üçün ayrılan ət, dəri və ya hansısa bədən üzvü, əgər onun bədəninin bir hissəsi hesab olunsa, pakdır.

M. 78: Dodağın və başqa bədən üzvlərinin kiçik dərilərinin düşmə vaxtı çatarkən, onları qopartsalar belə, pakdır. Lakin müstəhəb ehtiyata görə, vaxtı çatmadan qoparılan belə dərilərdən qorunmaq lazımdır.

M. 79: Ölü toyuğun qarnından çıxan yumurtanın üstü dəri və ya qabıqla örtülmüş olsa, pakdır, amma onun bayırını suya çəkmək lazımdır.

M. 80: Əgər quzu, çəpiş və bu kimi heyvanlar ot yemək zamanına çatmadan ölsələr, onların qursağında olan pendir mayası pakdır. Amma onun üstünü suya çəkmək lazımdır.

M. 81: Qeyri-müsəlman ölkələrindən gətirilən maye dərmanlar, ətir, yağ, maz, sabun, qida məhsulları və bu kimi əşyaların nəcis olması bilinməsə, pakdır.

M. 82: Müsəlmanın əlində olan və ya müsəlman bazarında satılan ət, piy və dəri pakdır. Lakin əgər bir şəxs o müsəlmanın bunları kafirdən aldığı və şəriətdə müəyyən olunmuş qayda-qanun üzrə kəsilməsi barədə axtarış aparmadığını bilsə, nəcisdir.

5: QAN

M. 83: İnsanın və atıcı qanı olan (yəni damarını kəsdikdə qanı sıçrayışla gələn) bütün heyvanların qanı nəcisdir. Deməli, balıq və milçək kimi atıcı qanı olmayan heyvanların qanı pakdır.

M. 84: Əgər əti halal olan heyvanı şəriət qanunlarına müvafiq olaraq kəssələr və onun bədənindən normal qaydada qan getsə, bədənində qalan qan pakdır. Lakin bədən üzvündə məhv olub itməyə qədər onu yemək haramdır. Amma heyvanın nəfəs çəkməsi, yaxud başının hündür yerdə olması kimi səbəblərə görə onun bədənində qayıdan qan nəcisdir.

M. 85: Vacib ehtiyata əsasən, yumurtanın içində olan qandan qorunmaq lazımdır və hətta onu yumurtanın sarısıyla qarışdırıb aradan aparsalar belə, yemək haramdır. Lakin əgər yumurtanın sarısının nazik qabığını soymadan qanı ondan ayırsalar, yumurtanın ağını və sarısını yeməyin eybi yoxdur.

M. 86: Bəzən heyvanları sağarkən onların döşündən gələn qan nəcisdir və südü də nəcis edir.

M. 87: Dişlərin dibindən gələn qan, ağız suyu ilə qarışaraq aradan getsə, pakdır, amma ehtiyata görə, ağızın suyunu udmaq olmaz.

M. 88: Əgər əzildiyi üçün dırnağın, ya dərinin altında olan ölü qanlara qan deyilməzsə, pakdır; yox əgər onlara qan deyilsə, dırnağı

və ya dərini deşib onları çıxartmaq məşəqqətli olmadığı təqdirdə, qüsl və dəstəmaz üçün o qan təmizlənməlidir. Amma əgər bu iş əziyyətli olsa, nəcisin artıq yayılmaması şərti ilə onun ətrafı yuyulmalı, müstəhəb ehtiyata görə, sonra onun üstünə parça və bu kimi bir şey qoyulmalı, yaş əllə parçanın üstünə çəkilməlidir.

M. 89: Əgər insan, qanın dərinin altında öldüyünü, yoxsa ət əzilərək bu hala düşdüyünü bilməsə, pakdır.

M. 90: Əgər xörək qaynayan zaman içinə bir zərrə qan düşsə, xörək və onun qabı nəcis olur. Qaynamaq, hərarət və ya od paklayıcı deyil.

M. 91: Yara sağalan zaman onun ətrafında olan sarı rəngli suyun qanla qarışması məlum olmazsa, pakdır.

6-7: İT VƏ DONUZ

M. 92: Quruda yaşayan it və donuz, hətta onların tükü, sümüyü, pəncəsi, dırnağı və rütubəti də nəcisdir. Amma suiti və sudonuzu pakdır.

8: KAFİR

M. 93: Kafir (yəni Allahı inkar edən və ya Ona şərikin qoşan, yaxud həzrət Məhəmməd peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) peyğəmbərliyini qəbul etməyən, həmçinin bu məsələlərin birində şəkki olan şəxs) nəcisdir. Lakin daha güclü (əqva) nəzərə əsasən, əhli-kitab, yəni yəhudilər, məsihilər və zərdüştilər pakdırlar. Həmçinin dinin zəruri məsələsini, yəni müsəlmanların İslam dininin bir hissəsi saydıqları namaz və oruc kimi bir məsələni inkar edən şəxs, o şeyin dinin zəruri məsələlərindən olduğunu bilsə və o şeyi inkar etməsi Allahın, tövhidin və ya nübüvvətin inkarına qayıtsa, həmin şəxs də kafir və nəcisdir. Belə olmadığı təqdirdə isə, nəcis deyil.

M. 94: Kafirin bütün bədəni, hətta onun tükü, dırnağı və rütubəti də nəcisdir.

M. 95: Yaxşını pisdən ayırmaq həddinə çatmayan uşağın ata-anası kitab əhli olmayan kafir olsa, vacib ehtiyata əsasən, o uşaqdan qorunmaq lazımdır. Həmçinin yaxşını pisdən ayırmaq həddinə çatmış uşaq küfr etsə, nəcisdir. Amma əgər valideynlərdən biri müsəlman, ya kitab əhli olsa, uşaq da pakdır. Əgər ata-ana kafir olub, baba və ya nənəsi müsəlman olsa, uşağın qəyyumluğu onların öhdəsində olması şərt ilə pakdır. Ata-anası onun doğulmasından sonra mürtəd olan uşaq pakdır.

M. 96: Əgər bir nəfərin müsəlman və ya kafir olması məlum olmasa, pakdır, lakin müsəlmanların sair hökmləri ona aid edilmir. Məsələn, müsəlman qadınla evlənə, yaxud müsəlmanların qəbiristanlığında dəfn oluna bilməz. Lakin müsəlman bölgəsində tapılmış bir uşaq olsa, bu kimi işlərin də eybi yoxdur.

M. 97: Əgər müsəlman bir şəxs ixtiyarlı və ağılı normal olan halda on iki İmamdan (ə) birinə nalayiq söz desə (söysə), yaxud onlarla düşmən olsa, nəcisdir.

9: ŞƏRAB VƏ MƏSTEDİCİ İÇKİLƏR

M. 98: Şərab və insanı məst edən hər bir şey əgər öz-özlüyündə və zatən maye olsa, sonradan hər hansı yolla bərkidilmiş olsa belə nəcisdir. Əgər həşiş və sair narkotik maddələr kimi zatən maye deyilsə, hətta ona bir şey töküb maye halına salmaq mümkün olsa belə pakdır.

M. 99: Məstedici mayelərdən hazırlanması bilinməyən ətir və odekolonlardan istifadə etməyin eybi yoxdur.

M. 100: Qapı, stol, stul və sair bu kimi əşyaların rənglənməsində işlədilən texniki spirtin, məstedici mayelərdən hazırlanması məlum olmasa, pakdır.

M. 101: Əgər maye olan neftdən spirt hazırlasalar, məstedici olmayana qədər pakdır.

M. 102: Əgər üzüm və onun suyu öz-özünə qaynasa (qıqcırsa), sirkə halına düşməyincə, məstedici olsa, haram və nəcisdir. Məstedici olub-olmaması bilinmədikdə isə haram və vacib ehtiyata əsasən nəcisdir. Əgər bişirilməklə qaynasa, üçdə ikisi azalmayınca yeyilməsi haramdır, amma nəcis deyildir. Amma əgər məstedici olması məlum olsa, həm də nəcisdir.

M. 103: Xurma, mövüc, kişmiş və onların suyu qaynadıldıqda, ehtiyata əsasən, üzüm və onun suyunun hökmündədirlər (xüsusilə də kişmiş).

M. 104: Məstedici mayələrin azı da nəcisdir; hətta əgər az olduğuna görə məstedici olmasa da.

10: PİVƏ

M. 105: Arpadan alınan və “arpa suyu” adlanan pivə nəcisdir. Amma həkimin göstərişi ilə arpadan alınan və məstedici olmayıb “mauş-şəir” adlanan su pakdır.

11: NƏCİS YEYƏN DƏVƏNİN TƏRİ

M. 106: Nəcis yeyən, yəni insan qaiti yeməyə adət etmiş dəvənin təri, ehtiyata əsasən, nəcisdir, amma əgər başqa heyvanlar nəcis yeməyə adət etsələr, onların tərindən qorunmaq lazım deyil. Lakin insan nəcisini yeməyə adət etmiş bütün heyvanların bövl və qaiti nəcisdir.

M. 107: Nəcis yeyən heyvanın əti və yumurtası nəcis deyil, amma onları yemək haramdır.

HARAMDAN CÜNUB OLANIN TƏRİ

M. 108: Haramdan (zina, ləvat, istimna və ya digər haram işlərdən) cünub olan şəxsin təri nəcis deyil və ona bulaşmış bədən və paltarla namaz qılmaq olar.

NƏCİSİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI

M. 109: Hər hansı bir şeyin nəcis olması üç yolla sübut olunur:

1-İnsanın özü hansısa yolla bir şeyin nəcis olmasına qəti şəkildə əmin olsun. Amma bir şeyin nəcis olmasına güman etsə, ondan qorunması lazım deyil. Buna əsasən, laqeyd və nəcis-paklıq məsələlərinə riayət etməyən şəxslərin yemək yedikləri mehmanxana və qəhvəxanalarda yemək yeyərkən, gətirilən yeməyin nəcis olmasına qəti şəkildə əmin olunmasa, yeməyin eybi yoxdur.

2-Hər hansı bir əşyanın ixtiyar sahibi (həqiqi maliki və ya müvəqqəti ixtiyarında olduğu şəxs) o əşyanın nəcis olmasını desin. Məsələn, insanın həyat yoldaşı və ya xidmətçisi, onun ixtiyarında olan bir qabın, yaxud başqa bir şeyin nəcis olmasını söyləsin; bu şərtlə ki, o şəxs yalançı olmasın.

3-İki nəfər ədalətli şəxs hər hansı bir şeyin nəcis olmasını desinlər.

M. 110: Əgər məsələni bilməzlik üzündən müəyyən bir şeyin nəcis və ya pak olmasını (məsələn, haram yolla cünub olan şəxsin tərinin nəcis və ya pak olmasını) bilməsə, məsələni soruşmalıdır. Amma məsələni bildiyi halda bir şeyin nəcis və ya pak olmasında şəkdə olsa (məsələn, bir şeyin qan olub-olmaması barəsində şəkk etsə, yaxud insan və ya milçək qanı olmasını bilməsə), o şey pakdır. Bövləndən sonra və istibradan qabaq, həmçinin məni xaric olduqdan sonra və bövl etməzdən öncə xaric olan sübhəli su isə nəcis hökmündədir.

M. 111: İnsan nəcis bir şeyin pak olub-olmamasında şəkk etsə, nəcis, pak bir şeyin nəcis olub-olmamasında şəkk etsə isə pakdır. Hətta əgər onun pak və ya nəcis olmasını öyrənməsi mümkün olsa da, araşdırmaq lazım deyil.

M. 112: Nəcis və paklıqda vasvasılığa düşər olan şəxsin nəcisin aradan getməyinə qəti əmin olması lazım deyil. O, özünün nəfsani vəsvəələrinə diqqət yetirməyərək digər adi insanların üsuluna, onların hansı yerlərdə nəcis və paklığa əmin olmalarına baxmalı və onlar kimi rəftar etməlidir. Həmçinin əgər dəstəmaz, qüsl və digər ibadətlərdə vasvası olsa, deyilən formada əməl etməlidir. Əgər belə bir şəxs öz nəfsani vəsvəələrinə etina etsə, şeytan daha da cürətlənib, tədricən onun etiqadi, habelə gündəlik məsələlərində şəkk yaradacaqdır.

M. 113: Hər ikisindən istifadə etdiyi iki qab, yaxud iki paltardan birinin nəcis olmasını bilsə, amma müəyyən şəkildə hansının nəcis olmasını bilməsə, hər ikisindən çəkinməlidir. Amma əgər öz paltarının, yoxsa ümumiyyətlə istifadə etmədiyi və başqasına aid olan paltarın nəcis olması barədə şəkk etsə, ondan qorunmaq lazım deyil.

PAK ŞEYLƏRİN NƏCİS OLMASI YOLLARI

M. 114: Əgər pak şey nəcis bir şeyə toxunsa və hər ikisi, yaxud biri, digərinə sirayət edəcək dərəcədə yaş olsa, pak şey də nəcis olur. Amma əgər rütubət çox az olsa və o birinə sirayət etməsə, pak olan şey nəcis olmaz.

M. 115: Əgər pak bir şey nəcis şeyə toxunsa və insan onlardan hər ikisinin, yaxud birinin rütubətli olub-olmaması barədə şəkk etsə, yaxud şəkk etsə ki, birinin rütubəti o birisinə keçib, ya yox, pak şey nəcis olmaz.

M. 116: Əgər nəcisin eyni bir şeyə dəyib onu nəcis etsə və o şey də ikinci bir şeyə dəysə, o da nəcis olar. Həmçinin əgər həmin ikinci şey üçüncü bir şeyə dəysə, o da nəcis olar. Üçüncüsü dördüncü bir şeyə dəydikdə isə, vacib ehtiyata əsasən, dördüncü şeyin də nəcisliyinə hökm olunacaqdır. Lakin əgər beşinci bir şey dördüncüyə dəysə, nəcis olmaz. Bu hökm o yerdədir ki, birinci şeyin rütubətinin özü sonrakı şeylərə keçməsin. Əks təqdirdə, vasitələr nə qədər artıq olsa da, onların hamısı nəcis olar.

M. 117: Əgər pak bir şey, insanın hansının pak, hansının nəcis olduğunu bilmədiyi iki şeydən birinə, rütubətli halda dəysə, nəcis olmaz. Amma əgər insan qabaqca nəcis olan bir şeyin pak olub-olmamasını bilməsə və pak bir şey ona toxunsa, nəcis olar.

M. 118: Torpaq, parça və bu kimi şeylər rutubətli olsa, nəcisin onlara toxunduğu yerləri nəcis, qalan hissələr isə pakdır. Xiyar, qovun və s. kimi şeylər də bu qəbildəndir.

M. 119: Əgər maye halda olan şirə və yağın bir nöqtəsi nəcis olsa, hər yeri nəcis olur. Amma axıcı olmasa (bərk olsa) hamısı deyil, yalnız nəcis dəyən yerlər nəcis olur.

M. 120: Əgər milçək və s. bu kimi həşəratlar yaş və nəcis bir şeyin üstündə, sonra isə rütubətli pak bir şeyin üstündə otursa, bu halda insan o həşəratın üstündə nəcisin olmasını bilsə, pak şey nəcis olar, amma əgər bilməsə, pakdır.

M. 121: Əgər bədənin tərləmiş bir yeri nəcis olsa və tər başqa yerlərə axsa, tər dəydiyi hər yer nəcis olar. Amma tər başqa yerlərə axmasa, bədənin sair yerləri pakdır.

M. 122: Burun və ya boğazdan gələn sular da qan olsa, qan olan yerləri nəcis, qalan yerləri isə pakdır. Deməli, əgər bu sular ağızın bayırına və yaxud buruna dəysə, o suyun nəcis yerinin dəydiyinə əmin olduğu yerlər nəcis, şəkk etdiyi yerlər isə pakdır.

M. 123: Altı deşik olan aftafanı nəcis yerə qoysalar və aftafadan axan su onun altında bir yerə yığılıb onun suyu ilə bir hesab olunsa, həm də su ondan təzyiqlə axmasa, aftafanın suyu nəcis olar. Amma əgər aftafanın altından çıxan su yerə batsa, yaxud axıb getsə və onun suyu ilə bir hesab olunmasa və yaxud su ondan təzyiqlə axsa, aftafanın daxilindəki su nəcis olmaz.

M. 124: Bədənə daxil olub nəcisə dəyən bir şey əgər çölə çıxandan sonra nəcisə qarışmış olmasa, pakdır. Deməli, imalə avadanlıqları, yaxud onun suyu qaitin məxrəcinə daxil edilsə, yaxud iynə, bıçaq və s. bu kimi şeylər bədənin hər hansı yerinə batsa və çölə çıxandan sonra nəcisə bulaşmış olmasa, nəcis deyildir.

M. 125: Əgər ağızın və ya burunun suyu daxilə qana dəyib çıxandan sonra qanla qarışmış olmasa, pakdır.

NƏCİS OLMUŞ ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ

M. 126: Nəcis şeyi yemək, içmək haramdır. Həmçinin zərərli nəcisin eynini uşağa yedizdirmək haramdır. Hətta zərəri olmasa belə, yedizdirmək olmaz. Amma uşağın özünün nəcis etdiyi qida məhsullarını ona yedizdirmək olar. Əks təqdirdə, ehtiyata əsasən, yedizdirmək olmaz.

M. 127: Suyu çəkilməsi mümkün olan nəcis bir şeyi satanda, yaxud ariyə (burovuz) verəndə nəcis olmasını deməməyin eybi yoxdur. Amma insan, alıcının və yaxud ariyə götürənin həmin şeyi yemək-içməkdə istifadə edəcəyini bilsə, ehtiyata əsasən, nəcis olmasını həmin şəxsə deməlidir.

M. 128: Əgər bir şəxs başqa bir şəxsin nəcis şeyi yeməsini, yaxud nəcis paltar da namaz qılmasını görsə, ona xəbər verməsi lazım deyil.

M. 129: Əgər bir şəxsin evinin, yaxud xalça, palaz kimi şeylərinin müəyyən bir yeri nəcis olsa və insan onun evinə daxil olan şəxslərin bədən, paltar və ya digər əşyalarının bir hissəsinin rütubətli halda nəcis olan yerə dəyib nəcisləndiyini görsə, onlara deməsi lazım deyildir; əlbəttə, əgər onların nəcis olmasının səbəbkarı ev sahibi olmasa.

M. 130: Əgər ev sahibi yemək əsnasında yeməyin nəcis olduğunu başa düşsə, qonaqlara deməlidir. Amma qonaqlardan biri bu məsələni başa düşsə, sair qonaqlara xəbər verməsi lazım deyil. Lakin onlarla o qədər sıx ünsiyyətdə olsa ki, deməyəcəyi təqdirdə özünün də nəcis olacağını bilsə, yeməkdən sonra onlara deməlidir.

M. 131: Bir şəxsin ariyə götürdüyü şey nəcis olsa və mal sahibinin həmin şeyi yeyib-içməkdə istifadə etdiyini bilsə, ona xəbər verməsi vacibdir. Vacib ehtiyata görə, hətta bilməsə də ona deməlidir.

M. 132: Əgər yaxşını-pisi seçə bilən müməyyiz uşaq bir şeyi suya çəkdiyini desə, ehtiyata əsasən, onu yenidən suya çəkmək lazımdır. Lakin əgər əlində olan bir şeyin nəcis olmasını desə, ehtiyata görə, ondan qorunmaq lazımdır.

M. 133: Qur'anın vərəqini və xəttini (yazısını), məscidin yerini, binasını və döşənəcəyini nəcisləmək haramdır; əgər nəcis olsa dərhal onu paktlamaq lazımdır. Peyğəmbər (s) və imamların (ə) hərəmini nəcis etmək də haramdır. Həmçinin nəcis olduğu təqdirdə, əgər məscidin bir hissəsi olsa və ya ona qarşı hörmətsizlik hesab olunsu,

dərhal paklanmalıdır. Əgər hörmətsizlik hesab olunmasa, ehtiyata əsasən, paklamaq lazımdır.

M. 134: Əgər Qur'anın cildi nəcis olsa, ona qarşı hörmətsizlik hesab olunduğu təqdirdə suya çəkmək lazımdır.

M. 135: Qur'anı nəcisin eyninin (qan, ölü heyvan və s.) üstünə qoymaq, hətta nəcisin eyni quru da olsa, haramdır və Qur'anı onun üstündən götürmək vacibdir.

M. 136: Qur'anın hətta bir hərfini də nəcis mürəkkəblə yazmaq haramdır və əgər yazılsa, onu yonmaq və s. kimi işlərlə aradan aparmaq lazımdır.

M. 137: Vacib ehtiyata əsasən, Qur'anı kafirə verməkdən çəkinmək lazımdır. Qur'an onun əlində olsa, mümkün olan surətdə ondan almaq lazımdır.

M. 138: Qur'anı hidayət, mütaliə, tədqiqat və onun ayələrini anlamaq məqsədilə kafir və ya kitab əhlinə verməyin, əgər nəcislənmək təhlükəsi olmasa və ona qarşı hörmətsizlik hesab olunmasa, həmçinin həqiqətən ondan istifadə etmək istəsələr, eybi yoxdur.

M. 139: Əgər Qur'anın vərəqi, yaxud hörməti vacib olan bir şey, məsələn Allahın, Peyğəmbərin (s), yaxud imamların (ə) adları yazılmış kağız nəcis yerə, məsələn tualetə düşsə, onu oradan çıxarıb suya çəkmək, hətta pul bahasına olsa belə vacibdir. Əgər tualetdən çıxarmaq mümkün olmasa, o vərəqlərin çürüməsinə qəti əmin olana qədər o tualetə gedilməməlidir. Həmçinin əgər Peyğəmbərin (s), yaxud imamların (ə) türbəti (qəbrinin torpağı) tualetə düşsə və onu çölə çıxarmaq mümkün olmasa, o torpağın tamamilə aradan getməsinə qəti əmin olmayınca o tualetə gedilməməlidir.

PAKLAYICILAR

M. 140: On bir şey nəcisi paklayır (bunlara mütəhhirat deyilir): **1-Su; 2-Yer; 3-Günəş; 4-İstihalə** (bir haldan başqa hala keçmə); **5-Qaynar üzüm suyunun üçdə ikisinin azalması; 6- İntiqal** (bir yerdən başqa yerə nəql olunma); **7-İslam; 8-Təbəiyyət; 9-Nəcisin eyninin aradan getməsi; 10-Nəcis yeyən heyvanın istibrası; 11-Müsəlmanın qaib olması.** Bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə müfəssəl şəkildə gələcəkdir.

1-SU

M. 141: Su, nəcis şeyi dörd şərtlə pak edər:

1) Mütləq olsun; buna əsasən, güləb suyu və söyüd təri kimi muzaf sular nəcis şeyi pak etməz.

2) Pak olsun;

3) Nəcis şeyi yuyanda su muzaf olmasın və rəngi, iyi, yaxud dadı, nəcisin vasitəsilə dəyişilməsin;

4) Nəcis şeyi suya çəkəndən sonra onda nəcisin eyni qalmasın; Nəcis şeyin qəlil (az) su ilə pak olmasının əlavə şərtləri də vardır ki, sonradan qeyd olunacaq.

M. 142: Nəcis qabı qəlil su ilə üç dəfə yumaq lazımdır. Hətta kürr, yaxud cari (axar) su ilə də ehtiyata əsasən, üç dəfə yumaq lazımdır, baxmayaraq ki, belə sularda bir dəfə kifayətdir. İtin su və ya maye şeylər içdiyi qabı əvvəlcə torpaq halından çıxmayacaq qədərincə su ilə qarışdırılan pak torpaq ilə sürtmək, sonra isə onu qəlil su ilə, habelə ehtiyat-vacibə görə kürr, yaxud axar su ilə də iki dəfə yumaq lazımdır. Həmçinin itin yaladığı, yaxud ağızının suyu tökülən qabı da ehtiyat-vacibə görə, əvvəlcə torpaqla sürtmək, sonra isə onu qəlil su ilə üç dəfə, kürr, yaxud axar su ilə isə iki dəfə yumaq lazımdır.

M. 143: Əgər itin ağızını vurduğu qabın ağız dar olsa və onu torpaqla sürtmək mümkün olmasa, gərək torpaq halından çıxmayacaq qədərincə su ilə qarışdırılan pak torpağı onun içinə töküüb möhkəm hərəkət etdirsinslər ki, torpaq qabın hər tərəfinə çatsın.

M. 144: Donuzun maye bir şey içdiyi qabı həm qəlil su ilə, həmçinin ehtiyat-vacibə görə, kürr və ya axar su ilə də 7 dəfə yumaq lazımdır. Amma, ehtiyat-müstəhəb budur ki, o da torpaqla sürtülsün. Donuzun yaladığı, yaxud ağızının suyu tökülən qab da ehtiyata görə, bu hökmdədir.

M. 145: Əgər şərab vasitəsilə nəcis olmuş qabı suya çəkmək istəsələr, yaxşı olar ki, yeddi dəfə yuyulsun. Baxmayaraq ki, qəlil su ilə üç dəfə, kürr və ya axar su ilə isə bir dəfə yumaq kifayət edər.

M. 146: Nəcis palçıqdan düzəldilən, yaxud nəcis suyun hopduğu kuzəni kürr, yaxud axar suda qoysalar, su dəyən yerləri pak olar. Əgər onun batinini də paklamaq istəsələr, kürr, yaxud cari suda o qədər qalmalıdır ki, su onun hər yerinə hopsun. Təkcə rütubətin hopması kifayət deyil.

M. 147: Nəcis olmuş qabı az su ilə iki cür yumaq olar: **1-**O qabı üç dəfə doldurub-boşaltsınlar; **2-**Bir qədər suyu üç dəfə onun içinə töksünlər və hər dəfə suyu onun içində elə hərəkət etdirsinlər ki, bütün nəcis yerlərinə çatsın, sonra isə suyu boşaltsınlar.

M. 148: Nəcis olan küp, iri qazan və s. kimi böyük qabları qəlil su ilə üç dəfə doldurub-boşaltsalar, yaxud hər tərəfini yumaqla ona üç dəfə su töksələr və yaxud üç dəfə bir qədər su töküüb, hər dəfə içindəki suyu hərəkət etdirib bütün yerlərinə çatdırsalar və onun dibində yığılan suyu çölə töksələr, paklanar. Ehtiyat-vacibə əsasən, o böyük qabın içində yığılan suyu çölə tökmək üçün istifadə olunan qab hər dəfə suya çəkilsin. Lakin belə bir qabı kürr suyla bir dəfə yusalar, kifayətdir.

M. 149: Nəcis olmuş mis və bu kimi şeyləri əridib, onlardan hər hansı bir əşya düzəlsələr və sonra onu suya çəksələr, pak olar.

M. 150: Bövl ilə nəcislənmiş təndirə qəlil suyla iki dəfə yuxarıdan onun bütün ətrafını tutmaqla, su töksələr, pak olar. Əgər deyilən yolla ona kürr su töksələr, bir dəfə kifayətdir. Bövdən qeyri nəcislərdə isə, nəcisin eyni aradan getdikdən sonra deyilən yolla ona bir dəfə su töksələr, kifayətdir. Daha yaxşı olar ki, suyun toplanması üçün onun dibində bir çuxur qazsınlar, sonra onu bayıra çıxarsınlar, daha sonra o çuxuru pak torpaqla doldursunlar.

M. 151: Əgər nəcis bir şeyi, nəcisin eynini aradan qaldırıdıqdan sonra bir dəfə kürr, yaxud axar suya batırsalar və su onun bütün nəcis yerlərinə dəysə, pak olar.

M. 152: Bövl ilə nəcis olmuş (qabdan qeyri) bir şeyin üstünə bir dəfə qəlil su töksələr, su ondan ayrıldıqdan sonra onda bövl qalmasa, üstünə ikinci dəfə su töküldükdə paklanar. Amma, əgər paltar, palaz və bu kimi şeylərdə hər dəfə su töküldükdən sonra sıxılmalıdır ki, onun içində olan güsələ suyu çölə çıxsın (güsələ odur ki, adətən bir şeyi yuyanda və ya yuduqdan sonra öz-özünə, yaxud sıxılmaqla yuyulan şeydən tökülür).

M. 153: Südəmə və xörək yeməyən oğlan uşağının bövlü ilə nəcis olan şeyin üstünə bir dəfə su töksələr və su nəcis yerlərin hamısına çatsa, pak olar. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, həmin yerin üstünə ikinci dəfə də su töksünlər. Bu yerdə paltar, palaz və s. kimi şeylər əgər qəlil suyla yuyulursa, ehtiyata görə, sıxılmalıdır.

M. 154: Əgər (qabdan başqa) bir şey bövdən başqa bir şeylə nəcis olsa, nəcisi aradan qaldırıdıqdan sonra, onun üstünə bir dəfə su

töksələr və üstünə tökülən su həmin şeydən ayrılrsa, pak olar. Həmçinin əgər onun üstünə birinci dəfə su töküləndə nəcis aradan getsə və o aradan getdikdən sonra su onun üstünə axsa, pak olar. Hər halda paltar, və s. bu kimi şeyləri qəlil suyla suya çəkdikdə sıxmaq lazımdır ki, onun güşaləsi çıxsın.

M. 155: İplə toxunmuş həsir nəcis olsa, onu kürr, yaxud axar suda batırsalar, nəcisin eyni aradan gedəndən sonra pak olar.

M. 156: Əgər buğda, düyü, sabun və s. bu kimi şeylərin zahiri nəcis olsa, kürr, yaxud axar suda batırmaqla pak olar.

M. 157: Buğda, düyü, sabun və s. bu kimi şeylər bir müddət nəcis suda qalıb, batinləri nəmlənsə də, batinlərinin nəcis olması müşküldür. Çünki suyun maye və axar şəkildə onların daxilinə nüfuz etməməsi və yalnız rütubətinin keçməsi ehtimalı daha çoxdur.

M. 158: Əgər zahiri bövllə nəcis olmuş düyü, ət və s. bu kimi şeyləri qəlil suyla pak etmək istəsələr, onları bir qabın içərisinə qoyub, üstünə iki dəfə su töküüb-boşaltsalar, həm onlar, həm də o şeylərin qoyulduğu qab pak olar. Əgər bövldən qeyri bir şeylə nəcis olsa, bir dəfə su tökmək də kifayətdir. Amma əgər qabın özü su tökməzdən qabaq nəcis olsa, üç dəfə su tökmək lazımdır. Lakin paltar və sıxılması lazım olan sair şeyləri bir qaba qoyub suya çəksələr, gərək suyu hər dəfə onun üstünə tökəndə sıxsınlar və qabı əysinlər ki, ondan çıxan güşalə çölə çıxsın.

M. 159: Lil və bu kimi şeylərlə rənglənmiş nəcis paltarı əgər kürr və axar suya batırsalar və su, parçanın rənginin vasitəsilə muzaf olmazdan qabaq paltarın hər yerinə çatsa, sıxanda ondan muzaf, yaxud rəngli su çıxmasına baxmayaraq, paltar pakdır.

M. 160: Əgər şəhər sularının paltarlara birləşməsinə və onun hər yerinə çatmasına əminlik olsa, paltaryuyan maşınlar da paklayıcıdır; hətta onların güşaləsi (paltarlarda qalan su) tədricən çıxsın da. Lakin suyun, paltarın hər tərəfinə tədricən və su kəsildikdən sonra fırlanmaqla çatdığı paltaryuyan maşınların suyu qəlil su hökmündədir.

M. 161: Əgər kürr və ya axar suya çəkəndən sonra paltarda, məsələn suyun çöküntüləri görünsə, o çöküntülərin suyun paltara çatmasının qarşısını alması ehtimalı verilməzsə, o paltar pakdır.

M. 162: Paltar və bu kimi şeyləri suya çəkdikdən sonra onda palçıq, yuyucu toz və ya başqa əşyaların kiçik zərrələri görünsə, əgər həmin palçıq, yuyucu toz və ya başqa əşyaların kiçik zərrələrinin su

ilə yuyulması məlum olsa, pakdır. Amma əgər o zərrələrin batininə nəcis su çatmışsa, onların zahiri pak, batini isə nəcis olar.

M. 163: Hər bir nəcis şeydən, nə qədər ki, nəcisin eyni aradan qaldırılmayıb, pak olmaz. Amma nəcisin rəngi və ya iyi o şeydə qalsa, eybi yoxdur. Deməli, əgər qanı paltardan təmizləyib suya çəkəndən sonra onda qanın rəngi qalsa, pakdır. Amma əgər nəcisin iyi və ya rəngi vasitəsilə nəcisin zərrələrinin qalmasına ürfi (əqli qaydalara əsasən deyil, el arasında yayılan) ehtimal verilsə, o şey pak deyil.

M. 164: Əgər bədənin nəcisini kürr, yaxud axar suda aradan qaldırıb təmizləsələr, bədən pak olur: sudan çölə çıxıb, yenidən suya girmək lazım deyil.

M. 165: Əgər suyu ağızda dolandırıb oradakı nəcis yemək qalıqlarının hər bir yerinə çatdırsalar, o yemək pak olar.

M. 166: Əgər üzün, yaxud başın tükü uzun olsa, onu qəلیل su ilə suya çəksələr, pak olar, sıxmaq isə lazım deyil.

M. 167: Əgər bədənin və ya paltarın bir yerini qəلیل su ilə suya çəksələr, o yerə birləşən və adətən suya çəkən zaman suyun oraya da çatdığı ətraf hissələr, nəcis yeri yumaq üçün tökülən su o ətrafa da axsa, nəcis yerin pak olması ilə (ətraf hissələri də) pak olar. Həmçinin pak bir şeyi nəcis şeyin yanına qoyub hər ikisinin üstünə su töksələr, hər ikisi pak olar. Deməli, əgər bir nəcis barmağı suya çəkmək üçün barmaqların hamısına su tökülsə və nəcis barmaq pak olandan sonra bütün barmaqlar pak olar.

M. 168: Nəcis olmuş ət və quyuq, həmçinin azca yağlı olan və (bu yağlılıq) suyun onlara dəyməsinin qarşısını almayan bədən və yaxud paltar da digər əşyalar kimi suya çəkilir.

M. 169: Əgər qab və ya bədən nəcis olduqdan sonra çox yağlı olsa, belə ki, yağlılıq suyun onlara çatmasının qarşısını alarsa, bədəni və yaxud qabı suya çəkmək üçün əvvəlcə onun yağlılığı təmizlənməlidir ki, su onun hər yerinə çatsın.

M. 170: Üzərində nəcisin eyni olmayan nəcis şeyi kürr suya birləşmiş krantın altında bir dəfə yusalar, pak olar. Həmçinin əgər nəcisin eyni onun üstündə olsa da, amma nəcisin eyni krantın altında və ya başqa bir vasitə ilə aradan qaldırılsa və o şeydən axan su nəcisin iyi, rəngi, yaxud dadını götürmüş olmasa, o qədər krant suyu ilə pak olar. Amma əgər həmin nəcis şeydən axan su, nəcisin iyini, dadını, və ya rəngini götürmüş olsa, krantın suyu onun

üstündən o qədər axmalıdır ki, ondan ayrılan suda nəcisini iyi, rəngi, yaxud dadı qalmasın.

M. 171: Bir şeyi suya çəkib pak olmasına əmin olduqdan sonra nəcisini eyninin ondan ayrılıb-ayrılmamasında şəkk etsə, əgər suya çəkən zaman nəcisini eyninin aradan qaldırılmasına diqqət yetirmişsə, o şey pakdır.

M. 172: Əgər üstündən su axa bilməyən torpaq nəcis olsa, qəlil su ilə pak olmaz. Amma üstü çınqıllı və qumlu olan torpağın üstünə su töküləndə, ondan ayrılıb qumda və çınqılda batdığına görə, qəlil su ilə pak olar. Amma, qumların altı nəcis qalır.

M. 173: Suyun batmadığı daş, kərpic döşənən yerlər, həmçinin bərk yer nəcis olsa, qəlil su ilə pak olar. Amma, onun üstünə o qədər su tökülməlidir ki, orada axsın. Əgər onun üstünə tökülən su bir deşikdən axıb çölə çıxsın, bütün yer pak olar. Amma axıb çölə çıxmasa, o suyun yığıldığı yer nəcis qalar. Onun pak olması üçün bir çala qazmalıdır ki, su çalaya yığılsın, sonra oranın suyunu çölə çəksinlər, həmin çalanı isə pak torpaqla doldursunlar.

M. 174: Əgər daş duz və s. kimi şeylərin zahiri nəcis olsa, kürdən az su ilə də pak olar.

M. 175: Əgər suda həll olmuş nəcis şəkərdən qənd, ya nabat düzəldib sonradan kürr, yaxud axar suya qoysalar, pak olmaz.

2-TORPAQ

M. 176: Nəcis olmuş ayaq və ayaqqabının altı yerdə yerimək və ya yerə sürtməklə beş şərtlə pak olar: **1-**Yer pak olsun; **2-**Quru olsun; sirayət etməyəcək dərəcədə azca rütubətin eybi yoxdur. **3-**Qan və ya bövl kimi nəcisini eyni, yaxud nəcis dəymiş bir şey, məsələn palçıq ayağın və ya ayaqqabının altında olsa, yol getmək, yerə sürtmək, yaxud başqa bir vasitəylə aradan qaldırılmalıdır. **4-**Yer torpaq, daş, kərpic və bu kimi şeylərdən olsun; xalça və həsir üzərində yeriməklə ayağın və ya ayaqqabının nəcis altı pak olmaz. Amma çəmənlik üzərində yol getməklə paklanır. **5-**Ayağın və ya ayaqqabının altının nəcisi yerdən keçmiş olsun; yol yeriməkdən başqa bir yolla olsa belə.

M. 177: Ayağın və ya ayaqqabının nəcis altı asfalt üzərində yeriməklə də pak olar. Lakin taxta döşəmə üzərində yeriməklə onun pak olması işkallıdır.

M. 178: Ayağın və ya ayaqqabının nəcis altını paklamaq üçün daha yaxşı olar ki, on beş və ya ondan da artıq addım atılsın; baxmayaraq ki, on beş addımdan az yol getmək və ya ayağı yerə sürtməklə də nəcis aradan qaldırılır.

M. 179: Ayağın və ayaqqabının altının nəcisinin yaş olması lazım deyil; əgər quru da olsa, yol getməklə paklanır.

M. 180: Ayağın və ya ayaqqabının altı yol getməklə paklandıqdan sonra, adi halda palçığa batan kənar hissələri də, əgər yerə çatsa və ya onun ətrafına torpaq dəysə, pak olar.

M. 181: Əlləri və dizləri ilə yol gedənlərin əl və dizləri nəcis olsa, yol getməklə paklanır. Əsanın və sün'i (protez) ayaqların altı, habelə heyvanların nalı, avtomobillərin, faytonların və bu kimi şeylərin təkərləri də bu qəbildəndir.

M. 182: Yol getdikdən sonra ayağın, yaxud ayaqqabının altında nəcisin eyni qalmasa, pak olar; onun iyi və ya rəngi qalsa da. Ehtiyata görə, nəcisin kiçik zərrələri də aradan qaldırılmalıdır. Lakin adətən yol getməklə aradan getməyən kiçik zərrələrin qalmasının eybi yoxdur.

M. 183: Ayaqqabının içi və ya ayağın yerə dəyməyən hissəsi yol getməklə pak olmur. Corabın altının yol getməklə paklanması işkallıdır. Amma corabın altı dəridən olsa, yol getməklə paklanır.

3-GÜNƏŞ

M. 184: Günəş yeri, binanı və binada işlənən qapı-pəncərə və bu kimi şeyləri, həmçinin divara vurulan mıxı, altı şərt daxilində pak edir.

1-Nəcis şey yaş olsun; əgər quru olsa, müəyyən vasitələrlə onu islatmaq lazımdır ki, günəş onu qurutsun;

2-Nəcisin eyni (zərrələri) o şeyin üstündə olsa, günəşin onun üstünə düşməsindən qabaq, o zərrələr aradan qaldırılmış olsun;

3-Günəş şüalarının qarşısını bir şey almasın; Buna görə, əgər günəş pərdə, bulud və bu kimi şeylərin arxasından düşüb nəcis şeyi qurutsa, pak olmaz. Amma, əgər bulud və ya pərdə çox nazik olub günəşin qabağını almasa, eybi yoxdur. Əgər günəş şüşə arxasından saçsa, onun pak olması işkallıdır. Günəşin güzgü vasitəsilə saçması nəcis şeyi pak etməz.

4-Günəş təklidə nəcis şeyi qurutmuş olsun; deməli, əgər nəcis şey külək və günəşin hər ikisinin vasitəsilə qurusa, pak olmaz. Amma

külək o qədər az olsa ki, “həmin şeyin qurumasına kömək edib”- deyilməsə, eybi yoxdur.

M. 185: Günəşin saçmasıyla binanın, yerin, divarın və bu kimi şeylərin bayırı pak olduğu kimi, onlara bitişik olan daxilləri də pak olar; bu şərtlə ki, bayır və daxil günəşin bir dəfə saçmasıyla bir yerdə qurusunlar. Buna görə də, əgər günəş nəcis olan yer və binaya bir dəfə saçıb onun üstünü qurutsa, növbəti dəfə saçıb onun altını qurutsa, üstü pak, altı isə nəcis olar. Həmçinin yerin və ya binanın günəş saçan üzü və daxili arasında hava, ya hansısa pak şeylə fasilə düşməsin. Çünki belə olduqda onun içəri hissəsi pak olmaz.

M. 186: Ağac və bitkilər, onların yarpaq və meyvələri kəsilməyincə və ya dərilməyincə günəş vasitəsilə pak olurlar, amma ehtiyata əsasən, nəcis həsir pak olmaz.

M. 187: Əgər günəş nəcis torpağa düşsə, amma insan günəşin düşdüyü vaxt həmin yerin yaş olub-olmamasında, həmçinin günəşin düşməsindən qabaq nəcisin eyninin aradan qalxıb-qalxmamasında, yaxud günəşin qabağının bir şeylə alınıb-alınmamasında şəkk etsə, yaxud şəkk etsə ki, onun rütubəti günəşin vasitəsilə quruyub ya yox, o torpaq pak olmaz.

M. 188: Əgər günəş hər iki tərəfi nəcis olmuş divarın bir tərəfinə düşsə, günəş düşməyən tərəf pak olmur.

4-İSTİHALƏ (BİR HALDAN BAŞQA HALA KEÇMƏK)

M. 189: Əgər bir şey öz halından dəyişilib ayrı bir şeyə çevrilsə, istihalə olmuşdur. Əgər nəcisin eyni və ya nəcisləşmiş bir şey dəyişilib başqa bir pak şeyə çevrilsə, istihalə olduğu üçün pak olar. Məsələn, it duzlağa batıb duza çevrilsə, yaxud nəcis çubuq, taxta yanıb külə çevrilsə, paklanır. Amma əgər cinsi dəyişilməsə, məsələn, nəcis buğdanı üyüdüb un etsələr, yaxud nəcis unla çörək bişirsələr, pak olmaz.

M. 190: Nəcis palçıqdan düzəldilən kuzə və bu kimi şeylər nəcisdir. Həmçinin, nəcis odundan düzəldilmiş kömürdən qorunmaq lazımdır.

M. 191: İstihalə olub-olmaması məlum olmayan nəcis şey öz nəcisliyində qalır.

M. 192: Əgər şərab öz-özünə, yaxud sirkə və duz tökülməsi vasitəsilə sirkəyə çevrilsə, pak olar.

M. 193: Nəcis üzümdən düzəldilən şərab, ehtiyata əsasən, sirkəyə çevrilməklə pak olmur. Hətta əgər xaricdən şəraba bir nəcis dəysə də ehtiyat-vacib budur ki, sirkə olduqdan sonra ondan qorunsunlar.

M. 194: Nəcis üzüm, kişmiş və ya xurmadan hazırlanan sirkə nəcisdir. Əgər sirkəyə çevrilməzdən öncə şəraba çevrilsə də, ehtiyata əsasən, sirkə olmaqla pak olmaz.

M. 195: Əgər üzümün, yaxud xurmanın kiçik quru budaqları onların içində olsa və onlardan sirkə tutsalar, eybi yoxdur. Lakin ehtiyata görə, üzüm, kişmiş və xurma sirkə olmazdan qabaq içinə xiyar, badımcan və bu kimi şeylər tökməsinlər.

5-ÜZÜM SUYUNUN ÜÇDƏ İKİ HİSSƏSİNİN AZALMASI

M. 196: Od, elektrik qızdırıcı və bu kimi digər şeylərdə qaynayan üzüm suyunun üçdə iki hissəsi buxarlanıb, üçdə bir hissəsi qalmazdan qabaq nəcis deyil, amma içilməsi haramdır. Üçdə iki hissəsi buxarlandıqdan sonra isə içilməsi halal olur. Amma əgər məstedici olması sübut olunsa, haram və nəcisdir. Əgər öz-özünə qaynasa, içilməsi haram, vacib ehtiyata görə, özü də nəcisdir və yalnız sirkəyə çevrilməklə pak və halal olar.

M. 197: Əgər bir qora salxımında bir-iki üzüm giləsi olsa, o salxımdan alınan suya qora suyu deyilsə, onda şirinlikdən əsər-əlamət olmasa və qaynasa, pak, yeyilməsi halaldır.

M. 198: Qora, yaxud üzüm olması məlum olmayan bir şey qaynasa, haram olmaz.

6-İNTİQAL (BİR YERDƏN BAŞQA YERƏ DAŞINMA, KÖÇÜRÜLMƏ)

M. 199: İnsanın, yaxud atıcı qanı olan (yəni damarı kəsildikdə qanı sıçrayışla çölə gələn) heyvanın qanı, atıcı qanı olmayan heyvanın bədənində gedib (sorulub) o heyvanın qanı hesab olunsa, pak olar. Buna “intiqal” deyilir. Zəlinin insandan sorduğu qana isə “zəli qanı” deyilmədiyindən və insan qanı hesab olduğundan nəcisdir.

M. 200: Əgər bir şəxs, bədənində qonmuş ağcaqanadı öldürsə və ondan çıxan qanın öz qanı, yaxud ağcaqanadın qanı olmasını bilməsə, həmçinin, ondan sormasını bilsə, amma ağcaqanadın bədənindən hesab olunsa, o qan pakdır. Amma əgər ağcaqanadın onun qanını

sorması ilə öldürülməsi arasındakı zaman fasiləsi çox az olsa və onun qanına insan qanı deyilsə, nəcisdir.

7-İSLAM

M. 201: Əgər kafir iki şəhadəti (yəni “Əşhədu ən la ilahə illəllah və əşhədu ənnə Muhəmmədən rəsulullah”) desə, müsəlman olar və ondan sonra onun bədəni, ağzının, burnunun suyu və təri pakdır. Amma müsəlman olduğu zaman onun bədənində nəcisin eyni olsa, onu təmizləməli, yerini suya çəkməlidir. Həmçinin əgər müsəlman olmazdan qabaq nəcisin eyni aradan qaldırılmış olsa, vacib ehtiyata əsasən, onun yerini suya çəkmək lazımdır.

M. 202: Bir şəxsin kafir olduğu vaxt paltarı rütubətlə bədəninə dəymişsə və o paltar müsəlman olduğu vaxt bədənində olmasa, nəcisdir. Hətta əgər bədənində də olsa vacib ehtiyata əsasən, ondan qorunmaq lazımdır.

M. 203: Əgər kafir, iki şəhadəti desə və insan onun qəlbən müsəlman olub-olmamasını bilməsə, yaxud qəlbən müsəlman olmadığını bilsə, amma iki şəhadəti aşkarlamağa zidd bir iş görməyibsə, müsəlman və pakdır.

8-TƏBƏİYYƏT

M. 204: Təbəiyyət odur ki, nəcis bir şey başqa nəcis şeyin pak olması ilə paklansın.

M. 205: Əgər şərab sirkəyə çevrilsə, onun qabı da–qaynayarkən şərabın çatdığı yerə qədər–pak olur. Adətən o qabın ağzına qoyulan parça və s. kimi şeylər şərabın rütubəti ilə nəcis olsa, (sirkəyə çevriləndən sonra) pak olur. Hətta əgər qaynadığı vaxt daşib qabın çöl tərəfini bulaşdırsa, sirkəyə çevriləndən sonra qabın çöl tərəfi də pak olur.

M. 206: Üstündə meyitə qüsl verilən taxta və ya daş, habelə meyitin ovrətinə örtülən parça, onu yuyan şəxsin əlləri, meyitin yuyulduğu və üç qüslün axırına qədər işlədilən kisə və sabun qüsl işi qurtarandan sonra paklanır.

M. 207: Bir şəxs öz əli ilə nəcis şeyi suya çəkərkən, əgər onun əli həmin şeylə birlikdə suya çəkilirsə, həmin şey paklandıqdan sonra əli də pak olur.

M. 208: Kafirlərin həddi-bülüğa çatmamış uşaqları ata, ya analarının müsəlman olmasından sonra müsəlman hökmlərinə şamil

olub, onların pak olmasıyla pak olurlar. Lakin ata, ya analarının müsəlman olmasından qabaq kafir hökmündədirlər. O uşaqların özləri yaxşı-pisi seçib, düşüncə və seçim etməyi bacarsalar və bu işlərdə ata-analarına tabe olmasalar, kafir və ya müsəlman olmaqda da onlara tabe deyillər.

M. 209: Əgər paltar və bu kimi şeyləri qəلیل su ilə suya çəksələr, onun üstünə tökülən su xaric olsun deyə adi, normal halda sıxsalar, daxilində qalan rütubət pakdır.

M. 210: Nəcis qabı qəلیل su ilə suya çəkəndən və onun pak olması üçün üstünə tökülən suyun ondan ayrılmasından sonra, onda qalan su damcıları pakdır.

9-NƏCİSİN ARADAN GETMƏSİ

M. 211: Əgər heyvanın bədəni nəcisin eyni, məsələn qana, yaxud mütənəccisə, məsələn nəcis olmuş suya bulaşsa, onlar aradan getdikdə, heyvanın bədəni də pak olur.

M. 212: İnsanın bədəninin batini (içəri) tərəfi, məsələn ağızın, burunun içi nəcisin eyni, yaxud mütənəccisə (nəcis olmuş bir şeyə) bulaşsa, o nəcisi, ya mütənəccisi aradan qaldırmaq kifayətdir, bədənin batinini suya çəkmək lazım deyil. Amma əgər onların adətən görünən hissəsi bulaşsa, vacib ehtiyata əsasən, o nəcisi, ya mütənəccisi aradan qaldırıqdan sonra həmin hissəni suya çəkmək lazımdır.

M. 213: Əlin barmaqları, sün'i (protez) diş, dişə doldurulmuş maddə, yemək qalığı və ya hər hansı bir xarici şey bədənin daxilində (məsələn, ağızın, burunun içində) nəcisə dəysə, əgər nəcisə toxunmaq bədənin adətən görünən hissəsində olsa, ehtiyat-vacibə görə, onu suya çəkmək lazımdır. Amma əgər adətən görünməyən hissələrdə, məsələn ağızın sonunda olsa, əgər o xarici şeydə nəcisin eyni olmasa, onu suya çəkmək lazım deyil.

M. 214: Əgər insanın, bədənin zahiri və ya batini hissəsi olduğunu bilmədiyi bir yeri nəcisə dəysə, ehtiyat-vacibə görə, onu suya çəkmək lazımdır. Lakin əgər bədənin batini olan bir yerinin, adətən görünən hissələrdən olub-olmamasını bilməsə, onu suya çəkmək lazım deyil.

M. 215: Əgər nəcis toz-torpaq palaz, paltar və s. bu kimi şeylərin üstünə otursa və hər ikisi quru olsa, nəcis olmaz, onları aradan aparmaq kifayətdir və yuyulması lazım deyil. Amma əgər toz-torpaq,

yaxud palaz, paltar və bu kimi şeylər yaş olsa, onda toz-torpağın oturduğu yerlər suya çəkilməlidir.

10-NƏCİS YEYƏN HEYVANIN İSTİBRASI

M. 216: İnsan nəcisini yeməyə adət edən heyvanın bövlü və qaiti nəcisdir. Onların pak olması üçün heyvan istibra olunmalıdır. Yəni daha “nəcis yeyən heyvan” deyilməyə qədər onun nəcis yeməsinin qarşısı alınmalıdır. Vacib ehtiyata görə, nəcis yeyən dövəni **40** gün, inəyi **20** gün, qoyunu on gün, qaz-ördəyi **5** gün, ev toyuğunu isə **3** gün nəcis yeməkdən saxlamaq lazımdır.

11-MÜSƏLMANIN QAİB OLMASI

M. 217: Əgər bir şəxs hər hansı bir müsəlmanın bədəninə və paltarının, yaxud onun ixtiyarında olan qab-qacaq və xalçanın nəcis olduğunu bilsə, o müsəlman qaib olduğu (hazır olmadığı) təqdirdə, o şeylərin suya çəkilməsinə ehtimal versə, o şəxs üçün pak olar. Amma vacib ehtiyata görə, aşağıdakı dörd şərtə riayət olunsun:

1: O müsəlman o şeyin həmin şəxsin nəcis saydığı şeyə toxunduğunu bilsin.

2: O müsəlman da həmin şeyi nəcis bilsin.

3: O müsəlman həmin şeyi təharətin şərt olduğu işlərdə işlədə; məsələn, o paltarla namaz qıla və ya o qabda yemək yeyə.

4: O müsəlman həmin şeyi işlətdiyi yerdə təharətin şərt olduğunu bilə; məsələn bilə ki, namazı pak paltarda qılmaq lazımdır.

NƏCİSİN PAK OLMASININ SÜBUT OLUNMA YOLLARI

M. 218: Nəcis bir şeyin pak olması bir neçə yolla sübuta yetir:

1) İnsanın özü nəcis olan bir şeyin pak olmasına qəti əmin olsun.

2) İki ədalətli şəxs onu pakladıklarını və ya elə bir şeyi xəbər versinlər ki, onun vasitəsilə nəcis şey insanın nəzərində pak görünür; məsələn, yağışın nəcis şey üzərinə yağmasını.

3) Nəcis şeyin ixtiyarında olduğu şəxs, onu suya çəkdiyini və ya onun pak olduğunu desin. Bu yerdə o şəxsin ədalətli olması lazım deyil, lakin nəcis-paklıq məsələsinə qarşı biganəliyi ilə tanınmasın.

4) Bir müsəlman onu suya çəkə, baxmayaraq ki, düzgün suya çəkməsi məlum olmaya.

5) O şeyin sahibi göstərilən şərtlərlə qaib ola.

M. 219: İnsan nəcisin suya çəkilməsinə əmin ola bilməyən (məsələn, vasvasılıq) halda olsa, öz halına etina etməməli və digər adi insanlar kimi rəftar etməlidir. Yəni onların pak bildiyi şeyi pak bilməlidir.

QABLARIN HÖKMLƏRİ

M. 220: İtin, donuzun, yaxud murdar olmuş heyvanın dərisindən hazırlanan qablarda yeyib-içmək haramdır və o qabları dəstəmaz, qüsl və pak şeylərlə yerinə yetirilməsi lazım olan sair işlərdə istifadə etmək olmaz. Hətta müstəhəb ehtiyata görə, gərək it, donuz və ya murdar olmuş heyvanın dərisi heç bir işdə istifadə olunmasın.

M. 221: Qızıl və gümüş qablardan yemək, içmək, dəstəmaz və qüsl almaq, nəcisi paklamaq və bu kimi işlərdə istifadə etmək haramdır. Vacib ehtiyat budur ki, onlardan hətta otağı bəzəmək məqsədilə belə istifadə olunmasın. Onları saxlamaq da işkallıdır.

M. 222: Qızıl və gümüş qablar düzəltmək, onların düzəldilməsindən alınan muzz, ehtiyata görə, haramdır.

M. 223: Qızıl və gümüş qabların alış-satışı və satıcının bu qablar müqabilində aldığı pul (ya mal), ehtiyata görə, haramdır.

M. 224: Əgər stəkanın dəstəyi qızıl və ya gümüşdən hazırlansa, stəkanı götürdükdən sonra ona qab deyilərsə, həm təkləkdə, həm də stəkanla birlikdə istifadə olunması haramdır. Amma ona (ayrılıqda) qab deyilməzsə, istifadə edilməsinin eybi yoxdur.

M. 225: Üstü qızıl və ya gümüş suyu ilə işlənmiş qablardan istifadə etməyin eybi yoxdur; baxmayaraq ki, üstü gümüş suyu ilə işlənmiş qablardan istifadə etmək məkrühdür. Hətta vacib ehtiyata əsasən, onlardan su içərkən ağızı gümüş suyu ilə işlənmiş yerinə qoymaq olmaz.

M. 226: Əgər hər hansı bir metalı qızıl və ya gümüşlə qarışdırıb qab düzəltərsə, o metalın qədəri ona artıq “qızıl və gümüş qab” deyilməyəcək həddə çox olsa, onlardan istifadə etməyin eybi yoxdur.

M. 227: Əgər insan qızıl, ya gümüş qabda olan xörəyi haramdan çəkinmək məqsədilə başqa bir qaba töksə, eybi yoxdur, amma əgər ikinci qabda xörək yemək istəsə, qızıl və ya gümüş qabı boşaltmaq bu

növ qablarda yemək yeməyin haram olduğu üçün olmasa, bu növ istifadə haramdır.

M. 228: Qəlyanın havanı tutan yeri, qılıncın və bıçağın qını əgər qızıl və gümüşdən hazırlanmışsa, onlardan istifadə etməyin eybi yoxdur. Amma vacib ehtiyat budur ki, ətir qabı, sürmə qabı, Quran qabı və bu kimi şeylər qızıl və gümüşdən olmasın.

M. 229: Məcburiyyət halında yemək, içmək və ya digər işlər üçün qızıl və gümüş qablardan istifadə etməyin eybi yoxdur. Öz əlini, üzünü və ya bədənini qızıl, ya gümüş qabda olan su ilə yumağa məcbur olduqda, onları dəstəmaz, ya qüsl niyyətilə yuya bilər. Amma əgər o su ilə dəstəmaz, ya qüsl üzvlərini yumağa məcbur olmasa, onunla dəstəmaz və qüsl ala bilməz. Belə olan halda təyəmmüm etməlidir.

M. 230: Qızıl və gümüşdən, yaxud başqa bir şeydən hazırlanması məlum olmayan qabdan istifadə etməyin eybi yoxdur.

TƏXƏLLİNİN (BÖVL VƏ QAITİN XARİC EDİLMƏSİNİN) HÖKMLƏRİ

M. 231: Vacibdir ki, insan təxəlli halında (ayaq yoluna getdiyi vaxt) və sair vaxtlarda öz ovrətini mükəlləf kişi və qadınlardan, hətta bacı, qardaş, ya ana kimi məhrəm şəxslərdən, həmçinin yaxşını-pisi seçə bilən müməyyiz uşaq və ruhi xəstələrdən örtsün. Amma ər-arvadın ovrətlərini bir-birindən örtməsi lazım (vacib) deyil.

M. 232: Ovrəti xüsusi bir şeylə örtmək lazım deyil; hətta əllə də örtsələr, kifayətdir.

M. 233: İnsan təxəlli halında, “üzü, ya arxası qibləyə tərəf oturub” -deyiləcək formada oturmamalıdır.

M. 234: Əgər təxəlli zamanı üzü, yaxud arxası qibləyə otursa, amma ovrətini qiblədən döndərsə, ehtiyata əsasən, kifayət deyildir. Əgər üzü, yaxud arxası qibləyə tərəf olmasa, ehtiyat-vacib budur ki, ovrətini də üzü, yaxud arxası qibləyə çevirməsin.

M. 235: Bövl və qaitin məxrəcini paklayanda, istibra edəndə üzü, yaxud arxası qibləyə olmasının maneəsi yoxdur. Amma daha yaxşı olar ki, bu halda da üzü, yaxud arxası qibləyə olmasın.

M. 236: Bir şəxs, naməhrəm onu görməsin deyə, üzü, yaxud arxası qibləyə oturmağa məcbur olsa, gərək üzü, yaxud arxası qibləyə

otursun. Həmçinin, əgər başqa səbəblər üzündən də üzü, yaxud arxası qibləyə oturmağa məcbur olsa, maneəsi yoxdur.

M. 237: Ehtiyat-müstəhəb budur ki, uşağı təxəlli zamanı üzü, yaxud arxası qibləyə oturtmasınlar. Amma əgər uşağın özü otursa, qarşısını almaq vacib deyil.

M. 238: Dörd yerdə təxəlli etmək haramdır:

1-Sahibləri icazə verməyən bağlı küçələrdə (dalanlarda);

2-Təxəlli üçün icazə verməyən bir şəxsin mülkündə;

3-Xüsusi insanlar üçün vəqf edilən yerlərdə, məsələn bəzi mədrəsələrdə;

4-Hörmətsizlik hesab olunacağı təqdirdə, möminlərin qəbirlərinin üstündə və yaxud dini dəyərlərə hörmətsizlik hesab olunan hər hansı bir yerdə.

M. 239: Üç halda qaitin məxrəci təkcə su ilə paklanır:

1-Qaitlə birgə başqa bir nəcis, məsələn qan gələrsə;

2-Qaitin məxrəcinə xaricdən bir nəcis dəymiş olarsa;

3-Məxrəcin kənar hissələri adi qaydadan artıq nəcasətə bulaşmış olarsa. Bunlardan başqa hallarda məxrəci həm su ilə yumaq, həm də sonradan deyiləcək qaydada parça, daş və s. kimi şeylərlə paklamaq olar. Amma su ilə yumaq daha yaxşıdır.

M. 240: Bövlün məxrəci sudan başqa şeylə paklanmır. Əgər kürr, ya axar su ilə bir dəfə yuyulsa, kifayətdir. Ehtiyat-vacib budur ki, qəlil su ilə iki dəfə yuyulsun. Bövlü özünün təbii məcrasından gəlməyən şəxslər, onun çıxdığı yeri qəlil su ilə pak etdikdə, iki dəfə yumalıdırlar.

M. 241: Əgər qaitin məxrəcini su ilə yusalar, gərək orada qaitdən bir şey qalmasın. Amma onun rəngi və iyinin qalmasının maneəsi yoxdur. Əgər birinci dəfə yuyulanda orada qaitdən bir zərrə də qalmasa, ikinci dəfə yuyulması lazım deyil.

M. 242: Əgər qaiti məxrəcdən daş, kəsək və bu kimi şeylərlə təmizləsələr, pak olar. Onun, adətən su ilə pak olmayınca getməyən əlamətlərinin eybi yoxdur.

M. 243: Məxrəci üç daşla, yaxud üç parça ilə paklamaq vacib deyil; hətta bir daşın və ya bir parçanın ətrafı ilə də paklamaq kifayətdir. Amma, ehtiyata görə, üç dəfəyə riayət etmək lazımdır; hətta ondan azla da pak olsa belə. Üç dəfədə pak olmadıqda isə, pak olana qədər davam etdirmək lazımdır. Məxrəcin sümük, yaxud peyinlə

pak olması isə işkallıdır. Ehtiramı lazım olan şeylərlə özünü paklamaq günahdır və hətta bəzən küfrə səbəb ola bilər, məxrəc isə pak olur.

M. 244: Bir şəxs məxrəci paklayıb-paklamamasında şəkk etsə, həmişə bövl, yaxud qaitdən sonra adəti dərhal paklamaq olmasına baxmayaraq, özünü paklamalıdır.

M. 245: Əgər namazdan sonra, namazdan əvvəl məxrəci paklayıb-paklamamasında şəkk etsə, qıldığı namazlar düzgündür, amma sonrakı namazlar üçün paklamalıdır.

İSTİBRA

M. 246: İstibra müstəhəb bir əməldir ki, kişilər bövl xaric olandan sonra yerinə yetirirlər. Bu işdə məqsəd kanalda qalmış bövlü çıxarmaq və onun paklanmasına tam əmin olmaqdır. Bunun bir neçə yolu var. Ən yaxşısı budur ki, bövl kəsildəndən sonra əgər qaitin məxrəci nəcisdirsə, əvvəlcə onu paklasın, sonra üç dəfə sol əlinin orta barmağı ilə qaitin məxrəcindən alətin dibinə qədər çəksin, sonra baş barmağı alətin üstünə, onun yanındakı barmağı isə alətin altına qoyub üç dəfə dəllək kəsən yerə qədər çəksin, daha sonra isə üç dəfə alətin başını sıxsın.

M. 247: Bəzən mazaqlaşma zamanı və ya şəhvətin təhrik olunmasından sonra insandan xaric olan və məzi adlanan su pakdır. Həmçinin, bəzi vaxtlar mənidən sonra gələn və vəzi adlanan və bəzi vaxtlar bövldən sonra gələn və vədi adlanan su da pakdır. Əgər insan bövldən sonra istibra etsə və sonra ondan su xaric olsa, onun bövl, yaxud bu (pak) sularından biri olmasında şəkk etsə, pakdır.

M. 248: Əgər insan istibra edib-etməməsi barədə şəkk etdikdən sonra ondan rütubət çıxsın və bu rütubətin pak olub-olmamasını bilməsə, nəcisdir. Dəstəmaz almış olsa, dəstəmazı da batildir. Amma əgər etdiyi istibranın düzgün olub-olmamasında şəkk etsə və bu halda ondan pak olub-olmamasını bilmədiyi rütubət xaric olsa, bu rütubət pakdır, dəstəmazı da batil etmir.

M. 249: İstibra etməyən bir şəxs bövl etməsindən uzun müddət keçməsinə görə bövlün məcrada qalmamasına tam əmin olsa, sonra rütubət görüb pak olub-olmamasında şəkk etsə, o rütubət pakdır, dəstəmazı da batil etmir.

M. 250: Əgər insan bövldən sonra istibra edib dəstəmaz alsın və sonra rütubət görüb ya bövl, yaxud da məni olmasını bilsə, vacibdir ki,

həm qüsl, həm də dəstəmaz alsın. Amma əgər dəstəmaz almamış olsa, təkcə dəstəmaz alması kifayətdir.

M. 251: Qadınlar üçün bövldən sonra istibra yoxdur və əgər bir rütubət görüb pak olub-olmaması barədə şəkk etsələr, pakdır, dəstəmaz və qüsl da batil olmaz.

M. 252: Məni xaric olduqdan sonra bövl etmək sidik kanalının mənidən təmizlənməsinə səbəb olar. Buna məni istibrası deyilir. Əgər insan məni istibrası etmədən qüsl alsın, qüsləndən sonra özündə şübhəli rütubət görsə və məni olmasına ehtimal versə, yenidən qüsl almalıdır.

TƏXƏLLİNİN MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUH ƏMƏLLƏRİ

M. 253: Müstəhəbdir ki, insan təxəlli vaxtında elə yerdə otursun ki, heç şəxs onu görməsin. Təxəlli yerinə (ayaq yoluna) sol ayaqla daxil olub, sağ ayaqla çıxsın. Həmçinin müstəhəbdir ki, təxəlli halında başını örtün və bədənin ağırlığını sol ayağının üstünə salsın.

M. 254: Təxəlli zamanı günəş və ay ilə üz bəzəyərək oturmaq məkruhdur. Amma əgər öz ovrətini müəyyən bir şeylə, hətta əllə örtərsə, məkruh deyil. Həmçinin təxəlli vaxtında küləklə üz bəzəyərək, yolda, xiyabanda, küçədə, evin qapısında və get-gəl olan yerlərdə oturmaq məkruh və hətta bəzən haramdır. Təxəlli halında meyvə verən ağacın altında oturmaq, bir şey yemək, orada çox qalmaq, sağ əllə təharət almaq və danışmaq da məkruhdur. Amma əgər Allah zikri desə, yaxud danışmağa məcbur olsa, eybi yoxdur.

M. 255: Ayaq üstə bövl etmək, habelə, bərk yerin üstünə, heyvanların (həşəratların) yuvasına, suya, xüsusilə axarı olmayan (bir yerə yığılmış) suya, ən çox da gecə vaxtı bövl etmək məkruhdur.

M. 256: Bövl və qaitin qarşısını almaq məkruhdur, amma insana ciddi zərər versə, haramdır.

M. 257: Müstəhəbdir ki, insan namazdan, yatmadan və cimadan (cinsi yaxınlıqdan) əvvəl, həmçinin məni gələndən sonra bövl etsin.

DƏSTƏMAZ

M. 258: Dəstəmaz insanın, Allahın əmrilə və ona yaxınlaşmaqdan ötrü bəzi bədən üzvlərini yuması və məsh etməsindən ibarətdir. Dəstəmaz öz-özlüyündə ibadət, müstəhəb iş və qəlbin

paklanmasına səbəb olan əməldir. Dəstəmazla əldə edilən təharət namazın və təvafin düzgünlüyünün şərtlərindəndir.

M. 259: Dəstəmazda vacibdir ki, üz və əllər yuyulsun. Başın qabaq tərəfinə və ayaqların üstünə məsh edilsin.

M. 260: Dəstəmazı tərtibi və ya irtimasi qaydada almaq olar. Tərtibi dəstəmaz odur ki, suyu üzə və əllərə töküüb deyiləcək formada yuxarıdan aşağıya yusun. İrtimasi dəstəmaz isə **286**-cı məsələdə deyiləcək tərzdə alınır.

ÜZ VƏ ƏLLƏRİN YUYULMASININ HÖKMLƏRİ

M. 261: Üzün uzunluğunu alının yuxarı hissəsindən, adətən tüklərin bitdiyi yerdən çənənin axırına qədər yumaq lazımdır. Eni isə baş barmaqla orta barmağın arası qədər yuyulmalıdır. Əgər bu qədərdən azacıq yer də yuyulmasa, dəstəmaz batildir. Bu miqdarın tamamilə yuyulmasına qəti əmin olmaq üçün onun ətrafını bir az artıq yumaq lazımdır.

M. 262: Əgər bir şəxsin üzü, yaxud əli normal insan əli və üzündən böyük, yaxud kiçik olsa, yəni orta barmağıyla baş barmağı arasındakı məsafə onun üzündə adi məsafədən çox və ya az yeri tutsa, adi insanların üzlərini hansı miqdarda yuyulduğunu nəzərə almalı, onların yuduğu qədər yumalıdır. Həmçinin əgər bir şəxsin alnında tük bitmiş olsa, yaxud başının qabağında tük olmasa, alnını adət qədərincə yumalıdır.

M. 263: Əgər insan, qaşlarında, gözün küncələrində, dodağın kənarlarında suyun çatmasına mane olan çirk və ya başqa şeylərin yığılmasına ehtimal versə və onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olarsa, dəstəmazdan qabaq axtarış aparmalı və maneələri təmizləməlidir.

M. 264: Əgər üzün dərisi tüklərin arasından görünsə, onda suyu dəriyə çatdırmaq lazımdır. Amma görünməsə, tüklərin zahirini yumaq kifayətdir, suyu tüklərin altına çatdırmaq lazım deyil.

M. 265: Əgər insan, üzünün dərisinin tüklərin arasından görünüb-görünməməsində şəkk etsə, suyu dəriyə çatdırmalı və ehtiyat-vacibə görə tükləri də yumalıdır.

M. 266: Burunun içini, dodaqların bağlandığı halda görünməyən hissəsini və gözün yumulduğu halda görünməyən içini yumaq vacib deyildir. Amma yuyulmalı yerlərin tam yuyulmasına əmin olmaq üçün onlardan bir qədərini yumaq vacibdir. Bu qədərini yuyulmasını

bilməyən şəxs əgər aldığı dəstəmazlarda onun yuyulub-yuyulmamasını bilməsə, namazın vaxtı keçmişdirsə, qıldığı namazlar düzgündür, amma əgər vaxt qalsa, dəstəmaz alıb, namazını təzələməlidir və sonrakı namazlarını belə dəstəmazla qıla bilməz. Onlar üçün yenidən dəstəmaz almalıdır.

M. 267: Üzü yumaq üçün suyu yuxarıdan aşağıya onun üstündə axıtmaq lazımdır. Vacib ehtiyat budur ki, üzü yumağı alından başlayıb, çənədə bitirsin. Əlləri yumaq üçün onları dirsəkdən barmaqların ucuna tərəf yumaq lazımdır. Əgər üzü və ya əlləri aşağıdan yuxarı yusa, dəstəmaz batildir.

M. 268: Əgər insan əlini isladıb üzünə və əllərinə çəksə, əlinin yaşlığı çox olub üzə, əllərə çəkilməsi vasitəsilə oradan azca su axmağa başlasa və el arasında ona “üz və əlləri yuyub” -deyilsə, kifayətdir.

M. 269: Üzü yuyandan sonra əvvəlcə sağ əli, sonra isə sol əli dirsəkdən barmaqların ucuna qədər yumaq lazımdır.

M. 270: Dirsəyin tamamilə yuyulmasına tam əmin olmaq üçün bir az dirsəkdən yuxarı da yuyulmalıdır.

M. 271: Üzünü yumazdan qabaq əllərini biləkdən barmaqların ucuna qədər yuyan şəxs, dəstəmaz vaxtı əllərini barmaqların ucuna qədər yumalıdır. Əgər təkcə biləyə qədər yusa, dəstəmazı batildir.

M. 272: Dəstəmazda üzü və əlləri yumaq birinci dəfə vacib, ikinci dəfə icazəli, üçüncü və daha artıq dəfələrdə isə haramdır. Bir dəfə yumaqda məqsəd dəstəmaz üzvünün hər yerinin bir dəfə dəstəmaz niyyətilə yuyulmasıdır. Əgər bir ovuc su ilə bütün üzv yuyulsa və onu dəstəmaz niyyətilə töksə—istər o su ilə bir dəfə yumağı qəsd etsə, istərsə də etməsə—bir dəfə hesab olunur.

BAŞ VƏ AYAĞA MƏSH ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

M. 273: Əlləri yuduqdan sonra əlin içi ilə başın qabaq tərəfinə məsh edilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, başın məshi sağ əllə, müstəhəb ehtiyata əsasən, yuxarıdan aşağıya çəkilməlidir.

M. 274: Başın dörd hissəsindən biri olan üstü və alının yuxarı tərəfi məsh yeridir. Bu hissənin hər hansı bir yerinə nə qədər məsh çəksələr, kifayətdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, uzunluğu bir barmağın uzunluğu, eni isə üç bağlı barmaq qədər məsh edilsin.

M. 275: Məshin başın dərisinə çəkilməsi vacib deyildir; başın üstündəki tüklərə çəkilsə də düzgündür. Amma əgər kiminsə başının

qabaq tərəfinin (üstünün) tükləri çox uzun olsa (məsələn, darananda üzünə tökülsə, yaxud başın başqa yerlərinə çatsa), tüklərin dibinə məsh çəkməlidir. Yaxud başının tüklərini ortadan ayırmalı və dəriyə məsh etməlidir. Əgər üzünə tökülən, yaxud başının başqa yerlərinə çatan tükləri başın qabağında bir yerə yığıb məsh etsə, yaxud başın sair yerlərindən qabaq tərəfinə gələn tüklərə məsh etsə batildir.

M. 276: Başı məsh etdikdən sonra əldə qalan dəstəmaz suyu ilə ayaqların üstünə–barmaqların ucundan, ayağın üstündə olan çıxıntıya qədər, müstəhəb ehtiyata görə isə, ayağın oynaqına (qıça birləşən yerinə) qədər məsh etməlidir.

M. 277: Ayağa çəkilən məshin eni ehtiyata görə, üç bağlı barmaq qədərində olmalıdır, amma daha yaxşısı budur ki, əlin içinin hamısı ilə ayağın bütün üstünə məsh edilsin.

M. 278: Əgər bir şəxs ayağa məsh edərkən əlin hər yerini ayağın üstünə qoyub bir az çəksə düzgündür.

M. 279: Başa və ya ayağın üstünə məsh çəkərkən əli onların üstünə çəkmək lazımdır; əgər əli saxlayıb başı və yaxud ayağı çəksələr, dəstəmaz batildir. Amma əli çəkərkən baş və yaxud ayaq azacıq hərəkət etsə, eybi yoxdur.

M. 280: Məsh çəkilən yer quru olmalıdır. Əgər əlin rütubətinin ona təsir etməyəcəyi həddə yaş olsa, məsh batildir. Amma məsh yerinin rütubəti çox az olsa və məsh çəkiləndən sonra əlin rütubəti məsh yerində görünüb “təkcə əlin rütubətidir”-deyilsə, eybi yoxdur.

M. 281: Sol əli yuduqdan sonra xaricdən əllərə su dəyməməlidir, məsh əllərin içində qalan (dəstəmaz) suyuyla olmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, dəstəmazın digər üzvlərindən də əllərə su dəyməsin. Əgər məsh üçün əldə rütubət qalmasa, vacib ehtiyata əsasən, onu üzdən sayılan saqqal, qaş və kirpiklərdən götürməli və onunla məsh etməlidir.

M. 282: Əgər əlin rütubəti yalnız başın məshinə çatarsa, həmin rütubətlə başa məsh çəkə bilər və ayaqların məshi üçün üzdən sayılan saqqal, qaş və kirpiklərdən rütubət götürməlidir.

M. 283: Əgər məsh etdikdən sonra onun düzgün olub-olmamasında şəkk etsə, məshin yerini qurudub yenidən məsh edə bilər.

M. 284: Corabın və ya ayaqqabının üstündən məsh çəkmək batildir. Amma kəskin soyuq, yaxud oğru, yırtıcı heyvan və s. kimi şeylərdən qorxub ayaqqabını, yaxud corabı çıxarmaq mümkün olmasa, onların

üstünə məsh çəkməyin eybi yoxdur. Ayaqqabının üstü nəcis olduqda isə, üstünə pak bir şey qoyub, onun üstündən məsh etmək lazımdır.

M. 285: Əgər ayağın üstündə məsh yerinin yarasından olmayan bir nəcis olsa və məsh üçün onu suya çəkmək mümkün olmasa, təyəmmüm edilməlidir.

İRTİMASI DƏSTƏMAZ

M. 286: İrtimasi dəstəmazda insan dəstəmaz niyyətilə təkə üzünü yuxarıdan aşağıya yumağa riayət etməklə, alın tərəfdən suya batıra bilər, amma irtimasi dəstəmazda baş və ayaqları əlin rütubətilə məsh etmək işkallıdır. Buna əsasən, sağ əli yuyarkən, onu irtimasi dəstəmaz niyyətilə dirsək tərəfdən, sol əli yuyarkən onu da irtimasi şəkildə suya batırsın. Amma əllərin içinin bir hissəsini yuyulmamış saxlayıb və onu sağ əllə tərtibi şəkildə yusun. Bu halda əldə qalmış rütubətlə məsh etməyin eybi yoxdur. İrtimasi dəstəmazda üz və əlləri suya batırandan çıxarana qədər dəstəmaz niyyəti olmalıdır. Üzü və əlləri çıxaran zaman irtimasi dəstəmaz niyyəti etməyin kifayət etməsi isə işkallıdır.

M. 287: Əgər insan dəstəmaz üzvlərindən bəzilərini deyilən şəkildə irtimasi yolla, bəzilərini isə tərtibi yolla yusa, eybi yoxdur.

DƏSTƏMAZ VAXTI MÜSTƏHƏB OLAN DUALAR

M. 288: Müstəhəbdir ki, dəstəmaz alan şəxsin nəzəri suya düşəndə desin:

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَلَمْ يَجْعَلْهُ نَجَسًا

“Bismillahi və billahi vəl-həmdü lillahilləzi cəələl-maə təhurən və ləm yəc’əlhü nəcisa”. Yəni: “Allahın adı ilə başlayır və Onun köməyilə dəstəmaz alır**M.** Bütün həmd və sənalar, suyu nəcis deyil, pak yaradan Allaha məxsusdur”.

Dəstəmazdan qabaq əllərini yuyanda desin:

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Allahumməc’əlni minət-təvvabinə vəc’əlni minəl-mutətəhhirin”. Yəni: “İlahi, məni tövbə edənlərdən və pak olanlardan et!”

Ağzında suyu dolandıranda (yəni məzməzə edəndə) desin:

اللَّهُمَّ لَقِّنِي حُجَّتِي يَوْمَ الْقَاكِ وَأَطْلِقْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ

“Allahummə ləqqini huccəti yəumə əlqakə və ətliq lisani bizirik”. Yəni: “İlahi, Səninlə görüşdüyüm gün höccətimi mənə təlqin et! Və dilimi Öz zikrinlə aç!”

İstinşaq (yəni suyu buruna çəkdiyi) vaxtı desin:

اللَّهُمَّ لَا تُحَرِّمْ عَلَيَّ رِيحَ الْجَنَّةِ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يَشْمُ رِيحَهَا وَرَوْحَهَا وَطَيِّبَهَا

“Allahummə la tuhərrim ələyyə rihəl-cənnəti, vəc`əlni mimmən yəşummu rihəha və rəuhəha və tibəha”. Yəni: “İlahi, cənnətin ətrini mənə haram etmə və mənə cənnət ətrini duyanlardan et!”

Üzünü yuyanda desin:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَسْوَدُ فِيهِ الْوُجُوهُ وَلَا تَسْوَدْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيَضُ فِيهِ الْوُجُوهُ

“Allahummə bəyyiz vəchi yəumə təsvəddu fihil-vücuħ və la tusəvvəd vəchi yəumə təbyəzzu fihil-vücuħ”. Yəni: “İlahi, üzlərin qara olduğu gün mənə üzümü ağart və üzlərin ağ olduğu vaxt mənə üzümü qaraltma!”

Sağ əlini yuyanda desin:

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَالْخُلْدَ فِي الْجَنَانِ بِيَسَارِي وَحَاسِبِي حِسَابًا يَسِيرًا

“Allahummə ə`tini kitabi biyəmini vəl-xüldə fil-cinani biyəsari və hasibni hesabən yəsira”. Yəni: “İlahi, mənə əməl kitabımı sağ əlimə, cənnətdə əbədi qalmağı sol əlimə ver və mənə hesabımı yüngül et!”

Sol əlini yuyanda desin:

اللَّهُمَّ لَا تُعْطِنِي كِتَابِي بِشِمَالِي وَلَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَلَا تَجْعَلْهَا مَعْلُومَةً إِلَيَّ عُنْفَى وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ مَقَطَّعَاتِ النَّبْرَانِ

“Allahummə la tu`tini kitabi bişimali və la min vərai zəhri və la təc`əlha məğlulətən ilə unuqi və əuzu bikə min muqəttiatin-niran”. Yəni: “İlahi əməl kitabımı sol əlimə və arxa tərəfdən mənə vermə, əlimi boynuma bağlama! Mən cəhənnəmin yanar od parçalarından Sənə pənəh aparıram!”

Başına məsh çəkdiyi vaxt desin:

اللَّهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَبِرَكَاتِكَ وَعَفْوِكَ

“Allahummə gəşşini birəhmətikə və bərakatikə və əfvikə”. Yəni: “İlahi! Məni Öz rəhmət, bərekət və əfvinlə ört!”

Ayağına məsh edəndə desin:

اللَّهُمَّ تَبَتَّنِي عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ وَاجْعَلْ سَعْيِي فِي مَا يُرْضِيكَ عَنِّي يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

“Allahummə səbbitni ələssirati yəumə təzillu fihil-əqdam vəc’əl sə’yi fima yurzikə ənni, ya zəl-cəlali vəl-ikram”. Yəni: “İlahi! Qədəmlərin Sirat üstündə lərzəyə gəlib sürüşdüyü gün mənim addımımi sabit və möhkəm et! Səyimi Sənin məndən razı olduğun şeylərdə qərar ver, ey Calal və İkrəm sahibi!”

DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ

Dəstəmazın düzgün olmasının on üç şərti var:

1-ci şərt budur ki, dəstəmazın suyu pak olsun.

2-ci şərt budur ki, dəstəmazın suyu mütləq olsun.

M. 289: Nəcis və muzaf su ilə alınan dəstəmaz, hətta əgər insan onun nəcis və ya muzaf olmasını bilməsə, yaxud unutsa da, batildir. Əgər bu sularla alınan dəstəmazla namaz qılmışsa, o namazı yenidən düzgün dəstəmazla qılmalıdır.

M. 290: Əgər dəstəmaz üçün, palçıq qarışmış muzaf sudan başqa bir su olmasa, namazın vaxtı az olduğu təqdirdə təyəmmüm etməlidir. Amma əgər vaxt çox olsa, suyun durulmasını gözləyib, onunla dəstəmaz almalıdır.

3-cü şərt budur ki, dəstəmazın suyu, habelə dəstəmaz alınan yer mübah olsun.

M. 291: Qəsbi və sahibinin razı olub-olmadığı məlum olmayan su ilə dəstəmaz almaq haram və batildir (**295-ci** məsələdə göstərilən böyük arxlardan başqa). Amma əgər sahibi əvvəlcə razı olsa və sonradan insan onun razılığından dönüb-dönməməsini bilməsə, dəstəmazı düzgündür. Həmçinin, dəstəmazın suyu üz və əllərdən qəsbi yerə tökülsə, əgər qəsbi yerdən başqa bir yer yoxdursa və dəstəmaz almaq suyun qəsbi yerə tökülməsinə səbəb olursa, dəstəmaz batil və haramdır. Belə olduqda təyəmmüm edib namaz qılmaq lazımdır.

M. 292: Ümumi istifadə üçün, yoxsa yalnız təhsil alan şagird və tələbələr üçün vəqf olunduğu məlum olmayan məktəbin hovuzunda dəstəmaz almağın–adətən camaat o su ilə dəstəmaz alırsa və bu iş onun rəhbərliyinin razılığını göstərirsə–eybi yoxdur.

M. 293: Əgər bir şəxs müəyyən bir məsciddə namaz qılmaq istəmirsə, bu halda onun hovuzunun hamı üçün, yoxsa yalnız həmin məsciddə namaz qılanlar üçün vəqf olunduğunu bilməsə, o hovuzda dəstəmaz ala bilməz. Amma əgər o məsciddə namaz qılmayan şəxslər

də adətən o hovuzda dəstəmaz alırlarsa və bu iş onun rəhbərliyinin razılığını göstərir, dəstəmaz ala bilər.

M. 294: Mehmanxana, pasaj və bu kimi yerlərin hovuzlarında o yerin sakini olmayan şəxslərin dəstəmaz alması o zaman düzgündür ki, oranın sakini olmayan şəxslər də adətən o suyla dəstəmaz alalar və bu iş o yerin sahiblərinin razılığını göstərə.

M. 295: Sahibinin razı olub-olmaması məlum olmayan böyük arxlarda dəstəmaz almağın eybi yoxdur. Amma əgər onun sahibləri dəstəmaz almağı qadağan etsələr, ehtiyat-vacibə görə oranın suyu ilə dəstəmaz almamalıdır.

M. 296: Əgər bir şəxs suyun qəsbi olmasını unudub dəstəmaz alsın, dəstəmazı düzgündür.

4-cü şərt budur ki, dəstəmazın suyunun qabı mübah olsun.

5-ci şərt budur ki, dəstəmazın suyunun qabı qızıl və ya gümüş olmasın.

M. 297: Əgər dəstəmaz üçün, qəsbi qabda olan sudan başqa bir su olmasa, təyəmmüm etməlidir, o su ilə alınan dəstəmaz batildir. Lakin əgər suyu mübah qaba töküb, sonra o qabın suyuyla dəstəmaz ala bilsə, onun dəstəmazı düzgündür. Əgər su onun özünün olsa, mütləq bu işi görüb, onunla dəstəmaz almalıdır. Əgər onun başqa mübah suyu olsa və o qəsbi qabda irtiması dəstəmaz alsın, yaxud üzünə və ya əllərinə o qabdan su töksə, dəstəmazı batildir. Amma əgər ovçu ilə suyu o qabdan götürüb üzünə və əllərinə töksə, qəsbi qabdan istifadə etdiyi üçün haram iş görməsinə baxmayaraq, dəstəmazı düzgündür.

M. 298: Dəstəmaz üçün, qızıl və ya gümüş qabda olan sudan başqa bir su olmasa, əgər qızıl və gümüşdən olmayan başqa bir qabı olsa, suyu o qaba töküb, onunla dəstəmaz almalıdır; amma əgər başqa bir qabı olmasa, təyəmmüm etməlidir, o qabın suyuyla alınan dəstəmaz düzgün deyil. Qızıl və ya gümüş qabda olan sudan başqa bir suyu ola-ola həmin qabda irtiması dəstəmaz alsın, yaxud o qabdan üz və əllərinə su töksə, dəstəmazı batildir. Amma əgər ovçu ilə suyu o qabdan götürüb üzünə və əllərinə töksə, onun dəstəmazı düzgündür.

M. 299: Əgər insan, məsələn, bir daşı, yaxud bir kərpici qəsbi olan hovuzdan dəstəmaz alsın, dəstəmazı düzgündür. Amma əgər onun dəstəmaz alması qəsb olunmuş şeyi işlətmək hesab olunsun, batil olar. Əlbəttə, adətən belə bir hovuzdan dəstəmaz almaq qəsb olunmuş daş, yaxud kərpicdən istifadə etmək hesab olunmur.

M. 300: Əgər əvvəllər qəbiristan, sonradan isə İmamzadə və ya İmam hərəminin həyəti olan yerdə hovuz, yaxud arx düzəltmələr, insan o həyətin qəbiristan üçün vəqf olunmasını bilməsə, o hovuzda, yaxud arxda dəstəmaz almağın eybi yoxdur.

6-cı şərt budur ki, dəstəmaz üzvləri yuyulduğu və ya məsh edildiyi zaman pak olsun.

M. 301: Əgər dəstəmaz qurtarmazdan qabaq, yuyulmuş, yaxud məsh edilmiş yer nəcis olsa, dəstəmaz düzgündür.

M. 302: Bədənin dəstəmaz üzvlərindən başqa bir yeri nəcis olsa, dəstəmaz düzgündür. Amma bövl və ya qaitin məxrəcini paklamamış olsa, müstəhəb ehtiyata görə, əvvəlcə onu paklayıb sonra dəstəmaz alsın.

M. 303: Əgər dəstəmaz üzvlərindən biri nəcis olsa və dəstəmaz aldıqdan sonra, dəstəmaz almazdan qabaq oranı suya çəkib-çəkməməsində şəkk etsə, bu halda dəstəmaz aldığı vaxt o yerin pak, yaxud nəcis olmasına diqqət yetirməyibsə, dəstəmazı batildir. Amma əgər diqqət yetirməsini bilsə, yaxud şəkk etsə, dəstəmazı düzgündür. Hər halda, sonrakı əməllər üçün nəcis olan yeri suya çəkməlidir.

M. 304: Əgər üzdə, yaxud əllərdə kəsilən yer, yaxud yara olsa və qanı dayanmasa, suyun da ona zərəri olmasa, o üzvü kürr və ya axar suya batırıb o qədər sıxmaq lazımdır ki, qanı dayansın. Sonra isə qeyd olunan göstərişə əsasən, irtimasi dəstəmaz almalıdır.

7-ci şərt budur ki, namaz və ya dəstəmaz üçün kifayət qədər vaxt olsun.

M. 305: Əgər vaxt çox dar olsa, belə ki, dəstəmaz alacağı təqdirdə namazın bir rəkətindən azını o vaxtda qıla bilsə, onda təyəmmüm etməlidir. Amma əgər həmin vaxtda bir rəkət, ya daha artığını qıla bilsə və bir qədəri vaxt bitdikdən sonraya düşəcəksə, belə demək olar ki, dəstəmaz və ya təyəmmümün hər hansı birini edə bilər. Amma güman ki, təyəmmüm ehtiyata daha yaxındır. Lakin əgər dəstəmaz və ya təyəmmüm üçün eyni vaxt lazım olarsa, dəstəmaz almalıdır.

M. 306: Vaxtın azlığına görə təyəmmüm etməli olan şəxs, vaxtı az olan namaz üçün dəstəmaz alsın, batildir. Əgər başqa bir iş üçün, məsələn, Qurana əl vurmaq və ya təharətli (dəstəmazlı) olmaq üçün dəstəmaz alsın da, onun dəstəmazı işkalsız deyil.

8-ci şərt budur ki, dəstəmazı qüribət qəsdi ilə, yəni Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün alsın. Əgər sərirlənmək, yaxud başqa bir məqsədlə dəstəmaz alsın, batildir.

M. 307: Dəstəmazın niyyətini dildə demək, yaxud qəlbdən keçirtmək lazım deyil. Amma, dəstəmaz aldığı bütün müddət ərzində dəstəmaz aldığını bilməlidir. Belə ki, ondan "nə edirsən?"-deyə soruşsalar, "dəstəmaz alıram" desin.

9-cu şərt budur ki, insan dəstəmazı deyilən ardıcılıqla yerinə yetirsin. Yəni əvvəlcə üzünü, sonra sağ əlini, daha sonra sol əlini yuyub, əvvəlcə başına, sonra isə ayaqlarına məsh etsin. Ehtiyata görə, sağ ayağa sol ayaqdan əvvəl məsh etsin. Əgər bu ardıcılıqla almasa, dəstəmazı batildir.

10-cu şərt budur ki, dəstəmazın işlərini fasiləsiz yerinə yetirsin.

M. 308: Əgər dəstəmazın işləri arasında, el arasında bir iş sayılmayacaq və "bu şəxs dəstəmaz almaqdadır" –deyilməyəcək həddə fasilə düşsə, onun dəstəmazı batildir. Əvvəlki dəstəmaz üzvlərinin quruması da bu vəziyyəti göstərsə, dəstəmazı batil edər.

M. 309: Əgər bir şəxs dəstəmazın işlərini fasiləsiz yerinə yetirsə, amma havanın istisi, yaxud bədənin kəskin hərarəti və yaxud digər səbəblərdən onun dəstəmaz üzvləri qurusa, dəstəmazı düzgündür.

M. 310: Dəstəmaz əsnasında yol getməyin eybi yoxdur. Buna əsasən, bir şəxs üzü və əlləri yuduqdan sonra bir neçə addım gedib sonra başa və ya ayaqlara məsh etsə, dəstəmazı düzgündür.

11-ci şərt budur ki, üzün, əllərin yuyulmasını, başa və ayağa məsh çəkilməsini insanın özü yerinə yetirsin və əgər başqası ona dəstəmaz alsın, dəstəmazı batildir. Amma əgər suyu üz və əllərə tökməkdə ona kömək etsələr, sonra onun özü suyu dəstəmaz niyyətilə dəstəmaz üzvünə töksə, onun dəstəmazının düzgünlüyü işkallıdır.

M. 311: Suyu gətirməyin, su kranını açmağın və dəstəmaz alanın əlinə su tökməyin eybi yoxdur. Əgər kimsə başqa bir səbəbə görə suyu, məsələn hündür bir yerdən töksə və başqa bir şəxs dəstəmaz üzvlərini dəstəmaz niyyətilə onun altında yusa da eybi yoxdur.

M. 312: Əgər bir şəxsin özü dəstəmaz ala bilmirsə, gərək bacarmadığı hissələr üçün başqasını köməkçi götürsün. Kömək edən şəxs maddə istəsə, verə biləcəyi təqdirdə gərək versin. Amma onun özü dəstəmaz niyyəti etməli və öz əli ilə məsh çəkməlidir. Bacarmadığı təqdirdə isə, tutduğu köməkçi onun əlini tutub məsh yerlərinə çəkməlidir. Əgər bu da mümkün olmasa, köməkçi onun əlinin rütubətindən götürüb başına və ayaqlarına məsh etməlidir.

M. 313: Dəstəməzin təklidə yerinə yetirə bildiyi işləri üçün kömək alınmamalıdır.

12-ci şərt budur ki, sudan istifadə olunmasının dəstəməz alan şəxs üçün heç bir maneəsi olmasın.

M. 314: Əgər bir şəxs dəstəməz alacağı təqdirdə xəstələnəcəyindən, yaxud xəstəliyinin artacağından, yaxud sağalmasının gecikəcəyindən və ya müalicəsinin, dözülməsi çətin olacağı həddə çətinləşəcəyindən, habelə suyu dəstəməz üçün istifadə edərsə, susuz qalacağından qorxsə, təyəmmüm edə bilər. Amma əgər möhkəm susuzluğunun ona ciddi zərərli olmasından qorxsə, təyəmmüm etməlidir. Əgər suyun ona zərərli olub-olmamasını bilmədiyi halda dəstəməz alıb, sonradan şəriətin haram saydığı həddə zərərli olduğunu başa düşsə, ehtiyata görə, dəstəməzi batil, əks təqdirdə isə düzgündür. Amma ehtiyat-müstəhəbə görə, o dəstəməzla namaz qılmasın və təyəmmüm etsin.

M. 315: Əgər üzə və əllərə, dəstəməzin düzgün olduğu az miqdarda suyun dəyməsinin zərəri olmasa, amma ondan artıq istifadə etməyin zərəri olsa, gərək az miqdar su ilə dəstəməz alsın.

13-cü şərt budur ki, dəstəməzin üzvlərində suyun bədənə dəyməsinin qarşısını alan maneə olmasın.

M. 316: Əgər dəstəməz üzvlərindən birinə bir şey yapışdığını bilsə, amma suyun onun bədəninə çatmasının qarşısını alıb-almamasında şəkk etsə, gərək ya o şeyi aradan qaldırsın, ya da suyu onun altına çatdırsın.

M. 317: Saç və qaşları rəngləmək üçün istifadə edilən saç rəngləri, habelə əldə qalan mürəkkəb əgər qatı olmayıb, yalnız rəngdən ibarət olsa, dəstəməz üçün eyibsizdir.

M. 318: Əgər dırnağın altında olan çirk suyun bədənə zahirinə çatmasına mane olsa, aradan qaldırılmalıdır. Buna görə, əgər qısa dırnağın, bədənə zahirindən hesab olunmayan altında çirk olsa, dəstəməzin eybi yoxdur. Amma əgər dırnağı tutsa və çirk suyun dəriyə çatmasına mane olsa, dəstəməz üçün o çirki təmizləməlidir. Həmçinin dırnaq adi qaydadan artıq uzun olsa, suyun bədənə zahirinə çatması üçün, adi normadan uzun olan qədər altındakı çirk təmizlənməlidir.

M. 319: Əgər üzdə, əllərdə, başın qabağında və ya ayaqların üstündə yanıq və ya başqa səbəblərlə şiş olarsa, onun üstünü yumaq və ya məsh etmək kifayətdir. Əgər bu şiş deşilsə, onun altına su çatdırmaq

lazım deyil. Hətta onun bir hissəsinin dərisi qopsa da, qopmayan hissələrin altına su çatdırmaq lazım deyil. Amma qopan dəri bəzi vaxtlar bədənə yapışib, bəzi vaxtlar aralanırsa, məşəqqət yaranmayacağı təqdirdə onu qoparmaq, yaxud altına su çatdırmaq lazımdır.

M. 320: Əgər insan, dəstəmaz üzvlərinə bir şey yapışib-yapışmamasında şəkk etsə, onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa, məsələn, palçıqla işlədikdən sonra, palçıqın əlinə yapışib-yapışmamasında şəkk etsə, bu halda axtarış aparmalı, ya əlini sürtməklə və ya başqa bir yolla maneənin aradan qaldırılmasına, yaxud suyun onun altına çatmasına əmin olmalıdır.

M. 321: Yuyulmalı və ya məsh edilməli yerlərdə olan çirk, suyun bədənə çatmasına maneçilik törətməzsə, dəstəmaz üçün onu aradan qaldırmaq lazım deyil. Həmçinin əgər suvaqçılıq və bu kimi işlərdən sonra əldə suyun dəriyə çatmasının qarşısını almayan maddə qalsa, eybi yoxdur. Amma onun olması ilə suyun bədənə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, gərək onu təmizləsin.

M. 322: Əgər dəstəmazdan qabaq, dəstəmaz üzvlərinin bəzində suyun çatmasının qarşısını alan maneə olduğunu bilib, dəstəmazdan sonra, (dəstəmaz alarkən) suyun o hissələrə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, dəstəmazı düzgündür. Amma əgər dəstəmaz aldığı zaman o maneəyə diqqət yetirmədiyini bilsə, yenidən dəstəmaz almalıdır.

M. 323: Əgər dəstəmaz üzvlərinin hər hansı birində bəzi vaxtlar suyun öz-özünə onun altına çatdığı, bəzi vaxtlar isə çatmadığı bir maneə olsa və insan dəstəmazdan sonra, suyun onun altına çatıb-çatmamasında şəkk etsə, dəstəmazı düzgündür. Amma əgər dəstəmaz aldığı vaxt suyun onun altına çatmasına diqqət yetirməyibsə, yenidən dəstəmaz almalıdır.

M. 324: Əgər dəstəmazdan sonra onun üzvlərində suyun dəriyə çatmasına maneə olan bir şey görüb, dəstəmaz vaxtı orada olduğunu, yoxsa sonradan əmələ gəldiyini bilməsə, dəstəmazı düzgündür. Amma dəstəmaz aldığı vaxt o maneənin olub-olmamasına diqqət yetirmədiyini bilsə, ehtiyat-vacibə görə yenidən dəstəmaz almalıdır.

M. 325: Əgər dəstəmazdan sonra onun üzvlərində suyun çatmasına maneə olan bir şeyin olub-olmamasında şəkk etsə, dəstəmazı düzgündür.

DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ**DƏSTƏMAZDA ŞƏKK**

M. 326: Əgər bir şəxs dəstəmazın işlərində, onun şərtlərində, məsələn, suyun pak olmasında və qəsb olmasında çox şəkk edirsə, öz şəkkinə etina etməməli və digər adi insanlar kimi əməl etməlidir.

M. 327: Əgər bir şəxs dəstəmazının batil olub-olmamasında şəkk etsə, dəstəmazının qalmasına hökm etməlidir. Amma əgər bövldən sonra istibra etməmiş dəstəmaz alsə və dəstəmazdan sonra ondan bövl və ya pak yaşlıq olmasını bilmədiyi rütubət xaric olsa, dəstəmazı batildir.

M. 328: Dəstəmaz alıb-almamasında şəkk edən şəxs dəstəmaz almalıdır.

M. 329: Dəstəmaz aldığı və ondan hədəs (dəstəmazın batil olmasına səbəb olan iş) baş verdiyini (məsələn, bövl etdiyini) bilən bir şəxs, onların hər hansı birinin vaxtını bilsə də, hansının əvvəl baş verdiyini bilməsə, əgər hələ namaz qılmayıbsa, dəstəmaz almalıdır; əgər namaz əsnasındadırsa, namazı pozub dəstəmaz almalıdır; əgər namazı qılmışsa, dəstəmaz alıb qıldığı namazı yenidən qılmalıdır.

M. 330: Əgər namazdan sonra, dəstəmaz alıb-almamasında şəkk etsə, namazı düzgündür, amma sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.

M. 331: Əgər namaz əsnasında dəstəmaz alıb-almamasında şəkk etsə, namazı batildir və dəstəmaz alıb yenidən namaz qılmalıdır. Baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyata əsasən, o namazı həmin halda sona çatdırmalı, sonra isə dəstəmaz alıb yenidən qılmalıdır.

M. 332: Əgər namazdan sonra, dəstəmazının batil olmasını bilib, lakin namazdan əvvəl, yoxsa sonra batil olmasında şəkk etsə, qıldığı namaz düzgündür.

İXTİYARSIZ HALDA DƏSTƏMAZINI BATİL EDƏN ŞƏXSİN HÖKMÜ

M. 333: Əgər xəstəlik səbəbindən bir şəxsin bövlü damcı-damcı axsa, yaxud qaitin çıxmasının qarşısını ala bilməsə, bu halda namazın birinci vaxtından axırına qədər, dəstəmaz alıb namaz qılmaq qədərində vaxt tapa biləcəyinə əmin olsa, gərək namazı fürsət tapan vaxt qılsın. Əgər onun vaxtı namazın yalnız vacib əməlləri qədərində olsa, fürsət olan vaxt namazın yalnız vacib əməllərini yerinə yetirməli, azan, iqamə, qünut və müstəhəb zikrlər kimi müstəhəb əməllərini isə tərk etməlidir.

M. 334: Əgər dəstəmaz və namaz qədərində vaxt tapmasa və namaz əsnasında ondan bir neçə dəfə bövl damcıları xaric olsa, birinci dəstəmaz kifayətdir. Əgər xəstəlik səbəbi ilə namazın əsnasında bir neçə dəfə ondan qait xaric olsa və hər dəfədən sonra dəstəmaz almağın ona çətinliyi olmasa, onda su qabını yanına qoyub, hər dəfə qait xaric olanda, vacib ehtiyata görə, dəstəmaz alıb namazın qalanını qılmalıdır.

M. 335: Bövlü dalbadal xaric olan bir şəxs namazının müəyyən qədərini dəstəmaz ilə qıla bilsə, zöhr və əsr, ya məğrib və işa namazlarını bir dəstəmazla qıla bilər. Namazın ortasında, ya iki namazın arasında xaric olan damcıların isə eybi yoxdur. Amma başqa namazlar üçün dəstəmaz almalıdır. Bövlü ardıcıl xaric olduqda və namazın heç bir qədərini dəstəmazla qıla bilmədikdə də zöhr və əsr, ya məğrib və işa namazlarını bir dəstəmazla qıla bilər. Amma vacib ehtiyata görə, digər namazlar üçün dəstəmaz almalıdır və hər iki halda namazını qıldığı dəstəmazla o namazın gündəlik nafilələrini də qıla bilər, başqa dəstəmaz lazım deyil.

M. 336: Qaiti dalbadal xaric olan bir şəxs üçün hər dəfə xaric olandan sonra dəstəmaz almaq çətindir, əgər namazının müəyyən qədərini dəstəmazla qıla bilsə, hər namaz üçün bir dəstəmaz almalıdır. Amma heç bir qədərini dəstəmazla qıla bilməsə, vacib ehtiyata görə, hər namaz üçün bir dəstəmaz almalıdır. Hər iki halda namazını qıldığı dəstəmazla o namazın gündəlik nafilələrini də qıla bilər, başqa dəstəmaz lazım deyil.

M. 337: Bövlü və qaiti ardıcıl olaraq xaric olan bir kəsdən iki namaz arasında başqa bir hədəs baş versə və ya ixtiyari olaraq bövlü, ya qait etsə, yenidən dəstəmaz almalıdır.

M. 338: Əgər bir kəsdən dalbadal bövlü, ya qait xaric olursa, gərək dəstəmazdan sonra dərhal namaza başlasın. Amma unudulmuş səcdə, təşəhhüd və ehtiyat namazı kimi işləri namazdan dərhal sonra yerinə yetirsə, dəstəmaz alması lazım deyil.

M. 339: Əgər bir kəsdən damcı-damcı bövlü xaric olursa, namaz üçün pambıq və başqa şey olan, bövlünün bədəninə başqa yerlərinə dəyməsinin qabağını alan bir kəsənin və ya başqa bir şeyin vasitəsi ilə özünü qorumalıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, dəstəmazdan qabaq bövlünün nəcis olmuş məxrəcini suya çəksin. Həmçinin qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməyən şəxs, imkan daxilində, namaz qıldığı müddətdə qaitin başqa

yerlərə sirayət etməsinin qarşısını almalıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, məşəqqəti olmasa, dəstəmazdan qabaq qaitin məxrəcini suya çəksin.

M. 340: Bövl və qaiti xaric olan şəxs, mümkün olduğu, məşəqqət, zəhmət və zərər qorxusunun olmadığı təqdirdə, namaz qıldığı müddətdə onun çıxmasının qarşısını almalıdır. Onun üçün çətinliyi olmasa, özünü müalicə etməlidir, hətta xərci olsa da.

M. 341: Bövl və qaitin xaric olmasının qarşısını ala bilməyən şəxsin xəstəliyi sağalandan sonra xəstəlik halında öz vəzifəsinə uyğun olaraq qıldığı namazları qəza etməsi lazım deyil. Amma əgər namazın vaxtı qalan halda xəstəliyi sağalsa, vacib ehtiyata görə, həmin vaxt qıldığı namazı yenidən qılmalıdır.

M. 342: Əgər bir şəxs xəstəlik səbəbindən (bədəndən) hava çıxmasının qarşısını ala bilməsə, qaitin çölə gəlməsinin qabağını ala bilməyən şəxslər kimi əməl etməlidir.

DƏSTƏMAZ ALINMASI VACİB OLAN ƏMƏLLƏR

M. 343: Altı şey üçün dəstəmaz almaq vacibdir:

1-Meyit namazından başqa bütün vacib namazlar üçün; Müstəhəb namazlarda isə dəstəmaz, onun düzgünlüyünün şərtidir.

2-Unudulmuş təşəhhüd və səcdə üçün; Əlbəttə, əgər onlar ilə namaz arasında bövl kimi dəstəmazı batil edən bir iş baş vermiş olsa.

3-Kəbə evinin vacib təvafı üçün; hətta yerinə yetirdiyi həcc, ya ümrə müstəhəb olsa da.

4-Dəstəmaz alması üçün Allah ilə əhd bağlasa, and içsə və ya nəzir etsə;

5-Əgər bədəninin hər hansı bir yerini Qur'anın yazılarına vurmağı nəzir etmişsə; Ehtiyat-vacibə görə, Allaha xas olan ad və sifətlər (atributlar) də uyğun hökmdədirlər. Yaxud dəstəmazın, düzgünlüyünün və ya caizliyinin şərti olan bir işi yerinə yetirməyi nəzir etsə.

6-Nəcis olmuş Qur'anı suya çəkmək, yaxud onu düşdüğü tualet və s. bu kimi yerlərdən çıxartmaq üçün əgər əli və ya bədənin başqa bir yerini Qur'anın yazılarına vurmağa məcbur olsalar. Amma dəstəmaz almaq qədərincə gecikmək Qur'ana hörmətsizlik olsa, onu dəstəmaz almadan tualet və bu kimi yerdən çıxartmaq, yaxud nəcis olduğu təqdirdə suya çəkmək lazımdır. İmkan daxilində Qur'anın

yazısına əl vurulmamalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, Allaha xas olan ad və sifətlər (atributlar) də uyğun hökmdəirlər.

M. 344: Dəstəməzsiz şəxslərə bədənin hər hansı bir hissəsilə Qur'anın yazılarına toxunmaq haramdır. Amma Qur'anı başqa bir dilə tərcümə etsələr, toxunmağın eybi yoxdur.

M. 345: Uşağın və ruhi xəstənin Qur'ana toxunmasının qarşısını almaq vacib deyil. Amma əgər onların bu işi Qur'ana hörmətsizlik olarsa, qarşısı alınmalıdır.

M. 346: Quran oxunan zaman yaxşıdır ki, ona qulaq asıb, söhbət etməkdən çəkinsinlər. Hətta Qurana qarşı hörmətsizlik olsa, söhbət etmək olmaz. Kimsə bir şey soruşduqda isə cavab vermək olar.

M. 347: Dəstəməzi olmayan şəxs, vacib ehtiyata görə, Allahın adı və ona xas olan sifətlərə, hansı dillə yazılsa da, toxunmasın. Müstəhəb ehtiyata görə, Peyğəmbərin, imamların və həzrət Zəhranın (ə) da adına dəstəməzsiz toxunulmasın. Amma əgər məsumların adları ayrı insanlara qoyulsa, onlara dəstəməzsiz toxunmağın eybi yoxdur.

M. 348: Üstünə Allahın adı həkk olunan üzük, ya boyunbağıdan cənabət, heyz, ya nifas halında, vacib ehtiyata əsasən, dəstəməzsiz da istifadə etmək olmaz. Vacib ehtiyata əsasən, Allahın adı və ona xas olan sifətlər də uyğun hökmə malikdir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, üstündə Peyğəmbərin (s), ya hər hansı bir məsumun adı olan üzük, ya boyunbağıdan da cənabət, heyz, ya nifas halında istifadə etmək olmaz. Amma əgər bədənin toxunmadığı şəkildə olsa, eybi yoxdur.

M. 349: Əgər bir şəxs namaz vaxtına yaxın, namaza hazır olmaq niyyəti ilə dəstəməz alsa eybi yoxdur, o dəstəməzla namaz qıla bilər. Amma təharətli olmaq niyyəti ilə nə vaxt dəstəməz alsa, onunla namaz qıla bilər.

M. 350: Əgər namaz vaxtının daxil olmasına əmin olan bir şəxs, vacib dəstəməz niyyəti edib dəstəməz aldıqdan sonra, vaxtın daxil olmadığını başa düşsə, dəstəməzi düzgündür.

M. 351: Müstəhəbdir ki, insan meyit namazı üçün, habelə qəbiristan əhlinin ziyarətinə, məscidə və İmamların (ə) hərəminə getmək, Qur'anı özü ilə aparmaq, onu oxumaq, yazmaq, haşiyələrinə toxunmaq və yatmaq üçün dəstəməz alsın. Həmçinin dəstəməzi olan şəxsin ikinci dəfə dəstəməz alması müstəhəbdir. Əgər bu işlərdən biri üçün dəstəməz alsa, dəstəməzla yerinə yetirilməli olan hər bir işi görə bilər. Məsələn, o dəstəməzla namaz qıla bilər.

DƏSTƏMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

M. 352: Yeddi şey dəstəməzi batil edir: **1** və **2**-Bövl və qaitin xaric olması; **3**-Qaitin məxrəcindən xaric olan mədə və ya bağırsağın yeli; **4**-Gözün görmədiyini, qulağın eşitmədiyini yuxu. Amma əgər göz görməyib, qulaq eşitsə dəstəməz batil olmaz; **5**-Vacib ehtiyata əsasən, ağı aparan şeylər, məsələn, dəlilik, məstlik, özündən getmə kimi; **6**-Qadının istihazəsi (izahı sonra deyiləcək); **7**-Qüsl alması lazım olan işlər, məsələn cənabət, heyz və nifas.

CƏBİRƏ DƏSTƏMAZININ HÖKMLƏRİ

Yara, çiban və ya sınıq yerin bağlandığı şey və onun üstünə qoyulan dərman cəbirə adlanır.

M. 353: Əgər dəstəməz üzvlərinin birində yara, çiban, yaxud sınıqlıq olsa və onun üstü açıq olub suyun da zərəri olmasa, adi qaydada dəstəməz alınmalıdır.

M. 354: Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlıq üzdə, əllərdə olsa və onların üstü açıq, suyun tökülməsinin də zərəri olsa, onun ətrafını yumaq, sonra yaş əllə onların üstünə çəkilməsi zərərli, həmçinin yer də nəcis olmasa, onun üstünə yaş əl çəkmək lazımdır. Əgər bu, zərərli, yaxud yara nəcis olsa və onu suya çəkmək mümkün olmasa, yaranın ətrafını dəstəməzda deyilən formada yuxarıdan aşağıya yumaq və müstəhəb ehtiyata görə, yaranın üstünə pak parça qoyub üstünə yaş əl çəkməlidir, təyəmmümsə lazım deyil. Amma parça qoymaq mümkün olmasa, yaranın ətrafını dəstəməzda deyilən formada yuxarıdan aşağıya yumaq və müstəhəb ehtiyata görə, təyəmmüm də etmək lazımdır.

M. 355: Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlıq məsh yerində, yəni başın qabaq tərəfində, yaxud ayağın üstündə olsa və onların üstü də açıq olsa, bu halda ona məsh etmək mümkün olmazsa, dəstəməz almaq lazımdır. Müstəhəbdir ki, dəstəməzda pak bir parçanı məsh yerinin üstünə qoyub, parçanın üstünə məsh edilsin. Vacib ehtiyata əsasən, bu dəstəməzdan sonra təyəmmüm də edilməlidir.

M. 356: Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlığın üstü bağlı olsa, açılması mümkün olsa və (açmağın) zəhməti, məşəqqəti, habelə suyun da zərəri olmazsa, onun üstünü açıb dəstəməz almaq lazımdır—istər yara və bu kimi şeylər üzdə və əllərdə olsun, istərsə də başın qabaq tərəfində, yaxud ayağın üstündə.

M. 357: Əgər yaranın üstünü açmaq mümkün olmasa, amma yara və onun üstünə qoyulmuş parça və bu kimi şeylər pak, suyun da dəriyə çatdırılması mümkün olsa, zərəri, zəhməti və məşəqqəti də olmasa, suyu yaranın üstünə çatdırmaq lazımdır. Əgər yara və ya onun üstünə qoyulan şey nəcis olsa, bu halda onu suya çəkmək və suyu yaranın üstünə çatdırmaq mümkün və məşəqqətsiz olsa, onu suya çəkmək, dəstəmaz alanda suyu yaraya çatdırmaq lazımdır.

M. 358: Üzdə və ya əllərdə olan yara, çiban, yaxud sınıqlığın üstü bağlı olsa və suyun ona zərəri olsa, əgər cəbirə pak olsa, yaxud nəcis olub paklanması mümkün olsa, cəbirənin ətrafını dəstəmazda deyilən şərtlərə riayət etməklə yumaq və cəbirənin üstünə yaş əl çəkmək lazımdır. Bu zaman cəbirəni açıb yara, çiban, yaxud sınığın üstünə yaş əl çəkmək lazım deyil; hətta çətinliyi olmasa da. Lakin əgər cəbirə nəcis olsa, yaxud onun üstünə yaş əl çəkmək mümkün olmasa, məsələn ələ yapışan dərman olsa, cəbirənin ətrafını yumaq kifayətdir; daha yaxşı olar ki, təyəmmüm də etsin.

M. 359: Yara, çiban, yaxud sınıqlıq məsh yerində və üstübağlı olsa, həmçinin onu açmaq mümkün olmasa, əgər cəbirə pakdırsa və onun üstünü məsh etmək olarsa, cəbirənin üstünə məsh edilməlidir. Əks təqdirdə isə, onun üstünə pak parça qoyub, üstünə məsh edilməlidir.

M. 360: Əgər cəbirə üzün, yaxud əllərdən birinin hər yerini örtmüş olsa, yenə də cəbirənin hökmləri tətbiq olunacaq və cəbirə dəstəmazı kifayətdir. Amma əgər dəstəmaz üzvlərinin hamısını, ya çoxunu tutmuş olsa, ehtiyata görə, cəbirə dəstəmazından əlavə, təyəmmüm də alınmalıdır. Əgər cəbirə dəstəmazı onun üçün məşəqqətli olsa, təyəmmüm kifayətdir.

M. 361: Əgər bir şəxsin əlinin içində və barmaqlarında cəbirə olsa, dəstəmaz alan zaman yaş əllə onun üstünə çəkibsə, ehtiyata görə, əlin içinin cəbirəsilə, həmçinin əlin (cəbirə olmayan) arxasıyla başına və ayaqlarına məsh etməlidir.

M. 362: Əgər cəbirə ayağın üstünün hamısını örtə, amma bir az barmaqlar tərəfindən, bir az da ayağın yuxarı tərəfindən açıq olsa, açıq olan yerlərin özünə, cəbirə olan yerlərdə isə cəbirənin üstünə məsh etməlidir.

M. 363: Əgər üzdə və əllərdə bir neçə cəbirə olsa, onların arası yuyulmalıdır. Əgər cəbirələr başda və ya ayaqların üstündə olsa onların arası məsh edilməli, cəbirə olan yerlərdə isə cəbirə göstərişlərinə uyğun əməl olunmalıdır.

M. 364: Əgər cəbirə, yara və bu kimi şeylərin ətrafını adi qaydadan artıq tutsa və onu götürmək mümkün olmasa, bu halda cəbirə göstərişlərinə əməl etməli, vacib ehtiyata əsasən, təyəmmüm də almalıdır. Əgər cəbirənin çoxunu götürmək mümkün olsa, götürməlidir. Əgər yara və bu kimi şeylər üzdə və əllərdə olarsa onun ətrafını yumalıdır; başda və yaxud ayaqların üstündə olsa onun ətrafına məsh çəkməli, yara olan yer üçün cəbirə göstərişlərinə əməl etməlidir.

M. 365: Əgər dəstəməzin yerində yara, çiban və yaxud sınıqlıq olmasa, amma başqa səbəblərə görə su əl və üz üçün zərərli olsa, təyəmmüm etməli, ehtiyat-müstəhəbə görə, cəbirə dəstəməzi də almalıdır.

M. 366: Əgər xəstəlik üzündən suyun insanın gözünə zərəri olsa və dəstəməz zamanı onu yuya bilməsə, təyəmmüm etməlidir.

M. 367: Əgər dəstəməz üzvlərinin bir yerinin damarından qan çəkilibsə və onu suya çəkmək mümkün deyilsə, yaxud suyun ona zərəri varsa, üstü bağlı olan halda cəbirə qaydalarına əməl etməlidir; yox əgər üstü açıqdırsa, onun ətrafını yumaq kifayətdir.

M. 368: Əgər dəstəməz və qüsl yerlərinə qoparılması mümkün olmayan, yaxud qoparıldıqda dözülməsi mümkün olmayan qədər əziyyəti olan bir şey yapışıbsa, təyəmmüm üzvündə olmasa, təyəmmüm edilməli, əgər təyəmmüm üzvündə olsa, təyəmmümdən əlavə, dəstəməz də alınmalıdır.

M. 369: Cəbirə qüslünün hökmü cəbirə dəstəməzi kimidir. Amma ehtiyata əsasən, onu irtimasi yerinə yetirmək olmaz.

M. 370: Vəzifəsi təyəmmüm etmək olan bir şəxsin təyəmmüm üzvlərinin bəzisində yara, çiban, yaxud sınıqlıq olsa, cəbirə dəstəməzinin qaydalarına uyğun olaraq cəbirə təyəmmümü almalıdır.

M. 371: Cəbirə dəstəməzi və ya cəbirə qüslü almalı olduğunu bilməyən şəxs hər ikisini yerinə yetirməlidir.

M. 372: Cəbirə dəstəməzi və ya cəbirə qüslü ilə namaz qılmalı olan şəxs namaz vaxtının axırına qədər üzrünün aradan qalxacağını ehtimal etsə də, namaz vaxtının əvvəlində namaz qıla bilər. Amma daha yaxşıdır ki, belə yerdə namazını təxirə salsın.

M. 373: Əgər cəbirə sahibinin üzrü aradan qalxsə, cəbirə dəstəməzi ilə qıldığı namazları yenidən qılması lazım deyil; hətta vaxt qalsa belə. Lakin üzrü aradan qalxdıqdan sonra, sonrakı namazlar üçün, ehtiyata görə, dəstəməz almalıdır. Həmçinin əgər vəzifəsinin

cəbirə, yaxud təyəmmüm olduğunu bilmədiyindən hər ikisini yerinə yetirən şəxs də sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.

QÜSL VƏ ONUN- NÖVLƏRİ

Qüsl Allah-taalaya yaxınlaşmaq niyyətilə bütün bədənin yuyulmasıdır ki, xüsusi şəraitdə və xüsusi formada yerinə yetirilir. Qüsl ya vacibdir, ya müstəhəb. Onu tərtibi, ya irtimasi qaydayla yerinə yetirmək olar.

TƏRTİBİ QÜSL

M. 374: Tərtibi qüslə, qüsl niyyəti ilə əvvəlcə başı və boynu, sonra ehtiyata görə, bədənin sağ tərəfini, daha sonra isə sol tərəfini yumaq lazımdır. Əgər bir şəxs qəsdən, yaxud unutqanlıq və ya məsələni bilməzlik üzündən bu ardıcılığa riayət etməsə, qüslü batildir.

M. 375: Tərtibi qüslə göbək və ovrətin sağ yarısını bədənin sağ tərəfi ilə, o biri yarısını isə sol tərəflə yumaq lazımdır. Üstəlik daha yaxşı olar ki, göbəyin və ovrətin hamısı hər iki tərəflə yuyulsun.

M. 376: Bədənin hər üç hissəsini, yəni baş-boyun, sağ tərəf və sol tərəfini tamamilə qüsl etməsinə tam əmin olmaq üçün hər tərəfi yuyanda, başqa tərəfdən də bir miqdarını yumaq lazımdır. Hətta ehtiyat-müstəhəb budur ki, baş və boynunu yuduqdan sonra boyunun sağ tərəfinin hamısını bədənin sağ tərəfi ilə, sol tərəfinin hamısını isə bədənin sol tərəfi ilə yusun.

M. 377: Əgər qüslədən sonra bədənin bir hissəsinin yuyulmadığını başa düşsə, bu halda: yuyulmayan sol tərəfdən olsa, həmin miqdarı yumaq kifayətdir. Amma sağ tərəfdən olsa, ehtiyata görə, o miqdarı yuduqdan sonra yenidən sol tərəfi yumalıdır. Əgər baş və boyun tərəfdən qalmış olsa, həmin miqdarı yuduqdan sonra yenidən bədənin sağ tərəfini və sonra sol tərəfini yumalıdır.

M. 378: Əgər qüsl qurtarmazdan qabaq sol tərəfin bir hissəsinin yuyulub-yuyulmamasında şəkk etsə, həmin miqdarı yumaq kifayətdir. Amma əgər sol tərəfi yumağa başlayandan sonra sağ tərəfin, yaxud onun bir miqdarını yuyulub-yuyulmamasında şəkk etsə, yaxud sağ tərəfi yumağa başlayanda baş və boyunun, yaxud onlardan bir miqdarının yuyulub-yuyulmamasına şəkk etsə, gərək şəkkinə etina etməsin.

İRTİMASİ QÜSL

M. 379: Əgər insan irtimasi qüsl niyyəti ilə tədricən suya girsə ki, bütün bədəni bir an suyun altında olsun, qüslü düzgündür.

M. 380: Əgər bütün bədən suyun altında olsa və sonra qüsl niyyəti ilə bədəni hərəkət etdirsə, irtimasi qüsl sayılması işkallıdır. Amma əgər bədən üzvlərinin bir hissəsi suyun bayırında olsa, sonra irtimasi qüsl niyyətilə onu da suya batırsa, qüslü düzgündür.

M. 381: Əgər irtimasi qüslədən sonra bədənin bir hissəsinin suya dəymədiyini başa düşsə, istər onun hansı yer olduğunu bilsə, istərsə də bilməsə, yenidən qüsl etməlidir.

M. 382: Əgər tərtibi qüsl üçün vaxt olmasa, amma irtimasi qüsl üçün vaxt olsa, irtimasi qüsl etməlidir.

M. 383: Vacib oruc tutan və onun orucu Ramazan orucu kimi təyinli vacib oruc olan, yaxud həcc və ya ümrə üçün ehram bağlayan bir şəxs irtimasi qüsl edə bilməz. Amma əgər unutmazlıq üzündən irtimasi qüsl etsə, qüslü düzgündür.

QÜSLÜN HÖKMLƏRİ

M. 384: İrtimasi qüslə bədənin hər yeri pak olmalıdır. Amma əgər irtimasi qüslü kürr, ya axar suda etsələr və nəcis yerin paklanması bir dəfə yumaqla olsa, bədəni paklamaq və qüsl etmək üçün bir dəfə yumaq kifayətdir. Tərtibi qüslə isə bədənin hamısının pak olması lazım deyil. Belə ki, əgər bədənin hamısı nəcis olsa və hər bir hissəni qüsl etməzdən qabaq suya çəksə, kifayətdir.

M. 385: Əgər qüslə bədənin az bir hissəsi də yuyulmamış qalsa, qüslü düzgün deyil. Amma bədənin görünməyən, yaxud görünən, amma bədənin daxili sayılmayan hissəsini, məsələn, qulağın, burunun içi kimi yerlərini yumaq vacib deyil.

M. 386: Bir yerin bədənin zahirindən, yaxud daxilindən olması barədə şəkk etdikdə, ehtiyat-vacibə görə o yeri yumaq lazımdır.

M. 387: Əgər sırğanın deşiyi və s. kimi yerlər çox geniş olub daxili görünmə, onu yumaq lazımdır. Amma görünmürsə və bədənin zahiri hesab olunmursa, onun daxilini yumaq lazım deyil.

M. 388: Suyun bədənə çatmasına mane olan şeylər aradan qaldırılmalıdır. Əgər aradan qaldırılmasına əmin olmazdan qabaq qüsl etsə, qüslü düzgün deyil.

M. 389: Əgər qüsl edən vaxt, bədəninə suyun çatmasına mane olan bir şeyin olub-olmamasında şəkk etsə, bu halda onun şəkki normal şəkk olsa, maneənin olmamasına əmin olmaq üçün axtarış aparmalıdır.

M. 390: Qüslə bədənin hissələrindən sayılan qısa tüklər yuyulmalıdır. Ehtiyata əsasən, uzun tüklərin də yuyulması lazımdır.

M. 391: Dəstəmazın düzgün olması üçün qeyd olunan bütün şərtlər, məsələn, suyun pak olması, qəsbə olmaması, qüslün düzgün olmasında da şərtədir. Amma qüslə bədəni yuxarıdan aşağı yumaq vacib deyil. Həmçinin tərtibi qüslə hər bir hissəni yuyandan sonra, dərhal o biri hissəni yumaq vacib deyil. Belə ki, baş və boyunu yuduqdan sonra bir az gözləyib, sonra sağ tərəfi yusa, sonra müəyyən fasilədən sonra sol tərəfi yusa, eybi yoxdur. Amma bövl, qait və ya yelin xaric olmasının qarşısını ala bilməyən şəxs qüsl edib namaz qıla biləcəyi qədər vaxt bövl, qait və ya yel çölə gəlməsə, bu halda vaxt az (dar) olsa, hər bir hissəni o biri hissədən dərhal sonra qüsl edib, qüslədən dərhal sonra namaz qılmalıdır. Qarşıda deyiləcək müstəhazə qadının hökmü də belədir.

M. 392: Bir şəxs hamamçının pulunu verməməyi qəsd etsə, əgər hamamçının razılığı məlum olsa, yaxud sonra onu razı sala biləcəyini bilsə, hamamçı da sonra razı olsa, qüslü düzgündür. Bu məsələdə onun qəsdinin ümumiyyətlə pul verməməsi, yaxud gecikdirərək verməsi arasında fərq yoxdur. Əgər hamamçının razı olmadığını bilsə, yaxud onun razılığında şəkk etsə, sonradan onu razı salsada, qüslü batildir.

M. 393: Əgər hamamçı hamam pulunun nisyə qalmasına razı olsa, amma qüsl edən şəxsin məqsədi onun pulunu verməmək, yaxud haram puldan vermək olsa, qüslü işkallıdır.

M. 394: Əgər hamamçıya haram pul versə, qüslü düzgündür. Amma əgər ona desə ki, məhz bu haram pula qarşılıq olaraq qüsl edir, qüslü batildir. Əgər ona xümsü verilməyən puldan vermək istəsə, qüsl düzgündür, lakin xüms, o pulu verənin boynunda qalır. Amma əgər ümumiyyətlə xüms vermək fikrində olmasa və hamamçıya desə ki, bu pula qarşılıq olaraq qüsl edir, qüslü işkallıdır.

M. 395: Əgər bir şəxs qüsl edib-etməməsində şəkk etsə, qüsl etməlidir. Amma qüslədən sonra, aldığı qüslün düzgünlüyündə şəkk etsə, yenidən qüsl etməsi lazım deyil.

M. 396: Əgər qüsl əsnasında insandan kiçik hədəs (dəstəməzi batil edən iş) baş versə, qüslü düzgündür, amma sonra namaz üçün dəstəməz da almalıdır.

M. 397: Əgər qüsl və namaz üçün lazımı qədər vaxtın olduğunu güman edib namaz üçün qüsl etsə və sonra, qüsl qədərində vaxt olmadığını başa düşsə, qüslü batildir.

M. 398: Cənabətli şəxs kimi, namaz qılmaq üçün qüsl etməli olan şəxs, namaz qıldıqdan sonra qüsl edib-etməməsi barədə şəkk etsə, əgər namaz qıldıqdan sonra dəstəməzi batil edən bir iş görməyibsə, qıldığı namazlar düzgündür. Amma sonrakı namazlar üçün qüsl almalıdır. Amma namaz qıldıqdan sonra dəstəməzi batil edən bir iş görmüşsə, qüsləndən sonra dəstəməz da almalı, qıldığı, lakin hələ vaxtı bitməyən namazları təzələməlidir.

M. 399: Boynunda bir neçə vacib qüsl olan şəxs, yaxud həm vacib və həm müstəhəb qüsl etmək istəyən şəxs onların hamısını niyyət edərək bir qüsl, yaxud da onların hər biri üçün ayrılıqda qüsl ala bilər.

M. 400: Əgər bir şəxsə meyitə toxunmaq, yaxud başqa bir qüsl vacib olub, amma yerinə yetirməyibsə, ondan sonra cənabətli olduğu və cənabət qüslü aldığı təqdirdə, onun cənabət qüslü sair qüslərə də kifayət edir; hətta onlara diqqət yetirməsə də.

VACİB QÜSLLƏR

Vacib qüslar yeddidir: **1-Cənabət qüslü; 2-Heyz qüslü; 3-Nifas qüslü; 4-İstihazə qüslü; 5-Məss-meyit qüslü; 6-Meyit qüslü; 7-Nəzir etmək, and içmə və ya sair səbəblərlə vacib olan qüslar.**

CƏNABƏT

M. 401: İnsan iki yolla cünub olur: **1-Cima (yaxınlıq) etməklə; 2-Məninin çölə gəlməsi ilə, istər yuxuda olsun, istərsə də ayıq olan vaxt; istər az olsun, istərsə də çox; istər şəhvətlə olsun, istərsə də şəhvətsiz; istər ixtiyari olsun, istərsə də ixtiyarsız.**

M. 402: Əgər insandan bir rütubət xaric olsa və onun bövl, məni və ya başqa şey olmasını bilməsə, bu halda əgər şəhvət və sıçrayışla çölə gəlmiş və gələndən sonra bədən sütləşmişsə, məni hökmündədir; baxmayaraq ki, sağlam kişidə şəhvət hissi keçirmək və sıçrayışla xaric olmaq, xəstə kişidə də şəhvət hissi keçirmək və zəif də olsa belə, sıçrayışla xaric olmasını ehtimal etmək, ona məni hökmünün şamil

edilməsinə kifayətdir. Belə olmadıqda isə, məni hökmündə deyil. Amma qadından şəhvətlə bir yaşlıq xaric olsa və sonra onun bədəni süst olsa, vacib ehtiyata görə, həm qüsl etməli, həm də dəstəmaz almalıdır.

M. 403: Əgər insandan bir rütubət xaric olsa və onun bövl, məni və ya başqa şey olmasını bilməsə, xaric olmazdan qabaq dəstəmazlı deyildisə, namaz üçün dəstəmaz almalıdır. Lakin əgər dəstəmazlıydısa, ona bir şey vacib deyil.

M. 404: Əgər insandan bir rütubət xaric olsa və onun bövl, yoxsa məni olmasını bilməsə və üçüncü ehtimal da verməsə, xaric olmazdan qabaq dəstəmazlı idisə, həm dəstəmaz almalı, həm də qüsl etməlidir. Əgər dəstəmazlı deyildisə, təkcə dəstəmaz kifayətdir.

M. 405: Müstəhəbdir ki, kişi, məni gələndən sonra bövl etsin. Əgər bövl etməsə və qüsləndən sonra məni və ya başqa bir şey olmasını bilmədiyi bir rütubət görsə, məni hökmündədir. Amma əgər bövl etmiş, lakin ondan sonra istibra etməmişsə, o rütubət bövl hökmündədir və dəstəmaz almalıdır.

M. 406: Kişinin mənisinin qadından xaric olması qüslə səbəb olmur. Əgər qüsləndən qabaq, ya sonra ondan rütubət çıxsa, kişinin mənisi olduğunu bildiyi təqdirdə, nəcisdir, amma əgər şübhəli olsa, pak hökmündədir.

M. 407: Əgər insan qadınla qabaqdan yaxınlıq etsə və dəllək kəsən yerə qədər, yaxud daha çox daxil etsə, istər həddi-bülüğa çatmış olsunlar, istərsə də çatmamış, hətta məni gəlməsə də hər ikisi cünub olur.

M. 408: Əgər insan qadın, ya (nəuzu billah!) kişilə arxadan yaxınlıq etsə və dəllək kəsən yerə qədər, yaxud daha çox daxil etsə, amma məni xaric olmasa, yaxınlıqdan öncə hansı biri dəstəmazlı idisə, təkcə qüsl etməlidir, dəstəmazı olmayan isə, vacib ehtiyata görə, qüsləndən əlavə, dəstəmaz da almalıdır. Lakin hansından məni xaric olsa, ona təkcə qüsl kifayətdir.

M. 409: Əgər dəllək kəsən yerə qədər daxil olub-olmamasında şəkk etsə, qüsl vacib deyil.

M. 410: Əgər (nəuzu billah!) heyvanla yaxınlıq etsə və məni də gəlsə, təkcə qüsl kifayətdir. Amma məni gəlməsə, əgər yaxınlıqdan öncə dəstəmazlı idisə, yenə də təkcə qüsl kifayətdir. Amma əgər dəstəmazlı deyildisə, vacib ehtiyata görə, qüsl alandan sonra dəstəmaz da almalıdır.

M. 411: Əgər məni öz yerindən hərəkət etsə, amma çölə gəlməsə, yaxud məninin çölə gəlib-gəlməməsində şəkk olunsa, qüsl vacib deyil.

M. 412: Qüsl ala bilməyən, amma təyəmmüm ala bilən bir şəxs, namaz vaxtı daxil olandan sonra səbəb olmadan öz əyalı ilə yaxınlıq etsə, işkali var. Amma əgər ləzzət almaq, yaxud özü üçün qorxudan olsa, eybi yoxdur.

M. 413: Əgər bir şəxs öz paltarında məni görüb, qüslünü etmədiyi öz mənisindən olduğunu bilsə, qüsl almalı, məninin gəlməsindən sonra qıldığına əmin olduğu namazlarını da qəza etməlidir. Amma məninin gəlməsindən sonra qılmasını ehtimal etdiyi namazların qəzasını etmək lazım deyil.

M. 414: Əgər cənabət qüslü aldığı zaman məni xaric olsa, yaxud yaxınlıq etsə, qüslünə əvvəldən başlamalıdır.

CÜNUB ŞƏXSƏ HARAM OLAN ŞEYLƏR

M. 415: Cünub şəxsə beş şey haramdır:

1-Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın yazısına, yaxud Allahın adına, həmçinin vacib ehtiyata əsasən, Peyğəmbərin (s), imamların (ə) və həzrət Zəhranın (ə) adına toxundurmaq. **2-Məscidül-hərəmə və Peyğəmbər (s) məscidinə getmək; hətta əgər bir qapısından daxil olub, içəridə dayanmadan digərindən çıxmaqla olsa da.** **3-Başqa məscidlərdə dayanmaq; amma bir qapıdan daxil olub, içəridə dayanmadan başqa qapıdan çıxsa, eybi yoxdur.** Ehtiyat-vacibə əsasən, imamların (ə) hərəmində də dayanmaq olmaz. **4-Məscidə bir şey qoymaq üçün ora daxil olmaq; Vacib ehtiyata əsasən, məscidə daxil olmadan da ora bir şey qoymaqdan çəkinmək lazımdır.** **5-Vacib səcdəsi olan surələrin hamısını, ya onların bir qədərini oxumaq.** Belə surələr dördür:

a) Səcdə (Qur'anın 32-ci) surəsi ("Əlif-Lam-Mim, Tənzil");

b) Fussilət (Qur'anın 41-ci) surəsi ("Ha-Mim, Səcdə");

c) Nəcm (Qur'anın 53-cü) surəsi ("Vən-nəcm");

ç) Ələq (Qur'anın 96-cı) surəsi ("İqrə").

Bu surələrin hətta bir hərfini belə oxumaq haramdır.

M. 416: Cünub olan şəxsin bədəninə Quran ayəsi, ya Allah-taalanın adı yazılmışsa, ona əl vurması haramdır. Qüsl etdikdə suyu bədənə elə çatdırmalıdır ki, əli yazıya dəyməsin. Ehtiyat-vacibə

əsasən, Peyğəmbərin (s), imamların (ə) və həzrət Zəhranın (ə) mübarək adı da Allah adının hökmündədir.

M. 417: Cünub olan şəxs Kümeyl duası oxuyarkən Səcdə surəsinin 18-ci ayəsi olan “أَفْمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ” cümləsini, Quran oxumaq niyyəti olmadan oxusa, eybi yoxdur, amma oxumasa, daha yaxşıdır.

M. 418: Vacib ehtiyata əsasən, hətta uşaq, ruhi xəstə və özünün cünub olmasını bilməyən bir şəxs olsa belə, cünub insanı məscidə daxil etmək olmaz.

M. 419: Cünub şəxsin məscidə daxil olmasının haramlığı üçün, məscidin abad, ya bərbad olmasının fərqi yoxdur. Onda heç kim namaz qılmasa, heç bir məscid əlaməti qalmasa və hətta məscidlikdən çıxsa da, vacib ehtiyata əsasən, cünub insan oraya daxil olmamalıdır.

CÜNUB ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M. 420: Doqquz şey cünub şəxsə məkruhdur:

1 və **2**-Yemək və içmək; Amma əgər dəstəmaz alsa, yaxud əllərini yusa, məkruh deyil. **3**-Vacib səcdəsi olmayan surələrin hər hansı birindən yeddi ayədən artıq oxumaq; **4**-Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın cildinə, haşiyəsinə və yaxud yazılarının arasına vurmaq; **5**-Qur'anı özü ilə gəzdirmək; **6**-Yatmaq; Amma əgər dəstəmaz alsa, yaxud su olmaması səbəbindən qüsl əvəzinə təyəmmüm etsə, məkruh deyil. **7**-Həna və bu kimi sair rənglər qoymaq; **8**-Bədənə yağ çəkmək; **9**-Möhtəlim olduqdan, yəni yuxuda məni xaric olduqdan sonra yaxınlıq etmək.

CƏNABƏT QÜSLÜ

M. 421: Cənabət qüslü öz-özlüyündə müstəhəbdir, amma namaz və bu kimi işlər üçün vacibdir. Amma meyit namazı, şükür səcdəsi və Qur'anın vacib səcdələrini etmək üçün cənabət qüslü lazım deyil.

M. 422: Qüsl alanda vacib, yaxud müstəhəb niyyəti etmək lazım deyil. Əgər yalnız qüsbət, yəni Allah-taalanın əmrini yerinə yetirmək məqsədi ilə qüsl etsə kifayətdir.

M. 423: Əgər namaz vaxtının daxil olmasına əmin olub vacib qüsl niyyəti etsə, sonradan namaz vaxtından əvvəl qüsl etdiyi məlum olsa, qüslü düzgündür.

M. 424: Haramdan cünub olanın təri nəcis deyil və belə bir şəxs isti suyla qüsl etsə də düzgündür.

M. 425: Cənabət qüslü dəstəmaz üçün də kifayət edər. Buna əsasən, cənabət qüslü alan şəxs dəstəmazın batil olmasına səbəb olan bir iş görməyibsə, namaz üçün dəstəmaz ala bilməz. Amma digər qüslərlə namaz qıla bilməz, ehtiyata görə, dəstəmaz da almalıdır.

HEYZ

Heyz, əksərən, hər ayda bir neçə gün müddətində, qadınların bətnindən xaric olan bir qandır. Qadın heyz gördükdə haiz adlanır.

M. 426: Heyz qanı əksər hallarda qatı və istidir, rəngi qırmızı, yaxud qaraya çalan qırmızıdır, təzyiqlə və azacıq yandırıcılıqla çölə gəlir.

M. 427: Qüreyşli¹ (seyid) olmayan qadınlar əlli yaşları tamam olduqdan sonra yaisə olurlar, yəni heyz qanı görmürlər. Yaşı **50-60** arasında olan qüreyşli qadınlar isə, ehtiyata görə, haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Altmış yaşdan sonra isə yaisədirlər.

M. 428: Yaisə olub-olmamasında şəkk edən qadın qan görsə və heyz olub-olmamasını bilməsə, heyz olmasına və özünün yaisə olmamasına hökm etməlidir.

M. 429: Qızın doqquz yaşı tamam olmazdan əvvəl və qadının yaisə olduqdan sonra gördüyü qan heyz deyildir.

M. 430: Doqquz yaşının tamam olub-olmamasını bilməyən bir qız uşağı heyzin əlamətləri olmayan qan görsə, heyz deyildir. Amma əgər onda heyzin əlamətləri görünsə və onun heyz olmasına əmin olsa, heyzdir və həddi-bülüğa çatması məlum olur.

M. 431: Hamilə və uşağa süd verən qadının heyz görməsi mümkündür.

M. 432: Heyzin müddəti üç gündən az, on gündən çox olmur, əgər üç gündən azacıq az olsa, amma el arasında üç gün qan görməsi başa düşülsə, kifayətdir.

M. 433: Heyzin birinci üç günü ardıcıl olmalıdır. Əgər misal üçün, iki gün qan görüb paklansa və yenidən bir gün qan görsə, heyz deyildir. Amma birinci üç gündən sonra qanın ardıcıl olması şərt deyil.

1. Qüreyşli qadın odur ki, nəbəbi ata tərəfdən əziz Peyğəmbərin (s) babalarından biri olan Nəzir ibn Kənanəyə çatır. Buna görə də, nəbəbi Peyğəmbərə (s) çatan qadınlar Qüreyşli və seyiddirlər.

M. 434: Bütün üç gün ərzində qanın çıxması lazım deyil; hətta əgər ovrətinin daxilində olsa da, kifayətdir. Bu üç gün müddətində müxtəsər olaraq pak olsa, amma pak müddəti o qədər az olsa ki, “bütün üç gün ərzində ovrətində qan olub” -deyilsə, yenə də heyzdir.

M. 435: Birinci və dördüncü gecədə qan görməsi lazım deyil. Amma ikinci və üçüncü gecələrdə qan dayanmamalıdır. Deməli, əgər birinci günün sübh azanından üçüncü günün qürubuna qədər ardıcıl olaraq qan gəlsə və ikinci və üçüncü gecələrdə də qan dayanmasa, heyzdir. Həmçinin əgər qan birinci günün ortalarında başlayıb, dördüncü günün həmin vaxtında dayansa, heyzdir.

M. 436: Əgər üç gündən az qan görüb pak olsa və sonra yenidən üç gün, ya daha artıq qan görsə, ikinci dəfə gördüyü qanda heyzin əlamətləri olsa, ya adət günlərində olsa, heyzdir. Əvvəlki qan isə, hətta adət günlərində olsa, yaxud heyz əlamətlərinə malik olsa da, heyz deyil.

M. 437: Adətən, ayda bir dəfə qan görən qadın, əgər bir ayda iki dəfə qan görsə, hər ikisində heyz əlamətləri olsa, üç gündən az və on gündən çox olmasa, ikisinin arasında pak olduğu günlərin sayı da on gündən az olmasa, hər ikisini heyz bilməlidir.

M. 438: Əgər qadın üç gün, ya daha artıq müddətdə heyzin əlaməti olan qan görsə, sonra on gün, ya daha artıq müddətdə, istihazənin əlaməti olan qan görsə və yenidən üç gün, ya daha artıq müddətdə heyzin əlaməti olan qan görsə, heyz əlaməti olan birinci və sonuncu qanı heyz qanı bilməlidir.

M. 439: Əgər ardıcıl olaraq üç gün qan görüb sonra pak olsa və yenidən qan görsə, bu halda qan gördüyü və arada pak olduğu günlər ümumilikdə on günü keçməsə, əgər hər iki qan adət zamanı olmuş, yaxud heyz əlamətinə malik, yaxud onların biri adət günlərində olub, o birisi heyz əlamətlərinə malik imişsə, o iki qanı gördüyü müddəti və arada pak olduğu günləri heyz bilməlidir. Əks təqdirdə, adəti olmayan günlərdə görünən və heyz əlaməti olmayan istihazə, adət günlərində olan, yaxud heyz əlaməti olan isə heyzdir; bu şərtlə ki, üç gündən az olmasın.

M. 440: Əgər üç gündən artıq, on gündən az müddətdə qan görüb onun çiban, ya yara qanı, yaxud heyz qanı olduğunu bilməsə, qabaqkı qanın heyz olduğunu bildiyi təqdirdə, heyz qanı bilməli, əgər çiban olmuşsa, çiban qanı bilməlidir. Əgər qabaqkı qanın heyz, yoxsa çiban qanı olmasını bilməsə, pak qadın kimi əməl etməlidir.

M. 441: Əgər qan görüb heyz, yaxud istihazə olmasında şəkk etsə, bu halda onun adət günlərində olsa, yaxud heyzin əlamətlərinə malik olsa, heyz bilməlidir.

M. 442: Dərmandan istifadə etməklə öz aylıq adətinin qarşısını alan qadın adət, ya qeyri-adət günlərində qan görsə və heyz olmasında şəkk etsə, əgər üç gündən azdırsa, heyz deyil.

M. 443: Əgər qan görüb heyz, yaxud bakirəlik qanı olmasını bilməsə, özünü yoxlamalıdır. Belə ki, ovrətin içinə bir qədər pambıq daxil edib bir az gözləməli, sonra çıxartmalıdır. Əgər onun ətrafi qana bulaşsa, bakirəlik, hər yerinə dəymiş olsa, heyz qanıdır.

HAİZ QADINLARIN NÖVLƏRİ

M. 444: Heyz görən qadınlar iki qismdir:

1-Heyzdə adət sahibi olan qadınlar; yəni ardıcıl olaraq iki ayda, deyiləcək formada müəyyən vaxtlarda, yaxud bir neçə müəyyən gündə qan görünlər. Bu növ qadınlar özləri üç hissəyə bölünür:

a) Vəqtiyyə və ədədiyyə sahibi olanlar. b) Vəqtiyyə sahibi olanlar. c) Ədədiyyə sahibi olanlar. Bu üç hissənin hər biri sonradan deyiləcək üç qrupa ayrılır.

2-Heyzdə adət sahibi olmayan qadınlar; Bu qadınlar da üç hissəyə bölünürlər:

a) Müztəribə; o qadındır ki, bir neçə ayda qan görsün, amma müəyyən bir adəti olmasın, yaxud adəti pozulsun və təzə bir adət də tapmamış olsun.

b) Mübtədiə; o qadındır ki, ilk dəfə olaraq qan görsün.

c) Nasiyə; o qadındır ki, öz adətini unutmuş olsun.

M. 445: Aşağıdakı məsələlərdə bir ayda məqsəd, qan görməyin əvvəlindən başlayan 30 gündür, ayın birinci günündən sonunadək olan müddət yox.

M. 446: “Qadın, haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir” –deyilən məsələlərdə, qadın, ibadətdən başqa ona haram olan işlərdən çəkinsin və öz ibadətlərini istihazədə bəyan olunacaq şəkildə yerinə yetirsin.

1-Heyzdə adət sahibi olan qadınların hökmləri

M. 447: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadınlar üç qismdir:

1-İki ayda ardıcıl olaraq eyni vaxtda heyz qanı görüb, eyni vaxtda da pak olanlar. Məsələn, iki ayda, ardıcıl olaraq, hər ayın birinci günü qan görüb yeddinci günü pak olsa, onun heyz adəti hər ayın birindən yeddisinə qədərdir.

2-O qadınlar ki, (arada) qandan pak olmur, amma iki ay ardıcıl olaraq müəyyən günlərdə, məsələn, ayın əvvəlindən səkkizinə qədər gördüyü qanda heyzin əlamətləri var. Yəni qatı, qırmızı, ya tünd və istidir, təzyiqlə gəlir və yandırıcı olur. Onun qanının qalanında isə istihazənin əlamətləri var (yəni heyzin əlamətləri yoxdur, məsələn sarıdır). Belə olduqda onun adəti ayın əvvəlindən səkkizinə qədərdir.

3-O qadınlar ki, iki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda heyz qanı görsün və üç gün, yaxud daha artıq qan gördükdən sonra bir və ya bir neçə gün pak olsun və yenidən heyz qanı görsün. Bu halda qan gördüyü günlərlə arada pak olduğu günlərin cəmi on gündən keçməyə və iki ayda qan gördüyü günlərlə pak olduğu günlərin sayı eyni olsa, belə qadının adəti qan gördüyü günlərlə arada pak olduğu günlərin cəmisinə bərabərdir. Arada pak olduğu günlərin hər iki ayda sayı bərabər olması lazım deyil. Məsələn, əgər birinci ayda ayın birindən üçünə kimi qan görüb, üç gün pak olsa və yenidən üç gün qan görsə, ikinci ayda da yenə üç gün qan gördükdən sonra üç gün, ya artıq və ya az pak olsa, yenidən qan görsə və ümumilikdə doqquz gün olsa, bu qadının adəti doqquz gündür.

M. 448: Vəqtiyyə adəti olan qadınlar üç qismdir:

1-İki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda heyz qanı görüb bir neçə gündən sonra paklanan, amma qan gördüyü günlərin sayı bərabər olmayan qadın. Məsələn, iki ayın hər birində ayın əvvəlindən qan görsə, amma birinci ayda yeddinci gün, ikinci ayda isə səkkizinci gün qandan paklana. Bu qadın ayın birinci gününü heyz adətinin birinci günü hesab etməlidir.

2-O qadınlar ki, (arada) qandan pak olurlar, amma iki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda heyzin əlamətləri olan, yəni isti, qatı və qırmızı, ya tünd olub, təzyiqlə və yandırıcılıqla çıxan qan görürlər. Onun qalan qanlarında istihazə əlamətləri var və heyzin əlamətləri olan günlərin sayı hər iki ayda eyni deyil. Məsələn, birinci ayın əvvəlindən yeddisinə qədər, ikinci ayın isə əvvəlindən səkkizinə qədər qanında heyz, qalan günlərdə isə istihazə əlaməti olur. Bu qadınlar da ayın əvvəlini öz adətinin əvvəli hesab etməlidir.

3-O qadınlar ki, iki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda üç gün, yaxud daha artıq heyz qanı görüb sonra pak olurlar, sonra yenidən qan görürlər. Qan gördüyü günlərlə pak olduğu günlərin cəmi on gündən keçmir. Amma bu müddət ikinci ayda birinci aydan artıq, yaxud azdır. Məsələn, birinci ayda səkkiz gün, ikinci ayda isə doqquz gün olur və hər iki ayda qan ayın əvvəlində gəlir. Bu qadın da ayın ilk gününü heyz adətinin ilk günü hesab etməlidir.

M. 449: Ədədiyyə adəti olan qadınlar da üç qismdir:

1-Heyz günlərinin sayı iki ardıcıl ayın hər birində eyni olan, lakin qan görmə vaxtı eyni olmayan qadınlar. Bu halda neçə gün qan görsə, hamısı onun adəti sayılır. Məsələn, əgər birinci ay, ayın birindən beşinə qədər, ikinci ayda isə on birindən on beşinə qədər qan görsə, onun adəti beş gündür.

2-(Arada) qandan pak olmayan, amma iki ayın hər birində bir neçə gün gördüyü qanlarda heyzin, yerdə qalanlarında isə istihazənin əlamətləri olan qadınlar. Belə ki, qanda heyz əlamətləri olan günlərin sayı hər iki ayda eynidir, amma onların vaxtları eyni deyil. Belə olan halda, qanında heyz əlaməti olan günlər onun adətidir. Məsələn, əgər birinci ay, ayın birindən beşinə qədər, sonrakı ay on birindən on beşinə qədər olan günlərdə heyz, yerdə qalan günlərin qanında isə istihazə əlamətləri olsa, onun adəti beş gündür.

3-Ardıcıl iki ayın hər birində üç gün, yaxud daha artıq qan görə, arada bir gün, yaxud daha artıq pak olub yenidən qan görə və birinci ayda qan görməsinin vaxtı ikinci aydakından fərqlənən qadınlar. Belə ki, əgər qan gördüyü və pak olduğu günlər ümumilikdə on günü keçmirsə və hər iki ayda bu günlərin sayı eynidirsə, qan gördüyü və pak olduğu günlər birlikdə heyz adətidir. Arada pak olduğu günlərin sayının hər iki ayda eyni olması lazım deyil. Məsələn, birinci ayda, ayın birindən üçünə qədər qan görüb, iki gün paklansa və yenidən üç gün qan görsə, ikinci ayda da ayın on birindən on üçünə kimi qan görüb iki gün, yaxud az, yaxud da çox paklansa və yenidən qan görsə və ümumilikdə səkkiz gün olsa, adəti səkkiz gündür.

M. 450: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın adəti dövründə qan görməsə və ondan başqa vaxtlarda özünün heyz günləri qədər qan görsə, onu heyz hesab etməlidir; istər adət vaxtından əvvəl görsün və istərsə də sonra.

M. 451: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın əgər on gündən artıq qan görsə, adəti günlərində gördüyü qan–həttə heyzin əlamətləri olmasa da, heyzdir. Amma adət günlərindən sonra gördüyü qan–həttə heyz əlamətləri olsa da, istihazədir. Məsələn, bir qadının heyz adəti ayın əvvəlindən yeddisinə qədər olsa və ayın əvvəlindən on ikisinə qədər qan görsə, əvvəldəki yeddi günü heyz, qalan beş günü isə istihazədir.

M. 452: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın əgər bütün adəti günlərində və ondan iki-üç gün əvvəl qan görsə, belə ki, “heyz irəliyə atılmışdır” deyilsə və bu müddət ümumilikdə on gündən artıq olmasa, onların hamısı heyzdir. Əgər adətinin bütün günləri və ondan bir neçə gün sonra qan görsə, qan gördüyü günlər ümumilikdə on gündən çox olmazsa, adətindən sonra gördüyü qanlarda heyz əlamətləri olsa, hamısı heyz qanıdır. Əks təqdirdə, təkcə adət günləri heyzdir və qalanlarında isə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Əgər adətinin bütün günləri, ondan bir qədər sonra və bir qədər qabaq qan görsə, onlar ümumilikdə on gündən çox olmazsa, adətindən sonra gördüyü qanlarda heyz əlamətləri olsa, bütün adət dövrü, ondan qabaqkı və sonrakı günlərdə gördüyü heyz qanıdır. Əks təqdirdə, təkcə adət günləri və ondan qabaq gördüyü qan heyzdir, qalanlarında isə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Yuxarıda deyilən bütün variantlarda əgər qan gördüyü müddət ümumilikdə on gündən artıq olsa, təkcə adət günləri heyz olub, ondan qabaq və sonra gördüyü qan isə istihazə qanıdır. Əgər o günlərdə ibadət etməyibsə, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 453: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın əgər adəti günlərindən bir qədərində və bir qədər də ondan qabaq qan görsə, belə ki, “heyz irəliyə atılmışdır” deyilsə və bu müddət ümumilikdə on gündən artıq olmasa, onların hamısı heyzdir. Əgər on gündən artıq olsa, adət günlərində gördüyü qanla adətindən bir neçə gün qabaq gördüyü qanın adəti miqdarına çatanı heyz, əvvəlki günləri isə istihazə hesab edilməlidir. Əgər adət günlərindən bir miqdarını və adətindən bir neçə gün sonra qan görsə, adətdən sonra gördüyü qanda heyz əlamətləri olmasa və iki qan ümumilikdə on gündən çox olmasa, adətdə gördüyü qanı heyz bilməli, qalanında isə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə riayət etməlidir; bu şərtlə ki, adətdə gördüyü qan üç gündən az olmasın, çünki əks təqdirdə qanların hamısı istihazədir. Əgər iki qan ümumilikdə on gündən artıq olsa, adət

günlərində gördüyü qan üç gündən az olmadığı təqdirdə, onu heyz bilməli, qalanlarında isə onun adətinin qalan müddətini təkmil edəcək qədərində haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir, axıradək qalan müddəti isə istihazə bilməlidir. Adət dövründə gördüyü qan üç gündən az olduqda isə, onun hamısını istihazə bilməlidir. Əgər adət dövründən sonra gördüyü qanda heyz əlamətləri olsa və qan gördüyü bütün dövr on gündən artıq olmasa, hamısı heyzdir, amma əgər artıq olsa, adət dövründə qan gördüyü günləri, ümumilikdə adət dövrü qədər olacaq sonrakı günlərlə heyz, ondan sonrakı günləri isə istihazə bilməlidir.

M. 454: Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın əgər öz adəti vaxtında qan görsə, amma onun günlərinin sayı adətinin vaxtından az və ya çox olsa, pak olduqdan sonra da yenidən öz adəti müddətində qan görsə, birinci qanı heyz hesab etməlidir; hətta əgər onun günlərinin sayı adəti günlərindən artıq olsa da, amma bu şərtlə ki, adəti günlərinin sayından artıq gördüyü qan heyz əlamətlərinə malik olsun. Əks təqdirdə isə, o günlərdəki qan istihazə sayılacaqdır. Əgər ikinci qanla birinci qan arasındakı fasilə on gün, ya daha artıq və heyz əlamətlərinə malik olsa, heyzdir, əgər heyz əlamətlərinə malik olmasa, istihazə sayılacaq. Əgər ikinci qanla birinci qan arasındakı fasilə on gündən az olsa və qan gördüyü və ortada pak olduğu günlərin ümumi sayı on gündən az olsa, əgər ikinci qan heyz əlamətlərinə malikdirsə, gərək qan gördüyü və ortada pak olduğu bütün günləri heyz bilsin. Amma əgər ikinci qan heyz əlamətlərinə malik olmasa, istihazədir. Əgər qan gördüyü və ortada pak olduğu bütün günlər on gündən artıq olsa, 462-ci məsələyə əməl olunmalıdır.

M. 455: Vəqtiyyə adəti olan qadın əgər öz adətinin vaxtında, yaxud iki-üç gün adətdən qabaq qan görsə, belə ki, “onun heyzi tez olub” desələr, o qanda heyzin əlamətləri olmasa belə, qanı görə kimisi haizə deyilən məsələlərə əməl etsin. Amma sonradan heyz olmamasını başa düşsə, məsələn, üç gündən tez pak olsa, yerinə yetirmədiyi ibadətlərin qəzasını etməlidir. Amma əgər adət vaxtından 2-3 gün sonra qan başlasa, o qanda heyzin əlamətləri olsa, heyz, olmasa istihazədir.

M. 456: Vəqtiyyə adəti olan qadın on gündən artıq qan görsə və qanın bir qədəri heyz əlamətlərinə malik olsa, qalanı isə heyz əlamətlərinə malik olmasa, bu halda heyz nişanələri olan qanı heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Bu şərtlə ki, əvvəla, heyz

nişanələri olan qan üç gündən az və on gündən artıq olmasın. İkincisi, onunla başqa bir qan ziddiyyət təşkil etməsin, yəni heyz nişanələri olan birinci qanın qurtarmasından on gün keçməzdən qabaq heyz nişanələrinə malik olan və birinci qanla, habelə aralarındakı günlərlə birlikdə on gündən artıq olan qan görməsin.

M. 457: Vəqtiyyə adəti olan qadın on gündən artıq qan görsə və onun hamısı heyz əlamətlərinə malik olsa, yaxud azacıq da olsa heyz əlamətlərinə malik olmasa və yaxud qabaqkı məsələdə deyilən iki şərt olmasa, əgər ata, ya ana tərəfdən olan, istər diri, istərsə də ölmüş qohumlarının adət günləri eyni olsa, yaxud adətləri başqalarından fərqli olanların sayı çox az olsa, adətləri yeddi gündən az olsa, onu heyz bilməlidir. Amma əgər yeddi gündən artıq olsa, yeddi gününü heyz bilməli və hər iki halda qohumlarının adət günlərilə yeddi günün fərqudə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməli və qalanını istihazə hesab etməlidir. Məsələn, əgər onun qohumlarının adəti dörd gün olsa, dörd günə qədərini heyz bilməli, üç günə qədər isə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Amma əgər onun qohumlarının adəti səkkiz gün olsa, yeddi günə qədərini heyz bilməli, sonra isə bir gün haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Əgər qohumu olmasa, yaxud onların adət günlərinin sayı eyni olmasa, məsələn bəzisinin adəti beş gün, bəzisi isə üç gün olsa, vacib ehtiyata görə, yeddi gününü heyz, qalanını isə istihazə bilməlidir.

M. 458: Vəqtiyyə adəti olan və öz qohumlarının adətinin sayını, yaxud yeddi günü özünə heyz adəti götürən qadın hər ay onun adətinin əvvəli olan günü heyzinin əvvəli hesab etməlidir. Məsələn hər ayın birində qan görən, lakin bəzən yeddinci və bəzən səkkizinci gün pak olan qadın, əgər bir ayda on iki gün qan görsə, onun qohumlarının adəti də səkkiz gün olsa, ayın ilk yeddi gününü heyz, qalanını isə istihazə bilməlidir.

M. 459: Ədədiyyə adəti olan qadın əgər heyz əlamətləri olan qan görsə, ibadəti tərk etməlidir. Əgər sonra heyz olmadığını bilsə, yerinə yetirmədiyi ibadətləri qəza etməlidir. Əgər onda heyz nişanələri olmasa, haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Əgər qan onun adəti qədərincə davam edib dayansa, heyz olduğu məlum olar. Qan gördüyü günlər adəti günlərindən az, yaxud artıq olduqda isə, istihazə olması məlum olar.

M. 460: Ədədiyyə adəti olan qadın əgər öz adətindən az, ya çox qan görsə, amma on gündən artıq olmasa, heyz nişanələri olan günləri heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Bu şərtlə ki, qanın heyz əlamətlərinə malik olduğu günlər üç gündən az olmasın. Əks təqdirdə, bütün qan istihazədir.

M. 461: Ədədiyyə adəti olan qadın əgər öz adət günlərindən çox qan görsə və onun sayı on gündən çox olsa, bu halda gördüyü qanların hamısı eyni cür olsa, heyzin başladığı günü təyin etmək üçün öz qohumlarının adət gününə baxmalıdır. O gündən etibarən öz adət günlərinə qədərini heyz, qalanını isə istihazə hesab etməlidir. Əgər qohumu olmasa, yaxud onların adətə başlama vaxtları eyni olmasa, qanı gördüyü vaxtdan başlayaraq öz adəti qədərini heyz bilsin. Əgər gördüyü bütün qanlar eyni olmasa, onun bir neçə günündə heyz, bir neçə günündə isə istihazə əlamətləri olsa, qanda heyz nişanələri olan günlər onun adət günlərilə bir olsa, o günləri heyz, qalanları isə istihazə bilməlidir. Əgər qanın heyz əlamətləri olduğu günlərin sayı adət günlərindən çox olsa, təkcə öz adəti günlərini heyz, qalanını isə istihazə bilməlidir. Əgər qanın heyz əlamətləri olduğu günlərin sayı adət günlərindən az olsa, o günlərə sonrakı bir neçə gündən, birlikdə heyz günlərinə çata bilən qədər əlavə edib heyz, yerdə qalanlarını isə istihazə saymalıdır.

M. 462: Adəti olan qadın üç gün, yaxud üç gündən daha artıq qan görüb paklansa və yenidən üç gün, ya daha artıq qan görsə, bu iki qan arasındakı zaman on gündən az olsa və qan gördüyü günlərin hamısı arada pak olduğu günlərlə birlikdə on gündən artıq olsa, məsələn, beş gün qan görüb sonra beş gün pak olsa və yenidən beş gün qan görsə, bu halda bir neçə fərz ola bilər:

a-Gördüyü qanların birinin hamısı, yaxud bir miqdarı adət günlərində olsa və ikinci qan adət günlərində olmasa, adət dövründə gördüyü qanın günlərinin sayı onun adətilə eyni, ya ondan artıq olsa, yaxud adət günlərilə paklıq günləri birlikdə -on gündən artıq olsa, adətdə gördüyü qanın hamısını heyz, o biri qanı isə istihazə hesab etməlidir. Belə olmadıqda isə, adət dövründə görünən qanın adət günlərindən az olan sayı qədər o biri qanla təkmilləşdirib, onların cəmini arada pak olduğu günlərlə heyz bilsin, adət xaricində olan qalan qanları isə, istihazə bilsin. Məsələn, əgər onun adəti ayın ikisindən altısına qədər olsa, bu halda bir ayın əvvəlindən üçünə

qədər qan görüb, sonra dörd gün paklansa və yenidən ayın səkkizindən on ikisinə qədər qan görsə, ayın birindən doqquzuna qədəri heyz, onundan on ikisinə qədəri isə istihazədir. Amma əgər ayın birindən beşinə qədər, ya daha artıq qan görüb paklansa və yenidən qan görsə, birinci qanı heyz, o birisini isə istihazə bilməlidir. Həmçinin əgər ayın birindən üçünə qədər qan görsə, sonra altı gün, ya daha artıq paklansa, sonra yenidən qan görsə, birinci qanı heyz, o birisini istihazə bilsin.

b-İki qanın heç biri adət günlərində olmasa, əgər ədədiyyə adəti varsa və onların biri adət günləri qədər olsa, onu heyz, o birisini istihazə hesab etməlidir. Əks təqdirdə, heyz əlamətləri olan qan heyz, o birisi isə istihazədir. Əgər hər ikisində heyz əlamətləri olsa, vacib ehtiyata əsasən, birinci qanı heyz, ikincini isə istihazə hesab etməlidir. Əgər heç birində heyz əlamətləri olmasa, hər ikisi istihazədir.

c-Birinci və ikinci qanın bir qədəri adət günlərində olsa, adət günlərinə düşən qanlar, aradakı paklıq günlərilə birgə heyz, ikinci qanın adət günlərindən xaric olan hissəsi isə istihazədir. Birinci qanın adət günlərindən qabağa düşən hissəsi adət günlərilə birgə on gündən artıq olsa, o da istihazə, belə olmadıqda isə heyzdir. Məsələn adəti ayın üçündən onuna qədər imişsə və ayın birindən altısına qədər qan görmüş, sonra iki gün paklanmış, daha sonra on beşinə qədər qan görmüşsə, birindən onuna qədər heyz, on birindən on beşinə qədər isə istihazədir.

M. 463: Heyzində adəti olan qadın iki ay ardıcıl olaraq adətinə zidd şəkildə qan görsə, belə ki, onun vaxtı, yaxud günlərinin sayı və ya həm vaxtı, həm günlərinin sayı bir olsa, onun adəti bu iki ayda gördüyünə çevriləcəkdir. Məsələn, əgər ayın birindən yeddisinə qədər qan görüb paklanmışsa, bu iki ayda isə onundan on yeddisinə qədər qan görüb paklandısa, onun adəti onundan on yeddisinə qədər olacaq. Əgər iki dəfə adətinə zidd qan görsə, amma o iki dəfə nə vaxtda və nə sayda eyni olsalar, ehtiyata əsasən, o vaxtadan olduğu adətinin hökmlərilə müztəribənin hökmlərini cəm etməlidir. Əgər bir neçə dəfə adətinə zidd şəkildə nə vaxtda, nə də sayda eyni olan qan görsə, müztəribə qadının hökmündədir.

2- Heyzdə adəti olmayan qadınların hökmləri

M. 464: Mübtədiə, müztəribə və nasiyə qadınlar heyz əlamətləri olan qan görməklə, ibadəti tərک etməlidirlər. Sonradan heyz olmadığını bilsələr, məsələn üç gündən qabaq qan kəsilsə, yaxud heyzin əlamətlərini itirsə, tərک etdikləri ibadətlərin qəzasını etməlidirlər. Amma əgər onda heyzin əlamətləri olmasa, hətta üç gün davam etsə də, istihazə hesab edilməlidir.

M. 465: Əgər müztəribə, mübtədiə və nasiyə qadın on gündən artıq qan görsə, heyz əlamətləri olan günləri heyz, istihazə əlamətləri olan günləri istihazədir. Bu şərtlə ki, əvvəla, heyz nişanələri olan qan üç gündən az və on gündən artıq olmasın. İkincisi, onunla başqa bir qan ziddiyyət təşkil etməsin, yəni heyz nişanələri olan birinci qanın qurtarmasından on gün keçməzdən qabaq heyz nişanələrinə malik olan və heyz nişanələri olan birinci qanla, habelə aralarındakı günlərlə birlikdə on gündən artıq olan qan görməsin. Məsələn, beş gün qırmızı, yaxud qara qan, dörd gün sarı qan və yenidən yeddi gün qırmızı, yaxud tünd qan görsün.

M. 466: Əgər müztəribə, mübtədiə və nasiyə qadın on gündən artıq qan görsə, onun heç birində heyz əlamətləri olmasa, yaxud heyz əlamətləri olan qan üç gündən az olsa, onun hamısı istihazədir.

M. 467: Əgər müztəribə, ya mübtədiə qadın on gündən artıq qan görsə, onun, ya hamısında, yaxud da bəzində heyz əlamətləri olsa, amma heyz əlamətləri olan qan on gündən artıq olsa və ya onunla başqa bir qan ziddiyyət təşkil etsə, heyz günlərinin sayında öz qohumlarının adətinə baxmalıdır. Əgər onların adəti yeddi gündən az olsa, qan görməyə başlayandan etibarən onların adətləri qədərini heyz bilsin. Amma əgər onların adəti yeddi gündən artıq olsa, qan görməyə başlayandan etibarən yeddi günü heyz bilməlidir və hər iki halda qohumlarının adətinin yeddi günlə olan fərqundə haizlə müstəhazənin əməllərini cəmləyib hər ikisinə əməl etməlidir. Əgər qohumu yoxdursa, yaxud onların adət günlərinin sayı eyni olmasa, vacib ehtiyata əsasən, qan görməyə başlayandan etibarən yeddi günü heyz, qalanını isə istihazə bilməlidir.

M. 468: Əgər nasiyə qadın on gündən artıq qan görsə və onun hamısında, yaxud on gündən artığında heyz əlamətləri olsa və yaxud başqa bir qan onunla ziddiyyət təşkil etsə, vacib ehtiyata əsasən, qan başlayandan sonra ilk yeddi günü heyz, qalanını isə istihazə bilməlidir.

HAİZİN HÖKMLƏRİ

M. 469: Haiz qadına bir neçə şey haramdır:

1- Namaz kimi dəstəmaz, qüsl, yaxud təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan ibadətlər; amma dəstəmaz, qüsl və ya təyəmmümün lazım olmadığı ibadətləri, məsələn meyit namazını yerinə yetirməyin eybi yoxdur.

2-Cünub şəxsə haram olan və cənabətin hökmlərində deyilən bütün şeylər;

3-Qabaqdan yaxınlıq etmək; Bu iş həm kişi, həm də qadına–hətta dəllək kəsən yerə qədər daxil olsa və məni gəlməsə də–haramdır. Hətta ehtiyat-vacib budur ki, dəllək kəsən yerdən az da daxil etməsin. Həmçinin ehtiyat, heyz halında olan qadınla arxadan yaxınlıq etməyin də tərک olunmasındadır. Əgər qadın razı olmasa, heyzdən qeyri vaxtlarda da arxadan yaxınlıq etmək olmaz.

M. 470: Heyzli olması qəti olmayan, amma şər'i cəhətdən özünü heyzli hesab etməli olduğu günlərdə qadınla cima etmək haramdır. Buna əsasən, on gündən artıq qan görünən və deyilən qaydayla, öz qohumlarının adət günlərini götürməli olan qadının əri həmin günlərdə onunla yaxınlıq edə bilməz.

M. 471: Əgər kişi cima halında qadının heyzli olduğunu bilsə, dərhal ondan ayrılmalıdır.

M. 472: Əgər qadın “heyzliyəm”, yaxud “heyzdən pak olmuşam” desə, sözü qəbul edilməlidir.

M. 473: Heyz halında olan qadınla yaxınlıq etməyə kəffarə vacib olmur. Amma kişinin kəffarə verməsi müstəhəbdir.

M. 474: Əgər qadının heyz günləri üç yerə bölünsə və kişi onlardan birincidə öz qadını ilə bilərəkdən və qəsdən cima etsə, fəqirə on səkkiz noxud qızıl, ikinci hissədə cima etsə, doqquz noxud qızıl, üçüncü hissədə cima etsə, dörd noxud yarım qızıl kəffarə verməsi müstəhəbdir. Məsələn, altı gün heyz qanı görünən qadının əri birinci və ya ikinci gündə, yaxud gecədə onunla yaxınlıq etsə, on səkkiz noxud, üçüncü və ya dördüncü gündə, yaxud gecədə yaxınlıq etsə, doqquz noxud, beşinci və ya altıncı gündə, yaxud gecədə yaxınlıq etsə, dörd noxud yarım qızıl versin.

M. 475: Əgər bir şəxs heyzin həm birinci, həm ikinci, həm də üçüncü hissəsində öz qadını ilə yaxınlıq etsə, ümumilikdə 31,5 noxud qızıla bərabər olan hər üç kəffarəni verməsi müstəhəbdir.

M. 476: Qeyd olunan kəffarəni verə bilməyən bir şəxs, yaxşı olar ki, bir fəqirə sədəqə versin. Əgər bunu da edə bilməsə, Allahdan bağışlanmaq istəməli, tövbə etməli və imkanı çatan vaxt kəffarə verməlidir.

M. 477: Qadına heyz halında tələq vermək (tələq kitablarında deyildiyi kimi) batildir.

M. 478: Əgər qadın namaz, yaxud oruc əsnasında heyz olsa, namazı, ya orucu batildir.

M. 479: Əgər qadın namaz əsnasında heyz olub-olmamasında şəkk etsə, namazı düzgündür. Amma namazdan sonra, namaz əsnasında heyz olduğunu başa düşsə, qıldığı namaz batildir.

M. 480: Qadın heyzdən pak olduqdan sonra, namaz, habelə dəstəmaz, qüsl, yaxud təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan sair ibadətlər üçün qüsl almalıdır. Amma ehtiyata əsasən, bu qüsl dəstəmaz üçün də kifayət etməz, qüslədən qabaq, yaxud sonra dəstəmaz da almalıdır. Əgər qüslədən əvvəl alsə, daha yaxşıdır.

M. 481: Əgər heyz halında olan qadın cünub olsa, pak olduqda cənabət qüslünü versə, heyz üçün ayrıca qüsl etməsi lazım deyil. Amma qüslündə hər ikisini niyyət eyməsi daha yaxşıdır. Bu qüsl dəstəmaz üçün də kifayət edər. Məsələn, namaz kimi təharətin şərt olduğu ibadətlərdə dəstəmaz alması lazım deyil.

M. 482: Qadın heyzdən pak olandan sonra qüsl etməmiş olsa da, tələq vermək düzgündür, amma ehtiyat-vacib budur ki, əri qüslədən qabaq onunla yaxınlıq etməsin. Həmçinin ehtiyata əsasən, qüslədən qabaq səcdə olan surələri oxumaqdan, məscidlərdə dayanmaqdan və ora bir şey qoymaqdan çəkinsin. Qüslədən qabaq haizə haram digər əməllərdən də çəkinmək lazımdır.

M. 483: Əgər həm qüsl, həm də dəstəmazın hər ikisi üçün deyil, təkcə birini almaq qədərində su olsa, vacib ehtiyata əsasən, qüsl etməli və dəstəmaz əvəzinə təyəmmüm etməlidir. Amma əgər təkcə dəstəmaz üçün kifayət edib, qüsl qədərində olmasa, dəstəmaz almalı və qüsl əvəzinə təyəmmüm etməlidir. Bunlardan heç biri üçün su olmadıqda isə, bir təyəmmüm qüsl əvəzinə və ehtiyata əsasən, bir təyəmmüm də dəstəmaz əvəzinə etməlidir.

M. 484: Qadının heyz halında qılmadığı gündəlik namazların qəzası yoxdur. Amma vacibi orucuların qəzasını tutmalıdır.

M. 485: Əgər namazın vaxtı daxil olsa və namazı təxirə salarsa, heyz olacağını bilsə, dərhal namazını qılmalıdır.

M. 486: Əgər qadın namazını təxirə salsa və namazın əvvəlindən, bir namazın vacib əməllərini yerinə yetirmək miqdarında keçsə və sonra heyz görsə, ehtiyata əsasən, o namazın qəzası vacibdir. Amma namazın tez və ya gec qılınmasında və s. işlərdə öz halını nəzərə almalıdır. Məsələn, səfərdə olmayan bir qadın zöhrün əvvəlində namazını qılmasa, onun qəzası o zaman vacib olar ki, zöhrün əvvəlindən dörd rəkət namaz qılmaq miqdarında (qeyd olunan göstərişlərlə) keçdikdən sonra qadın heyz görsün. Səfərdə olan qadın üçün isə iki rəkət namaz qılmaq miqdarında vaxt kifayətdir. Həmçinin mövcud olmayan şərtləri hazırlamaqda da öz halını nəzərə almalıdır. Deməli, əgər əvvəldə lazım olan işləri hazırlamaq və bir namaz qılmaq miqdarında vaxt keçsə və o haiz olsa, onun qəzası vacibdir. Əgər o miqdarda vaxt keçməsə, vacib deyildir.

M. 487: Əgər qadın namazın axır vaxtında qandan paklansa və qüsl, dəstəmaz və namazın sair hazırlıq işlərini görsə, məsələn paltar hazırlamasa, yaxud onu suya çəksə və bir rəkət (birinci rəkətin ikinci səcdəsinin zikrini bitirənə qədər), ya daha artıq namaz qılmaq üçün vaxtı olsa, gərək namazı qılsın. Əgər qılmasa, qəzasını yerinə yetirməlidir. Amma əgər təharətlə bir rəkət namaz qılmağa vaxtı olsa, lakin qalan hazırlıq işləri, məsələn paltar hazırlamaq, yaxud onu suya çəkmək üçün vaxtı olmasa, vacib ehtiyata görə, bu zaman da o namazın qəzasını yerinə yetirsin.

M. 488: Əgər heyzli qadının qüsl və dəstəmaz üçün vaxtı yoxdursa, amma təyəmmümlə namazın bir rəkətini vaxtında qıla bilərsə, müstəhəb ehtiyata əsasən, namazı təyəmmümlə qılmalıdır. Amma əgər vaxtın azlığından əlavə, vəzifəsi də təyəmmüm etmək olsa, məsələn, suyun ona zərəri varsa, təyəmmüm edib o namazı qılmalıdır.

M. 489: Əgər qadın heyzdən pak olandan sonra namaz üçün vaxtın olub-olmamasında şəkk etsə, namazı qılmalıdır.

M. 490: Əgər namazın hazırlıq işlərini görüb bir rəkət namaz qılmaq üçün vaxt olmadığını güman edərək namaz qılmasa və sonra vaxt olduğunu başa düşsə, o namazın qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 491: Əgər qadın on gündən qabaq paklanıb, daxilində qan olmadığını bilsə, hətta on gün bitməzdən öncə yenidən qan görəcəyini ehtimal etsə də, öz ibadətləri üçün qüsl etməlidir. Amma əgər on gün bitməzdən öncə yenidən qan görəcəyinə qəti əmin olsa, müvəqqəti pak olan günlərdə də haizin vəzifəsinə əməl etməlidir.

M. 492: Əgər qadın on gündən qabaq paklanıb, daxilində qan olduğunu ehtimal etsə, ovrətinin daxilinə bir qədər pambıq qoymalı, bir qədər sonra onu çıxarmalıdır. Əgər pak olsa, qüsl edib ibadətlərini yerinə yetirməli, heyz əlamətləri olan qana bulaşmış olsa, heyzdə adəti olmadığı və ya adətinin on gün olduğu təqdirdə, gözləməli, əgər on gündən qabaq pak olsa, qüsl etməlidir. On gününün sonunda pak olduqda, yaxud qanaxma on günü keçdikdə, onuncu günün sonunda qüsl etməlidir. Amma əgər adəti on gündən az olsa, on gündən qabaq, yaxud on günün sonunda pak olacağını bilsə, qüsl etməməlidir. Qanın on günü keçəcəyini ehtimal etdikdə isə, vacib ehtiyata əsasən, iki gün ibadətlərini, ondan sonra on gün bitənədək isə haizə haram olan işləri tərک etməli və müstəhazənin vəzifəsini yerinə yetirməlidir. Əgər on gün bitməzdən qabaq, yaxud on günün sonunda qandan pak olsa, bütün o müddətdəki qan heyzdir. Amma on günü ötsə, öz adətini heyz, qalanını isə istihazə bilsin, adət günlərindən sonra yerinə yetirmədiyi ibadətləri də qəza etsin. Pambıq sarı rəngə bulaşdıqda isə, əgər adət günlərində olsa, heyz qanına bulaşmış kimidir və qabaqkı hökmlər ona da aiddir. Əks təqdirdə isə, istihazədir.

M. 493: Əgər bir neçə günü heyz sayıb ibadət etməsə və sonra heyz olmadığını anlasa, o günlərdə yerinə yetirmədiyi namaz və oruclarını qəza etməlidir. Amma əgər heyz olmaması gümanı ilə ibadət etsə və sonra heyz olduğunu anlasa, o günlərdə vacib oruc tutmuşsa, qəza etməlidir.

M. 494: Müstəhəbdir ki, heyzli qadın namaz vaxtında qanlarını təmizləsin, pambığı və dəstmalı dəyişsin, dəstəmaz alsın, əgər dəstəmaz ala bilməsə, savaba çatmaq niyyətilə təyəmmüm etsin və namaz qıldığı yerdə üzünü qibləyə oturub Qur'an oxusun, zikr, dua, salavat desin. Amma bundan başqa vaxtlarda haiz qadının Qur'an oxuması məkrəhdir.

M. 495: Qur'an oxumaq, Qur'anı özü ilə gəzdirmək, bədənin hər hansı bir yerini onun haşiyəsinə, yaxud yazılarının arasına vurmaq, həna və s. kimi şeylərlə rənglənmək haiz qadına məkrəhdir.

M. 496: Cümə, ehram, tövbə və digər müstəhəb qüslər və müstəhəb dəstəmazlar haiz üçün də müstəhəbdir.

İSTİHAZƏ

Qadınlardan xaric olan, yaxud ovrətin daxilini bulaşdıran qanlardan biri də istihazə qanıdır. İstihazə qanı görün müddətdə qadına müstəhazə deyilir.

M. 497: İstihazə qanı əksər vaxtlar sarı rəngli və soyuq olur, təzyiq və yandırıcılıq olmadan çıxır. Qatı deyil, lakin bəzən qara, qırmızı, isti və qatı, təzyiqlə və yandırıcılıqla da xaric ola bilər.

M. 498: İstihazə qanı üç növdür: Qəlilə (az), mütəvəssitə (orta), kəsirə (çox).

Qəlilə istihazə budur ki, qan, qadının adətən, ovrətinin daxilinə qoyduğu pambığı bulasın, amma içinə keçməsin.

Mütəvəssitə istihazə odur ki, qan pambığa hopsun, amma qadınlardan adətən, qanaxmanın qarşısını almaq üçün qoyduqları dəsmal və bu kimi şeylərə axmasın.

Kəsirə istihazə budur ki, qan ora qoyulan pambıqdan keçib dəsmala axsın.

İSTİHAZƏNİN HÖKMLƏRİ

M. 499: Qəlilə istihazədə qadın hər namaz üçün bir dəstəmaz almalı, ovrətinin zahirini, əgər qan dəymişsə, suya çəkməlidir. Ehtiyat-vacibə görə, qoyduğu pambığı dəyişməli, yaxud suya çəkməlidir.

M. 500: Mütəvəssitə istihazədə qadın, qəlilə istihazənin işlərini yerinə yetirməkdən əlavə, hər sutkada aşağıda deyilən izahla bir qüsl də verməlidir:

Əgər sübh namazından əvvəl, yaxud namaz əsnasında istihazə qanını görsə, sübh namazı üçün qüsl etməlidir. Amma əgər sübh namazını qıldıqdan sonra zöhr namazına qədər, yaxud onun ortasında qan görsə, zöhr namazı üçün qüsl etməlidir. Bu qayda ilə hər hansı bir namazdan qabaq, yaxud namazın ortasında mütəvəssitə istihazə qanı görsə, o namaz üçün qüsl etməli, sonrakı günün sübhünə qədər öz namazları üçün, əvvəlki məsələdə deyilən qəlilə istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Ondan sonra qanın davam etdiyi zamana qədər hər gün sübh namazından qabaq bir qüsl etməlidir. Amma qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən sübh namazı üçün qüsl etməsə, zöhr və əsr namazları üçün qüsl etməlidir. Əgər onlar üçün də qüsl etməsə, məğrib və işa namazlarından qabaq qüsl etməlidir; istər qan gəlsin, istərsə də kəsilsin.

M. 501: Kəsirə istihazədə, qadın, ehtiyata əsasən, hər namaz üçün qoyduğu pambığı, ya dəsmalı dəyişməli, yaxud suya çəkməli olmasından əlavə, bir qüsl sübh namazı, bir qüsl zöhr və əsr namazları və bir qüsl da məğrib və işa namazları üçün etməli, zöhr və əsr namazları, habelə məğrib və işa namazları arasında fasilə salmamalıdır. Əgər zöhr və əsr namazları arasında fasilə salsa, əsr namazı üçün yenidən qüsl almalıdır. Həmçinin əgər məğrib və işa namazları arasında fasilə salsa, işa namazı üçün yenidən qüsl almalıdır. Kəsirə istihazədə isə, namaz qılmaq üçün dəstəmaz lazım deyil.

M. 502: İstihazənin qüslü və dəstəmazı namaz vaxtı daxil olduqdan sonra alınmalıdır. Əgər istihazə qüslü namaz vaxtından qabaq da gəlsə, qadın o qan üçün qüsl və dəstəmaz almış olsa da, vacib ehtiyata əsasən, namaz vaxtı da qüsl və dəstəmaz alsın. Əgər sübh namazının vaxtına yaxın olan vaxtlarda gecə namazı üçün qüsl edib gecə namazı qılsa, ehtiyat-vacib budur ki, sübh namazının vaxtı daxil olandan sonra yenidən qüsl və dəstəmaz alsın.

M. 503: Mütəvəssitə istihazədə vəzifəsi qüsl və dəstəmaz almaq olan qadın hər hansı birini birinci yerinə yetirə bilər, amma yaxşıdır ki, birinci dəstəmaz alsın.

M. 504: Əgər qadının qəلیلə istihazə qanı sübh namazından sonra mütəvəssitəyə çevrilsə, bu halda zöhr və əsr namazı üçün qüsl etməlidir; və əgər zöhr və əsr namazından sonra mütəvəssitəyə çevrilsə, məğrib və işa namazları üçün qüsl etməlidir.

M. 505: Əgər qadının qəلیلə və yaxud mütəvəssitə istihazəsi sübh namazından sonra kəsirə olsa, zöhr və əsr namazları üçün bir qüsl, məğrib və işa namazı üçün başqa bir qüsl almalıdır. Əgər zöhr və əsr namazından sonra kəsirə olsa məğrib və işa namazı üçün qüsl etməlidir.

M. 506: Vəzifəsi dəstəmaz almaq, yaxud ovrətin bayırını paklamaq və yaxud qoyduğu pambığı və dəsmalı dəyişmək və paklamaq olan müstəhazə qadın bu işləri vacib və müstəhəb olmasından asılı olmayaraq, bütün namazlar üçün etməlidir. Həmçinin əgər qıldığı namazı ehtiyata görə yenidən qılmaq, yaxud tək qıldığı namazı yenidən camaatla qılmaq istəsə, istihazə üçün deyilən bütün işləri yerinə yetirməlidir.

M. 507: Müstəhazə qadın ehtiyat namazı qılmaq, unudulmuş səcdə və təşəhhüdü, həmçinin səcdəyi-səhvi yerinə yetirmək üçün əgər

onları namazdan sonra dərhal yerinə yetirsə, istihazə işlərini təkrarlaması lazım deyil.

M. 508: Müstəhazə qadın, qanı dayandıqdan sonra qılacağı ilk namaz üçün iztihazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Sonrakı namazlar üçün isə lazım deyil.

M. 509: Əgər bir qadın istihazəsinin hansı növdən olduğunu bilməsə, namaz qılmaq istədiyi vaxt öz vəziyyətini yoxlasın. Belə ki, bir qədər pambığı öz ovrətinin daxilinə qoyub bir az gözlədikdən sonra çıxarmalıdır. İstihazənin, üç növdən hansı olduğunu biləndən sonra həmin növün göstərişlərinə əsasən əməl edilməlidir. Amma əgər namaz qılmaq istədiyi vaxta qədər istihazəsinin dəyişilməyəcəyini bilsə, vaxt daxil olmazdan əvvəl də özünü yoxlaya bilər.

M. 510: Əgər müstəhazə qadın özünü yoxlamadan namaza başlasa, bu halda qürbət qəsdı olsa və öz vəzifəsinə əməl etsə, məsələn, istihazəsi qəlilə olsa və qəlilə, yaxud mütəvəssitə istihazənin göstərişlərinə əməl etsə, namazı düzgündür. Amma əgər qürbət qəsdı olmasa, yaxud əməli öz vəzifəsinə müvafiq olmasa, məsələn, onun qanı mütəvəssitə olduğu halda qəlilə istihazə göstərişlərinə əməl etsə, namazı batildir.

M. 511: Əgər müstəhazə qadın özünü yoxlaya bilməsə, qəti şəkildə vəzifəsi olan işlərə əməl etməlidir. Məsələn, əgər istihazəsinin qəlilə, yaxud mütəvəssitə olmasını bilməsə, qəlilə istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir; və əgər mütəvəssitə və ya kəsirə olduğunu bilməsə, mütəvəssitə işlərini yerinə yetirməlidir. Əgər istihazəsinin əvvəllər bu üç növün hansından olduğunu bilsə, o növün göstərişlərinə uyğun əməl etməlidir.

M. 512: Qadının müstəhazə olması üçün qanı ovrətdən xaric olmalıdır. Əgər istihazə qanı ovrətin içində olub çölə çıxmasa, müstəhazə hökmü ona şamil olmur. Amma qanın çıxmasından və qadının müstəhazə olmasından sonra qanın orada olduğu bütün müddət ərzində müstəhazədir, hətta qan bayıra çıxmasa belə. Buna əsasən, qadın o zaman pak olur ki, qan daxilə də olmasın.

M. 513: Əgər müstəhazə qadın dəstəmaz, yaxud qüsl almağa başladığı vaxtdan etibarən qan gəlmədiyini, həmçinin ovrətinin daxilində də qan olmadığını və namazı gecikdirəcəyi təqdirdə, namazın son vaxtına qədər həmin vəziyyətdə qalacağını bilsə, namazını təxirə sala bilər.

M. 514: Əgər istihazə qanı namazdan qabaq kəsilib daxildə də olmasa, müstəhazə də öz vəzifəsinə əməl edib namazını qılsa, sonrakı namaz vaxtınadək ondan qan çıxmasa və ovrətin içində də olmasa, sonrakı namaz üçün istihazə işlərini yerinə yetirmək lazım deyil, onu həmin dəstəmaz, ya qüslə qıla bilər; hətta yenidən istihazə qanının gələcəyini bilsə də.

M. 515: Əgər müstəhazə qadın namaz vaxtı bitməzdən qabaq tamamilə pak olacağını, yaxud namaz qılmaq qədərində pak olacağını bilsə, gözləyib namazını pak vaxtında qılmalıdır.

M. 516: Əgər dəstəmaz və qüslədən sonra qan bayırda dayansa və müstəhazə qadın, namazı təxirə salacağı təqdirdə dəstəmaz, qüsl və namazı yerinə yetirə biləcəyi qədər paklanacağını bilsə, onda namazını təxirə salmalı, tamamilə paklandıqdan sonra yenidən dəstəmaz və qüsl edib, namazını qılmalıdır. Amma namazın vaxtı az olsa, dəstəmazı və qüslü yenidən almaq lazım deyil. Əgər təyəmmüm üçün vaxt kifayət etsə, ehtiyata əsasən, qüsl və dəstəmaz əvəzinə təyəmmüm etməlidir.

M. 517: Kəsirə və mütəvəssitə istihazəsi olan qadın, qandan tamamilə paklandıqda qüsl etməli, ehtiyata əsasən, namaz üçün dəstəmaz da almalıdır. Amma əgər qabaqkı namaz üçün qüsl etdiyi vaxtdan bəri ondan qan gəlmədiyini bilsə, yenidən qüsl alması lazım deyil.

M. 518: Qəlilə istihazəsi olan qadın dəstəmazdan, mütəvəssitə istihazəsi olan qadın qüsl və dəstəmazdan, kəsirə istihazəsi olan isə qüslədən sonra dərhal namaza başlamalıdır. Amma azanı və iqaməni deməyin, namazdan əvvəl olan duaları oxumağın eybi yoxdur. Namazda qünut və s. kimi müstəhəb işləri də yerinə yetirə bilər.

M. 519: Əgər müstəhazə qadın qüsl və namaz arasında fasilə salsın, yenidən qüsl etməli və dərhal namaza başlamalıdır. Amma qüslə başlayan vaxtdan onun ovrətinin daxilinə qan gəlməsə, yeni qüsl lazım deyil. Dəstəmazın hökmü də belədir.

M. 520: Əgər müstəhazə qadına zərəri olmasa, qüslədən və dəstəmazdan sonra pambıq kimi bir şeylə qanın çıxmasının qarşısını almalıdır. Amma etinasızlıq etsə və qan çıxsın, qıldığı namazı yenidən qılmalı və ehtiyat- vacibə görə, qüslü də təzələməlidir.

M. 521: Əgər qüsl aldığı vaxt qan dayanmasa, qüslü düzgündür. Amma əgər qüsl əsnasında mütəvəssitə istihazə kəsirəyə çevrilsə, qüslü yenidən başlaması lazım deyil.

M. 522: İstihazəsi olan qadının oruc olduğu zaman qanın çıxmasının qarşısını alması lazım deyil.

M. 523: Qüsl etməyin vacib olduğu müstəhazə qadının orucu, ehtiyata əsasən, o vaxt düzgündür ki, gündəlik namazlar üçün vacib olan qüsları həmin gün yerinə yetirsin. Buna əsasən, əgər sübh, ya zöhr və əsr namazını qılmazdan öncə müstəhazə olsa və onun istihazəsi mütəvəssitə, ya kəsirə olsa və namaz üçün qüsl etməsə, o günün orucu batildir. Ehtiyat-vacibə əsasən, ertəsi gün oruc tutmaq istədiyi axşamın məğrib və işa namazının qüslü onun sabahkı orucunun düzgünlüyünün şərtidir. Amma məğrib və işa namazı üçün qüsl etməsə, sübh azanından qabaq gecə namazı kimi bir işdən ötrü qüsl etsə, ertəsi gününün orucu üçün kifayətdir.

M. 524: Əgər əsr namazından sonra müstəhazə olsa, onun o gününün orucu qüslədən asılı deyil.

M. 525: Əgər qəlilə istihazəsi olan qadın namazdan əvvəl mütəvəssitə, yaxud kəsirə olsa, mütəvəssitənin, yaxud kəsirənin qeyd olunan əməllərini yerinə yetirməlidir. Həmçinin əgər mütəvəssitə istihazə kəsirə olsa, kəsirə istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Amma əgər həmin namazdan qabaq mütəvəssitə istihazəsi üçün qüsl etmiş olsa, yenidən kəsirə üçün də qüsl etməsi lazım deyil.

M. 526: Əgər namaz əsnasında qadının mütəvəssitə istihazəsi kəsirəyə dönsə, əgər o namazdan qabaq qüsl etmiş olsa, namazı davam etdirməlidir. Əks təqdirdə, namazını pozmalı, qüsl etdikdən və kəsirə istihazənin sair işlərini yerinə yetirdikdən sonra namazı yenidən qılmalıdır. Əgər qəlilə istihazə mütəvəssitəyə, yaxud kəsirəyə çevrilsə, namazını pozmalı, mütəvəssitə üçün qüsl edib, dəstəmaz almalı, sonra kəsirə üçün qüsl etməli və onun sair işlərini yerinə yetirdikdən sonra namazı qılmalıdır. Əgər qüsl və dəstəmazdan heç biri üçün vaxt olmasa, vaxt tapmadığı bu əməllərin hər birinin əvəzinə bir təyəmmüm etməlidir. Amma əgər təyəmmüm üçün də vaxt olmasa, namazı poza bilməz; ehtiyat-vacibə görə, namazı qurtarmalı, sonra qəzasını da qılmalıdır.

M. 527: Əgər namaz əsnasında qan dayansa və müstəhazə, batinində də dayanıb-dayanmadığını bilməsə, namazdan sonra batinində də dayandığını bilsə, dəstəmaz, qüsl və namazını təzədən yerinə yetirməlidir.

M. 528: Əgər qadının kəsirə istihazəsi mütəvəssitəyə çevrilsə, birinci namaz üçün kəsirə, sonrakı namazlar üçün isə mütəvəssitə istihazənin əməllərini yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər zöhr namazından qabaq kəsirə mütəvəssitəyə çevrilsə, zöhr namazı üçün qüsl etməli, əsr, məğrib və işa namazları üçün yalnız dəstəmaz almalıdır. Amma əgər zöhr namazı üçün qüsl etməsə və təkcə əsr namazı qılmaq miqdarında vaxt qalsa, onda əsr namazı üçün qüsl etməlidir. Əgər əsr namazı üçün də qüsl etməsə, gərək məğrib namazı üçün qüsl etsin. Onun üçün də qüsl etməsə və işa namazı miqdarında vaxt qalsa, işa namazı üçün qüsl etməlidir. Əgər kəsirə istihazə qəliləyə çevrilsə, gərək birinci namaz üçün kəsirə, sonrakı namazlar üçün isə qəlilə istihazə əməllərini yerinə yetirsin. Həmçinin əgər mütəvəssitə istihazə qəlilə olsa, gərək birinci namaz üçün mütəvəssitə, sonrakı namazlar üçün isə qəlilə istihazə əməllərini yerinə yetirsin.

M. 529: Əgər hər namazdan qabaq kəsirə istihazə qanı dayanıb yenidən gəlsə, hər namaz üçün bir qüsl etməlidir. Amma əgər qan qüsləndən sonra və namazdan qabaq kəsilsə, vaxt, qüsl edib namazı vaxtında qıla bilməyəcək həddə az olsa, həmin qüslə namaz qıla bilər. Amma əgər qüslü təzələmək üçün vaxtın olub-olmamasında şəkk etsə, qüslünü təzələməlidir. Bu məsələdə dəstəmazın hökmü də qüsl kimidir.

M. 530: Əgər istihazəli qadın ona vacib olan əməllərdən hər hansı birini, hətta pambığı dəyişməyi belə tərksə, namazı batildir.

M. 531: Qəlilə istihazəsi olan qadın, namazdan başqa, dəstəmazla şərtlənən bir iş görmək istəsə, məsələn, bədəninin hər hansı yerini Qur'anın yazısına vurmaq istəsə, dəstəmaz almalıdır. Ehtiyat-vacibə görə, namaz üçün aldığı dəstəmaz kifayət deyildir.

M. 532: Kəsirə və ya mütəvəssitə istihazəsi olan qadın, müstəhəb ehtiyata əsasən, qüslsüz Məkkə məscidinin (Məscidül-həramın) və Mədinə məscidinin (Məscidün-nəbi) içinə girməkdən, digər məscidlərdə dayanmaqdan və vacib səcdəsi olan Quran surəsini oxumaqdan çəkinməlidir. Əgər əri onunla yaxınlıq etmək istəsə, vacib ehtiyata əsasən, qüsl etməlidir.

M. 533: Kəsirə və ya mütəvəssitə istihazəsi olan qadın, vacib ehtiyata əsasən, bədəninin hər hansı bir yerini Quranın yazısına toxundura bilməz; hətta əgər öz vəzifələrini yerinə yetirmiş olsa da.

M. 534: Ayat namazı müstəhəzə qadına vacibdir və vacib ehtiyata əsasən, bu namaz üçün də gündəlik namaz üçün vacib olan

əməlləri yerinə yetirməlidir. Əgər gündəlik namaz vaxtında, müstəhazə qadına ayat namazı da vacib olsa və o, hər ikisini bir-birinin ardınca qılmaq istəsə də, vacib ehtiyata əsasən, ayat namazı üçün də gündəlik namaz üçün olan əməllərin hamısını yerinə yetirsin. Və hər iki namazı bir qüsl və bir dəstəməzla yerinə yetirə bilməz.

M. 535: Müstəhazə qadın, ehtiyata əsasən, pak olmayınca qəza namazı qılmamalıdır. Namazın vaxtı az olduqda isə, belə deyil və hər bir qəza namazı üçün əda namazında vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir.

M. 536: Əgər qadın ondan xaric olan qanın yara qanı olmadığını bilsə və şər'i cəhətdən də heyz və nifas hökmündə deyilsə, gərək istihazə göstərişlərinə əməl etsin. Hətta əgər qanın istihazə qanı, yoxsa sair qanlar olmasında şəkk etsə, əgər o qanların əlamətləri olmasa, ehtiyat-vacibə görə, istihazə əməllərini yerinə yetirməlidir.

NİFAS

M. 537: Uşağın ilk üzvü ananın bətnindən çıxdığı andan etibarən qadından gələn on gündən qabaq, yaxud on gün tamam olanda kəsilən qan nifas qanıdır. Nifas halında olan qadına “nəfsa” deyilir. Əgər uşağın doğulmasıyla qanın çıxması arasında çox fasilə olsa, el arasında ona “doğuş qanı” deyilirsə, nifas qanı hökmündədir. Əgər el arasında ona “doğuş qanı” deyilməsə, məsələn doğuşdan on gün keçdikdən sonra xaric olsa, nifas qanı deyil.

M. 538: Qadının uşağın ilk üzvünün çölə gəlməsindən qabaq gördüyü qan nifas deyildir.

M. 539: Uşağın doğulmasından qabaq qadından xaric olan qan üç gün, ya daha artıq olsa və adət günlərində, yaxud heyz əlamətlərinə malik olsa, onunla nifas arasında on gündən az fasilə olsa, vacib ehtiyata əsasən, o qanı gördüyü günlərdə haiz və müstəhazənin əməllərini cəm etməlidir.

M. 540: Uşağın xilqətinin kamil olması şərt deyil. Amma laxtalanmış qan surətində bətnədən xaric olsa və qadının özü bilsə, yaxud dörd nəfər etimadlı mama və mütəxəssis “əgər bətnə qalsaydı, insan olacaqdı”-desə, el arasında ona “doğuş qanı” deyilirsə, nifas qanı hökmündədir. Əgər el arasında ona “doğuş qanı” deyilməsə, nifas hökmü ona aid edilmir. Əgər “doğuş qanı” deyilib-deyilməməsində şəkk etsə, müstəhazənin vəzifələrini yerinə yetirməli və nifaslı qadına haram olan işləri tərک etməlidir.

M. 541: Nifas qanı bir anlıqdan artıq gəlməyə bilər. Amma on gündən artıq ola bilməz.

M. 542: Əgər bir şeyin siqt olub-olmamasında şəkk etsə, yaxud siqt olan şeyin qalacağı halda insan olub-olmayacağına şəkk etsə, axtarış aparması lazım deyil; ondan xaric olan qan şər'i cəhətdən nifas qanı deyil.

M. 543: Vacib və haram məsələlərində nifaslı qadının vəzifəsi haiz kimidir: haiz qadına müstəhəb və məkruh olan əməllər, nifaslı qadına da müstəhəb və məkruhdur.

M. 544: Vacib ehtiyata əsasən, nifas halında olan qadına verilən talaq batil və bu halda yaxınlıq etmək haramdır.

M. 545: Qadın nifas qanından pak olduqdan sonra, öz ibadətlərini yerinə yetirmək üçün, ehtiyata əsasən, qüsl etməlidir. Əgər yenidən qan görsə və onun qan gördüyü və arada pak olduğu günlər ümumilikdə on gün, yaxud on gündən az olarsa, o günlərin hamısı nifas sayılır. Əgər pak olduğu günlərdə oruc tutmuş olsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 546: Əgər qadın nifas qanından pak olub batinində qan qalmasına ehtimal versə, bir qədər pambığı ovrətinə daxil edib bir az gözləyə, sonra çıxarıb yoxlaya bilər. Əgər pak olduğu məlum olsa, öz ibadətləri üçün qüsl etməlidir.

M. 547: Heyz adəti on gündən az olan qadın əgər adət günlərindən artıq nifas qanı görsə, adət günləri qədərincə nifas hesab etməlidir. Ondən sonra iki günə qədər ibadəti tərək etsin. Müstəhəbdir ki, on günə qədər ibadəti tərək etsin; baxmayaraq ki, iki gündən sonra öz ibadətlərini istihazə əməllərilə yerinə yetirə bilər. Əgər qan on gündən keçsə, adət günləri nifas, qalanları isə istihazədir. Əgər ibadətləri tərək etmiş olsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 548: Heyzdə adəti olan qadın əgər doğuşdan sonra on gündən artıq qan görsə və bu qan davam etsə, adət günləri qədəri nifasdır. Nifasdan sonra gördüyü qandan on günü, aylıq adət günlərində olsa da, istihazədir. Məsələn, əgər bir qadının heyz adəti hər ayın iyirmisindən iyirmi yeddisinə qədərdirsə, ayın onunda uşaq doğsa və bir ay, yaxud ondan da artıq ardıcıl olaraq qan görsə, ayın on yeddisinə qədər nifas, on yeddisindən on gün sonraya qədər, hətta adət günlərində (iyirmisindən iyirmi yeddisinə qədər) gördüyü qan, istihazədir. On gün keçdikdən sonra əgər gördüyü qan adət günlərində olsa, heyzdir–istər

heyzin əlamətləri olsun, istərsə də olmasın; və əgər adət günlərində olmasa, heyzin əlamətləri olsa heyz, olmasa istihazədir.

M. 549: Heyzdə adəti olmayan bir qadın əgər doğuşdan sonra on gündən artıq qan görsə və bu qan davam etsə, vacib ehtiyata əsasən, qohumlarının adət günlərinə baxsın və qanı görməsinin əvvəlindən onların adəti qədərini nifas bilməli və ondan sonra on gün tamam olana qədər haizlə müstəhazənin əməllərini cəmə etməlidir. Amma əgər qohumu olmasa, yaxud onların adəti eyni olmasa, qanın birinci on gününü nifas, ikinci on günü isə istihazədir. Ondən sonra gördüyü qan isə, heyz əlamətlərinə malik olsa heyz, əks təqdirdə isə o da istihazədir.

MƏSS-MEYİT QÜSLÜ

M. 550: Əgər bir kəs bədəni soyumuş və qüsl verilməmiş bir meyitə məss etsə (toxunsa), yəni bədəninin bir yerini onun bədəninin bir yerinə vursa, məss-meyit qüslü eləməlidir—istər yuxu halında məss etsin, istərsə də ayıq; istər ixtiyari olaraq məss etsin, istərsə də ixtiyarsız. Hətta əgər meyitin batinini də məss etsə, qüsl etməlidir. Ehtiyat-vacibə əsasən, qüsl yerinə təyəmmüm verilmiş ölünün bədəni, yaxud onun hər üç qüslü xalis suyla və sidr, kafursuz verilərsə də, həmin hökmdədir.

M. 551: Bədəni tamamilə soyumamış ölüyə məss etdikdə—hətta bədəninin soyumuş hissələrinə məss etsə də—qüsl vacib deyildir.

M. 552: Əgər insan öz dırnaq və sümüyünü meyitin dırnaq və sümüyünə toxundursa da, qüsl vacibdir. Həmçinin əgər öz tüklərini meyitin bədəninə vursa, yaxud öz bədəni meyitin tüklərinə və ya öz tüklərini meyitin tüklərinə vursa, bu halda əgər el arasında “meyitə toxunmuşdur”—deyilsə, qüsl vacibdir.

M. 553: Ölmüş uşağa—hətta dörd ayı tamam olan siqt olunmuş uşağa da toxunduqda məss-meyit qüslü vacibdir. Hətta daha yaxşı olar ki, dörd ayı tamam olmazdan qabaq siqt olan uşağa toxunduqda da qüsl alınsın.

M. 554: Əgər dörd aylıq uşaq ölü halda dünyaya gəlsə və bədəni soyusa və doğulanda anasının bədəninin onun bədəninə toxunmasına el arasında meyitə toxunmaq deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, anası məss-meyit qüslü almalıdır.

M. 555: Anası öləndən və onun bədəni soyuyandan sonra dünyaya gələn uşaq doğularkən anasının bədəninin onun bədəninə

toxunmasına el arasında meyitə toxunmaq deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra məss-meyit qüslü almalıdır.

M. 556: Əgər insan üç qüslü tamamilə verilmiş bir meyitə məss etsə, ona məss-meyit qüslü vacib deyil. Amma əgər üçüncü qüslü tamam olmazdan əvvəl onun bədəninin bir hissəsinə məss etsə–hətta həmin yerin üçüncü qüslü bitsə də, məss-meyit qüslü etməlidir.

M. 557: Əgər dəli, yaxud həddi-bülüğa çatmamış uşaq bir meyitə məss etsə, dəli ağillanandan, uşaq isə həddi-bülüğa çatandan sonra məss-meyit qüslü almalıdır; baxmayaraq ki, həddi-bülüğa çatmamış, amma yaxşı-pisi seçə bilən uşağın qüslü də, daha güclü nəzərə əsasən, düzgündür.

M. 558: Əgər diri, yaxud ölü insanın bədənindən, sümüyü olan bir hissə ayrılsa və bu hissəyə qüsl verməzdən qabaq insan ona məss etsə, gərək məss-meyit qüslü etsin. Amma əgər ayrılan hissənin sümüyü olmasa, əgər diri insanın bədənindən olsa, onu məss etdikdə qüsl vacib deyil. Amma əgər qüslü verilməmiş ölünün bədənindən olsa, vacib ehtiyata əsasən, ona toxunmaq qüslə səbəb olar.

M. 559: Ölü insandan ayrılan qüslü verilməmiş diş və sümüyə məss etdikdə ehtiyat-vacibə əsasən, qüsl alınmalıdır. Amma diri insandan ayrılan əti olmayan sümük və dişə məss etdikdə, qüsl almaq vacib deyil.

M. 560: Əgər insan bir neçə meyitə məss etsə, yaxud bir meyiti bir neçə dəfə məss etsə, bir qüsl kifayətdir.

M. 561: Vacib ehtiyata əsasən, meyit qüslü verilməyən şəhidin bədənində, habelə qisas, yaxud şər'i hədd (cəza) icra olunmazdan qabaq meyit qüslü verilən insan bədənində toxunduqda məss-meyit qüslü alınmalıdır.

M. 562: Uşağın göbəyi düşdükdən sonra ona toxunmaq qüslə səbəb olmaz.

M. 563: Meyitə məss etdikdən sonra qüsl etməyən bir şəxsin məsciddə dayanması, cima etməsi, vacib səcdəsi olan surələr oxumasının eybi yoxdur. Amma vacib ehtiyata əsasən, düzgün olmaları dəstəmazla şərtlənən namaz və başqa ibadətlər üçün məss-meyit qüslü alınmalıdır.

M. 564: Məss-meyit qüslü alan şəxs namaz qılmaq istəsə, qabaqca dəstəmazlı olsa, ehtiyata görə, dəstəmaz da almalıdır. Düzgün olmaları dəstəmazla şərtlənən başqa ibadətlərin hökmü də belədir.

M. 565: Məss-meyit qüslü əsnasında kiçik və böyük hədəsin baş verməsi onun düzgünlüyünə heç bir xələl yetirmir. Amma əgər qüsl əsnasında yenidən meytə toxunsa, qüslü yenidən başlamalıdır.

NƏZİR, AND, YAXUD ƏHDLƏ VACİB OLAN QÜSLƏR

M. 566: Əgər insan ziyarət üçün, yaxud qüslün müstəhəb olduğu digər əməllər üçün qüsl edəcəyinə nəzir, ya əhd etsə, yaxud and içsə, nəzir, əhd və and hökmlərinə riayət etməklə, qüsl ona vacib olar.

MÜSTƏHƏB QÜSLƏR

M. 567: Müqəddəs İslam şəriətində müstəhəb qüslar çoxdur. İndi və sonrakı məsələdə onların bəzisini qeyd edirik:

1-Cümə qüslü. Onun vaxtı cümə gününün səhər azanından zöhr azanına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, zöhrə yaxın vaxtlarda etsinlər. Əgər bir şəxs zöhrə qədər yerinə yetirməsə, yaxşı olar ki, əda və qəza niyyəti etmədən cümənin qürubuna qədər yerinə yetirsin. Əgər cümə günü də qüsl etməsə, müstəhəbdir ki, şənbə günü səhərdən qüruba qədər onun qəzasını yerinə yetirsin. Əgər bir şəxs cümə günündə su tapmayacağından qorxsasa, cümə axşamı günü, yaxud axşamı qüsl edə bilər. Cümə qüslü alan vaxt müstəhəbdir ki, bu dua deyilsin:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ

مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمَتَطَهِّرِينَ

2-Mübarək Ramazan ayının birinci gecəsinin, həmçinin bu mübarək ayın bütün tək günlərinin gecəsinin qüslü; məsələn 3, 5, 7-ci və s. Amma 21-ci gecədən etibarən müstəhəbdir ki, bütün gecələrdə qüsl etsin. Həmçinin 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29-cu gecələrdə qüsl etməyə daha artıq təkid olunmuşdur. Mübarək Ramazan ayının gecələrinin qüslünün vaxtı bütün gecədir və daha yaxşı olar ki, günəşin qürubuna yaxın olan vaxtlarda yerinə yetirilsin. Amma 21-ci gecədən ayın axırına qədərki qüslar yaxşı olar ki, məğrib və işa namazları arasında yerinə yetirilsin. Həmçinin müstəhəbdir ki, 23-cü gecədə gecənin əvvəlinin qüslündən əlavə, gecənin axırında da bir qüsl etsin.

3-Fitr və Qurban bayramı gününün qüslü; Bunun da vaxtı səhər azanından günortaya qədərdir. Daha yaxşı olar ki, onu bayram namazından qabaq etsinlər. Əgər zöhrdən qüruba qədərki vaxtda

etmək istəsələr, ehtiyat budur ki, rəca niyyəti ilə, yəni Allahın xoşladığı iş olması ümidilə yerinə yetirsinlər.

4-Fitr bayramının gecəsinin qüslü; Onun da vaxtı məğribin əvvəlindən sübh namazına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, gecənin əvvəlində yerinə yetirilsin.

5-Zil-həccənin 8-ci və 9-cu günlərinin qüslü; Onun vaxtı gündüz boyudur. 9-cu günündə daha yaxşı olar ki, onu zöhrə yaxın vaxtlarda yerinə yetirsinlər.

6-Rəcəb ayının 1, 15, 27 və sonuncu günlərinin qüslü;

7-Qədir-Xum bayramının qüslü; Bu da yaxşı olar ki, zöhrdən qabaq yerinə yetirilsin.

8-Mübahilə gününün qüslü. Daha güclü nəzərə əsasən, onun vaxtı zil-həccənin 24-ci günüdür.

9-Novruz bayramında, şə'banın 15, rəbiül-əvvəlin 9 və 17 və zilqə'dənin 25-ci (dəhvul-ərz) günlərində. Şə'banın 15-də rəca qəsdilə ilə də qüsl edə bilər.

10-Təzə dünyaya gələn uşağa verilən qüsl;

11-Ərindən başqası üçün ətir vuran qadının qüslü;

12-Məstlik halında yatan insanın qüslü;

13-Bədənin hər hansı bir yerini qüsl verilmiş meyitə vuran kəsin qüslü;

14- Dara asılan kəsə tamaşa etmək üçün gedən və onu görəndə şəxsin qüslü. Amma əgər, təsadüfən, yaxud naçarlıq üzündən gözü ona düşsə və ya misal üçün, şəhadət vermək üçün getsə qüsl alması müstəhəb deyil.

15-Ehram qüslü. Ehramdan qabaq miqatda verilən qüsl. Bu qüsl haiz və nifaslı qadın üçün də müstəhəbdir.

M. 568: Məkkənin hərəminə, Məkkə şəhərinə, Kəbə Evinə, Mədinənin hərəminə, Mədinə şəhərinə, Peyğəmbər (s) məscidinə daxil olmaq üçün müstəhəbdir ki, insan qüsl etsin. Məscidul-hərəmə və imamların (ə) hərəminə daxil olmaq üçün də rəca qəsdilə qüsl edə bilər. Əgər bir gündə bir neçə dəfə o yerlərə müşərrəf olsa, bir qüsl kifayətdir. Bir kəs bir gündə Məkkə hərəminə, Məscidül-hərəmə və Kəbə evinə daxil olmaq istəsə, bunların hamısının niyyətilə bir qüsl etsə, kifayətdir; habelə, əgər bir gündə Mədinə hərəminə, Mədinə şəhərinə, Peyğəmbər (s) məscidinə daxil olmaq istəsə, onların hamısı üçün bir qüsl kifayətdir. Peyğəmbəri (s) və İmamları uzaqdan və

yaxud yaxından ziyarət etmək, Allahdan hacət istəmək üçün, habelə tövbə etmək, əhval-ruhiyyənin yenilənməsi və ibadət səbəbilə şadlıq, səfərə, xüsusilə həzrət Seyidüş-şühədanın (ə) ziyarətinə səfər etmək üçün qüsl etmək müstəhəbdir. Bu məsələdə deyilən qüslardan birini edib, sonradan dəstəməzi batil edən bir iş görsə, məsələni yatsa, onun qüslü batil olur.

M. 569: Vacib ehtiyata əsasən, insan müstəhəb qüsl ilə, dəstəməzlə şərtlənən əməli, məsələni namazı yerinə yetirə bilməz. Onu yerinə yetirmək üçün dəstəməz almalıdır.

M. 570: Əgər bir kəsə bir neçə qüsl müstəhəb olsa və onların hamısının niyyəti ilə bir qüsl etsə, kifayətdir. Hətta bir qüslü bir neçə vacib və müstəhəb qüsl niyyətilə yerinə yetirmək olar.

MÖHTƏZİRİN (CAN VERƏNİN) HÖKMLƏRİ

M. 571: Ehtizar, yəni can verən halda olan müsəlmanı–istər kişi olsun, istərsə də qadın, istər böyük olsun, istərsə də kiçik–ehtiyata əsasən, arxası üstə elə uzatmalıdırlar ki, ayaqlarının altı qibləyə tərəf olsun. Əgər onu bu qaydada yatırtmaq mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən, mümkün olan qədər bu göstərişə əməl etməlidirlər. Əgər onu qeyd olunan kimi yatırtmaq ümumiyyətlə mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, onu üzü qibləyə oturtmalı, yaxud sağ və ya sol böyrü üstə üzü qibləyə uzatmalıdırlar.

M. 572: Ehtiyat-vacibə əsasən, nə qədər ki, meyiti can verən yerdən tərpətməyiblər, üzü qibləyə olsun. Amma can verən yerdən tərpədəndən sonra üzü qibləyə olması vacib deyil.

M. 573: Can verən insanı üzü qibləyə döndərmək hər müsəlmana vacibdir.

M. 574: Müstəhəbdir ki, can verən halında olan şəxsə iki şəhadəti, on iki imamı (ə) və s. kimi haqq əqidələrini elə təlqin etsinlər ki, başa düşsün. Həmçinin, müstəhəbdir ki, qeyd olunan mətləbləri öldüyü ana qədər təkrar etsinlər.

M. 575: Müstəhəbdir ki, aşağıdakı duanı can verən şəxsə elə təlqin etsinlər ki, başa düşsün:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ الْكَثِيْرَ مِنْ مَّعَاصِيْكَ وَاَقْبِلْ مِنِّي الْيَسِيْرَ مِنْ طَاعَتِكَ يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيْرَ وَيَعْفُو عَنْ

الْكَثِيْرَ اِقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيْرَ وَاَعْفُ عَنِّي الْكَثِيْرَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُوْرُ اَللّٰهُمَّ اَرْحَمْنِيْ فَاَنْتَ رَحِيْمٌ

M. 576: Ağır can verən insanı, narahat olmayacağı təqdirdə, namaz qıldığı yerə aparmaq müstəhəbdir.

M. 577: Müstəhəbdir ki, can verənin rahat can verməsi üçün başının üstündə mübarək “Yasin”, “Saffat”, “Əhzab” surələrini, “Ayətəl-kürsi”ni, həmçinin “Ə’raf” surəsinin 54-cü ayəsini və “Bəqərə” surəsinin axırıncı üç ayəsini, habelə Qur’andan mümkün olan qədər oxusunlar.

M. 578: Can verən şəxsi tək qoymaq, onun qarnının üstünə ağır bir şey qoymaq, cənabətli, heyzli şəxslərin yanında olması, həmçinin onun yanında çox danışmaq, ağlamaq, qadınları onun yanında tək qoymaq məkruhdur.

ÖLÜMDƏN SONRAKI HÖKMLƏR

M. 579: Ölümdən sonra müstəhəbdir ki, meyitin ağzını, gözlərini və çənəsini bağlasınlar, əllərini və ayaqlarını uzatsınlar, onun üstünə parça çəksinlər. Əgər gecə ölübsə, öldüyü yerdə çıraq yandırsınlar və onu dəfn etmək üçün möminlərə xəbər versinlər. Onu dəfn etməkdə tələssinlər. Amma onun ölümünə əmin olmasalar, gözləməlidirlər ki, dəqiq məlum olsun. Əgər meyit hamilə olsa və qarnındakı uşaq diri olsa, dəfn işini o qədər təxirə salmalıdırlar ki, onun sol tərəfdən qarnını yarıb uşağı çölə çıxartsınlar, sonra yarılan yeri tiksınlər.

MEYİTİN QÜSL, KƏFƏN, NAMAZ VƏ DƏFNİNİN HÖKMLƏRİ

M. 580: Müsəlman şəxsə qüsl verib, kəfənə bükmək, namaz qılıb, dəfn etmək hər bir mükəlləf şəxsə vacibdir. Əgər bir neçə nəfər bu işləri yerinə yetirsə, başqalarından götürülər. Amma heç kəs bu işi görməsə, hamı günah etmişdir.

M. 581: Əgər bir kəs meyitin işlərinə məşğul olsa, başqalarının bu işə başlaması vacib deyil. Amma o bu işi başlayıb yarımçıq qoysa, başqaları tamamlamalıdır.

M. 582: Əgər insan başqasının meyitin işlərinə məşğul olmasına əmin olsa, bu işlərə başlaması vacib deyil. Amma şəkk və ya güman etsə, gərək bu işə başlasın.

M. 583: Bir kəs meyitin qüsl, kəfən, namaz, yaxud dəfninin batil yerinə yetirildiyini bilsə, bu işləri yenidən yerinə yetirməlidir. Amma əgər batil olmasını güman etsə, yaxud düzgün olub-olmamasında şəkk etsə, bu işləri yerinə yetirməsi lazım deyil. Həmçinin əgər on iki

imamçı şiə olmayan bir müsəlmanı, onun məzhəbindən olanlar öz məzhəblərinə uyğun şəkildə hazırlayıb, dəfn etmiş olsalar, kifayətdir.

M. 584: Meyitin qüsl, kəfən, namaz və dəfni üçün onun qəyyumundan icazə almaq lazım deyil; baxmayaraq ki, icazə almaları daha yaxşıdır. Amma əgər qəyyum özü bu işlərə başlasa, yaxud onu yerinə yetirmək üçün bir adam təyin etsə, onunla müxalifətçilik etmək olmaz.

M. 585: Qadının qüsl, kəfən, namaz və dəfn işlərindəki qəyyumu onun əridir. Amma əgər əri olmasa, həyatı dövründə qəyyumluğu kimin öhdəsindəydi, bu işdə ayrılıqlarından daha irəlidir.

M. 586: Əgər bir kəs “mən meyitin canişini və ya qəyyumuyam” və ya “meyitin qəyyumu mənə icazə verib ki, onun qüsl, kəfən və dəfn işlərini yerinə yetirim” -desə, əgər onun sözlərinə əmin olunsa və başqası da belə bir iddiada olmasa, meyitin işlərini yerinə yetirmək həmin şəxsin öhdəsindədir. Amma əgər başqası da belə bir iddia etsə, hansının sözlərinə əminlik olsa, o, bu işə daha haqlıdır. Əks təqdirdə, hansının dəlili olsa, o haqlıdır.

M. 587: Əgər meyit, özünün qüsl, kəfən, dəfn və namazı üçün öz canişinindən başqa bir kəsi təyin etsə, o şəxsin icazəsi kifayətdir. Meyitin, bu işləri yerinə yetirməsi üçün təyin etdiyi şəxsin bu vəsiyyəti qəbul etməsi vacib deyil, amma əgər qəbul etsə, ona əməl etməlidir.

MEYİT QÜSLÜNÜN HÖKMLƏRİ

M. 588: Meyiti zahiri nəcislikdən pak etdikdən sonra ona üç qüsl vermək vacibdir: Birinci dəfə sidr qatılmış su ilə, ikinci dəfə kafur qatılmış su ilə və üçüncü dəfə xalis (adi, qatışıqsız) su ilə.

M. 589: Sidr və kafur, suyu muzafa döndərəcək həddən artıq olmamalıdır. Habelə, “sidr və kafur qatılmayıb” –deyiləcək həddən də az olmamalıdır.

M. 590: Əgər sidr və kafur lazım olan miqdarda tapılmasa, ehtiyat-vacibə görə, tapılan qədər suya töksünlər və onunla qüsl versinlər, həmçinin qüsl əvəzinə təyəmmüm də versinlər.

M. 591: Əgər sidr və kafur, yaxud ikisindən biri tapılmasa, yaxud istifadəsi icazəli olmasa, məsələn qəsbi olsa, ehtiyat-vacibə görə, gərək olmayanların hər birinin yerinə meyitə xalis su ilə qüsl versinlər, həmçinin qüslün əvəzinə təyəmmüm də versinlər.

M. 592: Əgər həcc üçün ehram bağlayan bir kəs Səfa və Mərva arasındakı səy əməlini tamamlamazdan qabaq, həmçinin əgər ümrə

ehramında, saçını, ya dırnağını qısaltmazdan qabaq ölsə, ona kafur qatılmış su ilə qüsl verilməməlidir. Onun yerinə xalis su ilə qüsl verilməlidir.

M. 593: Meyitə qüsl verən şəxs müsəlman, ağıllı və həddi-bülüğa çatmış olsun. Baxmayaraq ki, yaxşı-pisi ayıran uşağın vasitəsilə verilən qüsl də kifayətdir və gərək qüsl məsələlərini bilsin, yaxud başqa birisi qüsl vaxtı ona öyrətsin. Ehtiyat-vacibə əsasən, həm də on iki imamçı şüə olmalıdır.

M. 594: Meyitə qüsl verən şəxsin qürbət qəsdini olmalıdır, yəni Allahın əmrini yerinə yetirmək niyyətilə etməlidir və əgər bu niyyətlə üçüncü qüslün axırına qədər qalsa, kifayətdir və niyyətini təzələməsi lazım deyil.

M. 595: Müsəlman uşağına, hətta zinadan da olsa, qüsl vermək vacibdir. Kafir və onun övladına qüsl, kəfən, dəfn işlərini etmək olmaz. Uşaqlıqdan dəli olub, elə bu halda da həddi-bülüğa çatıb ölənlər bir kəsin ata-anası, yaxud onlardan biri müsəlman olsa, ona qüsl verilməlidir. Əgər onlardan heç biri müsəlman olmasa, ona qüsl vermək olmaz.

M. 596: Siqt olunmuş uşağa, dörd aylıq və daha artıq olarsa, qüsl verilməlidir. Amma dörd ayı tamam olmasa və onun xilqəti tamamlanmasa, bir parçaya büküb qüsl verilmədən dəfn olunmalıdır.

M. 597: Əgər kişi qadına və ya qadın kişiyə qüsl versə, batildir. Amma arvad öz ərinə, ər də arvadına qüsl verə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, arvad öz ərinə, ər də öz arvadına qüsl verməsin.

M. 598: Kişi yaşı üçü keçməyən ölü qız uşağına, qadın da yaşı üçü keçməyən oğlan uşağına qüsl verə bilər.

M. 599: Ölmüş qadınla qohumluğu olub məhrəm olan, yaxud süd içməklə məhrəm olan kişilər, ehtiyata əsasən, ona qüsl verə bilməzlər. Amma əgər ona qüsl vermək üçün qadın tapılmasa, eybi yoxdur. Həmçinin ölmüş kişilə qohumluğu olub məhrəm olan, yaxud süd içməklə məhrəm olan qadınlar, ehtiyata əsasən, ona qüsl verə bilməzlər. Amma əgər ona qüsl vermək üçün kişi tapılmasa, qüsl verə bilərlər. Hər iki halda, vacib ehtiyata əsasən, qüsl paltarın üstündən verilməlidir. Amma əgər meyitə qüsl vermək üçün nə bir həmcins və nə də məhrəm tapılsa, ehtiyata əsasən, onu qüslsüz və öz paltarında dəfn etmək lazımdır.

M. 600: Əgər meyit və ona qüsl verən—hər ikisi kişi, yaxud hər ikisi qadın olsa, meyitin ovrətdən başqa başqa bütün yerləri açıq ola bilər.

M. 601: Meyitin ovrətinə baxmaq haramdır. Ona qüsl verən kəs onun ovrətinə baxsa, günah etmişdir, amma verdiyi qüsl batil olmaz.

M. 602: Əgər meyitin bədəninin hər hansı bir yeri nəcis olsa, qüsl verilməzdən qabaq o yer suya çəkilməlidir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, meyitin bədəninin hər yeri qüsla başlamazdan qabaq pak olsun.

M. 603: Ehtiyat- vacib budur ki, nə qədər ki, tərtibi qüsl mümkündür, meyitə irtimasi qüsl verməsinlər. Amma tərtibi qüslə bədən hər üç hissəsindən birini sıranı pozmamaqla suya batırsınlar.

M. 604: Heyz və ya cənabət halında ölənə heyz və cənabət qüslü vermək lazım deyil; meyit qüslü kifayətdir.

M. 605: Ehtiyata əsasən, meyitə qüsl vermək üçün muzd almaq olmaz. Amma qüslün hazırlıq işləri, məsələn yumaq və paklamaq üçün muzd almaq haram deyil.

M. 606: Əgər su tapılmasa və yaxud suyun istifadə olmasında müəyyən maneələr olsa, hər qüslün əvəzinə o meyitə bir təyəmmüm verilməlidir.

M. 607: Meyitə təyəmmüm edən kəs öz əlləri ilə təyəmmüm verməlidir. Ehtiyat- vacibə görə, əgər mümkün olsa, meyitin əllərini yerə vurub onun üzünə və əllərinin arxasına çəkməlidir.

M. 608: Döyüş meydanında, ona kömək gəlməzdən qabaq şəhid olan şəxsin qüsl və kəfəni yoxdur. Onu öz paltarlarıyla qüslsüz dəfn etmək lazımdır. Bu döyüş istər (məsum) imamın zamanında və onun iznilə olsun, istərsə də İslamı və İslam ölkəsini müdafiə etmək üçün.

HƏNUTUN HÖKMLƏRİ

M. 609: Qüsləndən sonra vacibdir ki, meyitin səcdə yerlərinə hənüt vursunlar, yəni alınına, əllərinin içinə, dizlərinin gözünə, ayaqlarının iki baş barmaqlarının ucuna kafur sürtsünlər. Müstəhəbdir ki, meyitin burnunun ucuna da kafur sürtsünlər. Kafur təzə və əzilmiş (ovulmuş) olmalıdır. Əgər köhnəlik səbəbilə ətri getmiş olsa, kifayət deyil.

M. 610: Meyitə hənüt vuranda vacib ehtiyata əsasən, əvvəlcə kafuru meyitin alınına vursunlar, amma sair səcdə üzvləri arasında tərtibə riayət etmək lazım deyildir.

M. 611: Daha yaxşı olar ki, meyitə, kəfənə bükməzdən əvvəl hənüt vursunlar. Amma kəfənə bükmə əsnasında və ondan sonra da vurmağın maneəsi yoxdur.

M. 612: Həcc üçün ehram bağlayan şəxs, Səfa və Mərva arasındakı səy əməlini yerinə yetirməyi tamamlamazdan əvvəl ölsə, ona hənüt vurmaq olmaz. Həmçinin əgər ümrə ehramında başının tükünü qısaltmaqdan qabaq ölsə, ona hənüt vurmaq olmaz.

M. 613: Əri ölən və iddəsi tamam olmayan qadın özünü ətirləməsinin haram olmasına baxmayaraq, ölərsə, ona hənüt vurmaq vacibdir.

M. 614: Meyitə müşk, ənbər, ovd və s. ətirlər vurmaq, yaxud hənüt edəndə onları kafura qarışdırmaq məkruhdur.

M. 615: Müstəhəbdir ki, həzrət Seyidüş-şühədanın (ə) türbətindən bir qədər kafura qatsınlar. Amma gərək o kafuru, ona ehtiramsızlıq sayılan yerlərə vurmasınlar. Həmçinin, türbət o qədər çox olmamalıdır ki, kafurla qarışanda daha ona kafur deyilməsin.

M. 616: Əgər kafur qüsl və hənuta kifayət etməsə, ehtiyat-vacibə əsasən, qüsl suyuna qarışdırmağı qabağa salmaq lazımdır; və əgər yeddi üzvün hənütuna çatmasa, ehtiyat-vacibə əsasən, alınına vurmaq lazımdır.

M. 617: Müstəhəbdir ki, iki yaş və təzə çubuğu meyitlə yanaşı qəbrə qoysunlar.

MEYİTİN KƏFƏNİNİN HÖKMLƏRİ

M. 618: Müsəlman meyit gərək fitə, köynək və sərtasər adlanan üç parça ilə kəfənə bükülsün.

M. 619: Fitə bədənin göbəkdən dizlərə qədər olan hissəsini örtməlidir. Yaxşı olar ki, sinəsindən ayağının üstünə qədər çatsın. Ehtiyat-vacibə görə, köynək çiyinin yuxarisından baldırın yarısına (dizlə topuğun arasına) qədər örtsün. Sərtasərin uzunluğu, ehtiyat-vacibə əsasən, o qədər olmalıdır ki, onun iki tərəfdən başını bağlamaq olsun. Eni də o qədər olmalıdır ki, bir tərəfi o biri tərəfin üstünə düşsün.

M. 620: Vacib ya müstəhəb olmasından asılı olmayaraq, kəfənin meyitin vəziyyətinə (şəninə) münasib olan xərci, onun irsinin özündən götürülməlidir və bu işdə vərəsənin icazəsinə ehtiyac yoxdur.

M. 621: Əgər meyit, kəfəni onun malının üçdə birindən götürmələrini vəsiyyət etməsə, vəziyyətindən (şəmindən) artıq olan xərcini, onun həddi-bülüğa çatmış vərəsələrinin icazəsilə onların payından götürmək olar.

M. 622: Əgər bir kəs kəfənin müstəhəb hissəsini, onun malının üçdə birindən götürülməsini, yaxud malının üçdə birinin onun özünə xərclənməsini vəsiyyət etsə, amma onun sərf olunacağı yerləri

müəyyən etməsə, yaxud onun tək cə müəyyən hissəsinin sərf olunacağı yerləri tapşırırsa, bu halda kəfənin müstəhəb miqdarını onun malının üçdə birindən götürə bilərlər.

M. 623: Qadının kəfəni–həтта özünün malı olsa da, ərinin öhdəsinədir. Həmçinin əgər qadına tələq kitabında deyildi kimi, ric`i tələq versələr və iddəsi tamam olmazdan qabaq ölsə, ehtiyat-vacibə əsasən, onun əri kəfəni verməlidir. Əgər onun əri həddi-bülüğa çatmamış və ya dəli olsa, ərinin qəyyumu (vəlisi) onun malından arvadının kəfəni verməlidir.

M. 624: Meyitin kəfəni onun qohumlarına vacib deyil; həтта sağlığında xərci onlara vacib olsa da. Bu, onun öz malından götürülməlidir, amma əgər malı olmasa, vacib ehtiyata əsasən, yaşadığı zaman xərci kimə vacib idisə, kəfəni də o versin. Əks təqdirdə, onun kəfəni vermək müsəlmanlara kifayəti vacibdir.

M. 625: Üç parça kəfəni bürüdükdən sonra onların altından meyitin bədəni görünməsə, kifayətdir. Amma daha yaxşıdır ki, kəfənin parçalarının hər biri təklikdə o qədər nazik olmamalıdır ki, meyitin bədəni görünsün.

M. 626: Əgər başqa bir şey tapılmasa da, meyiti qəsbə şeylə kəfənə bükmək olmaz. Əgər meyitin kəfəni qəsbə olsa və onun sahibi razı olmasa, həтта onu dəfn etmiş olsalar belə, kəfəni bədəninə çıxartmaq lazımdır. Həmçinin, onu murdar olmuş heyvanın dərisilə də kəfənləmək olmaz.

M. 627: Meyiti nəcis şeylə və xalis ipək parçayla kəfənləmək olmaz. Həтта çarəsiz olduqda da onlarla kəfənləmək işkalsız deyil. Ehtiyat-vacibə əsasən, çarəsiz olmadıqda, meyiti qızıldan toxunmuş parça ilə kəfənləməsinlər.

M. 628: Meyiti əti haram olan heyvanların tükündən, yunundan, yaxud dərisindən toxunmuş parça ilə kəfənə bükmək ixtiyar halında icazəli deyildir. Amma əgər əti halal olan heyvanın dərisini, ona paltar deyiləcək tərzdə düzəltələr, onunla kəfənləyə bilərlər. Həmçinin əgər kəfən əti halal olan heyvanın tükündən və yunundan olsa, eybi yoxdur. Baxmayaraq ki, ehtiyata əsasən, bu ikisi ilə də kəfənə bükməsinlər.

M. 629: Əgər meyitin kəfəni onun öz nəcisi, yaxud başqa bir nəcasətlə nəcis olsa, bu halda kəfən zay olmazsa, nəcis yeri yumalı, yaxud kəsməlidirlər. Əgər onu yumaq və ya kəsmək mümkün olmazsa, dəyişdirilməsi mümkün olan halda dəyişdirilməlidir.

M. 630: Həcc, yaxud ümrə üçün ehram bağlayan bir kəs ölsə, başqaları kimi kəfənə bükülməlidir; ehram halında açıq olmasına baxmayaraq, başının və üzünün örtülməsinin eybi yoxdur.

MEYİT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

M. 631: Müsəlman meyitə–hətta uşaq da olsa belə–namaz qılmaq vacibdir, bu şərtlə ki, o uşağın ata-anası, yaxud onlardan biri müsəlman olsun və uşağın altı yaşı da tamam olmuş olsun.

M. 632: Meyit namazı qüsl, kəfən və hənüt işlərindən sonra qılınmalıdır. Əgər bu işlərdən qabaq və ya bu işlər əsnasında qılınsa, hətta unutqanlıq, yaxud məsələni bilməzlik üzündən olsa da, kifayət deyildir.

M. 633: Meyit namazı qılmaq istəyən şəxsin dəstəmaz, qüsl, yaxud təyəmmüm alması, bədəninin, yaxud paltarının pak olması lazım deyil. Amma ehtiyat-müstəhəbə görə, sair namazlarda riayət olunmalı məsələlər bunda da riayət olunsun. Vacib ehtiyata əsasən, onun ovrəti örtülməli və paltarı qəsbi olmamalıdır.

M. 634: Meyitə namaz qılan şəxs üzü qibləyə dayanmalıdır. Həmçinin vacibdir ki, meyiti onun qarşısında arxası üstə elə yatırınsınlar ki, başı namaz qılanın sağ tərəfində, ayağı isə sol tərəfində olsun.

M. 635: Namaz qılanın məkanı meyitin qoyulduğu yerdən alçaq və ya uca olmamalıdır. Amma azacıq alçaq və ya uca olsa, eybi yoxdur. Həmçinin namaz qılanın yeri qəsbi olmamalıdır.

M. 636: Namaz qılan şəxs meyitdən o qədər uzaq olmamalıdır ki, “meyitin yanında dayanıb”–deyilməsin. Amma meyit namazını camaatla qılan şəxs meyitdən uzaq olsa və camaat namazının cərgələri bir-birinə bağlı olsa, eybi yoxdur.

M. 637: Meyit namazı qılan şəxs meyitlə üzbəüz durmalıdır. Amma əgər namaz camaatla qılınsa və camaat namazının cərgələri meyitin iki tərəfini ötüb keçsə, meyitin müqabilində durmayan şəxslərin namazının eybi yoxdur.

M. 638: Meyitlə namaz qılan şəxsin arasında pərdə, divar və bu kimi şeylər olmamalıdır. Amma əgər meyit tabut və bu kimi şeylərin içində olsa, eybi yoxdur.

M. 639: Meyit namazı qılınan vaxt meyitin ovrəti örtülməlidir. Əgər onu kəfənə bükmək mümkün olmasa, ovrətini hətta taxta, kərpic və bu kimi şeylərlə örtmək lazımdır.

M. 640: Meyit namazını ayaq üstə, qərbət qəsdilə qılmalı və niyyətdə meyiti müəyyənləşdirmək lazımdır. Məsələn, “bu meyitə namaz qılıram, qərbədən iləllah”-deyə niyyət etməlidir.

M. 641: Əgər meyitə ayaq üstə namaz qıla bilən bir kəs tapılmasa, oturan halda ona namaz qılmaq olar.

M. 642: Bir meyitə bir neçə dəfə namaz qılmaq məkrühdür. Amma əgər meyit elm və təqva əhli olarsa, məkrüh deyil.

M. 643: Əgər meyiti qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən və ya müəyyən bir üzr səbəbi ilə namazsız dəfn etmiş olsalar, yaxud dəfn etdikdən sonra qılınan namazın batil olması məlum olarsa, nə qədər ki, onun cəsədi dağılmayıb, meyit namazında deyilən şərtlər daxilində onun qəbrinə namaz qılmaq vacibdir. Amma əgər dəfndən sonra məlum olsa ki, meyitin başı namaz qılanın sol tərəfində, ayağı isə sağ tərəfində olub, onun qəbrinə namaz qılmaq vacib deyil.

MEYİT NAMAZININ QAYDALARI

M. 644: Meyit namazının beş təkbiri vardır və əgər onlar aşağıdakı ardıcılıqla deyilsə, kifayətdir: Niyyətdən və birinci təkbirdən sonra desin:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

“Əşhədu əlla ilahə illəllah və ənnə Muhəmmədən Rəsulullah.”

İkinci təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَلِ مُحَمَّدٍ

“Allahummə səlli əla Muhəmmədin və ali-Muhəmməd.”

Üçüncü təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

“Allahumməğfir lil-mumininə vəl-muminat.”

Dördüncü təkbirdən sonra əgər meyit kişidirsə, desin:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذَا الْمَيِّتِ

“Allahumməğfir li hazəl-məyyit”; əgər qadın olarsa, desin:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذِهِ الْمَيِّتِ

“Allahumməğfir li hazihil-məyyit”.

Daha sonra 5-ci təkbiri desin.

Yaxşı olar ki, birinci təkbirdən sonra belə desin:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ

İkinci təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدًا كَأَفْضَلِ
مَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ أَنْتَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ وَصَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ
الْمُرْسَلِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّادِقِينَ وَجَمِيعِ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

Üçüncü təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ تَابِعْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ
بِالْخَيْرَاتِ أَنْتَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ أَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Dördüncü təkbirdən sonra meyit kişidirsə, desin:

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا
خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَأَغْفِرْ لَهُ
اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَأَخْلُفْ عَلَى أَهْلِهِ فِي الْغَائِبِينَ وَارْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Sonra beşinci təkbiri desin. Amma əgər meyit qadındırsa, dördüncü təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكَ وَأَبْنَتُ عَبْدِكَ وَأَبْنَتُ أُمَّتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا
خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهَا مِنَّا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهَا وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَأَغْفِرْ لَهَا
اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَأَخْلُفْ عَلَى أَهْلِهَا فِي الْغَائِبِينَ وَارْحَمْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

M. 645: Meyit namazının təkbirləri və duaları elə ardıcıl oxunmalıdır ki, namaz şəklindən çıxmasın.

M. 646: Meyit namazını camaatla birlikdə qılan kəs gərək təkbirləri və duaları oxusun.

MEYİT NAMAZININ MÜSTƏHƏBLƏRİ

M. 647: Bir neçə şey meyit namazında müstəhəbdir:

1-Meyit namazını qılan şəxs dəstəmaz, yaxud qüsl, yaxud da təyəmmüm almış olsun; Ehtiyat-müstəhəbə görə, o vaxt təyəmmüm almalıdır ki, dəstəmaz və qüsl almaq mümkün olmasın, yaxud

dəstəmaz və ya qüsl alacağı təqdirdə meyit namazına çata bilməyəcəyindən qorxsun.

2-Əgər meyit kişidirsə, camaata imamlıq edən, yaxud namazı təkliddə qılan şəxs, cənazənin orta hissəsinin və əgər meyit qadındırsa, sinəsinin müqabilində dursun;

3-Ayaqyalın namaz qılsın;

4-Hər təkbiri deyəndə iki əlini qulağının ardına qədər qaldırsın;

5-Onunla meyitin arasındakı fasilə az olsun, belə ki, əgər külək onun paltarını hərəkət etdirsə, cənazəyə toxunsun;

6-Meyit namazı camaatla qılınsın;

7-Meyit namazına imamlıq edən şəxs, təkbiri və duaları ucadan, onunla birlikdə namaz qılanlar isə astadan desinlər;

8-Meyit namazı camaatla qılınanda, iqtida edən (məmum) hətta bir nəfər olsa da, imamın arxasında dayansın;

9-Namaz qılan şəxs meyitə və möminlərə çoxlu dua etsin;

10-Namazdan qabaq üç dəfə “əssəlat” desin;

11-Namazı elə yerdə qılsın ki, camaat meyit namazı qılmaq üçün əksərən oraya gedirlər;

12-Haiz qadın camaat namazına dayansa, bir cərgədə tək dayansın.

M. 648: Meyit namazını məscidlərdə qılmaq məkruhdur, amma Məscidül-həramda məkruh deyildir.

DƏFNİN HÖKMLƏRİ

M. 649: Vacibdir ki, meyit elə dəfn edilsin ki, onun iyi çıxmasın, vəhşi heyvanlar da bədəninə çıxarda bilməsin. Vəhşi heyvanlardan, həmçinin meyitin iyindən əziyyət çəkən şəxslərin oraya yaxınlaşması ehtimalı olmazsa, yerdə dəfnin olunmaq adı kifayətdir. Baxmayaraq ki, ehtiyat-müstəhəbə görə, qəbrin dərinliyi yuxarıda qeyd olunan qədər olmalıdır. Amma əgər yırtıcı heyvanların onun bədəninə çıxarmasından qorxu törənsə, qəbri kərpic və s. kimi şeylərlə möhkəmlətməlidirlər.

M. 650: Əgər meyiti yerdə dəfn etmək mümkün olmazsa, dəfn etmək yerinə, onu binaya və ya tabuta qoymaq olar.

M. 651: Meyiti qəbirdə sağ çiyini üstə elə uzatmalıdırlar ki, bədəninə qabağı üzü qibləyə olsun.

M. 652: Əgər bir kəs gəmidə ölsə, bu halda cəsədi çürüməzsə və gəmidə qalmasının maneəsi olmazsa, quruya çıxıb onu yerdə dəfn etmək üçün gözləməlidirlər. Əks təqdirdə, gəmidə qüsl verib, hənüt-kəfən etməli, namaz qıldıqdan sonra ağır bir şeyi ayağına bağlayıb suya buraxmalı, yaxud onu böyük bir küpə qoyub ağzını bağlamalı, sonra suya atmalıdırlar.

M. 653: Əgər düşmənin qəbri açıb meyitin bədənini çıxaracağından və sonra qulağını, burnunu və ya başqa bir üzvünü kəsəcəyindən qorxsalar, onda mümkün olan surətdə, əvvəlki məsələdə deyildiyi qaydada, onu suya atsinlər.

M. 654: Meyitin dəryaya atılmasının və ya qəbrinin möhkəmləndirilməsinin xərcləri, lazım olan surətdə, meyitin malının əslindən¹ götürülməlidir.

M. 655: Əgər kafir bir qadın ölsə və onun bətnindəki uşaq da ölmüş olsa, uşağın atası müsəlman olarsa, qadını qəbirdə sol böyrü üstə arxası qibləyə tərəf elə uzatmalıdırlar ki, uşağın üzü qibləyə olsun. Hətta əgər ruh uşağın bədənində daxil olmamışsa da, ehtiyat-vacibə görə, həmin göstərişə əməl olunmalıdır.

M. 656: Müsəlmanın kafir qəbiristanlığında dəfn edilməsi, ona hörmətsizlik sayılacağı təqdirdə, habelə kafirin müsəlman qəbiristanlığında dəfn edilməsi, müsəlmanlara hörmətsizlik sayılacağı təqdirdə, icazəli deyil və vacib ehtiyata əsasən, hörmətsizlik olmasa da, müsəlmanı kafir qəbiristanlığında və kafiri müsəlman qəbiristanlığında dəfn etməsinlər.

M. 657: Əgər müsəlmanı qeyri-müsəlman qəbiristanlığında dəfn etməyə məcbur olsalar (məsələn bəzi qeyri-müsəlman ölkələrindəki kimi), onu orada dəfn etmək olar; xüsusilə də əgər ona qarşı hörmətsizlik olmasa.

M. 658: Müsəlmanı, ehtiramsızlıq olacağı yerlərdə, məsələn, toz-torpaq və zibil tökülən yerlərdə dəfn etmək olmaz.

M. 659: Meyit qəbri yerdə dəfn olunmamalıdır. Meyit dəfn olunmasından başqa işlər üçün vəqf olunan yerlərdə, məsələn vəqf olunmuş mədrəsələrdə də dəfn etmək olmaz.

1. Yəni meyitə məxsus olan üçdə biri çıxılmamış, vərəsələrin payı ayrılmamış malından.

M. 660: Bir meyiti başqa bir meyitin qəbrində dəfn etmək, qəbri açmağa səbəb olacağı təqdirdə, olmaz.

M. 661: Meyitdən ayrılan şeylər, hətta tük, dırnaq və diş olsa da, dəfn olunmalıdır. Əgər qəbri açmağa səbəb olmasa, vacib ehtiyata əsasən, onun özüylə dəfn olunmalıdır. Həmçinin, insanın sağlığında ondan ayrılan dırnağı və dişi də dəfn etmək müstəhəbdir.

M. 662: Əgər bir kəs quyuya düşüb ölsə və onu çıxarmaq mümkün olmasa, qyunun ağzını bağlayıb onun üçün qəbir etmək lazımdır. Amma əgər quyu özgəsinin olsa, hər hansı bir yolla onu razı salmaq lazımdır.

M. 663: Əgər uşaq ana bətnində ölsə və onun bətnində qalması ana üçün təhlükə doğursa, ən asan yolla onu çıxarmalıdırlar. Əgər onu doğrayıb çıxarmağa naçar olsalar, eybi yoxdur. Amma ərinin vasitəsilə (əgər əri bu sahədə mütəxəssisdirsə), yaxud mütəxəssis qadının vasitəsi ilə çölə çıxarılmalıdır. Əgər bu da mümkün olmasa, mütəxəssis olan məhrəm kişilər, bu da mümkün olmasa, mütəxəssis olan naməhrəm kişi onu çölə çıxarmalıdır. Bu da mümkün olmasa, mütəxəssis olmayan bir şəxs yuxarıda deyilən ardıcılıqla uşağı çölə çıxara bilər.

M. 664: Əgər ana ölsə və uşaq onun bətnində diri olsa, hətta onun sağ qalmasına ümid olmasa da, əvvəlki məsələdə deyilən şəxslərin vasitəsilə, uşağın sağ qalacağı bu və ya digər yolla uşağı çıxarmalı, sonra onu yenidən tikməlidirlər.

DƏFNƏ AİD OLAN MÜSTƏHƏB ƏMƏLLƏR

M. 665: Allahın bəyəndiyi işi yerinə yetirmək ümidilə yaxşıdır ki, qəbri ortaboynu insan boyunda qazınlar və meyiti ən yaxın qəbiristanlıqda dəfn etsinlər. Amma əgər uzaqda olan qəbiristan müəyyən cəhətlərə görə yaxşı olsa, məsələn, o qəbiristanlıqda yaxşı insanlar dəfn olunmuşlarsa, yaxud camaat qəbiristan əhlinə fatihə oxumaq üçün oraya daha çox gedirlərsə, onda oraya aparsınlar.

Həmçinin, meyiti qəbrin bir neçə metrliyində yerə qoyub üç dəfəyə, yavaş-yavaş qəbrə yaxınlaşdırsınlar və hər dəfə yerə qoyub götürsünlər. Dördüncü dəfə isə qəbrə daxil etsinlər. Əgər meyit kişidirsə, üçüncü dəfə elə yerə qoysunlar ki, onun başı qəbrin aşağı tərəfinə düşsün və dördüncü dəfədə başı tərəfindən qəbrə daxil etsinlər;

və əgər qadındırsa, üçüncü dəfə qəbrin qiblə tərəfinə qoyub, eninə qəbrə daxil etsinlər. Qəbrə daxil edəndə, qəbrin üstünə bir parça tutsunlar.

Həmçinin, cənazəni aramlıqla tabutdan götürüb, qəbrə qoysunlar. Dəfndən qabaq və dəfn zamanı tapşırılan duaları oxusunlar. Meyiti qəbrə qoyandan sonra kəfənin düyünlərini açıb üzünü torpağa qoysunlar, başının altında torpaqdan balıq düzəltsinlər, arxasına xam kərpic, yaxud kəsək qoysunlar ki, arxaya aşmasın. Ləhədi örtməzdən əvvəl sağ əli meyitin sağ çiyinə vurub sol əli qüvvətlə meyitin sol çiyinə qoysunlar, ağızı onun qulağına yaxınlaşdırıb möhkəm silkələsinlər və üç dəfə desinlər:

اسْمَعِ افْهَمِ يَا فُلَانَ ابْنَ فُلَانَ

“İsmə’, ifhəm ya Fulanəbnə Fulan” Fulan kəlməsinin yerinə meyitin adını və atasının adını desinlər. Məsələn, əgər meyitin adı Məhəmməd, atasının adı Əli olsa, üç dəfə deyilməlidir ki, “ismə’, ifhəm, ya Məhəmmədəbnə Əli”,

اسْمَعِ افْهَمِ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ

Ondan sonra isə bu sözləri desinlər:

هَلْ آتَى عَلَى الْعَهْدِ الَّذِي فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَسَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَخَاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَأَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَسَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَإِمَامُ افْتَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُ عَلَى الْعَالَمِينَ وَأَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَعَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَجَعَفَرَيْنَ مُحَمَّدَ وَمُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ وَعَلِيَّ بْنَ مُوسَى وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَعَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَالْقَائِمَ الْحُجَّةَ الْمَهْدِيَّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أئمةُ الْمُؤْمِنِينَ وَحُجَجِ اللَّهِ عَلَى الْخَلْقِ اِجْمَعِينَ وَأَيُّمَّتْكَ أئمةُ هدى بهم أبرارُ يَا فُلَانَ بْنَ فُلَانَ

“Fulan ibni fulan” kəlməsinin yerinə meyitin adını və atasının adını deyib sonra belə davam etsin:

إِذَا آتَاكَ الْمَلَكَانِ الْمُقْرَبَانِ رَسُولَيْنِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَسَلَّأَكَ عَنْ رَبِّكَ وَعَنْ نَبِيِّكَ وَعَنْ دِينِكَ وَعَنْ كِتَابِكَ وَعَنْ قِبْلَتِكَ وَعَنْ أئِمَّتِكَ فَلَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ وَقُلْ فِي جَوَابِهِمَا اللَّهُ رَبِّي وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَبِيِّي وَالْإِسْلَامُ دِينِي وَالْقُرْآنُ كِتَابِي وَالْكَعْبَةُ قِبْلَتِي وَأَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِمَامِي وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُجْتَبَى عَلَيْهِ السَّلَامُ إِمَامِي وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّهِيدُ

بِكَرْبَلَاءٍ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَعَلِيٍّ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَمُحَمَّدَ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي
وَجَعْفَرَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَمُوسَى الْكَاطِمُ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَعَلِيُّ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي
وَمُحَمَّدَ الْجَوَادُ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَعَلِيُّ الْهَادِي عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي وَالْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامِ
إِمَامِي وَالْحُجَّةُ الْمُتَنْظَرُ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِمَامِي هُوَ لَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ أَتَمَّتْنِي وَسَادَتِي وَقَادَتِي
وَشَفَعَائِي بِهِمْ أَتَوَلَّى وَمِنْ أَعْدَائِهِمْ أَتَبَرُّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ أَعْلَمُ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

“Fulanəbnə fulan” kəlmələrinin yerinə meyitin adı, atasının adını deyib sonra belə davam etsin:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نِعَمَ الرَّبِّ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نِعَمَ الرَّسُولِ وَأَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ
وَأَوْلَادَهُ الْمَعْصُومِينَ الْأَيُّمَةَ الْاِثْنَيْ عَشَرَ نِعَمَ الْأَيُّمَةِ وَأَنَّ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَقٌّ وَأَنَّ
الْمَوْتَ حَقٌّ وَسُؤَالَ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ وَالْبَعْثَ حَقٌّ وَالنُّشُورَ حَقٌّ وَالصِّرَاطَ حَقٌّ وَالْمِيزَانَ حَقٌّ
وَتَطَايُرَ الْكُتُبِ حَقٌّ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ

Sonra desin: أَفْهَمْتَ يَا فُلَانُ

“Fulan” kəlməsinin yerinə meyitin adını desin, sonra isə desin:

تَبَتَّكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ وَهَذَاكَ اللَّهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ عَرَفَ اللَّهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ أَوْلِيَاءِكَ فِي مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ

Sonra bunu desin:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنِ جَنِّيهِ وَاصْعِدْ بِرُوحِهِ إِلَيْكَ وَلَقِّهِ مِنْكَ بُرْهَانًا اللَّهُمَّ عَفْوِكَ عَفْوِكَ

M. 666: Allahın bəyəndiyi işi yerinə yetirmək ümidilə yaxşıdır ki, meyiti qəbrə qoyan şəxs təharətli, başı açıq, ayaqyalın olsun və meyitin ayaq tərəfindən qəbirdən çıxsın. Meyitin qohumlarından başqa, orada olan şəxslər əllərinin arxası ilə qəbrə torpaq töküb “inna lillahi və inna iləyhi raciun” desinlər. Əgər meyit qadın olsa, məhrəm olduğu şəxs, məhrəm olmadıqda isə, qohumları onu qəbrə qoysunlar.

M. 667: Müstəhəbdir ki, insan sağ ikən öz kəfənini, sidr və kafurunu hazırlasın.

M. 668: Allahın bəyəndiyi işi yerinə yetirmək ümidilə yaxşıdır ki, qəbri kvadrat, yaxud paraleloqram şəklində düzəlsinlər, dörd barmaq qədərində yerdən ucaldıb üstünə müəyyən əlamət qoysunlar ki, səhv olunmasın. Sonra qəbrin üstünə su səpsinlər. Daha sonra orada olanlar əllərini qəbrin üstünə qoyub barmaqları açıq halda torpağa batırsınlar və

mübarək “İnna ənzalna” (Qədr) surəsini yeddi dəfə oxuyub, meyit üçün Allahdan bağışlanmaq diləyib bu duanı oxusunlar:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنِ جَنَّبِيهِ وَاصْعِدِ إِلَيْكَ رُوحَهُ وَلَقِّهِ مِنْكَ رِضْوَانًا وَأَسْكِنِ قَبْرَهُ مِنْ رَحْمَتِكَ
مَا تُغْنِيهِ بِهِ عَنْ رَحْمَةٍ مِّنْ سِوَاكَ

M. 669: Cənazənin dəfn mərasimində iştirak edənlər gedəndən sonra müstəhəbdir ki, meyitin vəlisi, yaxud vəlisinin tərəfindən icazəsi olan şəxs göstəriş verilən duaları meyitə təlqin etsin.

M. 670: Dəfndən sonra müstəhəbdir ki, matəm sahiblərinə başsağlığı verilsin. Amma əgər müəyyən müddət keçsə və başsağlığı verilməsi səbəbilə baş verən müsibət yadlarına düşərsə, onu etməmək daha yaxşıdır. Həmçinin müstəhəbdir ki, üç günə qədər meyitin ev əhlinə yemək göndərsin. Onların yanında və mənzillərində yemək yemək məkrurdur.

M. 671: Müstəhəbdir ki, insan qohumlarının, xüsusilə də övladının ölümündə səbirli olsun, meyiti yad edəndə, “İnna lillahi və inna ilayhi raciun” desin. Meyit üçün Qur’an oxusun, ata-ananın qəbrinin yanında Allahdan hacətlərini istəsin. Qəbri möhkəm düzəltsinlər, tez xarab olmasın.

M. 672: Vacib ehtiyata əsasən, insan bir kəsin ölümündə üzünü, yaxud bədənini cırmaqlamasın, saçını yolmasın və özünə xəsarət yetirməsin.

M. 673: Ata və qardaş ölümü istisna olmaqla, sair şəxslərin ölümündə yaxa cırmaq olmaz.

M. 674: Əgər kişi arvadının, yaxud övladının ölümündə paltarını, ya yaxasını cırsa, yaxud qadın meyitin matəmində üzünü cırsa və qan gəlsə, yaxud öz saçlarını yolsa, vacib ehtiyata əsasən, gərək bir qul azad etsin, yaxud on fəqirə yemək versin, yaxud da onları geyimlə təmin etsin. Bu işləri edə bilməsə, üç gün oruc tutmalıdır.

M. 675: Vacib ehtiyata əsasən, meyitə ağlamaqda səsi çox ucaltmasınlar.

DƏFN GECƏSİNİN NAMAZI

M. 676: Müstəhəbdir ki, meyitin dəfn olunduğu ilk gecə onun üçün iki rəkət namaz qılıb savabını ona hədiyyə etsinlər. Onun qılınması qaydası belədir: birinci rəkətdə Həmdən sonra bir dəfə

“Ayətəl-kürsi”, ikinci rəkətdə isə Həməddən sonra on dəfə “İnna anzəlناه” (Qədr) surəsi oxunsun, namazın salamından sonra deyilsin:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ ثَوَابَهَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ

“Allahummə səlli əla Mühəmmədin və ali Mühəmməd vəb’əs səvabəha ilə qəbri fulan”. “Fulan” kəlməsinin yerinə meyitin adını desin. Həmçinin Həməddən sonra birinci rəkətdə iki dəfə “Qul huvəllahu əhəd”, ikinci rəkətdə isə on dəfə “Əlhakumut-təkasur”, yəni Təkasur surəsini oxumaq olar.

M. 677: Dəfn gecəsi namazını, ilk qəbir gecəsinin hansı vaxtında olsa, qılmaq olar. Amma daha yaxşı olar ki, gecənin əvvəlində işə namazından sonra qılınsın.

M. 678: Əgər meyiti uzaq bir şəhərə aparmaq istəsələr, yaxud başqa səbəblərə görə onun dəfni təxirə düşsə, dəfn gecəsi namazı onun qəbrə qoyulduğu ilk gecəyə qədər təxirə salınmalıdır.

QƏBRİN AÇILMASININ HÖKMLƏRİ

M. 679: Müsəlmanın qəbrini nəbş etmək, yəni cənazəsi görünəcək qədər qəbrini açmaq–hətta uşaq və ya dəli olsa belə–haramdır. Amma əgər, bədəni çürüyüb aradan getsə və torpağa çevrilsə, eybi yoxdur.

M. 680: İmamzadələrin, şəhidlərin, alimlərin, saleh bəndələrin qəbrini açmaq–hətta illər ötüb keçsə də haramdır; xüsusən də əgər ziyarətgah olsa.

M. 681: Bir neçə halda qəbri açmaq haram deyildir:

1-Meyit qəsbi torpaqda dəfn olunsa və yerin sahibi də onun orada qalmasına razı olmasa;

2-Meyitin dəfn olunduğu kəfən, yaxud onunla birlikdə dəfn olunan başqa şeylər qəsbi olsa, sahibi də qəbirdə qalmasına razı olmasa, həmçinin əgər meyitin vərəsələrinə çatmış bir şey onunla birlikdə dəfn olunsa və vərəsələr də o şeyin qəbirdə qalmasına razı olmasalar; Amma əgər meyit dua kitabı və Qur’an, yaxud üzüyünü onunla birlikdə dəfn olunmasını vəsiyyəət etsə və vəsiyyəti malının üçdə birindən artıq olmasa, onları çıxartmaq üçün qəbri açmaq olmaz.

3-Meyit qüslsüz və ya kəfənsiz dəfn olunsa, yaxud qüslünün batil olmasını bilsələr və ya şəriət qanunlarına uyğun olmayaraq kəfəne bükmüş olsalar, yaxud da qəbirdə onu üzü qibləyə qoymamış olsalar;

4-Müəyyən bir haqqı subut etmək üçün meyitin bədənini görmək istəsələr;

5-Meyiti, ehtiramsızlıq olan bir yerdə, məsələn, kafirlərin qəbiristanlığında, yaxud toz-torpaq, zibil tökülən yerlərdə dəfn etmiş olsalar;

6-Əhəmiyyəti qəbrin açılmasından daha çox olan şəxsi bir mətləb üçün qəbri açsalar, məsələn, diri uşağı ölmüş anasının bətnindən çıxartmaq istəsələr;

7-Vəhşi heyvanların meyitin bədənini parçalamasından, sel aparmasından, yaxud düşmənlərin çıxartmasından qorxslar;

8-Meyit, onu müəyyən bir yerdə dəfn etmələrini vəsiyyət etsə və bilməzlik, yaxud unutqanlıq üzündən və ya bilərəkdən onu başqa bir yerdə dəfn etmiş olsalar.

TƏYƏMMÜM

TƏYƏMMÜMÜN YERLƏRİ

7 yerdə dəstəmaz və qüsl əvəzinə təyəmmüm almaq lazımdır.

Birinci yer: Dəstəmaz və qüsl almaq üçün lazım olan suyu tapmaq mümkün olmasa;

M. 682: Əgər insan abadlıq yerdə olsa, dəstəmaz və qüsl suyunu tapmaq üçün naümid olana qədər axtarmaq lazımdır. Amma əgər dərə-təpəli çöldə, biyabanda olsa, yaxud ağaclıq və bu kimi şeylər vasitəsilə keçilməsi çətin olan çöldə olsa, mərkəzi onun namaz qılacağı yer və radiusu qədim kamanlardan atılan bir ox uçuşu qədərində olan dairə çərçivəsində axtarış aparmalıdır. Amma əgər o yer deyilən şəkildə olmasa, radiusu iki ox uçuşu qədərində olan dairə çərçivəsində axtarış aparmalıdır.

M. 683: Əgər bəzi yerləri düzənlik, bəzi yerləri isə dərə-təpəlik, yaxud keçilməsi müşkül olan yer olsa, düzənlik tərəflərdə iki ox, bu cür olmayan tərəflərdə isə bir ox uçuşu qədərində axtarış aparmalıdır.

M. 684: Su olmadığına əmin olduğu tərəfdə axtarış aparmaq lazım deyil.

M. 685: Namazın vaxtı az olmayan və su tapmaq üçün vaxtı olan bir kəs axtarmalı olduğu məkandan uzaq bir yerdə su olmasına əmin olsa, bu halda maneəsi və məşəqqəti olmayan halda su dalınca getməlidir. Əgər

su olmasına gümanı olsa, o yerə getməsi lazım deyil. Amma əgər əminliyə yaxın gümanı olsa, su tapmaq üçün o yerə getməlidir.

M. 686: İnsanın özünün su axtarmaq üçün getməsi vacib deyil, hətta sözlərindən əminlik hasil olan başqa bir adamı da göndərə bilər. Bu halda bir nəfər bir neçə nəfərin tərəfindən getsə, kifayətdir.

M. 687: Əgər səfər yüklərinin arasında, yaxud mənzilində, yaxud da karvanda su olmasına ehtimal versə, o qədər axtarış aparmalıdır ki, suyun olmamasına əmin olsun, yaxud onu tapmağa nəümid olsun.

M. 688: Əgər namaz vaxtı daxil olmazdan əvvəl axtarış aparıb su tapmasa, namaz vaxtına qədər də həmin yerdə qalsa, namaz vaxtı daxil olandan sonra yenidən su axtarmağa getməsi lazım deyil. Amma əgər bu müddət ərzində orada suyun peyda olmasına normal ehtimal versə, ehtiyata əsasən, yenidən axtarmalıdır.

M. 689: Əgər namaz vaxtı daxil olandan sonra axtarış aparıb su tapmasa və sonrakı namaz vaxtına qədər həmin yerdə qalsa, axtarış lazım deyil. Amma əgər su tapılacağına normal ehtimal versə, ehtiyata əsasən, su axtarmağa getsin.

M. 690: Əgər yırtıcı heyvanlardan qorxursa, yaxud su axtarmaq dözülsə mümkün olmayan qədər çətin olsa və ya namazın vaxtı çox az olsa və axtarış aparmağa heç vaxt olmasa, bu halda axtarış aparmaq lazım deyil. Amma əgər bir qədər axtarış apara bilsə, o qədər axtarmaq lazımdır. Əgər öz malının və canının təhlükəyə düşəcəyinə görə oğrudan qorxsa, su axtarmağa getməməlidir. Amma əgər tələf olacağına ehtimal verdiyi mal onun vəziyyətinə görə əhəmiyyətli olmasa, başqa bir qorxu da olmasa, su axtarışı vacibdir.

M. 691: Əgər su axtarmağa getməsə və namazın da vaxtının qurtarmasına az qalsa, günah etmişdir, amma namazı təyəmmümlə düzgündür.

M. 692: Su tapmayacağına əmin olan bir kəs su axtarmaq üçün getməyib təyəmmümlə namaz qılsa və namazdan sonra bilsə ki, su axtarsaydı tapardı, namazı batildir.

M. 693: Əgər axtarış apardıqdan sonra su tapmayıb təyəmmümlə namaz qılsa və namazdan sonra başa düşsə ki, axtarış apardığı yerdə su varmış, namazı düzgündür.

M. 694: Əgər namaz vaxtının daxil olmasından sonra dəstəmazı olsa və dəstəmazını batil edəcəyi təqdirdə dəstəmaz ala, yaxud su tapa bilməyəcəyini bilsə, bu halda əgər zərər və çətinliyi olmadan öz

dəstəmazını saxlaya bilsə, onu 412-ci məsələdə göstərilən şəkildə cimadan (cinsi yaxınlıqdan) başqa bir şeylə batil etməməlidir.

M. 695: Əgər namaz vaxtından əvvəl dəstəmazı olsa və öz dəstəmazını batil edəcəyi halda su tapmaq mümkün olmayacağını bilsə, əgər zərər və çətinliyi olmadan öz dəstəmazını saxlaya bilsə ehtiyat-vacib budur ki, onu batil etməsin.

M. 696: Əgər bir kəsin yalnız dəstəmaz və yaxud qüsl almaq miqdarında suyu olsa və onu yerə tökərsə su tapmayacağını bilsə, namazın vaxtı daxil olandan sonra o suyu yerə tökmək haramdır. Ehtiyat-vacib budur ki, namaz vaxtı daxil olmazdan qabaq da o suyu yerə tökməsin.

M. 697: Su tapmayacağını bilən bir kəs öz dəstəmazını batil etsə, yaxud ixtiyarında olan suyu yerə töksə, günah etmişdir. Amma namazı təyəmmümlə düzgündür və ehtiyat-müstəhəb budur ki, bu namazın qəzasını da yerinə yetirsin.

İkinci yer: Əgər bir kəs qocalıq səbəbilə, yaxud oğrudan, yırtıcı heyvandan və bu kimi şeylərdən qorxmaq və yaxud da suyu quyudan çıxartmaq üçün lazımı avadanlığın olmaması səbəbilə su əldə edə bilməsə.

M. 698: Əgər suyu quyudan çəkmək üçün ip, vedrə və bu kimi şeylərə ehtiyac duyulsa və onları almağa, yaxud kirayə etməyə məcbur olsa, hətta onların qiyməti adi vaxtdakı qiymətdən bir neçə dəfə baha olsa da, almalıdır. Həmçinin, əgər suyu öz qiymətindən bir neçə dəfə baha qiymətə satsalar da, almalıdır. Amma əgər onları almaq üçün çoxlu pul istəsələr, belə ki, alanın vəziyyətinə zərər, yaxud çətinlik yetirsə, alması vacib deyil.

M. 699: Əgər bir kəs su əldə etmək üçün borc almağa məcbur olsa, borc almalıdır. Amma öz borcunu qaytara bilməyəcəyini bilən və yaxud güman edən şəxsin borc alması vacib deyil və hətta borc almamalıdır.

M. 700: Əgər quyu qazmaq məşəqqətli olmasa, su əldə etmək üçün quyu qazmalıdır.

M. 701: Əgər bir kəs adi halda minnətsiz su bağışlasa, onu qəbul etmək lazımdır.

Üçüncü yer: Əgər bir kəs suyun işlədilməsinin səhhətinə zərər verəcəyindən, yaxud onu istifadə edəcəyi təqdirdə hər hansı bir xəstəlik və nöqsanın vücuda gələcəyindən, yaxud xəstəliyinin

uzanacağından, ağırlaşacağından və ya çətinliklə müalicə olunacağından qorxsa, təyəmmüm etməlidir. Amma əgər isti suyun zərəri olmasa, isti su ilə dəstəmaz və ya qüsl etməlidir.

M. 702: Suyun insana zərərli olmasına əmin olmaq lazım deyil; hətta əgər zərər ehtimalı versə də və onun ehtimalı, camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa və bu ehtimaldan onun üçün qorxu yaransa, təyəmmüm etməlidir.

M. 703: Əgər zərərin baş verəcəyinə əmin olsa, yaxud zərərdən qorxub təyəmmüm etsə və namazdan sonra onun zərərli olmadığını başa düşsə, təyəmmümü batildir. Əgər namazdan sonra başa düşsə də, vacib ehtiyata əsasən, namazı batildir.

M. 704: Suyun ona zərərli olmasını bilməyən şəxs qüsl, yaxud dəstəmaz alıb sonradan suyun şəriətin icazə vermədiyi həddə zərərli olduğunu başa düşsə, onun qüsl və ya dəstəmazı, ehtiyata əsasən, batildir. Amma əgər onun zərəri bu həddə olmasa, onun qüsl və ya dəstəmazı düzgündür.

Dördüncü yer: Əgər insan suyu dəstəmaz və qüsl üçün sərf edəcəyi halda özü, əyalı, övladları, dostu və ya ona aid olan şəxslərin, məsələn xidmətçilərin susuzluqdan öləcəklərindən, yaxud xəstələnəcəklərindən, yaxud da dözülməsi məşəqqətli olan qədər susayacaqlarından qorxsa, dəstəmaz və qüsl əvəzinə təyəmmüm etməlidir. Həmçinin əgər adətən yemək üçün kəsilməyən bir heyvanı, məsələn atı, ya qatırı olsa və onun susuzluqdan tələf olmasından qorxsa, suyu ona verib təyəmmüm almalıdır. Həmçinin əgər, canını qorumaq vacib olan və hətta onu öldürmək hələlək vacib olmayan bir kəs çox susuz olsa və suyu ona verməyəcəyi təqdirdə tələf olacaqsa, suyu ona verməlidir.

M. 705: Əgər qüsl və dəstəmaz üçün ayrılan pak sudan əlavə, özünün və ya ona aid olan şəxslərin içməsi miqdarında nəcis suyu da olsa, pak suyu içmək üçün ayırmalı və təyəmmümlə namaz qılmalıdır. Əgər suyu heyvana içirtmək istəsə, nəcis suyu ona verib pak su ilə dəstəmaz və qüsl almalıdır.

Beşinci yer: Bədəni, yaxud paltarını nəcis olan və qüsl, dəstəmaza sərf edəcəyi təqdirdə, bədənini, yaxud paltarını suya çəkmək üçün su qalmayacaq qədər suyu olan insan, əgər dəstəmaz, ya qüslün (tökülən) güsələ suyunu toplayıb bədənini və paltarını suya çəkə bilsə, elə etməlidir. Əks təqdirdə, vacib ehtiyata əsasən, öz bədənini, yaxud

paltarını suya çəkib, təyəmmümlə namaz qılmalıdır. Amma əgər təyəmmüm almaq üçün bir şey olmasa, suyu dəstəmaz və qüsl üçün istifadə etməlidir.

Altıncı yer: Əgər istifadəsi haram olan su və ya qabdan başqa bir suyu və ya qabı olmasa, məsələn, suyu, yaxud qabı qəsbi olsa və ondan başqa suyu və yaxud qabı olmasa, dəstəmaz və ya qüsl yerinə təyəmmüm etməlidir.

Yeddinci yer: Əgər vaxt çox az olsa və dəstəmaz, yaxud qüsl alacağı təqdirdə namazın bir rəkətindən azı vaxtında qılınacaqsə, təyəmmüm etməlidir. Amma əgər bir rəkət, ya daha artığı vaxtında qılınacaqsə, amma onun bir qədəri vaxtdan sonraya düşəcəksə, belə demək olar ki, dəstəmaz və təyəmmümdən hər hansı birini edə bilər. Baxmayaraq ki, təyəmmüm ehtiyata daha uyğun görünür. Amma əgər dəstəmaz və təyəmmüm üçün, yaxud qüsl və təyəmmüm üçün eyni vaxt lazım olsa, dəstəmaz, ya qüsl almalıdır.

M. 706: Əgər qəsdən namazı çox təxirə salsa və qüsl, yaxud dəstəmaz üçün vaxt olmasa, günah etmişdir, amma namazı təyəmmümlə qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb isə budur ki, o namazın qəzasını yenidən qılsın.

M. 707: Dəstəmaz və ya qüsl alacağı təqdirdə namaz üçün vaxt qalıb-qalmayacağına şəkk edən şəxs təyəmmüm etməlidir.

M. 708: Dəstəmaz və ya qüsl üçün vaxtın az olması səbəbilə təyəmmüm alan bir şəxs, sonra vaxt olduğunu bilsə, dəstəmaz və ya qüsl aldıqdan sonra öz namazını yenidən qılmalıdır.

M. 709: İxtiyarında su olan bir şəxs vaxtın az olması səbəbindən təyəmmüm alıb namaza başlasa və namaz əsnasında ixtiyarında olan su əlindən çıxsə, sonrakı namazlar üçün su tapa bilməsə, öz təyəmmümünü batil etməsə, sonrakı namazlarını həmin təyəmmümlə qıla bilər, amma əgər su namazdan sonra əldən çıxsə, təyəmmümünü batil etməsə də, vəzifəsi təyəmmüm olacağı təqdirdə yenidən təyəmmüm almalıdır.

M. 710: Əgər insanın dəstəmaz və ya qüsl alıb namazın müstəhəb əməllərini, məsələn iqamə və qünutu yerinə yetirmədən qılmağa vaxt varsa, gərək qüsl edib, yaxud dəstəmaz alıb namazı, onun müstəhəb əməllərini yerinə yetirmədən qılsın. Hətta əgər surəni oxumaq üçün də vaxt olmasa, qüsl etməli, yaxud dəstəmaz almalı və namazı surəsiz qılmalıdır.

TƏYƏMMÜMÜN DÜZGÜN OLDUĞU ŞEYLƏR

M. 711: Təyəmmüm pak olan torpağa, quma, kəsəyə və daşa düzgündür. Amma vacib ehtiyata əsasən, təyəmmüm düzgün olduğu torpaq və digər şeylər olduqda kərpic və kuzə kimi bişmiş palçığa təyəmmüm etmək olmaz.

M. 712: Gəc daşına, əhəng daşına, qara mərmərə və daşın digər növlərinə təyəmmüm etmək düzgündür. Amma cəvahirələrə, məsələn əqiq və firuzə daşlarına edilən təyəmmüm batildir. Ehtiyat-vacib budur ki, təyəmmüm düzgün olduğu torpaq və digər şeylər olduqda bişmiş əhəngə və gəcə də təyəmmüm edilməsin.

M. 713: Əgər torpaq, qum, kəsək və daş tapılmasa, palaz-paltar, xalça və s. kimi şeylərin üstündə olan tozlara təyəmmüm edilməlidir. Əgər toz paltarın, yaxud xalçanın arasında olsa, təyəmmüm düzgün deyil. Amma əgər tozu onun üzünə çıxaracaq bir iş görsə, sonra təyəmmüm etsə, düzgündür. Əgər toz-torpaq da tapılmasa, palçığa təyəmmüm edilməlidir. O da tapılmasa, ehtiyat-vacibə görə namazı təyəmmümsüz qılmalı, sonra qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M. 714: Əgər torpaq, qum, kəsək və ya daş tapılmasa, amma bişmiş palçıq, yaxud bişmiş gəc və əhəng olsa, vacib ehtiyata əsasən, toz-torpağa, yaxud palçığa təyəmmümdən əlavə, onlara da təyəmmüm edilsin. Amma əgər toz-torpaq, yaxud palçıq da tapılmasa, ehtiyata əsasən, onlara təyəmmüm edib namaz qılmalı və vaxtından sonra namazı təzələməlidirlər.

M. 715: Əgər palaz-paltar və bu kimi şeyləri çırpmaqla torpaq əldə etmək mümkün olarsa, bu halda toza təyəmmüm etmək batildir. Əgər palçığı qurutmaq və ondan torpaq əldə etmək mümkün olarsa, bu halda palçığa edilən təyəmmüm batildir.

M. 716: Suyu olmayan bir kəsin qarı və ya buzu olsa, mümkün olan surətdə onu əridib su etməli və onunla dəstəmaz və ya qüsl almalıdır. Amma əgər mümkün olmasa və təyəmmümün düzgün olduğu şeylər də tapılmasa, ehtiyat-vacib budur ki, namazı dəstəmazsız, təyəmmümsüz qılsın, sonra qəzasını etsin.

M. 717: Əgər torpağa və quma, təyəmmümün batil olduğu bir şey, məsələn saman qarışsa, ona təyəmmüm etmək olmaz. Amma həmin qarışıq çox az olub torpaqda və ya qumda aradan getmiş hesab olursa, onlara təyəmmüm etmək düzgündür.

M. 718: Təyəmmüm etmək üçün bir şey olmasa, imkan daxilində satın almaq və digər yollarla əldə etmək lazımdır.

M. 719: Palçıq divara təyəmmüm etmək düzgündür. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, quru yer və quru torpaq olan halda, nəmli torpağa və yerə təyəmmüm olunmasın.

M. 720: Üstünə təyəmmüm edilən şey pak olmalıdır. Əgər bir şəxs təyəmmümün düzgün olduğu pak şeyi olmazsa, vacib ehtiyata əsasən, o namazı qüsl və təyəmmümsüz qılsın və sonra qəzasını da yerinə yetirsin.

M. 721: Əgər bir şeyə təyəmmümün düzgün olduğunu yəqin etdikdən sonra təyəmmüm edib, sonra həmin şeyə batil olduğu məlum olsa, o təyəmmümlə qıldığı namazları yenidən qılmalıdır.

M. 722: Üstünə təyəmmüm edilən şey qəsb olmamalıdır.

M. 723: Fəzası qəsb olan yerdə edilən təyəmmüm batildir. Deməli, bir kəs öz mülkündə əllərini yerə vurub icazəsiz olaraq başqasının mülkünə daxil olub əllərini alnına çəksə, yenidən təyəmmüm almalıdır.

M. 724: Əgər təyəmmüm aldığı yerin qəsb olmasını bilməsə və ya unutsa, onun təyəmmümü düzgündür. Amma əgər onun özü o yeri qəsb etmiş, sonra unutmuş olsa, orada təyəmmüm almaq düzgün deyil.

M. 725: Qəsb yerdə məhbus olan bir kəs, o yerin suyu və torpağı da qəsb olarsa və oranın suyundan istifadə etməyə məcbur olsa, onunla dəstəmaz da ala bilər və təyəmmüm etməməlidir.

M. 726: Müstəhəbdir üstünə təyəmmüm edilən şeyin tozu olsun ki, əllərdə qalsın. Əlləri ona vurduqdan sonra müstəhəbdir ki, bir az hərəkət etdirsin, tozları tökülsün.

M. 727: Çala-çuxur yerə, yolların torpağına, üzünü duz örtməyən şoran yerə təyəmmüm etmək məkrühdür. Amma əgər onun üstünü duz tutmuş olsa, batildir.

TƏYƏMMÜMÜN QAYDASI

M. 728: Təyəmmüm odur ki, dəstəmaz, yaxud qüsl əvəzinə əlin içini təyəmmümün düzgün olduğu şeyə vurub, onları üzə və əllərin arxasına çəksin. Buna əsasən, təyəmmümdə dörd şey vacibdir: **1-**Niyyət; Yəni Allahın fərmanını yerinə yetirmək üçün dəstəmaz, yaxud qüsl əvəzinə təyəmmüm edir. **2-**İki əlin içini təyəmmümün düzgün olduğu şeyə vurmaq; **3-**İki əlin içini birlikdə alının hər yerinə və onun

iki tərəfinə: başın tükü bitən yerdən qaşlara və burunun üstünə qədər, vacib ehtiyata əsasən, qaşların üstünə də çəkmək. **4-Sol əlin içini sağ əlin üstünün hər yerinə və sonra sağ əlin içini sol əlin üstünün hər yerinə çəkmək.** Vacib ehtiyata əsasən, əllərin içini alına çəkdikdən sonra və bir-birinin arxasına çəkməzdən qabaq əlləri bir dəfə də yerə vursun.

M. 729: Dəstəmaz və ya qüsl əvəzindən olan təyəmmüm arasında heç bir fərq yoxdur.

TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ

M. 730: Qüsl edə bilməyən şəxs qüslün vacib olduğu bir işi yerinə yetirmək istədikdə qüsl əvəzinə təyəmmüm etməlidir. Həmçinin dəstəmaz ala bilməyən şəxs dəstəmazın vacib olduğu bir işi yerinə yetirmək istədikdə dəstəmaz əvəzinə təyəmmüm etməlidir.

M. 731: Niyyət edən zaman təyəmmümü dəstəmaz və ya qüsl əvəzinə almasını və qüsl əvəzinə olarsa, hansı qüsl əvəzinə olduğunu da, icmalı şəkildə olsa belə müəyyən etməlidir. Əgər səhvən dəstəmaz əvəzinə olan təyəmmümü qüsl əvəzinə olan, yaxud qüsl əvəzinə olan təyəmmüm yerinə dəstəmaz əvəzinə olan təyəmmüm kimi niyyət etsə, habelə cənabət qüslü əvəzinə olan təyəmmümdə məss-meyit qüslü əvəzinə olan təyəmmüm niyyət etsə, təyəmmümü düzgündür.

M. 732: Əgər alın və ya əllərin üstünün kiçik bir yerinə belə məsh etməsə-istər qəsdən, istərsə də məsələni bilməzlik və ya unutqanlıq üzündən olsun, təyəmmüm batildir. Amma həddindən artıq diqqət etmək lazım deyil. Belə ki, “alının və əllərinin üstünün hər yerinə məsh çəkibdir” desələr, kifayətdir.

M. 733: Əllərin üstünün hamısına məsh etməsinə əmin olmaq üçün biləkdən bir az yuxarını da məsh etməlidir, amma barmaqların arasını məsh etmək lazım deyil.

M. 734: Alın və əllərin üstünü, yuxarıdan-aşağı məsh etmək, onun işlərini də bir-birinin ardınca (fasiləsiz) yerinə yetirmək lazımdır. Əgər onların arasında çox fasilə salsa, belə ki, “təyəmmüm alır” deyilməsə, təyəmmümü batildir.

M. 735: Təyəmmümdə alın, əllərin içi və üstü pak olmalıdır. Əgər əllərin içi nəcis olsa və onu suya çəkmək mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən, iki təyəmmüm etməlidir: biri əlin nəcis içilə, biri isə əlin arxası ilə.

M. 736: İnsan təyəmmüm üçün əlindəki üzüyü çıxartmalı, alnında, əllərinin üstündə, ya içində maneə olsa, məsələn, bir şey yapışmış olsa, aradan qaldırmalıdır.

M. 737: Əgər alın, ya əllərin üstü yara olsa və üstünə bağlanan parça və ya başqa bir şeyi açma bilməsə, əli onun (parçanın) üstünə çəkməlidir. Həmçinin əgər əlin içində yara olsa və parça və bu kimi şeylərlə bağlanmış olsa, onu da açma bilməsə, əli həmin parça ilə təyəmmümün düzgün olduğu şeyin üstünə vurub, alına və əllərin üstünə çəkməlidir.

M. 738: Əgər alında, ya əllərin üstündə tük olsa, eybi yoxdur. Amma başın tükü alına tökülmüş olsa, onları arxaya çəkmək lazımdır.

M. 739: Əgər alında, əllərin içində, yaxud üstündə maneə olmasına ehtimal versə və bu ehtimal camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa, axtarış aparmalı və maneə olmamasına qəti əmin olmalıdır.

M. 740: Əgər bir kəsin vəzifəsi təyəmmüm olan halda təyəmmüm ala bilməsə, başqasını naib tutmalıdır. Naib tutulan şəxs onun öz əllərini təyəmmümün düzgün olduğu şeyin üstünə vurub, onlarla ona təyəmmüm verməlidir. Əgər onun əllərini təyəmmümün düzgün olduğu şeyin üstünə vura bilməsə, imkan daxilində onun əllərini o şeyin üstünə qoymalı və sonra onun öz əllərilə təyəmmüm verməlidir. Əgər bu da mümkün olmasa, naib öz əllərini təyəmmümün düzgün olduğu şeylərə vurub onun alına və əllərinin üstünə çəkməlidir.

M. 741: Əgər bir kəs hər hansı yerin təyəmmümünə başlayandan sonra, ondan əvvəlkiləri unudub-unutmamasında, yaxud düzgün şəkildə yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, əməl zamanı diqqətli olmasına ehtimal versə, şəkkinə etina etməməlidir, onun təyəmmümü düzgündür.

M. 742: Əgər sol əli məsh etdikdən sonra, təyəmmümü düzgün edib-etməməsində şəkk etsə, əməl zamanı diqqətli olmasına ehtimal versə, təyəmmümü düzgündür.

M. 743: Vəzifəsi təyəmmüm olan bir kəs ehtiyat-vacibə görə, namaz vaxtı daxil olmazdan qabaq, namaz üçün təyəmmüm etməməlidir. Amma əgər başqa bir vacib, yaxud müstəhəb iş üçün təyəmmüm etsə və namaz vaxtına qədər həmin üzrü yerində qalsa, o təyəmmümlə namaz qıla bilər.

M. 744: Vəzifəsi təyəmmüm olan bir kəs, namaz vaxtının axırına qədər üzrünün qalacağını bilsə, yaxud güman etsə, vaxt geniş olan zaman da təyəmmümlə namaz qıla bilər. Buna əsasən, üzrünün aradan

qalxacağını ehtimal etsə də, vaxt geniş olan zaman da təyəmmüm edə bilər. Amma əgər vaxtın axırına qədər üzrünün aradan qalxacağını bilsə, yaxud güman etsə, gözləməli və qüsl və dəstəmazla namaz qılmalı, yaxud vaxtın az olduğu zaman təyəmmümlə namaz qılmalıdır.

M. 745: Dəstəmaz və ya qüsl ala bilməyən şəxs, üzrünün tezliklə aradan qaldırılmasına ehtimal versə də, öz qəza namazlarını təyəmmümlə qıla bilər. Amma üzrünün tezliklə aradan qaldırılmasını bilsə, güman etsə, gözləməlidir.

M. 746: Dəstəmaz və ya qüsl ala bilməyən bir kəs gündəlik nafilə namazları kimi müəyyən vaxtı olan müstəhəb namazları, hətta vaxtın əvvəlində də təyəmmümlə qıla bilər. Bu şərtlə ki, vaxtın axırına qədər üzrünün aradan qalxmasına elmi, yaxud gümanı olmasın.

M. 747: Ehtiyat üçün cəbirə qüslü və təyəmmüm alan bir kəs qüsl və təyəmmüm edib namaz qıldıqdan sonra ondan kiçik hədəs baş versə, məsələn, bövl etsə, sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalı və ehtiyata görə, qüsl əvəzinə təyəmmüm də etməlidir.

M. 748: Əgər bir kəs su olmaması, yaxud başqa səbəblərə görə təyəmmüm etsə, üzrünün aradan qaldırıldıqdan sonra təyəmmümü batil olur.

M. 749: Dəstəmazı batil edən şeylər onun əvəzinə olan təyəmmümü də batil edir; habelə, qüslü batil edən şeylər, onun əvəzinə olan təyəmmümü də batil edir.

M. 750: Qüsl edə bilməyən bir kəsə bir neçə qüsl vacib olarsa, ehtiyat-vacibə görə, hər birinin əvəzinə bir təyəmmüm etməlidir.

M. 751: Əgər cənabət qüslü əvəzinə təyəmmüm etsə, namaz üçün dəstəmaz alması lazım deyil. Amma əgər sair qüsllərin əvəzinə təyəmmüm etsə, ehtiyata əsasən, namaz üçün dəstəmaz almalıdır. Dəstəmaz da ala bilməsə, onun əvəzinə də başqa bir təyəmmüm almalıdır.

M. 752: Əgər cənabət qüslü əvəzinə təyəmmüm etdikdən sonra dəstəmazı batil edən bir şey qarşıya çıxsa, bu halda sonrakı namazlar üçün qüsl edə bilməsə, gərək dəstəmaz alsın və vacib ehtiyata əsasən, qüsl əvəzinə təyəmmüm də etsin; əgər dəstəmaz da ala bilmirsə, “ma fiz-zimmə” niyyətilə (dəstəmaz, ya cənabət qüslü niyyəti etmədən) bir təyəmmüm edə bilər və bu, kifayətdir.

M. 753: Vəzifəsi təyəmmüm olan bir kəs müəyyən bir iş üçün təyəmmüm etsə, nə qədər ki, təyəmmümü və üzrünü yerində qalır, dəstəmaz, yaxud qüsl ilə yerinə yetirilməli olan işləri görə bilər. Amma

əgər su olduğu halda, meyit namazı, yaxud yatmaq üçün təyəmmüm etsə, yalnız təyəmmüm etdiyi həmin işləri görə bilər. Amma əgər vaxtın azlığına görə təyəmmüm etmişsə, vacib ehtiyata əsasən, dəstəmaz və qüslə ehtiyacı olan digər əməlləri yerinə yetirə bilməz.

M. 754: Aşağıdakı hallarda insanın təyəmmümlə qıldığı namazları yenidən qılması müstəhəbdir: **1**-Sudan istifadə etməsindən qorxduğu təqdirdə, qəsdən özünü cünub etsə və təyəmmümlə namaz qılsa; **2**-Su tapmayacağını bilib, yaxud güman etdiyi halda qəsdən özünü cünub etsə və təyəmmümlə namaz qılsa; **3**-Vaxtın axırına qədər qəsdən su axtarmağa getməyib, namazı təyəmmümlə qılsa və sonradan bilsə ki, əgər su axtarmağa getsəydi, tapacaqdı; **4**-Qəsdən namazı təxirə salıb, vaxtın axırında təyəmmümlə qılsa; **5**-Su tapa bilməyəcəyini bilib, yaxud güman etdiyi halda, əlində olan suyu yerə töksə və təyəmmümlə namaz qılsa.

NAMAZ HÖKMLƏRİ

Namaz dinin ən mühüm əməllərindəndir ki, əgər Allah-taalanın dərgahında qəbul olsa, sair ibadətlər də qəbul olar; əgər qəbul olunmazsa, sair əməllər də qəbul olunmaz. İnsan gündə beş dəfə çayda çimsə, bədəni çirkədən təmizləndiyi kimi, beşlik təşkil edən namazlar da insanı günahlardan təmizləyir. Daha yaxşı olar ki, insan namazı vaxtının əvvəlində qılsın. Hər kəs namazı dəyərsiz və yüngül saysa, namaz qılmayan kimidir. Allah-taala Bəqərə surəsinin əvvəlində namazı təqvalı insanların xüsusiyyətlərindən, Quran hidayətindən bəhrələnmək səbəbi və Muminun surəsində namaz qılmağa riayət etməyi və namaz vaxtı diqqətli olub Allahdan qorxmağı möminlərin xüsusiyyətlərindən bilmişdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurub: “Namaza əhəmiyyət verməyən və onu yüngül sayan kəs axirət əzabına layiqdir”.

Günlərin birində Həzrət Peyğəmbər (s) məsciddə idi. Bir kişi məscidə daxil olub namaza başladı, amma rüku və səcdəsini layiqincə yerinə yetirmədi. Həzrət buyurdu: “Əgər bu kişi, namazı belə olan halda dünyadan getsə, mənim dinimdə dünyadan getməyib”.

Deməli, insan gərək namazı əlüstü və təcili halda qılmasın. Namaz halında Allahı yad etsin, xüzu və xüşulu (diqqətli və Allahdan qorxan) və vüqarlı olsun. Kiminlə danışdığına diqqət yetirsin. Özünü Allahın böyüklüyü və əzəməti qarşısında çox aciz və kiçik görsün.

Həmçinin, namaz qılan şəxs tövbə və istiğfar etsin, namazın Allah dərgahında qəbul olmasının qarşısını alan həsəd, təkəbbür, qeybət, haram mal yemək, məstedici içkilər içmək, xüms-zəkat

verməmək və ümumiyyətlə hər növ günahı tərək etsin. Həmçinin, yaxşı olar ki, namazın savabını azaldan işləri də görməsin. Məsələn, yuxulu halda, bövlün qabağını zorla saxladığı halda namaza dayanmasın, namazda göylərə tərəf baxmasın. Həmçinin namazın savabını artıran əməlləri yerinə yetirsin. Məsələn, əqiq üzük taxsın, təmiz paltarlar geyinsin, başını darayıb, dişlərini yusun, özünü ətirləsin.

VACİB NAMAZLAR

Vacib namazlar yeddidir: **1:** Cümə namazının da daxil olduğu gündəlik namazlar; **2:** Ayat namazı; **3:** Meyit namazı; **4:** Allah evinin vacib təvafının namazı; **5:** Atanın böyük oğula vacib olan qəza namazı; **6:** İcarə, nəzir, and və əhd vasitəsilə vacib olan namaz. **7:** Məsüm imamın hazır olduğu zaman fitr və qurban bayramı namazı.

GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR

(Sutka ərzində) gündəlik vacib namazlar beşdir: ikirəkətli sübh, dördrekətli zöhr, dördrekətli əsr, üçrekətli məğrib və dördrekətli işa namazı.

M. 755: Səfərdə dördrekətli namazları, sonradan deyiləcək şərtlərlə, iki rəkət qılmaq lazımdır.

M. 756: Zöhr və əsr, həmçinin məğrib və işa namazlarının hər birinin xüsusi və müştərək vaxtları var. Bu vaxtlar gələn məsələlərdə bəyan olunacaq. Xüsusi və müştərək vaxtlar bu və digər insanlar üçün fərqlidir. Məsələn, zöhrün əvvəlindən iki rəkət namaz qılmaq qədərində vaxt keçsə, səfərdə olan şəxsin zöhr namazının xüsusi vaxtı bitmiş və müştərək vaxta daxil olmuşdur. Amma səfərdə olmayan şəxs üçün dördrekətli namaz qılmaq qədərində vaxt keçməlidir.

SÜBH NAMAZININ VAXTI

M. 757: Sübh azanına yaxın şərqdən yuxarıya tərəf bir ağartı hərəkət edir. Buna birinci fəcr deyilir. Bu ağılıq genişlənilib yayılsa, ona ikinci fəcr deyilir və bu, sübh namazının əvvəl vaxtıdır. Sübh namazının axırıncı vaxtı isə günəşin çıxdığı vaxtdır.

M. 758: Ayın tam göründüyü (qəməri təqvimilə 13, 14 və 15-ci) gecələrdə sübh olmasını qəti elm əsasında bilsə, üfüqdə sübh ağartısının görünməsinə və ayın işığına üstün gəlməsinə gözləmək lazım deyil. Amma əgər sübhün açılmasının vaxtını bilməsə, fəcrin

doğmasına qəti əmin olana qədər gözləməlidir. Müstəhəb ehtiyata əsasən, səhər namazı üçün üfəqdə ağartının görünməsini gözləmək lazımdır, amma oruc üçün bir qədər tez, yəni şər'i vaxta və saata uyğun zamandan orucu batil edən işlərdən çəkinmək lazımdır.

ZÖHR VƏ ƏSR NAMAZLARININ VAXTI

M. 759: Əgər şəxsi deyilən çubuq və ya bu kimi bir şeyi düz yerə şaquli vəziyyətdə batırsalar, səhər vaxtı günəş çıxanda onun kölgəsi günbatan tərəfə düşür. Günəş yuxarı qalxdıqca, onun kölgəsi azalır və əksər şəhərlərdə şər'i zöhrün əvvəlində özünün ən az vəziyyətinə çatır. Günortadan keçəndə, çubuğun kölgəsi günçıxan tərəfə keçir. Günəş qüruba yaxınlaşdıqca, çubuğun kölgəsi də uzanır. Deməli, çubuğun kölgəsi ən az (minimum) nöqtəyə çatıb sonra artmağa başladığı vaxt şər'i zöhr olması məlum olur. Amma bəzi şəhərlərdə, məsələn Məkkədə bəzi vaxtlar zöhr olanda çubuğun kölgəsi tamamilə yox olur. Kölgə yenidən görünməyə başlayanda məlum olur ki, zöhr olmuşdur.

M. 760: Zöhr və əsr namazlarının vaxtı şər'i zöhrün əvvəlindən başlanır və vacib ehtiyata əsasən, günəş batan zaman sona çatır. Bu vaxta qədər zöhr və əsr namazlarını qılmayan şəxs, onları günəş batandan şər'i məğrib vaxtına qədər əda və qəza niyyəti etmədən və "ma fiz-zimmə" niyyətilə qılmalıdır. Zöhr və əsr namazlarının hər birinin xüsusi və müştərək vaxtları vardır. Zöhr namazının xüsusi vaxtı zöhrün əvvəlindən, zöhr namazı qılınan vaxt qədər keçənə qədərdir. Əsr namazının xüsusi vaxtı isə zöhr və əsr namazının vaxtlarından, əsr namazı qılmaq qədərində vaxt qalandadır. Zöhr namazının xüsusi vaxtı ilə əsr namazının xüsusi vaxtı arasında olan vaxt bu namazların müştərək vaxtıdır. Əgər bir kəs zöhr və ya əsr namazını bilərəkdən özündən qeyrisinin xüsusi vaxtında qılsa, onları yenidən qılmalıdır.

M. 761: Əgər zöhr namazını qılmazdan əvvəl səhvən əsr namazına başlasa və namaz əsnasında səhvini başa düşsə, niyyəti zöhr namazına döndərməlidir (yəni niyyət etməlidir ki, bu vaxta qədər qılmış olduğu, hal-hazırda qıldığı və bundan sonra qılacaqları—hamısı zöhr namazı olsun). Namazı qurtarandan sonra isə əsr namazı qılsın. Amma əgər namazı qıldıqdan sonra bilsə, qıldığı namaz zöhr hesab olunacaq və əsr namazını qılmalıdır.

M. 762: İnsan cümə günü zöhr namazının yerinə iki rəkət cümə namazı qıla bilər. Müstəhəb ehtiyata əsasən, cümə namazını qıldığı təqdirdə zöhr namazını da qılsın.

M. 763: Ehtiyat-vacib budur ki, cümə namazı el arasında zöhrün əvvəli hesab edilən vaxtdan təxirə salınmasın; əgər zöhrün əvvəllərindən təxirə düşsə, cümə namazının yerinə zöhr namazı qılsın.

MƏĞRİB VƏ İŞA NAMAZLARININ VAXTI

M. 764: Məğrib, gün batandan sonra şərq tərəfdən çıxan qızartı yox olandan sonrakı vaxtdır. Ehtiyat-vacib budur ki, zöhr və əsr namazları gün batandan sonraya qalmasın və məğrib namazı şərqdəki qızartının yox olmasından qabaq başlamasın.

M. 765: Məğrib və işa namazlarının hər birinin həm xüsusi, həm də müştərək vaxtı vardır. Məğrib namazının xüsusi vaxtı məğribin əvvəlindən başlayaraq, ondan üç rəkət namaz qılmaq qədər vaxt keçənə qədərdir. İşa namazının xüsusi vaxtı budur ki, onu qılmaq qədərində gecənin yarısına vaxt qalmış olsun. Əgər bir kəs bu vaxta qədər məğrib namazını qəsdən qılmasa, ehtiyata əsasən, əvvəlcə işa namazını qılmalı, sonra fəcr doğana qədər “ma fiz-zimmə” niyyətilə məğribin qəzasını etməlidir. Sonra vacib ehtiyata əsasən, işa namazını da yenidən “ma fiz-zimmə” niyyətilə qılsın. Məğrib namazının xüsusi vaxtı ilə işa namazının xüsusi vaxtları arasındakı vaxt bu iki namazın müştərək vaxtıdır.

M. 766: Əgər bir kəs məğrib namazını qılmazdan əvvəl səhvən işa namazını qılmağa başlasa və namaz əsnasında səhv etdiyini anlasa, bu halda dördüncü rəkətin rükusuna getməmiş olsa, niyyətini məğrib namazına döndərərək namazı qurtarmalı, sonra da işa namazını qılmalıdır. Əgər dördüncü rəkətin rükusuna getmiş olsa, ehtiyata əsasən, namazı rəca qəsdilə tamamlayıb sonra məğrib namazını qılmalı, daha sonra isə işa namazını ehtiyata əsasən, təzələməlidir. Amma əgər namazdan sonra anlasa, onun işa namazı düzgündür, məğrib namazını qılmalıdır.

M. 767: İşa namazının vaxtının axırı gecənin yarısıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, məğrib, işa və s. namazları üçün gecənin yarısını hesablamaq istədikdə gecəni qürubun əvvəlindən sübh azanına qədər

hesab etsin¹. Gecə namazı və bu kimi işlər üçün isə günəş çıxan vaxta qədər hesab etsin.

M. 768: Əgər günah və ya müəyyən üzrlərə görə məğrib, yaxud işə namazını gecə yarısına qədər qılmasa, ehtiyat-vacibə görə, gərək sübh azanından qabaq əda və qəza niyyəti etmədən qılsın.

NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ

M. 769: İnsan vaxtın daxil olmasına yəqin edəndən, yaxud iki adil şəxsin vaxtın daxil olmasını xəbər verəndən sonra namaza başlaya bilər.

M. 770: Kor, zindanda olan və bu kimi şəxslər ehtiyat-vacibə görə, vaxtın daxil olmasına qəti əmin olmayınca namaza başlamamalıdırlar. Amma əgər, insan göydə müəyyən maneə, məsələn, əksər insanlarda vaxtın daxil olmasına əmin olmaya mane olan bulud, toz və bu kimi şeylər səbəbindən namazın əvvəl vaxtının daxil olmasına əmin ola bilməsə, bu halda vaxtın daxil olduğunu güman etdikləri vaxt namaza başlaya bilərlər. Bu şərtlə ki, onların xəbərləri və şəhadətləri hissi olsun. Məsələn, şəhadət versinlər ki, şəxsin kölgəsi qısalıb axır həddə çatdıqdan sonra artmağa başlayıbdır. Vaxtı bilən və sözündən arxayanlıq hasil olan şəxsin azanı kifayətdir.

M. 771: Əgər insan namazın vaxtının daxil olduğuna əmin olub namaza başlasa və namaz əsnasında hələ vaxtın daxil olmadığını başa düşsə, yaxud namazdan sonra, namazın hamısının vaxtından qabaq qıldığını başa düşsə, namazı batildir. Amma əgər namaz əsnasında, yaxud namazdan sonra namaz əsnasında vaxtın daxil olduğunu bilsə, namazı düzgündür.

M. 772: Əgər insan namaza, vaxtın daxil olmasına yəqinlik hasil olduqdan sonra başlamalı olacağına diqqət yetirməsə və namaz vaxtının daxil olması onun üçün dəqiqləşmədən namaz qılsa, əgər namazdan sonra namazın hamısını vaxtın daxilində qıldığını bilsə, namazı düzgündür; əgər namazın hamısını vaxtından əvvəl qıldığını başa düşsə, habelə namaz əsnasında vaxtın daxil olduğunu bilsə, namazı batildir.

1. Şər'i zöhrdən təxminən 11 saat 15 dəqiqə keçəndən sonra məğrib və işə namazlarının axırncı vaxtıdır.

M. 773: Əgər vaxtın daxil olmasını yəqin edib namaza başlasa və namaz əsnasında vaxtın daxil olub-olmamasında şəkk etsə, namazı düzgün deyil. Amma namaz əsnasında vaxtın olmasına yəqin edib, qıldığı miqdarın vaxt daxilində olub-olmamasında şəkk etsə, namazı düzgündür.

M. 774: Əgər namazın vaxtı çox az olsa və onun bəzi müstəhəblərinin yerinə yetirilməsi vacibatının bəzisinin vaxtdan xaricdə qılınacağına səbəb olsa, o müstəhəbləri tərk etməlidir. Məsələn, əgər qünutu yerinə yetirmək səbəbilə namazın bir miqdarı vaxtdan xaricdə qılınacaqsə, qünut tutmamalıdır.

M. 775: Bir kəsin bir rəkət namaz qılmaq qədərində vaxtı olsa, namazı əda niyyəti ilə qılmalıdır. Amma gərək namazı qəsdən bu vaxta qədər təxirə salmasın.

M. 776: Səfərdə olmayan bir kəsin günəşin batmasına beş rəkətlik namaz qədərində vaxtı qalsa, zöhr və əsr namazının hər ikisini qılmalıdır. Amma bu qədər vaxt qalmasa, gərək ehtiyata əsasən, əda niyyətilə və “ma fiz-zimmə” (zöhr və əsr niyyəti etmədən) qəsdilə bir dörd rəkətli namaz, sonra isə əda və qəza niyyəti etmədən “ma fiz-zimmə” qəsdilə bir dörd rəkətli namaz da qılsın. Əgər məğribə də beş rəkətlik namaz qədərində vaxtı qalsa, zöhr və əsr namazının hər birini, ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalıdır. Amma bu qədər vaxt qalmasa, əsr namazını ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalı, sonra isə zöhr namazının qəzasını etməlidir. Əgər gecə yarısına qədər beş rəkət namaz qılmaq qədərində vaxt olsa, məğrib və işa namazının hər ikisini qılmalıdır. Amma bundan az vaxt olsa, işa namazını əda niyyətilə qılıb, sonra məğrib namazını qılmalıdır; əlbəttə vacib ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən. Sonra işa namazını ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən yenidən qılmalıdır.

M. 777: Səfərdə olan bir kəsin günəşin batmasına qədər üç rəkət namaz qılmaq qədərində vaxtı olsa, zöhr və əsr namazını qılmalıdır. Əgər bundan az vaxt olsa, ehtiyata əsasən, əda niyyəti və “ma fiz-zimmə” qəsdilə (zöhr və əsr qəsdini etmədən) bir ikirəkətli namaz, sonra isə əda və qəza niyyəti etmədən “ma fiz-zimmə” qəsdilə bir ikirəkətli namaz da qılsın. Əgər məğribə qədər üç rəkətlik namaz qədərində vaxtı qalsa, zöhr və əsr namazının hər birini, ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalıdır. Amma bu qədər vaxt qalmasa, əsr

namazını ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalı, sonra isə zöhr namazının qəzasını etməlidir. Əgər gecə yarısına qədər dörd rəkət namaz qılmaq qədərində vaxt olsa, məğrib və işa namazını qılmalıdır. Amma bundan az vaxt olsa, təkcə işa namazını qılıb, sonra məğrib namazını ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalıdır. Sonra ehtiyata əsasən, işa namazını da əda və qəza niyyəti etmədən yenidən qılmalıdır. Əgər işa namazını qıldıqdan sonra gecənin yarısına bir rəkət və ya daha artıq namaz qılmaq qədər vaxt qaldığı məlum olarsa, dərhal məğrib namazını əda niyyəti ilə qılmalıdır; baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyata əsasən, onu “ma fiz-zimmə” qəsdilə qılmalıdır və sonra vacib ehtiyata əsasən, işa namazını əda və qəza niyyəti etmədən yenidən qılmalıdır.

M. 778: Müstəhəbdir ki, insan namazı əvvəl vaxtında qılsın. Bu barədə çoxlu tövsiyələr olunmuşdur. Namaz əvvəl vaxta nə qədər yaxın qılınsa, bir o qədər yaxşıdır. Amma əgər namazın təxirə salınması müəyyən səbəblərə görə, məsələn, bir qədər gözləyib namazı camaatla birlikdə qılmaq istəsə, eybi yoxdur.

M. 779: Əgər insan müəyyən üzr səbəbindən əvvəl vaxtda namaz qılmaq üçün təyəmmümlə qılmağa məcbur olsa, yaxud paltarı nəcis olsa və ya başqa bir üzrü olsa, bu halda əgər üzrünün vaxtın axırına qədər qalxacağını bilsə və ya ehtimal versə, əvvəl vaxtda namaz qıla bilməz. O, üzrünün aradan qalxdığı zaman qədər gözləməlidir. Əgər üzrü aradan qalxmasa, axır vaxtda namaz qılsın. O qədər də gözləmək lazım deyil ki, namazın təkcə vacib işlərini yerinə yetirə bilsin; hətta əgər namazın müstəhəb əməlləri üçün də, məsələn azan, iqamə və qünut üçün də vaxtı olsa, namazı həmin müstəhəblərlə yerinə yetirə bilər.

M. 780: Bir kəs namazın məsələlərini, şəkkini, səhvini hökmlərini bilmirsə və bunlardan hər hansı birinin namazda qarşıya çıxacağına ehtimal verirsə, onları öyrənmək üçün namazı əvvəl vaxtdan sonraya təxirə salmalıdır. Amma əgər namazı düzgün tərzdə tamamilə edəcəyinə əmindirsə, əvvəl vaxtda qıla bilər: əgər namazda hökmünü bilmədiyi bir məsələ qarşıya çıxmasa, namazı düzgündür. Amma əgər hökmünü bilmədiyi bir məsələ qarşıya çıxsın, nəzərində ehtimal verdiyi tərzdə əməl edib namazı bitirə bilər. Amma namazdan sonra məsələni soruşmalıdır ki, əgər batil olubsa, yenidən qılsın.

M. 781: Əgər namazın vaxtı çox olsa və borclu öz borcunu istəsə, mümkün olan surətdə əvvəl borcunu verib, sonra namaz qılmalıdır.

Həmçinin əgər dərhal yerinə yetirilməli olan vacib bir iş qarşıya çıxsa, məsələn, məscidin nəcis olduğunu görsə, əvvəlcə o işi yerinə yetirməli, məsələn məscidi təmizləyib sonra namazı qılmalıdır. Əgər əvvəl namazını qılsa, günah etmişdir və onun namazının düzgünlüyü işkalsız deyil.

TƏRTİBLƏ QILINMALI OLAN NAMAZLAR

M. 782: İnsan əsr namazını zöhrdən, işa namazını isə məğribdən sonra qılmalıdır. Əgər qəsdən əsr namazını zöhrdən və işa namazını məğribdən əvvəl qılsa, batildir.

M. 783: Əgər zöhr niyyətilə namaza başlasa və namaz əsnasında, zöhr namazını qıldığı yadına düşsə, niyyəti əsrə döndərə bilməz. O namazı pozub, əsr namazını qılmalıdır. Məğrib və işa namazında da uyğun məsələnin hökmü belədir.

M. 784: Əgər əsr namazı əsnasında zöhr namazını qılmadığını yəqin edib niyyəti zöhr namazına döndərsə, sonra zöhr namazını qılması yadına düşsə, ehtiyat-vacibə görə, gərək niyyəti əsrə döndərüb namazı qurtarsın və sonra onu yenidən qılsın.

M. 785: Əgər bir kəs əsr namazı əsnasında, zöhrü qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, niyyəti zöhrə döndərməlidir. Amma vaxt çox az olsa, belə ki, namazı qurtarandan sonra vaxtın axırına bir rəkət qədərindən az vaxt qalacaqsa, əsr namazı niyyətilə namazı qurtarıb sonra zöhrün qəzasını qılmalıdır.

M. 786: Əgər işa namazı əsnasında dördüncü rəkətin rükusuna getməzdən əvvəl, məğrib namazını qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, bu halda vaxt çox az olsa, belə ki, namazı qurtarandan sonra gecə yarısı olacaqsa, işa namazı niyyətilə namazı tamamlamalıdır. Sonra “ma fiz-zimmə” niyyətilə məğrib namazını qılmalı və ehtiyata əsasən, işa namazını da “ma fiz-zimmə” niyyətilə yenidən qılmalıdır. Amma əgər çox vaxtı olsa, niyyəti məğribə döndərməli, namazı üç rəkətlə qurtarıb sonra işa namazını qılmalıdır.

M. 787: Əgər işa namazında dördüncü rəkətin rükusuna çatandan sonra məğrib namazını qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, gərək namazı qurtarıb məğrib namazını qılsın, sonra isə ehtiyata əsasən, işa namazını da təzələsin.

M. 788: Əgər insan qıldığı namazı ehtiyata görə yenidən qılsa və namaz əsnasında ondan qabaq qılmalı olduğu namazı qılmadığı yadına

düşsə, niyyəti həmin namaza döndərə bilməz. Məsələn, əsr namazını ehtiyata görə qıldığı vaxt zöhr namazını qılmadığı yadına düşsə, niyyəti zöhrə döndərə bilməz.

M. 789: Niyyəti qəza namazından əda namazına, müstəhəbdən vacibə döndərmək olmaz.

M. 790: Əgər əda namazının vaxtı çox olsa, insan namaz əsnasında niyyətini qəzaya döndərə bilər, amma gərək niyyəti qəza namazına döndərmək mümkün olsun. Məsələn, zöhr namazını qılmağa məşğul olsa, niyyəti üçüncü rəkətə daxil olmamış sübhün qəzasına döndərə bilər.

MÜSTƏHƏB NAMAZLAR

M. 791: Müstəhəb namazlar çoxdur, onlara nafilə deyilir. Müstəhəb namazlar arasında gündəlik namazların nafilələrini qılmağa daha çox tövsiyə olunub. Onlar cümə günü istisna olmaqla, **34** rəkətdən ibarətdir ki, onun iki rəkəti sübh namazının, səkkiz rəkəti zöhrün, səkkiz rəkəti əsrin, dörd rəkəti məğribin, iki rəkəti işanın, on biri rəkəti gecə namazının nafiləsidir. İşa namazının nafiləsi ehtiyat-vacibə görə oturan yerdə qılınmalı olduğuna görə, bir rəkət hesab olunur. Cümə günündə zöhr və əsrin on altı rəkət nafiləsinə dörd rəkət də artırılır.

M. 792: Gecə namazının on bir rəkət nafiləsindən səkkizi gecə nafiləsi, iki rəkəti şəf namazı, bir rəkəti də vətr namazı niyyətilə qılınmalıdır. Gecə namazının kamil qayda-qanunları dua kitablarında deyilmişdir.

M. 793: Bir rəkət olan vətr namazından başqa digər nafilə namazlarını ikirəkətli qılmaq lazımdır. Müstəhəbdir ki, nafilə namazlarının ikinci rəkətində, habelə vətr namazında qünut tutulsun. Lakin şəf namazında qünut tutmaq istəsələr, ehtiyata əsasən, onu savab ümidilə tutmalıdırlar.

M. 794: Nafilə namazlarını oturan halda qılmaq olar. Amma daha yaxşı olar ki, iki rəkət oturan halda qılınan nafilə namazı bir rəkət hesab olunsun. Məsələn, zöhr namazının səkkiz rəkət nafiləsini oturan yerdə qılmaq istəyən şəxs, yaxşı olar ki, on altı rəkət qılsın. Əgər vətr namazını oturan yerdə qılmaq istəsə, oturan halda iki bir rəkətli namaz qılmalıdır.

M. 795: Zöhr və əsrin nafiləsi səfərdə qılınmamalıdır. Amma işanın nafiləsini, Allahın bəyəndiyi iş niyyətilə yerinə yetirmək olar.

GÜNDƏLİK NAFİLƏ NAMAZLARININ VAXTI

M. 796: Zöhr namazının nafiləsi onun özündən əvvəl qılır. Vaxtı isə zöhrün əvvəlindən etibarən, o zaman əmələ gələn kölgənin, şaxisin uzunluğunun yeddidə ikisinə çatdığı vaxta qədərdir. Məsələn, əgər şaxisin uzunluğu 7 qarış olsa, zöhrdən sonra əmələ gələn kölgənin uzunluğu 2 qarışa çatanda, zöhrün nafiləsinin axırıncı vaxtıdır.

M. 797: Əsr namazının nafiləsi əsr namazından əvvəl qılır. Onun vaxtı isə şaxisin zöhrdən sonra əmələ gələn kölgəsinin şaxisin uzunluğunun yeddidə dördünə qədər çatdığı vaxta qədərdir. Əgər zöhrün, yaxud əsrin nafiləsini onların vaxtından sonra qılmaq istəsə, yaxşı olar ki, zöhrün nafiləsini zöhr namazından, əsrin nafiləsini də əsr namazından sonra əda və ya qəza niyyəti etmədən qılsın.

M. 798: Məğribin nafiləsinin vaxtı məğrib namazı bitdikdən sonra başlayıb, günəş batdıqdan sonra günbatan tərəfdə göydə əmələ gələn qızartının aradan getdiyi vaxta qədər davam edir. Əgər onu bu vaxtdan sonra qılmaq istəsə, vacib ehtiyata əsasən, əda və ya qəza niyyəti etmədən qılsın.

M. 799: İşə namazının nafiləsinin vaxtı işə namazının vaxtı bitənə qədərdir. Daha yaxşı olar ki, işə namazından dərhal sonra qılınsın.

M. 800: Sübh namazının nafiləsi sübh namazından qabaq qılır və onun vaxtı, gecənin axırının altıda birindən başlayır. Əgər gecə nafiləsini qılsa, sübhün nafiləsini gecə nafiləsilə birgə gecənin yarısından sonra qıla bilər. Əgər gecə nafiləsini gecənin yarısından qabaq qılmağa icazəli şəxs olsa, sübhün nafiləsini gecənin nafiləsilə birgə gecənin yarısından qabaq da qıla bilər.

M. 801: Gecə nafiləsinin vaxtı gecənin yarısından¹ sübh namazına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, sübh namazına yaxın vaxtda qılınsın.

M. 802: Müsafir və gecə nafiləsini gecənin yarısından sonra qılmaq onun üçün çətin olan şəxs, onu gecənin yarısından əvvəl qıla bilər.

ĞÜFEYLƏ NAMAZI

M. 803: Ğüfeylə namazı məğrib və işə namazları arasında qılır. Ehtiyata əsasən, bu namaz mütləq qürbət qəsdilə qılınmalıdır. Onun vaxtı məğrib namazından başlayıb, ehtiyata əsasən, qərbdəki qızartı

1. Gecənin yarısını hesablamaq yolu 767-ci məsələdə keçdi.

aradan gedənə qədərdir. Birinci rəkətdə Həmdən sonra surənin yerinə bu ayəni oxumaq lazımdır:

وَذَٰلَٰتُنَّ إِذْ ذُهِبَ مُغَٰضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ
مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَٰلِكَ نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ

“Və zənnuni iz zəhəbə muğazibən fəzənnə əl-lən nəqdirə ələyhi fənada fizzulumati əl-la ilahə illa əntə subhanəkə inni kuntu minəz-zalimin, fəstəcəbna ləhu və nəccəynahu minəl-ğəmmi və kəzalikə nuncil-mu”minin”¹.

İkinci rəkətdə isə Həmdən sonra surə əvəzinə bu ayə deyilməlidir:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي
ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Və indəhu məfatihul-ğəybi la yə'ləmuha illa hu, və yə'ləmu ma fil-bərri vəl-bəhri və ma təsqutu min vəraqətin illa yə'ləmuha və la həbbətin fi zulumatil-ərzi və la rətbın və la yabisin illa fi kitabın mubin”²

Qünutda isə deyilməlidir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي
كَذَا وَكَذَا

“Allahummə inni əs əlukə biməfatihil-ğəybilləti la yə'ləmuha illa ənt, ən tusəlliyyə əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd və ən təf'ələ bi kəza və kəza”. “Kəza və kəza” kəlmələrinin yerinə öz hacətlərini Allahdan istəyib sonra desin:

اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَيَّ طَلِبَتِي تَعْلَمُ حَاجَتِي فَاسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَأَلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ
السَّلَامُ لَمَّا قَضَيْتَهَا لِي

“Allahummə əntə vəliyyu ni'məti, vəl-qadiru əla təlibəti, tə'ləmu hacəti, fə əs əlukə bihəqqi Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd, ələyhi və ələyhimussəlam, ləmma qəzəytəha li”.

1. Ənbiya/87-88.

2. Ən'am/59.

QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ

M. 804: Əzəmətli Məkkə şəhərində yerləşən Kəbə evi qiblədir, namazı onunla üzbəüz durub qılmaq lazımdır. Amma oradan uzaqda olan şəxs üzü qibləyə dursa, belə ki, “üzü qibləyə durub”, desələr, kifayətdir. Həmçinin üzü qibləyə yerinə yetirilməli olan bəzi işlərin, o cümlədən heyvan başının kəsilməsinin də hökmü belədir.

M. 805: Vacib namazı ayaq üstə qılan bir kəs elə dayanmalıdır ki, “üzü qibləyə dayanıb”-desinlər. Amma dizlərinin və ayaq barmaqlarının uclarının üzü qibləyə olması lazım deyil.

M. 806: Oturan yerdə namaz qılmalı olan bir kəs sinəsi, qarnı, üzü qibləyə sarı oturmalıdır. Dizlərini də üzü qibləyə çevirməsi lazım deyil. Amma əgər adi qaydada otura bilmirsə və oturanda ayaqlarının altını yerə qoyursa, gərək ayaqları da qibləyə tərəf olan halda otursun.

M. 807: Oturan halda namaz qıla bilməyən bir kəs namaz halında sağ böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninə qabaq tərəfi üzü qibləyə olsun. Əgər bu da mümkün olmasa, sol böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninə qabaq tərəfi üzü qibləyə olsun; bu da mümkün olmasa, arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı qibləyə tərəf olsun.

M. 808: Ehtiyat namazı, unudulmuş səcdə və təşəhhüd üzü qibləyə yerinə yetirilməlidir, səcdəyi-səhvədə də ehtiyat-vacibə əsasən, üzü qibləyə olmalıdır.

M. 809: Müstəhəb namazı yol gedə-gedə və minikdə də qılmaq olar. Əgər insan bu iki halda müstəhəb namazı qılsa, üzü qibləyə olması vacib deyil. Amma əgər hərəkət etmədən namaz qılırsa, ehtiyata əsasən, üzü qibləyə olmalıdır.

M. 810: Namaz qılmaq istəyən bir kəs qiblənin harada olduğuna əmin olmaq məqsədilə, onu tapmaq üçün çalışmalıdır. Əgər qiblənin harada olmasına əmin ola bilməsə, iki adil şahidin hissi əlamətlər üzündən verdiyi şəhadətə, yaxud elmi qaydalar üzündən qibləni tanıyan və etimadlı olan şəxsin sözüne əsasən əməl edə bilər. Əgər bunlar mümkün olmasa, müsəlmanların məscidinin mehrabı, onların qəbirləri və ya başqa yollarla hasil olan gümana əməl etsin. Hətta əgər elmi qaydalar üzündən qibləni tanıyan fasiq və ya kafirin dediyinə əsasən, qiblənin harada olmasını güman etsə, kifayətdir.

M. 811: Qiblənin müəyyən istiqamətdə olduğuna gümanı olan bir şəxs, ondan daha güclü bir güman tapa bilsə, əvvəlki gümanına əməl

edə bilməz. Məsələn, əgər qonaq, ev sahibinin dediyindən qiblənin istiqamətinə güman tapsa, amma başqa bir yolla daha güclü bir güman tapa bilsə, ev sahibinin dediyinə əməl etməməlidir.

M. 812: Əgər qibləni təyin etmək üçün bir alət olmasa, yaxud səy etməsinə baxmayaraq gümanı heç bir tərəfə çatmasa, ehtiyata əsasən, dörd tərəfə dörd namaz qılmalıdır; baxmayaraq ki, istənilən bir tərəfə bir namaz qılmağın kifayət etməsi nəzərə çarpır.

M. 813: Əgər bir kəs, iki tərəfdən birinin qiblə olmasını bilsə, yaxud güman etsə, hər iki tərəfə namaz qılmalıdır.

M. 814: Bir neçə tərəfə namaz qılmalı olan şəxs, əgər zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazını qılmaq istəsə, yaxşı olar ki, birinci namazı vacib olan hər tərəfə qılıb, sonra ikinci namazı başlasın, yaxud da hər iki namazı bir tərəfə qılıb, sonra hər ikisini başqa tərəfə təkrar etsin. Amma birinci qayda daha yaxşıdır.

M. 815: Qiblənin istiqamətinə əmin olmayan bir kəs, namazdan başqa, üzü qibləyə yerinə yetirilməli olan sair işləri, məsələn, heyvanın başını kəsmək istəsə, zərurət halında gümana əməl edə bilər. Əks təqdirdə, imkan daxilində o əməli təxirə salmalı və qiblənin istiqamətinə əmin olduqdan sonra yerinə yetirməlidir.

NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ

M. 816: Kişi namaz halında—hətta onu görən olmasa da—iki ovrətini örtməlidir. Daha yaxşı olar ki, göbəkdən dizlərə qədər örtsün.

M. 817: Qadın namaz halında bütün bədənini, hətta başını və tüklərini də örtməlidir. Həmçinin ehtiyata əsasən, ayağının altını da örtməlidir. Amma dəstəmazda yuyulan miqdarda üzünü, biləyə qədər əllərini və topuğa qədər ayaqlarını örtməsi lazım deyil. Amma vacib miqdarın örtülməsinə əmin olmaq üçün üzünün bir qədər ətrafını və biləkdən bir az aşağı hissəni də örtməlidir.

M. 818: Qadın naməhrəm qarşısında dəstəmazda yuyulan qədərincə üzündən və biləyə qədər əllərindən başqa bütün bədənini örtməlidir. Buna əsasən, əgər bir qadın naməhrəmin gördüyü yerdə namaz qılsa, namaz vaxtı ayağının üstünü və altını da örtməlidir. Əgər ayağının üstünü topuğa qədər örtməsə və naməhrəm kişinin baxışı ona düşsə, günah edib, amma namazı düzgündür.

M. 819: İnsan unudulmuş səcdə, yaxud təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirdiyi vaxt, habelə vacib ehtiyata əsasən, səcdəyi-səhvi də yerinə yetirdiyi vaxt özünü namaz halında olduğu kimi örtməlidir.

M. 820: Əgər insan namazda qəsdən ovrətini örtməsə, namazı batildir. Hətta əgər məsələni bilməzlik üzündən də olsa və onun bilməzliyi məsələni öyrənməkdə etdiyi səhlənkarlıqdan irəli gəlsə, namazını yenidən qılmalıdır.

M. 821: Əgər namaz əsnasında ovrətinin açıq olduğunu bilsə, örtməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, namazı qurtarıb yenidən qılsın; xüsusilə əgər ovrətini örtmək vaxt çox tutsa. Amma əgər namazdan sonra, namazda ovrətinin açıq olduğunu bilsə, namazı düzgündür.

M. 822: Əgər bir şəxsin paltarları ayaq üstə olanda onun ovrətini örtüb, başqa hallarda, məsələn rükuda və səcdədə örtməməsi mümkündürsə, bu halda ovrəti açıq olmazdan qabaq müəyyən vasitələrlə onu örtə, namazı düzgündür. Amma ehtiyat-müstəhəbdir ki, bu cür paltarla namaz qılmasın.

M. 823: İnsan namaz halında özünü otlə və ağacların yarpağıyla, yaxud toxunulmamış pambıq və yunla örtə bilər, amma yaxşı olar ki, zərurət olmadığı təqdirdə yuxarıdakı şeylərlə özünü örtməsin və onu adi paltarlarla örtün.

M. 824: Vacib ehtiyata əsasən, ixtiyar halında namaz qılan öz ovrətini palçıqla örtə bilməz. Amma məcbur olduqda, onu palçıqla örtmək kifayətdir.

M. 825: Əgər özünü namazda örtmək üçün bir şeyi olmasa və tapacağına ehtimal versə, vacib ehtiyata əsasən, namazı təxirə salmalıdır. Amma əgər bir şey tapmasa, gərək namaz vaxtının axırında öz vəzifəsinə müvafiq olaraq (çılpaq şəkildə) namaz qılsın.

M. 826: Namaz qılmaq istəyən bir şəxsin, özünü örtməsi üçün hətta palçığı da olmasa və vaxtın axırına kimi özünü örtməyə bir şey tapacağına ehtimal verməsə, yaxud vaxtın sonuna qədər gözləyib bir şey tapmasa, onu naməhrəm görəcəyi təqdirdə oturan halda namaz qılmalı, ovrətini budları ilə örtməli, rüku və səcdə üçün ovrətinin görünməyəcəyi qədər əyilməlidir. Əgər mümkün olmasa, rüku və səcdə üçün başı ilə işarə etməlidir. Bu zaman səcdə üçün rükudan daha artıq əyilməli, yaxud başını əyməlidir. Səcdə etdiyi şeyi yerdən qaldıraraq ona səcdə etməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, alnını ona qoysun, təkcə onu alnına yapışdırmasın. Amma əgər bir şəxs onu görmürsə, ayaq üstə namaz qılıb, ehtiyata

əsasən, öz qabağını əllə örtsün. Hər iki halda rüku və səcdəni işarə ilə yerinə yetirsin və səcdədə başını azacıq aşağı endirsin, səcdənin düzgün olduğu şeyi yerdən qaldırsın. Səcdəyə işarə edərkən, ehtiyata əsasən, alnını ona qoysun, təkcə onu alnınız yapışdırmasın.

NAMAZ QILANIN PALTARININ ŞƏRTLƏRİ

M. 827: Namaz qılanın paltarında altı şərt lazımdır: **1**-Pak olsun; **2**-Mübah olsun; **3**-Murdar ölmüş heyvandan olmasın; **4**-Əti haram olan heyvandan olmasın; **5** və **6**-Əgər namaz qılan kişidirsə, paltarı xalis ipəkdən və ya qızıldan toxunmuş olmasın. Bunların təfəsilatı gələcək məsələlərdə bəyan olunacaq.

Birinci şərt

Namaz qılanın paltarı pak olmalıdır; əgər bir şəxs qəsdən nəcis paltar və ya bədənlə namaz qılsa, namazı batildir.

M. 828: Nəcis paltar və nəcis bədənlə qılınan namazın batil olmasını bilməyən bir şəxs, məsələnin hökmünü bilməməkdə təqsirli olsa və nəcis paltar və ya bədənlə namaz qılsa, namazı batildir.

M. 829: Əgər məsələni bilməmək təqsirinə (və səhlənkarlığına) görə, nəcis bir şeyin nəcis olmasını, məsələni, əhli-kitab olmayan kafirin tərinin nəcis olmasını bilməsə və bu tərəf bulaşmış bədən, yaxud paltarla namaz qılsa, namazı batildir.

M. 830: Əgər bədən və ya paltarının nəcis olmasını bilməyib namazdan sonra bilsə, namazı düzgündür. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əgər vaxtı varsa, o namazı yenidən qılsın.

M. 831: Əgər paltar və ya bədənin nəcis olmasını unutsa və namaz əsnasında, yaxud ondan sonra yadına düşsə, namazı yenidən qılmalı, vaxtı keçmiş olarsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 832: Əgər bir şəxs namaz vaxtının çox olduğu vaxtda namaza məşğul olub namaz əsnasında bədəni və ya paltarı nəcis olsa və namazın hər hansı bir əməlini bu halda qılmazdan əvvəl nəcis olmasını bilsə, yaxud bədən və ya paltarının nəcis olmasını görüb həmin vaxt, yaxud əvvəldən nəcis olmasında şəkk etsə, onda bədən və ya paltarı suya çəkmək, paltarı dəyişdirmək və ya bədənədən çıxarmaq namazın surətini pozmazsa, gərək namaz əsnasında bu işləri etsin; və yaxud başqa bir şey ovrətini örtmüş olsa, paltarını çıxartsın. Amma əgər bədən və ya paltarını suya çəkəcəyi, dəyişəcəyi, yaxud çıxaracağı

təqdirdə namazın surəti pozulacaqsa, namazı pozmalı, yenidən pak bədən və ya paltarla namaz qılmalıdır.

M. 833: Namaz vaxtının az olduğu vaxtda, namaz qılmağa məşğul olan bir şəxsin namaz əsnasında paltarı nəcis olsa və namazın hər hansı bir hissəsini nəcasətlə qılmazdan qabaq nəcis olmasını başa düşsə, yaxud onun paltarının nəcis olmasını görüb həmin vaxt nəcis olduğu, yoxsa əvvəldən nəcis olduğunda şəkk etsə, bu halda onu suya çəkmək, dəyişmək və ya çıxartmaq namazın surətini pozursa və paltarını çıxara bilsə, paltarını suya çəkməli və ya dəyişdirməli, yaxud bir şey onun ovrətini örtmüşsə paltarını çıxartmalı və namazı tamamlamalıdır. Amma başqa bir şey ovrətini örtməmişsə, paltarını da suya çəkə, yaxud dəyişə bilmirsə, paltarını çıxarmalı, çılpaq adamın namaz qılmasında deyilən göstərişlərə əsasən, namazı tamamlamalı və ehtiyata əsasən, onu pak paltar və bədənə qəza etməlidir. Amma əgər paltarını suya çəkdikdə, yaxud dəyişdikdə namazın surəti pozulursa, yaxud soyuq və s. səbəblə paltarını çıxara bilmirsə, elə həmin halda namazını qurtarmalıdır və namazı da düzgündür.

M. 834: Namaz vaxtının az olduğu vaxtda namaza başlayan bir şəxsin namaz əsnasında bədəni nəcis olsa və namazın hər hansı bir hissəsini həmin halda qılmazdan əvvəl nəcis olduğunu bilsə, yaxud nəcis olduğunu görüb həmin vaxt, yaxud namazdan əvvəl nəcis olmasında şəkk etsə, bu halda bədənini suya çəkəndə namazın surəti pozulmursa, gərək suya çəksin; və əgər namazın surəti pozularsa, həmin halda namazı tamam etməlidir, namazı da düzgündür.

M. 835: Öz paltar və ya bədəninin pak olmasında şəkk edən bir şəxs şəkk etməzdən qabaq onun nəcis olduğunu bilmirdisə, axtarış aparmalıdır. Əgər onda nəcis əlaməti görməsə və namazdan sonra nəcis olmasını başa düşsə, namazı düzgündür. Amma əgər namazdan qabaq axtarış aparmasa, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə, qəza etməlidir. Amma əgər şəkk etməzdən qabaq paltarı və ya bədəninin nəcis olduğunu bilirdisə, sonra şəkk etmişsə və namazdan sonra namaz əsnasında nəcis olduğunu anlasa, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə, qəza etməlidir; istər namazdan qabaq axtarış aparmış olsun, istər olmasın.

M. 836: Əgər paltarını suya çəkib pak olduğuna əmin olsa və onunla namaz qılıb sonradan pak olmadığını başa düşsə, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə qəzasını etməlidir.

M. 837: Əgər öz bədənində, yaxud paltarında qan görüb nəcis qanlardan olmadığını yəqin etsə, məsələn, ağcaqanad qanı olduğunu bilsə, əgər namazdan sonra onunla namaz qılmağın düzgün olmadığını qan olduğunu bilsə, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə qəzasını etməlidir.

M. 838: Bədənində və ya paltarında olan qanın namaz qılmağın düzgün olduğu nəcis qanlardan, məsələn, yara qanı və ya çiban qanı olmasını yəqin etsə, namazdan sonra həmin qanla namazın batil olduğunu bilsə, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə qəzasını etməlidir.

M. 839: Əgər hər hansı bir şeyin nəcis olmasını unutsa və bədəni, yaxud paltarı rütubətlə ona dəysə və bunu unudub namaz qılsa, namazdan sonra yadına düşsə, namazı düzgündür. Amma əgər bədəni rütubətlə, nəcis olduğunu unutduğu şeyə dəysə və onu suya çəkmədən qüsl edib namaz qılsa, qüslü və namazı batildir. Amma əgər qüslü elə olsa ki, bədən qüslədən öncə pak olur, eybi yoxdur. Həmçininin dəstəmaz üzvlərindən bir yeri rütubətlə, nəcis olduğunu unutduğu bir şeyə dəysə və o yeri suya çəkmədən dəstəmaz alıb namaz qılsa, dəstəmazı və namazı batildir. Amma əgər dəstəmazı elə olsa ki, dəstəmaz üzvləri dəstəmazdan öncə pak olur, eybi yoxdur.

M. 840: Əgər bir nəfərin tək-cə bir paltarı olsa və bədəni, paltarı nəcis olsa, su da onların birini suya çəkmək miqdarında olsa, bu halda paltarını çıxara bilərsə, gərək bədənini suya çəkib, çılpaqların namaz qaydalarına əməl edərək namazını qılsın və ehtiyata əsasən, o nəcis paltarla yenidən namaz qılsın. Amma soyuq, yaxud başqa səbəbdən paltarını çıxara bilməsə, paltarın və bədənin nəcəsəti eyni olsa, məsələn, hər ikisi bövl, yaxud hər ikisi qan ilə nəcis olsa, yaxud bədənin nəcəsəti artıq və ya daha şiddətli olsa, məsələn, bədən bövl ilə nəcis olmuşsa və bunu da iki dəfə suya çəkmək lazımdırsa, bədəni suya çəkməyin birinci olması nəzərə çarpır. Əgər paltarının nəcəsəti çox, yaxud daha şiddətli olsa, bədən və paltardan hər birini suya çəkməkdə ixtiyar sahibidir.

M. 841: Nəcis paltarından başqa paltarı olmayan bir şəxs, pak paltar tapmasına ehtimal vermirsə, əgər havanın soyuq olması və s. səbəblərə görə paltarını çıxarda bilmirsə, o paltarda namaz qılmalıdır, namazı da düzgündür. Amma əgər paltarını çıxara bilsə, gərək namazı

çılpaqlar üçün deyilən qaydalara əsasən qılsın və ehtiyata əsasən, namazı o nəcis paltarla yenidən qılsın.

M. 842: Əgər bir şəxsin iki paltarı olsa və ikisindən birinin nəcis olmasını bilsə, amma onları suya çəkə bilməsə və hansının nəcis olmasını bilməsə, vaxt olan halda hər ikisində namaz qılmalıdır. Məsələn, əgər zöhr və əsr namazlarını qılmaq istəyirsə, hər paltarda bir zöhr və bir əsr namazı qılmalıdır. Amma əgər vaxt az olsa, namazı çılpaqların namazlarında deyilən göstərişlərə əsasən qılmalı və ehtiyata əsasən, pak paltarda həmin namazın qəzasını da qılmalıdır.

İkinci şərt

Namaz qılanın ovrətini örtən hissəsi mübah olmalıdır. Ovrətini örtməyən hissələrinin hökmü də vacib ehtiyata əsasən, belədir. Qəsbi paltarı geyməyin haram olmasını bilən bir şəxs qəsdən qəsbi paltarda, yaxud sapı, düyməsi, yaxud başqa şeyi qəsbi olan bir paltarda namaz qılsa, o namazı qəsbi olmayan paltarda yenidən qılmalıdır.

M. 843: Qəsbi paltarı geyməyin haram olduğunu bilən, amma namazı batil etdiyini bilməyən bir şəxs, qəsdən qəsbi paltarda namaz qılsa, o namazı qəsbi olmayan paltarda yenidən qılmalıdır.

M. 844: Əgər paltarının qəsbi olmasını bilməsə və ya unudub onunla namaz qılsa, namazı düzgündür. Amma əgər paltarı özü qəsb etmiş və sonra unudub onunla namaz qılmışsa, o namazı yenidən qılmalıdır.

M. 845: Əgər bir şəxs paltarının qəsbi olmasını bilməsə, yaxud unutsa və namaz əsnasında başa düşsə, onda başqa bir şey onun ovrətini örtmüş olsa, dərhal və namazın fasiləsizliyinə xələl yetirmədən onu çıxarda bilirsə, vacib ehtiyata əsasən, onu çıxartmalıdır və namazı düzgündür. Amma əgər ovrətini bir şey örtmürsə, yaxud qəsbi paltarı dərhal bədənindən çıxara bilmirsə və ya bədənindən çıxaracağı halda namazın ardıcılığı pozulacaqsa, bu halda hətta bir rəkətlik namaz üçün də vaxt varsa, namazı pozub qəsbi olmayan paltarla yenidən qılmalıdır. Əgər bu qədər də vaxt olmazsa, namaz əsnasında paltarını çıxarıb çılpaq şəxsin hökmü əsasında namazı qurtarmalıdır.

M. 846: Əgər bir şəxs canını qorumaq üçün, yaxud misal üçün, oğru qəsbi paltarı aparmasın deyə, o paltarı geyinib namaz qılmağa məcbur olsa, əgər paltarı onun özü qəsb etməyibsə, namazı düzgündür. Amma əgər özü qəsb etmiş olsa, paltar da onun ovrətini

örtürsə, namazının düzgünlüyü işkalsız deyil. Lakin sahibinə qaytarmaq niyyətilə və oğurlanmasın deyə geyinmişsə, eybi yoxdur.

M. 847: Əgər zəkati və ya xümsü verilməmiş pulun özü ilə paltar alsın, bu paltarla namaz qıla bilər, amma dərhal onun xümsünü ödəməlidir. Əlbəttə, əgər ümumiyyətlə xümsü ödəmək fikri olmasa və müamiləni şəxsi tərzdə etmişsə (yəni, alver zamanı satıcıya demişsə ki, bu paltarı məhz bu pulun eynilə alıram), onunla qılınan namaz batildir. Amma əgər zəkati verilməyən pulun eynilə paltar alsın, əgər zəkati ayrısının malından ödəmək fikrində olsa, o paltarda qılınan namazı düzgündür. Əks təqdirdə namaz batildir. Amma əgər zimməsinə alsın, yəni müamilə vaxtı xümsü, ya zəkati verilməyən puldan verəcəyini nəzərdə tutsa, bu halda namazı batil deyil; baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyata əsasən, yenidən qılınmalıdır.

Üçüncü şərt

Namaz qılanın paltarı gərək atıcı qanı olan, yəni damarını kəsdikdə qanı sıçrayışla gələn heyvanların ölüsünün bədəninə hər hansı bir hissəsindən olmasın. Əgər atıcı qanı olmayan halalətli heyvanların, məsələn pullu balığın ölüsündən (murdarından) paltar hazırlasalar, ehtiyat-müstəhəb budur ki, onunla namaz qılınmasın.

M. 848: Murdar ölmüş əti halal və atıcı qanlı heyvanın, vacib ehtiyata əsasən, ət və dəri kimi ruhu olan şeyləri namaz qılanın üstündə olmamalıdır; hətta onun paltarı olmasa da.

M. 849: Əgər murdar olmuş əti halal heyvanın ruhu olmayan hissələri, məsələn tükü və yunu namaz qılanın üstündə olsa, yaxud onlardan hazırlanmış paltarda namaz qılsa, namazı düzgündür.

Dördüncü şərt

Namaz qılanın paltarı əti haram və qanı atıcı olan heyvanlardan hazırlanmamalıdır. Əgər o heyvanların hətta bir tükü belə namaz qılanın üstündə olsa, namazı batildir. Ehtiyata əsasən, əti haram olan və qanı atıcı olmayan heyvanların hökmü də belədir.

M. 850: Əgər əti haram olan bir heyvanın, məsələn pişiyin ağzının, burnunun suyu, yaxud başqa bir rütubəti namaz qılanın bədəninə, yaxud paltarında yaş olsa, namazı batildir. Quru və eyni aradan qaldırılmış olsa, namazı düzgündür.

M. 851: Əgər bir şəxsin tükü, təri, yaxud ağzının suyu namaz qılanın bədənində və ya paltarında olsa, həmçinin, namaz qılanın üstündə mirvarid, mum, bal olsa, eybi yoxdur.

M. 852: Əgər paltarının əti halal, yaxud haram olan heyvandan hazırlanmasında şəkk etsə, onunla namaz qıla bilər.

M. 853: Əgər insan sədəfdən olan düymə və bu kimi şeylərin heyvandan olduğunu ehtimal versə, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma əgər sədəf olmasını bilsə, ehtiyata əsasən, onunla namaz qıla bilməz.

M. 854: Xəz dərilə hazırlanan paltarda namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma ehtiyata əsasən, sincabın dərisi ilə namaz qılmasınlar.

M. 855: Bir şəxs əti haram olan heyvanlardan olub-olmaması məlum olmayan paltarla namaz qılsa, namazı düzgündür. Həmçinin bunu unutmuş olsa, yaxud məsələni bilməsə də, hökmü belədir. Amma əgər onun bilməməsi məsələni öyrənməkdə etdiyi səhlənkarlığa görə olsa, namazı batildir.

M. 856: Əgər əti haram olan heyvandan hazırlanan paltardan başqa bir paltarı olmasa, namaz halında paltarı geyinməyə məcbur olsa, o paltarla namaz qıla bilər. Amma əgər məcbur olmasa, çıpaqlar üçün deyilən qaydayla namazını qılmalı və vacib ehtiyata əsasən, o paltarla başqa bir namaz da qılmalıdır.

Beşinci şərt

Qızıldan toxunmuş paltar geyinmək kişiyyə haramdır və onunla qılan namaz batildir. Amma qadın üçün namaz və s. hallarda eybi yoxdur.

M. 857: Kişiyə qızılla bəzənmək, məsələn, boyuna qızıl boyunbağı asmaq, ələ qızıl üzük və qızıl saat taxmaq haramdır və onlarla namaz qılmaq batildir. Vacib ehtiyata əsasən, qızıl eynəkdən də istifadə olunmasın. Amma əgər namazda onlardan istifadə etməsə, təkcə üstündə olsa, məsələn cibinə qoysa, namazı düzgündür. Qadın üçün qızılla bəzənmək həm namaz, həm də qeyri-namaz vaxtlarında eybi yoxdur.

M. 858: Kişi üçün qızıldan olmayan platin və bu kimi şeylərlə bəzənməyin, habelə qızıl diş qoymağın eybi yoxdur və onlarla namaz düzgündür.

M. 859: Əgər bir kişi, məsələn üzüyünün qızıldan hazırlandığını bilməyib və ya unudub onunla namaz qılsa, yaxud qızıl üzüklə qılınan namazın batil olduğunu bilməsə və məsələni öyrənməkdə də səhlənkarlıq etməmişsə, namazı düzgündür.

Altıncı şərt

Namaz qılan kişinin paltarı xalis ipəkdən olmamalıdır. Onunla qılınan namaz da batildir. Bu məsələdə o paltarın, ovrətini örtməsinin, yaxud ovrətinin başqa paltarla örtülməsinin fərqi yoxdur. Həmçinin onunla ovrəti örtməyin mümkün olması, yaxud şalvarın ipi və ya araqcın kimi, ovrəti örtməyin mümkün olmamasının da fərqi yoxdur. Namazdan qeyri vaxtlarda da kişiye xalis ipəkdən paltar geyinmək haramdır.

M. 860: Əgər paltarın hamısının astarı, yaxud bir hissəsinin astarı xalis ipəkdən olsa, onun geyilməsi kişiye haram, onunla qılınan namaz da batildir.

M. 861: Xalis ipəkdən və ya başqa şeydən hazırlanması məlum olmayan paltarı geyməyin eybi yoxdur, onunla namaz qılmaq düzgündür.

M. 862: İpək dəsmal və bu kimi şeylər kişinin cibində olsa, eybi yoxdur, namazı da batil etmir.

M. 863: Qadının namazda və qeyri-namazda ipək paltar geyməsinin eybi yoxdur.

M. 864: Məcəburiyyət qarşısında xalis ipəkdən və qızıldan toxunan paltar geyinməyin eybi yoxdur. Həmçinin bir şəxs paltar geyinməyə məcbur olsa və bunlardan, yaxud murdar ölmüş heyvandan hazırlanmış paltardan başqa paltar da olmasa, habelə namaz vaxtının axırına kimi lazımi şərtlərə malik olan paltarda namaz qıla biləcəyini də ehtimal etmərsə, bu paltarlarla namaz qıla bilər.

M. 865: Əgər qəsbi, yaxud murdar ölmüş və yaxud əti haram olan heyvandan hazırlanmış, xalis ipək və ya qızıldan toxunmuş paltardan əlavə paltar olmasa və paltar geyinməyə məcbur olmasa, çıpaqların hökmündə deyilənlərə uyğun olaraq namaz qılmalıdır. Murdar ölmüş və yaxud əti haram olan heyvandan hazırlanmış paltar olduqda, ehtiyata əsasən, o paltarla yenidən qılmalı, yaxud qəzasını etməlidir.

M. 866: Əgər ovrətini namazda örtmək üçün bir şey olmasa, vacibdir ki, kirayə və pulla almaqla da olsa, onu əldə etsin. Amma

əgər onu almaq üçün çoxlu pul tələb olunursa və bu pullar onun var-dövlətinə görə çoxdursa, yaxud bu pulları həmin paltar almağa xərcləsə, halına zərər yetirəcəksə, çılpaqların namazının göstərişlərinə əsasən namaz qılmalıdır.

M. 867: Paltar olmayan bir şəxsə başqası paltar bağışlasa və yaxud ariyə versə və əgər onu qəbul etmək o şəxs üçün məşəqqətli deyilsə, qəbul etməlidir. Hətta əgər ariyə götürmək, yaxud bəxşiş istəmək onun üçün çətin deyilsə, paltar olan kəsdən bəxşiş istəməli və yaxud ariyə götürməlidir.

M. 868: İnsan üçün hörmətsizliyə və rüsvayçılığa səbəb olacağı təqdirdə, parçası, rəngi və ya tikilişi adi olmayan şöhrət paltarlarını geyinmək olmaz. Amma o paltarla namaz qılsa, namazı düzgündür.

M. 869: Hörmətsizliyə və rüsvayçılığa səbəb olacağı təqdirdə, kişi qadın, qadın da kişi paltarını geyinməkdən çəkinməlidir. Amma əgər o paltarda namaz qılsalar, namaz düzgündür.

M. 870: Uzanan halda namaz qılmalı olan bir şəxs çılpaq olsa və onun yorğan-döşəyi nəcis, yaxud xalis ipəkdən və ya əti haram olan heyvandan olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazda öz ovrətini, namazın düzgün olduğu şeylərlə örtməlidir, hətta vacib ehtiyata əsasən, namazda əti haram olan heyvandan hazırlanmış yorğanı da üstünə atmamalıdır.

NAMAZ QILANIN PALTAR VƏ BƏDƏNİNİN PAK OLMASININ LAZIM OLMADIĞI HALLAR

M. 871: Təfsilatı sonraki məsələlərdə deyiləcək üç halda namaz qılanın bədəni və ya paltarını nəcis olsa, onun namazı düzgündür:

1-Bədəni, yaxud paltarını yara, yaralanma və ya çiban səbəbilə qana bulaşarsa;

2-Onun bədəni və ya paltarını dirhəmdən (təxminən şəhadət barmağının yuxarı bəndi qədər) az qana bulaşarsa;

3-Nəcis paltar və ya bədənlə namaz qılmağa məcbur olsa.

İki halda isə namaz qılanın təkə paltarını nəcis olsa, namazı düzgündür:

1-Onun kiçik paltarları, məsələn corabı və araqçını nəcis olarsa;

2-Uşaq saxlayan qadının paltarını nəcis olarsa. Bu beş surətin təfsilatı sonraki məsələlərdə deyiləcək.

M. 872: Əgər namaz qılanın bədənində və ya paltarında yara, yaralanma, yaxud çiban qanı olsa, həmçinin qanla birlikdə çölə gələn çirk, yaraya birləşən tər, yaxud yaranın üstünə qoyulan dərman nəcis olub bədənində, yaxud paltarında olsa, o vəziyyətdə bədən və ya paltarın suya çəkilməsi, yaxud dəyişdirilməsi əksər camaat üçün çətin olsa, nə qədər ki, onun yarası, yaralandığı yer, yaxud çibanı sağalmayıb, o qanla namaz qıla bilər.

M. 873: Əgər namaz qılanın bədənində və ya paltarında yuyulması asan olan kəsik yerin, çibanın, yaxud tezliklə sağalan yaranın qanı olsa, namazı batildir.

M. 874: Əgər bədən, yaxud paltarın yaradan aralı olan hissəsi yaranın rütubəti ilə nəcis olsa, onunla namaz qılmaq olmaz. Amma bədən və ya paltarın adətən yaranın rütubətinə bulaşan hissələri onun rütubətilə nəcis olsa, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

M. 875: Əgər ağız, burun və bu kimi üzvlərin adətən görünən içindəki yaradan bədənə və ya paltara qan dəysə, onunla namaz qılmaq olar. Həmçinin şişləri bayırda olan babasil qanı ilə də namaz qılmaq olar. Amma əgər ağız və burun yarası, adətən görünməyən hissələrdə olsa, yaxud babasil şişləri daxildə olsa, vacib ehtiyata əsasən, bu qana bulaşmış bədən və paltarla namaz qılınmasın.

M. 876: Bədəni yara olan bir şəxs bədənində, yaxud paltarında qan görüb yara qanı və ya başqa qan olduğunu bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, onunla namaz qılınmasın.

M. 877: Əgər bədəndə bir neçə yara olsa və onlar bir-birinə çox yaxın olub bir yara hesab olunsalar, nə qədər ki, hamısı sağalmayıb, onların qanı ilə namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma əgər bir-birindən çox aralı olub hər biri bir yara hesab olunsay, onda hər biri sağalanda, namaz üçün onun bədən və paltardakı qanını suya çəkmək lazımdır.

M. 878: Əgər heyz qanından iynənin ucu qədər namaz qılanın bədən və ya paltarında olsa, onun namazı batildir. Vacib ehtiyata əsasən, istihazə qanı, itin, donuzun, əhli-kitab olmayan kafirin, murdar ölmüş heyvanın və əti haram olan heyvanın qanı da bu hökmdədir. Amma başqa qanlarla, məsələn insanın, yaxud əti halal olan heyvanın qanı ilə, əgər bədən, ya paltarın bir neçə yerində olub ümumilikdə dirhəmdən az olsa, eybi yoxdur, artıq olduqda isə onunla qılınan namaz batildir. Əgər dirhəm qədərində olsa da, vacib ehtiyata əsasən, onunla namaz qılmaq olmaz.

M. 879: Əgər qan astarsız paltara tökülüb o biri tərəfinə keçsə, vacib ehtiyata əsasən, iki qan ləkəsi hesab olunur. Paltar çox nazik olduqda isə, bir ləkə hesab olunur. Bu məsələdə meyar camaatın nəzəridir. Amma onun arxası ayrılıqda qana bulaşsa, hər birini ayrı hesab etmək lazımdır: əgər paltarın içində və üstündə olan qan ümumilikdə dirhəmdən az olsa, o paltarla namaz düzgün, çox olsa isə batildir.

M. 880: Əgər qan astarlı paltarın üstünə tökülüb, astarına keçsə, yaxud astara tökülüb paltarın üstünə çıxsın və paltar da qanlı olsa, hər birini ayrılıqda hesab etmək lazımdır. Deməli, paltarın üstündə və astarında olan qan ümumilikdə dirhəmdən az olsa, onunla namaz düzgün, çox olsa isə batildir.

M. 881: Bədəndə, yaxud paltarda olan qan dirhəmdən az olsa və ona xaricdən rütubət dəysə, bu halda qan və ona dəyən rütubət dirhəm qədərində, yaxud ondan çox olub ətrafını bulaşdırsa, onunla qılınan namaz batildir. Əgər rütubətlə qan birlikdə dirhəm qədərində olmasa, amma ətrafını bulaşdırsa, ehtiyata əsasən, onunla namaz qılmaq olmaz. Amma əgər rütubət ətrafını bulaşdırmasa, onunla namaz qılmaq işkalsızdır. Həmçinin əgər rütubət qanla qarışmış aradan getsə, namaz düzgündür.

M. 882: Əgər bədən, yaxud paltar qanlı olmasa, amma qana dəymək səbəbilə nəcis olsa, hətta nəcis olan miqdar dirhəmdən az olsa da, onunla namaz qılmaq olmaz.

M. 883: Əgər bədəndə, yaxud paltarda olan qan dirhəmdən az olsa və ona başqa bir nəcasət dəysə, məsələn, üstünə bir damcı bövl düşsə, onunla namaz qılmaq düzgün deyil.

M. 884: Əgər namaz qılanın, ovrəti örtə bilməyən kiçik paltarları, məsələn araçını və corabı nəcis olsa, əgər təfsilatı deyilən murdar ölmüş və ya əti haram olan heyvandan hazırlanmış olmasa, onunla namaz qılmaq düzgündür. Həmçinin nəcis üzüklə namaz qılmağın da eybi yoxdur.

M. 885: Namaz qılanın örtüyü hesab olunmayan kiçik şeylər, məsələn bıçaq, pul və bu kimi şeylər nəcis və namaz vaxtı namaz qılanın üstündə olsa, eybi yoxdur.

M. 886: Ehtiyata əsasən, ovrəti örtə bilən nəcis şey namaz qılanın üstündə olmasın. Amma bir şəxs bu məsələni bilməyib bir müddət bu cür namaz qılmışsa, namazlarının qəzasını qılması lazım deyil.

M. 887: Uşağa baxan ananın birdən artıq paltarı olmasa, gün ərzində paltarını bir dəfə suya çəksə, sonrakı günə qədər paltarı uşağın bövlü ilə nəcis olsa da, o paltarla namaz qıla bilər. Amma müstəhəb ehtiyata əsasən, öz paltarını günün axırında suya çəksin ki, zöhr, əsr, məğrib və işa namazlarını pak paltarla, yaxud nisbətən az nəcislə qılsın. Həmçinin birdən artıq paltarı olsa, amma onların hamısını bir yerdə geyinməyə məcbur olsa, bu halda gün ərzində onların hamısını bir dəfə suya çəksə, kifayətdir. Lakin o uşağın anası olmayan qadının birdən artıq paltarı olmasa da, ehtiyata əsasən, paltarı nəcis olduqda hər namaz üçün onu suya çəkməli və pak paltarla namaz qılmalıdır.

NAMAZ QILANIN PALTARINDA MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M. 888: Namaz qılanın paltarında bir neçə şey müstəhəbdir. O cümlədən: təhtül-hənəki olan əmmamə qoymaq, əba və ağ paltar geyinmək, paltarların ən təmizini geyinmək, xoş ətirdən istifadə etmək və əqiq üzük taxmaq.

NAMAZ QILANIN PALTARINDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M. 889: Namaz qılanın paltarında bir neçə şey məkruhdur. O cümlədən: Əhli-beyt (ə) matəmindən qeyri məqsədlə qara paltar geyinmək, çirkli və dar paltar geyinmək, şərab içənin və nəcasətdən qorunmayan şəxsin paltarını, üstündə şəkil olan paltarı geyinmək; həmçinin paltarın düymələrinin açıq olması, üstündə şəkil olan üzüyün taxılması da məkruhdur.

NAMAZ QILANIN YERİ

Namaz qılanın məkanında bir neçə şərt vardır:

1-ci şərt budur ki, namaz qılanın yeri mübah olsun.

M. 890: Əgər bir şəxs qəsbi yerdə namaz qılırsa, hətta palaz, paltar, taxt və s. kimi şeylərin üstündə də olsa, namazı batildir. Həmçinin qəsbi çadırın altında qılan namaz da batildir. Amma divarları qəsbi olmayan qəsbi tavanın altında namaz qılmağın eybi yoxdur.

M. 891: Mənfəəti başqasına məxsus olan yerdə, mənfəət sahibinin icazəsi olmadan namaz qılmaq batildir. Məsələn, icarə olunmuş evdə evin sahibi, yaxud başqa bir şəxs, icarə edən şəxsin icazəsi olmadan namaz qılmaq istəsə, namazı batildir. Həmçinin, başqasının

haqqı olan bir mülkdə namaz qılmaq olmaz. Məsələn, əgər meyit, malının üçdə birini müəyyən yerə sərf edilməsini vəsiyyəət etsə, nə qədər ki, onun üçdə biri ayrılmayıb, onun mülkündə namaz qılmaq olmaz.

M. 892: Əgər bir şəxs məsciddə oturan başqa bir şəxsin yerini qəsb edib orada namaz qılrsa, vacib ehtiyata əsasən, namazını başqa yerdə yenidən qılmalıdır.

M. 893: Əgər qəsb olmasını bilmədiyi yerdə namaz qılıb, namazdan sonra başa düşsə, yaxud qəsb olduğunu unutsa və namazdan sonra yadına düşsə, namazı düzgündür. Amma əgər özü qəsb etmiş olsa, düzgün deyildir.

M. 894: Əgər bir yerin qəsb olduğunu bilsə, amma qəsb yerdə namazın batil olduğunu bilməyib orada namaz qılrsa, əgər məsələni öyrənməkdə səhlənkarlıq etmişsə, namazı batildir.

M. 895: Vacib namazını süvari halında qılmağa məcbur olan və ya müstəhəb namazı bu halda qılmaq istəyən bir şəxsin miniyi, yaxud üstündə oturduğu şey qəsb olarsa, namazının düzgün olması nəzərə çarpır.

M. 896: Əgər bir mülkdə başqası ilə şərik olan şəxsin payı şərikinin payından ayrılmasa, onun icazəsi olmadan o mülkdə təsərrüf edə və namaz qıla bilməz.

M. 897: Xümsü verilməmiş pulun özü ilə müəyyən bir mülk alınsa, orada namaz qılmaq olar, amma tez o pulun xümsü verilməlidir. Amma əgər ümumiyyətlə xümsü vermək niyyəti olmasa və müamiləni “şəxsi” tərzdə yerinə yetirmiş olsa, o mülkdə qılınan namaz batildir. Zəkatı verilməmiş pulun özü ilə də müəyyən bir mülk alınsa, o mülkdə təsərrüf etmək haram, qıldığı namaz da batildir. Amma əgər ciddi surətdə onun zəkatını özünün başqa malından vermək fikrində olsa, eybi yoxdur. Əgər zimməsinə alsın və aldığı vaxt məqsədi, mülkün pulunu xümsü və zəkatı verilməmiş maldan vermək istəsə, onda təsərrüf və namaz düzgündür, amma müstəhəb ehtiyata əsasən, orada namaz qılınmasın.

M. 898: Əgər mülkün sahibi namaz qılmaq icazəsi versə və insan onun qəlbən razı olmadığını bilsə, o mülkdə namaz qılmaq batildir; əgər icazə verməsə və insan onun qəlbən razı olduğunu bilsə, namazı düzgündür.

M. 899: xüms və ya zəkat borcu olan meyitin mülkündə təsərrüf etmək haram, onda namaz qılmaq batildir. Amma əgər onun borclarını

versələr, yaxud səhlənkarlıq etmədən onları ödəmək qərarında olsalar, eybi yoxdur.

M. 900: Camaata borclu olan şəxs ölsə, onun mülkündə təsərrüf etmək haram, onda namaz qılmaq batildir. Amma meyitin adi təchizatına (kəfən-dəfn işlərinə) xərclənən cüzi təsərrüfün maneəsi yoxdur. Həmçinin əgər onun borcu malından az olsa, vərəsəsi də səhlənkarlıq etmədən onu ödəmək qərarında olsa, vərəsə və borc sahiblərinin icazəsilə onda təsərrüf etməyin eybi yoxdur.

M. 901: Əgər meyitin borcu olmasa, amma vərəsələrindən bəzisi azyaşlı, dəli və ya qaib olsalar, onun mülkündə təsərrüf etmək haram, namaz qılmaq da batildir. Amma ölünün cənazəsini götürməkdə adət olan cüzi təsərrüflərin eybi yoxdur.

M. 902: Müştərilər üçün hazırlanan mehmanxana, hamam və bu kimi yerlərdə namaz qılmağın, əgər namaz qılan qonaq və müsafir olsa və ya hər hansı bir işi görmək üçün orada olsa, eybi yoxdur. Amma əgər təkcə namaz qılmaq üçün oraya getsə, oranın sahibindən icazəsi, yaxud onun razılığına əmin olmadığı təqdirdə, işkallıdır. Bundan qeyri yerlərdə isə, yalnız sahibinin icazə verdiyi, yaxud namaz qılmağa icazə verdiyini göstərən bir söz desə, namaz qılmaq olar. Məsələn, bir şəxsə onun mülkündə oturmaq və yatmaq icazəsi verə; çünki bunlardan namaz qılmaq üçün də icazə verdiyini anlamaq olar.

M. 903: İnsanın, camaatın istifadə etməyə, məsələn get-gəl etməyə məcbur olduğu və istifadə etmədikdə zəhmət və çətinliyə düşdükləri çox böyük olan yerlərdə namaz qılmasının eybi yoxdur; hətta onların sahiblərinin razılığı məlum olmasa, yaxud onların arasında azyaşlı və ya ruhi xəstə olsa da. Amma əgər sahiblərinin razı olmadığını bilsə, orada namaz qıla bilməz.

2-ci şərt budur ki, namaz qılanın yeri hərəkətsiz olsun. Amma əgər vaxtın azlığı və ya başqa bir səbəbdən hərəkətli bir yerdə, məsələn avtomobildə, gəmidə və ya qatarda namaz qılmağa məcbur olsa, imkan daxilində hərəkət halında bir şey oxumamalıdır. Əgər bu vasitələr qiblə tərəfdən başqa bir tərəfə hərəkət etsə, namaz qılan qibləyə tərəf çevrilməlidir.

M. 904: Avtomobil, gəmi, qatar və bu kimi şeylər dayanmış olsalar, onda namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M. 905: Üstündə hərəkətsiz dayanmaq mümkün olmayan arpa-buğda xırmanında və bu kimi digər yerlərdə qılınan namaz batildir.

M. 906: Külək, yağış, camaatın çox olması və bu kimi şeylərin ehtimal verilməsi səbəbilə namazın tamam qılınmasına yəqinlik olmayan yerdə bir şəxs namazı qurtarmaq ümidi ilə başlasa, eybi yoxdur. Əgər bu halda hər hansı bir maneəylə rastlaşmasa, namazı düzgündür.

3-cü şərt budur ki, namaz qılanın yeri, qalması haram olan yerlərdən olmasın. Buna əsasən, qalması insan canı üçün təhlükəli olan yerlərdə, məsələn tavanı uçmaq ərəfəsində olan yerdə namaz qılmaq olmaz.

M. 907: Naməhrəm kişilə qadın xəlvət bir yerdə olmamalıdır. Amma əgər belə bir yerdə namaz qılsa, namazının eybi yoxdur.

M. 908: Ləhv alətlərinin səsi eşidilən bir yerdə qılınan namaz batil deyil, amma ona qulaq asmaq haramdır.

4-cü şərt budur ki, tavanı alçaq olan və düz dayanmaq mümkün olmayan yerlərdə, yaxud rüku və səcdə üçün yer olmayan kiçik məkanlarda namaz qılmaq olmaz. Əgər belə yerlərdə namaz qılmağa məcbur olsa, qiyam, rüku və səcdəni mümkün olan qədər yerinə yetirməlidir.

5-ci şərt budur ki, namaz qılanın yeri qalması, durması və oturması haram olan yerlərdən olmasın. Buna əsasən, üstündə durması və oturması, hörmətsizlik göstərilməsi haram olan bir şeyə hörmətsizlik sayılan yerlərdə, məsələn Allah-taalanın adı, yaxud Quran ayələri və ya məsumların (ə) adları yazılan yerdə namaz qılmaq olmaz.

6-cı şərt budur ki, namaz qılanın yeri məsumların qəbrindən irəlində olmasın.

M. 909: Əgər namazda divar kimi bir şey onunla məsumun pak qəbri arasında fasilə salsın və ehtiramsızlıq sayılmasa, eybi yoxdur. Amma şərif sandığın və zərihin, habelə qəbrin üstünə salınan parçanın fasilə salması kifayət deyildir.

7-ci şərt budur ki, namaz qılanın yeri nəcisdirsə, rütubəti onun bədəninə, yaxud paltarına keçəcək həddə rütubətli olmasın. Amma əgər alnını qoyduğu yer nəcis olsa, hətta quru da olsa, namaz batildir və müstəhəb ehtiyata əsasən, nəcis yerdə namaz qılınmasın; xüsusilə də nəcisin eyni orada olsa.

8-ci şərt budur ki, namaz qılanın alnının yeri ayaqlarının və dizlərinin yerindən dörd bağlı barmaqdan artıq uca, yaxud alçaq olmasın.

9-cu şərt budur ki, əgər kişi və qadın bir yerdə namaz qılırlarsa, vacib ehtiyata əsasən, qadının namaz qıldığı yer el arasında kişinin

namaz qıldığı yerdən arxada hesab olunsun; baxmayaraq ki, namazın bütün hallarında qadının kişidən arxada olması daha yaxşıdır. Bu mənada ki, onun səcdə yeri kişinin durduğu yerdən arxada olsun.

M. 910: Əgər kişi ilə qadın arasında on arşın (təqribən 5 M.) fasilə olsa, yaxud onların arasında divar, pərdə, yaxud başqa bir şey olsa, namaz qılarkən qadının kişidən qabaqda olmasının eybi yoxdur.

M. 911: Bu şərt hər iki namaz qılanın həddi-bülüğa çatmış olduğu yerdədir. Amma onda vacib və müstəhəb namaz arasında fərq yoxdur. Əlbəttə Məscidül-həramda namaz qılanlar üçün bu şərtə riayət etmək lazım deyil.

M. 912: Ehtiyata əsasən, Kəbə evində və onun damında vacib namaz qılmaq olmaz, amma çarəsizlik halında eybi yoxdur.

M. 913: Kəbə evində və onun damında müstəhəb namaz qılmağın eybi yoxdur. Üstəlik Kəbə evindəki hər rüknün müqabilində iki rəkət namaz qılmaq müstəhəbdir.

NAMAZ QILMAĞIN MÜSTƏHƏB OLDUĞU YERLƏR

M. 914: Müqəddəs İslam şəriətində namazın məsciddə qılınmasına dair çoxlu tövsiyə olunmuşdur. Məscidlərdən ən yaxşısı Məscidül-həram, sonra Peyğəmbər (s) məscidi, sonra Kufə məscidi, sonra Beytül-müqəddəs məscidi, ondan sonra hər hansı bir şəhərin came məscidi, sonra məhəllə məscidi, daha sonra isə bazar məscididir.

M. 915: Qadınlar üçün daha yaxşı olar ki, namazı evdə qılsınlar. Amma özlərini naməhrəmdən tam qoruya bilsələr, yaxşı olar ki, məsciddə namaz qılsınlar.

M. 916: İmamların (ə) hərəmində namaz qılmaq müstəhəbdir və hətta məsciddən də yaxşıdır. Əmirəl-möminin Əlinin (ə) pak hərəmində qılınan namaz iki yüz min namaza bərabərdir.

M. 917: Məscidə çox getmək və namaz qılan olmayan məscidə getmək müstəhəbdir. Məscidin qonşularının üzrü olmasa, məsciddən başqa yerlərdə namaz qılması məkruhdur.

M. 918: Müstəhəbdir ki, insan müsəlmanların məscidinə getməyən bir şəxslə birlikdə çörək yeməsin, işlərində onunla məşvərət etməsin, onunla qonşu olmasın, ona qız verib, qız almasın.

NAMAZ QILMAĞIN MƏKRUH OLDUĞU YERLƏR

M. 919: Bir neçə yerdə namaz qılmaq məkruhdur; o cümlədən hamamda, şoran (duzlu) torpaqda, insanın qabağında, açıq qapı qarşısında, böyük yollarda, küçə və xiyabanlarda (əgər oradan keçənlərə əziyyət verməsə; amma əgər əziyyət versə, haram, namazı da batildir), odun və çırağın müqabilində, mətbəxdə, ümumiyyətlə od yandırılan hər yerdə, bövl olan quyunun, çalanın müqabilində, şəkillə üzbəüz, insan, yaxud heyvanın heykəlinin qarşısında, amma əgər onların üstünə pərdə kimi bir şey çəksələr, eybi yoxdur, cünub şəxsin olduğu otaqda, şəkil olan otaqda, hətta əgər namaz qılanla üzbəüz olmasa da, qəbrin müqabilində, üstündə, iki qəbrin arasında və ümumiyyətlə qəbiristanlıqda.

M. 920: Camaatın get-gəl etdiyi yerdə, yaxud kiminləsə üzbəüz namaz qılan şəxsə müstəhəbdir ki, qabağına bir şey qoysun. Hətta cubuq və ip də olsa, kifayətdir.

MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ

M. 921: Məscidin yerini, tavanını, damını və içəri tərəfdən divarını murdarlamaq haramdır. Hər şəxs bunların nəcis olduğunu bilsə, dərhal nəcasəti aradan qaldırmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, məscidin divarının çöl tərəfini də murdarlamaq olmaz. Əgər nəcis olsa, gərək nəcasəti aradan qaldırsınlar. Amma əgər vəqf edən şəxs həmin hissələri məsciddən hesab etməsə, vacib deyil.

M. 922: Əgər bir şəxs məscidi paklaya bilməsə və ya lazımı kömək tapa bilməsə, məscidi paklamaq ona vacib deyil. Amma əgər məscidə hörmətsizlik hesab olunsə, onu paklaya bilən bir şəxsə xəbər verməlidir.

M. 923: Əgər məscidin bir yeri nəcis olsa və onu qazmadan, yaxud uçurmadan paklamaq mümkün olmasa, oranı qazmalı və ya uçurmalıdırlar. Qazılmış yeri doldurmaq, uçurulmuş yeri düzəltmək isə məscidi nəcis edənin boynunadır. Amma əgər məscidi pak etmək üçün çox yeri sökmək lazım olsa, belə ki, məscidə zərər yetirməyə səbəb olsa, oranı paklamaq vacib deyil.

M. 924: Əgər hər hansı bir məscidi qəsb edib, yerində ev və s. tikmələr və ona daha məscid deyilməsə, yenə də vacib ehtiyata əsasən, oranı nəcisləmək haramdır, amma onu paklamağın vacib olması işkallıdır.

M. 925: Peyğəmbər (s) və imamların (ə) hərəmini nəcis etmək haramdır. Əgər onlardan biri nəcis olsa və onun nəcis qalması ehtiramsızlıq olsa, onu paklamaq vacibdir. Hətta ehtiyat-müstəhəbə görə, ehtiramsızlıq olmasa da, onu paklamalıdırlar.

M. 926: Əgər məscidin həsiri, palazı, xalçası nəcis olsa, vacib ehtiyata əsasən, suya çəkilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, nəcis olan yeri kəsmək olmaz.

M. 927: Nəcasətin eynini, məsələn qanı, yaxud nəcis olmuş bir şeyi məscidə aparmağın, nəcisin məscidə keçməyəcəyi təqdirdə eybi yoxdur. Amma məscidə ehtiramsızlıq olarsa, haramdır.

M. 928: Cənazəyə qüsl verməzdən qabaq onu məscidə qoymağın, nəcasətin məscidə sirayət etməsinə və ya ehtiramsızlığa səbəb olmasa, eybi yoxdur. Amma daha ehtiyatlı nəzərə əsasən, bu iş tərک olunmalıdır. Lakin qüsl verdikdən sonra onu məscidə qoymağın eybi yoxdur.

M. 929: Əgər məsciddə rövzəxanlıq üçün çadır qursalar, qara vursalar, yerini döşəşələr, çay hazırlamaq üçün lazım olan avadanlıqları oraya aparsalar, habelə məsciddə müxtəlif mərasimlər, o cümlədən toy və yas məclisi təşkil etmək, məscidə zərərli və ona hörmətsizlik olmasa və namaz qılmağa mane olmasa, vəqf məsələlərinə riayət etmək və onu idarə edənlərin icazəsilə eybi yoxdur.

M. 930: Vacib ehtiyata əsasən, məscidi qızılla bəzəmək olmaz, həmçinin insan və heyvan kimi ruhu olan şeylərin şəklini çəkməsinlər. Ruhu olmayan şeylərin, məsələn gül və ağac budağının şəklini çəkmək məkrühdür.

M. 931: Məscid xarab olsa da, onu satmaq, yaxud hər hansı bir mülkə, yaxud yola qatmaq olmaz.

M. 932: Məscidin qapı, pəncərə, və bu kimi şeylərini satmaq haramdır. Əgər məscid xarab olsa, onları həmin məscidin təmirinə sərf etmək lazımdır. Amma əgər həmin məsciddə gərəksiz olsa, başqa məscidlərə sərf olunmalıdır. Əgər başqa məscidlərə də lazım olmasa, satıb pulu ilə mümkün olan surətdə həmin məscidi təmir edə bilərlər; əgər mümkün olmazsa, sair məscidlərin təmirinə sərf edilə bilər.

M. 933: Məscid düzəltmək, xarab olma ərəfəsində olan məscidi təmir etmək müstəhəbdir. Əgər bir məscid, təmir edilməsi mümkün olmayacaq dərəcədə xarab olsa, onu uçurub yenidən tikmək olar. Hətta, xarab olmayan, amma namaz qılanlar üçün yeri az olan məscidi də söküb, daha böyük məscid tikmək olar.

M. 934: Məscidi təmizləmək, onda çırağ yandırmaq müstəhəbdir. Müstəhəbdir ki, məscidə getmək istəyən bir şəxs özünü ətirləsin, təmiz və qiymətli paltar geyinsin. Ayaqqabısının altını diqqətlə yoxlasın ki, onda nəcis olmasın. Məscidə daxil olanda əvvəl sağ ayağını, çıxanda isə sol ayağını atsın, hamıdan tez məscidə gedib, hamıdan gec məsciddən çıxsın.

M. 935: Məscidə daxil olarkən müstəhəbdir ki, məscidə ehtiram və salam (təhiyyət) niyyətilə iki rəkət namaz qılınsın. Əgər başqa müstəhəb və ya vacib namaz da qılsa, kifayətdir.

M. 936: Çarəsizlik olmadığı təqdirdə məsciddə yatmaq, dünya işləri barəsində söhbət etmək, nəsə düzəltmək, öyüd-nəsihəti olmayan şeir oxumaq məkruhdur. Həmçinin ağızın, burunun suyunu, sinədən gələn bəlğəmi məscidə atmaq da məkruhdur. Lakin bu işlər məscidə hörmətsizlik sayılsa, yaxud camaatın inciməsinə və nifrətinə səbəb olsa, yaxud namaz qılanların sağlamlığına zərərli olsa, haramdır. Həmçinin itmiş şeyi tələb etmək və öz səsini ucaltmaq məkruhdur. Amma azan üçün səsi ucaltmağın maneəsi yoxdur.

M. 937: Kafirin məscidə daxil olması işkallıdır. Əgər İslam təlimlərini eşitmək üçün məscidə daxil olmaq istəsələr, məscidin yanında məscid adlanmayan bir yer hazırlamaq lazımdır.

M. 938: Uşağı və dəlini məscidə buraxmaq məkruhdur. Amma əgər uşaqların oraya buraxılması İslam hökmlərini öyrətmək və məscidlə tanış etmək üçün olsa, eybi yoxdur. Soğan və bu kimi şeylər yeyib, ağızından gələn qoxu ilə camaata əziyyət verən şəxsin məscidə getməsi məkruhdur.

AZAN VƏ İQAMƏ

M. 939: Kişi və qadın üçün müstəhəbdir ki, gündəlik vacib namazlardan əvvəl azan və iqamə desinlər. Amma camaatla qılınan Fitr və Qurban bayramı namazlarından qabaq üç dəfə “əs-səlat” demək müstəhəbdir, sair vacib namazlardan, həmçinin tək qılınan Fitr və Qurban bayramı namazlarından qabaq isə üç dəfə “əs-səlat”ı savab ümidilə demək müstəhəbdir.

M. 940: Müstəhəbdir ki, uşağın dünyaya gəldiyi ilk gündə, yaxud göbəyi düşməzdən əvvəl sağ qulağına azan, sol qulağına isə iqamə desinlər.

M. 941: Azan **18** cümlədən ibarətdir və bu ardıcılıqla deyilir: 4 dəfə “Allahu əkbər”¹, 2 dəfə “Əşhədu əl-la ilahə illəllah”², 2 dəfə “Əşhədu ənnə Mühəmmədər-Rəsulullah”³, 2 dəfə “Həyyə ələssələh”⁴, 2 dəfə “Həyyə ələlfələh”⁵, 2 dəfə “Həyyə əla xeyril-əməl”⁶, 2 dəfə “Allahu əkbər”, 2 dəfə “La ilahə illəllah”⁷.

İqamə də **17** cümlədən ibarətdir: Yəni azanın əvvəlindəki dörd “Allahu əkbər”dən ikisi, axırdakı “la ilahə illəllah”dan biri azalır. Həmçinin “həyyə əla xeyril-əməl”dən sonra iki dəfə “qəd qaməti-sələt”⁸ əlavə deyilməlidir.

M. 942: “Əşhədu ənnə Əliyyə Əmirəl-mumininə vəliyyullah”⁹ azan və iqamənin hissələrindən deyil. Amma yaxşı olar ki, “Əşhədü ənnə Muhəmmədər-Rəsulullah” dedikdən sonra mütləq qürbət qəsdilə deyilsin.

M. 943: Azan və iqamənin cümlələri arasında çox zaman fasiləsi olmamalıdır. Əgər onların arasında adi qaydadan artıq fasilə düşsə, yenidən demək lazımdır.

M. 944: Əgər azan və iqamədə səs boğaza salınıb qına olsa, yəni ləhv və oyun məclislərində oxunan avazlar kimi deyilsə, haramdır.

M. 945: Əgər namaz qılan zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazlarını fasiləsiz, yaxud az fasiləylə qılsa, əsr və işa namazlarında azan saqit olur. Namazın nafiləsini və ondan sonra oxunan dualar (taqibat) iki namaz arasında fasilə düşməsinə və ikinci namazdan azanın saqit olmamasına səbəb olmur. Həmçinin cümə gününün əsr namazında, onu Cümə namazından sonra fasiləsiz qılsalar, azan saqit olur.

1. Yəni, Allah-taala, vəsf edilməkdən daha böyükdür.

2. Yəni, şəhadət verirəm ki, bir olan və tayı-bərabəri olmayan Allahdan savayı heç bir məbud yoxdur.

3. Yəni, şəhadət verirəm ki, həzrət Məhəmməd ibn Abdullah (s) Allahın peyğəmbəri, elçisidir.

4. Yəni, namaza tələsin!

5. Yəni, nicat tapmaq üçün tələsin!

6. Yəni, işlərin ən yaxşısı olan namaz üçün tələsin!

7. Yəni, bir olan və tayı-bərabəri olmayan Allahdan savayı heç bir məbud yoxdur.

8. Yəni, həqiqətən namaz bərpa olunub!

9. Yəni, şəhadət verirəm ki, həzrət Əli (ə) möminlərin əmiri, Allahın xalqa vəlisidir.

M. 946: Əgər hər hansı camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsa, o camaatla birlikdə namaz qılan bir şəxs öz namazı üçün azan və iqamə deməməlidir.

M. 947: Əgər bir şəxs namaz qılmaq üçün camaat namazı təşkil olunan yerə getsə, amma onlarla namaz qılmasa, yaxud camaat namazının qurtardığını, amma cərgələrin pozulmadığını və camaatın dağılışmadığını görsə, öz namazını tək, yaxud camaatla qılmasından asılı olmayaraq, vacib ehtiyata əsasən, aşağıdakı üç şərt olduğu təqdirdə öz namazı üçün azan və iqamə deyə bilməz: **1:** O namaz üçün azan və iqamə deyilmiş olsun. **2:** Camaat namazı batil olmasın. **3:** Onun namazı və camaat namazı bir məkanda olsun. Əgər camaat namazı məscidin daxilində olsa və o, məscidin damında namaz qılmaq istəsə, azan və iqamə deməsi müstəhəbdir.

M. 948: Əgər bir şəxs qabaqkı məsələdə deyilən ikinci şərtə, yəni camaat namazının düzgün olub-olmamasında şəkk etsə, azan və iqamə ondan saqitdir. Amma əgər o biri iki şərtə şəkk etsə, savab niyyəti ilə azan və iqamə deyə bilər.

M. 949: Əgər bir şəxs başqasının dediyi azan və iqaməni eşidirsə, müstəhəbdir ki, eşitdiyi hissələri təkrar etsin. Amma başqasından eşitdiyi iqaməni təkrarlamaqda mütləq zikir qəsdini etməlidir, iqamə qəsdini yox. “Həyyə ələs-salat”dan “Həyyə əla xəyri-əməl”ə qədərini savab niyyəti ilə deməlidir.

M. 950: Bir şəxs başqasının azan və iqaməsini kamil surətdə eşitsə, istər onunla desin, istərsə də deməsin, o azan və iqamə ilə, qılmaq istədiyi namaz arasında çox fasilə düşməsə, öz namazı üçün azan və iqamə deməyə bilər.

M. 951: Əgər kişi qadının azanını eşitsə, azan ondan saqit olmur; istər ləzzət məqsədi ilə eşitsin, istərsə də ləzzətsiz.

M. 952: Camaat namazının azan və iqaməsini kişi deməlidir. Amma əgər bir qadın camaata məhrəm olsa, onun azanı camaat üçün kifayətdir; baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyata əsasən, onunla kifayətlənməsinlər.

M. 953: İqamə azandan sonra deyilməlidir; əgər ondan əvvəl deyilsə, düzgün deyildir.

M. 954: Əgər bir şəxs azan və iqamənin sözlərini ardıcılıq olmadan desə, məsələn, “həyyə ələl-fələh”ı “həyyə ələs-səllat”dan qabaq desə, ardıcılığı pozduğu yerdən yenidən deməlidir.

M. 955: Azan və iqamə arasında fasilə salınmamalıdır. Əgər onların arasında çox fasilə düşsə və deyilən azan, sonradan deyilən iqamənin azanı hesab olunmasa, müstəhəbdir ki, yenidən azan və iqamə deyilsin. Həmçinin əgər azan-iqamə ilə namaz arasında çox fasilə düşsə və o namazın azan və iqaməsi hesab olunmasa, müstəhəbdir ki, həmin namaz üçün yenidən azan və iqamə deyilsin.

M. 956: Azan və iqamə ərəbcə düzgün deyilməlidir. Əgər ərəbcə səhv oxusalar, yaxud hər hansı hərfin yerinə başqa bir hərf desələr və ya onun tərcüməsini desələr, düzgün deyildir.

M. 957: Azan və iqamə namaz vaxtı daxil olandan sonra deyilməlidir. Əgər qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən namaz vaxtından qabaq deyilsə, batildir.

M. 958: Əgər bir şəxs iqamədən əvvəl azanı deyib-deməməsində şəkk etsə, azanı deməlidir. Amma əgər iqamə deməyə başlayandan sonra azanı deyib-deməməsində şəkk etsə, azanı demək lazım deyil.

M. 959: Əgər azan və ya iqamənin əsnasında müəyyən bir hissəni deməzdən əvvəl, ondan əvvəlki hissəni deyib-deməməsində şəkk etsə, şəkk etdiyi hissəni deməlidir. Amma əgər müəyyən hissəni deyən halda ondan əvvəlki hissəni deyib-deməməsində şəkk etsə, ehtiyata əsasən, həmin hissəni deməlidir.

M. 960: Müstəhəbdir ki, insan azan deyən vaxt üzü qibləyə dursun, dəstəmaz, ya qüsl almış olsun, əllərini qulağının dibinə qoyub səsini ucaltsın, onu uzada-uzada desin. Azanın cümlələri arasında azacıq fasilə versin və cümlələrin arasında danışmasın.

M. 961: İqamə deyən zaman insanın təharətli olması lazımdır və onu ayaq üstə desin.

M. 962: Müstəhəbdir ki, insanın bədəni, iqamə dediyi vaxt aram olsun və onu azandan ahəstə desin, cümlələrini bir-birinə yapışdırmasın. Amma azanın cümlələri arasındakı fasilə qədər iqamədə fasilə salmasın.

M. 963: İnsan savab ümidilə azan və iqamə arasında bir addım ata bilər, yaxud müəyyən qədər otursun, səcdə etsin və ya zikr desin, yaxud da dua oxusun, yaxud bir qədər sakit olsun, yaxud müəyyən söz danışsın, yaxud iki rəkət namaz qılsın. Amma sübh namazının azanı ilə iqaməsi arasında danışmaq məkruhdur və yaxşı olar ki, məğrib namazının azanı ilə iqaməsi arasında iki rəkət namaz qılmasın.

M. 964: Müstəhəbdir ki, azan demək üçün müəyyən olunan şəxs adil, namaz vaxtına agah və səsi uca olsun, azanı uca yerdə desin.

NAMAZIN VACİBATI

Namazın vacibəti on birdir: **1-Niyyət**; **2-Təkbirətül-ehram**, (yəni namazın əvvəlində “Allahu əkbər” demək); **3-Qiyam** (yəni ayaq üstə durmaq); **4-Qiraət**; **5-Üçüncü və dördüncü rəkətlərin**, habelə rüku və səcdələrin zikri; **6-Rüku**; **7-Səcdə**; **8-Təşəhhüd**; **9-Salam**; **10-Ardıcılıq** (tərtib); **11-Fasiləsizlik** (yəni namazın hissələrini dayanmadan, fasiləsiz demək).

M. 965: Namazın vacibatından bəziləri rükndür. Yəni əgər insan onu qəsdən, yaxud səhvən yerinə yetirməsə, yaxud namazda artırsa, namaz batil olur. Amma təkbirətül-ehramın səhvən artıq deyilməsi namazın batil olmasına səbəb olmur. Namazın vacibatından bəziləri isə rükn deyil. Yəni əgər qəsdən azaldılıb-artırılsa, namaz batil olur, amma səhvən azaldılıb-artırılsa, batil olmaz.

Namazın rüknləri beşdir: **1:** Niyyət; **2:** Təkbirətül-ehram; **3:** Təkbirətül-ehram dediyi vaxt, həmçinin rükuya bitişik olan qiyam (yəni rükudan qabaq ayaq üstə olmaq); **4:** Rüku; **5:** İki səcdə.

1: NİYYƏT

M. 966: İnsan namazı qürbət qəsdilə, yəni Allah-Taalanın əmrini yerinə yetirmək niyyətilə qılmalıdır. Niyyəti qəlbədən keçirmək və ya misal üçün, dildə “dörd rəkət zöhr namazı qılıram, qürbətən iləllah” demək lazım deyil.

M. 967: Namaz qılan niyyət edərkən qıldığı namazın rəkətlərini də təyin etsin, amma onun zöhr və ya əsr, əda, yoxsa qəza olduğunu bilməlidir. Vacib və ya müstəhəb qəsdilə etməsi də lazım deyil, amma sübh namazı və onun nafiləsi kimi yerlərdə, hər hansı birini təyin etməsi onun vacib, ya müstəhəb qəsd olunmasından asılı olduğuna görə, bu qəsd lazımdır.

M. 968: İnsan namazın əvvəlindən axırına qədər öz niyyətində qalmalıdır. Deməli əgər namaz əsnasında qafil olsa, belə ki, “nə edirsən?”-deyə soruşsalar nə deyəcəyini bilməsə, namazı batildir.

M. 969: İnsan namazı yalnız Vahid Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün qılmalıdır. Deməli, əgər bir şəxs riya etsə, yəni özünü

camaata göstərmək üçün namaz qılsa, namazı batildir—istər təkə camaata göstərmək üçün olsun, istərsə də həm Allah üçün, həm də camaata göstərmək üçün olsun.

M. 970: Əgər namazın müəyyən hissəsini Allahdan başqası üçün qılsa, əgər o hissə Həmd-surə kimi vacib olsa və onun düzəldilməsi mümkün olsa (məsələn, hələ rükuya getməmiş olsa), vacib ehtiyata əsasən, onu yenidən qüribət qəsdilə təkrarlamalı, namazı bitirməli və sonra yenidən qılmalıdır. Əgər onu yenidən təkrar edə bilməsə, yəni düzəldilməsi mümkün olmasa, namazı batildir. Əgər o hissə qünut kimi müstəhəb olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı bitirməli və sonra yenidən qılmalıdır. Hətta əgər namazın hamısını Allah xatirinə qılsa, amma camaata göstərmək üçün məxsus yerlərdə, məsələn məsciddə və ya məxsus vaxtlarda, məsələn əvvəl vaxtında, yaxud da məxsus tərzdə, məsələn camaatla qılsa, namazı batildir.

2: TƏKBİRƏTÜL-EHRAM

M. 971: Hər namazın əvvəlində “Allahu əkbər” demək vacib və rükndür. “Allah” kəlməsinin və “əkbər” kəlməsini hərflərini və iki–”Allahu əkbər” kəlmələrini ardıcıl deməlidir. Həmçinin bu iki kəlmə ərəb dilində düzgün deyilməlidir. Əgər bir şəxs bunları ərəbcə səhv desə, yaxud tərcümələrini desə, düzgün deyil.

M. 972: Vacib ehtiyata əsasən, namazın təkbirətül-ehramı ondan əvvəl deyilən hissələrə, məsələn iqaməyə, yaxud təkbirətül-ehramdan əvvəl oxunan duaya, həmçinin təkbirətül-ehramdan sonra oxunan bir şeyə birləşdirilməsin.

M. 973: Təkbirətül-ehram deyən vaxt bədən aram olmalıdır. Əgər bir şəxs təkbirətül-ehramı qəsdən hərəkət halında desə, ehtiyata əsasən, namazı bitirdikdən sonra onu yenidən qılmalıdır. Amma əgər səhvən hərəkət etsə, namazı düzgündür.

M. 974: Namaz qılan təkbir, Həmd, surə, zikr və duanı elə oxumalıdır ki, özü eşitsin. Əgər qulağın ağırlığı, karlığı və ya səsküyün çoxluğu səbəbindən eşitməsə, elə deməlidir ki, mane olmazsa eşidə bilsin.

M. 975: Lal və ya dili xəstə olan bir şəxs “Allahu əkbər”i düzgün deyə bilməsə, necə bacarırsa, elə də deməlidir. Əgər ümumiyyətlə

deyə bilməsə, qəlbindən keçirtməli, təkbir üçün işarə etməlidir. Əgər bacarsa, vacib ehtiyata əsasən, dilini də tərpətməlidir.

M. 976: Müstəhəbdir ki, təkbirətül-ehramdan sonra bu dua oxunsun:

يَا مُحْسِنٌ قَدْ أَتَاكَ الْمُسِيءُ وَقَدْ أَمَرْتَ الْمُحْسِنَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنِ الْمُسِيءِ أَنْتَ الْمُحْسِنُ وَأَنَا الْمُسِيءُ بِحَقِّ

مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَجَاوَزَ عَنِ قَبِيحٍ مَا تَعَلَّمَ مِنِّي

Yəni, “Ey bəndələrinə əhsan edən Allah, günahkar bəndə Sənin dərgahına gəlmişdir. Sən əmr etmişən ki, əhsan edən günahkarın günahından keçsin. Sən əhsan edən, mən isə günahkaram. Səni and verirəm Mühəmməd və Ali-Mühəmmədin hörmətinə, Öz rəhmətini Mühəmməd və Ali-Mühəmmədə göndər və məndən baş verdiyini bildiyin pisliklərdən keç!”

M. 977: Müstəhəbdir ki, namazın birinci təkbirini, habelə namaz əsnasındakı təkbirləri deyəndə əlləri qulaqlara qədər qaldırsın.

M. 978: Əgər təkbirətül-ehramı deyib-deməməsində şəkk etsə, əgər ondan sonra bir şey oxumağa məşğuldursa, öz şəkkinə etina etməməlidir; yox əgər bir şey oxumamışsa, təkbiri deməlidir.

M. 979: Əgər təkbirətül-ehramı deyəndən sonra, onu düzgün deyib-deməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 980: Müstəhəbdir ki, insan təkbirətül-ehramdan əlavə, altı təkbir də desin. Onların hər hansı birini təkbirətül-ehram təyin etmək olar.

3: QIYAM (AYAQ ÜSTƏ DAYANMAQ)

M. 981: Təkbirətül-ehram deyilən vaxtdakı və rükuya bitişən qiyam (bu mənada ki, rükuya qiyam halından getsin) rükndür. Amma Həmd-surənin oxunduğu və rükudan sonrakı qiyam rükn deyil. Bir şəxs unudaraq onu tərk etsə, namazı düzgündür.

M. 982: Vacibdir ki, təkbiri deyəndən əvvəl və sonra bir az dayansın ki, aramlıq halında təkbir deməsinə əmin olsun.

M. 983: Əgər rükunu unutsa və Həmd-surəni deyib oturandan sonra rüku etmədiyi yadına düşsə, ayağa qalxıb yenidən rükuya getməlidir. Amma ayağa durmadan, elə oturduğu yerdən birbaşa rükuya qalxsə, rükuya bitişik olan qiyamı yerinə yetirmədiyi üçün, namazı batildir.

M. 984: Namaz qılan şəxs ayaq üstə olan halda bədəninə tərpətməməli, hər hansı bir tərəfə əyilməməli və ehtiyata əsasən, bir

yerə söykənməməlidir. Amma əgər çarəsizlik üzündən olsa və ya rükuya əyləndə ayaqlarını hərəkət etdirsə, eybi yoxdur.

M. 985: Ayaq üstə durduğu vaxt unudaraq bədəninə hərəkət etdirsə və ya hər hansı tərəfə əyilsə, yaxud bir yerə söykənsə, eybi yoxdur. Amma təkbirətül-ehram dediyi qiyamda və rükuya bitişik olan qiyamda unutkanlıq üzündən bir tərəfə əyilsə, vacib ehtiyata əsasən, namazı qurtarıb yenidən qılmalıdır.

M. 986: Ayaq üstə olan vaxt, ehtiyata əsasən, hər iki ayaq yerdə olmalıdır. Amma bədənin ağırlığının hər iki ayağın üstünə düşməsi lazım deyil, bir ayağın üstünə düşsə də, eybi yoxdur.

M. 987: Düz dayana bilən bir şəxs ayaqlarını çox aralı qoysa və adi ayaq üstə durmaq halında olmasa, namazı batildir.

M. 988: Namaz qılarkən insan, azacıq arxaya və ya qabağa getmək istəsə, yaxud bədəninə bir az sağa-sola hərəkət etdirsə, bu halda (hərəkət halında) heç nə deməməlidir. Amma “bihəulillahi və quvvətihî əqumu və əq’ud” cümləsini ayağa qalxanda deməlidir. Vacib zikrləri deyən vaxtda da, bədən hərəkətsiz olmalıdır. Hətta vacib ehtiyata əsasən, müstəhəb zikrləri deyəndə də bədən aram olmalıdır.

M. 989: Əgər bir şəxs qəsdən bədəni hərəkət edən halda zikr desə, məsələn, rükuya, yaxud səcdəyə gedən halda təkbir desə, bu halda əgər onu namazda əmr olunan zikr qəsdilə desə, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalıdır. Amma əgər bu qəsdlə deməsə, ümumiyyətlə zikr demək niyyəti olsa, namazı düzgündür.

M. 990: Həmd oxuyan zaman əli və barmaqları hərəkət etdirməyin eybi yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onları da hərəkət etdirməsin.

M. 991: Əgər Həmd-surəni, yaxud təsbihəti oxuyanda ixtiyarsız olaraq müəyyən qədər hərəkət etsə və bədəni aramlıq halından çıxsa, vacib ehtiyata əsasən, bədən aram olandan sonra hərəkət halında dediklərini yenidən desin.

M. 992: Əgər bir şəxs namaz əsnasında ayaq üstə dura bilməsə, oturmali, otura da bilməsə, uzanmalıdır. Amma bədəni aramlaşmayınca, heç nə deməməlidir.

M. 993: Nə qədər ki, insan ayaq üstə namaz qıla bilir, oturan halda qılmamalıdır. Məsələn, bir şəxs ayaq üstə duranda bədəni hərəkət etsə, yaxud müəyyən bir şeyə söykənməyə məcbur olsa və ya bədəninə əyməyə, əyilməyə, ayaqlarını adi haldan artıq aralı qoymağa

məcbur olsa, gərək ayaq üstə necə qıla bilsə, elə də qılsın. Amma əgər heç cür mümkün olmasa, hətta rüku halında belə ayaq üstə dayana bilmirsə, düz oturmalı, namazı oturan halda qılmalıdır.

M. 994: İnsan nə qədər ki, otura bilir, uzandığı yerdə namaz qılmamalıdır. Əgər düz otura bilmirsə, onda necə otura bilsə, elə də oturmalıdır. Ümumiyyətlə heç cür otura bilmirsə, qiblənin hökmündə deyildiyi kimi, gərək sağ tərəfi üstə, bunu da edə bilməsə sol tərəfi üstə uzansın. Bu da mümkün olmasa, arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı üzü qibləyə olsun.

M. 995: Oturan halda namaz qılan bir şəxs Həmd-surəni oxuduqdan sonra ayağa durub rükunu ayaq üstə yerinə yetirə bilsə, gərək ayağa dursun və ayaq üstə olan halda rükuya getsin. Əgər bunu da edə bilməsə, oturan halda rüku etməlidir.

M. 996: Uzanan halda namaz qılan bir şəxs əgər namaz əsnasında otura bilsə, gərək bacardığı qədər oturduğu yerdə qılsın. Həmçinin əgər ayaq üstə dura bilsə, bacardığı qədər ayaq üstə durub, namazı ayaq üstə qılsın, amma bədəni aramlaşmayınca heç nə deməsin.

M. 997: Oturan halda namaz qılan bir şəxs namaz əsnasında qalxa bilsə, bacardığı qədərini ayaq üstə qılmalıdır. Amma bədəni aram olmayınca bir şey oxumamalıdır.

M. 998: Ayaq üstə dura bilən bir şəxs ayaq üstə durması səbəbilə xəstələnəcəyindən, yaxud ona müəyyən bir zərər çatacağından qorxsa, oturan halda namaz qılmalıdır. Oturduğu yerdə də bu kimi işlərdən qorxsa, uzanan halda namaz qılmalıdır.

M. 999: Əgər insan vaxtın axırına qədər ayaq üstə namaz qıla biləcəyini güman etsə, namazı gecikdirməlidir, amma əgər ehtimal versə, namazını gecikdirməsi lazım deyil.

M. 1000: Müstəhəbdir ki, namaz qılan ayaq üstə duranda fəqərə sütunlarını və boynunu düz saxlasın, çiyinlərini və əllərini aşağı salsın, əllərinin içini budlarının üstünə qoysun, barmaqlarını bir-birinə yapışdırsın, səcdə etdiyi yerə baxsın, bədənin ağırlığını bərabər şəkildə hər iki ayağına salsın, xüzu və xüšu halında olsun, ayaqlarını dal-qabaq qoymasın, ayaqlarını üç açıq barmaqdan bir qarışa qədər aralsın.

4: QİRAƏT

M. 1001: Gündəlik vacib namazların birinci və ikinci rəkətində əvvəlcə Həmd, sonra isə, ehtiyata əsasən, hər hansı bir surə bütöv oxunmalıdır.

M. 1002: Əgər namazın vaxtı az olsa, yaxud insan surəni oxumamağa məcbur olsa, məsələn, surəni oxuyacağı təqdirdə oğru və ya yırtıcı heyvan, yaxud başqa bir şey ona xəsarət yetirəcəksə, surəni oxumamalıdır. Xəstəlik zamanı və habelə bir iş üçün tələsdikdə də surəni oxumaya bilər.

M. 1003: Əgər qəsdən surəni Həmddən qabaq oxusa, namazı batildir. Əgər səhvən Həmddən qabaq oxusa və surəni oxuyanda yadına düşsə, gərək onu yarımçıq kəsib Həmd oxuduqdan sonra surəni əvvəldən oxusun. Əgər surəni bitirdikdən və Həmd oxumazdan qabaq, yaxud Həmd oxuyarkən və yaxud Həmd bitirdikdən sonra və rükuya getməzdən qabaq yadına düşsə, Həmddən sonra həmin surəni və ya başqa bir surəni rəca qəsdilə oxusun.

M. 1004: Əgər Həmd və surəni, yaxud onlardan birini unutsa və rükuya çatdıqdan sonra yadına düşsə, namazı düzgündür.

M. 1005: Əgər rükuya əyilməzdən qabaq Həmd-surəni oxumadığını bilsə, gərək oxusun. Əgər təkcə surəni oxumaması yadına düşsə, təkcə onu oxumalıdır. Amma əgər təkcə Həmd oxumadığı yadına düşsə, gərək Həmd oxusun, sonra isə surəni rəca qəsdilə oxusun. Həmçinin müəyyən qədər əyilsə və rükuya çatmazdan qabaq Həmd-surəni, yaxud onlardan birini oxumadığını bilsə, gərək qalxıb həmin göstərişə əməl etsin.

M. 1006: Əgər namazda vacib səcdəsi olan 4 surədən, yəni Səcdə, Fussilət, Nəcm və Ələq surələrindən birini qəsdən oxusa, onu oxuyarkən səcdə ayəsini də oxusa, namazı batildir və hətta ehtiyata əsasən, bu surələrin bir hissəsini qəsdən oxumaqla da namaz batil olur.

M. 1007: Əgər səhvən vacib səcdəsi olan surəni oxumağa başlasa və səcdə ayəsinə çatmamış yadına düşsə, gərək o surəni kəsib başqa surə oxusun; əgər səcdə ayəsini oxuyandan sonra başa düşsə, namaz əsnasında, işarə ilə onun səcdəsini yerinə yetirib surəni bitirsin və namazdan sonra səcdə ayəsi üçün bir səcdə etsin.

M. 1008: Əgər namaz əsnasında səcdəsi olan ayəni eşitsə, namazı düzgündür və səcdə etməsi lazım deyil. Amma ona qulaq assa, səcdə ayəsini oxuyan şəxs kimidir.

M. 1009: Müstəhəb namazda surə oxumaq–hətta o namaz nəzir etmək səbəbilə vacib olsa da, lazım deyil. Amma bəzi müstəhəb namazlarda, məsələn xüsusi surəsi olan dəfn gecəsinin namazında, əgər o namazın göstərişlərinə əməl etmək istəsə, deyilən surəni oxumalıdır.

M. 1010: Cümə namazında, həmçinin cümə gününün zöhr namazında müstəhəbdir ki, birinci rəkətdə Həmddən sonra “Cümə” surəsi, ikinci rəkətdə isə Həmddən sonra “Münafiqun” surəsi oxunsun. Əgər bir şəxs bunlardan birini oxumağa başlasa, vacib ehtiyata əsasən, onu kəsib başqa surə oxuya bilməz.

M. 1011: Əgər Həmddən sonra “Tövhid” (Qul huvəllahu əhəd), yaxud “Kafirun” (Qül ya əyyühəl-kafirun) surəsini oxumağa başlasa, onu kəsib başqa surə oxuya bilməz. Amma cümə namazında və cümə gününün zöhr namazında unudaraq “Cümə” və “Münafiqun” surələrinin yerinə qeyd olunan bu iki surədən birini oxusa, üçdə ikisini oxumayana qədər onu kəsib “Cümə” və ya “Münafiqun” surəsini oxuya bilər.

M. 1012: Əgər cümə namazında, yaxud cümə gününün zöhr namazında qəsdən “Qul huvəllahu əhəd”, yaxud “Qül ya əyyühəl-kafirun” surəsini oxusa, vacib ehtiyata əsasən, onu kəsib “Cümə” və “Münafiqun” surəsini oxuya bilməz.

M. 1013: Əgər namazda “Qul huvəllahu əhəd” və ya “Qul ya əyyühəl-kafirun” surəsindən başqa bir surə oxusa, onun üçdə ikisinə çatmazdan qabaq onu kəsib başqa surə oxuya bilər. Amma müstəhəb ehtiyata əsasən, surənin yarısını keçdikdən sonra başqa bir surəyə keçilməsin.

M. 1014: “Fil” və “Qurəyş” surələri, həmçinin “Zuha” və “İnşirah” surələri birlikdə namazda bir surə sayılırlar və Quranda gələn ardıcılıqla, hər birinə “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” – deyilməklə qılınmalıdır.

M. 1015: Namaz qılan oxumaq istədiyi hər bir surənin “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”-i də o surənin niyyətilə oxumalıdır. Buna əsasən, əvvəl “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” –deyib, sonra surə seçə, yaxud onu bir surənin qəsdilə deyib, başqa bir surə oxuya bilməz.

M. 1016: Əgər surənin müəyyən hissəsi yadımdan çıxsın, yaxud çarəsizlik üzündən, məsələn vaxtın az olması və yaxud başqa səbəblərə görə, onu qurtara bilməsə–hətta üçdə ikisi keçmiş olsa da və

ya oxuduğu surə “Qul huvəllahu əhəd” və ya “Qül ya əyyühəl kafirun” olsa da, o surəni kəsib başqasını oxuya bilər.

M. 1017: Kişi üçün vacibdir ki, sübh, məğrib və işa namazının Həmd-surəsini ucadan oxusun. Həmçinin kişi və qadının hər ikisinə vacibdir ki, zöhr və əsr namazının Həmd-surələrini astadan oxusunlar.

M. 1018: Kişi diqqətli olmalıdır ki, sübh, məğrib və işa namazlarında Həmd-surənin bütün kəlmələrini, hətta ehtiyata əsasən, onların axırını hərflərini belə ucadan desin.

M. 1019: Səsin uca, yaxud asta olmasının meyarı camaatın nəzəridir. Buna əsasən, əgər səs təkə sahibinin eşidəcəyi həddə zəif olsa və camaatın nəzərində uca sayılmasa, cingiltisi olsa da, kifayət deyil.

M. 1020: Qadın sübh, məğrib və işa namazının Həmd-surəsini ucadan, yaxud alçaqdan qıla bilər. Amma əgər naməhrəm onun səsinə eşitsə, vacib ehtiyata əsasən, ahəstə qılmalıdır.

M. 1021: Əgər namaz qılan ucadan qılmalı olduğu yerdə qəsdən alçaqdan və ya alçaqdan qılmalı olduğu yerdə qəsdən ucadan qılsa, namazı batildir. Amma unutmazlıq, yaxud məsələni bilməzlik üzündən olsa, düzgündür. Həmd və surəni oxuyan halda səhv etdiyini başa düşsə, oxuduğu miqdarı yenidən oxuması lazım deyil.

M. 1022: Əgər namaz qılan şəxs Həmd-surəni oxuduğu zaman səsinə adi haldan artıq ucaltsa, məsələn, qışqıra-qışqıra oxusa, namazı batildir.

M. 1023: İnsan namazı öyrənməlidir ki, səhv oxumasın. Əgər bir şəxs ümumiyyətlə namazı düzgün şəkildə öyrənə bilmirsə, bacardığı kimi qılmalıdır, amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazı camaatla qılsın.

M. 1024: Əgər bir şəxs namazın Həmd-surəsini və ya başqa hissələrini yaxşı bilmirsə və öyrənə bilirsə, namazın vaxtı geniş olduğu halda, ya namazı camaatla qılmalı, ya da onu düzgün şəkildə öyrənməlidir. Amma namazın vaxtı az olsa, vacib ehtiyata əsasən, mümkün olan halda namazını camaatla qılmalıdır.

M. 1025: Namazın vacib və ya müstəhəb hissələrini öyrətməkdə mizd almaq olar.

M. 1026: Əgər bir şəxs qəsdən Həmd və surənin kəlmələrindən birini deməsə və ya bir hərfin yerinə qəsdən başqa hərf desə, məsələn, “zad” (ض) hərfinin yerinə “za” (ظ) desə, yaxud fəthə və kəsrsiz oxunmalı yerdə fəthə və kəsrə desə, yaxud da təşdid deməsə, namazı batildir.

M. 1027: Əgər insan müəyyən bir kəlməni düzgün bilsə və namazı da elə o cür qılıb, sonradan səhv dediyini başa düşsə, namazı yenidən qılması, yaxud vaxtı keçmişsə qəza etməsi lazım deyil.

M. 1028: Əgər müəyyən bir kəlmənin fəthə və kəsresini bilməsə öyrənməlidir. Amma axırında vəqf etmək icazəli olan bir kəlmədə həmişə vəqf etsə, onun fəthə və kəsresini öyrənmək lazım deyil. Həmçinin əgər kəlmənin “sin” (س) və ya “sad” (ص) ilə olmasını bilməsə, gərək öyrənsin. Əgər iki, yaxud daha artıq yolla qılsa, məsələn, “ihdinəs-siratəl-mustəqim” cümləsində “müstəqim” sözünü bir dəfə “sin”, bir dəfə də “sad” ilə oxusa, namazı batildir. Amma əgər sözdə hər iki cür qiraət mövcud olsa, eybi yoxdur. Məsələn “sirat” sözünün həm “sad” və həm “sin” ilə qiraəti düzgündür.

M. 1029: Əgər bir kəlmədə “vav ” olsa və ondan qabaqkı hərfin zəmməsi (u) olsa, “vav”dan sonrakı hərflər isə həmzə olsa (məsələn, “suu” (سو) kəlməsi kimi), “vav”a mədd verilməli, yəni uzadılmalıdır. Həmçinin əgər bir kəlmədə “əlif” olsa və ondan qabaqkı hərfin fəthəsi olsa, “əlif”dən sonra isə “həmzə” olsa (“caə” (جاء) kəlməsi kimi), ehtiyata əsasən, onun “əlif”i uzadılmalıdır. Həmçinin əgər bir kəlmədə “ya” olsa və ondan əvvəlki hərflər kəsralı, “ya”dan sonrakı hərflər isə həmzə olsa (“ciə” (جى) kəlməsi kimi), “ya” mədd ilə oxunmalıdır. Əgər bu kimi “vav”, “əlif” və “ya”dan sonra həmzənin yerinə, sakini olan başqa bir (fəthə, kəsralı və zəmməsi olmayan) hərflər olsa, bu üç hərflər mədd ilə oxunmalıdır. Məsələn, “vələzəllin” kəlməsində “əlif”dən sonra “lam” hərfləri sakini olduğundan, “əlif” uzadılmalıdır.

M. 1030: Daha yaxşıdır ki, namazda hərəkə ilə vəqf, habelə sükun ilə vəsl edilməsin. Hərəkə ilə vəqf etməyin mənası budur ki, kəlmənin axırıncı hərfinin fəthə, kəsralı və ya zəmməsini deyib o kəlmə ilə sonrakı kəlmə arasında fasilə salsın. Məsələn, “Ər-Rəhmanir-rəhim” deyib, “rəhim” kəlməsinin “mim”inə kəsralı versin, sonra bir az fasilə salıb “maliki yəumiddin” desin. Sükun ilə vəsl etməyin mənası budur ki, bir kəlmənin fəthə, kəsralı və zəmməsini demədən, həmin kəlməni sonrakı kəlməyə birləşdirsin. Məsələn, “Ər-Rəhmanir-rəhim” deyib, “rəhim” kəlməsinin “mim”inə kəsralı vermədən dərhal “maliki yəumiddin”i desin.

M. 1031: Əgər hər hansı ayə və ya kəlməni düzgün deyib-deməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakını deməyə başlamayıbsa, həmin ayə və kəlməni düzgün tərzdə deməlidir; yox

əgər ondan sonrakına başlayıbsa, onda: o şey rükndürsə, məsələn, rükuda surənin filan sözünü düzgün oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir; əgər rükndə deyilsə, məsələn, “Allahus-səməd” deyəndə, “Qul huvəllahu əhəd”i düzgün deyib-deməməsində şəkk etsə, şəkkinə etina etməsi lazım deyil. Amma əgər ehtiyat üçün qayıdıb onu düzgün tərzdə desə, eybi yoxdur. Əgər bir neçə dəfə şəkk etsə, o qədər də deyə bilər. Amma əgər vasvasılıq həddinə çatsa, daha deməməlidir. Əgər bu halda yenə də desə, vacib ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalıdır.

M. 1032: Müstəhəbdir ki, namaz qılan birinci rəkətdə Həmdən qabaq “Əuzu billahi minəş-şəytanir-rəcim”i, zöhr və əsr namazının birinci və ikinci rəkətlərində “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”i ucadan desin. Müstəhəbdir ki, Həmd və surəni ağır və tələsmədən oxusunlar, hər ayənin axırında vəqf etsinlər, yəni onu sonrakı ayəyə birləşdirməsinlər. Həmd və surəni oxuyan zaman ayənin mənasına diqqət yetirsinlər. Əgər namazı camaatla qılırsa, imamın Həmdə qurtarandan sonra və əgər furada (tək) qılırsa, öz Həmdini qurtarandan sonra “Əl-Həmdü lillahi Rəbbil-ələmin”, “Qul huvəllahu əhəd” surəsini qurtarandan sonra isə bir, iki və ya üç dəfə “Kəzalikəllahu Rəbbi”, yaxud üç dəfə “Kəzalikəllahu Rəbbuna” desin. Surəni oxuyandan sonra azacıq dayanıb rükudan əvvəlki təkbiri desin, yaxud qünut tutsun.

M. 1033: Müstəhəbdir ki, bütün namazların birinci rəkətində “İnna ənəlnah”, ikinci rəkətində isə “Qul huvəllahu əhəd” surəsi oxunsun.

M. 1034: İnsanın, sutka ərzindəki namazlarının heç birində “Qul huvəllahu əhəd” surəsini oxumaması məkrühdür.

M. 1035: “Qul huvəllahu əhəd” surəsini birnəfəsə oxumaq məkrühdür.

M. 1036: Birinci rəkətdə oxunan surəni ikinci rəkətdə də oxumaq məkrühdür. Amma “Qul huvəllahu əhəd” surəsini hər iki rəkətdə oxumaq məkrüh deyil.

5: ZİKR

Namaz qılan insana, rüku və səcdə halında, həmçinin üçrəkətli və dördrəkətli namazların üçüncü və dördüncü rəkətlərində zikr demək vacibdir. Rüku və səcdənin zikrinin hökmləri sonrakı məsələlərdə gələcək.

M. 1037: Namaz qılan namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində, ya təkcə Həmd, ya da bir dəfə təsbihati-ərbəə, yəni bu zikri deyə bilər:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Subhanəllahi vəl-həmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər”. Müstəhəb ehtiyata əsasən, təsbihati-ərbəəni üç dəfədən az deməsin. Həmçinin, bir rəkətdə Həmd, o biri rəkətdə isə təsbihatı demək olar.

M. 1038: Kişi və qadına, ehtiyata əsasən, vacibdir ki, namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmd, yaxud təsbihati-ərbəəni alçaqdan oxusunlar.

M. 1039: Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində qəsdən Həmd, yaxud təsbihatı ucadan oxusa, ehtiyata əsasən, namazı batildir. Amma əgər məsələnin hökmünü bilməzlik, yaxud unutqanlıq üzündən ucadan oxusa, namazı düzgündür və Həmd, yaxud təsbihatı yenidən deməyə ehtiyac yoxdur.

M. 1040: Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmd oxuyan şəxs, vacib ehtiyata əsasən, onun “Bismillah”ını da ahəstə deməlidir.

M. 1041: Təsbihati-ərbəəni öyrənə, yaxud düzgün şəkildə deyə bilməyən şəxs üçüncü və dördüncü rəkətlərdə Həmd oxumalıdır.

M. 1042: Əgər bir şəxs namazın birinci iki rəkətini onun axırını iki rəkəti güman edib, təsbihati-ərbəəni oxusa və rükudan əvvəl yadına düşsə, Həmd və surəni oxumalıdır; əgər rükuda, yaxud rükudan sonra yadına düşsə, namazı düzgündür.

M. 1043: Əgər namazın axırını iki rəkətini birinci iki rəkəti güman edərək Həmd oxusa, yaxud birinci iki rəkətdə namazın axırını iki rəkət olduğunu güman etməsinə baxmayaraq, Həmd oxusa və rükudan əvvəl, yaxud sonra yadına düşsə, namazı düzgündür.

M. 1044: Əgər namazın üçüncü və dördüncü rəkətində Həmd oxumaq istədiyinə baxmayaraq, təsbihat dilinə gəlsə, yaxud təsbihat oxumaq istədiyi halda Həmd dilinə gəlsə, əgər ümumiyyətlə fikirli olub qəsd etmədən deməyə başlayıbsa, onu saxlayıb yenidən Həmd, ya təsbihatı deməlidir. Amma əgər adəti üzrə oxuduğu şey dilinə gəlsə və qəlbində də onu qəsd etmiş olarsa, oxuduğunu tamamlaya bilər, namazı da düzgündür.

M. 1045: Namazın üçüncü və dördüncü rəkətində təsbihati-ərbəədən sonra istiğfar etmək, məsələn, “Əstəğfirullahə rəbbi və ətubu

iləyh”, yaxud “Allahumməğfir li” demək müstəhəbdir. Əgər Həmdi və ya təsbihatı deməsini güman edib istiğfar deməyə başlasa və Həmdi, yaxud təsbihatı deyib-deməməsində şəkk etsə, gərək şəkkinə etina etməsin. Amma əgər istiğfar etməsə və rükuya getməzdən qabaq, Həmdi, yaxud təsbihatı oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, Həmdi, yaxud təsbihatı oxumalıdır. Həmçinin əgər istiğfar demədən rükuya əyilsə və rüku həddinə çatmazdan qabaq şəkk etsə, qayıtmalı və Həmdi, yaxud təsbihatı oxumalıdır.

6: RÜKU

M. 1046: Namaz qılan hər rəkətdə qiraətdən, yaxud təsbihatı-ərbəə deyəndən və yaxud qünut tutandan sonra o qədər əyilməlidir ki, əllərinin içini dizinə qoya bilsin. Bu əmələ rüku deyilir.

M. 1047: Vacib ehtiyata əsasən, namaz qılan rüku zamanı öz əllərinin içini dizlərinin üstünə qoymalıdır.

M. 1048: Əgər rükunu qeyri-adi şəkildə yerinə yetirsə, məsələn, sola, sağa tərəf əyilsə, əlləri dizə çatsa da, düzgün deyildir.

M. 1049: Əyilmək rüku niyyəti ilə olmalıdır. Buna əsasən, başqa iş üçün məsələn, bir heyvanı öldürmək niyyəti ilə əyilsə, onu rüku hesab edə bilməz: ayağa qalxıb yenidən rükuya getməlidir və bu əməl vasitəsi ilə rükun artırılmamışdır, namaz da batil deyildir.

M. 1050: Əgər bir şəxs əli və dizləri normal insanın əl və dizlərindən fərqlənsə, məsələn, qolları çox uzun olsa və azacıq əyiləndə dizlərinə çatsa, yaxud dizləri normal dizdən aşağıda olsa və əllərin dizlərinə çatması üçün çox əyilməsi lazım olsa, normal insanın əyildiyi qədər əyilməlidir.

M. 1051: Oturan halda namaz qılan şəxs rüku üçün o qədər əyilməlidir ki, üzü dizlərinin müqabilinə çatsın. Daha yaxşı olar ki, o qədər əyilsin ki, üzü səcdə etdiyi yerin yaxınlığına çatsın.

M. 1052: Rükuda zikr demək vacibdir. Rükunun zikri “Subhanəllah”, yaxud “Subhanə Rəbbiyəl əzimi və bi həmdih”dir. Əgər rükuda “Subhanəllah” zikrini desə, vacib ehtiyata əsasən, onu üç dəfə təkrar etməlidir, amma zərurət halında və vaxt az olduqda, bir “Subhanəllah” demək də kifayətdir. Əgər “Subhanə Rəbbiyəl əzimi və bi həmdih” zikrini desə, bir dəfə kifayətdir. Rükuda bu iki zikrin yerinə başqa zikrlər, məsələn “Əl-Həmdü lillah”, yaxud “Allahu əkbər” demək də olar; bu şərtlə ki, üç dəfə “Subhanəllah” qədərində olsun.

M. 1053: Rükunun zikri bir-birinin ardınca və düzgün ərəbcə deyilməlidir. Müstəhəbdir ki, “Subhanə Rəbbiyəl əzimi və bi həmdih” zikri 3, 5, 7 dəfə və hətta daha artıq deyilsin.

M. 1054: Rükuda vacib zikr qədərində bədən aram olmalıdır. Müstəhəb zikrdə də, əgər onu rükunun göstərişlərində deyilən zikr niyyəti ilə desə, vacib ehtiyata əsasən, bədənin aram olması lazımdır.

M. 1055: Əgər rükunun zikrini deyən vaxt ixtiyarsız olaraq müəyyən qədər hərəkət etsə və bədəni aramlıq halından çıxsa, namazı düzgündür. Amma əgər vacib zikri deyən halda ixtiyarsız olaraq hərəkət etsə, ehtiyat-vacibə görə, bədən aram olandan sonra zikri yenidən desin. Amma çox az hərəkət etsə və bədən aramlıq halından çıxmasa, yaxud barmaqlarını tərپətsə, eybi yoxdur.

M. 1056: Əgər rüku həddinə qədər əyilməzdən və bədən aram olmazdan qabaq qəsdən rükunun vacib zikrini desə, namazı batildir.

M. 1057: Əgər vacib zikr qurtarmazdan əvvəl qəsdən başını rükudan qaldırsa, namazı batildir; amma əgər səhvən qaldırsa və rüku halından çıxmazdan qabaq, rüku zikrini bitirmədiyi yadına düşsə, gərək rükunun zikrini rüku halında və bədənin aram olduğu halda yenidən desin. Əgər rüku halından çıxandan sonra yadına düşsə, namazı düzgündür.

M. 1058: Əgər zikr demək miqdarında rükuda qala bilməsə, bu halda rüku həddindən çıxmazdan qabaq rükunun zikrini deyə bilsə, gərək elə o halda tamlasın; əgər deyə bilməsə, əgər bir “Subhanəllah” qədərində də rüku halında qala bilsə, rüku halında onu deməlidir, amma bu qədər də bacarmasa, ehtiyata əsasən, zikri qalxan halda, mütləq qürbət qəsdilə deməlidir.

M. 1059: Əgər xəstəlik və s. səbəblər üzündən rükuda aramlaşa bilməsə, namazı düzgündür. Amma gərək rüku halından xaric olmazdan qabaq vacib zikr qədərində, yəni “Subhanə Rəbbiyəl əzimi və bihəmdih”, yaxud üç dəfə “subhanəllah” zikrini desin.

M. 1060: Əgər rüku qədərində əyilə bilməsə, bir şeyə söykənilib rüku etməlidir; əgər söykəndiyi halda da rükunu adi qaydada edə bilməsə, gərək nə qədər mümkündürsə, o qədər əyilsin. Əgər ümumiyyətlə əyilə bilməsə, onda rüku halında oturmalı, oturan halda rüku etməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, başqa bir namaz da qılıb onun rükusunu başı ilə işarə etsin.

M. 1061: Əgər bir şəxs ayaq üstə namaz qıla bilirsə, ayaq üstə, yaxud oturan halda rüku edə bilməsə, ayaq üstə namaz qılıb rüku üçün başı ilə işarə etməlidir. Əgər işarə də edə bilməsə, rüku niyyəti ilə gözlərini yumub zikrini deməli və rükudan qalxmaq niyyətilə gözlərini açmalıdır. Əgər bunu da edə bilməsə, qəlbində rüku niyyəti edib zikrini deməlidir.

M. 1062: Bir şəxs ayaq üstə, yaxud oturan halda rüku edə bilmirsə və rüku üçün yalnız oturan halda azacıq əyilə, ya da ayaq üstə başı ilə işarə edə bilirsə, ayaq üstə namaz qılıb rüku üçün başı ilə işarə etməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, başqa bir namaz da qılıb rükusunda yerə otursun və rüku üçün mümkün olan qədər əyilsin.

M. 1063: Əgər bir şəxs rükuya çatandan və bədəni aramlaşandan sonra başını qaldırıb yenidən rüku niyyətilə rüku həddinə qədər əyilsə, namazı batildir. Hətta əgər bədəni aram olduqdan qabaq da başını rükudan qaldırıb, yenidən rüku qəsdilə rüku qədərincə əyilsə, vacib ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır. Həmçinin rüku qədərində əyildikdən və bədəni aramlaşdıqdan sonra rüku qəsdilə əyilib rüku həddindən keçsə və yenidən rüku həddinə qayıtsa və ona “əlavə rüku edib” –deyilsə, namazı batildir. Daha yaxşı olar ki, namazı qurtarıb yenidən qılsın.

M. 1064: Rükunun zikri bitdikdən sonra qalxıb düz dayanmalı, bədəni aram olduqdan sonra səcdəyə getməlidir. Əgər qəsdən ayağa qalxmazdan, yaxud ayağa qalxıb bədəni aram olmazdan qabaq səcdəyə getsə, namazı batildir.

M. 1065: Əgər rükunu unutsa və səcdəyə çatmazdan qabaq yadına düşsə, ayağa qalxıb, sonra rükuya getməlidir. Əgər yarım əyilmiş halda rükuya qayıtsa, namazı batildir.

M. 1066: Əgər namaz qılan, alını yerə çatandan sonra rüku etmədiyini xatırlasa, namazı batildir.

M. 1067: Müstəhəbdir ki, rükuya getməzdən əvvəl, bədən düz olan halda təkbir desin, rüku halında dizlərini arxaya tərəf versin, kürəyini düz saxlasın, boynunu çəkib kürəyi ilə bir səviyyədə saxlasın, ayaqlarının arasına baxsın; zikrdən əvvəl və ya sonra salavat desin. Rükudan qalxıb düz durduqdan sonra və bədəni aram olan halda “Səmi`əllahu limən həmidəh” desin.

7: SƏCDƏ

M. 1068: Namaz qılan şəxs vacib və müstəhəb namazlarının hər rəkətində rükudan sonra iki səcdə etməlidir. Səcdə halında alını, iki əlin içini, iki dizin gözünü və iki ayağın baş barmağının ucunu yerə qoymalıdır.

M. 1069: Bütün alının yer üzərində olması lazım deyil. El arasında səcdə deyiləcək həddə olsa kifayətdir. Ehtiyata əsasən, səcdənin yeri bir dirhəm qədərindən az olmamalıdır. Əgər həmin qədər alının ayrı-ayrı yerlərinə dəysə, amma təsbih dənələri kimi bir-birinə birləşmiş olsa, eybi yoxdur.

M. 1070: İki səcdə birlikdə bir rükündür. Əgər bir şəxs vacib namazda qəsdən və ya unudaraq hər ikisini tərک etsə, yaxud onlara iki səcdə əlavə etsə, namazı batildir.

M. 1071: Əgər qəsdən bir səcdəni artırıb-azaltsa, namazı batildir, amma səhvən bir rəkətdə bir artıq səcdə etsə, namazı düzgündür. Əgər səhvən bir səcdəni yerinə yetirməsə, onun hökmü sonrakı məsələlərdə deyiləcək.

M. 1072: Əgər alını qəsdən və ya səhvən yerə qoymasa–hətta sair səcdə əzaları yerə çatsa da, səcdə etməmişdir. Amma əgər alını yerə qoyub sair səcdə üzvlərini səhvən yerə qoymasa, yaxud səhvən səcdənin zikrini deməsə, namazı düzgündür.

M. 1073: Səcdənin zikrinin hökmü, **1052**-ci məsələdə deyilən rükunun zikrinin hökmü kimidir. Bu fərqlə ki, səcdədə “Subhanə Rəbbiyəl əzimi və bihəmdih” zikrinin yerinə “Subhanə Rəbbiyəl ə’la və bihəmdih” zikri deyilir.

M. 1074: Səcdədə vacib zikr deyilən vaxt bədən aram olmalıdır. Hətta müstəhəb zikrdə belə, əgər onu səcdədə göstəriş verilən zikr niyyətilə oxusa, ehtiyata əsasən, bədənin aram olması lazımdır.

M. 1075: Əgər alını yerə çatmazdan və bədən aram olmazdan qabaq qəsdən səcdənin zikrini desə, yaxud zikr qurtarmazdan qabaq qəsdən başını səcdədən götürsə, namazı batildir.

M. 1076: Əgər alını yerə çatmadan səhvən səcdənin zikrini desə və başını səcdədən götürməzdən qabaq səhv etdiyini bilsə, gərək yenidən zikri desin. Vacib ehtiyata əsasən, əgər bədən aram olmazdan qabaq da səhvən səcdənin zikrini desə, bədən aram olduqdan sonra yenidən səcdənin zikrini deməlidir.

M. 1077: Əgər başını səcdədən götürdükdən sonra zikri, bədənin aram olmadığı halda dediyini, yaxud səcdənin zikri tamam olmazdan qabaq başını qaldırdığını bilsə, namazı düzgündür.

M. 1078: Əgər xəstəlik və bu kimi səbəblərə görə, səcdədə aram dayana bilməsə, namazı düzgündür, amma səcdə halından çıxmazdan qabaq vacib zikri deməlidir.

M. 1079: Səcdənin zikrini dediyi vaxt əgər yeddi səcdə üzvündən birini qəsdən yerdən qaldırırsa, ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır. Amma zikr demədiyi vaxt alından başqa, sair üzvlərini yerdən qaldırıb yenidən yerə qoysa, eybi yoxdur.

M. 1080: Əgər səcdənin zikri qurtarmazdan qabaq səhvən alını yerdən qaldırırsa, yenidən yerə qoya bilməz və onu bir səcdə hesab etməlidir. Amma əgər sair səcdə üzvlərini səhvən yerdən qaldırırsa, gərək ehtiyata əsasən, yenidən yerə qoyub zikri desin.

M. 1081: Birinci səcdənin zikri qurtarandan sonra qalxıb oturmaq, bədən aram olduqdan sonra yenidən səcdəyə getmək lazımdır.

M. 1082: Əgər birinci səcdədə möhür alına yapışsa, ikinci səcdədən qabaq onu alından ayırmaq, sonra səcdəyə getmək lazımdır. Əgər möhürü götürmədən, qəsdən yenidən səcdəyə getsə, namazı batildir, onu yenidən qılmalıdır.

M. 1083: Namaz qılanın alınının yeri dayandığı, həmçinin dizlərinin yerindən dörd bağlı barmaqdan artıq alçaq və ya uca olmamalıdır.

M. 1084: Azca çala-çuxur olan yerdə namaz qılanın alını qoyduğu yer dayandığı və dizlərinin başının yerindən dörd bağlı barmaqdan artıq uca, yaxud alçaq olmasa, eybi yoxdur.

M. 1085: Əgər səhvən alını ayaqlarının barmaqlarından və dizlərinin başından dörd bağlı barmaqdan hündür olan yerə qoysa və onun ucalığı, “səcdə halındadır” -deyilməyəcəyi qədərdirsə, vacib ehtiyata əsasən, başını qaldırıb ucalığı dörd bağlı barmaq, yaxud ondan az olan şeyin üstünə qoymalıdır. Ehtiyata görə, başı onun üstündən hündürlüyü dörd bağlı barmaq və ya ondan az olan şeyin üstünə çəkməməlidir. Amma əgər onun ucalığı az olsa və “səcdə halındadır” -deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, alını onun üstündən hündürlüyü dörd bağlı barmaq, yaxud ondan az olan şeyin üstünə çəksin. Əgər alını çəkmək mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən,

alını qaldırmalı, artıq hündürlüyü olmayan yerə qoymalı və namazı qurtarıb yenidən qılmalıdır.

M. 1086: Alın ilə səcdə edilən şeyin arasında bir şey olmamalıdır. Buna əsasən, möhür çox çirkli olsa və alın möhürün özünə dəyməsə, səcdə batildir. Amma, misal üçün, möhürün rəngi dəyişmiş olsa, eybi yoxdur.

M. 1087: Əgər səcdədə başın tükü kimi bir şeyin alınla möhür arasında fasilə saldığını bilsə, alını qaldırmamalı, mümkün bir yolla onu götürməlidir. Amma əgər bir-iki tük kimi çox az olsa və səcdəyə mane olmasa, eybi yoxdur.

M. 1088: Səcdədə əllərin içi yerə qoyulmalıdır. Amma çarəsizlik halında əllərin üstünü yerə qoymağın maneəsi yoxdur. Əgər bu da mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, bilək yerə qoyulmalıdır; bu da mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, dirsəyə qədər hansı yer mümkün olsa, onu yerə qoymalıdır; bu da mümkün olmasa, qol qoyulmalıdır.

M. 1089: Səcdədə ayaqların baş barmağının ucu yerə qoyulmalıdır. Baş barmağın arxasını və ya onun daxilini də qoymaq kifayətdir. Əgər başqa barmaqlar, yaxud ayağın üstü yerə qoyulsa və ya dirnağın uzun olması səbəbindən baş barmağın başı yerə dəyməsə, namaz batildir.

M. 1090: Əgər bir şəxsin ayağının baş barmağının bir miqdarı kəsilibsə, gərək onun qalan hissəsini yerə qoysun. Amma əgər ondan heç nə qalmayıbsa, yaxud qalan çox qıadırsa, ehtiyata əsasən, sair barmaqları qoymalıdır. Əgər ümumiyyətlə ayağında barmaq olmasa, ehtiyata əsasən, ayağın nə qədər hissəsi varsa, oranı yerə qoymalıdır.

M. 1091: Vacib ehtiyata əsasən, səcdə adi və normal qaydada yerinə yetirilməlidir. Buna əsasən, səcdədə sinəni və qarını yerə yapışdırmaq, yaxud ayaqları uzatmaq, hətta bütün səcdə üzvləri yerdə olsa belə, vacib ehtiyata əsasən, olmaz.

M. 1092: Möhür, yaxud səcdə olunan sair şeylər pak olmalıdır. Amma misal üçün, möhürü nəcis palazın üstünə qoysalar, yaxud möhürün bir tərəfi nəcis olsa və alın pak tərəfinə qoyulsa, eybi yoxdur.

M. 1093: Əgər alında çiban və s. kimi şeylər olsa, mümkün olan surətdə alının sağlam yerləri ilə səcdə etməlidir. Əgər mümkün olmasa, səcdənin düzgün olduğu bir şeyi bir az qazıb çibanı çalaya, alının səcdə üçün kifayət edən sağlam yerini isə yerə qoymaq lazımdır.

M. 1094: Əgər çiban, yaxud yara alının hər yerini tutmuş olsa, onda alının iki tərəfindən biri ilə səcdə edilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, imkan daxilində alının sağ tərəfilə səcdə edilməlidir. Əgər alınla səcdə mümkün olmasa çənə ilə, çənə ilə də mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, üzün mümkün olan hər hansı bir yeri ilə səcdə etməlidir.

M. 1095: Alnını yerə çatdırma bilməyən şəxs bacardığı qədər əyilib möhürü, yaxud səcdənin düzgün olduğu başqa bir şeyi uca bir şeyin üstünə qoymalı, alnını da onun üstünə elə qoymalıdır ki, “səcdə edir” - deyilsin. Amma əllərin içini, dizləri, ayaqların barmaqlarını adi qaydada yerə qoymalıdır.

M. 1096: Ümumiyyətlə əyilə bilməyən şəxs səcdə üçün yerə oturub başı ilə işarə etməlidir. Əgər bunu edə bilməsə, gözləri ilə işarə etməlidir. Hər iki halda vacib ehtiyata əsasən, mümkün olarsa, möhürü bir qədər qaldırıb, alnını ona qoysun; əgər başı və gözləri ilə də işarə edə bilməsə, qəlbində səcdə niyyəti etməli, vacib ehtiyata əsasən, əl və bu kimi bir şeylə ilə səcdə üçün işarə etməlidir.

M. 1097: Otura bilməyən adam ayaq üstə səcdə niyyəti etməli, əgər mümkündürsə, başı ilə səcdə üçün işarə etməlidir. Bunu da edə bilməsə, gözləri ilə işarə etməlidir; əgər bunu da edə bilməsə, qəlbində səcdə niyyəti edib, vacib ehtiyata əsasən, əl və bu kimi bir şeylə ilə səcdə üçün işarə etməlidir.

M. 1098: Əgər alın ixtiyarsız olaraq səcdə yerindən qalxsasa, bu halda mümkün olarsa, yenidən səcdə yerinə qayıtmağa qoymamalıdır və bu, bir səcdə hesab olunur—istər səcdənin zikrini demiş olsun, istərsə də deməmiş. Əgər başını saxlaya bilməsə və ixtiyarsız olaraq yenidən səcdə yerinə qayıtsa, ümumilikdə bir səcdə hesab olunur. Əgər zikr deməmişdirsə, deməlidir.

M. 1099: İnsan təqiyə etməli olduğu yerdə palaz və bu kimi şeylərə səcdə edə bilər, təqiyədən qaçmaq üçün başqa yerə getməsi lazım deyil. Amma əgər o məkanda səcdənin düzgün olduğu həsir və daş kimi bir şey mövcud olsa və ona səcdənin çətinliyi olmasa, gərək onun üstünə səcdə etsin.

M. 1100: Əgər bədənin, üstündə aram olmadığı bir şeyin üstünə səcdə etsə, batildir. Amma tük döşəyin, yaxud başı qoyduqdan və bir az aşağı getdikdən sonra aram olan bir şeyin üstünə səcdə etməyin eybi yoxdur.

M. 1101: Əgər insan palçıqlı torpaqda namaz qılmağa məcbur olsa və bədən, yaxud paltarının palçığa bulaşmasının onun üçün məşəqqəti olsa, ayaq üstə olan halda səcdə üçün başı ilə işarə edib, təşəhhüd və salamı da ayaq üstə oxuya bilər. Əks təqdirdə, səcdə, təşəhhüd və salamı adi qaydada etməlidir.

M. 1102: Birinci və təşəhhüdün vacib olmadığı üçüncü rəkətlərdə, məsələn zöhr, əsr və işa namazlarının üçüncü rəkətində ikinci səcdədən sonra yaxşı olar ki, bir qədər oturub, sonrakı rəkət üçün qalxsın.

SƏCDƏ ETMƏYİN DÜZGÜN OLDUĞU ŞEYLƏR

M. 1103: Səcdə yerə, habelə yerdən göyərən yeməli və geyilməli olmayan şeylərə, məsələn çubuq, taxta və ağacın yarpağına edilməlidir. Yeyilən və geyilən şeylərə səcdə etmək düzgün deyil. Həmçinin, qızıl, gümüş və əqiq kimi şeylərə səcdə etmək batildir. Firuzəyə səcdə etmək də işkalsız deyil. Amma maddədən çıxarılan daşlara, məsələn mərmər daşına və qara daşa səcdə etməyin eybi yoxdur.

M. 1104: Vacib ehtiyata əsasən, üzüm ağacının yarpağına səcdə etməsinlər.

M. 1105: Ot və saman kimi yerdən göyərən və heyvanların yemi olan şeylərə səcdə etmək düzgündür.

M. 1106: Yeyilməyən güllərə səcdə etmək düzgündür. Amma, yerdən göyərən dərman güllərinə və bitkilərə, məsələn, bənövşə və maldili gülünə səcdə etmək, ehtiyata əsasən, düzgün deyildir.

M. 1107: Yeyilməsi bəzi şəhərlərdə adət olan, bəzi şəhərlərdə isə adət olmayan bitkilərə, həmçinin, yetişməmiş meyvəyə səcdə etmək düzgün deyil.

M. 1108: İxtiyar halında kərpic və palçıq kuzəyə səcdə etmək olmaz. Vacib ehtiyata əsasən, bişmiş gəc daşına və əhəngə səcdə etmək tərk olunmalıdır. Amma bişməmiş gəcə və əhəngə səcdə etməyin eybi yoxdur.

M. 1109: Əgər kağızı, səcdənin düzgün olduğu şeydən, məsələn, samandan düzəltmələr, ona səcdə etmək olar. Pambıqdan hazırlanan kağıza səcdə etmək isə işkalsız deyil.

M. 1110: Səcdə üçün hər şeydən yaxşı həzrət Seyidüş-şühədanın (ə) türbəti, sonra adi torpaq, sonra daş və daha sonra bitkilərdir.

M. 1111: Əgər səcdənin düzgün olduğu bir şey olmasa, yaxud olmasına baxmayaraq, şiddətli soyuq, istilik və bu kimi səbəblərdən namaz qılan ona səcdə edə bilməsə, öz paltarına səcdə etməlidir. Əgər mümkün olmasa, öz əlinin arxasına, bu da mümkün olmasa, əqiq üzük kimi mədən əşyalarına səcdə etməlidir.

M. 1112: Əgər namaz əsnasında səcdə etdiyi şey yoxa çıxsa və səcdənin düzgün olduğu başqa bir şey olmasa, bu halda vaxt çox olsa, namazı pozmalıdır. Əgər vaxt azdırsa, öz paltarına səcdə etməlidir. Əgər mümkün olmasa, öz əlinin arxasına, bu da mümkün olmasa, əqiq üzük kimi mədən əşyalarına səcdə etməlidir.

M. 1113: Əgər insan səcdə halında, alını, səcdənin batil olduğu şeyin üstünə qoyduğunu bilsə, mümkün olan surətdə alını həmin şeyin üstündən səcdənin düzgün olduğu şeyin üstünə çəkməlidir. Əgər mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, başını ondan qaldırmalı və səcdənin düzgün olduğu bir şeyin üstünə qoymalı və sonra namazını yenidən qılmalıdır.

M. 1114: Əgər səcdədən sonra, alını səcdənin batil olduğu şeyin üstünə qoyduğunu bilsə, vacib ehtiyata əsasən, səcdəni təkrar etməli, namazı bitirməli və sonra yenidən qılmalıdır.

M. 1115: Allah-taaladan başqası üçün səcdə etmək haramdır. Avam camaatın bəzilərinin imamların (ə) qəbirləri müqabilində alınlarını yerə qoymalarının, Allaha şükür etmək niyyətilə olsa, eybi yoxdur; əks təqdirdə haramdır və hər halda bu işlərdən çəkinmək daha yaxşıdır.

SƏCDƏNİN MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUH ƏMƏLLƏRİ

M. 1116: Səcdədə bir neçə şey müstəhəbdir: **1**-Ayaq üstə namaz qılan şəxs rükudan qalxdıqdan və bədəni tam aram olduqdan sonra; oturan halda namaz qılan şəxs isə tam oturduqdan sonra səcdəyə getmək üçün təkbir desin; **2**-Kişi səcdəyə gedəndə əvvəl əllərini, qadın isə əvvəl dizlərini yerə qoysun; **3**-Alından əlavə, burnunu da möhürün, yaxud səcdənin düzgün olduğu şeyin üstünə qoysun; **4**-Səcdə halında əl barmaqlarını bir-birinə yapışdırın və əllərini qulaqlarının müqabilində yerə elə qoysun ki, barmaqların ucu qibləyə tərəf olsun; **5**-Səcdədə dua edib Allahdan hacətlərini istəsin. Müstəhəbdir ki, bu dua oxunsun:

يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ وَيَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ أَرْزُقْنِي وَأَرْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

“Ya xəyrəl-məsulinə və ya xəyrəl-mu'tin, urzuqni və zuq iyali min fəzlikə fə innəkə zul-fəzlil-əzim”.

“Ey hacət istənilənlərin ən yaxşısı və ey əta edənlərin ən yaxşısı! Mənə və mənim əhl-əyalıma Öz fəzlindən ruzi əta et. Çünki Sən, həqiqətən böyük fəzl sahibsən”.

6-Səcdədən sonra sol budunun üstündə otursun, sağ ayağının üstünü sol ayağının altına qoysun; **7**-Hər səcdədən qalxıb oturandan və bədəni aram olandan sonra təkbir desin; **8**-Birinci səcdədən sonra, bədəni aram olduğu vaxt “Əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh” desin; **9**-Səcdəni uzatsın, oturanda əllərini budlarının üstünə qoysun; **10**-İkinci səcdəyə getmək üçün bədən aram olan halda “Allahu əkbər” desin; **11**-Səcdələrdə salavat desin; Əgər bu salavatı səcdədə tövsiyə olunan zikr qəsdilə desə, eybi yoxdur. **12**-Qalxanda əlləri dizlərdən sonra yerdən götürsün; **13**-Kişilər qolları bədəndən aralı saxlasınlar; qadınlar isə dirsək və qarınlarını yerə qoysunlar, bədən üzvlərini bir-birinə yapışdırsınlar.

Səcdənin sair müstəhəb əməlləri müfəssəl kitablarda bəyan olunmuşdur.

M. 1117: Səcdədə Qur'an oxumaq məkruhdur. Həmçinin, səcdə yerinin toz-torpağını təmizləmək üçün üfürmək də məkruhdur. Əgər üfürmə nəticəsində ağızdan hərf çıxsın, namaz batildir. Səcdədə məkruh olan sair işlər müfəssəl kitablarda deyilmişdir.

VACİB SƏCDƏSİ OLAN QUR'AN SURƏLƏRİ

M. 1118: Qur'anın dörd surəsində: “Vən-nəcm” (Nəcm); “İqrə” (Ələq); “Əlif-Lam-Mim Tənzil” (Səcdə) və “Ha-Mim Tənzil” (Fussilət) surəsində bir vacib səcdə ayəsi vardır. İnsan bu ayəni oxuduqda və ya ona qulaq asdıqda, ayəni bitəndən sonra dərhal səcdəyə getməlidir. Əgər unutsa, yadına düşdüyü zaman səcdə etməlidir.

M. 1119: Əgər insan səcdə ayəsini oxuyan vaxt həmin ayəni başqasından da eşitsə, bir səcdə kifayətdir; istər ona qulaq assın, istərsə də eşitsin. Həmçinin əgər o ayəni birgə oxuyan qrupa qulaq assa da, məsələnin hökmü belədir. Amma əgər səcdə ayəsini bir dəfə oxusa, yaxud ona qulaq assa və sonra onu yenidən oxusa, yaxud qulaq assa, iki səcdə etməlidir.

M. 1120: Bir şəxs namazdan başqa hallarda bu ayələri səcdə halında oxusa, yaxud ona qulaq assa, başını səcdədən qaldırıb yenidən səcdə etməlidir.

M. 1121: Əgər dəli, yaxud həddi-bülüğa çatmamış uşaq səcdə ayəsini Quran qəsdilə oxusa, o ayəyə qulaq asan adam səcdə etməlidir, amma əgər bir şəxs səcdə ayəsini Quran oxumaq qəsdini olmadan oxusa (yuxuda oxuyan şəxs kimi), ona qulaq asmaqla səcdə vacib olmaz. Lakin əgər səcdə ayəsini radio və ya maqnitofondan eşitsə, ehtiyata əsasən, səcdə etməsi lazımdır. Amma əgər qarının səsini onun qıraət ilə eyni zamanda yayan bir alətin vasitəsilə səcdə ayəsinə qulaq assa, səcdə etməsi vacibdir.

M. 1122: Qur'anın vacib səcdələrində niyyət etmək və alını səcdənin düzgün olduğu bir şeyin üzərinə qoymaq lazımdır. Səcdə edilən yer qəsbə olmamalıdır, amma namazın səcdəsində olan başqa şərtlərə riayət etmək lazım deyil.

M. 1123: Qur'anın vacib səcdəsini elə etmək lazımdır ki, "səcdə edir" -deyilsin.

M. 1124: Əgər Qur'anın vacib səcdələrində alını səcdə niyyəti ilə yerə qoysa - hətta zikr deməsə də, kifayətdir, zikr demək müstəhəbdir. Daha yaxşı olar ki, bu zikr deyilsin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا وَتَصَدِيقًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عِبَادِيَّةً وَرِقًّا سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعْبُدًا
وَرِقَالًا مُسْتَنْكَفًا وَلَا مُسْتَكْبِرًا بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ ضَعِيفٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ

“La ilahə illəllahu həqqən həqqə. La ilahə illəllahu imanən və təsdiqə. La ilahə illəllahu ubudiyətən və rıqqa. Səcədu ləkə ya Rəbbi, təəbbudən və rıqqa. La mustənkifən və la mustəkberən bəl ənə əbdun zəlilun, zəifun, xaifun, mustəcir”.

8: TƏŞƏHHÜD

M. 1125: Namaz qılan bütün vacib və müstəhəb namazların ikinci rəkətində, məğrib namazının üçüncü, zöhr, əsr və işa namazlarının dördüncü rəkətində ikinci səcdədən sonra oturub bədəni aram halda təşəhhüd oxumalıdır. Yəni deməlidir:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Əşhədu ən la ilahə illəllah, vəhdəhu la şərəkə ləh, və əşhədu ənne Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh. Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”.

M. 1126: Təşəhhüdün kəlmələri düzgün ərəbcə və adi qaydada, bir-birinin ardınca deyilməlidir.

M. 1127: Əgər namaz qılan bilərəkdən təşəhhüdü tərək etsə, namazı batildir. Əgər təşəhhüdü unudub ayağa qalxsə və rükudan əvvəl təşəhhüdü demədiyi yadına düşsə, oturub təşəhhüdü deməli, yenidən ayağa durub həmin rəkətdə yerinə yetirməli olan şeyləri oxuyub namazı qurtarmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, lazımsız yerə qalxdığına görə iki səcdeyi-səhv etməlidir. Amma rükuda və ya ondan sonra, yaxud namazın salamından sonra yadına düşsə, məsələnin geniş izahı var ki, gələcək¹.

M. 1128: Müstəhəbdir ki, namaz qılan şəxs təşəhhüd deyən halda sol budunun üstündə oturub, sağ ayağının üstünü sol ayağının altına qoysun. Təşəhüddən qabaq “Əlhəmdü lillah” və ya “Bismillahi və billahi vəlhəmdü lillah və xəyrul-əsməi lillah” demək də müstəhəbdir. Həmçinin müstəhəbdir ki, əlləri dizlərinin üstünə qoysun, barmaqlarını bir-birinə yapışdırıb, ətəyinə baxsın. Təşəhhüd qurtarandan sonra isə “Vətəqəbbəl şəfaətəhu vərfə’ dərəcətəh” -desin.

M. 1129: Müstəhəbdir ki, qadınlar təşəhhüd oxuyanda budlarını bir-birinə yapışdırsınlar.

9: NAMAZIN SALAMI

M. 1130: Namazın axıncı rəkətinin təşəhhüdündən sonra namaz qılan oturan və bədənin aram olduğu halda belə deməlidir:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ

“Əssəlamu ələykum”. Daha ehtiyatlı müstəhəbə görə,

وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Və rəhmətullahi və bərəkətuh” da əlavə etsin. Yaxud belə desin:

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

1. 1276-cı məsələdən sonrakı məsələlərə müraciət olunsun.

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”. Baxmayaraq ki, bu halda ehtiyata əsasən, “Əssəlamu ələykum” demək də vacibdir. Müstəhəbdir ki, vacib salamı deməzdən qabaq

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh” - desin.

M. 1131: Əgər bir şəxs namazın salamını bilərəkdən tərk etsə, namazı batildir. Amma əgər onu unutsa və namazın şəkli və ardıcılığı pozulmamış yadına düşsə, bu halda qəsdən, yaxud səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən birini görməmişdirsə, məsələn, qiblədən dönməmişsə, salamı deməlidir, namazı da düzgündür. Lakin əgər danışıq olsa, namazın salamını deyib iki səhv səcdəsi də etməlidir.

M. 1132: Əgər namazın salamını unutsa və çox fasilə düşüb fasiləsizlik pozulduqdan sonra yadına düşsə, bu halda namazın ardıcılığı pozulmazdan əvvəl qəsdən, yaxud səhvən edilməsi namazı batil edən işlərdən birini görməmişdirsə, məsələn, qiblədən dönməmişsə, salamı deməsi lazım deyil və namazı düzgündür. Amma namazın ardıcılığı pozulmazdan əvvəl, səhvən və ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görübsə, namazı batildir.

10: TƏRTİB (ARDICILLIQ)

M. 1133: Namaz qılan namazın hissələrini və vaciblərini deyilən sıra və ardıcılıqla yerinə yetirməlidir. Əgər namazın tərtibini qəsdən pozsa, məsələn, surəni Həmdədən qabaq oxusa, yaxud səcdəni rükudan qabaq etsə, namazı batildir.

M. 1134: Əgər namazın rüknündən birini unudub sonrakı rüknü yerinə yetirsə, məsələn, rükunu yerinə yetirməzdən əvvəl səcdəyə getsə, namazı batildir.

M. 1135: Əgər bir rüknü unudub ondan sonrakı, rükn olmayan bir əməli yerinə yetirsə, məsələn, iki səcdəni yerinə yetirməzdən qabaq təşəhhüd oxusa, unuduğu rüknü yerinə yetirməli, ondan qabaq səhvən oxuduqlarını yenidən yerinə yetirməlidir.

M. 1136: Əgər rükn olmayan bir şeyi unudub ondan sonrakı rüknü yerinə yetirsə, məsələn, Həmdi unudub rükuya getmiş olsa, namazı düzgündür.

M. 1137: Əgər rükn olmayan bir şeyi unutsa və ondan sonra rükn olmayan başqa bir şeyi yerinə yetirsə, məsələn, Həmdi unudub surəni oxumuş olsa, bu halda ondan sonrakı rüknə məşğuldursa, məsələn, rükuda Həmdi oxumadığı yadına düşsə, gərək keçsin, namazı da düzgündür. Amma sonrakı rüknə daxil olmayıbsa, unuduqlarını, məsələn Həmdi yerinə yetirməli, sonra səhvən əvvəl oxuduğunu, məsələn surəni yenidən oxumalıdır.

M. 1138: Əgər birinci səcdəni ikinci səcdə gümanı ilə və ya ikinci səcdəni birinci səcdə gümanı ilə yerinə yetirsə, namazı düzgündür. Onun birinci səcdəsi birinci, ikinci səcdəsi də ikinci səcdə hesab olunur.

11: FASILƏSİZLİK (MUVALAT)

M. 1139: İnsan namazı fasiləsizliklə qılmalıdır, yəni namazın rüku, səcdə və təşəhhüd kimi əməlləri bir-birinin ardınca, fasiləsiz yerinə yetirməlidir. Namazda oxuduqları da adi qaydada bir-birinin ardınca olmalıdır. Əgər bunların arasında müəyyən qədər fasilə salsa və ona “namaz qılır” –deyilməsə, namazı batildir.

M. 1140: Əgər namazda, hərflərin, yaxud kəlmələrin arasında səhvən fasilə salsa və bu fasilə namazın surətini pozacaq qədərində olmasa, sonrakı rüknə başlamayıbsa, o hərfləri, yaxud kəlmələri yenidən adi qaydayla deməlidir. Amma əgər sonrakı rüknə daxil olubsa, namazı düzgündür.

M. 1141: Rüku və səcdəni uzatmaq, böyük surələr oxumaq namazın fasiləsizliyinə xələl yetirmir.

QÜNUT

M. 1142: Bütün vacib və müstəhəb namazlarda, ikinci rəkətin rükusundan qabaq qünut tutmaq müstəhəbdir. Vətr namazının bir rəkət olmasına baxmayaraq, rükudan qabaq qünut tutmaq müstəhəbdir. Cümə namazının hər rəkətində bir qünut vardır. Ayat namazının beş, Fitir və Qurban bayramı namazlarının isə hər birinin birinci rəkətində beş, ikinci rəkətində isə dörd qünut var.

M. 1143: Əgər namaz qılan qünut tutmaq istəsə, vacib ehtiyata əsasən, əlləri qaldırılmalıdır. Müstəhəbdir ki, əlləri üzünün müqabilinə qədər qaldırsın, əllərin içi səmaya doğru olsun və rəca qəsdilə əllərinin

baş barmağından başqa barmaqlarını bir-birinə yapışdırın və hər iki əlinin içini bir-birinin yanında tutub, bir-birinə bitişdirsin, qünut zamanı əllərinin içinə baxsın.

M. 1144: Qünutda hər zikri, hətta bir dəfə “subhanəllah” belə desə, kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, belə desin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ
السَّبْعِ وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“La ilahə illəllahul-həlimal-kərim. La ilahə illəllahul-əliyyul-əzim. Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb’i və Rəbbil-ərəzinəs-səb’i və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim. Vəl-həmdulillahi Rəbbil-ələmin”.

M. 1145: Müstəhəbdir ki, namaz qılan qünutu ucadan oxusun. Amma namazı camaatla qılan şəxs səsini imam eşidərsə, qünutu ucadan oxuması müstəhəb deyil.

M. 1146: Əgər qəsdən qünut tutmasa, qəzası yoxdur. Amma unutsa və rüku qədərinə əyilməzdən qabaq yadına düşsə, müstəhəbdir ki, durub qünut tutsun. Əgər rükuda yadına düşsə, müstəhəbdir ki, rükudan sonra qəzasını etsin; və əgər səcdədə yadına düşsə, müstəhəbdir ki, namazın salamından sonra qəza etsin.

NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ

1: HƏMD SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”- yəni başlayıram dünyada həm möminə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız möminə rəhm edən Allahın adı ilə.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Əlhəmdulillahi Rəbbil-ələmin”- yəni həmd və səna yalnız o Allaha məxsusdur ki, bütün mövcudatı tərbiyə edəndir.

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Ər-rəhmanir-rəhim”- yəni, dünyada həm möminə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız möminə rəhm edəndir.

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

“Maliki yəumiddin”- yəni, o Allah Qiyamət gününün ixtiyar sahibidir.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

“İyyakə nə’budu və iyyakə nəstəin”- yəni, yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik.

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“İhdinəs-siratəl müstəqim”- yəni, bizi (İslam dinindən ibarət olan) doğru yola hidayət et!

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

“Siratəl-ləzinə ən’əmtə ələyhim”- yəni, o şəxslərin yoluna hidayət et ki, onlara nemət vermişən (peyğəmbərlər, onların canişinləri, şəhidlər və siddiqlər).

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

“Ğəyiril-məğzubi ələyhim vələzzallin”- yəni, o şəxslərin yoluna hidayət etmə ki, onlara qəzəb etmişən; və onların yoluna yox ki, yollarından azıblar.

2: “TÖVHİD” SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bismillahir rəhmanir rəhim” yəni, başlayıram dünyada həm möminə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız möminə rəhm edən Allahın adı ilə.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“Qul huvəllahu əhəd”- yəni, (Ey Muhəmməd) de ki, Allah yeganədir.

اللَّهُ الصَّمَدُ

“Allahus-səməd”- yəni, Allah bütün mövcudatlardan ehtiyacsızdır və hamı ona ehtiyaclıdır.

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

“Ləm yəlid və ləm yuləd”- yəni, övladı yoxdur və heç şəxsin də övladı deyil.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

“Və ləm yəkul-ləhu kufuvən əhəd”-yəni, heç kəs Onun misli, tayı-bərabəri deyil.

3: RÜKU, SƏCDƏ VƏ ONLARDAN SONRA MÜSTƏHƏB OLAN ZIKRLƏRİN TƏRCÜMƏSİ:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih”- yəni, mənim böyük Pərvərdigarım hər eyib və nöqsandan pak və münəzzəhdir və mən Ona həmd-sitayiş etməyə məşğulam.

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-ə’la və bihəmdih”- yəni, mənim məqamı hamıdan uca olan üstün Pərvərdigarım hər eyib və nöqsandan pak və münəzzəhdir, mən də Ona həmd-sitayiş etməyə məşğulam.

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

“Səmiəllahu limən həmidəh”- yəni, Allah, Ona həmd-səna edənin həmd-sənasını eşidir və qəbul edir.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ

“Əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh”-yəni, bağışlanmaq və məğfirət istəyirəm mənə pərvəriş verən Allahdan və mən Onun tərəfinə qayıdıram.

بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ

“Bihəulillahi və quvvətihi əqumu və əq’ud”- yəni, Allah-taalanın köməyi və qüvvəsilə oturub-dururam.

4: QÜNUTUN TƏRCÜMƏSİ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ

“La ilahə illəllahul-həlimul-kərim”- yəni, kərim və helmlı (yumşaq, səbirli) olan, vahid və misilsiz Allahdan başqa ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

“La ilahə illəllahul-əliyyul-əzim”- yəni, Böyük, uca məqamlı olan, vahid və misilsiz Allahdan başqa ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur.

سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ

“Subhanəllahi Rəbbis-səmavatis-səb”i və Rəbbil-ərəzinəs-səb”i”- yəni, yeddi göyün və yeddi yerin Pərvərdigarı olan Allah hər eyib və nöqsandan pak və münəzzəhdir.

وَمَا فِيهِنَّ وَمَا يُبَيِّنُهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

“Və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim”- yəni, göylərdə, yerlərdə və onların arasında olan hər bir şeyin və böyük ərşin Rəbbidir.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Vəlhəmdu lillahi Rəbbil-aləmin”- yəni, Həmd və səna, bütün mövcudatları tərbiyə edən Allaha məxsusdur.

5-TƏSBIHATI-ƏRBƏƏNİN TƏRCÜMƏSİ:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vallahu əkbər” —yəni, hər eyib və nöqsandan pak və münəzzəhdir Allah, həmd yalnız Ona məxsusdur, misilsiz Allahdan başqa ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur. Allah, vəsf olunmaqdan daha böyükdür.

6-TƏŞƏHHÜD VƏ SALAMIN TƏRCÜMƏSİ:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

“Əşhədu əlla ilahə illəllah, vəhdəhu la şərikə ləh”- yəni, Şəhadət verirəm ki, tək və şəriksiz Allahdan başqa pərəstişə layiq olan heç bir məbud yoxdur.

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

“Və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh”- yəni, şəhadət verirəm ki, Mühəmməd (s) Allahın bəndəsi və Onun rəsulu, göndərdiyidir.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”–yəni, Xudaya! Mühəmmədə və Onun Əhi-beytinə Rəhmət göndər.

وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ

“Və təqəbbəl şəfaətəhu vərfə’ dərəcətəh”- yəni, Peyğəmbərin şəfaətini qəbul et, O həzrətin dərəcəsinə Öz yanında ucalt!

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh”- yəni, salam olsun sənə, ey Peyğəmbər! Allahın rəhmət və bərəkəti olsun sənə!

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”- yəni, Allah salanı biz namaz qılanlara və Onun bütün yaxşı əməlli bəndələrinə olsun!

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”–yəni, Allahın salanı, rəhməti və bərəkəti sizə olsun!

NAMAZIN TƏQİBATI

M. 1147: Müstəhəbdir ki, insan namazdan sonra bir qədər təqibatla, yəni zikr, dua və Qur’an oxumaqla məşğul olsun. Daha yaxşı olar ki, öz yerindən hərəkət etməmiş, dəstəmaz, qüsl və ya təyəmmümü batil olmamış üzü qibləyə təqibəti oxusun. Təqibatın ərəbcə olması lazım deyil. Amma daha yaxşı olar ki, dua kitablarında qeyd olunanları oxusun. Çox sifariş olunan təqibatlardan biri həzrət Zəhranın (s) təsbihidir ki, bu qaydayla deyilməlidir: **34** dəfə Allahu Əkbər, **33** dəfə Əlhəmdü lillah, **33** dəfə Subhanəllah. “Subhanəllah”ı “Əlhəmdü lillah”dan qabaq da demək olar, amma daha yaxşı olar ki, sonra deyilsin.

M. 1148: Müstəhəbdir ki, namazdan sonra şükür səcdəsi edilsin. Əgər alını şükür etmək məqsədilə yerə qoysalar, kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, **100** dəfə, yaxud üç dəfə və ya bir dəfə “şükürən lillah”, yaxud “şükürən”, yaxud da “əfvən” deyilsin. Həmçinin müstəhəbdir ki, insana nemət yetişən zaman, yaxud hər hansı bəla ondan uzaqlaşdıqda şükür səcdəsi etsin.

PEYĞƏMBƏRƏ (S) SALAVAT

M. 1149: İnsan həzrət Peyğəmbərin (s) Mühəmməd və Əhməd kimi mübarək adlarını, yaxud o cənabın Mustafa və Əbul-Qasim kimi ləqəb və künyəsini desə, yaxud eşitsə, hətta namazda olsa da, salavat deməsi müstəhəbdir.

M. 1150: Həzrət Peyğəmbərin (s) mübarək adını yazanda salavatı da yazmaq müstəhəbdir. Həmçinin daha yaxşı olar ki, nə zaman o həzrət yad edilsə, salavat göndərsin.

NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

12 şey namazı batil edir və onlara mübtilat deyilir:

1-Namaz əsnasında onun düzgünlüyünün şərtlərindən hər hansı birinin pozulması. Məsələn, namaz qılan namaz əsnasında namaz qıldığı yerin qəsb olduğu bilsə.

2-Namaz əsnasında qəsdən, səhvən, yaxud çarəsizlikdən dəstəmazı, ya qüslü batil edən bir işin baş verməsi, məsələn, insandan bövl xaric olması. Amma bövl və qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməyən şəxsdən namaz əsnasında bövl və qait xaric olarsa və dəstəmazın hökmlərində deyilən göstərişlərə əsasən əməl edərsə, namazı batil olmaz. Həmçinin əgər namaz əsnasında istihazəli qadından qan xaric olarsa, istihazə qaydalarına əməl etdiyi təqdirdə, namazı düzgündür.

M. 1151: Əgər bir şəxs ixtiyarsız olaraq yuxulasa, amma namaz əsnasında, yaxud ondan sonra yuxuladığını bilməsə, namazı yenidən qılmalıdır.

M. 1152: Əgər öz ixtiyarı ilə yatdığını bilsə, amma, namazdan sonra və ya namaz əsnasında namaz qılmasını unudaraq yatmasında şəkk etsə, namazı düzgündür.

M. 1153: Əgər səcdə halında yuxudan ayılıb namazın axırncı səcdəsi və ya namazdan sonrakı şükür səcdəsində olmasında şəkk etsə, o namazı yenidən qılmalıdır.

3-Şiə olmayan bəzi şəxslər kimi əllərini bir-birinin üstünə qoymaq. Bu əmələ “Təkəttüf” deyilir, namaz halında belə etmək haramdır və ehtiyata əsasən, namazın batil olmasına səbəb olur.

M. 1154: Əgər namaz qılan şəxs ədəb üçün əlləri bir-birinin üstünə qoysa, hətta onlar kimi olmasa belə, vacib ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır. Amma əgər unutmazlıq, yaxud çarəsizlik üzündən, yaxud da başqa bir iş üçün, məsələn əli qaşmaqdan ötrü və s. əlləri bir-birinin üstünə qoysa, eybi yoxdur.

4-Həmd oxuyandan sonra “amin” demək. Amma əgər səhvən və ya təqiyə üzündən desə, namazı batil olmaz.

5-Qəsdən qibləyə arxa çevirmək, yaxud ondan sağa, ya sola dönmək. Hətta əgər qəsdən bir az dönsə və ona “üzü qibləyədir” – deyilməsə, sağ və ya sol tərəfə çatmasa belə, namazı batildir.

M. 1155: Əgər qəsdən, yaxud səhvən bütün üzünü qiblənin sağına, yaxud soluna döndərsə, namazı batildir və birinci namazını bitirməsi lazım deyil. Amma əgər başını azacıq döndərsə—istər qəsdən, istərsə də səhvən olsa, namazı batil deyil.

6-Qəsdən, hətta mənası olmayan bir, yaxud artıq hərf demək; istər onun mənasını qəsd etsin, istərsə də etməsin. Amma səhvən desə, namaz batil olmaz.

M. 1156: Əgər çarəsizlik üzündən bir, yaxud artıq hərf desə, ehtiyata əsasən, namazı batildir.

M. 1157: Namazda öskürməyin, ah çəkməyin və gəyirməyin eybi yoxdur. Amma “ah”, “ax” kimi kəlmələri qəsdən desə, namazı batildir.

M. 1158: Əgər müəyyən bir kəlməni zikr qəsdilə ilə desə, məsələn, zikr qəsdilə “Allahu əkbər” desə və onu deyən vaxt səsini ucaldaraq başqasına bir şey anlatmaq istəsə, eybi yoxdur. Amma müəyyən bir şeyi bir şəxsə başa salmaq üçün onu desə, əgər zikr qəsdilə olmasa, namazı batildir. Hətta əgər zikr qəsdilə olsa da, ehtiyata əsasən, namazını yenidən qılmalıdır.

M. 1159: Namazda Qur’anın vacib səcdəsi olan və hökmləri cənabət bölməsində deyilən dörd surədən başqa yerlərini Quran qəsdilə oxumağın eybi yoxdur. Həmçinin fars dilində və ya başqa bir dildə olsa da, namazda dua etmək olar.

M. 1160: Əgər Həmd-surənin və namazın zikrlərinin bəzi hissələrini qəsdən, yaxud ehtiyat üçün bir neçə dəfə təkrar etsə, eybi yoxdur.

M. 1161: İnsan namaz halında başqasına salam verməməlidir. Amma başqası ona salam versə, gərək elə cavab versin ki, salam kəlməsi əvvəldə olsun. Məsələn, “əssəlamu əleykum” –desin, “əleykumus-salam” yox. Vacib ehtiyata əsasən, salamın cavabının

hissələri salamın özünün hissələri kimi olsun. Məsələn, “əleykumus-salam”ın cavabında “əssəlamu əleykum” –desin. Onun cavabında “səlamun əleykum”, yaxud “əssəlamu əleyk” –deyə bilməz.

M. 1162: İnsan salamın cavabını–istər namaz halında, istərsə də başqa vaxtlarda, dərhal deməlidir. Əgər namaz halında, qəsdən, yaxud unudaraq salamın cavabını gec versə, belə ki, artıq o salamın cavabı hesab olunmasa, bu halda cavab verməməlidir; əgər namazda olmasa da, cavab vermək vacib deyil.

M. 1163: Salamın cavabı elə verilməlidir ki, salam verən eşitsin. Əgər salam verən kar olsa, insan adi qaydada onun cavabını versə, kifayətdir. Amma salamın cavabını hətta işarəylə belə, ona başa sala bilməsə, onun salamının cavabı vacib deyil.

M. 1164: Namaz qılan şəxs salamın cavabını Quran qiraəti qəsdilə deyil, cavab qəsdilə verməlidir. Amma dua qəsdilə, salam verənə Allahdan sağlamlıq istəmək niyyətilə cavab verməyin eybi yoxdur.

M. 1165: Əgər qadın və ya naməhrəm kişi, yaxud müməyyiz, yəni, yaxşını-pisi seçə bilən uşaq namaz qılan şəxsə salam versə, namaz qılan onun cavabını verməlidir.

M. 1166: Əgər namaz qılan şəxs salamın cavabını verməsə, günah etmişdir, amma namazı düzgündür.

M. 1167: Əgər bir şəxs namaz qılana səhv salam versə, belə ki, salam hesab olunmasa, onun cavabı vacib deyil.

M. 1168: Zarafat və məsxərə üzündən salam verən bir şəxsin salamını almaq vacib deyil. Vacib ehtiyata əsasən, qeyri-müsəlman kişi və ya qadının salamının cavabında təkcə “salam”, yaxud “əleyk” deyilsin.

M. 1169: Əgər bir şəxs bir qrup adama salam versə, onun salamının cavabı hamısına vacibdir. Amma, əgər biri cavab verərsə, kifayətdir.

M. 1170: Əgər bir şəxs bir qrup adama salam versə və salam verənin qəsd etmədiyi bir nəfər cavabını versə, o salamın cavabı yenə də oradakıların hamısına vacibdir.

M. 1171: Əgər bir şəxs bir qrup adama salam versə və onların arasında namaz qılmağa məşğul olan bir şəxs salam verənin onu da qəsd edərək salam verdiyində şəkk etsə, həmçinin əgər onu da qəsd etdiyini bilsə, amma başqası salamın cavabını versə, cavabını verməməlidir. Amma əgər onu da qəsd etdiyini bilsə və başqası cavab verməsə, onun cavabını verməlidir.

7-Namazda bilərəkdən səsli gülmək. Amma gülümsəmək (təbəssüm etmək), yaxud səhvən, namazın surəti pozumayacaq həddə səsli gülmək, namazı batil etmir.

M. 1172: Əgər gülüş səsinin qarşısını almaq üçün halı dəyişilsə, məsələn rəngi qızarsa və o, namaz qılan halından çıxsa, namazını yenidən qılmalıdır.

8: Dünyə işləri üçün bilərəkdən və ucadan ağlamaq. Amma əgər dünyə işləri üçün astadan ağlasa, eybi yoxdur. Lakin əgər Allah qorxusundan, yaxud Axirətdən ötrü ağlasa–istər alçaq səsle olsun, istərsə də uca səsle, eybi yoxdur. Üstəlik bu, ən yaxşı əməllərdəndir.

9: Əl çalmaq, havaya atılmaq və bu kimi işlər görsə və namazın surətini pozsa; istər az olsun, istərsə də çox; istər qəsdən, istərsə də unutqanlıq üzündən. Amma əllə bir şeyə işarə etmək kimi namazın surətini pozmayan işlərin eybi yoxdur.

M. 1173: Əgər namaz əsnasında o qədər sakit qalsa ki, artıq “namaz qılır” –deyilməsə, namazı batildir.

M. 1174: Əgər namaz əsnasında müəyyən bir iş görsə, yaxud müəyyən qədər sakit qalıb sonra namazın pozulub-pozulmamasında şəkk etsə, namazı düzgündür.

10: Namazın surətini pozacaq həddə yemək və içmək.

M. 1175: Vacib ehtiyata əsasən, namazda ürfi (normal) fasiləsizliyi pozan yeyib-içməkdən də çəkinmək lazımdır.

M. 1176: Əgər namaz əsnasında dişlərin arasında qalan yemək qalıqlarını udsa, namaz batil olmaz. Əgər ağızda olan qənd, şəkər və bu kimi şeylər namazda yavaş-yavaş əriyib su olsa və namaz qılan onu udsa, namaza xələl gəlməz.

11: İkirəkətli və üçrəkətli namazlarda, həmçinin dördrəkətli namazların ilk iki rəkətində şəkk etmək. Onların izahı gələcək.

12: Namazın rüknünü qəsdən və ya səhvən azaldıb-çoxaltmaq, yaxud rükn olmayan şeyləri qəsdən artırıb-azaltmaq.

M. 1177: Əgər bir şəxs namazdan sonra, namaz əsnasında onu batil edən işlərdən görüb-görməməsi barədə şəkk etsə, namazı düzgündür.

NAMAZDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M. 1178: Namazda üzü azacıq sağa və ya sola döndərmək, gözləri yummaq (rükuda gözləri yummağın eybi yoxdur), yaxud sağa-sola döndərmək, saqqal və əllərlə oynamaq, barmaqları bir-birinə keçirtmək,

ağızın suyunu atmaq, Qur'anın, kitabın, yaxud üzüyün yazılarına baxmaq, həmçinin, Həmd və surəni oxuyan və zikrləri deyən vaxt başqasının sözünü eşitmək üçün sakit olmaq məkruhdur. Ümumiyyətlə, xüzu və xüşunu¹ aradan aparən hər hansı bir iş məkruhdur.

M. 1179: İnsanın yuxusu gəldiyi, habelə bövl və qaitin qarşısını aldığı vaxt namaz qılması məkruhdur. Həmçinin namazda ayağı sıxan dar corab geymək də məkruhdur. Bundan başqa sair məkruhlər də vardır ki, müfəssəl kitablarda qeyd olunmuşdur.

VACİB NAMAZI POZMAĞIN İCAZƏLİ OLDUĞU YERLƏR

M. 1180: Ehtiyata əsasən, ixtiyar üzündən vacib namazı pozmaq olmaz, amma can və malın hifz olunması, cana və mala dəyən zərərin qarşısını almaq üçün pozmağın eybi yoxdur.

M. 1181: Əgər öz canını, yaxud canının qorunması vacib olan bir şəxsi, yaxud qorunub-saxlanması vacib olan əmlakı (malı) hifz etmək namazı pozmadan mümkün olmasa, gərək namazı pozsun. Amma əhəmiyyəti olmayan bir şeydən ötrü namazı pozmaq məkruhdur.

M. 1182: Əgər bir şəxs namaz vaxtının çox olduğu vaxtda namaza başlasa və borc sahibi öz borcunu istəsə, onda namaz üstündə onun borcunu verə bilərsə, elə o halda verməlidir; yox əgər namazı pozmadan verə bilməsə, namazı pozub, borcunu qaytardıqdan sonra qılmalıdır.

M. 1183: Əgər namaz əsnasında məscidin nəcis olduğunu bilsə, vaxtın az olduğu halda namazı qılıb qurtarmalıdır; amma vaxt çox olsa, namaz əsnasında məscidi paklamaq mümkün olarsa və məscidi paklamaq namazın şəklini pozmasa, gərək namaz əsnasında məscidi paklasın. Amma əgər məscidi paklamaq namazın şəklini pozsa, məscidin nəcis olması ona qarşı hörmətsizlik, yaxud nəcisin başqa yerlərə də keçməsinə səbəb olsa və yaxud namazı qurtardıqdan sonra paklamaq, paklamağın təcili olmasıyla ziddiyyət təşkil etsə, namazı kəsməli, məscidi paklamalı və sonra namazı qılmalıdır. Əks təqdirdə, namazını kəsə, məscidi paklaya və sonra namazını qıla bilər, amma bu, vacib deyil.

1. Allahın əzəməti müqabilində təzim, Onun dərgahında bəndəçiliyin, zəlilliyin izhar edilməsi.

M. 1184: Namazı pozmalı olan şəxs onu tamamlasa, günah etmişdir və onun namazının düzgünlüyü işkallıdır.

M. 1185: Əgər rüku qədərində əyilməzdən qabaq azan və iqaməni unutduğu yadına düşsə, namazın vaxtı çox olan təqdirdə, onları demək üçün namazı pozması müstəhəbdir. Amma əgər təkcə iqaməni unutmuşsa və Həmd oxumazdan qabaq yadına düşsə, namazını kəsib iqaməni deyə bilər. Amma iqaməni deyib, azanı unutmuşsa, namazı kəsmək ehtiyatın ziddindədir.

ŞƏKLƏR

Namazın şəkləri **23** qismdir. Onların səkkizi namazı batil edir, altısına etina olunmamalıdır, doqquzunda isə namaz düzgündür.

I: NAMAZI BATIL EDƏN ŞƏKLƏR

M. 1186: Namazı batil edən şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

1-İkirəkətli namazların rəkətlərinin sayındakı şəkk; məsələn sübh namazı və səfərdə olan şəxsin namazı kimi. Amma ikirəkətli müstəhəb namazların, habelə bəzi ehtiyat namazlarının rəkətlərinin sayındakı şəkk namazı batil etmir.

2-Üçrəkətli namazın rəkətlərinin sayında şəkk;

3-Dödrəkətli namazda bir rəkət və ya daha artıq qılınmasında şəkk etmək;

4-Dödrəkətli namazlarda, ikinci səcdədən qalxmazdan qabaq iki rəkət, yoxsa artıq qılınmasında şəkk etmək.

5-İki rəkətlə beş, yaxud iki rəkətlə beşdən artıq rəkət arasında şəkk etmək;

6-Üç rəkətlə altı rəkət və ya üç rəkətlə altı rəkətdən artıq arasında şəkk etmək;

7-Dörd rəkətlə altı və ya dörd rəkətlə altıdan artıq rəkətlərdəki şəkk;

8-Ümumiyyətlə neçə rəkət qıldığını bilmədiyi namazın rəkətlərində şəkk etmək;

M. 1187: Əgər insan üçün batil edən şəklərdən biri baş versə, namazı kəsə bilər, amma yaxşıdır ki, bir qədər fikirləşsin, əgər şəkkində qalsa, namazını kəssin.

2: ETINA OLUNMAMALI ŞƏKLƏR

M. 1188: Etina olunmamalı şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

1-Yerinə yetirilmə məhəlli keçmiş olan şeylərdəki şəkk; Məsələn, surə oxuyarkən Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə.

2-Namazın vacib salamından sonrakı şəkk;

3-Namazın vaxtı keçəndən sonrakı şəkk;

4-Kəsirüş-şəkk, yəni çox şəkk edən şəxsin şəkki.

5-Pişnamazın, namazın rəkətlərinin sayında etdiyi şəkk—əgər məmum onların sayını bilirsə. Həmçinin məmumun namazın rəkətlərinin sayında etdiyi şəkk—əgər imam onların sayını bilirsə; Namazın əməllərindəki şəkk də belədir.

6-Müstəhəb namazlardakı şəkk. Bunların izahı belədir:

1-MƏHƏLLİ KEÇƏN ŞEYLƏRDƏ ŞƏKK ETMƏK

M. 1189: Əgər bir şəxs namaz əsnasında onun vacib əməllərindən birini yerinə yetirib-yetirməməsində, məsələn, Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, bu halda ondan sonra yerinə yetirilməli olan əmələ başlamamış olsa, şəkk etdiyi hissəni yerinə yetirməlidir. Amma ondan sonra yerinə yetirməli olduğu işə başlayıbsa, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1190: Əgər hər hansı ayəni oxuyanda, ondan qabaqkı ayəni oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma əgər ayənin axırını oxuyanda onun əvvəlini oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən, onu yenidən oxumalıdır.

M. 1191: Əgər rüku, yaxud səcdədən sonra onun zikr və bədənin aram olması kimi vacib işlərini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1192: Əgər səcdəyə gedən halda rüku edib-etməməsində, səcdəyə çatmamışsa qayıdıb qiyamı və rükunu yerinə yetirməlidir. Amma əgər səcdəyə gedən halda rükudan sonra ayağa qalxıb-qalxmamasında şəkk etsə, qayıdıb durmalı və sonra səcdəyə getməlidir.

M. 1193: Əgər ayağa qalxan halda təşəhhüdü, yaxud səcdəni yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, qayıdıb onu yerinə yetirməlidir.

M. 1194: Oturan, yaxud uzanan halda namaz qılan şəxs Həmdi, yaxud təsbihatı oxuyan vaxt səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Əgər Həmd

və ya təsbihatı oxumazdan qabaq səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, gərək onları yerinə yetirsin.

M. 1195: Əgər namazın rüklərindən hər hansı birini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlamayıbsa, onu yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər təşəhhüdü oxumazdan qabaq iki səcdəni edib-etməməsində şəkk etsə, gərək yerinə yetirsin. Amma sonradan yerinə yetirmiş olduğu məlum olsa, rükn artıq olduğuna görə, namazı batildir.

M. 1196: Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı işə məşğul olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər surəni oxumazdan qabaq Həmdi oxumasında şəkk etsə, Həmdi oxumalıdır. Əgər surəni oxuyandan sonra yerinə yetirmiş olduğu məlum olarsa, rükn artıq olmadığı üçün, namaz düzgündür.

M. 1197: Əgər hər hansı rüknü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlayıbsa, məsələn təşəhhüdə başlayandan sonra iki səcdəni yerinə yetirməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma o rüknü yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, bu halda sonrakı rüknə başlamayıbsa, onu yerinə yetirməli və ondan sonrakı əməlləri yerinə yetirməlidir; amma əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı batildir. Məsələn, üçüncü rəkətin təsbihatı-ərbəəsini dedikdən sonra və rükusundan qabaq ikinci rəkətin iki səcdəni yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, onu yerinə yetirməli, sonra təşəhhüd və təsbihatı-ərbəəni təkrar etməlidir. Amma rükuda, yaxud ondan sonra onu yerinə yetirmədiyini xatırlasa, namazı batildir.

M. 1198: Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlayıbsa, öz şəkkinə etina etməməlidir. Məsələn, surəni oxuyanda Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Əgər sonradan onu yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, sonrakı rüknə başlamayıbsa, yerinə yetirməlidir. Amma rüknə başlamış olsa, namazı düzgündür. Buna əsasən, misal üçün, qünutda Həmdi oxumadığı yadına düşsə, gərək oxusun, amma əgər rükuda yadına düşsə, heç bir vəzifəsi yoxdur və namazı düzgündür.

M. 1199: Əgər namazın salamını deyib-deməməsində, yaxud düz deyib-deməməsində şəkk etsə, bu halda namazın təqibatına, yaxud başqa bir namaza başlayıbsa, yaxud camaat arasında “o, namazı

qurtarıb, başqa bir işlə məşğuldur” -deyilən başqa bir işə başlayıbsa, öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma bu kimi işlərdən əvvəl şəkk etsə, salamı deməlidir.

2-SALAMDAN SONRAKI ŞƏKK

M. 1200: Əgər namazın vacib salamından sonra namazının düzgün olub-olmamasında şəkk etsə, məsələn, rüku edib-etməməsində şəkk etsə, yaxud dörd-rəkətli namazın salamından sonra dörd rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma əgər şəkkinin hər iki tərəfi batil olsa, məsələn dörd-rəkətli namazın salamından sonra üç rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə, namazı batildir.

3-VAXT KEÇƏNDƏN SONRAKI ŞƏKK

M. 1201: Əgər bir şəxs namazın vaxtı keçəndən sonra namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə, onu qılmaq lazım deyil. Amma vaxtı keçməzdən qabaq namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə, o namazı qılmalıdır. Hətta əgər qıldığını güman etsə də, yenidən qılmalıdır.

M. 1202: Əgər namazın vaxtı keçəndən sonra onu düzgün qılıb-qılmamasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M.1203: Əgər zöhr və əsr namazının vaxtı keçəndən sonra dörd rəkət namaz qılsa, amma zöhr, yoxsa əsr niyyəti etdiyini bilməsə, dörd rəkət qəza namazı qılmalı və ehtiyata əsasən, onda, ona vacib olan namaz niyyəti etməlidir.

M.1204: Əgər məğrib və işa namazının vaxtı keçəndən sonra bir namaz qıldığını bilsə, amma üç, yoxsa dörd rəkət qıldığını bilməsə, məğrib və işa namazının qəzasını qılmalıdır.

4-KƏSİRÜŞ-ŞƏKKİN (ÇOX ŞƏKK EDƏN İNSANIN) ŞƏKKİ

M. 1205: Əgər bir kəs daimi olaraq, qıldığı üç ardıcıl namazın ən azı birində şəkk etsə, kəsirüş-şəkdir. Əgər onun çox şəkk etməsi qəzəb, qorxu, yaxud halının pərişan olması səbəbindən olmazsa, öz şəkkinə etina etməməlidir. Əgər kəsirüş-şəkk üç ardıcıl namazda şəkk etməsə, kəsirüş-şəkkin hökmü ondan götürülür.

M. 1206: Çox şəkk edən adam əgər bir şeyi yerinə yetirməkdə şəkk etsə, bu halda onu yerinə yetirmək namazı batil etmirsə, niyyətini onun yerinə yetirildiyinə qoymalıdır. Məsələn, əgər rüku edib-etməməsində şəkk

etsə, niyyətini rüku etmiş olduğuna qoymalıdır; əgər onu yerinə yetirmək namazı batil edirsə, niyyəti, onu yerinə yetirmədiyinə qoymalıdır. Məsələn, əgər bir və ya daha artıq rüku etdiyində şəkk etsə, rükunun artıq olması namazı batil etdiyindən, niyyəti birdən artıq rüku etmədiyinə qoymalıdır.

M. 1207: Namazın bir hissəsində çox şəkk edən adam onun başqa hissələrində də şəkk etsə, onun göstərişinə uyğun olaraq əməl etməlidir. Məsələn, səcdə edib-etməməsində çox şəkk edən adam, rükunu yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, onun göstərişinə müvafiq əməl etməlidir. Yəni əgər ayaq üstədirsə, gərək rükunu yerinə yetirsin; səcdəyə gedib-sə, şəkkinə etina etməsin.

M. 1208: Xüsusi bir namazda, məsələn zöhr namazında çox şəkk edən adam başqa namazda da, məsələn əsr namazında şəkk etsə, şəkkin göstərişinə əməl etməlidir.

M. 1209: Əgər bir kəs xüsusi bir yerdə namaz qılında çox şəkk edirsə, bu halda o yerdən başqa yerdə namaz qılında qarşısına şəkk çıxsa, şəkkin göstərişinə əməl etməlidir.

M. 1210: Əgər insan özünün kəsirüş-şəkk olub-olmamasında şəkk etsə, şəkkin göstərişinə əməl etməlidir. Və kəsirüş-şəkk adi adamların halına qayıtdığına əmin olmayınca, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1211: Çox şəkk edən adam müəyyən rüknü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk edib etina etməsə və sonradan onu yerinə yetirməməsi yadına düşsə, bu halda sonrakı rüknə daxil olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir; əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı batildir. Məsələn əgər rüku edib-etməməsində şəkk edib etina etməsə və səcdədən əvvəl rüku etməməsi yadına düşsə, rüku etməlidir; əgər səcdədə yadına düşsə, namazı batildir.

M. 1212: Çox şəkk edən insan rükn olmayan bir şeyi yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə və öz şəkkinə etina etməsə, sonradan yerinə yetirməməsi yadına düşsə, bu halda sonrakı rüknə daxil olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir; əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı düzgündür. Məsələn, əgər Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk edib etina etməsə və qünutda oxumaması yadına düşsə, Həmdi oxumalıdır. Əgər rükuda yadına düşsə, namazı düzgündür.

5- İMAM VƏ MƏMUMUN ŞƏKKİ

M. 1213: Əgər imam namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, məsələn, üç və ya dörd rəkət qılmasında şəkk etsə, bu halda məmum

dörd rəkət qıldığına yəqin, yaxud güman edib imamı başa salsa, imam namazı qurtarmalıdır, ehtiyat namazı da qılmaq lazım deyil. Həmçinin əgər imam neçə rəkət qıldığını yəqin, yaxud gümanla bilsə, məmum da rəkətlərin sayında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Bu hökm namazın əməllərində, məsələn səcdələrin sayında da hakimdir.

6-MÜSTƏHƏB NAMAZDAKI ŞƏKK

M. 1214: Əgər bir şəxs müstəhəb namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, bu halda şəkkin çox tərəfi namazı batil edirsə, niyyəti az tərəfə qoymalıdır. Məsələn, əgər sübh namazının nafiləsində iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə, niyyəti iki rəkət qıldığına qoymalıdır. Amma şəkkin çox tərəfi namazı batil etmirsə, məsələn, iki rəkətlə bir rəkət arasında şəkk etsə, şəkkin hansı tərəfinə əməl etsə, düzgündür. Amma yaxşı olar ki, niyyəti aza qoysun.

M. 1215: Rükün az olması müstəhəb namazı batil edir, amma artıq olması batil etmir. Deməli, əgər müstəhəb namazın işlərindən hər hansı birini unutsa və sonrakı rükənə başladığı vaxt yadına düşsə, o işi yerinə yetirib yenidən həmin rükni yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər rükuda Həmdi oxumadığı yadına düşsə, qayıdıb Həmdi oxumalı, yenidən rükuya getməlidir.

M. 1216: Əgər nafilə namazının işlərinin hər hansı birində şəkk etsə—istər rükun olsun, istərsə də qeyri-rükun, əgər sonrakı hissəyə daxil olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir; yox əgər daxil olmuşsa, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1217: Əgər ikirəkətli müstəhəb namazda rəkətlərin sayına güman etsə, ona əməl etməlidir. Amma əgər gümana əməl etməsi namazın batil olmasına səbəb olarsa, bu halda güman şəkk hökmündədir. Məsələn, əgər gümanı bir rəkətə gedirsə, başqa bir rəkət də qılmalıdır. Əgər ikinci rəkət olmasına ehtimal versə, amma gümanı üçüncü rəkət olsa, namazı o rəkətdə bitirməlidir və namazı düzgündür.

M. 1218: Əgər nafilə namazında, vacib namazda səcdəyi-səhvün vacib olduğu bir iş görsə, yaxud bir səcdəni və ya təşəhhüdü unutsa, namazdan sonra səcdəyi-səhv, yaxud səcdə və təşəhhüddün qəzasını etməsi lazım deyil.

M. 1219: Bir şəxs müstəhəb namazı qılıb-qılmamasında şəkk etsə, bu halda o namaz “Cəfəri-Təyyar” namazı kimi vaxtı müəyyən olmayan namazlardan olsa, qılmadığına hökm etməlidir. Həmçinin

əgər gündəlik namazların nafiləsi kimi müəyyən vaxtı olan namazlardan olsa və vaxtının keçməsindən əvvəl, yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, yenə də qılmadığına hökm etməlidir. Amma əgər vaxtı keçəndən sonra qılıb-qılmamasında şəkk etsə, şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1220: Əgər müstəhəb namaz nəzir, əhd və bu kimi işlərlə insana vacib olsa, o namazın əsnasında namaz qılanın qarşısına şəkk çıxsın, müstəhəb namazdakı şəkk hökmlərinə əməl olunmalıdır.

M. 1221: Əgər bir şəxs berrəkətli müstəhəb namaz olan Vətr namazında bir rəkət, yaxud daha artıq qılmasında şəkk etsə, ehtiyata əsasən, onu yenidən qılmalıdır.

3: DÜZGÜN ŞƏKLƏR

M. 1222: Doqquz halda əgər namaz qılan şəxs dörd rəkətli namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, (fikirləşib) şəkk bir tərəfinə yəqin və ya güman tapsa, həmin tərəfi əsas tutub namazı qurtarmalıdır. Əks təqdirdə, deyiləcək göstərişlərə əməl etməlidir. Bu doqquz hal aşağıdakılardan ibarətdir:

1-İkinci səcdədən başını qaldırıdıqdan sonra iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə; bu halda niyyəti üç rəkətə qoyub, bir rəkət də qılaraq namazı tamamlamalı, namazdan sonra dərhal, sonradan deyiləcək qaydada ehtiyat namazı qılmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, ehtiyat namazını ayaq üstə bir rəkət qılsın.

2-Başını ikinci səcdədən qaldırıdıqdan sonra iki rəkətlə dörd rəkət arasında şəkk etsə, bu halda niyyəti dörd rəkətə qoyub namazı tamamlamalı, namazdan sonra dərhal ayaq üstə iki rəkət ehtiyat namazı qılmalıdır.

3-Başını ikinci səcdədən qaldırıdıqdan sonra iki, üç və dörd rəkət arasında şəkk etsə, niyyəti dördə qoyub, namazdan sonra dərhal iki rəkət ayaq üstə və sonra iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

4-İkinci səcdədən başını qaldırıdıqdan sonra dörd rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etsə, niyyəti dördə qoyub namazı tamamlamalı, namazdan sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir.

Birinci, ikinci, üçüncü və dördüncü hallarda zikr bitdikdən sonra və səcdədən baş qaldırmazdan qabaq şəkk etsə, namazı batildir. Amma müstəhəb ehtiyata əsasən, onların hər birində deyilmiş göstərişə əməl olunmalı və sonra namaz yenidən qılınmalıdır.

5- Namazın hər hansı bir yerində olsa, üç rəkətlə dörd rəkət arasında şəkk etsə, niyyəti dördə qoyub namazı qurtarmalı, sonra bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır. Amma müstəhəb ehtiyata əsasən, ehtiyat namazını oturan halda qılmalıdır.

6- Ayaq üstə olanda rükudan qabaq dörd rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etsə, yerə oturub təşəhhüdü, salamı deyib, bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalı, vacib ehtiyata əsasən, sonra iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

7- Ayaq üstə olanda üç rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etsə, oturub təşəhhüd və salamı deyib sonra ayaq üstə iki rəkət ehtiyat namazı qılmalı, vacib ehtiyata əsasən, sonra iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

8- Ayaq üstə olanda üç, dörd və beşinci rəkətlər arasında şəkk etsə, oturub təşəhhüd deməlidir və namazın salamından sonra iki rəkət ayaq üstə, sonra isə iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalı, vacib ehtiyata əsasən, sonra iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

9- Ayaq üstə olanda beşinci rəkətlə altıncı rəkətdə şəkk etsə, oturmalı, təşəhhüd və salamı deyib, iki səcdəyi-səhv yerinə yetirməli, vacib ehtiyata əsasən, sonra iki əlavə səcdəyi-səhv də etməlidir.

M. 1223: Əgər düzgün şəklərdən biri insanın qarşısına çıxsa, ehtiyata əsasən, namazı pozmamalıdır; əgər pozsa, günah etmişdir. Buna əsasən, üzü qiblədən döndərmək kimi namazı batıl edən bir iş görməzdən qabaq namaza yenidən başlasa, onun ikinci namazı da batildir. Amma əgər namazı batıl edən bu kimi işləri yerinə yetirdikdən sonra (ikinci) namaza başlasa, ikinci namazı düzgündür.

M. 1224: Əgər ehtiyat namazı vacib olan şəklərdən biri namaz əsnasında qarşıya çıxsa, bu halda insan namazı qurtarsa və ehtiyat namazı qılmadan namaza yenidən başlasa, günah etmişdir, amma namazı batıl edən işlərdən birini görmədən namaza başlasa, ikinci namazı da batildir; yox əgər namazı batıl edən işləri gördükdən sonra ikinci namaza başlasa, ikinci namazı düzgündür.

M. 1225: Əgər düzgün şəklərdən hər hansı biri insanın qarşısına çıxsa, bir qədər fikirləşdikdən sonra iki tərəfdən heç biri haqqında qərar çıxara bilməsə, fikirləşməyi bir qədər sonraya qədər davam etdirə bilər. Məsələn, əgər birinci səcdədə şəkk etsə, fikirləşməyi ikinci səcdədən sonraya qədər davam etdirə bilər.

M. 1226: Əgər əvvəldə gümanı iki tərəfdən birinə çox olsa, sonra isə hər iki tərəf onun nəzərində eyni olsa, şəkk göstərişinə əməl

etməlidir. Əgər şəkk əvvəldə hər iki tərəfə bərabər olsa və niyyətini vəzifəli olduğu tərəfə qoysa, sonradan gümanı başqa tərəfə getsə, həmin tərəfi əsas götürüb namazı tamamlamalıdır.

M. 1227: Əgər namazdan sonra, namaz əsnasında, iki rəkət, yaxud üç rəkət qılmasında tərəddüddə olduğunu və niyyəti üç rəkətə qoyduğunu bilsə, amma onun gümanı üç rəkət qılmağa, yaxud hər iki tərəfin onun nəzərində bərabər olmasını bilməsə, gərək ehtiyat namazı qılsın.

M. 1228: Əgər təşəhhüd oxuyan vaxt, yaxud ayağa qalxandan sonra iki səcdəni yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə və elə həmin vaxt iki rəkətlə üç rəkət arasında, yaxud iki rəkətlə dörd rəkət və yaxud iki, üç və dörd arasında şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən, o şəkkın göstərişinə əsasən əməl etməli və namazını da yenidən qılmalıdır.

M. 1229: Əgər təşəhhüdə başlamazdan qabaq iki səcdəni yerinə yetirməsində şəkk etsə, yaxud təşəhhüdü olmayan rəkətlərdə ayağa qalxmazdan əvvəl belə şəkk etsə və həmin vaxt iki rəkətlə üç rəkət arasında, yaxud iki rəkətlə dörd rəkət və yaxud iki, üç və dörd arasında şəkk etsə, namazı batildir.

M. 1230: Əgər ayaq üstə olan halda üçlə dörd, yaxud üç, dörd və beş arasında şəkk etsə və əvvəlki rəkətin iki, yaxud bir səcdəsini yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, namazı batildir.

M. 1231: Əgər insanın şəkki aradan getsə, amma başqa bir şəkk yaransa, məsələn, əvvəl iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə, sonra isə üçlə dörd arasında şəkk etsə, ikinci şəkkın göstərişinə əməl etməlidir.

M. 1232: Əgər namazdan sonra, namazda iki ilə dörd arasında, yoxsa üç ilə dörd arasında şəkk etdiyində şəkk etsə, hər ikisinin göstərişinə əməl etməlidir, namazı da düzgündür.

M. 1233: Əgər namazdan sonra, namaz əsnasında şəkkın qarşıya çıxdığını bilsə, amma batil şəkldən, yoxsa düzgün şəkldən olmasını bilməsə, habelə düzgün şəkldən olmuşsa, hansı qismdən olmasını bilməsə, şəklin göstərişinə əməl etməsi lazım deyil, namazı yenidən qılmalıdır.

M. 1234: Oturan halda namaz qılan şəxs üçün bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalı olan bir şəkk qarşıya çıxsə, bir rəkət oturan halda yerinə yetirməlidir. Əgər ayaq üstə iki rəkət ehtiyat namazı qılmalı olan bir şəkk qarşıya çıxsə, oturan halda iki rəkət qılmalıdır.

M. 1235: Ayaq üstə namaz qılan şəxs ehtiyat namazı qılan vaxt daha ayaq üstə dura bilməsə, ehtiyat namazını, namazı oturan halda qılan və hökmü əvvəldəki məsələdə deyilən şəxslər kimi qılmalıdır.

M. 1236: Oturan halda namaz qılan şəxs ehtiyat namazı qılan vaxt ayaq üstə dura bilsə, namazı ayaq üstə qılan şəxslərin vəzifəsinə əməl etməlidir.

M. 1237: Səfərdə olan şəxsin, namazı qəsr, yaxud tam qıla bildiyi yerlərin birində (onun izahı 1390-cı məsələdə deyilib) namazı qəsr qılmağı qəsd etsə və başını ikinci səcdədən qaldırıdıqdan sonra ikinci və üçüncü rəkət arasında şəkk etsə, üçüncü rəkət olmasına hökm edib, namazını dörd rəkətli halda bitirib, sonra şəkk göstərişinə əməl edə bilər.

EHTİYAT NAMAZI

M. 1238: Ehtiyat namazı vacib olan şəxs namazın salamından sonra dərhal ehtiyat namazı niyyəti edib təkbir deməli, Həmdi oxuyub rüku və iki səcdəni etməlidir. Əgər ona bir rəkət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra təşəhhüdü oxumalı, salamı verməlidir. Əgər ona iki rəkət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra birinci rəkət kimi bir rəkət də qılıb, sonra təşəhhüdü və salamı deməlidir.

M. 1239: Ehtiyat namazının surəsi və qünutu yoxdur və niyyəti də dildə deyilməməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, Həmd surəsi və hətta onun “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”i də ahəstə deyilməlidir.

M. 1240: Əgər ehtiyat namazını qılmazdan qabaq qıldığı namazın düzgün olduğunu bilsə, ehtiyat namazı qılması lazım deyil. Əgər ehtiyat namazı əsnasında başa düşsə, onu bitirməsi lazım deyil.

M. 1241: Əgər ehtiyat namazı qılmazdan qabaq namazının rəkətinin az olduğunu başa düşsə, bu halda namazı batil edən işlərdən görməyibsə, qılmadıqlarını qılmalı, yersiz salam dediyinə görə də, ehtiyata əsasən, iki səcdəyi-səhv etməlidir. Amma namazı batil edən işlərdən görübsə, məsələn, arxasını qıbləyə çeviribsə, namazı yenidən qılmalıdır.

M. 1242: Əgər ehtiyat namazından sonra, namazının kəsrinin ehtiyat namazı qədər olduğunu bilsə, məsələn, üçlə dörd arasında şəkk edib bir rəkət ehtiyat namazı qılsa və sonradan namazını üç rəkət qıldığını başa düşsə, namazı düzgündür.

M. 1243: Əgər ehtiyat namazını qıldıqdan sonra namazının kəsrinin ehtiyat namazından az olduğunu bilsə, məsələn, iki ilə dörd

arasında şəkk edib iki rəkət ehtiyat namazı qılsa və sonra namazı üç rəkət qıldığını bilsə, namazı yenidən qılmalıdır.

M. 1244: Əgər ehtiyat namazı qılandan sonra namazın kəsrinin ehtiyat namazından artıq olduğunu bilsə, məsələn, üçlə dörd arasındakı şəkddə bir rəkət ehtiyat namazı qılıb sonradan namazı iki rəkət qıldığını bilsə, bu halda ehtiyat namazından sonra namazı batil edən işlərdən görmüş olsa, məsələn, qibləyə arxa çevirmiş olsa, namazı yenidən qılmalıdır; yox əgər namazı batil edən işlərdən görməyibsə, ehtiyata əsasən, namazın iki rəkət kəsrini yerinə yetirməli, artıq salamdan ötrü iki səcdəyi-səhv etdikdən sonra, namazın özünü də yenidən qılmalıdır.

M. 1245: Əgər iki, üç və dörd arasında şəkk edib ayaq üstə iki rəkət ehtiyat namazı qılandan sonra namazı iki rəkət qıldığını başa düşsə, iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılması lazım deyil.

M. 1246: Əgər üçlə dörd arasında şəkk etsə və ayaq üstə bir rəkət ehtiyat namazı qılan vaxt üç rəkət qıldığını xatırlasa, o rəkəti bitirməli və namazdan sonra vacib ehtiyata əsasən, iki səcdəyi-səhv etməlidir; əgər ehtiyat namazını oturan halda qılırsa, birinci rəkətin rükusuna daxil olmadığı təqdirdə ehtiyat namazını kəsib durmalı və öz namazını qurtarmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, namazdan sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir. Amma əgər birinci rəkətin rükusuna daxil olduqdan sonra bilsə, namazı batildir.

M. 1247: İki ilə dörd, yaxud iki, üç və dörd arasında şəkk etsə və iki rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılan vaxt ikinci rəkətin rükusuna getməzdən qabaq namazı üç rəkət qıldığını bilsə, oturub təşəhhüd və salamdan sonra namazı tamamlamalı və vacib ehtiyata əsasən, yersiz salama görə iki səcdəyi-səhv və artıq qiyama görə də iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1248: Əgər iki ilə üç arasında şəkk etsə və bir rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılan vaxt namazını ikirəkətli, yaxud üçrəkətli qurtarmasını bilsə, qılmağa məşğul olduğu rəkəti, əsl namazı təkmilləşdirən davamı hesab edib namazı bitirməli və sonra artıq salam üçün vacib ehtiyata əsasən, iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1249: Əgər vacib olan ehtiyat namazını yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda namazın vaxtı keçibsə, öz şəkkinə etina etməməlidir. Amma əgər vaxtı olsa, başqa işə başlamayıbsa və namaz yerindən qalxmayıbsa, habelə məsələn, qiblədən dönmək kimi

namazı batil edən bir iş görməyibsə, ehtiyat namazını qılmalıdır. Əgər başqa işə məşğuldursa, yaxud namazı batil edən işlərdən birini görübsə və ya namazla şəkk arasında çox vaxt keçibsə, ehtiyat namazını yerinə yetirməsinə hökm etməlidir və namazı da düzgündür.

M. 1250: Əgər ehtiyat namazında hər hansı rüknü artırsa, yaxud misal üçün, bir rəkət yerinə iki rəkət qılsa, ehtiyat namazı batildir. Və vacib ehtiyata əsasən, ehtiyat namazını yenidən qılmalı və sonra əsl namazı da yerinə yetirməlidir.

M. 1251: Ehtiyat namazını qılmağa məşğul olan vaxt onun işlərindən hər hansı birinə şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlamayıbsa, onu yerinə yetirməlidir; amma ondan sonrakı əmələ başlamışsa, şəkkinə etina etməməlidir. Məsələn, Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, əgər rükuya getməmişsə, onu oxumalıdır. Amma rükuya gedibsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1252: Əgər ehtiyat namazının rəkətlərinin sayında şəkk etsə, ehtiyata əsasən, niyyəti çox tərəfə qoymalı və sonra əsl namazı qılmalıdır. Amma şəkkini çox tərəfi ehtiyat namazını batil edərsə, əsl namazı yenidən qılmaq kifayətdir.

M. 1253: Əgər ehtiyat namazında rükn olmayan bir şeyi səhvən artırıb-azaltsa, əgər əsl namazda səcdəyi-səhvə səbəb olan əməllərdən olsa, ehtiyata əsasən, səcdəyi-səhvi vardır.

M. 1254: Əgər ehtiyat namazının salamından sonra onun hissələrini, yaxud şərtlərini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1255: Əgər ehtiyat namazında təşəhhüdü və yaxud bir səcdəni unutsa, vacib ehtiyat budur ki, salamdan sonra onu qəza etsin.

M. 1256: Əgər bir şəxsə ehtiyat namazı və yaxud iki səcdəyi-səhvə vacib olsa, əvvəl ehtiyat namazını və sonra iki səcdəyi-səhvi yerinə yetirməlidir. Əgər ehtiyat namazı və bir səcdənin, yaxud təşəhhüdün qəzası ona vacib olsa, əvvəl ehtiyat namazını yerinə yetirməlidir. Amma əgər namazın axıncı rəkətinin səcdə və ya təşəhhüdünü unutmuş olsa, bu zaman vacib ehtiyata əsasən, unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib, sonra namazın ondan sonrakı əməllərini yerinə yetirməli və daha sonra ehtiyat namazını qılmalıdır.

M. 1257: Namazın rəkətlərində gümanın hökmü yəqinin hökmüdür. Məsələn, əgər insan dörd rəkətli namazda namazı dörd

rəkət qılmasını güman etsə, ehtiyat namazı qılmamalıdır. Həmçinin namazın hissələrində də gümanın hökmü yəqinin hökmü kimidir.

M. 1258: Şəkk, səhv və gümanın hökmünün gündəlik vacib namazlarında və s. vacib namazlarda heç bir fərqi yoxdur. Məsələn, əgər ayat namazında bir rəkətlə iki rəkət arasında şəkk etsə, şəkki ikirəkətli namazda olduğundan, namazı batildir.

SƏCDEYİ-SƏHV

M. 1259: İnsan üç yerdə namazın salamından sonra qaydası sonradan deyiləcək iki səcdeyi-səhv yerinə yetirməlidir:

1-Namaz əsnasında səhvən danışsa;

2- Təşəhhüdü unutsa;

3-Dödrəkətli namazın ikinci səcdəsindən sonra dörd rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etsə.

Üç halda da vacib ehtiyata əsasən, səcdeyi-səhv yerinə yetirilməlidir:

1-Namazın salamını verməli olmadığı yerdə, məsələn, birinci rəkətdə səhvən salam desə;

2-Bir səcdəni unutsa;

3-Oturmalı olduğu yerdə durması və durmalı olduğu yerdə oturması üçün.

M. 1260: Əgər insan səhvən, yaxud namazının bitməsi gümanı ilə danışsa, iki səcdeyi-səhv yerinə yetirməlidir.

M. 1261: Əgər ah çəksə və ya öskürsə, səcdeyi-səhv vacib deyil. Amma əgər məsələn, səhvən “ah”, ya “ax” desə, səcdeyi-səhv etməlidir.

M. 1262: Əgər səhv oxuduğu bir şeyi yenidən düzgün surətdə oxusa, onu ikinci dəfə oxuması üçün səcdeyi-səhv vacib deyil.

M. 1263: Əgər namazda səhvən bir müddət danışsa və onun hamısı bir dəfə hesab olunsa, namazın salamından sonra iki səcdeyi-səhv kifayətdir.

M. 1264: Əgər namazın salamını deməli olmadığı yerdə səhvən “Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”, yaxud “Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkatuh” desə, ehtiyata əsasən, iki səcdeyi-səhv etməlidir. Amma əgər səhvən bu iki salamın bir miqdarını desə, yaxud “Əssəlamu ələykə əyyuhənnəbiyyu və

rəhmətullahi və bərəkətuh” desə, müstəhəb ehtiyat budur ki, iki səcdəyi-səhv yerinə yetirsin.

M. 1265: Əgər salam verməməli olduğu yerdə səhvən hər üç salamı desə, iki səcdəyi-səhv kifayətdir.

M. 1266: Əgər bir səcdəni və ya təşəhhüdü unutsa və sonrakı rəkətin rükusuna çatmazdan qabaq yadına düşsə, qayıdıb yerinə yetirməli, vacib ehtiyata əsasən, yersiz qalxdığı üçün iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

M. 1267: Əgər rükuda, yaxud ondan sonra əvvəlki rəkətdən bir səcdəni, yaxud təşəhhüdü unutduğu yadına düşsə, namazın salamından sonra səcdəni və ya təşəhhüdü qəza edib, sonra **1259**-cu məsələdə deyilən qaydayla iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1268: Vacib ehtiyata əsasən, səcdəyi-səhv namazın salamından sonra dərhal yerinə yetirilməlidir. Əgər səcdəyi-səhvi namazın salamından sonra qəsdən yerinə yetirməsə, tez yerinə yetirməsi vacibdir. Amma əgər səhvən yerinə yetirməsə, nə zaman yadına düşsə, dərhal yerinə yetirməlidir. Namazı yenidən qılmaqsa lazım deyil.

M. 1269: Əgər onun üçün səcdəyi-səhv yerlərindən birinin qarşıya çıxıb-çıxmamasında və səcdəyi-səhvin vacib olub-olmamasında şəkk etsə, yerinə yetirməsi lazım deyil. Amma əgər ehtiyata görə onu yerinə yetirsə, eybi yoxdur.

M. 1270: Əgər insan ona iki, yaxud dörd səcdəyi-səhv vacib olmasında şəkk etsə, ikisini etsə kifayətdir.

M. 1271: Əgər iki səcdəyi-səhvdən birini yerinə yetirmədiyini bilsə, onda iki səcdəyi-səhv etməlidir. Əgər səhvən üç səcdə yerinə yetirdiyini bilsə, yenidən iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1272: Müstəhəb ehtiyata əsasən, deyilən yerlərdən başqa yerlərdə də, namazın hər hansı bir hissəsi artıb-azalsa, iki səcdəyi-səhv yerinə yetirilsin.

SƏCDEYİ-SƏHVİN QAYDASI

M. 1273: Səcdəyi-səhvin qaydası budur ki, namazın salamından sonra dərhal səcdəyi-səhv niyyəti edib alını səcdənin düzgün olduğu bir şeyin üstünə qoyub desin:

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

“Bismillahi və billah və səlləllahu əla Muhəmmədin və alih”, yaxud

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Bismillahi və billah, Allahummə səlli əla Muhəmmədin və ali-Muhəmməd”. Amma daha yaxşı olar ki,

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Bismillahi və billah, əssəlamu ələykə əyyuhən-nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkatuh” desin. Sonra oturmali, yenidən səcdəyə getməli, yuxarıdakı zikrlərdən birini deyib oturmali, təşəhhüd oxuduqdan sonra salam verməlidir.

M. 1274: Vacib ehtiyata əsasən, namazın səcdəsində olan bütün şərtlər, məsələn dəstəmazlı olmaq, bədən və paltarın pak olması, bədənün örtülməsi, üzün qibləyə olmaq, bədənün yeddi üzvünü yerə qoymaq, alını səcdənin düzgün olduğu şeyin üzərinə qoymaq və iki səcdənin arasında oturmaq, səcdəyi-səhvə də riayət olunmalıdır.

M. 1275: Namazın salamından sonra səcdəyi-səhv etmək istədikdə, onun niyyətini dilə gətirmək lazım deyil, təkcə onu yerinə yetirməyə olan diqqət kifayətdir.

UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI

Unudulmuş səcdə və təşəhhüdün bir neçə forması var: **1:** Sonuncu rəkətdən olmasın; **2:** Sonuncu rəkətə aid olsun; **3:** Biri sonuncu rəkətə, o birisi isə başqa bir rəkətə aid olsun.

BİRİNCİ FORMA: UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ YA TƏŞƏHHÜD SONUNCU RƏKƏTDƏN OLMASIN

M. 1276: Əgər insan rükudan qabaq səcdə və ya təşəhhüdü unutduğunu xatırlasa, oturub onu yerinə yetirməlidir. Amma əgər rükudan sonra xatırlasa, namazdan sonra onun qəzasını yerinə yetirməlidir. Bu işdə namazın, bədən və paltarın pak olması, üzün qibləyə olmaq və sair şərtləri lazımdır.

M. 1277: Əgər səcdəni bir neçə dəfə unutsa, məsələn, bir səcdəni birinci rəkətdən, birini də ikinci rəkətdən unutsa, gərək namazdan sonra hər birinin qəzasını, onlar üçün lazım olan səcdəyi-səhvə

birlikdə yerinə yetirsin. Hansının qəzasını yerinə yetirdiyini müəyyən etməsi isə lazım deyil.

M. 1278: Əgər səcdəni, yoxsa təşəhhüdü unutduğunu bilməsə, hər ikisini qəza etməlidir. Hər hansı birini birinci yerinə yetirsə, eybi yoxdur. Amma iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

***İKİNCİ FORMA: UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ YA TƏŞƏHHÜD
SONUNCU RƏKƏTDƏN OLSUN***

M. 1279: Əgər namazın salamından sonra, axırncı rəkətin bir səcdəsini, yaxud təşəhhüdünü unutduğu yadına düşsə, qibləyə arxa çevirmək kimi istər səhvən, istərsə də qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görmüş olmasa, namazın fasiləsizliyi də pozulmasa, vacib ehtiyata əsasən, səcdə və ya təşəhhüdü öz vəzifəsini yerinə yetirmək qəsdilə yerinə yetirməli, sonra namazın sonadək olan digər hissələrini rəca qəsdilə qılmalı və sonra səcdəyi-səhv etməlidir. Amma əgər namazı batil edən bir iş görmüşsə, yaxud fasiləsizlik pozulmuşsa, səcdə və ya təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirməli, sonra səcdəyi-səhvi etməlidir. Əgər axırncı rəkətin həm bir səcdəsini, həm də təşəhhüdünü unutmuş olsa, hökm belədir.

***ÜÇÜNCÜ FORMA: BİRİ SONUNCU RƏKƏTƏ, O BİRİSİ İSƏ
BAŞQA BİR RƏKƏTƏ AİD OLSUN***

M. 1280: Əgər bir səcdə, ya təşəhhüd axırncı rəkətdən, bir səcdə, ya təşəhhüd də başqa bir rəkətdən unutsa, salamdan sonra fasiləsizlik pozulmamışsa, istər səhvən, istərsə də qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görməmişsə, vacib ehtiyata əsasən, əvvəl axırncı rəkətin unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdünü “ma fiz-zimmə” qəsdilə yerinə yetirsin və sonra namazın, salamın axırınadək olan qalan hissələrini rəca qəsdilə yerinə yetirsin. Ondan sonra o biri rəkətin unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdünü yerinə yetirsin və sonra unudulmuş təşəhhüdçün iki səcdəyi-səhv və ehtiyata görə, iki səcdəyi-səhv də unudulmuş səcdə üçün yerinə yetirsin. Amma əgər fasiləsizlik pozulmuş, yaxud səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görmüşsə, axırncı rəkətin unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdünün qəzasından sonra namazın digər hissələrini də yerinə yetirməsi lazım deyil, onların qəzasını yerinə yetirmək kifayətdir, onun qəzasıyla

qabaqkı rəkətlərin unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdünün qəzası arasında ardıcılığa (tərtibə) riayət etmək lazım deyil.

M. 1281: Əgər bir səcdə və təşəhhüdü unudubsa və hansının neçənci rəkətə aid olduğunu bilmirsə, birinin, yaxud hər ikisinin axırıncı rəkətə aid olduğuna ehtimal versə, fasiləsizlik pozulmamış, yaxud səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görməmişsə, vacib ehtiyata əsasən, gərək bir səcdə və təşəhhüd və salamı “ma fiz-zimmə” qəsdilə oxusun və ondan sonra bir səcdə və təşəhhüd yerinə yetirsin. Bu səcdəylə təşəhhüd arasında ardıcılığa (tərtibə) riayət etmək lazım deyil. Sonra unudulmuş təşəhhüdçün iki səcdəyi-səhv, ehtiyata görə, iki səcdəyi-səhv də unudulmuş səcdə üçün yerinə yetirilməlidir. Amma əgər fasiləsizlik pozulmuş, yaxud səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görmüşsə, unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdünün qəza edib, səcdəyi-səhvləri yerinə yetirməlidir, səcdənin qəzasıyla təşəhhüdün qəzası arasında ardıcılığa (tərtibə) riayət etmək lazım deyil.

HƏR ÜÇ FORMADA OLAN MÜŞTƏRƏK MƏSƏLƏLƏR

M. 1282: Əgər insan səcdəni, yaxud təşəhhüdü unutmasını bilməsə, amma axırıncı rəkətdən olmasına ehtimal versə, fasiləsizliyin pozulmadığı, həmçinin səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görmədiyi təqdirdə, vacib ehtiyata əsasən, səcdə, təşəhhüd və salamı “ma fiz-zimmə” qəsdilə, sonra iki səcdəyi-səhv yerinə yetirməlidir. Amma əgər sonuncu rəkətdən olmadığını bilsə, ardıcılığa (tərtibə) riayət etməyə lüzumu olmayan bir səcdə və təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirməli və sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1283: Əgər namazın salamıyla səcdə və ya təşəhhüdün qəzası arasında səcdəyi-səhvi vacib edən bir əməl etsə, məsələn səhvən danışsa, unudulmuş səcdə, ya təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirməkdən və onun üçün iki səcdəyi-səhv etməkdən əlavə, ehtiyata əsasən, o əməl üçün də iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M. 1284: Əgər səcdə və ya təşəhhüdün qəzasının onun öhdəsində olmasını unutsa, namazın salamı ilə səcdə və ya təşəhhüdün qəzası arasında həm qəsdən, həm də səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən birini görsə, məsələn, arxası qibləyə çevrilsə, gərək səcdə və təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirsin və səcdəyi-səhv etdikdən sonra, müstəhəb ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır. Amma əgər

səcdə və ya təşəhhüdün qəzasının onun öhdəsində olmasını bilə-bilə yuxarıda deyilən əməli etsə, vacib ehtiyata əsasən, səcdə, ya təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirməkdən və onun üçün iki səcdəyi-səhv etməkdən əlavə, namazını da yenidən qılmalıdır.

M. 1285: Əgər səcdəni, yaxud təşəhhüdü unudub-unutmamasında şəkk etsə, qəza etməsi vacib deyil.

M. 1286: Əgər səcdə və ya təşəhhüdü unutduğunu bilsə, amma sonrakı rəkətin rükusundan əvvəl, yaxud salamdan qabaq onu yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, onu deyilən izahla qəza etməlidir.

M. 1287: Təşəhhüdü və səcdəni qəza etməli olan bir şəxsə başqa iş üçün də səcdəyi-səhv vacib olsa, gərək namazdan sonra, ehtiyata əsasən, əvvəlcə unudulmuş təşəhhüdü, yaxud səcdəni yerinə yetirib, ondan sonra, unudulmuş təşəhhüd, yaxud səcdəyə aid olan səcdəyi-səhvi və o əmələ aid olan səcdəyi-səhvi yerinə yetirməlidir.

M. 1288: Əgər namazdan sonra, unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdün qəzasını edib-etməməsində şəkk etsə, bu halda namazın vaxtının keçib-keçməməsinə baxmayaraq, təşəhhüdün və ya səcdənin qəzasını etməlidir.

NAMAZIN HISSƏLƏRİNİ VƏ ŞƏRTLƏRİNİ ARTIRIB-AZALTMAQ

M. 1289: Əgər namazın vaciblərindən bir şeyi qəsdən artırıb-azaltsa, hətta bir hərf olsa belə, namaz batildir. Əgər məsələni bilməzlik üzündən namazın hissələrindən birini artırıb-azaltsa, məsələni öyrənməkdə də səhlənkarlıq etməmişsə və o hissə namazın rüknlərindən deyilsə, namazı düzgün, əks təqdirdə isə batildir.

M. 1290: Əgər namaz əsnasında dəstəməzinin, yaxud qüslünün batil olduğunu, yaxud dəstəməzsiz, qüslsuz namaza başladığını bilsə, namazı pozub yenidən, dəstəmaz və ya qüslə qılmalıdır. Əgər namazdan sonra başa düşsə, namazı dəstəmaz və qüslə yenidən qılmalı, vaxt keçmiş olarsa, qəzasını etməlidir.

M. 1291: Əgər rükuya çatandan sonra qabaqkı rəkətin iki səcdəsini unutduğu yadına düşsə, namazı batildir. Amma əgər rükudan əvvəl yadına düşsə, qayıdıb iki səcdəni etməli, sonra ayağa qalxıb Həmdi, surəni, yaxud təsbihatı deyib, namazı qurtarmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, yersiz qalxdığı üçün iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

M. 1292: Əgər “Əssəlamu ələyna” və “Əssəlamu ələykum” deməzdən qabaq axırıncı rəkətin iki səcdəsini yerinə yetirmədiyi yadına düşsə, gərək iki səcdəni edib yenidən təşəhhüdü və salamu oxusun. Amma əgər ondan sonra yadına düşsə, səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görməmiş və ya fasiləsizliyi pozmamışsa, yenə də elə etməli və ehtiyata əsasən, salamdan sonra artıq salam üçün iki səcdə etməlidir. Amma əgər səhvən, ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görmüş və, ya fasiləsizliyi pozmuşsa, namazı batildir.

M. 1293: Əgər namazın salamından qabaq, namazın axırından bir rəkət, yaxud daha artıq qılmadığını başa düşsə, unuduğu qədəri yerinə yetirməlidir.

M. 1294: Əgər salamdan sonra namazın axırından bir rəkət, yaxud daha çox qılmadığı yadına düşsə, bu halda həm qəsdən, həm də səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən görübsə, məsələn, arxası qibləyə dönübsə, namazı batildir. Amma əgər bu işlərdən görməmişsə, unuduğu hissəni dərhal yerinə yetirməli və ehtiyata əsasən, salamın artıq olması üçün iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

M. 1295: Əgər namazı vaxtından qabaq, yaxud arxası qibləyə, yaxud qiblənin sağ və ya sol tərəfinə qıldığını bilsə, namazı yenidən qılmalı, vaxtı keçibsə qəzasını etməlidir. Əgər qibləni axtara bildiyi halda axtarışsız namaz qılmış, sonra qibləyə tərəf namaz qılmadığını bilmişsə, namazı batildir; hətta əgər qiblədən yayınmaq sağ, ya sol tərəf həddindən az olsa da.

SƏFƏRDƏ OLAN ŞƏXSİN NAMAZI

Müsafir (səfərdə olan şəxs) zöhr, əsr və işa namazını səkkiz şərt daxilində qəsr, (yəni iki rəkət) qılmalıdır, onun orucu da düzgün deyil:

1-ci şərt budur ki, onun səfəri səkkiz şə'r'i fərsəxdən az olmasın.

M. 1296: Gedib-qayıtması səkkiz fərsəx¹ olan bir şəxsin, getməsi və qayıtmasının heç biri dörd fərsəxdən az olmasa, gərək namazı qəsr qılsın. Amma gedib-qayıtması ümumilikdə səkkiz fərsəx olsa, amma getməsi, yaxud qayıtması dörd fərsəxdən az olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr, həm də tam qılmalıdır.

1. Dörd şə'r'i fərsəx təqribən 22,5 kM-dir.

M. 1297: Əgər bir şəxsin səfəri səkkiz fərsəxdən azca az olsa, yaxud səfərin səkkiz fərsəx olub-olmamasını bilməsə, namazı qəsr qılmamalıdır. Əgər səfərin səkkiz fərsəx olub-olmamasında şəkk etsə, bu barədə axtarış aparmaq məşəqqətli olarsa, gərək namazını bütöv qılsın. Əgər məşəqqətli olmasa, vacib ehtiyata əsasən, axtarış aparmalıdır. Əgər onun səfərinin səkkiz fərsəx olması el arasında məşhur olsa və nəticədə o buna əmin olsa, yaxud iki adil şəxs onun səfərinin səkkiz fərsəx olması desə, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1298: Əgər bir nəfər adil, yaxud qeyri-adil şəxs səfərin səkkiz fərsəx olduğunu xəbər versə, onun sözündən məsələyə əmin olsa, namazı qəsr qılmalıdır.

Əks təqdirdə, namazı tamdır.

M. 1299: Səfərinin səkkiz fərsəx olmasına qəti əmin olan bir şəxs namazı qəsr qılıb sonradan səkkiz fərsəx olmadığını başa düşsə, gərək onu dödrəkətli qılsın; vaxtı keçmişsə, qəzasını etsin.

M. 1300: Səfərinin səkkiz fərsəx olmamasına qəti əmin olan, yaxud o qədər olub-olmamasında şəkk edən bir şəxs yolda səfərinin səkkiz fərsəx olmasını bilsə, hətta yolun az bir hissəsi qalmış olsa da, namazı qəsr qılmalıdır. Əgər bütöv qılandan sonra səfərinin səkkiz fərsəx olmasını bilsə, namazını yenidən qəsr qılmalıdır. Amma əgər vaxt bitdikdən sonra bilsə, namazı qəza etməsi lazım deyil.

M. 1301: Əgər aralarındakı fasilə dörd fərsəxdən az olan iki yer arasında bir neçə dəfə gedib-gəlsə, onun get-gəlinin ümumilikdə səkkiz fərsəx olmasına baxmayaraq, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1302: Əgər bir yerə iki yol olsa, onlardan biri səkkiz fərsəxdən az, digəri isə səkkiz fərsəx, yaxud ondan çox olsa, bu halda insan həmin yerə səkkiz fərsəx olan yolla getsə, namazı qəsr qılmalıdır. Amma səkkiz fərsəxdən az olan yolla getsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1303: Səkkiz fərsəxi hesab etməyin başlanğıcı şəhərin axırncı binalarıdır. Bu məsələdə böyük və kiçik şəhərlər arasında fərq yoxdur. Lakin bir böyük şəhərin məhəllələri bir-birindən elə aralı olsalar ki, el arasında bir neçə yer hesab olunsa, belə ki, əgər bir şəxs bir məhəllədən başqa bir məhəlləyə getsə, “səfər edib” –deyilsə, səkkiz fərsəxi hesab etməyin başlanğıcı onun vətəni sayılan məhəllənin axırındır.

2-ci şərt budur ki, səfərin əvvəlindən səkkiz fərsəx getməyi qəsd etmiş olsun. Deməli, əgər səkkiz fərsəxdən az olan yerə səfər edib

ora çatandan sonra, gəldiyi yol ilə birlikdə səkkiz fərsəx olacaq başqa bir yerə səfər etsə, əvvəldən səkkiz fərsəxi qəsd etmədiyi üçün namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər o yerdən səkkiz fərsəx getmək, yaxud ən azı dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx də qayıtmaq istəsə, namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1304: Səfərinin neçə fərsəx olacağını bilməyən, məsələn, itmiş bir şeyi axtarmaq üçün səfər edən və onu tapmaq üçün nə qədər yol gedəcəyini bilməyən şəxs namazı tam qılmalıdır. Amma qayıdanda vətəninə, yaxud on gün qalmaq istədiyi bir yerə qədər səkkiz fərsəx və ya daha artıq yol olsa, namazı qəsr qılmalıdır. Həmçinin əgər getmək əsnasında, oradan səkkiz fərsəx getməyi, ya ən azı dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx qayıtmağı qəsd etsə, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1305: Səfər edən şəxs o halda namazını qəsr qılmalıdır ki, səkkiz fərsəx getməyi qərara almış olsun. Deməli, bir şəxs şəhərdən çölə çıxsa və məqsədi yoldaş tapacağı halda səkkiz fərsəx getmək olsa, bu halda yoldaş tapacağına əmin olarsa, namazı qəsr, əks halda isə bütöv qılmalıdır.

M. 1306: Səkkiz fərsəx getmək qəsdində olan şəxs, hətta əgər hər gün bir az yol getsə də, şəhərin divarlarını görmədiyi və onun azanını eşitmədiyi yerə çatsa, gərək namazını qəsr qılsın. Amma əgər hər gün çox az yol getsə və ona artıq “səfər edən” deyilməsə, namazını bütöv qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm qəsr, həm də bütöv qılsın.

M. 1307: Səfərdə başqasının ixtiyarında olan bir şəxs, məsələn, öz müdirilə səfərə gedən xidmətçi səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu bilsə, namazını qəsr qılmalıdır. Amma əgər bilməsə, namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1308: Səfərdə başqasının ixtiyarında olan şəxs dörd fərsəxə çatmazdan qabaq ondan ayrılıb səfər etməyəcəyini bilsə, yaxud güman etsə, namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1309: Səfərdə başqasının ixtiyarında olan şəxs əgər dörd fərsəxə çatmazdan qabaq ondan ayrılıb-ayrılmayacağında şəkk etsə, gərək namazı bütöv qılsın. Hətta əgər ayrılmasına ehtimal versə də, hökm belədir. Amma əgər onun şəkki, səfəri üçün maneə qarşıya çıxacağına ehtimal verməsindən irəli gəlsə, bu halda onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olmasa, namazını qəsr qılmalıdır.

3-cü şərt budur ki, yolda öz məqsədindən dönməsin. Əgər dörd fərsəxə çatmazdan qabaq öz niyyətindən dönsə, yaxud tərəddüd etsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1310: Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfər niyyətindən dönsə, bu halda həmin yerdə qalmağı, yaxud on gündən sonra qayıdacağını qərara alsın və ya qayıtmaqda, yaxud qalmaqda tərəddüddə olsa, namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1311: Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfər niyyətindən dönüb, on gündən tez qayıtmaq qərarına gəlsə, onun qayıdacağı yol da dörd fərsəxdən az olmasa, namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1312: Əgər müəyyən bir yerə getmək üçün hərəkət etsə və bir qədər yol getdikdən sonra başqa yerə getmək istəsə, bu halda hərəkət etdiyi ilk yerdən, sonra getmək istədiyi yerə qədər şər'i məsafə həddində olsa, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1313: Əgər səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq yolun qalanını gedib-getməməkdə tərəddüd etsə və tərəddüddə olduğu vaxt yol getməsə, sonra yolun qalan hissəsini getmək qərarına gəlsə, gərək səfərin axırına kimi namazını qəsr qılsın.

M. 1314: Əgər səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq yolun qalanını gedib-getməməkdə tərəddüd etsə və tərəddüddə olduğu vaxt yol gedib, sonra başqa səkkiz fərsəxə getməyi və ya ən azı dörd fərsəxə gedib-qayıtmağı barədə qərara gəlsə, səfərin axırına qədər namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1315: Əgər səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq yolun qalanını gedib-getməməkdə tərəddüd etsə və tərəddüddə olduğu vaxt yol gedib, sonradan yolun qalanını da getməyi qərara alsın, bu halda onun səfərinin qalan hissəsi şər'i məsafə həddində olmasa, namazını tam qılmalıdır. Amma əgər tərəddüddə düşməzdən qabaq və ikinci qərardan sonra getdiyi yol ümumilikdə səkkiz fərsəxə olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr, həm də tam qılmalıdır.

M. 1316: Əgər öz qəsdindən dönməzdən qabaq qəsr namaz qılmış olsa, vacib ehtiyata əsasən, onu yenidən tam qılmalıdır, əgər vaxt keçmişsə, onu tam formada qəza etməlidir.

4-cü şərt budur ki, səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq öz vətənindən keçmək, yaxud on gün və ya artıq bir yerdə qalmaq istəməsin. Deməli, səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq öz vətənindən keçmək istəyən, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən şəxs namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1317: Səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq öz vətənindən keçib-keçməyəcəyini bilməyən, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalıb-qalmayacağını bilməyən şəxs namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1318: Səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq öz vətənindən keçmək, yaxud müəyyən yerdə on gün qalmaq istəyən, habelə vətənindən keçib-keçməyəcəyində, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalmaqda tərəddüddə olan şəxs on gün qalmaq, yaxud vətənindən keçmək niyyətindən dönsə, yenə də namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər yolun qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa, yaxud o yerdən ən azı dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx də qayıtmaq istəsə, namazını qəsr qılmalıdır.

5-ci şərt budur ki, haram iş üçün səfər etməsin. Əgər bir şəxs haram bir iş, məsələn oğurluq üçün səfər etsə, namazı bütöv qılmalıdır. Həmçinin əgər səfərin özü haram olsa, məsələn səfər onun üçün zərərli olsa, yaxud qadın ərinin icazəsi olmadan ona vacib olmayan və onun həyat yoldaşı kimi öz vəzifələrilə ziddiyyət təşkil edən səfərə getsə, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər həcc kimi vacib səfər olsa, hətta ərinin icazəsi olmadan getsə də, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1319: Ata-ananın əziyyətə düşməsinə səbəb olan qeyri-vacib səfər haramdır. Belə səfərlərdə insan namazı bütöv qılmalıdır, orucu da düzgündür.

M. 1320: Səfəri haram olmayan və haram iş üçün səfər etməyən şəxs, səfərdə günah bir iş görsə də, məsələn, qeybət etsə, yaxud oğurluq etsə də, namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1321: Əgər, xüsusən vacib bir işi tərک etmək üçün səfər etsə, namazı tamam qılmalıdır. Məsələn borclu olan bir şəxs öz borcunu verə bildiyi halda, borc sahibi də onu istəsə, bu halda səfərdə borcunu verə bilməsə və xüsusən borcu verməkdən boyun qaçırmaq üçün səfər etsə, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər onun səfəri vacib əməli tərک etmək üçün olmasa, amma səfərdə vaciblərin birini tərک etsə, gərək namazını qəsr qılsın. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm qəsr, həm də bütöv qılsın.

M. 1322: Əgər insanın səfəri haram olmasa, amma mindiyi heyvan və ya başqa minik vasitəsi qəsbi olsa, namazı qəsr qılmalıdır. Qəsbi yerdə səfər etsə, ehtiyat-vacibə görə, namazı həm qəsr, həm də tam qılmalıdır.

M. 1323: Zülmkar şəxslə səfər edən şəxs, onunla səfərə naçar olmasa və onun səfəri zalıma kömək, yaxud onun güclənməsinə və ya

hökmranlığına səbəb olsa, gərək namazını tam qılsın. Amma əgər naçar olsa, yaxud bir məzlumu xilas etmək üçün səfər etsə, namazı qəsrdir.

M. 1324: Əgər istirahət və gəzinti üçün səfər etsə, haram deyil və namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1325: Əgər bir kəs vaxtını xoş keçirmək və ləhv (eyş-işrət) üçün ova getsə, namazı tam; həyat güzəranını təmin etmək, qazanmaq və sərvətini artırmaq üçün ova getsə, qəsrdir. Lakin müstəhəb ehtiyata əsasən, əgər ov mal-dövləti artırmaq və qazanc əldə etmək üçün olsa, namazı həm qəsr, həm də bütöv qılmalı, amma oruc tutmamalıdır.

M. 1326: Günah üçün səfərə gedən şəxs səfərdən qayıdanda tövbə etsə, gərək (yolda) namazını qəsr; əgər tövbə etməsə, tam qılsın. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm qəsr, həm də tam qılsın.

M. 1327: Səfəri günah səfəri olan bir kəs yolda günah niyyətindən dönsə, bu halda yolun qalan hissəsi şər'i məsafə qədərində olsa, namazı qəsr qılmalıdır. Əks təqdirdə, namazı tamdır.

M. 1328: Günah üçün səfər etməyən bir şəxs yolda, yolun qalanını günah etmək üçün getməyi qəsd etsə, namazını tam qılmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, qəsr qıldığı namazları yenidən tam qılmalı, vaxtı keçmişsə, tam formada qəza etməlidir.

6-cı şərt budur ki, səhralarda köçəri həyat tərzini keçirən, özləri və mal-qaraları üçün su, yem tapdıqları yerdə qalıb, bir müddətdən sonra başqa yerlərə köçənlər kimi olmasın. Çünki köçəri həyat tərzini keçirənlər bu səfərlərdə namazlarını bütöv qılmalıdırlar.

M. 1329: Əgər köçəri həyat tərzini keçirənlərdən biri mənzil və ya heyvanlara otlaq tapmaq üçün səfər etsə və səfəri şər'i məsafə qədərində olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr, həm də bütöv qılsın.

M. 1330: Əgər köçəri həyat tərzini keçirən şəxs ziyarət, həcc, ticarət və s. üçün öz ev-eşiyindən ayrılıb səfər etsə, namazını qəsr qılmalıdır.

7-ci şərt budur ki, onun işi, peşəsi səfər olmasın. Deməli, dəvə otaran çobanlar, sürücülər, sürü sahibləri, gəmiçilər və s. bu kimi şəxslər öz mənzil vəsaitlərini aparmaq üçün səfər etsələr belə, birinci səfər istisna olmaqla, namazı bütöv qılmalıdırlar.

M. 1331: Səyyar tacir və sənətkarlar, silahlı qüvvələrin komandirləri, iş yerləri sabit olmayan müəllimlər, patrullar, gözətçilər, təyyarə, qatar və gəmi işçiləri, habelə iş yerləri bir neçə şəhərdə olan və daim o şəhərlər arasında get-gəl edən şəxslər öz namazlarını tam qılıb, oruc tutmalıdırlar. Hətta əksər vaxtlar səfərdə olan, vətəndə olduqları

müddət səfərdə olduqları müddətdən az olan bütün insanlar səfərdə olarkən öz namazlarını tam qılıb, oruc da tutmalıdırlar. Həmçinin hər üç gündə azı bir dəfə, yaxud hər altı gündə iki dəfə, yaxud hər doqquz gündə üç dəfə və s. səfər etsələr, səfərdə olarkən öz namazlarını tam qılıb, oruc da tutmalıdırlar. Buna əsasən, tədris və təhsil yerləri vətənlərindən şər'i məsafə qədərində uzaq olan müəllim və tələbələr öz vətənlərindən hər üç gündə bir dəfə, yaxud hər altı gündə iki dəfə və s. öz tədris və ya təhsil yerlərinə getsələr, yaxud həftənin əksər günlərini tədris və ya təhsil yerlərində olsalar, tədris və ya təhsil üçün o şəhərə etdikləri səfərdə namazlarını tam qılıb, oruc da tutmalıdırlar.

M. 1332: Qoyunları otarmaq üçün xüsusi bir yer seçmiş olan və olmayan çobanların namazı tamdır.

M. 1333: Adətən səfərdə olan təyyarə, qatar, yaxud gəmi işçiləri, həmçinin işləri səfər olan digər şəxslər hər hansı bir yerdə, on gün qalmaq qəsdilə qalsalar, ondan sonra yenidən səfərə çıxsalar, on gündən sonrakı birinci səfərdə namazlarını qəsr, sonrakı səfərlərdə isə, namazları tamdır. Amma əgər qalmaq qəsdı olmadan on gün qalsalar, öz vətənlərində qaldıqları təqdirdə, hökm eynidir, amma əgər başqa bir yerdə qalsalar, vacib ehtiyata əsasən, birinci səfərdə namazlarını həm qəsr, həm də tam qılmalıdırlar.

M. 1334: Birinci səfər dedikdə məqsəd, vətəndə, yaxud on gün qalmağı qəsd etdiyi yerdə on gün qaldıqdan sonra başlayan və vətənə qayıtmaqla bitən səfərdir. Əlbəttə, əgər birinci səfər uzun olsa, o səfərdə də namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1335: İş səfər olan bir şəxs əgər öz vətəninə, yaxud başqa yerdə on gün qalıb-qalmadığında şəkk etsə, namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1336: Hər həftədə adətən bir neçə gün öz vətəninə işi olan, bir neçə gün də şəhərdən uzaqda sürücülük edən və ən azı şər'i məsafə qədərincə səfər edən şəxs, həftənin əksər günlərində şəhərdən xaricdə və sürücülüklə məşğul olsa, namazı tam və oruc ona vacibdir.

M. 1337: Müəyyən xətdə səfər edən sürücü təsadüfən işinə görə öz yolunu dəyişsə, bir dəfə olsa belə, o yolda namazı tamdır.

M. 1338: İş səfər olan bir şəxs başqa bir iş üçün, məsələn, ziyarət və ya həcc səfər etsə, namazı qəsr qılmalıdır. Amma əgər məsələn, sürücü öz maşınını ziyarət üçün kirayəyə verib, özü də onunla birlikdə ziyarətə getsə, namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1339: Hacıları Məkkəyə aparmaq üçün səfər edən şəxs ilin əksər günlərində bu işlə məşğul olsa, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər təkcə həcc mövsümündə, yaxud ilin xüsusi günlərində bu işlə məşğul olsa, səfərdə namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1340: Məsələn, təkcə yayda, ya qışda işi səfər olan, məsələn qışda və ya yayda öz məşinini kirayə verən sürücü onun işi-peşəsi olan səfərdə namazını tam qılmalıdır. Müstəhəb ehtiyata əsasən, həm qəsr, həm də tam qılsın.

M. 1341: Şəhərin iki-üç fərsəxliyinə get-gəl edən sürücülər və alverçilər təsadüfən səkkiz fərsəxlik səfərə getsələr, namazı qəsr qılmalıdırlar.

M. 1342: Şəhərlərə səyahət edən və özü üçün vətən seçməyən şəxs namazını tam qılmalıdır.

M. 1343: İş səfər olmayan şəxsin məsələn, bir şəhərdə, yaxud kənddə müəyyən malı varsa və o malı daşımaq üçün ardıcıl səfərlər edirsə, namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1344: Öz vətəninə qalmaq fikrindən dönüb özü üçün başqa bir vətən seçmək istəyən bir şəxsin işi səfər olmasa, səfərdə namazını qəsr qılmalıdır. Amma əgər özü üçün vətən seçmək qəsdində olmasa, yaxud vətən seçib-seçməməkdə tərəddüd etsə, namazını tam qılmalıdır.

M. 1345: İki vətəni olan şəxsin namazı hər iki vətəndə tamdır, orucunu da tutmalıdır. Əgər hər üç gündə bir dəfə, yaxud hər altı gündə iki dəfə və s. o iki vətən arasında öz işi-peşəsi üçün get-gəl etsə, yolda namazı tam, orucu da düzgündür.

8-ci şərt budur ki, tərəxxüs həddinə çatsın, yəni, öz vətənindən o qədər uzaqlaşsın ki, təmiz və toz-torpaqsız havada şəhərin divarlarını görməsin, azanın səsinə də eşitməsin. O qədər də uzaqlaşması lazım deyil ki, məscidin günbəz və minarələrini görməsin, yaxud divarlar ümumiyyətlə görünməsin. Əksinə, elə divarlar tamamilə ayırd oluna bilmirsə, kifayətdir.

M. 1346: Səfərə gedən bir şəxs əgər bir yerə çatıb azanı eşitməsə, amma şəhərin divarlarını görsə, yaxud şəhərin divarlarını görməsə, amma azanın səsinə eşitsə, orada namaz qılmaq istədikdə, vacib ehtiyata əsasən, həm qəsr, həm də tam qılmalıdır.

M. 1347: Vətəninə qayıdan müsafir öz vətəninin divarını görsə və azan səsinə eşitsə, gərək namazını bütöv qılsın.

M. 1348: Əgər şəhər uca yerdə olsa və uzaqdan görünsə, yaxud çuxur yerdə olsa və azacıq uzaqlaşanda divarları görünməsə, həmin şəhərdən səfər edən şəxs o şəhərdən elə uzaqlaşsa ki, o şəhər düzənlikdə olsaydı, divarlar həmin yerdən görünməzdi, onda namazını qəsr qılmalıdır. Həmçinin əgər evlərin alçaq-ucalığı adi qaydadan çox olsa, adi halda olanlar nəzərə alınmalıdır.

M. 1349: Əgər bir şəxs evi və divarı olmayan yerdən səfər edib bir yerə çatsa ki, əgər o yerin divarı olsaydı, həmin yerdən görünməzdi, onda namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1350: Əgər müəyyən qədər uzaqlaşsa və eşitdiyi səsin azan və ya başqa səs olmasını bilməsə, namazı qəsr qılmalıdır. Amma əgər azan olduğunu başa düşüb kəlmələrini ayırd edə bilməsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1351: Əgər müəyyən qədər uzaqlaşsa və şəhərin axırındakı evlərin azan səsini eşitməsə, amma şəhərin adətən uca yerindən deyilən azan səsini eşitsə, namazı tam qılmalıdır.

M. 1352: Əgər müəyyən bir yerə çatsa və şəhərin adətən uca yerindən deyilən azan səsini eşitməsə, amma daha uca yerdə deyilən azan səsini eşitsə, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1353: Əgər səfər edən şəxsin gözü, qulağı və ya azanın səsi qeyri-adi olsa, namazı, normal gözün o evlərin divarlarını gördüyü, normal qulağın adi azan səsini eşitdiyi yerdə qəsr qılmalıdır.

M. 1354: Əgər tərəxxüs həddində olub-olmamasında şəkk etdiyi bir yerdə namaz qılmaq istəsə, namazını bütöv qılmalıdır. Amma qayıdanda tərəxxüs həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, qəsr qılmalıdır. Lakin əgər həm gedəndə və həm də gələndə, tərəxxüs həddində olub-olmamasında şəkk etdiyi bir yerdə dördrəkətli namaz qılmaq istəsə, ya orada namaz qılmamalı, ya da həm tam, həm də qəsr qılmalıdır.

M. 1355: Tərəxxüs həddinin hökmü vətənə aiddir. On gün qəsdilə qalınan, yaxud qəsd etmədən tərəddüdlə 30 gün qalınan yerə isə tərəxxüs həddinin hökmü şamil olmur. Buna əsasən, on gün qaldığı, yaxud qalmaq qəsd olmadan 30 gün qaldığı yerdən səfər qəsdilə xaric olan kimi namazını qəsr qılmalıdır. On gün qalmaq istədiyi yerə gedərkən də, ora çatmayana kimi namazını qəsr qılmalıdır.

SƏFƏRİ POZAN ŞEYLƏR**1: VƏTƏNƏ ÇATMAQ**

M. 1356: Səfərində öz vətənindən keçib gedən müsafir öz vətəninin divarlarını görüb, azan səsini eşitdiyi yerə çatanda namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1357: Səfər əsnasında öz vətəninə çatan müsafir orada olduğu müddətdə namazlarını bütöv qılmalıdır. Amma əgər o yerdən səkkiz fərsəx getmək və ya dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx qayıtmaq istəsə, vətəninin divarlarını görmədiyi, azanın səsini eşitmədiyi yerə çatanda namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1358: İnsanın qalıb yaşamaq üçün seçdiyi yer onun vətənidir: istər o yerdə dünyaya gəlmiş olsun və ata-anasının vətəni olsun, istərsə də özü onu yaşamaq üçün seçmiş olsun; istər orada şəxsi mülkü olsun, istərsə də olmasın. Orada daimi qalmaq qəsdinin olması lazım deyil. Əgər el arasında bir yeri onun qalıb yaşadığı yer bilsələr və orada müsafir sayılmasa, o yer onun üçün vətən hökmündədir.

M. 1359: Müəyyən bir yeri vətən seçib, orada yaşamaq istəyən şəxs namazını tam qılmaq üçün orada o qədər qalmalıdır ki, daha müsafir sayılmasın. Amma əgər bu müddət keçməzdən qabaq orada namazını tam qılmaq istəsə, on gün qalmaq qəsdini etməlidir.

M. 1360: Əgər bir şəxsin bir yerdə mülkü olsa, oranı öz yaşayış yeri seçməmişsə və el arasında orada müsafir sayılırsa, orada öz namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1361: Qadın vətən seçməkdə mütləq surətdə ərinə tabe deyil. Ər-arvad birgə yaşamaq istədikdə, qadının ərilə birgə yaşadığı yer onun üçün vətən sayılır. Amma əgər ərinə itaətsizlik və nüşuz, yaxud ərinin razılığıyla ərinin vətənində yaşamaq istəməsə, özü üçün vətən seçdiyi hər hansı bir yer onun vətənidir. Həmçinin övlad (həddi-bülüğa çatmış və rəşid olsalar, yəni özləri dərk edib seçməyi bacarsalar) da vətən və yaşayış yeri seçməkdə müstəqil olub atanın tabeliyindən çıxıb bilərlər.

M. 1362: İnsanın əvvəlcə qalıb sakin olmadığı və hal-hazırda da yaşamadığı, lakin doğulduğu yer vətən hökmündə deyil. Həmçinin əvvəlcə orada sakin olub, hal-hazırda sakin olmayan və əməli olaraq ondan imtina etdiyi yer də vətən sayılmır.

M. 1363: Təhsil məqsədilə uzun müddət vətənlərindən başqa yerdə qalmaq istəyən tələbələrin, habelə öz işlərindən ötrü uzun müddət vətənləri olmayan yerdə qalmaq istəyən universitet müəllimləri, dövlət işçiləri və s. şəxslərin, o yerdə qalmalarından o qədər vaxt keçsə ki, el arasında daha orada müsafir sayılmasalar, o yer onlar üçün vətən hökmündədir. Buna əsasən, deyilən müddət ötdükdən sonra oradan bir yerə səfər etmək istəsələr, qayıtdıqdan sonra namazı tam qılmaq və oruc tutmaq üçün on gün qalmaq qəsd etmələri lazım deyil.

M. 1364: Qabaqkı məsələdə deyilən şəxslər o yerdə el arasında müsafir sayılıb-sayılmamalarında şəkk etdikləri müddətdə, on gün qalmaq qəsd etmədikləri təqdirdə və öz vətənlərilə o yer arasında (1331-ci məsələdə deyilən şərtlərlə) daimi get-gəlləri olmasa, vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr və həm tam qılmalıdırlar.

M. 1365: “Vətəndən imtina etmək” orada sakin olmaqdan daşınmaqdır. Bu, təkcə qəsd və niyyətlə hasil olmur, əməli olaraq elə imtina etməlidir ki, onun indi sakin olduğu yer sayılmasın.

M. 1366: Bir şəxs iki yerdə yaşasa, məsələn, altı ay bir şəhərdə, altı ay da başqa şəhərdə qalsa, hər iki yer onun vətənidir. Amma əgər ikidən artıq yeri yaşamaq üçün seçsə, heç birində müsafir sayılmadığı təqdirdə, onların hamısında namazını tam qılmalıdır. Əgər qəsd əsl vətəni olmayan bir yerdə müəyyən müddət qalıb sonra başqa bir yerə getmək olsa o yer onun vətəni hesab olunmur.

M. 1367: Əgər bir şəxs əvvəlcə vətəni olan, sonradan isə orada yaşamaq fikrindən döndüyü bir yerə gəlsə, özü üçün başqa vətən seçməmiş olsa da, namazı bütöv qılmamalıdır.

2: ON GÜN QALMAQ

M. 1368: Əgər bir şəxs müəyyən yerdə on gün ardıcıl olaraq qalmağı qəsd etsə, yaxud ixtiyarsız olaraq on gün qalacağını bilsə, orada namazını tamam qılmalıdır.

Əgər bir şəxs on gün qalmağı qəsd etdiyi yerdən səkkiz fərsəx xaric olsa və tərəxxüs həddinə çatmasa vacib ehtiyata əsasən gərək namazını həm qəsr, həm də bütöv qılsın. Böyük şəhərlərin tərəxxüs həddi səfər edən şəxsin mənzilinin yerləşdiyi məntəqədir.

M. 1369: Müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir müsafir birinci, yaxud on birinci gecəni qalmağı qəsd etməsi lazım deyil: elə

birinci günün sübh azanından onuncu günün məğrib azanına kimi qalmağı qəsd etsə, namazını bütöv qılmalıdır. Həmçinin, əgər məsələn, birinci günün zöhründən on birinci günün zöhrünə kimi qalmağı da qəsd etsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1370: Müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən müsafir o halda namazı bütöv qılmalıdır ki, on günün hamısını bir yerdə qalmaq istəsin. Deməli, əgər on gün məsələn, Nəcəflə Kufədə, yaxud Tehran və Reydə qalmaq istəsə, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1371: Yerin bir və ya birdən artıq olması camaatın nəzərilə təyin olunur. Buna əsasən, əgər bir şəhərdə on gün qalmaq qəsd etsə, o şəhər böyük olsa belə, onun o şəhərin məhəllələrinə get-gəl etməsinin eybi yoxdur. Amma əgər onun məhəllələri bir-birindən elə uzaq və ayrı olsa ki, bir neçə yer sayılsa və bir məhəllədən o biri məhəlləyə gedən şəxsi müsafir hesab etsələr, belə deyil.

M. 1372: Müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir müsafir əgər əvvəldən on gün arasında o yerin ətraf məntəqələrinə getməyi qəsd etmiş olsa və getmək istədiyi yer qaldığı yerin ətrafından, yaxud onun ətrafındakı bostan, tarla və bağlarından olsa, ora getməsi şəhərdə qalmaq adıyla ziddiyyət təşkil etməsə, bütün on günün ərzində namazını bütöv qılmalıdır. Əgər dörd fərsəxdən az olan bir yerə getmək istəsə, niyyəti on gündə təkcə bir dəfə getmək olsa, gedib-qayıması 2 saatdan artıq çəkməsə, onun (on gün) qalmaq qəsdinə xələl yetirmir.

M. 1373: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qərara almayan müsafir, məsələn, məqsədi dostu gələrsə, yaxud yaxşı mənzil taparsa on gün qalmaq olsa, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1374: Müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən şəxs, qalması üçün maneə yaranacağını ehtimal versə, bu halda camaat onun ehtimalına etina etməsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1375: Əgər müsafir ayın axırına on gün və ya ondan artıq qaldığını bilib ayın axırına qədər müəyyən bir yerdə qalmağı qərara alsın, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər ayın axırına nə qədər qaldığını bilmədiyi halda ayın axırına qədər qalmağı qəsd etsə, namazı qəsr qılmalıdır.

M. 1376: Əgər müsafir on gün müəyyən yerdə qalmağı qərara alsın, bu halda bir dörd rəkətli namaz qılmazdan qabaq orada qalmaq fikrindən dönsə, yaxud orada qalmağında və ya başqa yerə getməsində tərəddüddə

olsa, namazı qəsr qılmalıdır. Amma əgər bir dörd-rəkətli namaz qıldıqdan sonra orada qalmaq fikrindən dönsə, yaxud tərəddüddə olsa, orada olduğu müddətdə namazı bütöv qılmalı, oruc da tutmalıdır.

M. 1377: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir, əgər oruc tutsa və günortadan sonra orada qalmaq fikrindən dönsə, bu halda əgər dörd-rəkətli əda bir namaz qılıbsa, orucu düzgündür; və nə qədər ki, oradadır, namazlarını bütöv qılmalıdır. Əgər bir dörd-rəkətli namaz qılmamış olsa da, tutduğu oruc düzgündür. Amma namazlarını qəsr qılmalıdır. Sonrakı günlərdə də oruc tuta bilməz.

M. 1378: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir, həmin yerdə qalmaq fikrindən dönsə və qalmaq məqsədindən dönməzdən qabaq dörd-rəkətli namaz qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, öz namazlarını qəsr qılmalıdır.

M. 1379: Əgər müsafir namazı qəsr qılmaq niyyətilə namaza başlasa və namaz əsnasında on gün və ya daha artıq qalmaq qərarına gəlsə, namazı dörd rəkətlə qurtarmalıdır.

M. 1380: On gün bir yerdə qalmağı qəsd edən müsafir, dörd-rəkətli namaz əsnasında öz niyyətindən dönsə, bu halda üçüncü rəkətə başlamayıbsa, namazı iki rəkətdə qurtarmalı, qalan namazlarını da qəsr qılmalıdır. Amma üçüncü rəkətin rükusuna başlamış olsa, namazı batildir və orada olduğu müddətdə namazlarını qəsr qılmalıdır.

M. 1381: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir on gündən artıq orada qalsa, nə qədər ki, səfər etməyib, namazını bütöv qılmalıdır. Və birinci on gün keçəndən sonra yenidən on gün qalmaq qəsdini etməsi lazım deyil.

M. 1382: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir vacib orucu tutmalıdır. Həmçinin müstəhəb oruc da tuta, cümə namazının imamlığını öhdəsinə götürə, zöhr, əsr və işa namazlarının nafilələrini qıla bilər.

M. 1383: Müəyyən bir yerdə on gün qalmasını qəsd edən müsafir on gün keçdikdən, yaxud dörd-rəkətli bir namaz qıldıqdan sonra, dörd fərsəxdən az olan bir yerə getmək və sonra öz qaldığı yerə qayıtmaq istəsə, gedib-gələrkən namazı tamam qılmalıdır.

M. 1384: Müəyyən bir yerdə on gün qalmasını qəsd edən müsafir on gün keçdikdən, yaxud dörd-rəkətli namaz qıldıqdan sonra səkkiz fərsəxdən az olan bir yerə gedib orada on gün qalmaq istəsə, getdiyi vaxt, həmçinin on gün qalmaq istədiyi yerdə namazlarını bütöv

qılmalıdır. Amma əgər getmək istədiyi yer səkkiz fərsəx, yaxud daha artıq olsa, getdiyi vaxt namazlarını qəsr, orada on gün qalmaq istədikdən sonra, oradakı namazı bütöv qılmalıdır.

M. 1385: Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir on gün keçdikdən, yaxud dörd-rəkətli bir namaz qıldıqdan sonra dörd fərsəxdən az olan bir yerdə gedib sonra əvvəlki yerinə qayıtmaqda tərəddüd etsə, yaxud ümumiyyətlə oraya qayıtmaqdan qafil olsa və ya qayıtmaq istədiyi halda orada on gün qalıb-qalmayacağında tərəddüd etsə, yaxud orada on gün qalmasından və o yerdən səfər etməsindən qafil olsa, gərək getdiyi vaxtdan qayıtdığı vaxta qədər və qayıdandan sonra namazlarını tam qılsın.

M. 1386: Əgər dostlarının bir yerdə on gün qalacaqlarını güman edib o da on gün qalmağı qəsd etsə, bir dörd-rəkətli namaz qıldıqdan sonra onların bu fikirdə olmadıqlarını başa düşsə, hətta özü də qalmaq fikrindən dönsə, orada olduğu müddətdə namazlarını bütöv qılmalıdır.

3: TƏRƏDDÜD HALINDA BİR AY QALMAQ

M. 1387: Müsafir əgər səkkiz fərsəxə çatandan sonra 30 gün bir yerdə qalsa və 30 günün hamısında gedib, yaxud qalmasında tərəddüddə olsa, 30 gün keçəndən sonra hətta orada az qalsa belə, namazını bütöv qılmalıdır. Amma əgər səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq yolun qalanını getməkdə tərəddüddə olsa, tərəddüddə düşdüyü vaxtdan namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1388: Doqquz gün, yaxud daha az bir yerdə qalmaq istəyən müsafir, orada doqquz gün, yaxud ondan az qalandan sonra yenidən doqquz gün, yaxud ondan da az qalmaq istəsə və bu qayda ilə 30 gün keçsə, 31-ci gün namazını bütöv qılmalıdır.

M. 1389: 30 gün müddətində tərəddüddə qalan müsafir namazını o halda bütöv qılmalıdır ki, 30 günü bir yerdə qalmış olsun. Deməli, əgər onlardan bir miqdarını bir yerdə, qalanlarını isə başqa yerdə qalsa, 30 gündən sonra da namazlarını qəsr qılmalıdır.

SƏFƏRDƏ OLAN ŞƏXSİN, NAMAZI TAM QILMAĞA İCAZƏLİ OLDUĞU YERLƏR

M. 1390: Müsafir Məscidül-həramda, Peyğəmbər (s) məscidində və Kufə məscidində namazını bütöv qıla bilər. Amma əgər qabaqca bu məscidlərdən olmayıb, sonradan əlavə olunan yerlərdə namaz qılmaq

istəsə, müstəhəb ehtiyata əsasən, namazını qəsr qılmalıdır; baxmayaraq ki, daha güclü nəzərə əsasən, tam qılınan namaz da düzgündür. Həmçinin müsafir həzrət Seyidüş-şühədanın (ə) hərəmində və hərəminin həyətində, hətta hərəmə birləşən məsciddə də namazını bütöv qıla bilər. Bu hökm bütün dörd rəkətli namazlar üçündür. Buna əsasən, məsələn zöhr namazını tam, əsr namazını isə qəsr qıla bilər.

M. 1391: Sözügedən hökm namaza aiddir. Səfərdə olan şəxs bu yerlərdə oruc tuta bilməz.

M. 1392: Səfərdə olan şəxs bu dörd yerdən birində dörd rəkətli namazı qəsr niyyətilə başlasa, namazın salamından qabaq öz niyyətini tam namaza çevirib, namazını dörd rəkətli qıla bilər. Həmçinin əgər namazını tam niyyətlə başlasa, üçüncü rəkətin rükusuna getməzdən qabaq öz niyyətini qəsr namaza çevirib, namazını ikirəkətli qıla bilər.

MÜSAFİRİN NAMAZININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 1393: Müsafir olmasını və namazını qəsr qılmalı olduğunu bilən şəxs, deyilən dörd məkandan başqa yerlərdə qəsdən bütöv qılsa, namazı batildir. Həmçinin müsafir olduğunu, yaxud müsafirin namazının qəsr olduğunu unudub tamam qılsa, namazını yenidən qəsr qılmalıdır. Amma əgər vaxtı keçdikdən sonra xatırlasa, qəza etməsi vacib deyil.

M. 1394: İnsanın vəzifəsi, namazını həm tam, həm də qəsr qılmalı olduğu bütün yerlərdə həm öz orucunu tutmalı, həm də sonra qəzasını etməlidir.

M. 1395: Müsafir olduğunu və namazı qəsr qılmalı olduğunu bilən şəxs əgər adət üzrə, məsələyə diqqət yetirmədən namazı bütöv qılsa, namazı batildir, onu yenidən qılmalı və ya qəza etməlidir.

M. 1396: Namazı qəsr qılmalı olduğunu bilməyən müsafir əgər bütöv qılsa, namazı düzgündür.

M. 1397: Namazı qəsr qılmalı olduğunu bilən müsafir əgər onun xüsusiyyətlərindən bəzisini məsələn, tərəxxüs həddini keçdikdən sonra, yaxud dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx də qayıtdıqda namazı qəsr qılmalı olduğunu bilməyib bütöv qılsa, bu halda vaxt vardırsa, ehtiyata əsasən, namazı yenidən qəsr qılmalıdır; amma əgər vaxt keçdikdən sonra bilsə, qəza vacib deyil.

M. 1398: Namazın qəsr olduğunu bilən müsafir səfərinin səkkiz fərsəxdən az olmasını güman edib namazını bütöv qılsa və sonradan

səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu başa düşsə, bütöv qıldığı namazı yenidən qəsr qılmalıdır; əgər vaxt keçdikdən sonra bilsə, qəza lazım deyil.

M. 1399: Namazını tamam qılmalı şəxs onu qəsr qılsa, hər halda namazı batildir, onu yenidən qılmalı və ya qəza etməlidir. Amma bu hökm bir yerdə on gün qalan və məsələni bilməzlik üzündən namazını qəsr qılan şəxs üçün ehtiyata əsaslanır.

M. 1400: Əgər müsafir olduğunu unudub dörd rəkətli namaz qılmağa başlasa və namaz əsnasında müsafir olduğu yadına düşsə, yaxud səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu anlasa, üçüncü rəkətin rükusuna getməmişdirsə, namazı iki rəkətlə qurtarmalıdır. Amma əgər üçüncü rəkətin rükusuna getmiş olsa, namazı batildir. Hətta bir rəkət qılmaq miqdarında vaxtı olsa, gərək namazı yenidən qəsr qılsın. Əgər bir rəkət qılmaq qədərində vaxtı olmasa, onun qəzasını etməlidir.

M. 1401: Əgər bir şəxs müsafir namazının bəzi xüsusiyyətlərini, məsələn, əgər dörd fərsəx gedib həmin gün, yaxud o günün gecəsi qayıdıqda qəsr qılmalı olduğunu bilməsə, bu halda dörd rəkətli namaz niyyətilə namaza başlayıbsa və üçüncü rəkətin rükusundan qabaq məsələni başa düşsə, namazı ikirəkətli qılıb qurtarmalıdır. Amma üçüncü rəkətin rükusuna getmişdirsə, namazı batildir və hətta bir rəkət miqdarında vaxtından qalmış olsa belə, namazı qəsr qılmalıdır. Əgər bir rəkət qılmaq qədərində də vaxt qalmasa, onun qəzasını etməlidir.

M. 1402: Namazı tam qılmalı olan müsafir, məsələni bilməzlik səbəbi ilə ikirəkətli namaz niyyətilə namaza başlasa və namaz əsnasında məsələni başa düşsə, namazını dörd rəkətdə tamam etməlidir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, namaz qurtarandan sonra onu yenidən dörd rəkətdə qılsın.

M. 1403: Namaz qılmamış olan müsafir vaxt tamam olandan qabaq vətəninin tərəxxüs həddinə, yaxud on gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, namazını tam qılmalıdır. Müsafir olmayan şəxs əgər namazın əvvəl vaxtında namaz qılmayıb səfər etsə, səfərdə namazını qəsr qılmalıdır.

M. 1404: Əgər namazını qəsr qılmalı olan bir müsafirdən zöhr, əsr, yaxud işa namazı qəzaya getsə, qəzasını iki rəkətlə qılmalıdır—hətta qəzasını səfərdən qeyri yerlərdə yerinə yetirmək istəsə də; və əgər müsafir olmayan bir şəxsdən bu üç namazdan biri qəza olsa, onu dörd rəkətdə qəza etməlidir—hətta onun qəzasını səfərdə qılmaq istəsə də.

M. 1405: Dörd rəkətli namazın vaxtının bir hissəsini səfərdə, bir hissəsini isə vətəndə olan şəxsin o namazı qəza olsa, əgər vaxtın

axırında səfərdə olmuşsa, namazı ikirəkətli, vətəndə olmuşsa, dördrekətli qəza etməlidir.

M. 1406: Vəzifəsi namazı həm tam və həm qəsr qılmaq olan səfərdə zöhr, əsr və ya işa namazı qəza olsa, onun qəzasını da həm tam və həm qəsr qılmalıdır.

M. 1407: Müsəfirin, namazı tam və ya qəsr qıla bildiyi və **1390**-cı məsələdə bəyan olunan dörd yerdən birində zöhr, əsr və ya işa namazı qəza olsa, başqa bir yerdə qəzasını yerinə yetirmək istədikdə onu qəsr olaraq qılmalıdır, amma o dörd yerdən birində qəza etmək istəsə, onu tam və ya qəsr qıla bilər.

M. 1408: Müstəhəbdir ki, insan qıldığı hər namazdan sonra **30** dəfə “subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” -desin. Amma bu zikr müsəfirin qəsr qıldığı namazların təqibatında daha çox tövsiyə olunmuşdur. Hətta daha yaxşı olar ki, müsəfir bu namazlardan sonra sözügedən zikri **60** dəfə desin.

QƏZA NAMAZI

M. 1409: Öz vacib namazını vaxtında qılmayan şəxs, hətta vaxtın hamısında yuxuda olsa, yaxud məstlik səbəbilə namaz qılmamış olsa da, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 1410: Qadının heyz və ya nifas halında qılmadığı gündəlik vacib namazların qəzası yoxdur. Həmçinin insanın küfr, ruhi xəstəlik, yaxud qeyri-ixtiyari bihuşluq zamanı tərki etdiyi vacib namazların, küfr, ruhi xəstəlik, yaxud bihuşluq namazın bütün vaxtında olsa, qəzası yoxdur. Amma əgər namaz vaxtı müsəlman, yaxud ağıllı olsa, yaxud özünə gəlsə və ya paklansa, hətta vaxtdan təkcə bir rəkət qılmaq qədərində qalmış olsa da, namazını qılmalıdır.

M. 1411: Əgər namazın vaxtından bir qədərində üzrlü olub, namaz qıla bilməsə, amma vaxtın başqa hissəsində namaz qılmaq qədərində (onun müqəddəmatını yerinə yetirdikdən sonra) vaxtı olsa və namazı qılmasa, o namazın qəzasını qılmalıdır.

M. 1412: Əgər namazın vaxtı qurtarandan sonra qıldığı namazın batil olduğunu başa düşsə, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 1413: Boynunda qəza namazı olan şəxs onu qılmaqda süstlük, səhlənkarlıq etməməlidir. Amma dərhal yerinə yetirməsi vacib deyil.

M. 1414: Qəza namazı olan bir şəxs müstəhəb namaz qıla bilər.

M. 1415: Əgər insan qəza namazı olmasına, yaxud qıldığı namazların düzgün olmadığına ehtimal versə, müstəhəbdir ki, ehtiyata əsasən, onun qəzasını yerinə yetirsin.

M. 1416: Gündəlik vacib namazların qəzasını qılmaqda tərtibə riayət etmək lazım deyil. Amma bir günün zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazlarında ardıcılıq lazımdır. Buna əsasən, məsələn, əgər bir şəxs bir günün əsr və qabaqkı günün zöhr namazını qılmamışsa, əvvəl əsr, sonra isə zöhr namazını qəza etməsi lazım deyil.

M. 1417: Əgər gündəlik namazdan başqa bir neçə namazın, məsələn, ayat namazının qəzasını qılmaq istəsə, yaxud bir gündəlik və bir neçə gündəlik olmayan namazın qəzasını qılmaq istəsə, onları tərtiblə qılması lazım deyil.

M. 1418: Əgər bir şəxs, ondan qəzaya gedən namazların hansının qabaqca olduğunu bilməsə, tərtib hasil olacağı tərzdə qılması lazım deyil: hansını istəsə, onu da qabağa sala bilər.

M. 1419: Əgər bir şəxs, ondan qəzaya gedən namazların hansının qabaqca olduğunu bilsə, müstəhəb ehtiyata əsasən, ardıcılıqla qəza etsin; əvvəl qəza olanı əvvəl, sonra ikincini və s.

M. 1420: Əgər bir şəxsin bir neçə namazı qəzaya getsə və onların sayını, məsələn, dörd, yaxud beş namaz olduğunu bilməsə, bu halda az miqdarını qılsa, kifayətdir. Həmçinin, əgər onların sayını bilib sonra unudubsa, az miqdarını qılsa, kifayətdir.

M. 1421: Qabaqkı günlərdən qəza namazı olan şəxs, qəza olmuş namazdan qabaq əda namazı qıla bilər, qəza namazını birinci qılmaq lazım deyil. Amma əgər qəza namazı həmin günün olsa, məsələn sübh namazı qəza olub və o zöhr namazını qılmaq istəsə, onu qılmaq üçün vaxtı da olsa, vacib ehtiyata əsasən, qəza namazını əda namazından qabaq qılmalıdır. Amma əgər səhvən əda namazına başlamış olsa, niyyəti başqa namaza çevirmək yerindən keçməmiş yadına düşsə, vacib ehtiyata əsasən, niyyətini qəza namazına qaytarıb, onu qılmalıdır.

M. 1422: Bir dördrekətli namazını qılmadığını bilib, amma zöhr, əsr, ya işa olduğunu bilməsə, əgər qılmadığı namaz niyyətilə bir dördrekətli namaz qılsa, kifayətdir, onu ucadan, yaxud astadan oxumaqda isə ixtiyarlıdır.

M. 1423: Öhdəsində qəza namazı olan, amma öz namazlarını kamil formada və bütün şərtlərə riayət etməklə qıla bilməyən şəxs, qısa müddətdə üzrünün aradan qalxacağını bilsə, yaxud güman etsə,

qəza namazının yerinə yetirilməsini üzrün aradan qalxacağı vaxta qədər təxirə salmalıdır. Əks təqdirdə, üzrlü halda öz qəza namazlarını qıla bilər, əgər ondan sonra üzr aradan qalxsə, onları yenidən qılması lazım deyil.

M. 1424: Nə qədər ki, insan diridir, öz qəza namazlarını qılmağa qadir olmasa da, başqası onun namazlarını qəza edə bilməz.

M. 1425: Qəza namazını camaat namazı ilə qılmaq olar–istər imamın namazı əda olsun, istərsə də qəza, amma bu şərtlə ki, imamın qəza namazı qəti olsun, ehtiyat üzündən yox. Hər ikisinin eyni namazı qılmaları lazım deyil. Məslən, səhər namazının qəzasını imamın zöhr və ya əsr namazı ilə qılsa, eybi yoxdur.

M. 1426: Namaz vaxtı dəstəmaz, ya qüsl üçün suyu, habelə təyəmmümün düzgün olduğu bir şeyi olmayan şəxs, vaxtı keçdikdən sonra nə zaman dəstəmaz, qüsl, ya təyəmmüm edə bilsə, onu edib namazın qəzasını qılmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, o namazı öz vaxtında (qəzaya getməzdən qabaq) da təharətsiz yerinə yetirsin.

M. 1427: Gecənin yarısına qədər yuxuya qalan və işə namazı qəza olan şəxsə müstəhəbdir ki, namazın qəzasından əlavə, ertəsi gün oruc da tutsun. Bu hökm oyaq olub unutqanlıq, yaxud başqa bir səbəbdən işə namazı qəza olan şəxsə aid deyil, təkcə namazın qəzası kifayətdir.

M. 1428: Müstəhəbdir ki, müməyyiz (yaxşını və pisi başa düşən) uşağı namaza və s. ibadətlərə adət etdirsinlər. Hətta müstəhəbdir ki, onu normal surətdə və bezikməsinə səbəb olmadan qılmadığı namazların qəzasını qılmağa da vadar etsinlər.

ATANIN NAMAZ VƏ ORUCUNUN QƏZASI

M. 1429: Əgər ata namazını qılmamış olsa, Allaha itaətsizlik üzündən tərək etmədiyi və qəza edə bildiyi təqdirdə, böyük oğula vacibdir ki, onun vəfatından sonra namazlarının qəzasını etsin, yaxud da onlar üçün əcir tutsun. Hətta əgər Allaha itaətsizlik üzündən tərək etsə də, bu işi görməsi vacibdir. Amma əgər inadkarlıq və inkar üzündən tərək etmiş olsa, yaxud nisbətən çox müddətdə süstlük və səhlənkarlıq üzündən namazını qılmamış olsa, vacib deyil. Habelə, əgər ata, orucunu səfərdə olduğu üçün tutmayıbsa, sağlığında qəzasını tutmaq mümkün olmayıbsa da, böyük oğulun qəza etməsi, yaxud onları yerinə yetirmək üçün əcir tutması vacibdir. Amma əgər xəstəlik kimi başqa bir səbəbdən oruc tutmayıbsa, sağlığında qəzasını tutmaq

mümkün olmuş, amma qəza etməmişdirsə, böyük oğul onun qəzasını etməlidir, əks təqdirdə ona qəza vacib deyil.

M. 1430: Böyük oğul dedikdə məqsəd, atanın vəfatı zamanı ən böyük olan oğuldur. Əgər bir şəxsin vəfat zamanı oğulu olmasa, vacib ehtiyata əsasən, onun irsinə ən yaxın təbəqənin ən böyük kişisi onun namazlarının qəzasını etməlidir.

M. 1431: Əgər ata namaz vaxtı daxil olduqdan və ondan namaz qıla biləcəyi qədər keçdikdən sonra ölsə, o namazı əda və qəza niyyəti etmədən, “ma fiz-zimmə” qəsdilə atasının tərəfindən qılmaq böyük oğula vacibdir.

M. 1432: Əgər böyük oğul atanın namaz və orucunu yerinə yetirmək üçün bir şəxsi əcir tutsa, o şəxs namaz və orucu atanın əvəzinə tutmalıdır, oğulun əvəzinə yox.

M. 1433: Əgər böyük oğul atasının qəza namaz və orucunun olub-olmamasında şəkk etsə, ona bir şey vacib deyil.

M. 1434: Əgər böyük oğul atasının qəza namazı olduğunu bilsə, amma yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, onları qəza etməlidir.

M. 1435: Övladlardan hansının böyük oğul olması məlum olmazsa, atanın namaz və orucunun qəzası onların heç birinə vacib deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onun oruc-namazlarını öz aralarında bölsünlər, yaxud da onları yerinə yetirmək üçün püşk atsınlar.

M. 1436: Atanın qəza namazı öhdəsində olan şəxsin onları dərhal yerinə yetirməsi lazım deyil. Baxmayaraq ki, yaxşı olar ki, təxirə salınmasın.

M. 1437: Əgər meyit, onun qəza oruc-namazları üçün əcir tutulmasını vəsiyyəət etmiş olsa, əcir tutulan şəxs də onun oruc-namazlarını düzgün tərzdə yerinə yetirəndən sonra böyük oğula heç nə vacib deyil.

M. 1438: Əgər böyük oğul atasının namazlarının qəzasını qılmaq istəsə, namazın hissə və şərtlərində, şəkk və səhv hökmlərində öz vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir.

M. 1439: Özünün qəza namazı və orucu olan şəxsə atasının da namaz və orucu vacib olsa, hansını birinci yerinə yetirsə, düzgündür.

M. 1440: Mükəlləf olmayan, amma yaxşı-pisi seçən, öz namaz və orucunu da düzgün yerinə yetirən oğul, atasının namaz və orucunun qəzasını yerinə yetirə bilər.

M. 1441: Əgər böyük oğul atasının namaz və orucunu qəza etməzdən qabaq ölsə, ikinci oğula bir şey vacib deyil. Amma əgər namaz və orucun qəzasını yerinə yetirə biləcəyi müddətdən qabaq ölsə, sonrakı böyük oğula atanın namaz və orucundan birinci oğulun qılmağa vaxtı olmadığı qədərini qəza etməsi vacibdir.

M. 1442: Böyük oğula ananın namaz və orucunun qəzasını qılmaq vacib deyil. Baxmayaraq ki, daha yaxşı olar ki, onları yerinə yetirsin.

NAMAZ ÜÇÜN NAİB TUTMAQ

M. 1443: İnsanın ölümündən sonra onun həyatda olarkən yerinə yetirmədiyi namaz və digər ibadətləri üçün başqa bir şəxsi naib tutmaq, yəni muzd verməklə onları ölənlər tərəfindən qəza etdirmək olar. Kimsə onları muzd almadan yerinə yetirsə də, düzgündür.

M. 1444: İnsan bəzi müstəhəb işlər, o cümlədən Məkkədə olmayan şəxs tərəfindən həcc, ümrə və təvaf, diri insan tərəfindən Quran qiraəti, Peyğəmbərin (s) və imamların (ə) qəbrinin ziyarəti və ziyarət namazı kimi ona aid olan işlər üçün əcir ola bilər. Bütün müstəhəb işlərdə diri insanlar tərəfindən muzdsuz naib olmaq, əgər rəca qəsdilə olsa, eyibsiz nəzərə çarpır. Amma deyilən müstəhəblər kimi yerlərdən başqa yerlərdə əcir olmaq təəmmül məhəllindədir. Həmçinin insan müstəhəb bir iş görüb, onun savabını ölümlərə, ya dirilərə hədiyyə edə bilər.

M. 1445: Meyitin qəza namazı üçün əcir tutulan şəxs ya müctəhid olmalı, ya da namazın adətən qarşıya çıxan məsələlərini təqlid etməklə düzgün şəkildə bilməlidir.

M. 1446: Əcir tutulan şəxs niyyət zamanı meyiti müəyyən etməlidir, amma onun adını bilməsi lazım deyil. Buna əsasən, əgər “əcir olduğum şəxs tərəfindən namaz qılıram” niyyəti etsə, kifayətdir.

M. 1447: Əcir tutulan şəxs özünü meyitin yerində fərz etməli və onun ibadətlərini qəza etməlidir, yaxud öz əməlini onun əməlinin yerində saymalıdır. Əgər bir əməli yerinə yetirib, savabını ona hədiyyə etsə, kifayət deyil.

M. 1448: Namazı yerinə yetirməsinə əmin olunan insan əcir tutulmalıdır. Amma düzgün formada yerinə yetirməsinə əmin olmaq lazım deyil, əgər əməlin batil olması bilinməsə, kifayətdir.

M. 1449: Bir şəxsi meyitin namazları üçü əcir tutan şəxs, əcirin əməli yerinə yetirmədiyini, yaxud batil yerinə yetirməsini bilsə, yenidən əcir tutmalıdır.

M. 1450: Əgər əcirin əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, əcir “yerinə yetirmişəm” –desə, yenidən yerinə yetirmək lazım deyil. Həmçinin əgər onun əməlinin düzgün olub-olmamasında şəkk etsə, əcir tutmaq lazım deyil.

M. 1451: Vacib ehtiyata əsasən, üzrü olan, məsələn, oturan halda, yaxud təyəmmümlə, yaxud cəbirə dəstəməzi ilə namaz qılan şəxsi meyitin namazları üçün əcir tutmaq olmaz.

M. 1452: Kişi qadın üçün, qadın da kişi üçün əcir ola bilər. Bu zaman namazı ucadan, ya astadan oxumaqda öz vəzifəsinə əməl etməlidir.

M. 1453: Namaz üçün əcir olan şəxs öz vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir. Amma əgər namaz qılmaq üçün xüsusi bir forma şərt olursa və əcirin nəzərində o forma namazın batil olmasına səbəb olmasa, ona uyğun əməl etməlidir.

M. 1454: Əgər namazı nə qədər müstəhəblərlə qılınmasında əcirlə şərt kəsilməsə, adətən riayət olunan müstəhəbləri yerinə yetirməlidir.

M. 1455: Meyitin namazlarının qəzasının ardıcılıqla qılınması lazım deyil. Lakin bir gündə qəza olmuş zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazlarında ardıcılıq vacibdir.

M. 1456: Əgər namaz qılmaq üçün meyitə bir neçə əcir tutulsa, onların bir yerdə əmələ başlamamaları üçün müəyyən ardıcılıqlı vaxtın təyin edilməsi lazım deyil. Amma bir gündə qəza olmuş zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazlarında ardıcılığa riayət olunmalıdır.

M. 1457: Əgər bir şəxs məsələn bir ildə meyitin namazlarını qılmağa əcir olursa, amma il bitməzdən qabaq ölsə, yerinə yetirilmədiyini bilən namazlar üçün başqa bir şəxsi əcir tutmaq lazımdır. Hətta yerinə yetirilmədiyini ehtimal olunan namazlar üçün də, vacib ehtiyata əsasən, əcir tutulmalıdır.

M. 1458: Əgər meyitin namazlarını qılmağa əcir olunan və onların hamısının muzdunu alan şəxs namazları qurtarmazdan qabaq ölsə, bütün namazları özünün qılması qeyd olunmuşsa, icarə batildir, əks təqdirdə isə, əcir edən şəxs icarəni poza və verdiyi pulu geri ala bilər, yaxud əcir olan şəxsin vərəsəsindən istəyə bilər ki, onun malıyla

namazların qılınması üçün əcir tutsun. Amma əgər əcirin malı olmasa, vərəsəsinə bir şey vacib deyil.

M. 1459: Əgər əcir meyitin namazlarını qurtarmazdan qabaq ölsə və özünün də qəza namazı olsa, onun malıyla əcir olduğu namazlar üçün başqa bir şəxsi əcir tutmaq lazımdır. Əgər malından artıq qalsa, vəsiyyəət etmişdirsə və varisləri icazə verirsə, bütün namazları üçün əcir tutulmalıdır. Əgər icazə verməsələr, malının üçdə birini onun öz namazı üçün sərf etməlidirlər.

CAMAAT NAMAZI

M. 1460: Müstəhəbdir ki, gündəlik vacib namazları, meyit və ayat namazı camaatla birlikdə qılınsın. Gündəlik namazlarda, xüsusən də sübh, məğrib və işa namazlarında, məxsusən məscidə qonşu olan və məscidin azan səsinə eşidənlər üçün camaat namazında iştirak etmək daha çox tövsiyə olunub.

M. 1461: Bir rəvayətdə gəlib ki, əgər bir nəfər imama iqtida etsə, onların namazlarının hər rəkətinin 150 rəkət namaz savabı vardır. Əgər iki nəfər iqtida etsə, hər rəkətinin 600 rəkət namaz savabı var. İqtida edənlər nə qədər artsa, namazlarının savabı da bir o qədər artacaq. Əgər onların sayı 10 nəfərdən keçsə, bütün göylər kağız, deryalar mürəkkəb, ağaclar qələm, cin, ins və mələikələr yazan olsalar, o namazın bir rəkətinin savabını yazıb qurtara bilməzlər¹.

M. 1462: Etinasızlıq üzündən camaat namazında iştirak etməmək olmaz. İnsanın üzrü olmadan camaat namazına getməməsi layiq deyil.

M. 1463: Müstəhəbdir ki, insan gözləsin və namazı camaatla qılsın. Camaatla qılınan namaz, əvvəl vaxtda tək qılınan namazdan daha yaxşıdır. Həmçinin, müxtəsər və qısa şəkildə qılınan camaat namazı təklikdə uzun-uzadı qılınan namazdan daha yaxşıdır.

M. 1464: Camaat namazı təşkil olunanda müstəhəbdir ki, namazını tək qılan şəxs namazı yenidən camaatla qılsın. Əgər sonradan birinci namazının batil olduğunu başa düşsə, ikinci namazı kifayətdir.

M. 1465: İmam və yaxud məmumun camaatla qıldığı namazı yenidən imam olmaqla qılması müstəhəbdir. Amma əgər yenidən məmum olmaqla qılmaq istəsə, rəca qəsdilə qılmalıdır.

1. "Müstədrəkül-Vəsail", c. 1, səh. 487, "Camaat namazı" babları, bab 1, h. 1.

M. 1466: Vasvası və vasvasılığı namazı batil edəcək həddə olan şəxs, namazı yalnız camaatla qıldıqda vasvasılıqdan xilas olursa, namazı camaatla qılmalıdır.

M. 1467: Əgər ata və ya ana öz övladına, namazı camaatla qılmasını əmr etsələr, onu tərk etmək ata-ananın əziyyətlərinə, narahatlıqlarına səbəb olduğu üçün namazı camaatla qılmalıdır.

M. 1468: Fitr və Qurban namazları, habelə yağış yağması üçün qılınan istisqa namazını imamın (ə) qeybi dövründə də camaatla qılmaq olar, amma müstəhəb namazları camaatla birlikdə qılmaq olmaz.

M. 1469: Pişnamaz gündəlik vacib namazını qılanda gündəlik vacib namazlardan hər hansı birini ona iqtida etmək olar. Amma əgər imam namazını ehtiyata görə ikinci dəfə qılırsa, məmumla imamın ehtiyatı eyni cəhətdən olsa, belə ki, imamın namazı düzgün olmuşsa, məmumun namazı da düzgün olduğu, imamın namazı işkallı olmuşsa, məmumun namazı da işkallı olduğu təqdirdə, ona iqtida edə bilər.

M. 1470: Əgər imam özünün gündəlik namazının qəzasını qılsa, ona iqtida etmək olar; amma namazını ehtiyata görə qəza edirsə, yaxud başqa bir şəxsin namazının ehtiyatlı qəzasını edirsə, hətta onun üçün pul almasa da, ona iqtida etmək işkallıdır. Amma əgər insan, imamın qəza namazını qıldığı şəxsin namazının qəzaya getməsinə bilsə, ona iqtida etməyin eybi yoxdur.

M. 1471: Əgər insan bir şəxsin qıldığı namazın gündəlik vacib namaz, yaxud müstəhəb namaz olmasını bilməsə, ona iqtida edə bilməz.

M. 1472: Əgər namaz əsnasında iqtida edib-etməməsində şəkk etsə, bu halda iqtida qəsdilə məmumun vəzifəsi olduğu bir haldadırsa, namazı camaatla düzgündür, əks təqdirdə namazı furada (tək) niyyətilə bitirməlidir.

M. 1473: İnsan camaat namazı əsnasında furada niyyəti edə bilər, amma əvvəldən onun qədi namaz əsnasında furada niyyəti etmək olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı camaatla iqtida edə bilməz.

M. 1474: Əgər məmum imamın Həmd, yaxud surə oxuduğu zaman furada niyyəti etsə, Həmd və surəni mütləq qürbət qəsdilə oxumalıdır. Hətta ehtiyata əsasən, Həmd və surədən sonra və rükuya getməzdən qabaq furada niyyəti etsə, yenə də Həmd və surəni mütləq qürbət qəsdilə oxumalıdır.

M. 1475: Əgər bir şəxs camaat namazı əsnasında furada niyyəti etsə, vacib ehtiyata əsasən, yenidən camaat namazı niyyəti edə

bilməz. Amma əgər furada niyyəti edib-etməməsində tərəddüddə qalsa və sonradan namazı camaatla birlikdə bitirmək qərarına gəlsə, namazı düzgündür.

M. 1476: Əgər furada niyyəti edib-etməməsində şəkk etsə, niyyətini furada etməməsinə hökm etməlidir.

M. 1477: Əgər imam rükuda olanda iqtida edib onun rükusuna çatsa, hətta imamın rükusu tamam olsa belə, namazı camaatla düzgündür və bir rəkət hesab olunur. Amma əgər rüku qədərində əyilib imamın rükusuna çatmasa, namazı furada olacaq.

M. 1478: İmam rükuda olanda iqtida edib rüku qədərində əyilsə və imamın rükusuna çatıb-çatmamasında şəkk etsə, namazı furada olacaq.

M. 1479: Əgər imam rükuda olanda iqtida etsə və rüku qədərində əyilməzdən qabaq imam başını rükudan qaldırırsa, müstəhəb ehtiyata əsasən, imkan daxilində ayaq üstə imamın sonrakı rəkət üçün ayağa qalxmasını gözləməlidir. Bu zaman onu namazının birinci rəkəti hesablayacaq. Amma əgər imamın ayağa qalxması çox uzun çəksə və “bu şəxs camaat namazı qılır”-deyilməsə, furada niyyəti etməlidir.

M. 1480: Əgər namazın əvvəlində, yaxud Həmd-surənin ortasında iqtida etsə və rükuya getməzdən qabaq imam başını rükudan qaldırırsa, vacib ehtiyata əsasən, furada niyyəti edib namazı bitirməlidir.

M. 1481: Əgər imama, axırncı rəkətin təşəhhüdünü oxuduğu vaxt çatsa, bu halda camaat namazının savabını qazanmaq istəyərsə, gərək niyyət edib, təkbirətül-ehram dedikdən sonra oturub təşəhhüdü mütləq qürbət qəsdilə və imama tabe olmaqla oxusun, amma salanı deməyib gözləməlidir ki, imam salanı desin, sonra ayağa qalxıb yenidən niyyət etmədən, təkbir demədən Həmd-surəni oxumalıdır. Bunu, öz namazının birinci rəkəti hesab etməlidir.

M. 1482: Məmum niyyət edərkən imamı müəyyən etməlidir, amma onun adını bilmək lazım deyil. Məsələn əgər “hazır imama iqtida edirəm” – deyə niyyət etsə, namazı düzgündür.

CAMAATIN ŞƏRTLƏRİ

Birinci şərt: İmamla məmumun arasında maneənin olmaması

M. 1483: Camaat namazında məmumla imamın, həmçinin insanla onu imama birləşdirən məmum arasında arxası görünməyən bir şey fasilə düşməməlidir. Hətta şüşə kimi arxası görünən maneə olsa da, camaat namazı düzgün deyil. Amma əgər imam kişi və

məmum qadın olsa, o qadınla imam arasında, yaxud onunla, onu imama birləşdirən başqa bir kişi məmum arasında pərdə və bu kimi şeylər olsa, eybi yoxdur.

M. 1484: Əgər camaatın sıralarının birləşməsinə mane olan bir şeyin üzərində dəlik yaratsalar da, camaatın birliyi alınmaz və bu maneyə görə camaatdan ayrılanların namazı camaatla düzgün deyil.

M. 1485: Əgər namaza başlayandan sonra imamla məmum arasında, yaxud həmin məmumu imama birləşdirən şəxs arasında sıraların birləşməsinə mane olan bir şey əmələ gəlsə, onun namazı furadadır və furada vəzifəsinə əməl etməlidir.

M. 1486: Əgər imam mehrabda olsa və bir nəfər də onun arxasında olub iqtida etməsə, mehrabın iki tərəfində durub mehrabın divarının səbəbilə imamı görməyən şəxslər ona iqtida edə bilməzlər. Hətta əgər imamın arxasında bir şəxs iqtida etmiş olsa da, onun iki tərəfində duran və mehrabın divarının vasitəsilə imamı görməyən şəxslərin iqtida etmələri işkalsız deyil.

M. 1487: Birinci cərgənin uzun olması səbəbilə cərgənin iki tərəfində duran şəxslər imamı görməsələr də, ona iqtida edə bilirlər. Həmçinin əgər sair cərgələrdən birinin uzun olması səbəbilə, onun iki tərəfində duran şəxslər öz qabaqlarındakı cərgəni görməsələr, iqtida edə bilirlər.

M. 1488: Əgər camaat namazının cərgələri məscidin qapısına çatsa, cərgənin arxasındakı qapının müqabilində duran şəxsin namazı düzgündür. Həmçinin onun arxasında durub iqtida edən şəxslərin namazı da düzgündür. Amma onun iki tərəfində durub divar olduğu üçün onu görməyənlərin namazı işkalsız deyil.

M. 1489: Sütunun arxasında duran şəxs əgər sağ, yaxud sol tərəfdən başqa məmumun vasitəsilə imama birləşməsə, iqtida edə bilməz. Amma əgər iki tərəfdən birləşsə, qabaqkı sıradan bir nəfəri gördüyü təqdirdə onun camaat namazı düzgündür, əks təqdirdə isə, onun camaatla namazı işkalsız deyil.

İkinci şərt: İmamın yerinin məmumun yerindən hündür olmaması

M. 1490: İmamın dayandığı yer məmumun dayandığı yerdən uca olmamalıdır. Amma əgər imamın yeri azacıq uca olsa, eybi yoxdur. Həmçinin əgər yer alçaq-ucalı (üzüaşağı) yer olsa və imam uca olan

yerdə dayansa, bu halda onun alçaq-ucalığı o qədər az olsa ki, ona “düzənlik yer” desələr, maneəsi yoxdur.

M. 1491: Əgər məmumun yeri imamın yerindən uca olsa, eybi yoxdur. Amma əgər ucalığı o qədər hündür olsa ki, el arasında bir camaat hesab olunmasalar, olmaz.

Üçüncü şərt: İmamla məmumun və iki məmumun arasında artıq fasilənin olmaması

M. 1492: Vacib ehtiyata əsasən, məmumun səcdə yeri ilə imamın durduğu yerin, həmçinin məmumun səcdə yerilə qarşı sıradakı məmumun dayandığı yerin arasında bir normal addımdan artıq fasilə olmasın. Müstəhəb ehtiyata əsasən, məmumun səcdəsinin yerinin, onun qabağında dayanan şəxsin yerilə ümumiyyətlə fasiləsi olmasın.

M. 1493: Əgər məmum, sağında və ya solunda iqtida edən şəxsin vasitəsilə imama birləşsə və qabaq tərəfdən imama birləşməsə, bu halda öz sağında və ya solundakı məmumla bir böyük addım fasiləsi olsa, namazı düzgündür. Amma əgər bir böyük addımdan artıq fasiləsi olsa, namazı furada olacaq.

M. 1494: Əgər qabaqdakı cərgədə dayananların hamısının namazı qurtarsa, yaxud hamısı furada niyyəti etsələr, sonrakı cərgələrin namazı camaat namazı şəklində düzgün deyil. Amma əgər namazları bitmiş şəxslər dərhal həmin camaata iqtida etsələr, düzgündür.

M. 1495: Əgər bir cərgədə dayanan şəxslərin arasında bir uşaq fasilə salsə, onun namazı düzgün olmasa da, iqtida edə bilərlər və bir uşağın fasiləsinin zərəri yoxdur.

M. 1496: İmamın təkbirindən sonra qabaqdakı cərgə namaza hazır olsa və onların təkbir demələri yaxın olsa, sonrakı cərgədə dayanan şəxs təkbiri deyə bilər.

M. 1497: Əgər insan qabaqdakı cərgələrdən hər hansı birinin namazının batil olduğunu bilsə, iqtida edə bilməz. Amma onların namazlarının düzgün olub-olmamasını bilməsə, iqtida edə bilər.

M. 1498: Əgər bir şəxs imamın namazının batil olmasını, məsələn, onun dəstəmazsız olduğunu bilsə, imamın özü bu işdən agah olmasa da, ona iqtida edə bilməz.

M. 1499: Əgər məmum camaat imamının qiraətinin düzgünlüyündə şəkk etsə, onun şəkki (qiraətin) düzgünlüyünə hökm etməyin mümkün olduğu şəkk olsa, ona iqtida edə bilər.

Dördüncü şərt: Məmumun imamdən qabaqda olmaması

M. 1500: Məmum imamdan qabaqda dayanmamalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, ondan bir az arxada dayanmalıdır. Amma əgər məmum təkcə bir kişi olsa, vacib ehtiyata əsasən, imamın sağ tərəfində dayanmalıdır, imamlə bərabər də dayana bilər. Məmumun boyu imamdan uca olsa və rüku və səcdədə başı imamdan qabağa keçsə, eybi yoxdur.

CAMAATIN HÖKMLƏRİ

M. 1501: Məmum Həmd-surə istisna olmaqla, namazın bütün zikrlərini özü deməlidir. Amma əgər onun birinci və ya ikinci rəkəti, imamın isə üçüncü və ya dördüncü rəkəti olsa, Həmd-surəni oxumalıdır.

M. 1502: Əgər məmum sübh, məğrib və işa namazının birinci və ikinci rəkətlərində imamın Həmd-surəsinin səsinə eşitsə, Həmd-surəni oxumamalı, vacib ehtiyata əsasən, imamın qiraətinə qulaq asmalıdır. Hətta imamın sözlərini ayırd edə bilməsə də, ehtiyata əsasən, bu hökmə əməl etməlidir. Amma əgər imamın səsinə eşitməsə, Həmd-surəni oxumaq müstəhəbdir. Lakin ahəstə oxumalıdır; səhvən ucadan oxusa isə, eybi yoxdur.

M. 1503: Əgər məmum imamın Həmd-surəsinin bəzi kəlmələrini eşitsə, vacib ehtiyata əsasən, Həmd-surəni oxumamalıdır.

M. 1504: Əgər məmum səhvən Həmd-surəni oxusa və ya eşitdiyi səsin imamın səsi olmadığını güman edərək Həmd-surə oxuyub sonradan onun səsi olduğunu başa düşsə, namazı düzgündür.

M. 1505: Əgər imamın səsinə eşidib-eşitməməsində şəkk etsə, yaxud bir səs eşidib, imamın, yaxud başqa şəxsin səsi olduğunu bilməsə, Həmd-surəni, mütləq qürbət qəsdilə oxuya bilər, amma daha yaxşı olar ki, onu oxumasın.

M. 1506: Vacib ehtiyata əsasən, məmum zöhr və əsr namazlarının birinci və ikinci rəkətlərində Həmd-surəni namazın vacib hissəsi kimi oxumamalıdır, amma onu mütləq qürbət qəsdilə oxumağın eybi yoxdur. Əgər Həmd-surə oxumasa, müstəhəbdir ki, onun yerinə zikr desin.

M. 1507: Məmum təkbirətül-ehramı imamdan qabaq deməməlidir. Hətta vacib ehtiyata əsasən, onun təkbiri qurtarmayınca, təkbir deməsin.

M. 1508: Əgər məmum imamdan qabaq qəsdən də salam desə, namazı düzgündür, amma müstəhəb ehtiyata əsasən, imamın salamlarını eşidirsə, ondan qabaq salam verməsin.

M. 1509: Əgər məmum namazın təkbirətül-ehramından başqa zikrlərini imamdan qabaq desə, eybi yoxdur. Amma əgər onları eşitsə və ya imamın namazın zikrlərini nə vaxt deməsini bilsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, ondan qabaq deməsin.

M. 1510: Məmum, namazda oxunan şeylər istisna olmaqla, onun rüku və səcdə kimi sair əməllərini imamla birlikdə, yaxud ondan azacıq sonra yerinə yetirməlidir. Əgər qəsdən bir əməli imamdan qabaq yerinə yetirsə, namazı furada olacaq. Amma əgər imamın qiraəti zamanı qəsdən rükuya getsə, namazı batildir. Əgər bir əməli qəsdən imamdan xeyli sonra yerinə yetirsə, yaxud qəsdən bir rükndə imama çatmasa, məsələn imam rükudan qalxsə, amma məmum hələ rükuya getməmiş olsa, namazı furada olacaq. Hətta əgər səhvən də bir rükndə imama çatmasa, ehtiyata əsasən, namazı furada olacaq.

M. 1511: Əgər səhvən imamdan qabaq başını rükudan qaldırırsa və imam rükuda olsa, rükuya qayıtmalı, imamla birlikdə qalxmalıdır. Bu halda rükn olan rükunun artıqlığı namazı batil etməz. Amma əgər qayıtmasa, namazı furada olacaq. Əgər rükuya çatmamış imam rükudan qalxsə, namazı düzgündür; baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır.

M. 1512: Əgər məmum səhvən başını səcdədən qaldırıb imamın hələ səcdədə olduğunu görsə, gərək səcdəyə qayıtsın. Əgər qayıtmasa, namazı furada olacaq. Əgər hər iki səcdədə bu iş təkrar olsa və qayıtsa, rükn olan iki səcdənin artıqlığı ilə namaz batil olmur.

M. 1513: İmamdan qabaq səhvən başını səcdədən qaldıran və yenidən səcdəyə qayıdan şəxs, səcdəyə çatmamış imam başını səcdədən qaldırırsa, namazı düzgündür. Amma əgər bu iş hər iki səcdədə baş versə, müstəhəb ehtiyata əsasən, namazı bitirsin və sonra onu yenidən qılsın.

M. 1514: Əgər səhvən rükudan və ya səcdədən qalxıb səhvən, yaxud imama çatmayacağını güman edərək yenidən rükuya, yaxud səcdəyə getməsə, namazı camaatla düzgündür.

M. 1515: Əgər başını səcdədən qaldırıb imamın səcdədə olduğunu görsə və imamın birinci səcdəsi olduğunu güman edərək imamla birlikdə səcdəyə getməyi qəsd edib səcdəyə getsə, sonra

imamın ikinci səcdəsi olduğunu bilsə, yaxud imamın ikinci səcdəsi olduğunu güman edərək səcdəyə getsə və səcdədən qalxandan sonra imamın birinci səcdəsi olduğunu başa düşsə, vacib ehtiyata əsasən, namazı camaatla qılıb qurtarandan sonra yenidən qılsın.

M. 1516: Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya getsə, qalxıb yenidən imamla birlikdə rükuya getməlidir və namazı düzgündür.

M. 1517: Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya getsə və qayıdacağı təqdirdə imamın qiraətindən bir hissəsinə də çatmayacağına, əgər qayıtmasa, namazı furada olacaq. Amma qayıdacağı təqdirdə imamın qiraətindən bir hissəsinə çatacağına, əgər qayıtmasa, namazı batildir.

M. 1518: Əgər imamdan qabaq səcdəyə getsə, başını qaldıraraq imamla birgə səcdəyə getməsi vacibdir və namazı da düzgündür. Amma əgər qəsdən başını qaldırmasa, namazı furada olacaq.

M. 1519: Əgər imamdan qabaq rükuya, ya səcdəyə getsə, qayıdılması lazım olan və qabaqkı məsələlərdə deyilən yerlərdə, ehtiyata əsasən, başını qaldırmazdan qabaq rüku, ya səcdənin zikrini, hətta bir “subhanəllah” qədərində olsa belə, deməlidir. Əgər bir “subhanəllah” deməklə imama çatmazsa, zikr deməyə və əməldə imama tabe ola, yaxud furada niyyəti edib zikr deyər və namazı bitirər bilər.

M. 1520: Əgər imam qünutu olmayan rəkətdə səhvən qünut tutsa, yaxud təşəhhüdü olmayan rəkətdə səhvən təşəhhüd oxumağa başlasa, məmum qünutu və təşəhhüdü yerinə yetirməməlidir, amma imamdan qabaq rükuya gedər, yaxud ondan əvvəl ayağa dura bilməz. O, imamın təşəhhüdü və ya qünutunun qurtarmasını gözləməli, namazın ardını onunla qılmalıdır.

M. 1521: Əgər məmum ikinci rəkətdə iqtida etsə, qünut və təşəhhüdü imamla birlikdə oxumalıdır. Ehtiyat budur ki, təşəhhüdü oxuyan zaman əllərin barmaqlarını və ayaqlarının pəncəsini yerə qoyub, dizlərini qaldırsın, təşəhhüddən sonra imamla birlikdə qalxıb Həmd və surəni oxusun. Əgər surə üçün vaxt olmasa, təkcə Həmdi qurtarıb rükuda özünü imama çatdırsın, əgər Həmdi oxumaqla imamın rükusuna çatmasa, ehtiyata əsasən, furada niyyət etməlidir və namazı da düzgündür.

M. 1522: Əgər imam dörd rəkətli namazın ikinci rəkətində olanda iqtida etsə, öz namazının ikinci (imamın üçüncü) rəkətində iki səcdədən sonra oturub təşəhhüdün vacib qədərini oxumalı, sonra

ayağa qalxmalı, rükudan qabaq özünü imama çatdırmalı, təsbihati-ərbəni deməli və rükuda da özünü imama çatdırmalıdır. Əgər rükudan qabaq, yaxud rükuda imama çatmasa, vacib ehtiyata əsasən, namazını furada bitirməlidir.

M. 1523: Əgər imam üçüncü və ya dördüncü rəkətin qiyamında olsa və məmum iqtida edib Həmdi oxuyacağı surətdə imamın rükusuna çatmayacağını bilsə, vacib ehtiyata əsasən, gözləməlidir ki, imam rükuya getsin, sonra iqtida etsin.

M. 1524: Əgər imamın üçüncü və ya dördüncü rəkətinin qiyamında iqtida etsə, gərək Həmd-surəni oxusun. Əgər surə oxumağa vaxtı olmasa, Həmdi tamamlamalı, rükuda özünü imama çatdırmalıdır. Amma əgər rükuda imama çatmasa, vacib ehtiyata əsasən, namazı furada bitirməlidir.

M. 1525: Surəni oxuyacağı surətdə rükuda imama çatmayacağını bilən şəxs, surəni oxumamalıdır. Əgər oxusa və rükuda imama çatmasa, namazı furada şəkildə düzgündür.

M. 1526: Bir şəxs surəni başlayacağı, yaxud qurtaracağı halda imamın rükusuna çatacağına əmindirsə, vacib ehtiyata əsasən, surəni başlasın və ya başlayıbsa, qurtarsın.

M. 1527: Surəni oxuyacağı təqdirdə imamın rükusuna çatacağına əmin olan şəxs surəni oxusa, amma rükuya çatmasa, vacib ehtiyata əsasən, namazı furada olacaq.

M. 1528: İmam ayaq üstə olanda, məmum onun hansı rəkətdə olduğunu bilmirsə, ona iqtida edə bilər. Amma gərək Həmd-surəni qürbət qəsdilə oxusun. Sonradan imamın birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu bilsə, namazı düzgündür.

M. 1529: Bir şəxs imamın birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu güman edərək Həmd-surəni oxumasa, rükudan sonra onun üçüncü, yaxud dördüncü rəkətdə olduğunu başa düşsə, namazı düzgündür. Amma rükudan qabaq başa düşsə, Həmd-surəni oxumalıdır, vaxtı olmasa, tək Həmdi oxumalı, rükuda özünü imama çatdırmalıdır.

M. 1530: İmamın üçüncü, yaxud dördüncü rəkətdə olmasını güman edən şəxs Həmd-surəni oxusa və rükudan əvvəl və ya sonra onun birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu başa düşsə, namazı düzgündür.

M. 1531: Əgər bir şəxs müstəhəb namaza məşğul olduğu vaxt camaat namazı təşkil olunsaydı, bu halda namazını qurtararsa camaat namazına çatacağına əmin deyilsə, müstəhəbdir ki, namazı kəsb

camaat namazına başlasın. Hətta əgər birinci rəkətə çatacağına əmin olmasa da, müstəhəbdir ki, həmin göstərişə əməl etsin.

M. 1532: Üç, yaxud dörd rəkətli namazı qılmağa məşğul olan zaman camaat namazı təşkil olunsay, bu halda üçüncü rəkətin rükusuna getməyibsə və namazı axıra qədər qılacağı təqdirdə camaat namazına çatacağına əmin deyilsə, müstəhəbdir ki, namazı müstəhəb namaz niyyətilə iki rəkətdə qurtarsın və özünü camaata çatdırsın.

M. 1533: Əgər imamın namazı qurtarsa, məmum da təşəhhüdü və ya birinci salanı deməyə məşğuldursa, furada niyyəti etməsi lazım deyil.

M. 1534: İkinci rəkətdə imama iqtida edən şəxs, imamın sonuncu rəkətin təşəhhüdünü dediyi vaxt qalxıb namazı bitirə bilər, yaxud əlin barmaqları və ayağın pəncəsini yerə qoyub və dizləri qaldıraraq, imamın, namazın salamatını deməsini gözləyə və sonra qalxa bilər.

M. 1535: Əgər məmum namazdan sonra imamın adil olmadığını, yaxud kafir olduğunu, yaxud dəstəmazsız namaz qıldığını bilsə, onun camaat namazı düzgündür.

M. 1536: Əgər namazdan sonra imamın bir rüknu tərk etdiyi, yaxud unutmaları üzündən nəcis bədən, ya paltarla namaz qıldığı məlum olsa, məmumun namazı düzgündür; bu şərtlə ki, furada namazın rüknlərinə xələl gəlməsin, məsələn, imama tabe olduğuna görə rüknu artırmamış olsun.

M. 1537: Vacib ehtiyata əsasən, əgər məmum bir kişi olsa, imamın sağ tərəfində dayanmalıdır; əgər bir neçə kişi olsa, imamın arxasında dayanmalıdırlar; əgər bir kişi və bir qadın, yaxud bir kişi və bir neçə qadın olsa, kişi imamın sağ tərəfində, qadınlar isə imamın arxasında durmalıdırlar; əgər bir neçə qadın olsa, imamın arxasında durmalıdırlar; əgər bir neçə kişi və bir neçə qadın olsa, kişilər imamın arxasında və qadınlar kişilərin arxasında dayanmalıdırlar; əgər bir qadın olsa, imamın arxasında, yaxud onun sağ tərəfində elə dura bilər ki, səcdəsinin yeri imamın dizləri, yaxud dayandığı yerlə bərabər olsun.

CAMAAT İMAMININ ŞƏRTLƏRİ

M. 1538: Camaat imamı ağıllı, 12 imamçı şiə, adil, halazadə və ehtiyata əsasən, həddi-bülüğa çatmış olmalıdır, namazı düzgün tərzdə qılmalıdır. Həmçinin, əgər məmum kişi olsa, onun imamı da kişi olmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, qadınların imamı da kişi olmalıdır.

Yaxşı və pisi başa düşə bilən müməyyiz uşağın başqa bir müməyyiz uşağa iqtida etməsi, ehtiyata əsasən, düzgün deyil.

M. 1539: Camaat imamının ədaləti bir neçə yolla isbat olur:

1: İnsan camaat imamının ədalətinə qəti şəkildə əmin olsun; hansı yoldan əmin olmasının isə fərqi yoxdur, bu şərtlə ki, insan məsələlərə aqah insanlardan olsun və sadəliklə hər şeyə əmin olanlardan olmasın.

2: İki ədalətli kişinin şəhadət verməsi; bu şərtlə ki, başqa iki ədalətli kişi onun ziddinə şəhadət verməsinlər. Hətta əgər sözü etimadlı olan bir ədalətli kişi də onun ziddinə şəhadət versə, onların şəhadətilə kifayətlənmək olmaz.

3: Camaat imamının cəmiyyətdə rəftarından başa düşülən zahirən yaxşılığı.

M. 1540: Bir şəxs əvvəlcə adil bildiyi imamın ədalətində qalıb-qalmamasında şəkk etsə, ona iqtida edə bilər.

M. 1541: Ayaq üstə namaz qılan şəxs oturan, yaxud uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilməz. Habelə, oturan halda namaz qılan şəxs, vacib ehtiyata əsasən, uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilməz.

M. 1542: Oturan halda namaz qılan şəxs oturan halda namaz qılan başqa bir şəxsə iqtida edə bilər. Həmçinin uzanan şəxs, uzanan halda namaz qılan bir şəxsə iqtida edə bilər.

M. 1543: Əgər camaat imamı müəyyən üzr səbəbilə təyəmmüm, yaxud cəbirə dəstəməzi ilə namaz qılsa, ona iqtida etmək olar. Amma müəyyən səbəblərə görə nəcis paltarda namaz qılırsa, vacib ehtiyata əsasən, gərək ona iqtida olunmasın.

M. 1544: Əgər bir şəxs müəyyən xəstəlik səbəbilə bövl və ya qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, ona iqtida etmək olmaz.

M. 1545: Vacib ehtiyata əsasən, cüzam (xora) və ya ekzema xəstəliyinə yoluxan, habelə şər'i hədd (şallaq) vurulan şəxs gərək imam olmasın.

CAMAAT NAMAZINDA MÜSTƏHƏB OLAN İŞLƏR

M. 1546: Müstəhəbdir ki, imam cərgənin ortasında, elm, kamal və təqva sahibi olan sair şəxslər isə birinci cərgədə dayansınlar.

M. 1547: Müstəhəbdir ki, camaat namazının cərgələri münəzzəm (nizam-intizamlı) olsun, bir cərgədə duran şəxslərin aralarında fasilə düşməsin, çiyinləri bir sırada olsun.

M. 1548: Müstəhəbdir ki, “Qəd qamətissalah” deyildəndən sonra məmumlar ayağa qalxsınlar.

M. 1549: Müstəhəbdir ki, camaat imamı, başqalarından zəif olan məmumların halını nəzərə alsın, tələsməsin ki, zəiflər də ona çatsın. Habelə, müstəhəbdir ki, qunut, rüku və səcdələri uzatmasın. Amma ona iqtida edənlərin hamısının bu işə meylli olduqlarını bilsə, eybi yoxdur.

M. 1550: Müstəhəbdir ki, camaat imamı Həmd-surədə və ucadan oxuduğu zikrlərdə səsini o qədər ucaltsın ki, başqaları eşitsin. Amma səsini həddindən artıq ucaltmamalıdır.

M. 1551: Əgər imam rükuda olanda, kiminsə təzə gəldiyini və ona iqtida etmək istədiyini bilsə, müstəhəbdir ki, rükunu həmişəkindən ikiqat artırıb sonra–hətta başqa bir şəxsin də iqtida etmək üçün gəldiyini bilsə də–qalxsın.

CAMAAT NAMAZINDA MƏKRUH OLAN İŞLƏR

M. 1552: Əgər camaat namazının cərgələrində yer olsa, insanın tək dayanması məkruhdur.

M. 1553: Məmumun, namazın zikrlərini imamın eşidəcəyi tərzdə deməsi məkruhdur.

M. 1554: Müsafirin qeyri-müsafirə, yaxud müsafir olmayanların müsafirə iqtida etmələri məkruhdur.

AYAT NAMAZI

M. 1555: Qaydası sonradan deyiləcək ayat namazı dörd şey vasitəsilə vacib olur:

1 və **2**-Günəşin və ayın tutulması; hətta onların azacıq hissəsi tutulsa və heç kim qorxmasa da;

3-Zəlzələ zamanı; hətta bir şəxs qorxmasa da;

4-Göy gurultusu, şimşək, qara-qırmızı küləklər və s. səma hadisələri; o zaman ki, camaatın əksəriyyəti qorxsun; Vacib ehtiyata əsasən, yerə aid olan hadisələrdə, məsələn yerin yarılməsi, yaxud batmasında da camaatın çoxunun qorxduğu zaman ayat namazı qılınmalıdır.

M. 1556: Əgər ayat namazı vacib olan şeylərdən bir neçəsi baş versə, insan onun hər biri üçün bir ayat namazı qılmalıdır.

Məsələn, həm günəş tutulsa, həm də zəlzələ baş versə, iki ayat namazı qılınmalıdır.

M. 1557: Bir şəxsə bir neçə ayat namazı vacib olsa və onların hamısı eyni şey üçün vacib olsa, məsələn, üç dəfə günəş tutulsa və onların namazını qılmamış olsa, qəzasını yerinə yetirdiyi vaxt onların hansı üçün qılmasını müəyyən etməsi lazım deyil. Amma əgər günəşin və ayın tutulması, zəlzələ baş verməsi, yaxud bunlardan ikisi üçün namaz vacib olsa, vacib ehtiyata əsasən, niyyətdə ayat namazını hansı üçün qıldığını icmalı surətdə olsa belə, müəyyənləşdirməlidir. Lakin günəş və ayın tutulmasından və zəlzələdən başqa yerlərdə ayat namazını hansı səbəbə görə qıldığını təyin etməsi lazım deyil; baxmayaraq ki, təyin etmək yaxşıdır.

M. 1558: Ayat namazının vacib olduğu şeylər hər hansı bir yerdə baş versə, təkcə o yerin əhalisi ayat namazı qılmalıdır, başqa yerlərin əhalisinə isə, hətta onların yeri çox yaxın olub həmin yerlə bir hesab olunsa da, ayat namazı vacib deyil.

M. 1559: Günəş və ay tutulanda ayat namazının vaxtı günəş və ya ay tutulmağa başlayandır. Vacib ehtiyata əsasən, ayat namazı o qədər təxirə salınmamalıdır ki, günəş və ya ay açılmağa başlasın.

M. 1560: Əgər bir şəxs ayat namazını çox təxirə salsın və gün, yaxud ay açılmağa başlasa, vacib ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etməməlidir. Amma əgər onun hər yerinin açılmasından sonra namaz qılsa, qəza niyyəti etməlidir.

M. 1561: Əgər bir şəxs ayat namazını çox təxirə salsın və gün, yaxud ayın açılmasına bir rəkət namaz qılmaq qədərində vaxt qalsa, əda niyyəti etməlidir. Amma əgər onların açılmasının başlanmasına bir rəkət namazdan az vaxt qalsa, vacib ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etməməlidir.

M. 1562: Zəlzələ, göy gurultusu, ildırım və s. baş verəndə, vacib ehtiyata əsasən, insan dərhal ayat namazı qılmalı və qılarkən əda niyyəti etməlidir. Əgər qılmasa, ömrünün axırına kimi ona vacibdir, amma vacib ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti etməməlidir.

M. 1563: Əgər ayın ya günəşin tutulmasından xəbərdar olmasa və onun bütünlüklə açılmasından sonra hamısının tutulmuş olduğunu bilsə, ayat namazının qəzasını etməlidir. Amma əgər bir qədərini tutulduğunu bilsə, qəzasını qılmaq vacib deyil.

M. 1564: Əgər bir neçə nəfər ay və ya günəşin tutulmasını desə, bu halda əgər insan onların sözüne əmin olmayıb ayat namazını qılmasa, günəş, ya ay açıldıqdan sonra düz dedikləri məlum olsa, ay və ya günəş bütünlüklə tutulmuşdusa, ayat namazı qılınmalıdır. Əgər onların bir hissəsi tutulmuşdusa, ayat namazı qılmaq lazım deyil. Əgər adil olmaları məlum olmayan iki nəfər günəşin və ya ayın tutulmasını xəbər versə, sonra adil olmaları məlum olsa, ay və ya günəş bütünlüklə tutulmuşdusa, ayat namazı qılınmalıdır. Hətta əgər onların bir hissəsinin tutulması məlum olsa da, vacib ehtiyata əsasən, ayat namazı qılınmalıdır.

M. 1565: Əgər insan elmi qaydalar üzrə günəş və ya ayın tutulmasının vaxtını bilən şəxslərin sözüylə günəşin, ya ayın tutulmasına əmin olsa, gərək ayat namazını qılsın. Həmçinin əgər “filan vaxt ay və ya günəş tutulub filan qədər davam edəcək”-desələr və insan onların sözlərinə əmin olsa, gərək onların sözlərinə əsasən əməl etsin. Məsələn, əgər “günəş filan saatda açılmağa başlayacaq”-desələr, ehtiyata əsasən, namazı o vaxta qədər təxirə salmamalıdır.

M. 1566: Əgər qıldığı ayat namazının batil olduğunu bilsə, yenidən qılmalı, vaxtı keçmiş olsa, qəzasını etməlidir.

M. 1567: Əgər gündəlik vacib namaz vaxtında ayat namazı da insana vacib olsa və hər ikisini qılmaq üçün vaxt olsa, onda hər hansı birini əvvəl qılsa, eybi yoxdur; baxmayaraq ki, əvvəl gündəlik vacib namazı qılması yaxşıdır. Əgər onlardan birinin vaxtı az olsa, əvvəlcə onu qılmalıdır; hər ikisinin vaxtı az olsa, əvvəlcə gündəlik vacib namazını qılmalıdır.

M. 1568: Əgər gündəlik vacib namaz əsnasında ayat namazının vaxtının az olduğunu bilsə, bu halda gündəlik vacib namazın da vaxtı az olsa, onu qurtarıb sonra ayat namazını qılmalıdır. Əgər gündəlik vacib namazın vaxtı az olmasa, onu pozub əvvəlcə ayat namazını, sonra isə gündəlik vacib namazı qılmalıdır.

M. 1569: Əgər ayat namazını qılan vaxtda gündəlik vacib namazın vaxtının az olduğunu başa düşsə, ayat namazını kəsib gündəlik namazı qılmağa başlamalıdır. Namazı qurtarandan sonra onu batil edən bir iş görməzdən qabaq ayat namazının qalanını, qaldığı yerdən qılmalıdır.

M. 1570: Əgər bir şəxs günəş, yaxud ay tutulan zaman cünub olsa, vaxtı və qüsl verməyə imkanı olsa, tez qüsl etməli və ayat

namazını qılmalıdır. Əgər qüsl edə bilməsə, yaxud ona vaxtı olmasa, ayat namazını təyəmmümlə qılmalıdır.

M. 1571: Əgər qadının heyz, ya nifas vaxtı ayat namazını vacib edən hadisələrdən biri baş versə, vacib ehtiyata əsasən, pak olandan sonra onun qəzasını etməlidir.

M. 1572: Bütün ay tutulanda qəsdən ayat namazını qılmayan şəxsə müstəhəbdir ki, onun qəzasını yerinə yetirməzdən qabaq qüsl etsin.

AYAT NAMAZININ QAYDASI

M. 1573: Ayat namazı iki rəkətdir və hər rəkətdə beş rüku vardır. Onun qılınma qaydası belədir: insan niyyətdən sonra təkbir deyib bir Həmd və bir bütöv surə oxumalı, rükuya getməli, rükudan qalxıb yenə də bir Həmd və bir surə oxumalı, sonra rükuya getməlidir. Beləliklə bu işi beş dəfə təkrar etməlidir. Beşinci rükudan qalxdıqdan sonra səcdəyə gedib iki səcdə etməli, ayağa qalxıb ikinci rəkəti də birinci rəkət kimi yerinə yetirməli, təşəhhüd oxumalı və salamı deməlidir.

M. 1574: Ayat namazında insan niyyət, təkbir və Həmddən sonra bir surənin ayələrini beş yerə bölüb, bir və ya birdən artıq ayəsini oxuyub rükuya getməli, sonra qalxıb Həmd oxumadan o surənin ikinci hissəsini oxumalı, sonra rükuya getməlidir. Bu qayda ilə qılıb beşinci rükudan əvvəl surəni qurtarmalıdır. Məsələn, “Tövhid” surəsi niyyətilə “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “Qul huvəllahu əhəd” deyib yenidən rükuya getsin. Rükudan sonra qalxıb “Allahus-səməd” deyib yenə rükuya getsin, sonra qalxıb “Ləm yəlid və ləm yuləd” deyib rükuya getsin, sonra yenə qalxıb “Və ləm yəkul-ləhu kufuvən əhəd” deyib beşinci rükuya getsin. Qalxdıqdan sonra səcdəyə gedib iki səcdə etsin, ikinci rəkəti də birinci rəkət kimi yerinə yetirsin, ikinci səcdədən sonra təşəhhüd oxuyub, namazın salamını desin.

M. 1575: Əgər Ayat namazının bir rəkətində beş dəfə Həmd-surə oxusa, o biri rəkətində isə bir Həmd oxuyub surəni beş yerə bölsə, eybi yoxdur.

M. 1576: Gündəlik namazlarda vacib və müstəhəb olan əməllər Ayat namazında da vacib və müstəhəbdir. Amma Ayat namazında azan və iqamə yoxdur, namazdan qabaq savab niyyəti və ümidi ilə üç dəfə “Əs-səlat” deyə bilər.

M. 1577: Müstəhəbdir ki, beşinci və onuncu rükudan sonra “Səmi`əllahu limən həmidəh” deyilsin. Həmçinin hər rükudan əvvəl və sonra təkbir deyilsin. Amma beşinci və onuncu rükudan sonra təkbir demək müstəhəb deyil.

M. 1578: Müstəhəbdir ki, 2, 4, 6, 8 və 10-cu rükulardan qabaq qünut tutulsun. Əgər təkcə 10-cu rükudan qabaq bir qünut tutulsa da, kifayətdir.

M. 1579: Əgər Ayat namazında neçə rəkət qıldığına şəkk etsə və fikri də bir yerə çatmasa, namazı batildir.

M. 1580: Əgər birinci rəkətin axırncı rükusunda, yaxud ikinci rəkətin birinci rükusunda olmasında şəkk etsə və fikri də bir yerə çatmasa, namaz batildir. Amma əgər misal üçün, dörd və ya beş ruku etməsində şəkk etsə, səcdəyə getməmişsə, şəkk etdiyi rükunu yerinə yetirməlidir. Amma səcdəyə getmiş olsa, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1581: Ayat namazının hər bir rükusu rükündür; əgər qəsdən və ya səhvən azaldılıb-artırılsa, namaz batildir.

M. 1582: Müstəhəbdir ki, Ayat namazı camaatla qılınsın. Onun necəliyi camaatla qılınan gündəlik vacib namazlar kimidir.

CÜMƏ NAMAZI

M. 1583: Şəraiti olduğu təqdirdə Cümə namazını qılmaq təxyiri vacibdir, yəni, namaz qılan şəxs cümə günlərində zöhr, yaxud cümə namazından birini qıla bilər. Baxmayaraq ki, Cümə namazını qılmaq daha fəzilətlidir, Quran və hədislərdə onun barəsində çoxlu tövsiyələr olunmuşdur.

M. 1584: Cümə namazının qəzası yoxdur. Onu tərk edən şəxs, əvəzinə zöhr namazını qılmalıdır. Əgər zöhr namazının da vaxtı keçsə, zöhr namazının qəzasını etməlidir.

M. 1585: Cümə namazında, namazın düzgünlüyü üçün deyilən şərtlərdən əlavə, 5 şərt də vardır:

- 1:** Cümə namazı camaatla qılınmalıdır.
- 2:** Cümə imamıyla birgə namaz qılanların sayı ən azı 5 ağıllı və həddi-bülüğa çatmış, ehtiyata əsasən, qeyri-müsafir olmalıdır.
- 3:** Cümə imamı namazdan öncə iki xütbə oxusun.
- 4:** Cümə namazı qılınan iki yerin arasında ən azı bir şər`i fərsəx fasilə olmalıdır.

5: Cümə imamı şərtlərə malik olsun.

M. 1586: Cümə imamı həddi-bülüğa çatmış, ağıllı, kişi, on iki imamçı şiə və ədalətli olmalı, xütbələri ayaq üstə oxumağı bacarmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, onda cüzam, yaxud aşkar ekzema xəstəliyi olmamalı, həmçinin şər'i hədd (cəza) almış olmamalı, şərtlərə malik olan müctəhid tərəfindən təyin edilməlidir. Əgər şərtlərə malik olan bir neçə müctəhid olsa, hansı əvvəl icazə versə, kifayətdir. Ziddiyyət qarşıya çıxdıqda daha elmlı və daha ədalətli müctəhidin rəyi hakimdir.

M. 1587: Cümə namazı lazımı şərtlərlə bərpa olunduqda, hətta bilərəkdən olsa belə, xütbələr oxunan zaman hazır olmayan şəxs namazda iştirak edə bilər. Hətta ikinci rəkətin rükusuna çatan şəxs də iqtida edib, imamın salamından sonra ikinci rəkəti özü qıla bilər.

CÜMƏ NAMAZININ VAXTI

M. 1588: Ehtiyata əsasən, Cümə namazı, el arasında zöhrün əvvəli hesab edilən vaxtdan təxirə salınmamalıdır. Ehtiyata əsasən, xütbələrin bir qədəri vaxtda qılınmalıdır. Zöhrdən qabaq xütbənin oxunmasına başlanması müstəhəb ehtiyatın əksinədir.

M. 1589: Vacib ehtiyata əsasən, şər'i zöhrdən təqribən bir saat sonra cümə namazı qurtarmalıdır. Əgər bu zamana qədər qurtarmasa, ehtiyata görə zöhr namazı da qılınmalıdır.

M. 1590: Əgər namaz vaxtının hələ qalıb-qalmamasında şəkk olursa, Cümə namazı düzgündür.

CÜMƏ NAMAZININ QILINMA QAYDASI

M. 1591: Cümə namazı sübh namazı kimi iki rəkətdən ibarətdir. Təkidli müstəhəbdir ki, birinci rəkətdə Həmddən sonra Cümə surəsi, ikinci rəkətdə isə "Münafiqun" surəsi oxunsun. Həmçinin birinci rəkətdə rükuya getməzdən əvvəl bir qünut, ikinci rəkətin rükusundan sonra da bir qünut yerinə yetirilir. Həm də vacibdir ki, Cümə imamı namaza başlamazdan əvvəl deyiləcək şəkildə iki xütbə oxusun.

M. 1592: Namaz qılan diqqət yetirməlidir ki, ikinci rəkətdə qünutdan sonra rükuya getməsin. Əgər rükuya getsə, namazı batildir.

M. 1593: Vacib ehtiyata əsasən, Cümə imamı Cümə namazının Həmd və surəsini ucadan oxumalıdır.

M. 1594: Cümə namazının rəkətlərinin sayında şəkk etmək onun batil olmasına səbəb olur, başqa hökmlərində isə ikirəkətli namazın hökmü hakimdir.

M. 1595: Vacib ehtiyata əsasən, Cümə namazının hər iki xütbəsində Allaha həmd-səna, Peyğəmbər (s) və onun ailəsinə salavat olmalı, camaat təqvaya dəvət olunmalı, həmçinin bir tam surə oxunmalıdır. İkinci xütbədə bundan əlavə, məsum imamların (ə) adları çəkilməli, möminlər üçün bağışlanmaq istənilməlidir.

M. 1596: Ehtiyata əsasən, Allaha həmd və əziz Peyğəmbərə (s) və onun əhli-beytinə (ə) salavat çevirmək ərəbcə olmalıdır. Hər iki xütbədə Allaha həmddə, əziz Peyğəmbərə (s) və onun əhli-beytinə (ə) salavatda, camaatı təqvaya dəvət etməkdə və tam bir surə oxumaqda ardıcılığa riayət olunmalıdır.

M. 1597: Cümə namazının xütbələrini Cümə imamının özü ayaq üstə və çatacaq səslə oxumalıdır. İki xütbənin arasında, azca oturmaqla olsa belə, fasilə salınmalıdır.

M. 1598: Vacib ehtiyata əsasən, Cümə imamı xütbə zamanı dəstəmazlı olmalıdır. Müstəhəbdir ki, xütbə halında başına əmmamə qoyub, əsaya və silaha söykənsin, azan vaxtı minbərin üstündə otursun, xütbəni başlamazdan qabaq oradakıları salamlasın. Orada olanlara da kifayi vacibdir ki, imamın salamının cavabını versinlər.

M. 1599: Vacib ehtiyata əsasən, oradakılar xütbələrə qulaq asıb sakit olmalı, xütbə halında namaz qılmaqdan çəkinməlidirlər. Həmçinin ehtiyata əsasən, üzü xətibə sarı oturub namaz halındakı kimi olsunlar, sağa-sola baxmasınlar, yerlərini dəyişməsinlər, amma xütbələr bitdikdən sonra söhbət etməyin, yerləri dəyişməyin və sağa-sola baxmağın eybi yoxdur. Əgər deyilən məqamlara riayət etməsələr, ehtiyata zidd əməl etmişlər, amma onların Cümə namazları düzgündür.

M. 1600: Xütbələr oxunan zaman şüar və təkbir demək ehtiyatın ziddinədir, amma namazın düzgünlüyünə xələl gətirmir.

FİTR VƏ QURBAN BAYRAMI NAMAZLARI

M. 1601: Fitr və Qurban bayramı namazları İmamın (ə) hazır olduğu (qeybdə olmadığı) vaxt vacibdir və camaatla qılınmalıdır. İmamın (ə) qeybdə olduğu bizim zamanəmizdə isə müstəhəbdir. Onu camaatla, ya da furada qılmaq olar.

M. 1602: Fitr və Qurban bayramı namazlarının vaxtı bayram günü gün çıxan vaxtdan zöhrə qədərdir.

M. 1603: Müstəhəbdir ki, Qurban bayramı namazını günəş qalxandan sonra qılsınlar; Fitr bayramında isə, müstəhəbdir ki, gün qalxandan sonra iftar edib, fitrə zəkati versinlər və sonra bayram namazı qılsınlar.

M. 1604: Fitr və Qurban bayramı namazları iki rəkətdir. Birinci rəkətdə Həmd-surədən sonra beş təkbir deyilməli, hər təkbirdən sonra bir qünut tutulmalıdır. Beşinci qünutdan sonra isə daha bir təkbir deyib rükuya getmək və iki səcdə yerinə yetirib ayağa qalxmaq, ikinci rəkətdə isə Həmd-surədən sonra dörd təkbir demək, hər təkbirdən sonra qünut tutmaq, beşinci təkbirdən sonra rükuya getmək, rükudan sonra iki səcdəni və təşəhhüdü yerinə yetirib, namazın salamını vermək lazımdır.

M. 1605: Fitr və Qurban bayramı namazlarının qünutunda hər dua və zikir oxunsa, kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, bu dua oxunsun:

اللَّهُمَّ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِزَّةِ وَأَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَأَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَأَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذِخْراً وَشَرَفاً وَكِرَامَةً وَمَزِيداً أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيَّ وَعَلَيْهِمُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الْمُخْلِصُونَ

M. 1606: Müstəhəbdir ki, Fitr və Qurban bayramı namazlarında qiraət ucadan olsun.

M. 1607: Bayram namazının məxsus surəsi yoxdur, amma daha yaxşı olar ki, onun birinci rəkətində “Şəms” (91-ci surə), ikinci rəkətdə isə “Ğaşiyə” surəsi (88-ci surə) oxunsun. Yaxud birinci rəkətdə “Ə’la” surəsi (87-ci surə), ikinci rəkətdə isə “Şəms” surəsi oxunsun.

M. 1608: Müstəhəbdir ki, Fitr bayramı günü bayram namazından qabaq xurma ilə iftar etsinlər, Qurban bayramında isə namazdan sonra qurbanlıq ətindən bir qədər yesinlər.

M. 1609: Müstəhəbdir ki, bayram namazından qabaq qüsl edib namazdan qabaq və ondan sonra dua kitablarında qeyd olunmuş duaları savab ümidilə oxusunlar.

M. 1610: Müstəhəbdir ki, bayram namazında yerə səcdə etsinlər. Təkbirləri deyəndə əlləri yuxarı qaldırınsınlar.

M. 1611: Fitr bayramı gecəsinin məğrib və işa namazından sonra, habelə bayram günü səhər namazından və Fitr namazından sonra müstəhəbdir ki, bu təkbirlər deyilsin:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا

M. 1612: Müstəhəbdir ki, insan Qurban bayramında əvvəli bayram gününün zöhr, axırı isə zilhəccə ayının 12-ci gününün səhər namazı olan on namazdan sonra, əvvəlki məsələdə deyilən təkbirləri deyib sonra isə bunları desin:

اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقْنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَبْلَأَنَا

Amma əgər bir şəxs Qurban bayramında Minada olsa, müstəhəbdir ki, bu təkbirləri, əvvəli Qurban bayramının zöhr namazı, axırı isə zilhəccənin on üçünün səhər namazı olan 15 namazdan sonra desin.

M. 1613: Məmum başqa namazlar kimi bayram namazında da Həmd və surədən başqa, namazın digər zikrlərini özü deməlidir.

M. 1614: Əgər məmum, imamın təkbir və qünutların bir qədərini dedikdən sonra gəlsə, imam rükuya getdikdən sonra imamlə demədiyi təkbir və qünutları özü deməli və sonra özünü rükuda imama çatdırmalıdır. Əgər hər qünutda bir dəfə “Subhanəllahi vəl-həmdü lillahi” desə, kifayətdir. Əgər rükuda imama çatmasa, vacib ehtiyata əsasən, furada niyyəti edib namazı özü bitirməlidir.

M. 1615: Əgər məmum camaat imamına bayram namazının rükusunda çatsa, iqtida edib rükuya gedə bilər. Əgər ikinci rəkətdə çatsa, iqtida edib imamın dörd qünutundan sonra beşinci qünutu və onun təkbirini özü oxuyub rükuda imama çata, imamın salamından sonra qalxıb ikinci rəkəti özü qıla bilər.

M. 1616: Bayram namazını tavan altında qılmaq məkrühdür.

M. 1617: Əgər bayram namazının qünutu zamanı qabaqkı təkbir və qünutlarında şəkk etsə, yaxud təkbir deyən zaman qabaqkı qünut və təkbirlərində şəkk etsə, şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1618: Əgər qünut oxumazdan qabaq ondan qabaqkı təkbiri deməsində şəkk etsə, yaxud təkbir deməzdən qabaq ondan qabaqkı qünutu tutmasında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməli və yerinə yetirməsində şəkki olan o qünut, ya təkbiri yerinə yetirməlidir.

M. 1619: Əgər rükuya getməzdən qabaq namazın təkbirlərinin, yaxud qünutlarının sayında şəkk etsə, məsələn üç təkbir, ya daha artıq təkbir deməsində şəkk etsə, az olan tərəfi əsas götürüb qünut və təkbirlərin qalanını yerinə yetirməlidir. Əgər sonra demiş olduğu məlum olsa, eybi yoxdur. Əgər rükuya gedəndən sonra şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 1620: Əgər qiraəti, yaxud təkbirləri və ya qünutları unudub yerinə yetirməsə, namazı düzgündür.

M. 1621: Əgər rükunu, ya iki səcdəni və ya təkbirətül-ehramı unutsa, namazı batildir.

M. 1622: Əgər bayram namazında bir səcdəni, yaxud təşəhhüdü unutsa, ehtiyat-müstəhəbə görə, namazdan sonra onu rəca niyyətilə və savab ümidilə yerinə yetirsin. Əgər gündəlik namazlarda səcdəyi-səhvə səbəb olan işlərdən birini görsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazdan sonra rəca niyyəti və savab ümidilə onun üçün iki səcdəyi-səhvə yerinə yetirsin.

M. 1623: Əgər bayram namazı öz vaxtında qılınmasa, qəzası yoxdur, amma əgər Fitr bayramı gününün zöhrünə qədər ayın görünməsi sübuta yetməsə, nəql olunmuş hədislərə əsasən, sabahki günün sübhünə kimi bayram namazı qılmağın eybi yoxdur, lakin yaxşı olar ki, bu iş rəca niyyəti və savab ümidilə yerinə yetirilsin.

ORUC HÖKMLƏRİ

Oruc, bütün təkallahlı dinlərdə əmr olunmuş ibadətlərdəndir. Ramazan ayının orucu isə, Allahın Məhəmməd (s) ümmətinə, öz ruh və bədənlərindən çirkinlikləri uzaqlaşdırmaları, canlarını təqvatla bəzəmələri, aclıq və susuzluğu dadmaqla kasıbların əzab-əziyyətlərini bütün vücudlarıyla dərk etmələri və onlara kömək etmək fikrinə düşmələri üçün əta etdiyi bir ilahi hədiyyədir. Möminlər orucun və Ramazan ayının bərəkətindən istifadə etməlidirlər.

İmam Səccad (ə) Səhifeyi-Səccadiyyənin 44-cü duasında buyurur: “İlahi, Ramazan ayını bizim ibadətimizlə doldur, onun vaxtlarını ibadətinin tövfiqilə zinətləndir, bu ayda bizə oruc tutmaq, gecələrində Öz dərgahına namaz, qorxu, təzim və təvazö göstərməkdə kömək et, belə ki, heç bir günü bizim qəflətimizə və heç bir gecəsi təqsirkar olmağımıza şahid olmasın!”

Oruc insanın, Allah-taalanın fərmanını yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər orucu batil edən (və şərhə sonradan gələcək) işləri yerinə yetirməkdən çəkinməsidir.

NİYYƏT

M. 1624: İnsanın oruc niyyətini qəlbindən keçirtməsi, yaxud məsələn, “sabah oruc tutacağam” deməsi vacib deyil. Əgər Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər orucu batil

edən işləri görməsə, kifayətdir. Bu müddətin hamısında oruc olduğuna əmin olmaq üçün bir az sübh azanından qabaq, bir az da məğribdən sonra orucu batil edən işlərdən çəkinməlidir.

M. 1625: İnsan ramazan ayının hər gecəsi onun sabahı üçün niyyət edə bilər. Daha yaxşı olar ki, ayın birinci gecəsi bütün ayın orucunun niyyətini etsin.

M. 1626: Ramazan ayının, yaxud vaxtı müəyyən olan başqa bir vacib oruc üçün niyyətin son vaxtı sübh azanı vaxtıdır.

M. 1627: Ramazan ayının, yaxud insana vacib olan vaxtı müəyyən olan başqa bir orucda, məsələn müəyyən bir gün oruc tutmasını nəzir etmiş olsa, qəsdən sübh azanına qədər niyyət etməsə, orucu batildir. Əgər məsələni bilməzlikdən, yaxud unutduğundan sübh azanına qədər niyyət etməsə, zöhrdən qabaq yadına düşsə və o zamana qədər orucu batil edən işlərdən görməyibsə, vacib ehtiyata əsasən, niyyət edib o günü oruc tutmalı, sonradan onun qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M. 1628: Ramazan ayının orucunda, yaxud vaxtı müəyyən olan başqa bir vacib orucda sübh azanından qabaq oruc niyyəti etmədən yatan şəxs zöhrdən qabaq oyansa, vacib ehtiyata əsasən, niyyət edib o günü oruc tutmalı, sonradan onun qəzasını da yerinə yetirməlidir. Amma əgər zöhrdən sonra oyansa, o günün orucu batildir.

M. 1629: Əgər qeyri-müəyyən olan vacib oruc, məsələn kəffarə orucu üçün qəsdən zöhrə yaxına qədər niyyət etməsə, eybi yoxdur. Əgər niyyətdən qabaq oruc tutmamağa qərarlı, yaxud tutub-tutmamasında tərəddüdü olsa, yaxud orucu batil edən işi yerinə yetirməsini qəsd etsə, yaxud o işi yerinə yetirib-yetirməməsində tərəddüdü olsa, əgər orucu batil edən bir iş görməmişsə, zöhrdən qabaq niyyət etsə, orucu düzgündür. Əgər zöhrdən qabaq niyyət etməsə, vacib ehtiyata əsasən, daha o gün qeyri-müəyyən vacib oruc niyyətilə oruc tuta bilməz.

M. 1630: Müstəhəb oruca niyyət etməyin son vaxtı məğribə niyyət etmək qədərində vaxt qalan zamandır. Buna əsasən, əgər bu vaxta qədər orucu batil edən işlərdən görməsə və müstəhəb oruc niyyəti etsə, orucu düzgündür.

M. 1631: Əgər ramazan orucundan başqa bir oruc tutmaq istəsə, gərək onu müəyyənləşdirsin. Məsələn, niyyət etsin ki, qəza, yaxud kəffarə orucu tutura**M.** Amma ramazan ayında ramazan orucunu niyyət

etməsi lazım deyil. Əgər ramazan ayı olduğunu bilməyib və ya unudub başqa bir oruc niyyəti etsə də, ramazan ayının orucu hesab olunur.

M. 1632: Əgər bir şəxs ramazan ayı olduğunu bilsə və qəsdən ramazan ayından başqa orucu niyyət etsə, nə ramazan ayının orucu hesab olunur, nə də niyyət etdiyi oruc.

M. 1633: Əgər məsələn, ayın birinci gününün niyyətilə oruc tutub sonradan ikinci, yaxud üçüncü gün olduğunu başa düşsə, orucu düzgündür.

M. 1634: Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib huşdan getsə və gün əsnasında özünə gəlsə, vacib ehtiyata görə, o günün orucunu tamamlamalı və sonra yenə də vacib ehtiyata əsasən, onun qəzasını da tutmalıdır. Əgər o günün orucunu tamamlamasa, gərək qəzasını yerinə yetirsin.

M. 1635: Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib məst olsa və gün əsnasında özünə gəlsə, vacib ehtiyata əsasən, o günün orucunu tamamlamalı və sonra qəzasını da tutmalıdır.

M. 1636: Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib yatsa və məğribdən sonra oyansa, orucu düzgündür.

M. 1637: Əgər ramazan ayı olduğunu bilməsə, yaxud unutsa və günortadan qabaq başa düşsə, bu halda orucu batil edən işlərdən görməyibsə, niyyət etməlidir, orucu da düzgündür; əgər orucu batil edən işlərdən görmüş olsa, yaxud zöhrdən sonra ramazan ayı olduğunu başa düşsə, orucu batildir, lakin məğribə qədər orucu batil edən işləri görməməli, ramazan ayından sonra da qəzasını tutmalıdır.

M. 1638: Uşaq ramazan ayının sübh azanından qabaq həddi-bülüğa çatsa, oruc tutmalıdır. Amma əgər azandan sonra həddi-bülüğa çatsa, o günün orucu ona vacib deyil.

M. 1639: Yaxşı və pisi ayıra bilən həddi-bülüğa çatmamış uşağın orucu və sair ibadətləri düzgündür.

M. 1640: Meyitin orucunu tutmaq üçün əcir tutulan şəxs əgər müstəhəb oruc tutsa, eybi yoxdur. Amma boynunda ramazan ayının qəza orucu olan şəxs müstəhəb oruc tuta bilməz. Boynunda başqa vacib orucun qəzası olan şəxs də, vacib ehtiyata görə, həmin hökmdədir. Əgər unutsa və müstəhəb oruc tutsa, bu halda zöhrdən qabaq yadına düşsə, müstəhəb orucu pozulur və öz niyyətini vacib oruc niyyətinə çevirə bilər. Amma əgər zöhrdən sonra başa düşsə, orucu batil, məğribdən sonra yadına düşsə isə, düzgündür.

M. 1641: Vaxtı geniş qəza orucu olan şəxs başqası üçün əcir olub, onun orucunu tuta bilər.

M. 1642: Əgər kafir ramazan ayında zöhrdən qabaq müsəlman olsa və sübh azanından həmin vaxta qədər də orucu batıl edən işlərdən görməmiş olsa, oruc tuta bilməz, qəzası da yoxdur.

M. 1643: Əgər xəstə ramazan ayı günortadan sonra sağalsa, sübh azanından o vaxta qədər orucu batıl edən işlərdən görməmiş olsa da, o günün orucu ona vacib deyil. Amma əgər zöhrdən qabaq sağalsa, sübh azanından o vaxta qədər orucu batıl edən işlərdən görməmiş olsa, vacib ehtiyata əsasən, o günü oruc tutmalı, sonra qəzasını da etməlidir.

M. 1644: İnsana şə'banın axırı, yaxud ramazanın əvvəli olmasında şəkk etdiyi gün oruc tutmaq vacib deyil. Amma oruc tutmaq istəsə, ramazan ayının orucunun niyyətini edə bilməz. Əgər qəza və s. kimi orucun niyyətini etsə və sonradan ramazanın əvvəli olduğu məlum olsa, ramazan ayının orucu hesab olunur.

M. 1645: Şə'banın axırı, yaxud ramazanın əvvəli olmasında şəkk etdiyi gün qəza, müstəhəb və sair bu kimi niyyətlə oruc tutub günün əsnasında ramazan ayı olduğunu başa düşsə, ramazan orucunu niyyət etməlidir.

M. 1646: Əgər bir şəxs ramazan ayının orucu kimi vaxtı müəyyən olan vacib orucda oruc tutmaq niyyətindən dönsə, orucu batildir. Həmçinin əgər orucu batıl edən işlərdən görməyi niyyət etsə, hətta onu yerinə yetirməsə də, orucu batildir.

ORUCU BATIL EDƏN İŞLƏR

M. 1647: Doqquz şey orucu batıl edir:

1-Yemək və içmək; **2-**Cima (cinsi yaxınlıq); **3-**İstimna (onanizm–məninin xaric olmasına səbəb olan iş görmək); **4-**Allahın, Peyğəmbərin (s) və onun canişinlərinin (ə) adından yalan demək; **5-**Qatı tozu boğaza çatdırmaq; **6-**Başın hər yerini suya batırmaq; **7-**Sübh azanına qədər cənabət, heyz və nifas halında qalmaq; **8-**Axıçı (maye) şeylərlə imalə etmək; **9-**Qusmaq. Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə bəyan olunacaq.

1-YEMƏK VƏ İÇMƏK

M. 1648: Əgər oruc tutan şəxs qəsdən bir şey yesə və ya içsə, orucu batil olur—istər o şeyin yeyilib-içilməsi çörək və su kimi adət olsun, istərsə də torpaq və ağacın şirəsi kimi adət olmasın; istər az olsun, istərsə də çox, hətta əgər diş fırçasının ağzından çıxarıb yenidən ağzına salsa və onun rütubətini udsa, orucu batil olur. Amma əgər fırçanın rütubəti ağzının suyunda aradan getsə və ona xarici rütubət deyilməsə, batil etmir.

M. 1649: Əgər bir şəxs yemək əsnasında sübhün açıldığını başa düşsə, tez ağzındakı tikələri çıxarmalıdır. Əgər qəsdən udsa, orucu batildir və sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən ona kəffarə də vacibdir.

M. 1650: Əgər oruc tutan şəxs səhvən bir şey yesə və ya içsə, orucu batil olmaz.

M. 1651: Vacib ehtiyata əsasən, oruc tutan şəxs dərman iynəsini və qida əvəzinə olan iynəni vurdurmaqdan çəkinməlidir. Amma hər hansı bir bədən üzvünü keyləşdirən, yaxud bəzi vaksinlər kimi dərmin altına vurulan iynələrin eybi yoxdur. Buna əsasən, əgər insanın, orucun zərərli olmadığı, amma dərman iynəyə ehtiyacı olan bir xəstəliyi olsa və onu gündüz vurdurmağa məcbur olsa, iynəni vurdurandan sonra o günün orucunu tutmalı və vacib ehtiyata əsasən, qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M. 1652: Əgər oruc tutan şəxs dişlərinin arasında qalan bir şeyi qəsdən udsa, orucu batil olar.

M. 1653: Oruc tutmaq istəyən bir kəsin azandan qabaq dişlərini təmizləməsi lazım deyil. Amma əgər dişlərin dibində qalan yemək qalıqlarının gündüz boğazına gedəcəyini bilsə, dişlərini təmizləməsə və boğazına bir şey getsə, orucu batildir. Hətta əgər boğazına getməsə də, o günün orucunu qəza etməlidir.

M. 1654: Ağız suyunu udmaq—hətta əgər turşluq və digər dadları təsəvvür etməklə ağıza yığılsa da, orucu batil etmir.

M. 1655: Başdan, sinədən gələn suyu (bəlğəm və burun suyunu) udmaq, əgər ağız boşluğuna çatmamışsa, orucu batil etmir. Amma ağız boşluğuna daxil olsa, onu udmaq olmaz.

M. 1656: Əgər oruc tutan şəxs o qədər susuz olsa ki, susuzluqdan öləcəyindən qorxsə, ölümdən xilas olacaq qədərincə su içməsi vacibdir, lakin orucu batil olur. Əgər bu iş ramazan ayında baş versə, günün qalan hissəsində orucu batil edən işlərdən çəkinməlidir. Həmçinin əgər

su içməməkdən ona ciddi zərər yetişəcəyindən qorxsə, yaxud su içməmək dözümləli olmayan çətinliyə səbəb olsa, zərər və çətinliyin gedəcəyi qədər su içə bilər. Hər halda, o günün qəzasını etməlidir.

M. 1657: Quş və ya uşaq üçün yeməyi çeynəmək, yeməyin dadına baxmaq və adətən boğazdan aşağı getməyən bu kimi işlərdə təsadüfən boğazdan getsə, oruc batil olmur. Amma əgər insan əvvəldən onun boğazdan aşağı gedəcəyini bilsə, bu halda boğazından getsə, orucu batil olur. Onun qəzasını tutmalıdır, kəffarə də vacibdir. Əgər aşağı getməsə də, orucu batildir, amma kəffarəsi yoxdur.

M. 1658: İnsan zəifliyə görə orucunu yeyə bilməz. Amma onun zəifliyi həddindən artıq olsa və dözə bilməsə, orucu yeməsinin eybi yoxdur.

M. 1659: Əgər orucun insan üçün zərəri olsa, oruc tutmamalıdır. Əgər zərərli ola-ola oruc tutsa, orucu batildir, onun qəzasını da tutmalıdır. Həmçinin əgər orucun ona zərərli olmasını ehtimal etsə və ehtimalı camaatın nəzərində yerli və normal olsa, oruc tutmamalıdır. Əgər oruc tutsa, batildir və qəzası var.

2-CİMA (CİNSİ YAXINLIQ)

M. 1660: Cima orucu batil edir, hərçənd dəllək kəsən yerə qədər daxil olsa və məni gəlməsə də.

M. 1661: Əgər dəllək kəsən yerdən az daxil olsa və məni də gəlməsə, oruc batil olmur. Lakin aləti kəsik olan şəxs dəllək kəsilən yerdən az daxil etsə də, ehtiyata əsasən, orucu batildir.

M. 1662: Əgər dəllək kəsən yerə qədər daxil olub-olmamasında şəkk etsə, yaxud aləti kəsilən şəxs daxil olub-olmamasında şəkk etsə, daxil etmək niyyəti olmamışsa, orucu düzgündür.

M. 1663: Cima və daxil etməkdə qərarlı və orucunun batil olacağına diqqətli olan şəxsin orucu, hətta cima baş tutmasa, yaxud dəllək kəsən yerə qədər daxil olmasa və məni gəlməsə də, işkallıdır və onun qəzasını etməlidir.

M. 1664: Əgər bir şəxs oruc olduğunu unudub cima etsə, yaxud onu cimaya məcbur etsələr, belə ki, heç bir ixtiyarı qalmasa, orucu batil olmaz. Amma cima əsnasında yadına düşsə, yaxud daha bu işə məcbur edilməsə, dərhal cima halından çıxmalıdır. Əgər çıxmasa, orucu batildir. Əgər məsələn, onu cima etməyəcəyi təqdirdə ciddi can zərəri vurmaları ilə hədələsələr və buna görə cima etməyə məcbur

olsa, günah etməməsinə və üzrlü olmasına baxmayaraq, o günün orucunu qəza etməlidir.

3-İSTİMNA (ONANİZM)

M. 1665: Əgər oruc tutan şəxs istimna etsə, yəni özü ilə məninin xaric olmasına səbəb olan bir iş görsə, orucu batildir.

M. 1666: Əgər oruc tutan şəxs oruc halında yatarsa möhtəlim olacağını, yəni yuxuda məni xaric olacağını bilsə, çətinliyə səbəb olmayacağı təqdirdə ehtiyata əsasən, yatmamalıdır.

M. 1667: Əgər oruc tutan şəxs məninin xaric olması əsnasında yuxudan ayılsa, onun çıxmasının qarşısını alması vacib deyil.

M. 1668: Möhtəlim olan oruc tutan bövl və 246-cı məsələdə deyilən qaydayla istibra edə bilər. Amma əgər bövl, yaxud istibra edəcəyi halda məninin bövl məcrasından çıxacağını bilsə, əgər qüsl etməmişsə, istibra edə bilər. Amma əgər qüsl etmişsə, ehtiyata əsasən, edə bilməz.

M. 1669: Oruc tutan şəxs möhtəlim olsa, məninin məcrada qaldığını və qüsldən qabaq bövl etməsə, qüsldən sonra məni gələcəyini bilsə, vacib ehtiyata əsasən, qüsldən əvvəl bövl etməlidir.

M. 1670: Əgər məninin çölə gəlməsi məqsədlə müəyyən bir iş görsə, məni xaric etməyin orucu batil edən işlərdən olduğunu bilsə, hətta məni gəlməsə də, orucu batil olar.

M. 1671: Əgər qeyri-ixtiyari olaraq oruc tutan şəxsdən məni gəlsə, onun orucu batil olmaz. Amma əgər adəti üzrə onunla məninin xaric olduğu bir işi görsə, yaxud o işlə ondan məninin xaric olmasını ehtimal etsə, orucu batildir; hətta ondan məni xaric olmasa da.

M. 1672: Əgər oruc tutan şəxs məninin çölə gəlməsi qəsd olmadan bir kəslə oynasa və ya zarafat etsə, bu halda onun adəti bu cür işlərdən sonra məninin çölə gəlməsi olmasa və hətta məninin xaric olmamasına əmin olsa, lakin təsadüfən məni xaric olsa, orucu düzgündür. Amma əgər zarafatı o qədər davam etdirsə ki, məninin xaric olmasına az qalsa və xaric olmayınca ondan çəkinməsə, orucu batildir.

4-ALLAHIN VƏ MƏSUMLARIN (Ə) ADINDAN YALAN DANIŞMAQ

M. 1673: Əgər oruc tutan şəxs demək, yazmaq, işarə etmək və s. kimi işlərlə Allah, Peyğəmbər (s) və o həzrətin canişinlərinin (ə)

adından qəsdən yalan desə, hətta əgər dərhal “yalan dedim” desə və ya tövbə etsə də, vacib ehtiyata əsasən, onun orucu batildir. Əgər həzrət Zəhra (ə), sair peyğəmbərlər və onların canişinlərinə yalan qoşmaq Allaha, Peyğəmbərə (s) və ya o həzrətin canişinlərinə (ə) yalan qoşmağa səbəb olsa, o da bu hökmdədir.

M. 1674: Əgər doğru və ya yalan olduğunu bilmədiyi bir xəbəri nəql etmək istəsə, vacib ehtiyata görə, o xəbəri deyən kəsdən, yaxud nəql etdiyi kitabdan nəql etsin. Lakin əgər özü xəbər versə də, onun orucu batil olmur.

M. 1675: Əgər bir şeyin doğruluğuna etiqad bəsləyərək Allahın və ya məsumların (ə) adından nəql etsə, sonra isə yalan olduğunu başa düşsə, orucu batil olmaz.

M. 1676: Əgər Allaha və məsumlara (ə) yalan qoşmağın orucu batil etdiyini bilsə və yalan hesab etdiyi bir şeyi onlara aid edib sonradan düz olduğunu başa düşsə, vacib ehtiyata əsasən, o gün orucu batil edən işlərdən çəkinməli və sonra qəzasını etməlidir.

M. 1677: Əgər başqasının quraşdırdığı yalan xəbəri qəsdən Allaha və məsumlara (ə) aid etsə, ehtiyata əsasən, orucu batildir. Amma əgər o yalanı quraşdıran şəxsin adından nəql etsə, eybi yoxdur.

M. 1678: Əgər oruc tutan şəxsdən “Peyğəmbər (s) filan sözü buyurub?” -deyə soruşsalar və o “yox” deməli olduğu halda qəsdən “bəli” desə, yaxud “bəli” deməli olduğu yerdə qəsdən “yox” desə, ehtiyata əsasən, orucu batil olur.

M. 1679: Əgər Allahın və ya məsumların (ə) adından düz bir sözü deyib sonradan “dediyim yalan idi” -desə, yaxud gecə hər hansı bir yalanı onların adından deyib oruc olduğu ertəsi gün “dünən dediyim doğrudur” -desə, ehtiyata əsasən, orucu batil olur.

M. 1680: Allaha və məsumlara (ə) yalan aid etmək, əsla onun mənasını qəsd etməyi zarafat olsa və onun zarafat olması deyən və əşidənlərə məlum olsa, bu iş ədəbsizlik olsa da, orucu batil etmir.

5-QATI TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ

M. 1681: Qatı tozu boğaza çatdırmaq ehtiyata əsasən, orucu batil edir: istər həmin toz yeyilməsi halal olan un kimi bir şey olsun, istərsə də yeyilməsi haram olan torpaq kimi bir şey.

M. 1682: Əgər külək səbəbindən qatı toz peyda olsa və insan diqqətli olmasına baxmayaraq, özünü gözləməsə və toz boğaza çatsa, ehtiyata əsasən, orucu batil olur.

M. 1683: Vacib ehtiyata əsasən, oruc tutan şəxs, qatı buxar, siqaret və tənəkəki tüstüsü və bu kimi şeyləri də boğazına çatdırmasın. Əgər qatı buxar ağızda suya çevrilsə və onu udsa, orucu batil olur.

M. 1684: Nəfəs tənəliyi xəstəliyinə görə həkimin göstərişilə, ağız və burun yolundan müəyyən alətlə hava alan şəxslər, əgər onsuz oruc tuta bilməsələr, onların bu alətdən istifadə etmələrinin eybi yoxdur, amma ehtiyata əsasən, nə zaman qadir olsalar, öz oruclarını qəza etməlidirlər.

M. 1685: Əgər bir şəxs özünü gözləməsə və toz, buxar, tüstü və s. bu kimi şeylər boğazına daxil olsa, bu halda boğaza çatmayacağına əmin imişsə, orucu düzgündür.

M. 1686: Əgər oruc olduğunu unudub özünü gözləməsə və ya ixtiyarsız olaraq toz və bu kimi şeylər boğazına getsə, orucu batil olmur, amma mümkün olduğu təqdirdə onu boğazından çıxarmalıdır.

6-BAŞI SUYA BATIRMAQ

M. 1687: Oruc tutan şəxsin qəsdən başının hər yerini suya batırması haramdır; hətta bədəninin qalan hissələri sudan bayırda olsa da. Əgər qəsdən bütün başı suya batırsa, vacib ehtiyata əsasən, o orucun qəzasını tutmalıdır. Amma əgər bədəninin hamısını suya batırsa, başının bir qədəri isə çöldə olsa, orucu batil olmaz.

M. 1688: Əgər birinci dəfə başın yarısını, sonra isə o biri yarısını suya batırsa, orucu batil olmaz.

M. 1689: Əgər başının hamısının suyun altına girib-girməməsində şəkk etsə, orucu düzgündür. Amma əgər bütün başı suya batırmağı qəsd etmiş olsa, ehtiyata əsasən, orucu batildir.

M. 1690: Əgər başın hamısı suya batsa, amma tüklərin bir miqdarı çöldə qalsa, ehtiyata əsasən, oruc batildir.

M. 1691: Vacib ehtiyat budur ki, başı gülaba və sair muzaf sulara da batırmasınlar. Amma başı digər maye şeylərə batırmağın eybi yoxdur.

M. 1692: Əgər oruc tutan şəxs ixtiyarsız olaraq suya düşsə və başının hamısı suya batsa, yaxud oruc olduğunu unudub başını suya batırsa, orucu batil olmaz.

M. 1693: Əgər bir şəxs suya düşəndə adətən başı suyun altına gedirsə, bu məsələni nəzərə alaraq özünü suya atsa, ehtiyata əsasən, orucu batil olur.

M. 1694: Əgər oruc olduğunu unudub başını suya batırsa, yaxud bir şəxs zorla onun başını suya batırsa, bu halda suyun altında oruc olması yadına düşsə və ya məcbur edən şəxs əl çəksə, dərhal başını sudan çıxarmalıdır. Əgər sudan çıxarmasa, ehtiyata əsasən, orucu batildir.

M. 1695: Əgər bir şəxs oruc olduğunu unudub qüsl niyyətilə başını suya batırsa, orucu və qüslü düzgündür.

M. 1696: Əgər oruc olduğunu bilib qüsl üçün qəsdən başını suya batırsa, bu halda əgər onun orucu müstəhəb, yaxud ramazan ayından başqa vacib oruc olsa, qüslü düzgün, ehtiyata əsasən, orucu isə batildir. Amma əgər ramazan ayının orucu olsa, ehtiyata əsasən, həm orucu, həm də qüslü batildir.

M. 1697: Əgər suda boğulan adamı xilas etmək üçün başını suya batırsa, ona nicat verməyin vacib olmasına baxmayaraq, orucu batildir.

M. 1698: Başın üstünə su tökməyin eybi yoxdur, amma əgər bir dəfəyə başı əhatə edən böyük boruların, yaxud şələlələrin suyu kimi olsa, işkallıdır.

M. 1699: Əgər oruc tutan öz başını dalğıc papağı kimi bir şeylə örtüb suyun altına getsə, orucu batil olmaz.

7-SÜBH AZANINA QƏDƏR CƏNABƏT, HEYZ VƏ NİFAS HALINDA QALMAQ

M. 1700: Ramazan ayının orucunda və onun qəzasında cünub şəxs qəsdən sübh azanına qədər qüsl etməsə, yaxud vəzifəsi təyəmmüm olduğu halda qəsdən təyəmmüm etməsə, orucu batildir. Vacib ehtiyata əsasən, qalan vacib orucların hökmü də belədir.

M. 1701: Cünub olan və Ramazan ayı kimi vaxtı müəyyən olan vacib oruc tutmaq istəyən bir kəs, qəsdən vaxt azana qədər qüsl etməsə, günah etmişdir. O, təyəmmüm edib o günü oruc tutmalı, sonra ehtiyata əsasən, qəzasını da etməlidir.

M. 1702: Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayında qüslü unutsa və sübh azanından sonra yadına düşsə, həmin günün orucunun qəzasını etməlidir; əgər bir neçə gündən sonra yadına düşsə, cünub olmasına əmin olduğu bütün günlərin qəzasını etməlidir. Buna əsasən, əgər üç, yoxsa dörd gün cünub olduğunu bilməsə, üç günün orucunu qəza etməlidir.

M. 1703: Ramazan ayının gecəsində qüsl və təyəmmümün heç biri üçün vaxtı olmayan şəxs özünü cünub etsə, orucu batildir, qəzası və kəffarəsi də vacibdir. Amma əgər təyəmmüm üçün vaxtı olan halda özünü cünub etsə, günahkardır. O, təyəmmüm etməli və o günün orucundan əlavə, ehtiyata əsasən, qəzasını da tutmalıdır.

M. 1704: Əgər qüsl qədərincə vaxtı olduğunu güman edib özünü cünub etsə və sonra vaxtın az olduğunu bilsə, bu halda sözügedən gümanı axtarış aparmaq və vaxta diqqət yetirməklə əldə etmişsə, təyəmmüm etməlidir, orucu da düzgündür. Əks təqdirdə isə, təyəmmüm etməli, o günü oruc tutmalı və sonra ehtiyata əsasən, o günün qəzasını da etməlidir.

M. 1705: Bir şəxs ramazan ayının gecəsində cünub olsa və yatacağı halda sübhə qədər oyana bilməyəcəyini bilsə, qüsl etmədən yatmamalıdır. Əgər yatsa və sübhə qədər oyanmasa, orucu batildir, qəza və kəffarə də vacibdir.

M. 1706: Əgər cünub şəxs ramazan ayının gecəsində yatıb sonra ayılsa, bu halda əgər yenidən yatarsa qüsl üçün oyanacağına ehtimal versə, yata bilər.

M. 1707: Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaq, bu halda oyanandan sonra qüsl alacağını qərara alsın və bu niyyətlə yatıb azana qədər yuxuya qalsa, orucu düzgündür.

M. 1708: Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaqdır, bu halda oyandıqdan sonra qüsl edəcəyindən qafil olub yatsa və sübh azanına qədər yuxuya qalsa, o günün orucunu tutmalı, sonra ehtiyata əsasən, qəzasını da etməlidir, amma kəffarəsi yoxdur.

M. 1709: Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaq, bu halda oyandıqdan sonra qüsl etmək istəməsə, yaxud qüsl edib-ətməyəcəyində tərəddüd edib yatsa və oyanmasa, orucu batildir, qəza və kəffarə də vacibdir.

M. 1710: Əgər cünub şəxs ramazan ayının gecəsində yatıb oyansa və yenidən yatarsa sübh azanından qabaq oyanacağını bilsə, yaxud ehtimal versə, habelə oyanandan sonra qüsl edəcəyini qərara alsın, bu halda yenidən yatsa və sübh azanına qədər oyanmasa, o günün orucunun qəzasını etməlidir, amma kəffarəsi yoxdur. Əgər ikinci

yuxudan ayılsa və yenidən ayılmaq ehtimalı ilə üçüncü dəfə da yatsa, amma sübh azanına qədər oyanmasa, qəzadan əlavə, ehtiyata əsasən, ona kəffarə də vacib olur. Üçüncü yuxudan sonra sübh azanına qədər davam edən növbəti yuxular da üçüncü yuxunun hökmündədir.

M. 1711: Ramazan ayının orucunda cünub olduqdan sonra yatmağa aid qabaqkı bir neçə məsələdə deyilən hökmlər, vacib ehtiyata əsasən, vaxtı müəyyən olan digər vacib oruclara, məsələn vaxtı müəyyən olan nəzir orucuna da aiddir.

M. 1712: Möhtəlim olduğu yuxu birinci yuxu hesab edilmir, əgər o yuxudan ayılsa və yenidən yatsa, birinci yuxu hesab olunur.

M. 1713: Əgər oruc tutan şəxs ramazan ayında gündüz möhtəlim olsa, dərhal qüsl alması vacib deyil.

M. 1714: Əgər bir şəxs ramazan ayında sübh azanından sonra ayılıb möhtəlim olduğunu bilsə, hətta sübh azanından qabaq möhtəlim olduğunu bilsə də, orucu düzgündür.

M. 1715: Ramazan ayının orucunda və vaxtı müəyyən olan digər vacib oruclarda cünub halında qalmaq əgər qəsdən olmasa, orucun batil olmasına səbəb olmur. Amma ramazan orucunun qəzasını tutmaq istəyən şəxs sübh azanına qədər cünub halında qalsa, qəsdən olmasa belə, orucu batildir və vacib ehtiyata əsasən, vaxtı müəyyən olan digər vacib orucların, məsələn kəffarə orucunun hökmü də ramazan orucunun qəzasının hökmü kimidir.

M. 1716: Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmaq istəyən bir şəxs əgər sübh azanından sonra oyanıb möhtəlim olduğunu görsə və sübh azanından qabaq möhtəlim olduğunu bilsə, bu halda orucun qəzasının vaxtı az olsa, məsələn, beş gün Ramazan ayının qəzası varsa və Ramazan ayına da beş gün qalıbsa, gərək ramazandan sonra onun əvəzini tutsun. Əgər orucun qəzasının vaxtı az olmasa, başqa bir gündə oruc tutmalıdır. Hər halda, bu günü oruc tutması lazım deyil.

M. 1717: Müstəhəb orucda sübh azanına qədər cünub halında qalmaq orucun batil olmasına səbəb olmur.

M. 1718: Əgər qadın ramazan ayında sübh azanından qabaq heyz və ya nifasdan paklanıb qəsdən qüsl etməsə, yaxud vəzifəsi təyəmmüm olduğu halda qəsdən təyəmmüm etməsə, orucu batildir və vacib ehtiyata əsasən, ramazan orucunun qəzasının və digər vacib orucların hökmü də belədir.

M. 1719: Əgər qadın sübh azanından qabaq heyz və ya nifasdan paklanıb qüsl etməsə, amma qüsl etməməsi qəsdən olmasa, orucu düzgündür. Müstəhəb orucda qəsdən qüsl etməsə də, orucuna heç bir xələl gəlməz.

M. 1720: Əgər qadın sübh azanından qabaq heyz, yaxud nifasdan paklansa, amma qüsl üçün vaxtı olmasa, bu halda Ramazan ayının orucu kimi vaxtı müəyyən olan vacib oruc tutmaq istəsə, təyəmmüm etməlidir və orucu düzgündür. Həmçinin əgər qüsl və təyəmmümün heç biri üçün vaxtı olmasa, yaxud azandan sonra, azandan qabaq pak olduğunu başa düşsə, Ramazan ayının, yaxud vaxtı müəyyən olan digər vacib bir oruc tuta bilər və orucu düzgündür. Amma vacib ehtiyata əsasən, deyilən iki halın heç birində vaxtı müəyyən olmayan orucu, məsələn ramazan ayının orucunun qəzasını tuta bilməz.

M. 1721: Əgər qadın sübh azanından sonra heyz və ya nifas qanından paklansa, yaxud gün ərzində heyz və ya nifas qanı görsə, hətta məğribə yaxın vaxtlarda olsa da, orucu batildir.

M. 1722: Əgər qadın heyz və ya nifas qüslünü unutsa, bir və ya bir neçə gündən sonra yadına düşsə, tutduğu oruclar düzgündür.

M. 1723: Ramazan ayının gecəsində heyz, yaxud nifas halında olan qadının pak olduqdan sonra ikinci, yaxud üçüncü yuxusu cənabətli şəxsin ikinci, yaxud üçüncü yuxusunun hökmündə deyil. Əgər oyanmaq və qüsl etmək üçün səhlənkarlıq etməmişsə, onun üçüncü yuxusunun da eybi yoxdur. Belə ki, əgər sübh azanına qədər oyanmasa, orucu düzgündür. Amma səhlənkarlıq etmiş olsa, onun birinci yuxusu da işkallıdır, belə ki, əgər sübh azanına qədər oyanmasa, orucu batildir.

M. 1724: Əgər qadın ramazan ayında sübh azanından qabaq heyz və ya nifas qanından pak olub vaxt daralana qədər qüsl etməkdə səhlənkarlıq etsə, günahkardır və təyəmmüm edib o günü oruc tutmalı, vacib ehtiyata əsasən, sonra qəzasını da etməlidir. Amma əgər təyəmmüm də etməsə, orucu batildir. Amma əgər səhlənkarlıq etməsə, məsələn, hamamda qadınların növbəsinin çatmasını, yaxud suyun qızmasını gözləsə və qüsl etmək üçün vaxt qalmasa, gərək təyəmmüm etsin və orucu düzgündür.

M. 1725: Oruc tutmaq üçün cənabət, heyz, yaxud nifas qüslünün yerinə təyəmmüm etməli olan şəxs vacib ehtiyata əsasən,

təyəmmümdən sonra sübh azanına qədər yatmamalı və ondan ayrı bir hədəs [dəstəməzi batil edən iş] də baş verməməlidir.

M. 1726: İstihazə halında olan qadın öz qüslərini 523-cü məsələdə deyilən qaydalara uyğun olaraq yerinə yetirsə, orucu düzgündür.

M. 1727: Meyitə məss edən, yəni bədəninin hər hansı bir hissəsini meyitin bədəninə toxunduran şəxs, məss-meyit qüslü almadan oruc tuta bilər. Əgər oruc halında meyitə toxunsa da, orucu batil olmaz.

8-İMALƏ ETMƏK

M. 1728: Maye şeylərlə imalə etmək hətta məcburiyyət halında və ya müalicə üçün olsa da, orucu batil edir. Amma istər müalicə, istərsə də qeyri-müalicə üçün bərk maddələr işlətməyin eybi yoxdur.

9-QUSMAQ

M. 1729: Əgər oruc tutan şəxs qəsdən qussa, hətta xəstəlik və bu kimi səbəblərdən qusmağa məcbur olsa da, orucu batildir. Amma səhvən, yaxud ixtiyarsız olaraq qussa, eybi yoxdur.

M. 1730: Əgər gecə bir şey yesə və onu yemək vasitəsilə gündüz ixtiyarsız olaraq qusacağını bilsə, vacib ehtiyata əsasən, o günün orucunun qəzasını tutmalıdır.

M. 1731: Əgər oruc tutan şəxs qusmağın qarşısını ala bilərsə və bunun da zərəri və məşəqqəti olmazsa, gərək qabağını alsın.

M. 1732: Əgər oruc tutan şəxsin boğazına bir həşərat getsə, bu halda onun udulması yemək hesab olunmayacaq qədər aşağı getsə, onu udsa da, orucu düzgündür. Amma ehtiyata əsasən, mümkün olsa, onu çıxarmalıdır. Onu çıxarmaq qusmağa səbəb olduqda isə qusmamalıdır. Lakin bu qədər aşağı getməmişsə, qusmağa və orucunun batil olmasına səbəb olsa da, onu çıxarmalıdır. Əgər çıxararkən qussa, onun qəzasını etməlidir, amma özü udsa, orucu batil olur və qəzasından əlavə, vacib ehtiyata əsasən, cəm kəffarə də verməlidir.

M. 1733: Əgər bir şeyi səhvən udsa və tamamilə aşağı getməmiş oruc olduğu yadına düşsə, bu halda çox aşağı getmiş olsa, belə ki, onu udmaq yemək hesab olunmazsa, uda bilər və orucu da batil olmaz. Amma əgər bu həddə çatmamışsa, imkan daxilində onu çıxartmalıdır. Onu çıxarmaq qusmağa səbəb olduqda isə çıxarmaq lazım deyil.

M. 1734: Əgər gəyirmək səbəbilə boğazından bir şeyin çıxacağına əmin olsa, vacib ehtiyata əsasən, qəsdən gəyirməməlidir. Amma əgər ehtimal etsə, gəyirməyin eybi yoxdur.

M. 1735: Əgər gəyirsə və ixtiyarsız olaraq boğazına və ya ağızına bir şey gəlsə, onu çölə tökməlidir. Əgər ixtiyarsız olaraq udulsa, orucu düzgündür.

ORUCU BATIL EDƏN İŞLƏRİN HÖKMLƏRİ

M. 1736: Əgər insan qəsdən və ixtiyar üzündən orucu batıl edən bir iş görsə, orucu batıl olur. Amma qəsdən olmasa, eybi yoxdur. Amma cünub şəxs yatsa və 1710-cu məsələdə deyildiyi kimi, sübh azanına qədər qüsl etməsə, orucu batildir.

M. 1737: Əgər oruc tutan şəxs səhvən orucu batıl edən işlərdən birini görsə və orucunun batıl olmasını güman edərək o işlərdən daha birisini də görsə, orucu batildir.

M. 1738: Əgər məsələni bilməzlik üzündən orucu batıl edən işlərdən birini yerinə yetirsə, bu halda məsələni öyrənməkdə səhlənkarlıq etmişsə, orucu batildir. Əgər səhlənkarlıq etməmişsə də, ehtiyata əsasən, orucu batildir.

M. 1739: Əgər bir şeyi zorla oruc tutanın boğazına töksələr, belə ki, onu udmaqda ixtiyarı olmasa, yaxud başını zorla suya batırsalar, orucu batıl olmaz. Amma əgər onu orucunu batıl etməyə məcbur etsələr, məsələn “yemək yeməsən, mal-dövlətinə, canına zərər yetirəcəyik” -desələr və zərərin qarşısını almaq üçün özü bir şey yesə, orucu batıl olur.

M. 1740: Oruc tutan şəxs, kimlərsə onun boğazına bir şey tökəcəklərini bildiyi yerə, yaxud onu, orucunu batıl etməsinə məcbur edəcəklərini bildiyi yerə getməməlidir. Əgər getməyi qəsd edib getməsə, yaxud gedəndən sonra ona bir şey yedizdirməsələr də, orucu batildir. Əgər çarəsizlik üzündən orucu batıl edən bir iş görsə, orucu batıl olar.

ORUC TUTAN ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN İŞLƏR

M. 1741: Bir neçə şey oruc tutana məkrurdur, o cümlədən: dadı və ya iyi boğaza gedəcəyi təqdirdə gözə dərman tökmək və ya sürmə çəkmək; qan almaq və hamama getmək kimi zəifliyə səbəb olan bir iş

görmək; boğaza çatacağını bilmədiyi təqdirdə burunotu çəkmək (amma əgər boğaza çatacağını bilsə, olmaz); ətirli bitkiləri iyləmək, qeyri-maye şeylərlə imalə etmək, bədəndəki paltarları islatmaq, diş çəkmək və ağızdan qan gəlməsinə səbəb olan bütün işlər, yaş fırçayla diş fırçalamaq. Həmçinin insanın məni çıxarmaq qəsdı olmadan öz qadını öpməsi, yaxud şəhvətini təhrik edən bir iş görməsi də məkrühdür. Amma əgər məni çıxarmaq qəsdilə olsa, yaxud məninin çıxmasını ehtimal etsə, məni gəlməsə də, orucu batildir. Oruc tutan qadının suda oturması da məkrühdür, ehtiyata əsasən, müstəhəbdır ki, suda oturmasın.

QƏZA VƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR

M. 1742: Əgər bir şəxs Ramazan ayının orucunda qəsdən və ixtiyarlı olaraq bir şey yesə, ya içsə, ya cıma, yaxud istimna etsə, o günün qəzasından əlavə, kəffarə də ödəməlidir. Əgər qəsdən və ixtiyarlı olaraq qatı buxar, toz və tüstü udsa, yaxud başını suya batırsa, yaxud Allahın, Peyğəmbərin (s) və ya o həzrətin canişinlərinin adından yalan danışsa, vacib ehtiyata görə, orucunu qəza etməli və kəffarə də verməlidir. Əgər qəsdən sübh azanına qədər cənabətli qalsa, yenə də orucunu qəza etməli və kəffarə verməlidir. Amma əgər bir şəxs cənabətdən sonra və qüslədən qabaq yatsa, 1707-1710-cu məsələlərdə deyilən hökmlərə əməl etməlidir.

M. 1743: Əgər məsələni bilməzlik üzündən orucu batil edən bir iş görsə, ona kəffarə vacib deyil. Amma məsələni öyrənməkdə səhlənkarlıq və o işi görəndə orucun batil olmasını ehtimal etmişsə, kəffarə də vacibdir.

M. 1744: Ramazan orucundan əlavə, ramazan ayının qəza orucunu zöhrdən sonra batil etməyin və vaxtı müəyyən edilən nəzir orucunu batil etməyin də deyiləcək qaydada kəffarəsi vardır.

ORUCUN KƏFFARƏSİ

M. 1745: Ramazan ayının orucunun kəffarəsi vacib olan şəxs ya bir qul azad etməli, ya 1747-ci məsələdə deyilən göstərişə uyğun olaraq iki ay oruc tutmalı, ya da 60 fəqiri doyurmalı, yaxud onların hər birinə bir müdd təam verməlidir. Əgər bunların heç biri mümkün olmasa, fəqirlərə neçə müdd təam verə bilsə, verməli, vacib ehtiyata əsasən,

məsələn bir dəfə “əstəğfirullah” deməklə olsa belə istiğfar da etməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, nə vaxt imkanı olsa, kəffarəni versin.

M. 1746: Bir müdd təqribən 750 qramdır. Müstəhəb ehtiyata əsasən, orucun kəffarəsində fəqirə buğda, un və ya çörək verilməlidir.

M. 1747: Ramazan ayının orucunun iki ay kəffarəsini tutmaq istəyən şəxs onun 31 gününü ardıcıl, arada fasilə salmadan tutmalıdır. Əgər qarşıya el arasında üzr sayılacaq bir iş çıxdığından, 31 gündən sonra orucların ardıcılığı pozulsa, eybi yoxdur və qalan orucları ardıcıl tutmaq lazım deyil.

M. 1748: Ramazan ayının orucunun iki ay kəffarəsini tutmaq istəyən şəxs bu işə o zaman başlamalıdır ki, 31 günün içində Qurban bayramı kimi orucu haram olan günlərdən olmasın. Əgər bu məsələni nəzərə almaqla kəffarə orucunu belə bir vaxtda başlasa, orucları tutmağa yenidən başlamalıdır.

M. 1749: Ardıcıl oruc tutmalı olan şəxs arada üzrsüz səbəbə görə bir gün oruc tutmasa, yaxud 31 günün içində orucu vacib olan bir günə, məsələn, meyit tərəfindən oruc tutmağa əcir olduğu günə çatacağını bildiyi halda, belə qeyri-münasib bir vaxtdan başlasa, orucları tutmağa yenidən başlamalıdır.

M. 1750: Əgər ardıcıl oruc tutmalı olduğu 31 gün əsnasında heyz, nifas, yaxud məcburi bir səfər kimi üzr qarşıya çıxsasa, üzrü aradan qalxandan sonra günləri əvvəldən başlaması vacib deyil: yerdə qalanları üzrü aradan qalxandan sonra ardıcıl tutmalıdır.

M. 1751: Əgər bir şəxs orucunu, istər şərab və zina kimi ümumiyyətlə haram olan, istərsə də öz əyalı ilə heyz halında yaxınlıq etmək kimi müəyyən səbəblərə görə haram olan şeylə batil etsə, vacib ehtiyata görə, ona cəm kəffarə vacib olur. Yəni bir qul azad etməli, iki ay oruc tutmalı və 60 fəqiri doyuzdurmali, yaxud da onların hər birinə bir müdd təam verməlidir. Əgər hər üçünü yerinə yetirmək mümkün olmazsa, mümkün olanını yerinə yetirməlidir.

M. 1752: Əgər oruc tutan şəxs Allahın, Peyğəmbərin (s) və ya o həzrətin canişinlərinin adından bir yalan danışsa, ehtiyata görə, ona öncəki məsələdə deyilən formada cəm kəffarə vacib olur.

M. 1753: Əgər oruc tutan şəxs haram olan və orucu batil edən bir iş görsə, məsələn şərab içsə, yaxud heyz halında olan həyat yoldaşıyla cima etsə və ondan sonra orucu batil edən iş görsə, o iş su içmək kimi

halal, yaxud da şərab içmək kimi haram olsa, vacib ehtiyata əsasən, bir cəm kəffarə verməlidir və bu, kifayətdir.

M. 1754: Əgər oruc tutan şəxs orucu batıl edən halal işlərdən görsə, məsələn, su içsə, sonra isə orucu batıl edən işlərdən görsə, istər su içmək kimi halal olsun, istərsə də şərab içmək kimi haram, bir kəffarə kifayətdir.

M. 1755: Əgər oruc tutan gəyirdiyi vaxt ağzına bir şey gəlsə və onu qəsdən udsa, orucu batıldır. Qəzasını tutmalı, kəffarə də verməlidir. Əgər o şeyi yemək haram olsa, məsələn, gəyirdiyi vaxt ağzına yemək halətindən çıxan qida və ya qan gəlsə və qəsdən onu udsa, o günün qəzasını tutmalıdır, ehtiyata görə, cəm kəffarəsi də vacibdir.

M. 1756: Əgər bir şəxs müəyyən gündə oruc tutacağını nəzir etsə və həmin gün orucunu batıl etsə, gərək qəzasını yerinə yetirsin. Əgər qəsdən batıl etsə, qəzadan əlavə kəffarə də verməlidir. Onun kəffarəsi 3302-ci məsələdə bəyan olunan andı pozmağın kəffarəsidir.

M. 1757: Oruc tutan şəxs, “məğrib olmuşdur” deyən bir kəsin sözünə inanıb iftar etsə və sonradan hələ məğrib olmadığını bilsə, ona qəza vacibdir. Əgər özü axtarış apara bildiyi halda bunu etməmişsə, kəffarə də verməlidir.

M. 1758: Öz orucunu qəsdən batıl edən şəxs, zöhrdən sonra səfərə çıxsə, yaxud zöhrdən qabaq kəffarədən qaçmaq üçün səfər etsə, kəffarəsi boynundan götürülmür; hətta əgər zöhrdən qabaq onun üçün səfər qarşıya çıxsə, ehtiyata görə, kəffarə ona vacibdir.

M. 1759: Əgər bir şəxs qəsdən orucunu batıl etsə və sonradan heyz, nifas və ya xəstəlik kimi üzr qarşıya çıxsə, ehtiyata əsasən, ona kəffarə vacibdir.

M. 1760: Əgər ramazan ayının birinci günü olduğuna əmin olub qəsdən orucunu batıl etsə və sonradan şə'banın axırı olması məlum olsa, ona kəffarə vacib deyil.

M. 1761: Əgər bir şəxs ramazanın axırı, yaxud şəvvalın əvvəli olduğunda şəkk etdiyi halda qəsdən orucunu batıl etsə və sonradan şəvvalın əvvəli olduğu məlum olsa, kəffarə ona vacib olmaz.

M. 1762: Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında özünün oruc tutmuş arvadı ilə cima etsə, bu halda arvadını cimaya məcbur etmişsə, həm özünün, həm də arvadının orucunun kəffarəsini verməlidir. Amma əgər qadın cimaya razı olmuşsa, hər birinə bir kəffarə vacibdir.

Əgər qadın əvvəldə məcbur, cima əsnasında isə razı olmuş olsa, vacib ehtiyata əsasən, kişi iki kəffarə, qadınsa bir kəffarə verməlidir.

M. 1763: Əgər qadın, oruc tutmuş ərini cimaya, yaxud orucu batıl edən bir işə məcbur etsə, ərinin kəffarəsini verməsi vacib deyildir. Ərinə də kəffarə vacib deyil.

M. 1764: Əgər oruc tutan şəxs ramazan ayında, özünün oruc olan və yatmış arvadıyla cima etsə, kişiyə bir kəffarə vacibdir. Qadının orucu düzgündür, kəffarə də vacib deyildir.

M. 1765: Əgər kişi, qadınını orucu batıl edən cimadan qeyri bir işə məcbur etsə, qadının kəffarəsini verməməlidir, qadının özünə də kəffarə vacib deyil.

M. 1766: Səfərdə olmaq və ya xəstəlik səbəbindən oruc tutmayan şəxs, oruc tutmuş qadınını cimaya məcbur edə bilməz. Əgər məcbur edərsə, ehtiyata əsasən, onun kəffarəsini verməlidir.

M. 1767: İnsan kəffarəni verməkdə səhlənkarlıq etməməlidir. Amma onu dərhal verməsi lazım deyil.

M. 1768: Əgər insana kəffarə vacib olsa və bir neçə il onu verməsə, üstünə bir şey əlavə olunmur.

M. 1769: Bir günün kəffarəsi üçün 60 fəqirə təam verməli olan şəxs 60 fəqirə tapa bilsə, onların hər birinə bir müddən artıq təam verə, yaxud bir fəqiri bir dəfədən artıq doyura bilməz. Amma əgər insan fəqirin, təamı öz yoldaşına və övladlarına verəcəyinə, yaxud yedirəcəyinə əmin olsa, onun yoldaşının və övladlarının hər birinə görə, hətta səğir olsalar da, o fəqirə bir müdd təam verə bilər.

M. 1770: Ramazan ayının orucunun qəzasını tutan bir kəs, zöhrdən sonra qəsdən orucu batıl edən bir iş görsə, 10 fəqirin hər birinə bir müdd təam verməlidir. Əgər bunu edə bilməsə, üç gün ardıcıl oruc tutmalıdır.

ORUCUN TƏKCƏ QƏZASI VACİB OLAN YERLƏR

M. 1771: Bir neçə halda insana orucun təkəcə qəzası vacib olur və kəffarə vacib deyil:

1-Orucunu qusmaqla, yaxud imalə etməklə batıl etsə;

2- Əgər ramazan ayının gecəsində cənabətli olub 1710-cu məsələdə deyildiyi kimi, səhər azanına qədər ikinci yuxudan oyanmasa;

3-Orucu batil edən əməllərdən görməsə, amma oruc niyyəti etməsə və ya riya etsə, yaxud oruc olmamasını qəsd etsə, yaxud orucu batil edən bir iş görməyi qəsd etsə;

4-Ramazan ayında cənabət qüslünü unudub bir və ya bir neçə gün cənabətli halda oruc tutsa;

5-Ramazan ayında sübhün açılıb-açılmamasında təhqiqat aparmadan orucu batil edən işlərdən görsə və sonradan sübh olduğu məlum olsa; Təhqiqat apara bilib-bilməməsinin fərqi yoxdur. Habelə əgər təhqiqat aparandan sonra gecənin qalmasına və sübhün açılmasına əmin olmadığı halda orucu batil edən bir iş görsə, sonra sübh olması məlum olsa, o günün qəzası ona vacibdir. Amma əgər təhqiqatdan və fəcrə riayət etdikdən sonra sübh olmamasına əmin olsa və orucu batil edən bir iş görsə, sonradan da sübh olduğu məlum olsa, qəza vacib deyil.

6-Bir şəxs sübhün açılmamasını xəbər versə və insan da onun dediyinə əsasən orucu batil edən bir iş görsə, sonradan sübhün daxil olduğu məlum olsa;

7-Bir şəxs “sübh olmuşdur” -desə və insan onun sözünə əmin olmasa, yaxud zarafat etdiyini güman edərək orucu batil edən iş görsə və sonra sübhün açıldığı məlum olsa;

8-Vaxt barədə axtarış edə bilməyən kor və bu kimi şəxslər bir şəxsin “məğrib olub” -dediyinə istinad edərək iftar etsə və sonradan hələ məğrib olmadığı məlum olmasa;

9-Bir şəxs təmiz havada qaranlıq səbəbilə məğrib olmasına əmin olub iftar etsə, sonradan məğrib olmaması məlum olsa; Amma əgər havanın buludlu olması kimi bir maneə olduğuna, yaxud toz-torpağa görə məğrib olmasını güman edərək orucunu açsa və sonradan məğrib olmadığı məlum olsa, qəza lazım deyil.

10-Sərinləşmək və ya heç bir səbəb olmadan qar-qara etsə (suyu ağzında dolandırsa) və ixtiyarsız olaraq su qarnına getsə; Amma əgər oruc olduğunu unudub suyu udsa, yaxud vacib namaz üçün aldığı dəstəmazda qar-qara edəndə su ixtiyarsız olaraq udulsa, ona qəza vacib deyil.

M. 1772: Əgər bir şəxs sudan başqa bir şeyi ağzına qoyub ixtiyarsız udsa, yaxud burnuna su çəkəndə ixtiyarsız olaraq udsa, ona qəza vacib deyil.

M. 1773: Oruc tutan şəxsin su ilə çox qarqara etməsi məkruhdur. Məzməzədən sonra ağzının suyunu udmaq istəsə, yaxşı olar ki, üç dəfə ağzının suyunu çölə töksün.

M. 1774: Əgər insan qarqara edəcəyi halda ixtiyarsız, yaxud unutqanlıq üzündən suyun boğazına gedəcəyini bilsə, qarqara etməməlidir.

M. 1775: Əgər insan məğrib olub-olmamasında şəkk etsə, iftar edə bilməz. Amma sübh olub-olmamasında şəkk etsə, təhqiqat aparmazdan qabaq da orucu batıl edən iş görə bilər. Amma sübh olmuş olsa, 1771-ci məsələdə deyilən qaydada qəzası vardır.

QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

M. 1776: Əgər dəli insan ağıllansa, dəli olduğu vaxtlardakı orucların qəzasını tutması vacib deyil.

M. 1777: Əgər kafir müsəlman olsa, kafir olduğu vaxtlardakı orucların qəzasını tutması vacib deyil. Amma əgər müsəlman kafir olsa və yenidən müsəlman olsa, küfr halındakı oruclarının qəzasını etməlidir.

M. 1778: Məst halda oruc tutmaq düzgün deyil. İnsan məstlik səbəbilə tutmadığı orucların qəzasını etməlidir, baxmayaraq ki, onu məst edən şeyi müalicə məqsədilə qəbul etsin. Hətta əgər sübh azanından qabaq oruc niyyəti edib məst olsa və gün əsnasında məstlikdən çıxsın, o zamana qədər orucu batıl edən bir iş görməmişsə, vacib ehtiyata əsasən, o günün orucunu bitirməli və sonra qəza etməlidir. Əgər məst halda orucu bitirsə, onun qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 1779: Əgər müəyyən üzr üçün bir neçə gün oruc tutmayıb sonradan üzrünün nə vaxt aradan qalxdığında şəkk etsə, ehtimal verdiyi az günlərin orucunu qəza edə bilər. Məsələn, ramazan ayından qabaq səfər edib ayın beşində, yoxsa altısında qayıtmasını bilməyən şəxs beş gün qəza orucu tuta bilər. Həmçinin, üzrünün nə vaxt yarandığını bilməyən şəxs də az miqdarı qəza edə bilər. Məsələn, ramazan ayının axırlarında səfərə gedib, ramazan ayından sonra qayıtsa və 25-də, yoxsa 26-da səfər etdiyini bilməsə, az miqdarı qəza edə bilər.

M. 1780: Əgər bir neçə ramazan ayının qəzaları qalmış olsa, hər hansı birinin qəzasını əvvəl tutsa, maneəsi yoxdur. Amma əgər axırıncı ramazanın orucunun qəzasının vaxtı az olsa, məsələn, axırıncı ramazan ayından beş gün qəzası qalmış olsa və ramazanın başlamasına da beş gün qalsa, əvvəl axırıncı ramazanın qəzasını tutmalıdır.

M. 1781: Əgər ramazan ayının bir neçə gününün oruclarının qəzası bir kəsə vacib olsa, niyyətdə hansı günün qəzasını tutmasını müəyyənləşdirməsi lazım deyil. Amma onların bəzisi qabaqkı ilin ramazan ayından, bəzisi də ondan qabaqkı ramazanlardan olsa, axırıncı ilin ramazanı hesab olunması üçün onu niyyətində təyin etməlidir. Əgər tutduğu orucun hansı ramazandan olduğunu niyyətdə təyin etməsə, axırıncı ilin ramazan ayından sayılmaz. Buna əsasən, qəza orucunun bəzisi gələn ilin ramazanı çatana qədər qalsa və onları yerinə yetirməsə, ramazan qəzasının təxiri kəffarəsini verməlidir.

M. 1782: Bir şəxs ramazan ayının orucunun qəzasını tutsa, bu halda əgər o orucunun qəzasının vaxtı az olmasa, zöhrdən qabaq öz orucunu batil edə bilər.

M. 1783: Əgər bir şəxs başqasının ramazan orucunun qəzasını tutubsa, vacib ehtiyat budur ki, onu zöhrdən sonra batil etməsin.

M. 1784: Əgər xəstəlik, yaxud heyz və ya nifas səbəbilə ramazan ayının orucunu tutmasa və ramazan ayı qurtarmazdan qabaq ölsə, tutmadığı günləri onun üçün qəza etmələri lazım deyil. Baxmayaraq ki, onları qəza etmək müstəhəbdir. Amma əgər səfər səbəbilə ramazan orucunu tutmasa və ramazan ayı qurtarmazdan qabaq ölsə, onun üçün qəza edilməlidir.

M. 1785: Əgər müəyyən xəstəlik səbəbilə ramazan ayının orucunu tutmasa və onun xəstəliyi gələn ilin ramazan ayına kimi davam etsə, oruc tutmadığı günlərin qəzası ona vacib deyil, amma gərək hər gün üçün fəqirə bir müdd təam versin. Amma başqa üzr səbəbilə, məsələn, səfərə getdiyi üçün oruc tutmamış olsa və onun üzrü gələn ramazan ayına qədər davam etsə, oruc tutmadığı günlərin qəzasını etməlidir. Müstəhəb ehtiyata görə, gərək hər gün üçün fəqirə bir müdd təam da versin.

M. 1786: Əgər müəyyən xəstəlik səbəbilə ramazan ayının orucunu tutmasa və ramazandan sonra xəstəliyi sağalsa, lakin tapılan başqa bir üzr səbəbilə sonrakı ramazan ayına qədər orucunun qəzasını tuta bilməsə, gərək oruc tutmadığı günlərin qəzasını tutsun.

Həmçinin əgər ramazan ayında xəstəlikdən başqa bir üzrü olsa və ramazandan sonra üzrü aradan qalxsa, amma gələn ilin ramazan ayına qədər xəstəlik səbəbilə oruclarının qəzasını tuta bilməsə, tutmadığı orucları qəza etməlidir.

M. 1787: Əgər ramazan ayında müəyyən üzr səbəbilə oruc tutmasa və ramazan ayından sonra üzrü aradan qalxsa, amma növbəti ramazan ayına qədər qəsdən onların qəzasını tutmasa, gərək onların qəzasını etsin, hər gün üçün də fəqirə bir müdd təam versin.

M. 1788: Əgər ramazan ayında müəyyən üzr səbəbilə oruc tutmasa və orucun qəzasında səhlənkarlıq etsə, nəticədə vaxt az qalsa, vaxtın azlığında da qarşıya bir üzr çıxsa, qəzaları tutmalı, hər gün üçün də fəqirə bir müdd təam verməlidir. Üstəlik əgər ramazanda olan üzr davam etsə və üzrü aradan qalxandan sonra oruclarının qəzasını tutmaq niyyətində olsa, amma qəza etməzdən qabaq vaxtın az olduğu zaman başqa bir üzr tapılsa, onun qəzasını tutmalıdır. Vacib ehtiyat budur ki, hər gün üçün fəqirə bir müdd təam da versin.

M. 1789: Əgər insanın xəstəliyi bir neçə il davam etsə, sağalandan sonra, növbəti ramazan ayına qədər qəzaları tutmaq miqdarında vaxt olsa, gərək axırıncı ramazan ayının qəzasını tutsun, əvvəlki illərin qəzaları üçün də hər gün üçün fəqirə bir müdd təam versin.

M. 1790: Hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməli olan şəxs, bir neçə günün kəffarəsini bir fəqirə verə bilər.

M. 1791: Əgər ramazan ayının oruclarının qəzasını bir neçə il təxirə salsın, qəza edib hər gün üçün də fəqirə bir müdd təam verməsi kifayətdir.

M. 1792: Əgər bir şəxs ramazan ayının orucunu qəsdən tutmasa, onların qəzalarını yerinə yetirməli və hər gün üçün iki ay oruc tutmalı, yaxud 60 fəqirə təam verməli və ya bir qul azad etməlidir. Əgər növbəti ramazana qədər onların qəzasını tutmasa, hər gün üçün bir müdd təam vermək lazım deyil.

M. 1793: Atanın vəfatından sonra böyük oğul, onun oruc-namazlarını “atanın qəza namazı” bölməsində (1429-1442-ci məsələlərdə) təfsilatı ilə deyilən formada yerinə yetirməlidir. Bu hökm, müstəhəb ehtiyata görə, ana haqqında da icra olunmalıdır.

M. 1794: Əgər ata, ya ana ramazan ayından qeyri bir orucu, məsələn, nəzir orucunu tutmamışsa, ehtiyata görə, böyük oğul onu da qəza etməlidir.

MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

M. 1795: Dördrəkətli namazları səfərdə iki rəkət qılmalı olan müsafir, oruc tutmamalıdır. Amma namazını bütöv qılan müsafir, məsələn, işi səfər olan, yaxud səfəri haram olan şəxs isə səfərdə orucunu tutmalıdır.

M. 1796: Ramazan ayında səfərə çıxmağın eybi yoxdur. Amma orucdan boyun qaçırmaq üçün olsa, məkruhdur. Həmçinin əgər insana ramazan orucundan qeyri müəyyən bir oruc vacib olsa, o gün səfərə çıxa bilər.

M. 1797: Əgər bir şəxs oruc tutmağı nəzir etsə və onun gününü müəyyən etməsə, onu səfərdə tuta bilməz. Lakin müəyyən bir gündə səfərdə oruc tutacağını nəzir etsə, onu səfərdə yerinə yetirməlidir. Həmçinin əgər istər müsafir olsa, istərsə də olmasa, müəyyən bir gündə oruz tutmağı nəzir etsə, o gündə hətta müsafir olsa da oruc tutmalıdır.

M. 1798: Müsafir, Allahdan hacət diləmək üçün nurlu Mədinə şəhərində üç gün müstəhəb oruc tuta bilər. Vacib ehtiyata əsasən, o üç gün çərşənbə, cümə axşamı və cümə günləri olsun.

M. 1799: Müsafirin orucunun batil olduğunu, yaxud müsafir olduğunu bilməyən, məsələn qət etdiyi yolun şər'i məsafədən az olduğunu güman edən, amma bundan artığını qət etmiş olan şəxs səfərdə oruc tutsa və gün əsnasında məsələni başa düşsə, yaxud müsafir olduğunu bilsə, orucu batil olar. Amma əgər məğribə qədər başa düşməsə, orucu düzgündür.

M. 1800: Əgər səfərdə olduğunu, yaxud müsafirin orucunun batil olduğunu unudub səfərdə oruc tutsa, orucu batildir.

M. 1801: Əgər oruc tutan şəxs zöhrdən sonra səfər etsə, orucunu bitirməlidir. Əgər zöhrdən qabaq səfər etsə, müsafir namazında deyilən şərtlərlə ən azı səkkiz fərsəx gedib-gəlməyi qəsd etmiş olsa, tərəxxüs həddinə (yəni şəhərin divarlarını görmədiyi və azan səsini eşitmədiyi yerə) çatanda öz orucunu batil edə bilər. Əgər ondan qabaq orucunu batil etsə, ona kəffarə də vacib olur.

M. 1802: Əgər müsafir zöhrdən qabaq öz vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, bu halda orucu batil edən işlərdən görməyibsə, o günü oruc tutmalıdır; yox əgər orucu batil edən işlərdən birini görmüşsə, o günün orucu ona vacib deyil.

M. 1803: Əgər müsafir zöhrdən sonra öz vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, o gün oruc tutmamalıdır.

M. 1804: Əgər müsafir zöhr azanından qabaq öz vətəmindən çıxsa, amma tərəxxüs həddini keçməzdən qabaq zöhr azanı deyilsə, yaxud səfərdən qayıdan və orucu batıl edən bir iş görməyən şəxs zöhrdən qabaq tərəxxüs həddinə çatsa, amma vətəninə daxil olmazdan qabaq zöhr azanı deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, o gün oruc tutmalı və qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M. 1805: Müsafir və oruc tutmaqda üzrü olan bir şəxsin, ramazan ayının gündüzlərində cima etməsi, habelə tam doyunca yeyib-içməsi məkrühdür.

ORUC VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR

M. 1806: Qocalıq səbəbindən oruc tuta bilməyən, yaxud məşəqqətə düşən şəxsə, oruc tutmaq vacib deyil. Amma hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir.

M. 1807: Qocalıq səbəbindən oruc tutmayan şəxs, ramazan ayından sonra oruc tuta bilərsə, vacib ehtiyata əsasən, tutmadığı günlərin qəzasını tutmalıdır.

M. 1808: Əgər insan xəstəlik üzündən çox susuz olsa və susuzluğa dözə bilməsə, yaxud susuzluğun məşəqqəti olsa, ona oruc vacib deyil. Amma hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, naçar olduğu qədərdən artıq su içməsin. Əgər sonradan oruc tuta bilsə, vacib ehtiyata əsasən, tutmadıqlarının qəzasını tutmalıdır.

M. 1809: Doğum vaxtı yaxınlaşan və oruc tutmağın bətnindəki uşağa zərəri olan qadına oruc vacib deyil. Bu halda hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Həmçinin, əgər orucun onun özü üçün də zərəri olsa, oruc ona vacib deyil və vacib ehtiyata əsasən, hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Hər iki halda tutmadığı günlərin qəzasını etməlidir.

M. 1810: Uşağa süd verən və südü az olan qadın, istər uşağın anası olsun, istər dayəsi; istər uşağa muzzla süd versin, istərsə də muzz almadan, süd verən şəxsin oruc tutması süd verdiyi uşağa zərər versə, oruc ona vacib deyil və hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Habelə, əgər oruc onun özü üçün zərəri olsa, oruc ona

vacib deyil və vacib ehtiyata əsasən, hər gün üçün fəqirə bir müddət tam verməlidir. Hər iki halda tutmadığı orucların qəzasını etməlidir. Əgər süd verən qadın uşağın anası deyil, dayəsi olsa və uşağa muzd almadan süd verməyə hazır olan birisi tapılsa, yaxud uşağa süd vermək üçün onun atasından, anasından, yaxud muzdunu verən bir kəsdən muzd alsın, uşağı ona verib, özü oruc tutmalıdır. Hətta əgər uşağın anası da olsa, ehtiyata əsasən, uyğun hökmə əməl etməlidir.

M. 1811: Yaş cəhətindən həddi-bülüğa çatması fərz olunan, lakin cismi cəhətdən oruc tutmağa qadir olmayan, yaxud bunun onun üçün çətinliyi və ya ciddi zərəri olan qıza oruc tutmaq vacib deyil, amma əgər iki gündə bir dəfə, yaxud üç gündə bir dəfə və yaxud daha artıq fasiləylə bəzi günlərdə oruc tuta bilsə, bunu etməlidir. Hər halda, qadir olan zaman tutmadığı orucları qəza etməlidir.

AYIN ƏVVƏLİNİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI

M. 1812: Ayın əvvəli beş yolla sübut olunur:

1-İnsanın özü ayı görsə;

2-Sözlərindən əminlik hasil olan bir neçə nəfər “ayı gördük” desələr, həmçinin, əminlik hasil olan hər hansı bir şeyin vastəsi ilə;

3-İki adil kişi “gecə ayı görmüşük” deyər xəbər versələr, amma ayın xüsusiyyətlərini bir-birinin əksinə desələr, yaxud verdikləri şəhadət həqiqətin əksinə olsa, məsələn, “ayın dairəsinin içi üfük tərəfə idi” deyər xəbər versələr, ayın əvvəli olması sübuta yetmir. Amma əgər bəzi xüsusiyyətləri ayırd etməkdə fikir ayrılıqları olsa, məsələn, biri “ay uca idi”, digəri isə “uca deyildi” desə, onların deməsilə ayın əvvəli olması sübuta yetir.

4-Şə’ban ayının əvvəlindən 30 gün keçmiş olsa, bunun vasitəsi ilə ramazan ayının əvvəli olması sübuta yetir. Və ramazan ayının əvvəlindən 30 gün keçsə, bu halda şəvval ayının əvvəli olması sübut olunur.

5-Şər’i hakim ayın əvvəli olmasına dair hökm versə.

M. 1813: Əgər şər’i hakim ayın əvvəli olmasını hökm etsə, hətta ona təqlid etməyən şəxslər də onun hökmünə əməl etməlidirlər. Amma şər’i hakimin səhv etdiyini bilən şəxs, onun hökmünə əməl edə bilməz.

M. 1814: Ayın əvvəli astronomların qabaqcadan verdikləri xəbərə əsasən sübuta yetmir. Amma əgər bir şəxs onların dediklərinə qəti əmin olsa, gərək ona əməl etsin.

M. 1815: Ayın uca olması, yaxud gec batması keçən gecənin ayın əvvəli olmasına dəlil ola bilməz.

M. 1816: Ayın əvvəlinin sübut olunması ayın adi gözlə görünməsi lazım deyil. Ayı durbin, teleskop və bu kimi cihazlarla görmək də kifayətdir. Hətta insanın, günəş batandan sonra o zonanın üfûqündə ayın görünməsinə əmin olduğu hər hansı bir yol kifayətdir.

M. 1817: Əgər bir şəxs üçün ramazan ayının əvvəli olması sübuta yetməsə və oruc tutmasa, sonradan iki ədalətli kişi “keçən gecə ayı görmüşük” deyər xəbər versələr, o şəxs həmin günün qəzasını tutmalıdır.

M. 1818: Əgər bir şəhərdə ayın əvvəli olması sübuta yetsə, başqa şəhər camaatı üçün faydası yoxdur. Amma o iki şəhər bir-birinə çox yaxın olsa, yaxud insan o şəhərlərin şər'i üfûqlərinin bir olmasını bilsə, sübut olunur.

M. 1819: Ramazan ayının axırı, yaxud şəvvalın əvvəli olmasını bilməyən şəxs, oruc tutmalıdır. Amma məğribdən qabaq şəvvalın əvvəli olduğunu bilsə, orucunu açmalıdır.

M. 1820: Əgər zindənda olan bir kəs, ayın əvvəli olmasına əmin ola bilməsə, öz gümanına əməl etməlidir. Bu da mümkün olmasa, hansı ayda oruc tutsa, düzgündür, amma oruc tutmaq üçün seçdiyi ayın, ramazan olmasına daha artıq ehtimal verilən ay olmasına çalışmalıdır. Oruc tutduğu aydan 11 ay keçdikdən sonra yenidən bir ay oruc tutmalıdır, amma əgər sonradan ayın əvvəlinə gümanı olsa, ona əməl etməlidir.

MƏKRUH VƏ HARAM ORUCLAR

M. 1821: Fitr və Qurban bayramları günündə oruc tutmaq haramdır. Həmçinin şə'banın axırı, yoxsa ramazanın əvvəli olması məlum olmayan gündə ramazan ayının əvvəli niyyətilə oruc tutmaq haramdır.

M. 1822: Əgər qadının müstəhəb oruc tutması səbəbindən ərinin haqqı aradan gedərsə, müstəhəb oruc tuta bilməz. Həmçinin əgər əri onun müstəhəb oruc tutmasını qadağan etsə, vacib ehtiyata görə, qadın oruc tutmaqdan çəkinməlidir.

M. 1823: Övladın müstəhəb oruc tutması ata-ananın, yaxud babanın əziyyəyə düşməsinə səbəb olsa, icazəli deyil.

M. 1824: Orucun zərərli olmadığını bilən şəxs, hətta həkim “zərəri var” desə də, oruc tutmalıdır. Orucun zərərli olmasına əmin, yaxud gümanı olan bir kəsə, hətta həkim “zərəri yoxdur” desə də, gərək oruc tutmasın. Əgər oruc tutsa, düzgün deyildir. Amma əgər qürbət qəsdilə tutsa və sonradan zərərli olmadığı məlum olsa, düzgündür.

M. 1825: Əgər insan orucun zərərli olmasını ehtimal versə və bu ehtimaldan onun üçün qorxu törənsə, bu halda onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa, gərək oruc tutmasın. Əgər oruc tutsa, düzgün deyildir. Amma əgər qürbət qəsdilə tutsa və sonradan zərərli olmaması məlum olsa, düzgündür.

M. 1826: Bir şəxs orucun zərərli olmamasına inamlı halda oruc tutub məğribdən sonra zərərli olmasını başa düşsə, vacib ehtiyata əsasən, o günün qəzasını tutmalıdır.

M. 1827: Qeyd olunan oruclardan başqa, oruc tutulması haram olan digər günlər də var ki, müfəssəl kitablarda deyilmişdir.

M. 1828: Aşura gününün, habelə Ərəfə, yaxud Qurban bayramı günü olmasında şəkk olan günün orucu məkruhdur.

MÜSTƏHƏB ORUCLAR

M. 1829: Qeyd olunan məkruh və haram günlərdən başqa ilin bütün günlərində oruc tutmaq müstəhəbdir. Bəzi günlərdə oruc tutmaq daha artıq tövsiyə olunmuşdur. O cümlədən:

1-Hər ayın birinci və axırncı cümə axşamı günləri, ayın 10-dan sonra olan birinci çərşənbə; əgər bir şəxs bunları tuta bilməsə, müstəhəbdir ki, qəza etsin. Əgər ümumiyyətlə oruc tuta bilməsə, müstəhəbdir ki, hər gün üçün fəqirə bir müdd təam, yaxud 12,6 noxud gümüş versin.

2-Hər ayın 13, 14, 15-ci günləri;

3-Rəcəb və şə'ban aylarının hamısı və onlardan bəzi günlər, hətta bir gün də olsa belə;

4-Novruz bayramı günü, zilqə'dənin 25-ci və 29-cu günü, zilhəccənin 9-cu (Ərəfə) günü. Amma əgər orucdan irəli gələn zəiflik səbəbindən Ərəfə gününün dualarını oxuya bilməsə, o günün orucu məkruhdur. Habelə mübarək “Qədir-xum” bayramında (18 zilhəccə),

məhərrəm ayının 1, 3 və 7-i, əziz Peyğəmbərin (s) səadətli miladı (17 rəbiül-əvvəl) və be'səti (27 rəcəb). Əgər bir şəxs müstəhəb oruc tutsa, onu axıra çatdırması vacib deyil. Hətta əgər mömin bir şəxs onu yeməyə dəvət etsə, onun dəvətini qəbul edib günün ortasında iftar etmək müstəhəbdir.

ORUCU BATIL EDƏN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYİN MÜSTƏHƏB OLDUĞU YERLƏR

M. 1830: Altı nəfər üçün ramazan ayında oruc tutmamalarına baxmayaraq, müstəhəbdir ki, orucu batil edən işlərdən çəkinsinlər:

1-Səfərdə orucu batil edən işlərdən görüb, zöhrdən qabaq vətəninə və ya 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatan şəxs;

2-Zöhrdən sonra vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatan müsafir;

3-Zöhrdən qabaq sağalan və orucu batil edən işlərdən birini görən xəstə;

4-Zöhrdən sonra sağalan xəstə;

5-Gün əsnasında heyz və ya nifas qanından pak olan qadın;

6-Ramazan ayı günləri əsnasında müsəlman olan kafir.

M. 1831: Müstəhəbdir ki, oruc tutan şəxs məğrib və işə namazını iftardan qabaq qılsın. Amma əgər bir şəxs onu gözləyirsə, yaxud yeməyə çox meyli varsa və nəticədə hüzüri-qəlb ilə namaz qıla bilmirsə, yaxşı olar ki, əvvəl iftar edib sonra namazı, mümkün olan qədər fəzilətli vaxtında qılsın.

ETİKAF

“Etikaf”, ibadət niyyətilə məsciddə qalmaqdır; hətta başqa bir ibadət etmədən, təkcə məsciddə qalmaqla ibadət etmək niyyətində olsa, kifayət edər.

Etikaf müstəhəb bir əməldir, onun barəsində çoxlu sifarişlər olunmuşdur. Nəql olunub ki, Allahın rəsulu (s) buyurmuşdur: “Ramazan ayının on gününün etikafi iki həcc və iki ümrəyə

bərabərdir¹". Həmçinin hədis nəql olunub ki, o həzrət (s) ramazan ayının axırncı on gününü məsciddə etikaf edərdir².

M. 1832: Oruc tutmağın haram olduğu günlər istisna olmaqla, ilin bütün günlərində etikaf etmək düzgündür və ən yaxşı vaxt ramazan ayı, xüsusilə də onun axırncı on günüdür.

M. 1833: Etikaf müstəhəb əməldir, ancaq nəzir və bu kimi şeylər vasitəsilə insana vacib olur.

ETİKAFIN ŞƏRTLƏRİ

M. 1834: Etikafın düzgünolma şərtləri bunlardır:

1. "İslam"; Buna əsasən, müsəlman olmayan şəxsin etikafi düzgün deyil və "iman" onun qəbulolma şərtidir.

2. "Ağıl";

3. "Qürbət qəsd"; Buna əsasən, əgər bir şəxsin niyyəti Allahdan başqası üçün olsa, onun etikafi düzgün deyildir.

4. "Oruc tutmaq"; Buna əsasən, əgər bir şəxs oruc tuta bilməsə, onun etikafi düzgün deyil.

5. "Üç gün məsciddə qalma"; Buna əsasən, əgər az qalsa və ya az qalmağı qəsd etsə, etikafi düzgün deyil.

M. 1835: Etikaf zamanı tutulan orucun etikafın özü üçün olması lazım deyil, bu halda qəza və kəffarə orucu kimi hər hansı bir orucu tuta bilər. Amma vacib ehtiyata əsasən, əgər özü üçün etikaf edirsə, tutduğu oruc başqa bir şəxsin orucu olmasın (məsələn atasının qəza orucunu yerinə yetirməsin). Həmçinin əgər başqa bir şəxsin əvəzinə (naib olaraq) etikaf edirsə, tutduğu orucu da onun əvəzinə tutsun.

M. 1836: Etikaf gərək bu beş məscidin birində yerinə yetirilsin: "Məscidül-həram", "Məscidün-Nəbi (s)", "Kufə məscidi", "Bəsrə məscidi" və ya hər hansı bir şəhərin "cəmə məscidi".

M. 1837: Etikaf edən şəxs üç gün ardıcıl məsciddə qalmalıdır. Məsciddən çıxmaq zəruri olsa, məsələn ayaqyoluna getmək üçün məsciddən çıxmağa məcbur olsa, çıxa bilər.

M. 1838: Əgər zərurət yarandığı üçün məsciddən çıxmağa məcbur olsa və etikafın forması pozulacaq qədər uzansa, etikafi batildir.

1. "Mən la yəhzuruhul-fəqih", c. 2, s. 120-122.

2. Yenə orada.

M. 1839: Əgər etikaf halında möhtəlim olsa, təyəmmüm edib tez məsciddən çıxmalıdır, amma məsciddən çıxmağa lazım olan vaxt təyəmmümə lazım olan vaxtdan az olsa, bu zaman təyəmmüm almadan tez məsciddən çıxmalıdır. İstənilən halda məsciddən çıxdıqdan sonra gərək tez qüsl etsin və məscidə qayıtsın, qüsl üçün zəruri olan və onun vaciblərini yerinə yetirmək qədər ilə kifayətlənsin.

M. 1840: Qadının etikafı ərinin hüququna qarşı olsa, onun etikafının ilk iki gününün düzgünlüyü, ərinin icazəsindən asılıdır. Habelə, övladın etikafı ata və ya ananın əziyyətinə səbəb olsa, gərək onların icazəsilə olsun. Amma əgər ilk iki günə icazə versələr, üçüncü gün üçün onların icazəsi şərt deyil, hətta onların qadağasının da təsiri yoxdur, çünki üçüncü gün qalmaq vacibdir.

ETİKAFIN MƏSƏLƏLƏRİ

M. 1841: Etikaf edən şəxs gərək gündüz orucu batil edən işlərdən çəkinsin; həmçinin istər gecə, istərsə də gündüz aşağıdakı işlər etikafın batıl olmasına səbəb olur:

Cima (cinsi yaxınlıq); Vacib ehtiyata əsasən, istimna (onanizm); istər haram şəkildə və ya həyat yoldaşına baxmaq və ya toxunmaqla olsun.

Gözəl iyi iyləmək;

Zərurət olmadığı təqdirdə alver etmək; hətta vacib ehtiyata əsasən, qeyri-zəruri hallarda (alverdən başqa) digər ticari işləri də görməsin.

Özünü göstərmək və ucaltmaq niyyətilə bəhs və mübahisə etmək; istər dini işlərdə olsun, istərsə də dünyəvi.

M. 1842: Vacib etikafı pozmaq olmaz, amma müstəhəb etikafı ilk iki gündə batil edə bilər; baxmayaraq ki, bu iş, ehtiyatın əksinədir. İki gün keçdikdən sonra üçüncü gün məsciddə qalmaq vacibdir.

M. 1843: Əgər bir şəxs öz etikafını deyilən işlərin birilə batil etsə, üç şəkli vardır:

Onun etikafı təyin edilmiş vacib olsa, qəzası vacibdir.

Onun etikafı təyin edilməmiş vacib olsa, gərək onu təzədən başlasın, daha yaxşısı budur ki, onu bitirsin və sonra təzədən başlasın.

Onun etikafı müstəhəb olsa, əgər onu ilk iki gündə batil etsə, eybi yoxdur, amma əgər iki gün keçdikdən sonra batil etsə, gərək onun qəzasını yerinə yetirsin.

M. 1844: Əgər vacib etikafi cimadan başqa bir vasitə ilə batıl etsə, kəffarəsi yoxdur. Amma əgər hətta gecə olsa belə, cima ilə batıl etsə, gərək qəzadan əlavə, kəffarə də versin. Onun kəffarəsi ramazan ayının orucunun qəsdən batıl edilməsinin kəffarəsi kimidir. Vacib ehtiyata əsasən, kəffarədə ardıcılığa riayət etməlidir, yəni imkan daxilində bir qul azad etməli, imkanı olmadıqda iki ay ardıcıl oruc tutmalı və əgər bu da mümkün olmasa, altmış fəqirə təam verməlidir.

M. 1845: Etikafın qəzası vacib olan yerlərdə onu tez yerinə yetirmək lazım deyil, amma onu yerinə yetirməkdə səhlənkarlıq və süstlük də edilməməlidir.

M. 1846: Əgər səhvən etikafi batıl edən əməllərdən birini yerinə yetirsə, onun etikafi batıl olmaz.

M. 1847: Üç gün bitdikdən sonra əgər daha bir gün, ya bir gecə və ya bundan daha artıq etikaf niyyətilə məsciddə qalsa, eybi yoxdur. Amma üç gün tamam olduqdan sonra günün və ya gecənin yalnız bir qismini etikaf niyyətilə məsciddə qalmaq işkallıdır. Əgər məsciddə iki gün də qalsa və ümumilikdə beş gün olsa, altıncı günü də məsciddə etikaf etmək vacibdir. Əgər altı gün bitdikdən sonra daha bir gün, ya bir gecə və ya bundan daha artıq məsciddə etikaf etmək istəsə, eybi yoxdur. Əgər məsciddə iki gün də qalsa və ümumilikdə səkkiz gün olsa, doqquzuncu günü məsciddə etikaf etmək lazım deyil.

M. 1848: İnsan etikaf niyyəti edərkən, əgər bir hadisə baş versə, etikafını kəsəcəyini şərt qoya bilər. Bu halda üçüncü gündə belə onun üçün bir hadisə qarşıya çıxsın, öz etikafını kəsə bilər.

XÜMS HÖKMLƏRİ

Xüms insanın əldə etdiyi bəzi gəlir və qazanclarının artıq qalanının beşdə biridir və gərək məsum imamın (ə) nəzarəti altında xərclənsin. Dövrün imamının (ə.c.) qeyb dövründə daha yaxşıdır ki, seyidlərin səhmi (payı) cameüş-şərait müctəhidin nəzarəti altında fəqir seyidlərin ehtiyaclarını aradan qaldırmaq üçün, İmam (ə) səhmi də cameüş-şərait müctəhidin nəzarəti altında Cəfəri məzhəbinin təlimi və yayılması yolunda istifadə olunsun. Müqəddəs hədislərdə xüms ödəməyə dair çoxlu sifarişlər olunmuşdur və o, İmam (ə) haqqı, malın paklanma səbəbi, imanın imtahanı üçün vasitə kimi tanıtdırılmışdır. Həzrət Rza (ə) Fars məntəqəsindən bir tacir şianın məktubunun cavabında yazır. "...Mal-dövlət təkəcə Allahın qoyduğu yollarla halal olur. Həqiqətən xüms bizə dinin qüvvətlənməsində kömək edir, qəyyumluğu öhdəmizdə olan şəxslərin, həmçinin şiələrin ehtiyaclarını təmin edir və onunla düşmənlərimizin qarşısında izzətimizi qoruyuruq. Buna əsasən, xümsü bizdən əsirgəməyin və özünüzü bizim dualarımızdan məhrum etməyin, çünki xümsü ödəmək ruzinin açarı, sizin günahlardan təmizlənməyiniz və bağışlanmanızın səbəbi və axirətinizin azuqəsidir. Müsəlman - Allahla bağladığı əhdə vəfa edən şəxsdir, dildə qəbul edib qəlbində müxalifətçilik edən yox"¹.

1. "Vəsailüş-şiə", "Alul-beyt" çapı, "Əbvabul-ənfal və ma yəxtəssu bil-imam", bab 3, h. 2, c. 9, s. 538.

M. 1849: Xüms ibadi bir vacibdir; buna əsasən, gərək onun ödənilməsi qürbət qəsdilə, yəni Allah-taalanın itaəti üçün olsun.

XÜMSÜN VACİB OLDUĞU ŞEYLƏR

M. 1850: Yeddi şeydə xüms vacibdir: **1**-Qazanc mənfəəti; **2**-Mədən; **3**-Xəzinə; **4**-Harama qarışmış halal mal; **5**-Suda batmaq vasitəsilə əldə edilən cəvahirat; **6**-Müharibə qənimətləri; **7**-Zimmi kafirin¹ müsəlmandan aldığı torpaq. Bunların hər birinin hökmü təfsilatı ilə deyiləcək.

1-QAZANC MƏNFƏƏTİ

M. 1851: Əgər insan əkinçilikdən, ticarətdən, sənətkarlıqdan, yaxud sair qazanc yerlərindən müəyyən qazanc əldə etsə, məsələn, meyitin namaz, orucunun qəzasını muzdla yerinə yetirsə və ona verilən muzddan müəyyən sərvət əldə etsə, bu halda bu mal onun özünün və himayəsində olan şəxslərin illik xərcindən artıq qalsa, onda xümsünü, yəni beşdə birini sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən versin.

M. 1852: Hədiyyə, bağışlanmış şey, mükafat, qadının aldığı mehriyyə, kişinin xül'i təlaqda aldığı mal, habelə vəsiyyə, nəzir, müstəhəb sədəqələr, xüsusi vəqf və hətta ümumi vəqf yoluyla insana çatan şeylərin, əgər qədər və davam baxımından insanın məişətini, yaxud onun bir hissəsini ödəməyə qadir olmasa, xümsü yoxdur. Əks təqdirdə, əgər onun illik xərcindən artıq gəlsə, xümsü verilməlidir. İrsin xümsü yoxdur. Amma əgər məsələn kiminləsə uzaq qohumluğu olsa və belə bir qohumu olmasını bilməsə və ondan çatan irs o qədər olsa ki, onunla məişətin bir hissəsini idarə etmək mümkün olsa, xümsünü verməlidir. Hətta əgər bu qədər də olmasa, vacib ehtiyata əsasən, xümsü verilməlidir.

M. 1853: Bir dəfə xümsü verilən hər hansı bir mala daha xüms gəlməz. Amma o mal inkişaf etsə, yaxud qiyməti qalxsə, inkişaf edən və ya qiymətinin qalxan hissəsinə xüms düşür. Əgər qiymətin qalxması pulun dəyərinin düşməsilə əlaqədar olsa, belə ki, gəlir və qazanc sayılmasa, xümsü lazım deyil.

M. 1854: Əgər bir kəsə müəyyən miqdarda mal irs çatsa və malı irs çatan şəxsin, onun xümsünü vermədiyini bilsə, xümsünü

1. İslam dövlətinin himayəsində yaşayıb onun qanunlarına itaət edən kafir.

verməlidir. Həmçinin əgər o malın özündə xüms olmasa, amma malı irs olaraq ona çatan şəxsin xüms borcu olduğunu bilsə, gərək ona çatan irs payının nisbət ilə meyitin xümsündən ödəsin.

M. 1855: Əgər qənaət etməklə müəyyən bir şey insanın illik xərclərindən artıq qalsa, onun xümsünü verməlidir.

M. 1856: Əgər bir kəsin xərclərini başqası verirsə, əldə etdiyi bütün malın xümsünü verməlidir. Amma əgər onun müəyyən miqdarını ziyarətə və bu kimi işlərə xərcləsə, yerdə qalanların xümsünü verməlidir.

M. 1857: Əgər bir kəs hər hansı bir mülkü müəyyən şəxslərə, məsələn, öz övladlarına vəqf etsə və o mülkdə ağac və əkin əkilib müəyyən gəlir əldə olunsu və onların illik xərclərindən artıq qalsa, xümsü verilməlidir.

M. 1858: Əgər fəqirin xüms və zəkat üçün aldığı şeylər illik xərclərindən çox olsa, vacib ehtiyata əsasən, artıq qəddərdən istifadə etmək üçün şər'i hakimdən icazə almalıdır. Amma əgər ona verilən maldan müəyyən mənfəət əldə etsə, məsələn, ona xüms kimi verilən ağacdən məhsul əldə etsə, onun illik xərclərindən artıq qalanın xümsünü verməlidir.

M. 1859: Əgər bir kəs xümsü verilməmiş pulun özü ilə müəyyən bir şey alsın, yəni satıcıya "bu malı bu pul ilə alıram desə", etdiyi müamələ düzgündür, amma xümsü ödəməlidir.

M. 1860: Əgər bir kəs müəyyən bir malı alıb müamələdən sonra onun pulunu xümsü verilməmiş puldan versə, alan vaxt onun qəddi qarşılığı, xüms verilməmiş puldan vermək olsa belə, etdiyi müamələ düzgündür, amma onun boynunda xüms düşən adamların haqqı vardır.

M. 1861: Bir kəs xümsü verilməmiş bir şeyi alsın, müamələ düzgündür, şər'i hakimin icazəsinə ehtiyac yoxdur, alıcının öhdəsinə də heç bir şey düşmür. Onun xümsünü satıcı verməlidir.

M. 1862: Əgər xümsü verilməyən bir şeyi bir kəsə bağışlasalar, ya hədiyyə etsələr, onun xümsü hədiyyə verənin öhdəsinədir, hədiyyəni alan onun hamısına malik olur, öhdəsinə də heç bir şey düşmür.

M. 1863: Əgər insanın əlinə kafirdən, yaxud xüms verməyə etiqadı olmayan bir şəxsdən müəyyən qəddər mal düşsə, onun xümsünü verməsi vacib deyil.

M. 1864: Ötən il əldə etdiyi malın xümsünü sonrakı ilin qazancından vermək istəyən şəxs, xüms düşən malın dördüdə birini verməlidir.

M. 1865: Əgər xümsü şər'i hakimlə, yaxud onun vəkililə və ya bir seyidlə dəstgərdan etmək və gələn il ödəmək istəsələr, o ilin qazancından çıxarıla bilməzlər. Buna əsasən, məsələn min tümən dəstgərdan etmişlərsə və sonrakı ilin qazancından öz xərclərindən iki min tümən artıq qalsa, iki min tümənin xümsünü verməlidir. Qabaqkı ilin xümsü kimi borclu qaldığı min tüməni də qalan maldan ödəməlidir.

M. 1866: Xümsü verilən, yaxud xüms düşməyən pulla ev ya mülk alsın, qəsdilə onunla ticarət etmək deyil, özünün istifadəsi olsa, bu halda onun qalxan qiymətinin xümsü yoxdur. Onu başqa bir mülkə çevirsə də xümsü yoxdur, amma əgər aldığından artıq qiymətə satsa və qiymətin artımı pulun dəyərdən düşməsindən ötrü deyil, bazarın qiyməti ilə əlaqədar olsa, habelə illik xərcdən artıq gəlsə, onun qiymətinin artmasının xümsünü verməlidir. Həmçinin onun qəsdilə onunla ticarət etmək olsa, qiymətin qalxmasından da bir il keçsə, qiymətin artımı pulun dəyərdən düşməsindən ötrü olmasa və satış imkanı da olsa, belə ki, el arasında mövcud qazanc sayılsa, qiymətin artmasının xümsünü verməlidir.

M. 1867: Tacir, qazanc əldə edən, sənətkar və bu kimi şəxslər ilk gəlir əldə etdikləri vaxtdan bir il keçəndən sonra illik xərclərindən artıq qalanın xümsünü verməlidirlər. Amma peşəsi kəsb-ticarət olmayan bir kəs, təsadüfən müamilə edib müəyyən qədər mənfəət əldə etsə, faydalandığı vaxtdan bir il keçdikdən sonra illik xərclərindən artıq qalan hissəsinin xümsünü verməlidir.

M. 1868: Qazanc əldə etmək üçün sərf olunan xərc, məsələn malı daşımaq pulu, dəllallıq pulu və sair, hətta sərmayədən hesab olunan cihaz və alətlərin istehlakı, amortizasiyası da ilin ümumi qazancından çıxılmalı, qalanının xümsü ödənilməlidir.

M. 1869: Əgər insan hər hansı bir işi bir neçə ilə yerinə yetirmək üçün əcir olub, muzdun hamısını bir dəfəyə alsın, aldığı muzd o illərə bölünməli və hər ilin işinə qarşılıq olan mal həmin ilin qazancı hesab edilməlidir. Amma əgər muzd ümumi işə qarşılıq olaraq verilsə və işin ayrı-ayrı hissələri nəzərə alınmasa, belə ki, əgər işi yarımçıq qoysa, muzdun heç bir hissəsinə malik olmayacağına, muzdun hamısı onu aldığı ilin qazancındandır.

M. 1870: İnsan, ilin əsnasında nə vaxt mənfəət əldə etsə, onun xümsünü verə bilər. xüms verməyi ilin axırına qədər təxirə salmaq, yaxud hər qazanc üçün ayrıca il təyin etmək də olar. Əgər xümsü vermək üçün günəş ilini başlanğıc götürsə, maneəsi yoxdur.

M. 1871: Tacir və qazanc edən şəxs kimi, xüms üçün il təyin etməli olan şəxs, mənfəət əldə edib ilin əsnasında ölsə, ölümünə qədər olan xərclərini o mənfəətdən çıxıb yerdə qalanın xümsünü verməlidirlər.

M. 1872: Əgər bir kəsin ticarət üçün aldığı malın qiyməti bahalaşsa və onu satmasa, yenidən, ilin ortasında qiyməti düşsə, bahalanan qiymətin xümsü ona vacib deyil.

M. 1873: Əgər ticarət üçün aldığı malın qiyməti bahalansa və daha da bahalanacağı ümidilə il başa çatandan sonraya qədər satmasa, sonradan qiyməti düşsə, bahalanan qədər xümsünü verməlidir. Amma əgər tacirlərin adətən qiymətlərin bahalaşması üçün saxladıqları vaxta qədər saxlasa, əvvəl bahalaşan, sonra düşən qədər xümsünü vermək lazım deyil.

M. 1874: Əgər ticarət üçün aldığı maldan başqa xümsünü vermiş olduğu və ya ümumiyyətlə xümsü olmayan malı olsa, bu halda onu qiyməti bahalanan sonra satsa, qiymətinə əlavə olunan miqdarın, ilin xərclərinə sərf olunmadığı təqdirdə xümsü vardır. Əgər aldığı ağac inkişaf edib böyüsə və ya aldığı qoyun kökəlsə, bu halda onu saxlamaqda məqsədi, onun özünün inkişafından qazanc əldə etməkdirsə, artan hissənin xümsünü verməlidir.

M. 1875: Təkcə yaşayış xərclərini əldə etdiyi və artıq qalmayan sərmayənin xümsü yoxdur. Əgər sərmayədən yaşayış xərclərindən artığını əldə etsə, artıq qədər xümsünü verməlidir. Bu hökm sərmayə haqqında deyiləcək bütün digər məsələlərdə də icra olunmalıdır.

M. 1876: Ticarət, yaxud əkinçilik üçün abad edilən sahəyə yerlər sərmayədən hesablanır. Amma əgər ticarət və qazanc məqsədilə deyil, özünün və ailə-uşaqlarının şəxsi istirahəti üçün olsa, el arasında onun haqqından (şə'nindən) artıq olmadığı təqdirdə sərmayə hesablanmır. Bu, yaşayış xərclərindəndir.

M. 1877: Əgər tacir, ya qazanc qazanan şəxs, ya əkinçi öz illik gəlir ilə nəqliyyat vasitəsi alsın, onu işində istifadə etmək üçün almışsa, sərmayə hökmündədir, amma ailəvi istifadə və yaşayış ehtiyacını təmin etmək üçün almışsa, yaşayış xərclərindəndir və xümsü vacib

deyil. Əgər hər iki məqsədlə almışsa, işi üçün istifadə etdiyi qədərində sərmayə hökmündədir.

M. 1878: İnsanın özünün və ailəsinin şəxsi səfərləri, yaxud ziyarətə getmək üçün aldığı nəqliyyat vasitəsi onun el arasındakı şə'nindən artıq olmasa, o ilin xərclərindən sayılır və xümsü yoxdur; hətta sonrakı illərə qalsa da.

M. 1879: İnsan öz gəlirinin bir hissəsini tədriclə mağaza tikmək, sahibsiz yeri abadlaşdırmaq və yaxud bağ salmaq üçün xərcləmişsə, o torpaq, ya bağ onun yaşayış xərclərindən sayılmır və ilin axırında xümsü verilməlidir. Əgər abad edilmiş yerin özünün qiyməti artsa da, ilin axırında artan qiymətin xümsü verilməlidir. Amma əgər torpağı saxlamaqda onun məqsədi qiymətin bahalaşması və qazanc götürmək olmasa, bir dəfə xümsünü verdikdə satana qədərki illərdə bir daha xümsünü vermək vacib deyil.

M. 1880: Əgər il ərzindəki gəlirlə, qiyməti bahalanandan sonra satmaq məqsədilə bağ salsa, birinci ilin axırında onun ümumi qiymətinin xümsündən əlavə, sonrakı illərdə meyvəsinin və artan qiymətinin də xümsünü verməlidir. Amma əgər məqsədi meyvəsindən istifadə etmək olmuşsa, təkcə illik ehtiyacından artıq qalan meyvələrin xümsünü verməlidir.

M. 1881: Əgər söyüd, çinar və bu kimi ağac əkibsə, hətta onları satmasa belə, satış vaxtına çatdığı ildə xümsünü verməlidir. Amma əgər misal üçün, adətən hər il kəsilən budaqlarından istifadə etsə və onlar təklidə və ya illik mənfəətlərlə birlikdə illik xərclərindən artıq olsa, hər ilin axırında onun xümsünü verməlidir.

M. 1882: Bir neçə işi, kəsi olan, məsələn müəyyən bir mülkdən icarə alan, alver və əkinçilik də edən şəxs, istər hər qazanc üçün ayrıca sərmayə və hesabı olsun, istərsə də onların hamısının hesabı bir olsun, ilin axırında hamısını bir yerdə hesablaya, əgər qazancı varsa, xümsünü verə bilər.

M. 1883: İl boyunda qazanc mənfəətindən yeyib-içmək, geyinmək, mənzil və mənzil avadanlığı almaq, toy etmək, qızın cehizliyini almaq, ziyarət və s. bu kimi şeylərə məsrəf olunan miqdar həmin şəxsin şə'nindən çox olmasa və ifrat da etməmiş olsa, onların xümsü yoxdur.

M. 1884: İnsanın nəzirə, kəffarəyə məsrəf etdiyi mal, illik xərclərindən hesab olunur. Həmçinin, bir kəsə bağışladığı və mükafat verdiyi şeylər onun şə'nindən artıq olmasa, illik xərclərindən hesab olunur.

M. 1885: Əgər insan ailə qurmağa yaxın olan qızının cehizini onun izdivac etdiyi ilin gəlirindən ala bilməsə və qabaqcadan, hər il müəyyən miqdarını almağa məcbur olsa və alınmış malın xümsünü vermək cehizi ala bilməməyə, yaxud lazım olan vaxtdan gec almağa səbəb olarsa, yaxud adətən hər il cehizliyin müəyyən miqdarı alınan bir şəhərdə olsa, belə ki, onu almamaq eyib sayılsa, bu halda il boyu o ilin mənfəətlərindən cehiz alsın və bir il keçsə, xümsü yoxdur.

M. 1886: Əgər insanın bir şeyə ehtiyacı olsa və onu bir ilin xərcindən ala bilməsə, məsələn evə ehtiyacı olsa və bir ildə ev ala, yaxud tikə bilməsə, bu halda bu iş üçün torpaq, alət, yaxud kərpic, sement, dəmir və s. bu kimi əşyalar alsın və üstündən bir il keçsə, istər binada işlənsin, istərsə də hələ işlənməsin, xümsü yoxdur. Amma əgər torpaq, alət və bəzi əşyalar almaq əvəzinə pul yığsa, xüms vermək ehtiyacı olan şeyi ala bilməməyə, yaxud onu gec almağa səbəb olduğu təqdirdə xümsü yoxdur. Əks təqdirdə isə, vacib ehtiyata əsasən, o pulun xümsünü verməlidir.

M. 1887: Mənzilin və yaşayışın təşrifəti, get-gəl xərcləri və insanın və onun ailəsinin qonaqlıqları normal həddən və onun şə'nindən artıq olmasa, xümsü yoxdur. Əgər normal həddən və onun şə'nindən artıq olsa, normadan artığın xümsü verilməlidir. İnsanların şə'ni zamanlara, şəhərlərə və ümumi camaatın yaşayış vəziyyətinə görə fərqlidir.

M. 1888: Həcc və sair ziyarətlərdə səfər xərci kimi sərf olunan mal, səfər etməyə başladığı ilin xərclərindən hesab olunur; baxmayaraq ki, onun səfəri sonrakı ilin bir hissəsinə qədər uzansın.

M. 1889: Əgər vacib həcc üçün bir neçə il qabaqcadan ad yazdırmağa məcbur olub xərcini versə, ona xüms düşmür. Amma həccə ad yazdırmaq təkcə birincilik haqqı üçün olsa və pul onun malı olaraq qalsa, il keçəndən sonra, vacib ehtiyata əsasən, onun xümsünü verməlidir.

M. 1890: Kəsb və ticarətdən müəyyən qədər gəlir əldə edən bir kəsin xümsü vacib olmayan başqa malı da olsa, illik xərclərini təkcə həmin kəsb-ticarətin gəlirindən hesab edə bilər.

M. 1891: Əgər insan ilin ortasında ilin gəlirindən minik maşını, ev, xalça, yaxud başqa məişət əşyası alsın və sonrakı illərdə onu satsa, pulunu yaşayış xərclərinə sərf etsə, məsələn ehtiyacı olduğu başqa bir ev alsın, xümsü yoxdur. Onun illik xərclərdən artıq qalanının xümsünü verməlidir.

M. 1892: Əgər əldə edilən qazanla, xümsü verilməzdən qabaq mənzil avadanlığı, kitab və başqa bu kimi bir şey alsın, onlara olan ehtiyacı bütövlükdə aradan qalxdıqda, onları satana qədər xümsünü vermək lazım deyil. Satdıqdan sonra onların pulunu başqa yaşayış xərclərinə sərf etməsə, xümsünü verməlidir. Həmçinin, qadınların zinət əşyalarının hökmü də, onlarla bəzənmək vaxtı keçdikdən sonra eyni qayda ilədir.

M. 1893: Əgər icarə edən şəxs müəyyən məbləği mağazanın sərqoflisi¹ olaraq ödəsə, o sərqofli sərmayəyəndir və onun hökmündədir. Sərqofli məbləğini alan şəxs ilin axırına qədər onu yaşayış xərclərinə sərf etməsə və artıq qalsa, xümsünü verməlidir.

M. 1894: Əgər əldə edilən qazanla öz illik ehtiyacı üçün azuqə alsın və ilin axırında artıq qalsa, onun xümsünü verməlidir. Əgər onun qiymətini vermək istəsə, ilin axırındakı qiymətlə hesab etməlidir.

M. 1895: Əgər bir ildə mənfəət əldə edə bilməsə, o ilin xərclərini sonrakı ildə əldə edəcəyi mənfəətdən çıxarılmaz.

M. 1896: Əgər ilin əvvəlində mənfəət əldə etməyib sərmayədən xərcəlsə və ilin tamam olmasından qabaq müəyyən mənfəət əldə etsə, sərmayədən götürdüyü miqdarı mənfəətdən çıxarıla bilər.

M. 1897: Əgər müəyyən qazandıqdan sonra sərmayəsindən bir miqdarı aradan getsə və yerdə qalanından illik xərclərindən çox olan müəyyən mənfəət qazansa, sərmayəsindən azalan miqdarı mənfəətdən götürə bilər və ona xüms düşür.

M. 1898: Əgər mallarından, sərmayədən başqa bir şey aradan getsə, vacib ehtiyata əsasən, o şeyi əlinə gələn mənfəətdən ala bilməz. Amma həmin ildə o şeyə ehtiyacı olsa, il əsnasında o şeyi qazanc mənfəətlərlə ala bilər.

M. 1899: Öz illik gəlirindən başqasına borc verən şəxs ilin axırında pulunu almalıdırsa, onun borcu tələblə alınıb və nağd kimi sayılırsa, ilin axırında onun xümsünü verməlidir. Amma əgər hələ onu

1. Tələb olunan əlavə məbləğ. Ətraflı məlumat üçün bax: məsələ 2463.

almaq vaxtı çatmamışsa, yaxud hələlik əldə etməmişsə, xümsü vacib deyil, əldə edən zaman isə dərhal xümsünü verməlidir. Onu özünə tez lazım olan yaşayış xərcinə xərclədikdə isə, belə deyil.

M. 1900: Qazanc qazanan şəxs il boyu camaata nisyə versə və ilin sonunda onu əldə etmək vaxtı çatsa və almalı və nağd kimi olsa, onun qazancının xümsünü verməlidir. Əgər onu əldə etmək vaxtı çatmış, lakin almalı olmasa, alan kimi onun qazancının xümsünü verməlidir. Lakin onu özünə tez lazım olan yaşayış xərcinə xərclədikdə isə, belə deyil. Onu almaq vaxtı sonrakı ildə olsa, onun qazancı sonrakı ilin gəlirindəndir.

M. 1901: Dövlət idarələrində, yaxud xüsusi müəssisələrdə işləyənlərin maaşı adətən, təqaüdə çıxarkən tədriclə onlara vermək üçün idarə tərəfindən yığılırsa, təqaüdə çıxdıqdan sonra hər il onlara verilən pul o ilin qazancından sayılır və tez xümsünü vermək lazım deyil.

M. 1902: Əgər öz xərcləri üçün borc alsın, ilin axırında öz borcunun miqdarını o il əldə etdiyi qazancıdan çıxarsın və qalan qazancın xümsünü verə bilər; hətta əgər öz borcunu həmin il verməsə də.

M. 1903: Əgər öz xərcləri üçün borc alsın və o ildə öz borcunu ödəməsə, onu həmin ilin qazancından da çıxarsın, onu sonrakı illərin qazanclarıyla ödəyə bilər.

M. 1904: Əgər mal-dövlətini çoxaltmaq, yaxud ehtiyacı olmadığı bir mülkü almaq üçün borc alsın, qazanc mənfəətindən o borcu versə, ilin axırında, o malın, ya mülkün ilin axırındakı qiymətilə xümsünü ödəməlidir. Amma əgər borc etdiyi mal və borc pulla aldığı şey aradan getsə və borcunu verməyə məcbur olsa, onu qazanc mənfəətindən ödəyə bilər.

M. 1905: Haram qarışmış halalın xümsünü digər malların xümsü kimi, o şeyin özündən, yaxud borclu olduğu xümsün qiyməti qədər puldan vermək olar.

M. 1906: Xüms borcu olan bir kəs onu zimməsinə alıb malın hamısından istifadə edə bilər. Zimməsinə almaq odur ki, özünü xüms əhlinə borclu hesab edib xümsü ödəməyə ciddi surətdə qərarlı olsun. Xümsü ödəməyi təxirə salmaq üçün isə şər'i hakimdən icazə almalıdır.

M. 1907: Əgər hər hansı bir mala xüms düşsə, belə ki, xüms verməli olan şəxs şər'i hakimlə müsalihə etsə (razılaşsa), o malın hamısından istifadə edə bilər.

M. 1908: Başqası ilə şərik olan bir kəs öz mənfəətlərinin xümsünü versə, şəriki isə verməsə, onların şərikliyi düzgündür və xüms verən şəxs müştərək maldan istifadə edə bilər.

M. 1909: Əgər səgir uşağın sərmayəsi olsa və ondan müəyyən mənfəət əldə olunsay, onun xümsünü vermək lazım deyil. Amma həddi-bülüğa çatdıqdan sonra bir ilə qədər onu öz ehtiyaclarına xərcləməyə, xümsü verilməlidir.

M. 1910: Xüms verməyən bir şəxsin qəyyumluğu altında olan şəxslər, məsələn ərinin və atalarının qəyyumluğu altında olan arvad və uşaqlar, yaxud malına xüms düşdüyünə əmin olduqları bir şəxsin evində qonaq olanlar və sair, onların ixtiyarında qoyulan mallardan istifadə edə bilərlər. Bu cəhətdən onların boynuna heç bir vəzifə düşmür və xümsü vermək mal sahibinin öhdəsinədir.

M. 1911: İnsan xümsü verilməyən pulla bir mülk alsay və onun qiyməti qalxsay, müamilə düzgündür, şəri hakimin icazəsinə də ehtiyac yoxdur və yalnız o pulun xümsünü verməlidir. Lakin əgər ümumiyyətlə xüms verməyən olsay və hətta xümsü verməməyə qərarlı olsay, müamiləni “şəxsi” şəkildə həyata keçirdiyi təqdirdə mülkün qiymət artımının xümsünə də zəmin olacaqdır.

M. 1912: Bir neçə il xüms verməyən bir şəxs qazanc mənfəətindən ehtiyacı olmayan bir şey alsay və o gəliri qazanmasından bir il keçsə, o şeyin xümsünü verməlidir. Əgər ehtiyacı olan və şə'ninə yaraşan ev əşyaları və başqa şeylər alsay, onları, üstündən bir il ötməyən gəlirlə aldığı bilsə, xümsünü verməsi lazım deyil. Amma üstündən bir il ötüb-ötməyən gəlirlə aldığı bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, şəri hakimlə razılaşsın.

2-MƏDƏN

M. 1913: Mədənlər “ənfal”dandır və onların ixtiyarı məsum imamın əlindədir. Qeyb dövründə isə onları çıxarmaq üçün vacib ehtiyata əsasən, şəri hakimdən icazə alınmalıdır. Onları çıxaran şəxs, deyiləcək şərtlər əsasında xümsünü verməlidir.

M. 1914: Əgər qızıl, gümüş, bürünc, mis, dəmir, neft, daş kömür, firuzə, əqiq, kuporos, duz mədəni və sair mədənlərdən bir şey əldə edilsə və nisab həddinə çatsay, onları çıxaran şəxs xümsünü verməlidir. Amma dövlət tərəfindən çıxarılan neft, qızıl və gümüş kimi mədənlərə xüms düşməsi işkal məhəllindədir.

M. 1915: Mədəndən çıxarılan şeylərin nisab həddi 15 adi misqal qızıldır. Yəni əgər mədəndən çıxarılan şeyin qiyməti, ona çəkilən xərcləri çıxdıqdan sonra 15 misqal (70/312 qram) qızıla çatsa, xümsünü verməlidir.

M. 1916: Əgər mədəndən əldə edilən şeyin qiyməti 15 misqal qızıla çatmasa, yalnız ilin xərclərindən artıq qaldığı təqdirdə xümsü lazımdır.

M. 1917: Gəç, əhəng, baş yumaq üçün istifadə olunan gil (gilabı) və qırmızı gil vacib ehtiyata görə, mədəndən hesab olunur və xümsü vardır.

M. 1918: Əgər bir kəs mədəndən bir şey əldə etsə, xümsünü verməlidir. İstər mədən yerin üstündə olsun, istərsə də altında; istər kiminsə mülkündə olsun, istərsə də sahibi olmayan yerdə.

M. 1919: Əgər mədəndən çıxartdığı şeyin 15 misqal qızıl həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, ehtiyat-vacib budur ki, rahat şəkildə mümkün olsa, çəkisini ölçməklə, yaxud başqa yollarla qiymətini təyin etsin.

M. 1920: Əgər bir neçə nəfər birlikdə mədəndən bir şey çıxartsalar, onun üçün sərf edilən xərcləri çıxdıqdan sonra hansının payı 15 misqal qızıla çatsa, xümsünü verməlidirlər.

3-XƏZİNƏ

M. 1921: Xəzinə yerdə, ağacda, dağda, yaxud divarda gizlədilmiş və kiminsə tapdığı mala deyilir. Elə olmalıdır ki, el arasında ona xəzinə deyilsin.

M. 1922: Əgər xəzinə antik əşyalardan olsa, “ənfal”dan sayılır və vacib ehtiyata əsasən, ondan istifadə etmək üçün şər`i hakimdən icazə almaq lazımdır. Əgər xəzinə qızıl və gümüş sikkə olsa, deyiləcək şərtlərlə xümsü verilməlidir. Amma əgər sikkə şəklində olmayan qızıl və gümüş, yaxud digər ləl-cəvahirat olsa da, vacib ehtiyata əsasən, xümsü verilməlidir. Bunlardan başqalarında isə, əgər insanın yaşayış ehtiyaclarının bir qismini idarə edə biləcək qədərində olsa və onun illik xərclərindən artıq gəlsə, xümsü verilməlidir.

M. 1923: Əgər insan heç kəsin mülkü olmayan yerdə xəzinə tapsa, qabaqkı məsələdə deyilən şərtlərə riayət etməklə, onun özünüdür və ona xüms düşür.

M. 1924: Xəzinənin nisab həddi əgər gümüş olsa, 105 misqal (429/187 qram) gümüş, əgər qızıl olsa, 15 misqal (70/312 qram) qızıldır. Digər cəvahiratdan olduqda isə, qiyməti 105 misqal gümüş, yaxud 15 misqal qızıla çatsa, xümsü verilməlidir. Bunların hamısında nisab həddi, çəkilən xərcləri çıxdıqdan sonra hesablanır.

M. 1925: Əgər insan başqasından aldığı torpaqdan müəyyən xəzinə tapsa və o, qədim əşyalardan olmasa, sahibi olmadığını, yaxud sahibinin ondan imtina etdiyini bilsə, onun özünün olur. Əgər qızıl, gümüş, yaxud cəvahirat olsa, xümsünü verməlidir. Amma əgər onun əvvəlki sahiblərindən birinin olduğunu ehtimal versə, ona xəbər verməlidir. Onunku olmadığı məlum olsa, həmin yerin ondan qabaqkı sahibinə xəbər verməlidir və bu qayda ilə, ondan qabaq həmin torpağın sahibi olan şəxslərin hamısına xəbər verməlidir. Əgər onun sahibi məlum olmasa, sahibi bilinməyən mal hökmündədir.

M. 1926: Əgər bir yerdə basdırılmış bir neçə qabda müəyyən mal tapsa və onların qiyməti ümumilikdə nisab həddinə çatsa, onların xümsünü verməlidir. Amma bir neçə yerdə xəzinə tapsa, el arasında birdən artıq xəzinə hesab olunsa, onlardan, qiyməti nisab həddinə çatanın xümsü vacibdir, qiyməti bu miqdara çatmayan xəzinə isə, işlə əldə edilən gəlir hökmündədir.

M. 1927: Əgər iki, yaxud bir neçə nəfər bir xəzinə tapsalar və onların hər birinin payının qiyməti nisab həddinə çatsa, hər biri öz payının xümsünü verməlidir.

M. 1928: Əgər bir kəs bir dördayaqlı heyvan alıb qarnından müəyyən mal tapsa və satıcının olduğunu ehtimal versə, ona xəbər verməlidir. Onunku olmaması məlum olsa, növbə ilə əvvəlki sahiblərinə xəbər verməlidir. Onlardan heç birininki olmadığı məlum olsa, özünüdür və ona xüms düşür. Amma əgər aldığı balığın, yaxud dördayaqlı olmayan bir heyvanın qarnından mal tapsa, satıcının olduğunu bilsə, ona xəbər verməlidir. Amma əgər satıcının olduğunu ehtimal versə, ona xəbər verməsi lazım deyil, tapanın özünüdür. Əgər bu mal insanın yaşayış ehtiyaclarının bir qismini idarə edə biləcək qədərində olsa və onun illik xərclərindən artıq gəlsə, xümsü verilməlidir.

4-HARAMA QARIŞAN HALAL MAL

M. 1929: Əgər halal və haram mal, ayrıldılmaqla bilməyəcəyi tərzdə qarışsa və haram malın sahibi və miqdarı—heç biri məlum

olmasa, bütün malın xümsü verilməlidir. Xümsü verildikdən sonra qalan mal halal olur.

M. 1930: Əgər halal mal harama qarışsa və insan haram malın miqdarını bilsə, ancaq sahibini tanımasa, o miqdarı sahibinin niyyətilə sədəqə verməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, şər'i hakimdən də icazə alsın.

M. 1931: Əgər halal mal harama qarışsa və insan haram malın miqdarını bilməsə, ancaq sahibini tanısa, gərək razılaşınsınlar. Amma malın sahibi razı olmasa və insan müəyyən bir şeyin onun olduğunu bilib ondan artığının da onun malı olub-olmamasında şəkk etsə, əmin olduğu miqdarı ona qaytarmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, onun olmasını ehtimal verdiyi artıq malı da ona versin. Amma əgər iki malın birinin başqasınkı olduğunu bilsə və onun razılığını əldə edə bilməsə, hər iki malın yarısını ona verməlidir.

M. 1932: Əgər xüms, zəkat, xüsusi vəqf, yaxud ümumi vəqf kiminsə malıyla qarışsa, sahibi bilinən mal hökmündədir, özü və Allah arasında hesablayıb ödəməlidir.

M. 1933: Əgər bir kəs harama qarışan halal malın xümsünü verib, sonradan haram malın xümsün miqdarından artıq olduğunu bilsə, vacib ehtiyata görə, xümsdən artıq olduğunu bildiyi miqdarı, şər'i hakimin icazəsilə onun sahibi tərəfindən, xüms və sahibi bilinməyən mal kimi sərf etməlidir.

M. 1934: Əgər harama qarışmış halal malın xümsünü versə və sonradan sahibi tapılsa, ona bir şey verməsi lazım deyil. Sahibi məlum olmayan malı, sahibi tərəfindən sədəqə verdikdə isə, sonradan sahibi tapılsa və o sədəqəyə razı olmasa, onun oxşarını, yaxud qiymətini qaytarmalıdır. Amma əgər o malı şər'i hakimə təhvil vermiş və sonradan sahibi tapılmışsa, zəmin deyil.

M. 1935: Əgər halal mal miqdarı məlum olan harama qarışsa və insan onun sahibinin bir neçə müəyyən insandan başqası olmadığını bilsə, ancaq dəqiq şəkildə hansının olduğunu bilməsə, imkan daxilində onların hamısının razılığını almalıdır, mümkün olmadıqda isə, o qədər malı bərabər şəkildə aralarında bölməlidir.

5-DALĞICLIQLA ƏLDƏ OLUNAN CƏVAHİRAT

M. 1936: Dalğılıqla (suya batmaqla) çıxarılan, istər bitənlərdən, istərsə də mädən şeylərindən olan lö-lö, mərcan, yaxud dənizdən

çıxarılan başqa cəvahirat “ənfal”dan sayılır və onlardan istifadə etmək vacib ehtiyata əsasən, şər`i hakimin icazəsilə olmalıdır. Əgər onların çıxarılmasına çəkilən xərcləri çıxdıqdan sonra qiyməti 18 noxud (3/456 qram) qızıla çatarsa, xümsünü verməlidir; birdəfəyə, istərsə də bir neçə dəfəyə dəryadan çıxarmanın fərqi yoxdur, bu şərtlə ki, el arasında bir çıxarma hesab olunmalıdır. Çıxarılan şeyin bir növ, yoxsa bir neçə növ olmasının da fərqi yoxdur, lakin əgər onu bir neçə nəfər birlikdə çıxartmış olsa, onda hansı birinin payı 18 noxud qızıla çatsa, öz payının xümsünü verməlidir.

M. 1937: Əgər suyun dibinə girmədən, müəyyən vasitələrlə cəvahir çıxarsa, yaxud suyun üstündən, ya da sahildən cəvahir tapsa, onun xümsünü o vaxt verməlidir ki, bu iş onun daimi işi olsun, yaxud onun gəliri yaşayış xərclərindən bəzisini təmin edə bilsin və təkliddə, yaxud başqa mənfəətlərlə birgə onun illik xərclərindən artıq qalsın.

M. 1938: İnsanın, suya girmədən əldə etdiyi balıq və digər heyvanların xümsü o vaxt vacibdir ki, onları qazanc üçün tutsun və təkliddə, yaxud sair qazanc mənfəətləri ilə birlikdə illik xərclərindən çox olsun.

M. 1939: Əgər insan, sudan bir şey çıxartmaq qəsd olmadan dəryaya girsə və təsadüfən cəvahir tapsa, nisab həddinə çatdığı və o şeyin öz mülkü olmasını qəsd etdiyi təqdirdə, xümsünü verməlidir.

M. 1940: Əgər insan suyun altına gedib müəyyən bir heyvanı çıxarsa və onun qarnından 18 noxud qızıl, yaxud daha artıq cəvahirat tapsa, bu halda o heyvan, qarnında adətən cəvahirat olan sədəf kimi bir şey olsa, xümsünü verməlidir. Amma əgər o heyvan təsadüfən cəvahiri udmuş olsa, suya girməklə əldə edilən mədən olaraq xümsü yoxdur.

M. 1941: Dəclə, Fərat və Nil kimi böyük çaylarda da dəniz kimi cəvahirat çıxsa, onların hökmü, suya girməklə əldə edilən mədən olaraq, dəniz hökmündədir.

M. 1942: Əgər insan suya girib müəyyən qədər ənbər çıxartsa və onun qiyməti 18 noxud qızıl, yaxud daha artıq olsa, xümsünü verməlidir. Amma suyun üzündən, yaxud sahildən tapsa, bu halda qiyməti 18 noxud qızıla çatmasa da, vacib ehtiyata görə, xümsünü verməlidir.

M. 1943: Əgər bir kəsin qazancı dəryaya girmək, yaxud mədən çıxartmaqdırsa, onların xümsünü versə və illik xərclərindən artıq qalsa, yenidən onların xümsünü verməsi lazım deyil.

M. 1944: Əgər uşaq mədəndən müəyyən bir şey çıxartsa, yaxud müəyyən xəzinə tapsa və ya dəryaya girib cəvahir əldə etsə, xümsünü vermək lazım deyil, amma əgər onun halal malı harama qarışsa, vacib ehtiyata əsasən, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra özü xümsünü verməlidir.

6-QƏNİMƏT

M. 1945: Əgər müsəlmanlar məsum imamın (ə) əmrilə kafirlərlə vuruşub, müharibədə bir şey əldə etsələr, onlara qənimət deyilir. Qənimət üçün sərf olunan xərcləri, məsələn onu saxlamaq və daşımaq xərclərini, habelə imamın (ə) lazım bildiyi qədəri götürmək lazımdır. İmama (ə) aid olanlar qənimətdən ayrılmalı və qalanının xümsü verilməlidir.

7-ZİMMİ KAFİRİN MÜSƏLMANDAN ALDIĞI TORPAQ

M. 1946: Əgər zimmi kafir müsəlmandan müəyyən qədər torpaq alsın, onun xümsünü həmin torpaqdan verməlidir. Əgər onun xümsünün pulunu da versə, eybi yoxdur. Həmçinin əgər ev, mağaza və bu kimi şeyləri müsəlmandan alsın, bu halda onun torpağını ayrılıqda hesab edib satsalar, xümsünü verməlidir. Əgər dükanı və evi birlikdə satsalar və torpaq sahəsi də onlarla birgə satılsa, torpağın xümsünü vermək vacib deyil. Bu xümsü verməkdə qürbət qəsdı lazım deyil. Hətta xümsü alan şəxsi hakimin də qürbət qəsdı etməsi lazım deyil.

M. 1947: Əgər zimmi kafir müsəlmandan aldığı torpaq sahəsini başqa müsəlmana satsa, torpağı aldığı üçün ona vacib olan xüms boynundan götürülmür. Həmçinin əgər o ölsə və bir müsəlman o torpağı irs aparsa, onun xümsünü həmin torpaqdan, yaxud başqa malından verməlidir.

M. 1948: Əgər zimmi kafir yeri alan zaman xüms verməyəcəyini, yaxud satıcının onun xümsünü verməsini şərt etsə, onun şərti düzgün deyil və xümsünü verməlidir. Amma əgər satıcının, xüms miqdarını onun tərəfindən xüms sahiblərinə verməsini şərt etsə, eybi yoxdur.

M. 1949: Əgər bir müsəlman müəyyən bir torpaq sahəsini alverdən qeyri bir yolla kafirin mülkünə keçirsə və onun əvəzini alsın, məsələn, onunla razılaşırsa, kafirə onun xümsünü vermək lazım deyil.

M. 1950: Əgər zimmi kafir səğir olsa və onun qəyyumu onun üçün torpaq sahəsi alsın, xümsünü verməsi lazım deyil.

XÜMSÜN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ

M. 1951: Xüms iki yerə bölünməlidir: bir qismi seyidlərindir. O, fəqir seyidlərə, yetim seyidlərə, yaxud da səfərdə yolda qalmış seyidlərə verilməlidir. Bu işdə şər'i hakimnin icazəsi lazım deyil, amma yaxşı olar ki, onun icazəsilə olsun. Xümsün o biri qismi isə İmamın (ə) payıdır ki, vacib ehtiyata əsasən, cameüş-şərait müctəhidin izni və xümsü verənin nəzərilə sərf olunmalı, yaxud cameüş-şərait müctəhid xümsü verən tərəfindən vəkil olmalıdır. Amma əgər insan İmam (ə) payını təqlid etmədiyi bir müctəhidə vermək istəsə, həmin müctəhidlə təqlid etdiyi müctəhidin İmam (ə) payını eyni tərzdə məsrəf etmələrini bildiyi təqdirdə bu işə icazə verilir.

M. 1952: Əgər insan İmam (ə) səhmini cameüş-şərait müctəhidə, yaxud onun nümayəndəsinə çatdırmasa və ya onun icazə vermədiyi yerdə xərcləsə, vəzifəsi üzərindən götürülmür və İmam (ə) səhmini yenidən bütün şərtlərə malik olan müctəhidə, yaxud onun nümayəndəsinə verməli və ya onun icazə verdiyi yerdə xərcləməlidir. Lakin əgər [müctəhidin icazə vermədiyi yerdə] xərclədikdən sonra mərcəi-təqlidi onu qəbul etsə, eybi yoxdur.

M. 1953: Xüms verilən yetim seyid fəqir olmalıdır; ancaq səfərdə yolda qalan seyid, hətta öz vətəninə fəqir olmasa da, ona xüms vermək olar.

M. 1954: Səfərdə yolda qalan seyidin səfəri günah səfəri olsa, ehtiyata görə, ona xüms verilməməlidir.

M. 1955: Adil olmayan seyidə xüms vermək olar; amma 12 imamçı (ə) olmayan seyidə xüms vermək olmaz.

M. 1956: Əgər günahkar seyidə xüms verilməsi onun günahlarına kömək olarsa, ona xüms vermək olmaz. Aşkar surətdə günah edən, şərab içmək və namaz qılmamaq kimi günahlar edən seyidə, hətta xüms verilməsi onun günahlarına kömək etməsə də, ehtiyat-vacibə görə, xüms verilməməlidir.

M. 1957: Kiminsə "seyidəm"-deməsilə, ona xüms vermək olmaz. Amma əgər öz şəhərində seyid kimi məşhur olsa, belə ki, insanın əmin və xatircəm olmasına səbəb olsa, ona xüms vermək olar.

M. 1958: Kişi öz seyid arvadına, [arvadın] özünün xərclərinə sərf etməsi üçün xüms verə bilməz. Amma əgər qadının ehtiyacı və onların təmin edilməsinin ərinə vacib olmadığı başqa xərcləri olsa, əri

seyid səhmi olaraq, həmin xərclərinə sərf etməsi üçün arvadının mülkünə keçirə bilər.

M. 1959: Əgər bir insana, öz zövcəsi olmayan seyid qadının xərcləri vacib olsa, onun yemək və geyimini və sair vacib nəfəqələrini xümsdən verə bilməz. Amma əgər xümsün bir miqdarını, onun xüms verənə vacib olan xərclərindən başqa yerlərə sərf etməsi üçün onun mülkünə keçirsə, eybi yoxdur.

M. 1960: Fəqir seyidin xərcləri başqa bir şəxsə vacibdirsə və o şəxs də həmin seyidin xərclərini təmin edə bilmirsə, o seyidə xüms vermək olar.

M. 1961: Ehtiyat-vacib budur ki, bir fəqir seyidə onun bir illik xərclərindən artıq seyid səhmi xüms verilməsin.

M. 1962: Əgər insanın yaşadığı şəhərdə müstəhəq¹ seyid tapılmasa və tapılmasına da ehtimal verməsə, yaxud müstəhəqqin tapılmasına qədər xümsü saxlamaq mümkün olmasa, onu başqa şəhərə aparıb müstəhəqlərə çatdırmalıdır. Ehtiyata əsasən, onu aparmaq üçün lazım olan xərcləri xümsdən götürməsin. Amma əgər şər'i hakim xümsü başqa şəhərə aparmağı ondan istəsə, götürə bilər. Əgər xüms tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq etmişsə, əvəzini verməlidir. Amma səhlənkarlıq etməmişsə, ona bir şey vacib deyil.

M. 1963: Əgər xüms verməli olan şəxs öz şəhərində müstəhəq tapmasa və tapılmasına ehtimal versə, xümsü müstəhəq tapılana qədər saxlamaq mümkün olsa da, başqa şəhərə apara bilər. Əgər onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və tələf olsa, ona bir şey vacib deyil. Amma xümsü aparmağın xərcini ondan götürə bilməz.

M. 1964: Əgər bir şəxsin öz şəhərində müstəhəq tapılsa, yenə də xümsü başqa şəhərə aparıb müstəhəqqə çatdıra bilər. Amma bu halda onun yol xərclərini özü verməlidir və xümsü o şəhərə aparmaq onu ödəməkdə çox gecikməyə səbəb olsa, yaxud onu aparmağın üstünlüyünə dair bir dəlil olmasa, xümsün tələf olduğu təqdirdə, hətta onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə də, zamindir.

M. 1965: Əgər şər'i hakimin istəyilə ilə xümsü başqa şəhərə aparsa, yaxud şər'i hakim tərəfindən xümsü almağa və o şəhərdən başqa şəhərə aparmağa vəkil olan şəxsə versə və xüms tələf olsa, yenidən xüms verməsi lazım deyil.

1. Müstəhəq–xüms almaq üçün lazım olan şərtlərə malik olan şəxs.

M. 1966: Əgər xümsü, xüms düşən maldan qeyri bir şeydən vermək istəsə, vacib ehtiyata əsasən, onu başqa maldan verə bilməz, o malın qiymətini verməlidir.

M. 1967: Xüms düşən bir şəxsdə borcu olan bir kəs öz borcunu xümsdən hesab edə bilər.

M. 1968: Müstəhəq şəxs xümsü alıb onu verənə bağışlaya bilməz. Amma çoxlu miqdarda xüms borcu olub özü də fəqir olan, sonradan varlanması da gözlənilməyən bir kəs, xüms əhlinə borclu qalmaq istəmirsə, müstəhəqqin, xümsü ondan alıb yenidən bağışlamasına razı olduğu təqdirdə, eybi yoxdur.

ƏNFALIN HÖKMLƏRİ

“Ənfal” cəmiyyətin idarə olunması üçün məsum İmamın (ə) ixtiyarında olan ümumi mallardır. Qeyb zamanında ondan istifadə etmək üçün ehtiyat vacibə əsasən, şər`i hakimdən, yəni cameüş-şərait müctəhiddən icazə alınmalıdır.

M. 1969: Ənfal aşağıdakılardan ibarətdir:

Ölü yerlər və sahibləri imtina və tərک etmiş yerlər.

Dağlar, dərələr, meşələr və təbii qamışlıqlar.

Dənizlər, onların sahilləri və böyük çaylar.

Mədənələr.

Şahlara aid olan və döyüşdə müsəlmanların əlinə keçən dəyərli və qiymətli malları.

Məsum imamın (ə) icazəsi olmadan baş vermiş müharibədə ələ keçmiş qənimətlər.

Müharibə və qantökmə olmadan kafirlərdən müsəlmanların ixtiyarına keçən yerlər.

Varisi olmadan dünyadan köçənlərin malları.

Antik əşyaların xəzinəsi.

Və ümumiyyətlə el arasında mal sayılan, amma sahibi olmayan və mənfəəti camaatın hamısına məxsus olan hər bir şey ənfal sayılır.

Qeyd olunan yerlərin geniş izahı fiqh kitablarında bəyan olunmuşdur.

M. 1970: Şərtlərə malik olan ədalətli İslam dövləti olduqda, mədəni və xəzinələri çıxartmaq, meşələrdən və ümumi mallardan istifadə etmək onun icazəsilə olmalıdır.

M. 1971: Ənfal İslam hökumətinin ən mühüm iqtisadi və maliyyə mənbələrindən biridir. Onu hər növ təcavüzdən, təbii və qeyri-təbii bəlalardan, ziyanlardan qorumaq bütün xalqın, xüsusilə də, hökumətlərin vəzifəsidir. Buna əsasən, onun insanlar tərəfindən istifadəsində və ya dövlət tərəfindən başqalarına, xüsusilə də, əcnəbilərə satılmasında bütün xalqın mənafeyi nəzərə alınmalıdır.

ZƏKAT HÖKMLƏRİ

Zəkat, Quran və hədislərdə namaz və axirətə inamla yanaşı yer tutan böyük ilahi vaciblərdəndir. Onda məqsəd cəmiyyəti təmin etmək, iqtisadi vəziyyəti normallaşdırmaq, yoxsulların yaşayışını təmin etmək, dini və ümumi mənfəət və asanlaşdırma yaratmaq və qeyri-müsəlmanları islama cəzb etməkdir. Şübhəsiz, əgər varlılar öz mallarının zəkatını versələr, yoxsulluq İslam cəmiyyətindən götürülər. İmam Sadiq (ə) buyurur: “Həqiqətən, Allah-taala varlıların malında kasıblar üçün onların ehtiyacları qədər vacib qoymuşdur. Əgər o miqdarın kifayət etməməsini bilsəydi, mütləq onu artırardı. Fəqirlərin başına gələnlər Allahın azaltmasından deyil, fəqirlərin haqqını ödəməyən şəxslər tərəfindən onların hüququnun tapdanmasına görədir. Həqiqətən əgər camaat ehtiyaclarının haqlarını yerinə yetirsəydilər, onlar rifah içində yaşayardılar”¹. Fəqirlik aradan qaldırıldıqda cəmiyyətdə ictimai təhlükəsizlik hökm sürər. Əli (ə) buyurur: “Öz mallarınızı zəkat verməklə qoruyun”². Zəkat ödəmək ilahi əzablardan qurtarmağa səbəb olar,³ canı və malı qoruyar. Allah-taala buyurur: “...Allah yolunda nə xərcləsəniz, Allah sizə qaytaracaq.

1. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu ma təcibu fihiz-zəkat”, bab 1, h. 2, c. 9, s. 10.

2. Nəhcül-bəlağə, Sübhi Saleh, hikmət 146.

3. Tövbə/34: “Qızıl-gümüşü xəzinə edib Allah yolunda infaq etməyənləri şiddətli bir əzabla müjdələ!”

O, ruzi verənlərin ən yaxşısıdır!”¹ Namaz zəkat ödəməklə bəhrə verir. Belə ki, hədisdə belə deyilmişdir: “Namaz qılıb zəkat verməyən şəxs namaz qılmamış kimidir”².

M. 1972: Zəkat 9 şeyə vacibdir: 1-Buğda; 2-Arpa; 3-Xurma; 4-Kişmiş; 5-Qızıl; 6-Gümüş; 7-Dəvə; 8-İnək; 9-Qoyun. Əgər bir kəs bu 9 şeydən birinin sahibi olsa, sonradan deyiləcək şərtlər daxilində müəyyən qədərini əmr olunmuş yerlərə sərf etməlidir.

ZƏKATIN VACİB OLMASI ŞƏRTLƏRİ

M. 1973: Zəkat o halda vacib olur ki, mal sonradan deyiləcək nisab həddinə çatsın və onun maliki həddi-bülüğa çatmış, aqıl və azad olsun, o maldan istifadə edə bilsin.

M. 1974: İnək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşə zəkatın vacib olmasında il etibarlıdır. Belə ki, əgər insanın 11 ay müddətində inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşü olsa, 12-ci ayın əvvəlində malı aradan aparacaq şəkildə ondan istifadə edə bilməz. Əgər belə istifadə etsə, zamindir və 12-ci ayın sonuna qədər digər şərtlər mövcud olsa, zəkat vermək vacibdir.

M. 1975: Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi ilin əsnasında həddi-bülüğa çatsa, zəkat vermək üçün onun ilinin əvvəli həddi-bülüğa çatdığı tarixdən hesablanır.

M. 1976: Buğda və arpanın zəkati, ona “buğda” və “arpa deyən vaxt vacib olur. Kişmişin zəkati ona üzüm deyiləndə, xurma isə “təmr” deyilən həddə quruduqda vacib olur. Amma arpa və buğdada zəkatin verilmə vaxtı, xərməndə samandan ayrıldığı, xurma və kişmişdə isə onların biçilmə vaxtıdır.

M. 1977: Əgər buğda, arpa, kişmiş və xurmanın zəkatinin vacib olduğu, qabaqkı məsələdə deyilən vaxtı, onların sahibi həddi-bülüğa çatmış olsa, onların zəkatinı verməlidir.

M. 1978: Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi bütün il boyu dəli olsa, zəkat vacib deyil. Ancaq ilin müəyyən hissəsində dəli olub, ilin axırında ağıllansa, onun dəliliyi çox az olsa və el arasında ona “il boyu ağıllı olub” –deyilsə, ona zəkat vacibdir.

1. Səbə/39.

2. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu ma təcibu fihiz-zəkat”, bab 3, h. 2, c. 9, s. 32.

M. 1979: Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi ilin bir miqdarını məst və ya bihuş halda olsa, yaxud buğda, arpa, kişmiş və xurmanın vacib olduğu vaxt məst və ya bihuş olsa, zəkat boynundan düşür.

M. 1980: Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüş il əsnasında insandan qəsb olunsu və ondan istifadə edə bilməsə, il pozulur və ondan istifadə edə biləcəyi vaxtdan yenidən başlanır. Həmçinin əgər buğda, arpa, kişmiş və xurma əkinini qəsb etsələr və zəkatının vacib olduğu zaman qəsb edənin əlində olsa, sahibinə qayıtdığı vaxt zəkatı yoxdur.

M. 1981: Əgər bir kəs zəkatın vacib olmasında ilin etibarlı olduğu qızıl və gümüş kimi bir şeyi borc alsu və bir il onun yanında qalsa, zəkatını verməlidir. Borc verənə isə, heç nə vacib deyil. Əgər buğda, arpa, kişmiş və xurma əkinini borc etsə və zəkatının vacib olduğu zaman borc alanın əlində olsa, zəkatı ona vacibdir və borc verənə bir şey vacib deyil.

BUĞDA, ARPA, XURMA VƏ KIŞMIŞIN ZƏKATI

M. 1982: Buğda, arpa, xurma və kişmişin zəkatı, nisab həddinə çatdıqda vacib olur. Onların nisabı 288 Təbriz “mən”indən 45 misqal azdır ki, təqribən 864 kiloqrama bərabərdir.

M. 1983: Əgər buğda, arpa, qora (hələ yetişməmiş turş üzüm) və xurmanı, zəkatı vacib olmazdan qabaq məsrəf etsələr, qalacaqları təqdirdə onların qurumuşu nisab həddinə çatacaqdisa, zəkatları vacib deyil.

M. 1984: Əgər zəkatı vacib olandan sonra və onu verməzdən qabaq, zəkat düşən üzüm, xurma, arpa və ya buğdadan özü və ailəsi yesə, yaxud zəkat qəsdı olmadan fəqirə versələr, məsrəf olunan miqdarın zəkatını verməlidir.

M. 1985: Əgər buğda, arpa, xurma və üzümün zəkatı vacib olandan sonra onun sahibi ölsə, zəkatı qədəri onun malından verilməlidir. Amma əgər zəkat vacib olmazdan qabaq ölsə, vərəsələrin hansının payı nisab həddinə çatsa, öz payının zəkatını verməlidir.

M. 1986: Şər'i hakim tərəfindən zəkatı yığmağa vəzifəli olan şəxs, buğda və arpanın samandan ayrıldığı xərmən vaxtı və xurma və kişmişin dərmək vaxtı çatanda zəkatı tələb edə bilər. Əgər sahibi verməsə və zəkatı vacib olan şey aradan getsə, əvəzini verməlidir.

M. 1987: Əgər xurma, üzüm ağaclarına, yaxud buğda və arpa əkin sahələrinə malik olandan sonra onların zəkati vacib olsa, zəkətlərini verməlidir.

M. 1988: Əgər buğda, arpa, xurma və üzümün zəkati vacib olandan sonra əkin sahəsini və ağacı satarsa, onların zəkətini verməlidir.

M. 1989: Əgər insan buğda, arpa, xurma və üzüm alıb satıcının, onların zəkətlərini verdiyini bilsə, yaxud verib-verməməsində şəkk etsə, ona heç nə vacib deyil. Amma əgər zəkati vermədiyini bilsə, müamilə düzgündür və şər'i hakimin icazəsinə ehtiyac yoxdur; xüsusən də, əgər satıcı satan zaman onun zəkətini özünün digər malından verməyi öhdəsinə götürmüşdüsə. Lakin əgər sonradan satıcının zəkati vermədiyini bilsə, zəkati verməsi ona vacibdir və ondan sonra satıcıya müraciət edib, onu tələb edə bilər.

M. 1990: Əgər buğda, arpa, xurma və kişmiş təzə olan vaxt nisab həddinə çatsa, amma quruyandan sonra bu miqdardan az olsa, zəkati vacib deyil.

M. 1991: Əgər təzə olduğu vaxt yeyilən xurmanın qurumuşu nisab həddinə çatardısı, zəkati vacibdir.

M. 1992: Zəkati verilmiş buğda, arpa, xurma və kişmiş bir neçə il də insanda qalsa, üstünə zəkat gəlmir.

M. 1993: Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm yağış, yaxud birbaşa çay suyundan və ya yerin rütubətindən suvarılsa, zəkati məhsulun onda biri qədərdir. Əgər vedrə, su motoru və bu kimi vasitələrlə suvarılarsa, zəkati məhsulun iyirmidə biri qədərdir.

M. 1994: Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm həm yağış suyundan, həm də vedrə və bu kimi şeylərdən istifadə edilərək suvarılarsa, bu halda “vedrə və ona bənzər vasitələrlə daha artıq suvarılıb” –deyiləcək həddə olsa, onun zəkati iyirmidə birdir; yox əgər “yağış və çay suyu ilə daha artıq suvarılıb” -deyilsə, zəkati onda birdir. Hətta əgər “yağış və çay suyu artıq olub” –deyilməsə də, amma yağış və çay suyu ilə suvarma, vedrə və ona bənzər vasitələrlə suvarmadan artıq olmuşsa, müstəhəb ehtiyata əsasən, zəkati onda birdir.

M. 1995: Əgər suvarılması yağış suyu ilə, yaxud vedrə ilə olmasında, yaxud hər ikisi ilə suvarılan əkində hansının daha artıq olmasında şəkk etsə, ona iyirmidə biri qədər vacibdir. Lakin ehtiyat-müstəhəb budur ki, onda bir qədər verilsin.

M. 1996: Əgər buğda, arpa, üzüm və xurma yağış, yaxud çay suyu ilə suvarılsa və vedrə kimi şeylərə ehtiyac olmasa, amma eyni zamanda vedrə ilə də suvarılıbsa, amma vedrə suyu məhsulun artımına təsir göstərməsə, onun zəkati onda birdir. Əgər vedrə və bu kimi şeylərlə suvarılsa, çay, yağış suyuna ehtiyac olmasa, eyni zamanda çay və yağış suyu ilə də suvarılsa, amma, onlar məhsulun artımına təsir göstərməsə, zəkati iyirmidə birdir.

M. 1997: Əgər müəyyən əkin sahəsi vedrə və bu kimi vasitələrlə suvarılsa və onun yanında olan sahədə də əkilən sahə həmin yerin rütubətindən istifadə etsə və suvarılmağa ehtiyacı olmasa, vedrə ilə suvarılan əkin sahəsinin zəkati iyirmidə bir, onun yanında olan əkin sahəsinin zəkati isə, vacib ehtiyata əsasən, onda birdir.

M. 1998: Buğda, arpa, xurma və üzüm üçün sərflənən xərcləri məhsuldan çıxsa bilər. Əgər xərcləri çıxdıqdan sonra yerdə qalanlar nisab həddinə çatsa, zəkat vacibdir.

M. 1999: Əgər əkində istifadə etdiyi toxum özününkü olsa, onun çəkisi qədərini məhsuldan çıxsa bilər. Amma əgər satın almışsa, alması üçün ödədiyi qiyməti xərclərdən hesab edə bilər.

M. 2000: Əgər əkinçilik avadanlıqları şəxsin özününkü olsa, onların kirayə pulunu xərclərdən hesab edə bilər; bu şərtlə ki, əgər onlardan istifadə etməsəydi, kiməsə kirayə verə bilərdi. Əks təqdirdə, onların kirayə pulunu xərclərdən hesab edə bilməz. Lakin əgər əkinə görə tələf olub sıradan çıxsa, onların tələfolma pulunu xərclərdən hesab edə bilər.

M. 2001: Əgər bir şəxs öz mülkü olan torpaqda əkin əksə, onun icarəsini xərclərdən hesab edə bilər; bu şərtlə ki, əgər orada əkin əkməsəydi, kiməsə icarə verə bilərdi.

M. 2002: Əgər əkinin sahibi, yaxud onun arvad və uşaqları kimi ailəsi əkində işləsələr, əl muzdu verməsə də, onların işinin muzdunu xərclərdən hesab edə bilər; bu şərtlə ki, əgər orada işləməsəydilər, mizd almaqla başqa bir yerdə işləyə bilərdilər.

M. 2003: Əgər bir şəxs üzüm və ya xurma ağacını alsın, onun dəyəri xərclərdən deyil. Amma əgər xurmanı və üzümü yığımdan əvvəl alsın, onun üçün verdiyi pul xərclərdən hesab olunur.

M. 2004: Əgər bir nəfər müəyyən torpaq sahəsi alıb buğda və ya arpa əksə, yerin alınması üçün verilən pul xərclərdən hesab olunmur. Amma onun icarəsini deyilən qaydada xərclərdən hesab edə bilər.

Lakin əgər əkin sahəsini alsın, onun alınmasına verdiyi pulu xərclərdən hesab edib məhsuldan çıxsa bilər. Əldə edilən samanın qiymətini isə, əkin sahəsi üçün verdiyi puldan çıxmalıdır. Məsələn, əgər əkin sahəsini 500 tükənə alsın və onun samanının qiyməti 100 tükənə olsa, yalnız 400 tükənə xərclərdən hesab edə bilər.

M. 2005: Əgər bir kəs əkinçilik üçün lazım olan avadanlıqları alsın və əkində işlədilmək səbəbindən tamamilə sıradan çıxsa, onların qiymətini xərclərdən hesab edə bilər. Əgər sıradan çıxmasalar, onların qiymətini xərclərdən hesab edə bilməz. Amma deyildiyi kimi, onların kirayəsini əkin xərclərindən hesab edə bilər.

M. 2006: Əgər bir torpaqda arpa, buğda və zəkati vacib olmayan düyü və lobya kimi şeylər də əkilsə, hər biri üçün çəkilən xərclər, təkcə həmin şey üçün hesablanmalıdır. Amma hər ikisi üçün xərc çəkmiş olsa, onu iki yerə bölməlidir.

M. 2007: Əgər birinci ildə şümləmə kimi bir iş görsə, sonrakı illər üçün də faydalı olsa da, onun xərcini birinci ildən çıxmalıdır. Amma əgər məsələn, şümləmə işini bir neçə il faydalı olmaq üçün etmişsə, onun xərclərini həmin bir neçə ilə bölməlidir.

M. 2008: Əgər insanın, fəsilləri bir-biri ilə fərqlənən, habelə əkinçilik məhsulları və meyvəsi bir vaxtda yetişməyən bir neçə şəhərdə buğda, arpa, xurma, yaxud üzümü olsa və onların hamısı bir ilin məhsulu hesab olunsay, bu halda birinci yetişən şey nisab həddinə çatsa, onun zəkətini yetişdiyi vaxt, qalanlarının zəkətini də nə vaxt yetişsə, verməlidir. Əgər əvvəldə yetişən nisab həddinə çatmasa, bu halda bütün məhsulların birlikdə nisab həddinə çatmasını bilməsə, qalanının yetişməsinə gözləməlidir. Əgər hamısı birlikdə nisab həddinə çatsa, onların zəkati vacibdir, nisab həddinə çatmasa isə, zəkati vacib deyil. Həmçinin əgər məhsulların məcmusunun nisab həddinə çatacağını bilsə və birinci məhsulun qəsb olma, yaxud zərər və ya kimi vasitələrlə aradan getməyəcəyinə, yaxud satılmayacağına və ya yeyilməyəcəyinə əmin olsa, məhsulun qalanı yetişənə qədər zəkati verməyi təxirə sala bilər.

M. 2009: Əgər üzüm və ya xurma ağacı bir ildə iki dəfə meyvə versə, onun hökmü qabaqkı məsələdə deyilən hökm kimidir.

M. 2010: Əgər quruduqda nisab həddinə çatan bir qədər təzə xurma və ya üzümü olsa, bu halda zəkati vermək niyyətilə onların

təzəsindən, quruyarsa vacib olacaq zəkat qədərində olan miqdarda müstəhəqqə versə, eybi yoxdur.

M. 2011: Buğda, arpa, xurma, yaxud üzümün zəkatını, ya zəkat düşən məhsulun özündən, ya da əvəzinə pul verməlidirlər. Zəkatın qiyməti olaraq puldan başqa bir şey vermək işkalsız deyil.

M. 2012: Əgər borclu bir şəxs ölsə, diriliyi zaman zəkatı vacib olmuş malı varsa, əvvəl zəkatı vacib olan maldan bütün zəkatını verməli, sonra isə onun borclarını qaytarmalıdırlar.

M. 2013: Əgər borclu bir şəxs ölsə, hələ zəkatı vacib olmayan buğda, arpa, xurma və ya üzümü varsa və onların zəkatı vacib olmazdan qabaq vərəsələri onun borclarını başqa maldan versələr, bu halda vərəsələrin hansının payı nisab həddinə çatsa, zəkatını verməlidir. Əgər onların zəkatı vacib olmazdan qabaq ölən borcunu verməsələr, bu halda meyitin bütün malı təkcə borcları qədər, yaxud ondan az olsa, bunların zəkatını vermələri vacib deyil. Əgər meyitin malı borclarından artıq olsa, borcunun bütün mala nisbətini hesablamalıdırlar. Onun mala nisbəti nə qədər olsa, zəkat düşən mallardan o qədər çıxmalıdırlar və vərəsələrin zəkat düşən maldan hansının payı nisab həddinə çatsa, ona zəkat vacibdir.

M. 2014: Əgər zəkatı vacib olan buğda, arpa, kişmiş və xurmanın həm yaxşı və pisi olsa, yaxşı və pisdən hər birinin zəkatını onun özündən verməlidirlər.

QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN ZƏKATI

QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN NISABI

M. 2015: Qızılın iki nisab həddi vardır:

Birincisi- İyirmi şər'i misqaldır. Əgər qızılın miqdarı 20 şər'i (15 adi) misqala (70/312 qrama) çatsa, lazım olan sair şərtlər də mövcud olarsa, qırxdə biri (1/757 qram) zəkat verilməlidir. Əgər bu həddə çatmasa, zəkatı vacib deyil.

İkincisi- Dörd şər'i misqaldır ki, üç adi misqala (14/062 qrama) bərabərdir. Yəni əgər, 15 misqala 3 misqal əlavə olunsa, 18 misqalın (84/374 qramın) hamısının zəkatını—qırxdə birini verməlidirlər (yəni, 2/109 qram). Əgər 3 adi misqaldan az əlavə olsa, təkcə 15 misqalının zəkatı verilməlidir və onun artıq qalan hissəsinin zəkatı yoxdur.

Həmçinin nə qədər yuxarı getsə, yəni 3 misqal-3 misqal artıb (3, 6, 9, 12...) 15 misqala əlavə olunsa, onların hamısının qırxdə biri zəkat olaraq verilməlidir. Amma əgər 15 misqala üçə qalıqsız bölünənlərdən az əlavə olunsa, zəkati hesablayanda 15 misqala təkcə 3-ə qalıqsız bölünən qədər əlavə olunacaq, üç misqaldan az olan qalanına isə zəkat düşməyəcək. Məsələn, 35/5 misqal qızılın təkcə 33 misqalına zəkat düşəcək və onun qırxdə biri zəkat olaraq verilməlidir, qalan 2/5 misqalın isə zəkati yoxdur.

M. 2016: Gümüşün də iki nisab həddi vardır:

Birincisi- 105 adi misqaldır (492/187 qram); əgər gümüş 105 misqala çatsa və sair şərtlər də mövcud olsa, insan onun qırxdə birini (12/304 qram) zəkat məqsədilə verməlidir. Əgər bu miqdara çatmasa, zəkati vacib deyil.

İkincisi- 21 misqaldır (98/437 qram). Yəni 105 misqala 21 misqal əlavə olunsa, bütün 126 misqalın (590/625 qramın) zəkati verilməlidir. Əgər 21 misqaldan az əlavə olunsa, təkcə 105 misqalın zəkati verilməlidir. Artıq qalan hissənin zəkati yoxdur. Bu qayda ilə nə qədər artsa, əvvəlki nisaba əlavə olunan hər 21 misqalın hamısının zəkati verilməlidir. Amma əgər əlavə olunan miqdar 21 misqaldan az olsa, zəkati yoxdur. Buna əsasən, əgər insan malik olduğu qızıl və gümüşün qırxdə birini versə, ona vacib olan zəkati ödəmiş, bəzi hallarda isə vacib olan miqdardan artıq vermiş olur. Məsələn, 110 misqal gümüşü olan şəxs onun qırxdə birini versə, zəkati vacib olan 105 misqalın zəkati vermişdir. Beş misqaldan ötrü verdiyi isə vacib deyilmiş.

QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN ZƏKATININ HÖKMLƏRİ

M. 2017: Əgər qızılı və ya gümüşü nisab həddinə çatan bir kəs hətta zəkati versə də, birinci nisabdan azalmayınca, hər il onun zəkati verməlidir.

M. 2018: Qızıl və gümüşün zəkati o vaxt vacib olur ki, sikkə vurulmuş və onunla alver rəvac tapmış olsun. Əgər onun sikkəsinin şəkli pozulsa da, zəkati verilməlidir.

M. 2019: Qadınların zinət üçün istifadə etdikləri sikkəli qızıl və gümüşün zəkati yoxdur; hətta rəvac tapsa da.

M. 2020: Bir kəsin qızılı və gümüşü olsa və heç biri birinci nisab həddinə çatmasa, məsələn, 104 misqal gümüşü və 14 misqal qızılı olsa, ona zəkat vacib deyil.

M. 2021: Əvvəldə qeyd olunduğu kimi, qızıl və gümüşün zəkatının vacib olmasında il etibarlıdır. Belə ki, əgər insan 11 ay qızıl və gümüşə malik olsa, 12-ci ayın əvvəlində onları aradan apara bilməz. Əgər belə istifadə etsə, zamindir və 12-ci ayın sonuna qədər digər şərtlər mövcud olsa, zəkat vermək vacib olur.

M. 2022: Əgər 11 ay içində malik olduğu qızıl və gümüşü başqa qızıl və gümüşlə, yaxud başqa şeylə dəyişdirsə və ya əritsə, zəkat vacib olmaz. Amma əgər zəkat verməkdən boyun qaçırmaq üçün bu işləri görsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, zəkatını versin.

M. 2023: Əgər qızıl və gümüşünü 12-ci ayda əritsə, zəkatını verməlidir. Əgər əritməklə onların çəkisi, yaxud qiyməti azalsa, aridilməzdən qabaq vacib olan zəkatı verməlidir.

M. 2024: Əgər qızıl və gümüşünün həm yaxşısı, həm də pisi olsa, hər birinin zəkatını onun özündən verə bilər. Amma yaxşı olar ki, hamısının zəkatını yaxşı qızıl və gümüşdən versin. Vacib ehtiyata əsasən, hamısının zəkatını pis qızıl və gümüşdən verməsin.

M. 2025: Adi qaydadan artıq başqa metallarla qarışan qızıl və gümüşün qarışıq qədəri, ona “qızıl, yaxud gümüş sikkə” deyilməyəcək həddə olsa, ona zəkatın düşməyi işkallıdır. Əgər qarışıq qədəri bu həddə olmasa, onun xalisi, qədəri deyilən nisab həddinə çatardısı, insan onun zəkatını verməlidir. Əgər onun xalisinin nisab həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, zəkatı vacib deyil.

M. 2026: Əgər malik olduğu qızıl və gümüş adi qaydada başqa metallarla qarışıq olsa, onun zəkatını adi haldan artıq qarışıq olan qızıl və gümüşdən verə bilməz. Amma onda (verdiyində) olan xalis qızıl və gümüşün vacib zəkat qədərində olmasına əmin olsa, eybi yoxdur.

DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATI

M. 2027: Dəvə, inək və qoyuna zəkat düşməsində qeyd olunan şərtlərdən əlavə, həm də buna bağlıdır ki, bütün il boyu çöl otlarından yesin. Əgər bütün il boyu, yaxud onun bir qədərində biçilmiş otlardan, yaxud sahibinin və ya başqa bir şəxsin mülkü olan əkin sahəsindən yesə, zəkatı yoxdur. Amma əgər bütün il boyu 1-2 gün sahibinin otundan yesə, ehtiyata əsasən, zəkatı vacibdir.

M. 2028: Əgər insan öz inəyi, dəvəsi və qoyunu üçün heç kəsin əkmədiyini bir otlaq alsın, yaxud icarə etsə və yaxud orada otarmaq üçün ödənc versə, zəkatını verməlidir.

DƏVƏNİN NİSABI

M. 2029: Dəvənin 12 nisabı vardır:

1: 5 baş dəvə; onun zəkatı bir qoyundur. Nə qədər ki, dəvələrin sayı buna çatmayıb, zəkatı yoxdur.

2: 10 baş dəvə; zəkatı iki qoyundur.

3: 15 baş dəvə; zəkatı üç qoyundur.

4: 20 baş dəvə; zəkatı dörd qoyundur.

5: 25 baş dəvə; zəkatı beş qoyundur.

6: 26 baş dəvə; zəkatı iki yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

7: 36 baş dəvə; zəkatı üç yaşına daxil olan bir dəvədir.

8: 46 baş dəvə; zəkatı dörd yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

9: 61 baş dəvə; zəkatı beş yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

10: 76 baş dəvə; zəkatı üç yaşına daxil olmuş iki dəvədir.

11: 91 baş dəvə; zəkatı dörd yaşına daxil olmuş iki dəvədir.

12: 121 baş dəvə və ondan artıqdır ki, ya 40-40 hesab olunmalı və hər 40 başa üç yaşına daxil olmuş bir dəvə verilməlidir; yaxud 50-50 hesablanmalı və hər 50 dəvəyə dörd yaşına daxil olmuş bir dəvə verilməlidir. Yaxud 40-50, 40-50 hesab etməlidir. Amma istənilən halda elə hesab olunmalıdır ki, bir şey qalmasın, qalsa da 9-dan artıq olmasın. Məsələn, əgər bir nəfərin 272 dəvəsi olsa, 150 dəvə (3 50 dəvə) üçün dörd yaşına daxil olmuş üç dəvə, 120 dəvə (3 40 dəvə) üçün üç yaşına daxil olmuş üç dəvə verməlidir. Qalan iki dəvəyə isə zəkat düşmür və göstərilən fərzdə onun 240-ı (6 40 dəvə), yaxud 250-i (5 50 dəvə) üçün zəkat verib, qalanını hesablamağa bilməz. Bütün hallarda zəkat üçün verilən dəvə, yaxud dəvələr dişi olmalıdır.

M. 2030: İki nisab arasında olan say üçün zəkat vacib deyil. Buna əsasən, əgər dəvələrinin sayı birinci nisabdan (beşdən) keçib ikinci nisaba (ona) çatmasa, təkcə 5 dəvənin zəkatını verməlidir. Sair nisablarda da qayda eynilədir.

İNƏYİN NİSABI

M. 2031: İneyin iki nisabı vardır:

1: 30 baş: (İnəklərin sayı 30-a çatanda) digər şərtlər də mövcud olsa, iki yaşına daxil olmuş bir buzov zəkat verilməlidir və vacib ehtiyata əsasən, erkək olmalıdır.

2: 40 baş və onun zəkati üç yaşına daxil olmuş dişi buzovdur. 30-la 40 arasında olanların zəkati vacib deyil. Məsələn, 39 baş inəyi olan şəxs, yalnız 30-un zəkati verilməlidir. Həmçinin əgər 40-dan artıq inəyi olsa, nə qədər ki, 60-a çatmayıb yalnız 40-ın zəkati verilməlidir. 60-a çatandan sonra birinci nisab ikiqat olduğundan, iki yaşına daxil olmuş iki baş buzov verilməlidir. Həmçinin yuxarı getdikcə ya 30-30, ya 40-40, ya da 30-40-la hesablanmalı və qeyd olunan qaydada zəkati verilməlidir. Lakin elə hesablanmalıdır ki, bir şey (qalıq) qalmasın, qalsa da 9-dan artıq olmasın. Məsələn, əgər 70 baş inəyi olsa, 30-40-la hesablamalı, 30 baş üçün 30-un, 40 baş üçün 40-ın zəkati verilməlidir. Çünki əgər 30-30 hesab etsə, zəkati verilməyən 10 baş inək qalar.

QOYUNUN NİSABI

M. 2032 . Qoyunun beş nisabı var:

1: 40 baş qoyundur ki, zəkati bir qoyundur. Qoyunların sayı **40-a** çatmayınca, zəkati yoxdur.

2: 121 baş qoyundur ki, zəkati 2 qoyundur.

3: 201 baş qoyunudur ki, zəkati 3 qoyundur.

4: 301 baş qoyundur ki, zəkati 4 qoyundur.

5: 400 baş və ondan artıqdır ki, onları yüz-yüz hesab etməli, hər yüz baş üçün bir qoyun verilməlidir. Zəkati qoyunların özündən verməsi lazım deyil, başqa qoyun, yaxud qoyunun qiymətinə uyğun pul da versə, kifayətdir. Vacib ehtiyata əsasən, qiyməti məqsədilə puldan başqa bir şey verməməlidir.

M. 2033: İki nisab arasında olanların zəkati vacib deyil. Buna əsasən, əgər insanın qoyunlarının sayı birinci nisab olan 40-dan artıq olub, ikinci nisab olan 121-ə çatmasa, təkcə 40 başın zəkati verilməlidir. Ondən artıq qalanın zəkati yoxdur. Sonrakı nisablarda da qayda eynilədir.

DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATININ HÖKMLƏRİ

M. 2034: Nisab həddinə çatan dəvə, inək və qoyunun zəkati vacibdir; İstər hamısı erkək olsun, istərsə də dişi, yaxud bəzisi erkək olsun, bəzisi isə dişi.

M. 2035: Zəkətdə inəklə camış, ərəb dəvəsi ilə qeyri-ərəb dəvəsi, keçi ilə dişi, yaxud erkək qoyun eyni cinsdən hesab olunur və bir-birilə fərqi yoxdur.

M. 2036: Əgər zəkət üçün qoyun versə, ehtiyata əsasən, ən azı iki yaşına, keçi versə, ehtiyata əsasən, üç yaşına daxil olmalıdır; Baxmayaraq ki, qoyunun yeddi ayı və keçinin bir ili bitmiş olsa, kifayətdir.

M. 2037: Əgər nisab həddinin hamısı erkək olsa, onun zəkətini dişilərdən verə bilər və əksinə. Həmçinin əgər hamısı qoyun olsa, zəkət üçün keçi verə bilər və əksinə. Lakin vacib ehtiyata əsasən, məsələn, zəkətini verməli olduğu yaxşı qoyunların zəkətinə keçi vermək istəsə, zəkət olaraq verdiyi keçi yaxşı keçi olmalı və ondan əskik keçi verməməlidir. Bu məsələ inək və dəvənin müxtəlif növlərinə də şamildir.

M. 2038: Əgər bir neçə nəfər şəriək olsalar, hansının payı nisab həddinə çatsa, zəkətini verməlidir. Payı birinci nisab həddindən az olan şəxsə zəkət vacib deyil.

M. 2039: Əgər bir nəfərin bir neçə yerdə inəyi, dəvəsi, yaxud qoyunu olsa və ümumilikdə nisab həddinə çatsa, onların zəkətini verməlidir.

M. 2040: İnsanın malik olduğu inək, dəvə, yaxud qoyunlar xəstə və eyibli olsalar da, zəkətini verməlidir.

M. 2041: Əgər insanın malik olduğu inək, dəvə və qoyunların hamısı xəstə, eyibli və ya qoca olsa, zəkəti onların özündən verə bilər. Amma əgər hamısı sağlam, eyibsiz və cavan olsa, zəkətini xəstə, ya eyibli və ya qocalardan verə bilməz. Hətta əgər onların bəzisi sağlam, bəzisi xəstə, bəzisi eyibli və bəzisi isə eyibsiz, bəzisi qoca və bəzisi cavan olsa, ehtiyat-vacib budur ki, onların zəkətini sağlam, eyibsiz və cavanlardan versin.

M. 2042: Əgər 11-ci ay qurtarmazdan qabaq qoyun, inək və dəvələrini başqa şeylə dəyişsə, yaxud nisab qədərində olanları həmin cinsdən olan nisab miqdarıyla dəyişsə, məsələn 40 qoyun verib başqa 40 qoyun alsə, ona zəkət vacib deyil.

M. 2043: İnək, qoyun və dəvənin zəkətini verməli olan şəxs onların zəkətini başqa malından versə, onların sayı nisabdan azalmayınca, hər il zəkətini verməlidir. Əgər onların özündən versə və birinci nisabdan azalsa, ona zəkət vacib deyil. Məsələn, 40 qoyunu olan şəxs zəkətini başqa malından versə, onun qoyunları 40-dan

azalmayınca, hər il bir qoyun verməlidir; amma əgər onların özündən versə, yenidən 40-a çatmayınca ona zəkat vacib deyil.

ZƏKATIN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ

M. 2044: İnsan zəkati 8 yerdə məsrəf edə bilər:

1-Fəqirə; Fəqir-özünün və himayəsində olan şəxslərin illik xərclərini təmin edə bilməyən kəsdir. Amma sənəti, mülkü və ya sərmayəsi olan və sərmayəsilə öz illik xərclərini təmin edə bilən şəxs fəqir deyil.

2-Miskinə; Miskin-vəziyyəti fəqirdən də ağır olan kəsdir.

3-İmamın (ə), yaxud onun naibinin tərəfindən zəkati yığıb saxlamağa, onu hesablamağa, İmama (ə), yaxud onun naibinə və ya fəqirlərə çatdırmağa vəzifəli olan şəxsə;

4-Zəkat verilsə, İslam dininə yönələn, yaxud müharibə və müdafiədə müsəlmanlara kömək edən kafirlərə;

5-Qulların alınib azad olunmasına;

6-Öz borcunu verə bilməyən borclulara; Bu şərtlə ki, o borcu günah işdə sərf etməmiş olsun.

7-Allah yolunda; Yəni, məscid tikmək kimi ümumi dini mənfəəti olan işlər görmək, yaxud körpü tikmək və yolları təmir etmək kimi xeyri bütün müsəlmanlara çatan və ümumiyyətlə İslam və müsəlmanların xeyrinə olan hər bir işə.

8-İbnüs-səbilə, yəni səfərdə pulu qurtarıb yolda qalan şəxsə; hətta öz vətəninə sərvətli olsa da.

M. 2045: Ehtiyat-vacib budur ki, zəkat verən şəxs qızılın zəkətını verdiyi təqdirdə yarım dinardan (1/757 qramdan) az qızıl, yaxud onun qiymətini, gümüşün zəkətını verdiyi təqdirdə, 5 dirhəmdən (12/304 qramdan) az gümüş, yaxud onun qiymətini bir fəqirə verməsin.

M. 2046: Ehtiyat-vacib budur ki, fəqir və miskin zəkattan özünün və himayəsi altında olan şəxslərin illik xərclərindən artıq götürməsin. Əgər özü üçün iş-peşə qurmaq və zəkat almağa ehtiyacsız olmaq üçün zəkat alırsa, bir illik xərclərindən artığını da ala bilər.

M. 2047: İllik xərcləri olan şəxs ondan bir qədərini sərf etdikdən sonra yerdə qalanının illik xərclərinə çatıb-çatmayacağına şəkk etsə, zəkat ala bilməz.

M. 2048: Qazancı illik xərclərindən az olan sənətkar, yaxud mülk sahibi, yaxud tacir öz xərclərinin kəsiri üçün zəkat ala bilər və öz əmək alətini, mülkünü, yaxud sərmayəsini xərclərinə sərf etməsi lazım deyil.

M. 2049: Özünün və ailəsinin bir illik xərcini təmin edə bilməyən fəqirin, öz mülkü olan bir evi varsa və orada oturubsa, yaxud minik vasitəsi varsa, əgər onlara ehtiyacı olsa, zəkat ala bilər. Həmçinin, ehtiyacı olduğu ev əşyaları, qab-qacaq, qış və yay paltarları və ehtiyacı olduğu sair şeylər də bu qayda ilədir. Əgər fəqir qeyd olunlara malik olmasa və onlara ehtiyacı olsa, zəkətdən ala bilər. Əlbəttə, icarə olunan evdə yaşamaq onun şə`ninə zidd və ona çətin olmasa, ev almaq üçün zəkat puluyla icarə etməklə kifayətlənməlidir və onunla ev ala bilməz.

M. 2050: Müəyyən peşəni, sənəti öyrənmək onun üçün çətin olmayan fəqir ehtiyat-vacibə görə, zəkat almamalıdır. Amma nə qədər ki, peşəni və sənəti öyrənməyə məşğuldur, zəkat ala bilər.

M. 2051: Əvvəllər fəqir olan və “fəqirəm” deyən bir şəxsin sözündən xatircəmlik hasil olmasa da, ona zəkat vermək olar.

M. 2052: Əgər bir kəs “fəqirəm” desə və əvvəllər fəqir olmasa, yaxud fəqir olub-olmaması məlum olmasa, bu halda onun zahiri halından fəqir olmasına xatircəmlik hasil olsa, ona zəkat vermək olar.

M. 2053: Zəkat verməli olan bir kəsin fəqirdə borcu olsa, onda olan borcunu zəkətdən hesab edə bilər.

M. 2054: Əgər borclu fəqir olsə və borcunu ödəməyə kifayət edəcək malı olmasa, yaxud borc verən şəxs öz borcunu ala bilməsə, məsələn varisləri onun pulunu ödəməsələr, borc verən insan, ona vermiş olduğu borcu zəkətdən hesab edə bilər.

M. 2055: İnsanın fəqirə zəkat kimi verdiyi şeyin zəkat olduğunu deməsi lazım deyil. Hətta əgər fəqir xəcalət çəksə, müstəhəbdir ki, yalan olmayan bir yolla hədiyyə adıyla ona versin. Lakin zəkat qəsd etməlidir. Əlbəttə, fəqirin heç vəchlə zəkat almağa razı olmadığına əmin olsa, ona zəkat verə bilməz.

M. 2056: Əgər bir kəsin fəqir olduğunu güman edərək ona zəkat versə və sonra fəqir olmadığı məlum olsa, yaxud məsələni bilməzlik üzündən fəqir olmadığını bildiyi şəxsə zəkat versə, bu halda ona verilən şey qalırsa və zəkati, verməzdən qabaq öz malından ayırmamışsa, onu geri ala bilər. Amma əgər zəkati, verməzdən qabaq öz malından ayırmışsa, onu geri almalı və müstəhqqə verməlidir. Əgər

ona verdiyi şey aradan getmiş olsa, amma onu alan şəxs alarkən zəkat olduğunu bilməmiş, onun əvəzini alandan ala bilər. Əvəzini ala bilmədiyi təqdirdə, yaxud alan şəxs alarkən zəkat olduğunu bilmirdisə və yaxud verdiyi şeyin özü qalırsa, amma onu ala bilmirsə, bu halda əgər zəkati, verməzdən qabaq öz malından ayırmış, müstəhəqi təyin etməkdə səhlənkarlıq etməmiş və şər'i höccətlə zəkati ona vermiş olsa, onu yenidən ödəməsi lazım deyil. Amma əgər müstəhəqi təyin etməkdə səhlənkarlıq etmişsə, yaxud zəkati, verməzdən qabaq öz malından ayırmamışsa, yenidən zəkat verməlidir. Əlbəttə, o şəxsə zəkat vermək üçün cameüş-şərait müctəhiddən icazə almışsa, heç bir halda zəkati yenidən verməsi lazım deyil.

M. 2057: Borclu olan və öz borcunu verə bilməyən şəxs, hətta illik xərclərini təmin edə bilsə də, öz borcunu vermək üçün zəkat ala bilər. Amma gərək borc aldığı malı günahda xərcləməmiş, yaxud günah üçün xərcləyibsə, ondan tövbə etmiş olsun.

M. 2058: Əgər insan borclu olan və borcunu verə bilməyən bir şəxsə zəkat verib sonradan borcunu günahda xərclədiyini və o günahdan tövbə etmədiyini bilsə, bu halda əgər borcu ödəmək üçün vermişsə, onun hökmü 2056-cı məsələdə deyilən hökm kimidir. Əgər o borclu şəxs fəqirdirsə və zəkati fəqir olduğu üçün vermişsə, onu zəkat hesab edə bilər.

M. 2059: Borclu olan və öz borcunu verə bilməyən şəxs hətta fəqir olmasa da, insan, ondan alacağı pulunu zəkatdan hesab edə bilər.

M. 2060: Pulu, xərci qurtaran, yaxud minik vasitəsi işdən düşən bir müsafirin səfəri günah səfəri olmasa və borc etməklə, yaxud özündə olan bir şeyi satmaqla mənzilə çata bilməzsə, hətta öz vətəninə fəqir olmasa da, zəkat ala bilər. Amma əgər müəyyən qədər borc etmək, yaxud bir şey satmaqla səfər xərcinin bir hissəsini təmin edə bilərsə, yalnız gedəcəyi yerə qədər qalan xərclərini ödəyə biləcəyi qədər zəkat ala bilər.

M. 2061: Yolda qalan və zəkat götürən müsafir vətəninə çatandan sonra zəkatdan artıq qalsa, onu mal sahibinə, yaxud onun naibinə və ya şər'i hakimə verib zəkat olmasını deməlidir.

ZƏKATA MÜSTƏHƏQ OLAN ŞƏXSLƏRİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2062: Zəkat alan şəxs 12 imamçı şiə olmalıdır. Əgər bir kəsin 12 imamçı şiə olması gümanı ilə ona zəkat zəkat versələr və sonra şiə olmadığı məlum olsa, onun hökmü 2056-cı məsələdə deyilən hökm kimidir. Dini məsləhətin tələb etdiyi yerdə “Allah yolunda” məsrəf olunan zəkat olaraq, 12 imamçı şiədən qeyrisinə də zəkat vermək olar.

M. 2063: Əgər şiə olan uşaq, yaxud dəli fəqir olsa, insan onun qəyyumuna bu məqsədlə zəkat verə bilər ki, verdiyini uşağın və ya dəlinin mülkünə keçirtsin.

M. 2064: İnsan özü, yaxud əmanətdar şəxsin vasitəsilə zəkatı uşağa və ya dəliyə xərcləyə bilər. Zəkatı onlara xərcləyəndə zəkat niyyəti etməlidirlər. Onu uşağın və ya dəlinin qəyyumuna verməsi lazım deyil.

M. 2065: Dilənçilik edən fəqirə zəkat vermək olar. Amma zəkatı günah yolunda məsrəf edənə zəkat vermək olmaz.

M. 2066: Böyük günahları, məsələn namaz qılmamağı və şərab içməyi aşkar surətdə edənlərə, ehtiyat-vacibə görə, zəkat verilməməlidir; hətta zəkattan günahda istifadə etməsə də.

M. 2067: İnsan, zəkatını xərcləri özünə vacib olan kəslərə, məsələn övladlarına verə bilər. Amma başqaları onlara zəkat verə bilərlər.

M. 2068: Əgər insan nəfəqəsi ona vacib olan şəxslərin nəfəqəsini verə (himayəsində olan şəxslərin xərclərini təmin edə) bilməsə, yaxud onların ehtiyacı olan qədərdən az verə bilsə, ona zəkat vacib olsa və onlar da zəkata müstəhəq olsalar, onların nəfəqəsini, yaxud onun kəsrini öz malının zəkatından verə bilər.

M. 2069: Borclu olan və borcunu ödəyə bilməyən bir kəsə, onun xərclərinin insana vacib olmasına baxmayaraq, borcunu ödəmək üçün ona zəkat verə bilər. Amma əgər xərcləri insana vacib olan bir kəs öz xərcləri üçün borc etsə, insan onun borcunu zəkattan verə bilər.

M. 2070: İnsan öz oğluna, (oğlunun) arvadı və xidmətçisinin xərci üçün zəkat versə, eybi yoxdur.

M. 2071: Ata övladının, onun özünə vacib olan təhsil xərcləri üçün malının zəkatından ona verə bilər. Amma o qədərdən artıq təhsil xərcləri üçün, əgər övladının təhsilə ehtiyacı olsa, malının zəkatından ona verə bilər. Hətta övladın təhsili müsəlmanlar üçün

ümumi faydalı olsa, övladının təhsilə ehtiyacı olmasa da, yaxud təhsil xərclərinə malik olsa da, təmini özünə vacib olan qədərdən əlavə təhsil xərclərini zəkətdən və “Səbilullah” (Allah yolunda) səhmi kimi ona verə bilər.

M. 2072: Əgər oğulun nikah xərcləri ataya vacib olsa, ata onun nikah xərclərini öz malının zəkətindən verə bilməz. Həmçinin əgər atanın nikah xərcləri oğula vacib olsa, oğul onun nikah xərclərini öz malının zəkətindən verə bilməz. Başqa formalarda isə, nikah xərclərini zəkətdən vermək olar.

M. 2073: Bir qadının xərclərini öz əri versə, yaxud xərcini verməsə, lakin qadın onu xərcini verməyə məcbur edə bilsə, o qadına zəkat vermək olmaz.

M. 2074: Nəfəqələri başqa bir şəxsə vacib olanlara fəqir olduqları təqdirdə zəkat vermək olar; Baxmayaraq ki, nəfəqələri boynuna olan şəxs onların xərcini versə də. Amma əri nəfəqəsini ödəyən qadına, fəqir olsa belə, zəkat vermək olmaz.

M. 2075: Müvəqqəti əqd olunmuş qadın fəqir olsa, əri və başqa şəxslər ona zəkat verə bilərlər. Amma əri əqddə, onun xərclərini verməyi şərt etsə, yaxud başqa səbəblərə görə onun xərcləri ona vacib olsa, bu halda əgər o qadının xərclərini versə, yaxud ərini onları verməyə məcbur edə bilsə, o qadına zəkat vermək olmaz.

M. 2076: Qadın öz fəqir ərinə zəkat verə bilər; Hətta əgər əri həmin zəkəti həmin qadının xərclərinə sərf etsə də.

M. 2077: Seyid olan şəxs qeyri-seyiddən, fəqir payı olaraq zəkat ala bilməz, hətta vacib ehtiyata əsasən, başqa adla da qeyri-seyiddən zəkat almamalıdır. Lakin əgər xüms və sair şəhəri ödəməklər onun xərclərinə kifayət etməsə və zəkat almağa məcbur olsa, onda qeyri-seyiddən zəkat ala bilər. Amma ehtiyat-vacib budur ki, mümkün olan surətdə ondan təkcə gündəlik xərcləri üçün ehtiyacı olduğu qədər zəkat götürsün.

M. 2078: Seyid olmağın meyarı, ata tərəfdən əziz Peyğəmbərin (s) ikinci babası Haşim ibn Əbdü Mənafın övladlarından olmaqdır. Buna əsasən, təkcə anası seyid olan qeyri-seyidin zəkətindən istifadə edə bilər.

M. 2079: Qeyri-seyid seyid olub-olmaması məlum olmayan şəxsə zəkat verə bilməz.

M. 2080: Müstəhəb zəkati, yaxud digər müstəhəb sədəqələri seyidə vermək olar; baxmayaraq ki, bu, ehtiyatın ziddinədir. Amma vacib ehtiyata əsasən, qeyri-seyid vacib kəffarə və sədəqəsini seyidə verə bilməz.

ZƏKATIN NİYYƏTİ

M. 2081: İnsan zəkati qürbət qəsdilə yəni, Allahın əmrini yerinə yetirmək niyyəti ilə verməlidir. Niyyətdə icmali surətdə olsa belə, verdiyinin zəkati olduğunu müəyyənləşdirməlidir. Hətta vacib ehtiyata əsasən, verdiyinin mal zəkati, yaxud fitrə zəkati olduğunu da müəyyənləşdirməlidir. Amma əgər misal üçün, bir şəxsə buğda və arpa zəkati vacib olsa, verdiklərinin buğdanın, yaxud arpanın zəkati olmasını müəyyənləşdirməsi lazım deyil.

M. 2082: Bir neçə malın zəkati vacib olan şəxs müəyyən qədər zəkati verib onlardan heç birini niyyət etməsə, bu halda verdiyi şey onların birilə eyni cinsdən olsa, həmin malın zəkati hesab olunur. Məsələn, bir nəfərə 40 qoyunun və 15 misqal qızılın zəkati vacib olsa və heç birinin niyyətini etmədən bir qoyunu zəkati kimi versə, qoyunların zəkati hesab olunacaq. Əgər heç birilə həmcins olmasa, niyyəti malının zəkati vermək olmuşsa, onların hamısına bölünür. Amma əgər niyyəti iki maldan birinin zəkati vermək olmuş, lakin niyyətində onların heç birini qəsd etməmişsə, verdiyi şey zəkati hesab olunmur.

M. 2083: Əgər bir nəfər başqasını, onun malının zəkati verməyə vəkil etsə, malı vəkilə verərkən zəkati niyyəti etməlidir.

M. 2084: Əgər qürbət niyyəti etmədən zəkati fəqirə versə və o mal aradan getməzdən qabaq zəkati niyyəti etsə, zəkati hesab olunur.

ZƏKATIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 2085: Zəkati verməyin vacib olduğu vaxt çatanda insan zəkati fəqirə verməli, yaxud onu öz malından ayırmalıdır. Zəkati ayırandan sonra onu dərhal müstəhəqqə vermək lazım deyil. Amma əgər zəkati verilməli bir şəxs tapsa, ehtiyat-vacib budur ki, zəkati verməyi təxirə salmasın. Lakin ayırdıqdan sonra müəyyən bir fəqiri gözləsə, yaxud hər hansı bir cəhətdən üstünlüyü olan fəqirə vermək istəsə, onu gözləmək üçün zəkati saxlaya bilər; hətta bir neçə ay olsa belə.

M. 2086: Zəkati müstəhəqqə çatdıra bilən şəxs onu verməsə və tələf olub aradan getsə, əvəzini verməlidir. Amma düzgün məqsəddən ötrü onu ödəməyi gecikdirmişsə, belə deyil.

M. 2087: Zəkati müstəhəqqə çatdıra bilən bir kəs zəkati verməsə və aradan getsə, əgər zəkati verməkdə el arasında “dərhal verməyib” deyilən həddə gecikdirməyib, məsələn 2-3 saat təxirə salıb və o 2-3 saatda tələf olubsa, müstəhəqin hazır olmadığı təqdirdə ona bir şey vacib deyil. Əgər müstəhəq hazır imişsə, vacib ehtiyata əsasən, onun əvəzini verməlidir. Amma düzgün məqsəddən ötrü onu ödəməyi gecikdirmişsə, belə deyil.

M. 2088: Əgər cameüş-şərait şərx'i hakim zəkat almağa hökm etsə, hətta ona təqlid etməyən bütün zəkat borcu olanlara vacibdir ki, ona zəkat versinlər. Zəkat onun əlinə çatdıqdan sonra borcluların öhdəsində heç bir şey qalmayacaq.

M. 2089: Əgər insan zəkati malın özündən ayırsa, onun qalanından və əgər onun qiymətini ayırmışsa, hamısından istifadə edə bilər.

M. 2090: İnsan ayırdığı zəkati özü üçün götürüb yerinə başqa şey qoya bilməz.

M. 2091: Əgər zəkat üçün ayırdığı maldan müəyyən mənfəət qazansa, məsələn, zəkat üçün ayırdığı qoyun doğsa, o, zəkata müstəhəq olanlarıdır.

M. 2092: İnsan zəkat üçün ayırdığı malın özüylə, özü üçün ticarət edə bilməz. Lakin şərx'i hakimin icazəsilə zəkatin xeyrinə ticarət etsə, eybi yoxdur, amma onun qazancı zəkata müstəhəq olanlarıdır.

M. 2093: Əgər zəkat vacib olmazdan qabaq, zəkat adıyla fəqirə bir şeyi versə, zəkat hesab olunmur. Lakin zəkat vacib olandan sonra, fəqirə verdiyi şey aradan getməmişsə və həmin fəqir də öz fəqirliyində qalırsa, ona verdiyi şeyi zəkat hesab edə bilər.

M. 2094: İnsana zəkatin vacib olmadığını bilən bir fəqir, zəkat adıyla ondan bir şey alsə və onun (fəqirin) yanında tələf olub aradan getsə, zəmindir. Buna əsasən, zəkat insana vacib olarkən həmin fəqir öz fəqirliyində qalsa, ona verdiyi şeyin əvəzini zəkat olaraq hesablaya bilər.

M. 2095: İnsana zəkatin vacib olmadığını bilməyən bir fəqir, zəkat adıyla ondan bir şey alsə və onun (fəqirin) yanında tələf olub aradan getsə, zəmin deyil və insan onun əvəzini zəkat olaraq hesablaya bilməz.

M. 2096: Müstəhəbdir ki, insan öz malının zəkətını, zəkata müstəhəq olan və nəfəqləri onun özünə vacib olmayan qohumlarına və yaxınlarına versin.

M. 2097: Müstəhəbdir ki, zəkat verəndə elm və kamal əhlini qeyrilərindən, bir şey istəməyənləri istəyənlərdən qabağa salsınlar. Amma əgər zəkati hər hansı bir fəqirə vermək başqa bir cəhətdən daha yaxşı olsa, müstəhəbdir ki, zəkati ona versinlər.

M. 2098: Daha yaxşı olar ki, zəkat aşkar, müstəhəb sədəqə isə gizli verilsin.

M. 2099: Əgər zəkat vermək istəyən şəxs yaşadığı şəhərdə müstəhəq tapılmasa və zəkati müəyyən olunmuş başqa yerlərdə sərf edə bilməsə, bu halda sonradan müstəhəq tapacağına ümidi olmasa, gərək zəkati başqa şəhərə aparıb zəkat yerlərində xərcləsin. Əgər zəkati öz malından ayırmışsa, o şəhərə aparmağın xərcləri zəkattan hesablanır. Əgər zəkat tələf olsa, zamin deyil.

M. 2100: Əgər şəxs öz şəhərində müstəhəq şəxs tapılsa da zəkati başqa şəhərə apara bilər, lakin bu halda lazım olan xərcləri özü verməlidir və zəkat tələf olsa, zamin dir.

M. 2101: Vacib ehtiyata əsasən, zəkat kimi verilən buğda, arpa, kişmiş və xurmanın çəkilməsində, ya ölçülməsində alınan muzd, (zəkat verənin) özünün öhdəsinədir.

M. 2102: İnsanın, müstəhəqqə verdiyi zəkati onun özünə satmasını xahiş etməsi məkrühdür. Əgər müstəhəqq, qiymət qoyduqdan sonra aldığı şeyi satmaq istəsə, zəkati ona verən şəxs həmin şeyi almaqda başqalarından irəlidir.

M. 2103: Zəkatin vacib olub-olmamasında şəkk edən şəxsə onu vermək lazım deyil. Əgər bir şəxs ona vacib olan zəkati verib-verməməsində şəkk etsə, zəkat düşən malın özü qalırsa, zəkati verməlidir, əks təqdirdə isə, onu verməyin vacib olması işkalsız deyil; istər həmin ilə aid olsun, istərsə də qabaqkı illərə. Əlbəttə, əgər qabaqkı illərə aid olsa və onun adəti hər il müəyyən vaxtda öz mallarının zəkətını vermək olsa, zəkati verməsinə hökm edə bilməsi və yenidən zəkat vermənin lazım olmaması nəzərə çarpır.

M. 2104: Əgər hər hansı bir malın sahibi zəkat vermək istəməsə, müstəhəq şəxs təqass olaraq və öz haqqını almaq məqsədilə onun malından bir şey götürə bilməz. Cameüş-şərait şər'i hakimdən icazə aldıqda isə, götürə bilər.

M. 2105: Fəqir zəkatın qiymətindən az qiymətlə razılaşa, yaxud zəkat üçün verilən bir şeyi öz qiymətindən baha qəbul edə və yaxud da zəkati mal sahibindən alıb yenidən ona bağışlaya bilməz.

M. 2106: İnsan zəkatla Qur'an, dini kitab, yaxud dua kitabları alıb, hətta öz övladlarına, yaxud xərci onun özünə vacib olan kəslərə də vəqf edə bilər; bu şərtlə ki, ümumi xalq üçün dini xeyri olsun. Həmçinin, vəqfin tovlüyətini¹ özünün, yaxud övladlarının öhdəsinə qoya bilər.

M. 2107: İnsan zəkatla müəyyən əmlak alıb, gəlirini öz xərclərinə sərf etmələri üçün övladına, yaxud xərcləri onun özünə vacib olan sair kəslərə vəqf edə bilməz.

M. 2108: Fəqir həcc, ziyarət və bu kimi yerlərə getmək üçün zəkat ala bilər.

M. 2109: Əgər malik müəyyən bir fəqiri, onun malının zəkatını verməyə vəkil etsə və fəqir malikin qəsdinin, o fəqirin həmin zəkatdan götürməməsi olduğunu ehtimal etsə, ondan özü üçün götürə bilər. Amma malikin məqsədinin belə olmadığını bilsə, özünə də götürə bilər.

M. 2110: Əgər fəqir dəvə, inək, qoyun, qızıl və gümüşü zəkat kimi alsə və onda zəkatın vacib olması üçün deyilən şərtlər mövcud olsa, onların zəkatını verməlidir.

M. 2111: Əgər iki nəfər zəkati vacib olan müəyyən bir maldə şərik olsalar və onlardan biri öz payının zəkatını verəndən sonra malı bölsələr, bu halda, şərikinin öz payının zəkatını vermədiyini bilsə də, onun öz malından istifadə etməsinin eybi yoxdur.

M. 2112: Xüms və ya zəkat verməli olan, kəffarə, nəzir və məzalim də vacib olan bir şəxsin borcu da olsa, bu halda onların hamısını verə bilməsə və zəkati, yaxud xümsü olan mal aradan getməmiş olsa, xüms və zəkati verməyi o birilərindən irəli salmalıdır. Amma əgər aradan getmiş olsa, kəffarə və nəzirdən başqa digər vacibləri verməyi xüms və zəkatdan qabağa salmalı və vacib ehtiyata əsasən, malı onların arasında bölməlidir.

M. 2113: Xüms və zəkat verməli olan və borcu da olan bir kəs ölsə və onun var-dövləti onların hamısına kifayət etməsə, bu halda xüms-zəkati vacib olan mal aradan getməmiş olsa, xümsünü və zəkati vermək irəli salınmalı və yerdə qalan mal da borcu üçün

1. İdarə etmək, aidiyyəti olan bütün işlərə baxma məsuliyyəti.

verilməlidir. Əgər xümsü və zəkati vacib olan mal tələf olub aradan getmiş olsa, onun malını bütün şeylərə, mütənasib olaraq bölməlidirlər. Məsələn, əgər 40 min tümən xüms vacib olsa, 20 min tümən də başqa bir kəsə borclu olsa, malının hamısı da 30 min tümən olsa, gərək 20 min tümən xümsə, 10 min tüməni isə borcuna verilsin.

M. 2114: Elm öyrənməyə məşğul olan bir kəs öz təhsil xərcinə malik olmasa, amma elm öyrənmədiyi təqdirdə öz məişəti üçün gəlir əldə edə bilərsə, bu halda təhsilinin bütün müsəlmanlara ümumi faydası olsa, ona “səbilullah” səhmindən zəkat vermək olar.

FİTRƏ ZƏKATI

M. 2115: Fitr bayramı gecəsinin qürubunda həddi-bülüğa çatmış, ağıllı və huşyar olan, fəqir və bir kəsin qulu olmayan şəxs özü və onun çörək yeyəni sayılan hər bir nəfər üçün o şəhərdə və məntəqədə adət olan yeməkdən, təqribən 3 kq. olan bir sa' müstəhəqqə verməlidir. Əgər bunlardan hər hansının pulunu versə də, kifayətdir.

M. 2116: Əgər bir kəs Fitr bayramı gecəsinin qürubunda ruhi xəstə olsa, ona fitrə zəkati vacib deyil.

M. 2117: Əgər uşaq məğribdən qabaq həddi-bülüğa çatsa, dəli ağıllansa, fəqir varlansa, fitrənin vacib olma şərtlərinə malik olsalar, fitrə zəkati verməlidirlər.

M. 2118: Fitr bayramı gecəsi qürubdan sonra müsəlman olan kafirə fitrə zəkati vacib deyil. Amma şiə olmayan müsəlman ayı görəndən sonra şiə olsa, fitrə zəkati verməlidir.

M. 2119: Əgər bir kəs Fitr bayramı gecəsinin qürubunda bihuş olsa və bayram günü zöhrdən qabaq özünə gəlsə, vacib ehtiyata əsasən, fitrə zəkati verməlidir. Amma bayram gecəsinin qürubunda fitrə zəkatinin vacib olmasının digər şərtlərinə malik olmayan şəxs, bayram günü zöhrdən qabaq o şərtlərə malik olsa, müstəhəb ehtiyata əsasən, fitrə zəkatinə verməlidir.

M. 2120: Qiymətlərin zaman və məkana görə fərqli olduğu təqdirdə fitrə zəkatinin qiymətini vermək istəyən şəxs, fitrəni vermək istədiyi zaman və məkanın qiymətini əsas götürməlidir.

M. 2121: Əgər bir kəs özünün, yoldaşının və övladlarının illik xərclərini təmin edə bilməsə və təmin etmək üçün işi də olmasa, fəqirdir və fitrə zəkati ona vacib deyil.

M. 2122: İnsan, Fitr bayramı gecəsi qürub vaxtı onun çörək yeyənləri hesab olunan şəxslərin fitrə zəkatını verməlidir: istər böyük olsunlar, istərsə də kiçik; istər müsəlman olsunlar istərsə də kafir; istər xərcləri o şəxsə vacib olsun, istərsə də olmasın; istər öz şəhərində olsun, istərsə də başqa şəhərdə.

M. 2123: Əgər bir şəxs eyni zamanda iki nəfərin çörək yeyəni hesab olunsa, onun fitrəsi, vacib ehtiyata əsasən, o iki nəfərə, şərikli formada vacibdir.

M. 2124: Əgər insan, onun çörək yeyəni və başqa şəhərdə olan birisini, onun malından fitrəsini verməyə vəkil etsə, bu halda fitrəsini verəcəyinə xatircəmdirsə, özü onun fitrəsini verməsi lazım deyil.

M. 2125: Fitr bayramı gecəsində qürubdan qabaq evə daxil olan və onun çörək yeyəni hesab olunan qonağın fitrəsi ev sahibinə vacibdir.

M. 2126: Fitr bayramı gecəsində qürubdan qabaq evə daxil olan, amma ev sahibinin yanında çörək yeməyən insanın fitrəsini, vacib ehtiyata əsasən, həm özü, həm də ev sahibi verməlidir.

M. 2127: Əgər bir şəxsi başqa birisinin xərcini verməyə məcbur etsələr, fitrəsinin ona vacib olması işkallıdır.

M. 2128: Fitr bayramı gecəsində qürubdan sonra gələn qonağın fitrəsi–hətta qürubdan qabaq onu dəvət etsə və onun evində iftar etsə də, ev sahibinə vacib deyil.

M. 2129: Əgər insan bir kəsi bir iş üçün əcir edib onun xərclərini verməsini şərt etsə, bu halda öz şərtinə əməl etdiyi və el arasında onun çörək yeyəni hesab olunduğu təqdirdə, onun fitrəsini verməlidir. Amma əgər əcir edilən şəxs idarə işçiləri və zavodların fəhlələri kimi yaşayışında müstəqil olsa, fitrə zəkatını özü verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, qarnizon əsgərlərinin hökmü də belədir.

M. 2130: Yalnız bir sa' (təqribən 3 kq.) buğda və bu kimi şeyləri olan fəqirə müstəhəbdir ki, fitrə zəkatı versin. Əgər əhli-əyalı olsa və onların da fitrəsini vermək istəsə, fitrə niyyətilə o bir sa'ı öz ailə üzvlərindən birinə, o da həmin məqsədlə başqasına və bu qayda ilə axırıncı nəfərə kimi verə bilər. Daha yaxşı olar ki, axırıncı nəfər aldığı şeyi o ailənin özündən olmayan bir kəsə versin. Əgər onların biri səğir olsa, ehtiyata əsasən, onu fitrə zəkatını gəzdirməyə daxil etməsinlər. Əgər qəyyumu onun tərəfindən qəbul etsə, o fitrə zəkatını səğir üçün istifadə etməlidir və onu, onun tərəfindən başqasına verə bilməz.

M. 2131: Əgər Fitr bayramı gecəsində qürubdan sonra insanın uşağı dünyaya gəlsə, yaxud kimsə onun çörək yeyənlərindən hesab olunsa, onun fitrəsini vermək vacib deyil. Amma müstəhəbdir ki, qürubdan bayram günü zöhrə qədər onun çörək yeyənləri hesab olunanların fitrə zəkatını versin.

M. 2132: Bir kəsin çörək yeyəni, qürubdan əvvəl başqa bir kəsin çörək yeyəni olsa, onun fitrəsi çörək yeyəni olduğu şəxsə vacibdir. Məsələn, əgər qız qürubdan qabaq ər evinə köçsə, onun fitrəsini əri verməlidir.

M. 2133: Fitrəsini başqası verməli olan bir kəsin öz fitrəsini verməsi vacib deyil.

M. 2134: Əgər insanın fitrəsi başqasına vacib olsa və o, fitrəni verməsə, insanın özünə vacib olmaz. Amma əgər insanın fitrəsi vacib olan şəxs onu verməyi unudsa, vacib ehtiyata əsasən, insanın özü fitrəni verməlidir.

M. 2135: Fitrəsi başqasına vacib olan şəxs özü fitrəni versə, fitrənin vacib olduğu şəxsdin boynundan götürülmür.

M. 2136: Fitrəsi başqasına vacib olan şəxs, onun tərəfindən özü fitrəni versə, ondan icazə aldığı təqdirdə kifayət edər, əks təqdirdə onun kifayət etməsi işkallıdır.

M. 2137: Xərclərini əri verməyən qadın, başqa bir kəsin çörək yeyəni olsa, fitrəsi həmin şəxsə vacibdir. Əgər başqa kəsin çörək yeyəni deyildirsə, fəqir olmadığı halda öz fitrəsini verməlidir.

M. 2138: Seyid olmayan şəxs seyidə fitrə verə bilməz. Əgər fitrə verən seyid olmasa, amma onun çörək yeyəni seyid olsa, yaxud əksinə, vacib ehtiyata əsasən, onun fitrəsini seyidə verə bilməz.

M. 2139: Anasından, yaxud dayəsindən süd əmən uşağın fitrəsi, ananın və ya dayənin xərclərini verən şəxsin öhdəsinədir. Əlbəttə, əgər insan ananı, yaxud dayəni süd vermək üçün əcir tutmuşsa, uşağın fitrəsi onun öhdəsinədir; hətta ananın, yaxud dayənin xərclərini başqa bir şəxs versə də. Lakin əgər ana, yaxud dayə öz xərclərini uşağın malından götürsə, uşağın fitrəsi heç kəsə vacib deyil.

M. 2140: Əgər insan öz yoldaşının və övladlarının xərcini haram maldan versə də, onların fitrəsini vermək ona vacibdir və onların fitrəsini halal maldan verməlidir.

M. 2141: Əgər bir kəs Fitr bayramı gecəsi qürubdan sonra ölsə, vacib ehtiyata əsasən, onun özünün və ailə üzvlərinin fitrəsini onun

malından verməlidirlər. Amma əgər qürubdan qabaq ölsə, özünün və ailə üzvlərinin fitrəsini onun malından vermək vacib deyil.

FİTRƏ ZƏKATININ SƏRF OLUNMASI

M. 2142: Əgər fitrə zəkatını, əvvəldə malın zəkatında deyilən 8 yerdən birinə işlətsələr, kifayətdir. Amma ehtiyat müstəhəb budur ki, fitrə zəkatını yalnız fəqir şüələrə versinlər.

M. 2143: Əgər şüə bir uşaq fəqir olsa, insan fitrəni ona xərcləyə bilər, yaxud onun qəyyumuna verməklə uşağın mülkünə keçirə bilər.

M. 2144: Fitrə verilən fəqirin adil olması lazım deyil. Amma ehtiyat-vacib budur ki, şərab içənə və aşkar surətdə kəbirə günah edənə fitrə verilməsin.

M. 2145: Fitrəni günah yolunda işlədən bir kəsə fitrə verilməməlidir.

M. 2146: Ehtiyat-vacib budur ki, bir fəqirə, onun bir illik xərclərindən çox və təqribən 3 kq. olan bir sa'dan az fitrə verilməsin. Lakin bir qrup fəqir olsa, onların hamısına fitrə vermək istəsə və onların hər birinə fitrədən bir sa' çatmasa, eybi yoxdur.

M. 2147: Əgər qiyməti adi haldakı qiymətindən iki dəfə artıq olan bir şeydən, məsələn, adi undan iki dəfə baha olan əla növ undan yarım sa' (təqribən 1.5 kq.) verilsə, kifayət deyildir. Vacib ehtiyata əsasən, onu, fitrənin qiyməti məqsədilə də verə bilməzlər.

M. 2148: İnsan sa' ölçüsünün yarısını bir maldan, məsələn, buğdadan, yarısını isə başqa şeydən, məsələn, arpadan verə bilməz. Vacib ehtiyata əsasən, onu, fitrənin qiyməti məqsədilə də verə bilməzlər.

M. 2149: Vacib ehtiyata əsasən, eyibli malı hətta fitrənin qiyməti olaraq da verə bilməzlər. Ya eyibsiz mal verilməli, ya da onun qiyməti işlənən pulla ödənilməlidir.

M. 2150: Fitrə üçün verilən buğda, yaxud başqa bir şey, ayrı bir malla, yaxud torpaqla qarışmamalı və əgər qarışmışsa, qarışmış şey o qədər az olmalıdır ki, etina ediləsi olmasın. Əgər bu qəddərdən artıq olsa, o zaman düzgündür ki, onun xalısı bir sa' (3 kq.)-a çata. Amma əgər məsələn, bir sa' buğda bir neçə kq. torpaqla elə qarışsa ki, onu ayırmağın adi haldan artıq xərci və ya işi olsa, onu vermək kifayət deyil.

M. 2151: Müstəhəbdir ki, insan zəkat fitrəsini verəndə əvvəl qohum fəqirlərini, sonra fəqir qonşularını, sonra isə fəqir elm əhlini

başqalarından qabağa salsın. Amma əgər başqaları müəyyən cəhətə görə üstün olsalar, müstəhəbdir ki, onları qabağa salsın.

M. 2152: Əgər bir kəsin fəqir olmasına inanıb ona fitrə versə və sonra fəqir olmadığını bilsə, onun hökmü 2056-cı məsələdə deyilən hökm kimidir.

M. 2153: Əgər bir kəs “fəqirəm” desə, ona fitrə vermək olmaz. Amma əgər insan onun zahiri vəziyyətindən fəqir olmasına əmin olsa, yaxud əvvəllər fəqir olmasını bilsə, ona fitrə verə bilər.

FİTRƏ ZƏKATININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 2154: İnsan fitrə zəkatını qürbət qəsdilə, yəni Allah-taalanın əmrini yerinə yetirmək məqsədilə verməlidir. Onu verdiyi vaxt icmalı olsa belə, fitrə vermək niyyəti etməlidir.

M. 2155: Əgər ramazan ayından qabaq fitrə versə, düzgün deyil. Amma ramazan ayında bayram gecəsinin qürubundan qabaq fitrə verə bilər. Əgər ramazandan əvvəl, yaxud ramazan ayında fəqirə borc versə və fitrə vacib olandan sonra öz borcunu fitrədən hesab etsə, maneəsi yoxdur.

M. 2156: Bir neçə nəfərin fitrəsini verən bir kəsin onların hamısını bir növdən verməsi lazım deyil. Buna əsasən, məsələn, bəzisinin fitrəsini buğdadan, bəzisinin fitrəsini arpadan versə, kifayətdir.

M. 2157: Fitrə bayramı namazını qılan şəxs ehtiyat-vacibə görə, gərək fitrəni bayram namazından qabaq versin. Amma əgər bayram namazı qılmırsa, fitrəni zöhrə qədər təxirə sala bilər.

M. 2158: Əgər fitrəni ayıraraq bir tərəfə qoysa, onu özü üçün götürüb yerinə başqa mal qoya bilməz.

M. 2159: Əgər öz malının bir miqdarını fitrə niyyəti ilə ayırsa və onu bayram günü zöhrə qədər müstəhəqqə verməsə, nə vaxt versə, fitrə niyyəti etməlidir.

M. 2160: Əgər fitrə zəkatının vacib olduğu vaxt fitrə verməsə və ayıraraq kənara da qoymasa, ehtiyat-vacib budur ki, sonradan əda və qəza niyyəti etmədən, fitrəni verməlidir.

M. 2161: Əgər fitrə üçün ayıraraq kənara qoyduğu mal tələf olub aradan getsə, bu halda fəqir mövcud olduğu halda fitrəni verməyi təxirə salıbsa, onun əvəzini verməlidir. Amma təxirə salmaq üçün düzgün məqsədi olmuşsa, belə deyil. Əgər fəqir tapa bilməyibsə, onu saxlamaqda səhlənkarlıq etmədiyi təqdirdə zəmin deyil.

M. 2162: Əgər fitrə zəkətını öz malından ayırmışsa, öz məntəqəsində müstəhəq tapsa, ehtiyat-vacib budur ki, fitrəni başqa yerə aparmasın. Əgər öz şəhərində müstəhəq ola-ola onu başqa yerə aparsa və tələf olsa, əvəzini verməlidir.

HƏCC HÖKMLƏRİ

Müqəddəs Kəbə - birinci ev, insanların qibləsi, bəşəriyyətin hidayət və bərəkət səbəbi, ora daxil olanların pənahgahı və “Xəlilur-Rəhman” ləqəbli İbrahim (ə) peyğəmbərdən nişanədir. Camaat İbrahimin (ə) ümumi dəvətilə öz yuvasına qayıdan quşlar kimi həvəslə, Allahın böyüklüyü və əzəməti qarşısında öz təvazökarlığını bildirmək və onun izzətinə şəhadət vermək üçün peyğəmbərlərin məqamında ərşin mələkləri sayacağı onun dövrəsində təvaf edirlər. Allah-taala o evi İslamın bayrağı, onun həccini vacib və hörmətini saxlamağı lazım bildi¹. Kəbə insanların qiyam və möhkəmlik vasitəsi², vəhdət simvolu, mənfəətin təcəssüm yeri, ixlas meydanı, dünya bərbəzlərindən uzaqlaşmaq və Allaha təvəkkül etməkdir. İmam Sadiq (ə) buyurmuşdur: “Allah həcci vacib etməklə insanları elə bir şeyə əmr etdi ki, dini ibadət və itaətdən əlavə, dünyəvi xeyir və mənfəətlərə də aiddir”³. Buna əsasən, imkanı olan şəxslərə vacibdir ki, ixlasla Allaha tərəf yönəlib Allahın əmr etdiyi şəkildə həcc və ümrəni yerinə yetirsinlər; onu yerinə yetirmək bərəkət, tərək etmək isə hamının həlak olma səbəbidir.

1. “Ali-İmran”/96-97; Nəhcül-bəlağə, xütbə 1.

2. “Maidə”/97.

3. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu vucubil-həcci və şəraitih”, bab 1, h. 18, c. 11, s. 14.

M. 2163: Həcc Allah evinin ziyarəti və orada görülməsi əmr olunan əməlləri yerinə yetirməkdir. Bütün ömür boyu aşağıdakı şərtlərə malik olan hər şəxsə bir dəfə həcc vacib olur:

1. Həddi-bülüğa çatmış olsun; 2. Aqıl və azad olsun; 3. Həccə getmək səbəbilə müqəddəs şəriətdə əhəmiyyəti həcdən daha artıq olan haram bir işə mürtəkib olmağa, yaxud həcdən mühüm olan vacib bir əməli tərk etməyə məcbur olmasın; 4. Həcc imkanı olsun. Həcc imkanının şərtləri bunlardır:

a) Yol azuqəsinə və səfərdə öz halına münasib ehtiyacları olduğu və “Həcc və ümrə əməlləri” kitabında deyilən şeylərə malik olsun. Habelə, səfər vəsiləsi və ya onu hazırlaya biləcəyi malı olsun;

b) Səhhəti sağlam və Məkkəyə gedib həcc əməllərini yerinə yetirmək qüdrəti olsun.

c) Yolda gedib-qayıtmasına mane olan bir şey olmasın. Əgər yolu bağlasalar, yaxud insan yolda canının, abırının və ya malının əldən gedəcəyindən qorxsas, həcc ona vacib deyil. Əgər uzaq olmasına baxmayaraq, başqa yolla gedə bilərsə və o yol çoxlu əziyyətə və ona ciddi zərərin dəyməsinə səbəb olmazsa, o yolla getməlidir.

ç) Həcc əməllərini yerinə yetirə biləcək qədər vaxtı olsun.

d) Xərcləri ona vacib olan şəxslərin, məsələn ailə və uşağın, habelə camaatın, xərclərini verməsini lazım bildikləri şəxslərin xərclərinə də malik olsun.

e) Həcdən qayıtdıqdan sonra qazanc, əkin, mülk və ya başqa yollardan gəliri olsun ki, güzəranını təmin edə bilsin və yaşayışında zəhmətə düşməyə məcbur olmasın.

M. 2164: Şəxsi evi olmadan ehtiyacları təmin olunmayan şəxsə həcc o vaxt vacibdir ki, ev almaq üçün də pulu olsun.

M. 2165: Məkkəyə gedə bilən bir qadının, həcdən qayıtdıqdan sonra özünün malı olmazsa və əri də fəqir olub onun xərcini verə bilməzsə və nəticədə güzəranının çətinliyə düşməsinə səbəb olsa, həcc ona vacib deyil.

M. 2166: Əgər bir şəxsi həcc üçün xidmətçi, sürücü, jurnalist və bu kimi başqa işlər üçün əcir etsələr, ya karvanın ruhanisi, nəzarətçisi, həkimi, tibb işçisi və yaxud başqa məqsədlə həccə aparsalar, əgər xidməti işlərini yerinə yetirməklə bərabər, kamil həcc yerinə yetirə bilərsə və qayıdacağı vaxta qədər ailəsinin xərci varsa, deyilən məsuliyyətləri qəbul etdikdən sonra həcc ona vacib olur. Belə şəxslərə

həcdən qayıtdıqdan sonra, güzəranını təmin etmək üçün mülkə və ya pula sahib olması lazım deyil.

M. 2167: Əgər bir şəxsin yol azuqəsi, minik vasitəsi olmasa və başqası ona -“həccə get, mən sənin həcc səfərində olduğun müddətdə ailənin xərcini verəcəyəm!” deyərsə, onun xərcini verəcəyinə əmin olsa, həcc ona vacib olur.

M. 2168: Əgər bir şəxsə Məkkəyə gedib-qayıtmasının və gedib-gələcəyi müddətdə ailəsinin xərcini, həccə yerinə yetirmək şərti ilə versələr, hətta borclu olsa və qayıtdıqdan sonra güzəranını keçirmək üçün malı olmasa da, qəbul etməlidir və həcc ona vacib olur.

M. 2169: Əgər bir şəxsin Məkkəyə gedib-qayıtdığı müddətdə yol və ailəsinin xərclərini verib -“Həccə get” desələr, amma o pulu onun mülkünə keçirməsələr, ondan almayacağına əmin olarsa, həcc ona vacib olur.

M. 2170: Əgər həcc üçün kifayət qədər malı bir şəxsə verib, Məkkə yolunda malı verən şəxsə xidmət etməyi onunla şərt etsələr, onu qəbul etməsi vacib deyil.

M. 2171: Əgər bir şəxsə müəyyən qədər mal versələr və həcc ona vacib olsa, bu halda həccə getsə, hətta sonradan özünün malı olsa da, daha həcc ona vacib olmur.

M. 2172: Əgər ticarət məqsədilə, məsələn Cəddə şəhərinə qədər getsə və orada mal əldə etsə, belə ki, əgər oradan Məkkəyə gedərsə və həcc imkanının başqa şərtlərinə də malik olsa, həccə getməlidir. Həcc etdikdə sonradan, öz vətəninədən Məkkəyə getməsinə kifayət edəcək mala sahib olsa belə, daha ona həcc vacib olmaz.

M. 2173: Əgər dövlət tərəfindən gələcək illərdə həccə getmək üçün ad yazdırsa və həccə getmək üçün bundan başqa yol yoxdursa, qeydiyyat vaxtı maddi imkanı olan şəxslərə vacibdir ki, qeydiyyata düşsünlər. Baxmayaraq ki, həmin il püşk onların adına çıxmasın. Əgər səhlənkarlıq edib adını yazdırmasa, həcc ona vacib olaraq qalacaq. Hətta əgər bir şəxsin hələlik maddi imkanı olmasa, amma bilsə ki, tezliklə imkanı olacaq, lakin daha o vaxt qeydəalma olmayacaq, əgər qeydiyyata düşə bilərsə, gərək etsin.

M. 2174: Əgər bir şəxs həccə imkanı olub Məkkəyə getməsə və sonradan fəqir olsa, gərək zəhmətlə olsa belə, sonradan həcc etsin. Əgər heç bir yolla həccə gedə bilməsə, əgər bir şəxs onu həcc üçün acir edərsə, gərək Məkkəyə getsin və acir olduğu şəxsin həccini yerinə

yetirib gələn ilə qədər Məkkədə qalsın və özü üçün həcc əməlini yerinə yetirsin. Amma əcir olması və zəhmət haqqını nağd alması mümkün olsa və onu əcir edən şəxs, onun həccini gələn ildə yerinə yetirməyə razı olarsa, gərək birinci il özü üçün və ikinci il isə əcir olduğu şəxs üçün həcc əməlini yerinə yetirsin.

M. 2175: Əgər həccə imkanlı olduğu birinci ildə Məkkəyə getsə və əmr olunmuş müəyyən vaxtda süstlük və təxir etmədən Ərəfata və Məş'ərul-hərəməyə çatmasa, bu halda sonrakı illərdə həccə imkanlı olmasa, həcc ona vacib deyil. Amma əvvəlki illərdə həccə imkanlı olub Məkkəyə getməyibsə, zəhmətlə olsa belə, həccə getməlidir.

M. 2176: Əgər həccə imkanlı olduğu birinci ildə həcc etməsə və sonradan qocalıq, xəstəlik, yaxud qüdrətsizlik səbəbi ilə həccə gedə bilməzsə və daha sonra özünün həcc edəcəyinə naümid olsa, gərək başqasını özünün tərəfindən göndərsin. Hətta əgər həccə getmək qədərində mal tapdığı birinci ildə qocalıq, xəstəlik, yaxud qüdrətsizlik səbəbindən həccə gedə bilməzsə, ehtiyat müstəhəb budur ki, həccini yerinə yetirmək üçün bir şəxsi öz tərəfindən göndərsin.

M. 2177: Əgər bir şəxs başqasının tərəfindən həcc üçün əcir olursa, Nisa təvafını onun tərəfindən yerinə yetirə bilər, amma ehtiyat budur ki, “ma fiz-zimmə” niyyətilə yerinə yetirsin. Lakin, əgər yerinə yetirməsə, qadın əcir şəxsə haram olur.

M. 2178: Əgər Nisa təvafını düzgün yerinə yetirməsə və ya unutsa, belə ki, yolda və ya vətənə qayıtdıqdan sonra yadına düşsə, gərək imkan daxilində yenidən Məkkəyə qayıtsın və onu yerinə yetirsin. Əgər qayıda bilməsə və ya qayıtmağın onun üçün həddən artıq çətinliyi olarsa, gərək bir şəxsi bu əməli yerinə yetirmək üçün naib tutsun ki, qadın ona halal olsun.

HƏCC ƏMƏLİNDƏ NAİBLİK

M. 2179: Əgər bir şəxsə həcc vacib olarsa, belə ki, ölümün əlamətləri onda zahir olsa, gərək vəsiyyəət etsin ki, onun əvəzinə həcc etsinlər. Əgər dünyasını dəyişsə, Miqatdan həcc etməyin xərci qədər onun malından ayırırlar. Əgər Miqatdan naib tutmaq mümkün olmasa, həccin bütün xərclərini onun malından ayırmaq lazımdır. Amma vəsiyyəət etsə ki, həccin xərcini onun var-dövlətinin üçdə birindən götürsünlər, onda malının üçdə birindən götürülməlidir.

M. 2180: Naib olan şəxs aşağıdakı şərtlərə malik olmalıdır:

1- Həddi-bülüğa çatmış olsun. Hərçənd ki, əməllərini düzgün yerinə yetirməsinə şübhə olmayan müməyyiz uşağın da naibliyi kifayətdir.

2- Ağıllı olsun.

3- On iki imam şiəsi olsun.

4- Mötəbər və əməlləri yerinə yetirəcəyinə etimad olunan şəxs olsun.

5- Həccin əməlləri və hökmləri haqqında məlumatlı olmalıdır; baxmayaraq ki, əməlləri yerinə yetirən zaman başqasının göstərişindən istifadə etsin.

6- O ildə özünə həcc vacib olmasın.

7- Həccin əməllərini yerinə yetirməkdə üzrlü və qüdrətsiz olmasın. Əgər başqası tərəfindən həcc əməlini yerinə yetirməyə əcir olsa və özü gedə bilməsə, öz əvəzində başqasını Məkkəyə göndərmək istəsə, gərək onu əcir edən kəsdən icazə alsın.

M. 2181: Qadın və kişinin bir-birindən naib olması icazəlidir. Hətta “Səsurə”, yəni indiyədək həcc etməmiş şəxs də naib ola bilər.

HƏCCİN QİSİMLƏRİ

M. 2182: Həcc üç qismdir: “Təməttö”, “ifrad” və “qiran” həcci. “Təməttö” həcci o şəxsə vacibdir ki, onun vətəni müqəddəs Məkkə şəhərindən 16 fərsəx, ya daha çox kənarda yerləşsin. “İfrad” və “qiran” həcci isə o şəxsə vacibdir ki, ya Məkkə əhalisindən olsun və ya Məkkəyə 16 fərsəxdən yaxın olan məntəqələrdən olsun. Bəzi şəraitdə xəstə və ya üzrlü olanların bir qisminin vəzifəsi “təməttö” həccindən “ifrad” həccinə çevrilir.

Həccin hər üç qismi, əməllərin çoxunda müştərəkdir. Lakin “təməttö” həccində, ümrə əməli həcdən əvvəl yerinə yetirilir, həcə əlaqəli və onun bir hissəsi kimidir ki, gərək bir ildə və həcc aylarında yerinə yetirilməlidir. Amma “qiran” və “ifrad” həccində isə ümrə əməli həccdən tam ayrı və müstəqildir. Habelə “təməttö” həccində qurban bayramı günü Minada qurban kəsmək vacibdir və onun əməllərindəndir. “Qiran” həccində isə qurban əvvəldən ehramla yanaşdır və gərək Minada bayram gününə qədər hacı ilə birgə olsun. “İfrad” həccində isə ümumiyyətlə qurban kəsmək vacib deyil.

“TƏMƏTTÖ” HƏCCİNİN ƏMƏLLƏRİ

“Təməttö” həcci iki ibadət əməlindən, yəni, “təməttö ümrəsi” və “təməttö həccindən” ibarətdir ki, ardıcılıqla izah olunur.

1: TƏMƏTTÖ ÜMRƏSİ

M. 2183: “Təməttö” ümrəsində beş şey vacibdir:

1: Miqatlardan birində ehram bağlamaq. Ehramda üç şey vacibdir:

a) Niyyət. **b)** Ehrama məxsus olan, biri “İzar”, digəri “Rida” adlanan və çiyinə atılan paltar geyinmək. **c)** Təlbiyə; yəni bu qaydada “Ləbbeyk” demək:

Ərəbcəsi:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ

(Ləbbəykə Əllahummə ləbbəyk, ləbbəykə la şərikə ləkə ləbbəyk, innəl-həmdə vən-ni`mətə ləkə vəl-mulk, la şərikə ləkə ləbbəyk.)

2: Allah evinin təvafı; Təvafın qaydası belədir: “Həcərəül-əsvəd”dən başlayıb yeddi dəfə Allah evinin ətrafına dövrə vurmaq. Onun hər dövrəsinə bir “şut” deyilir.

3: Təvaf namazı; belə ki, vacib təvaf qurtardıqdan sonra, İbrahim (ə) məqamının arxasında iki rəkət “təvaf namazı” qılsın.

4: “Səfa” və “Mərvə” arasında səy; yəni, Təvaf namazından sonra “Səfa” və “Mərvə” adlanan iki məşhur dağın arasında səy etsin. Bu qayda ilə ki, Səfadan başlayıb Mərvəyə getsin və Mərvədən Səfaya qayıtsın. Səy yeddi dəfə olmalıdır və hər dəfəyə bir “şut” deyilir. Belə ki, Səfadan Mərvəyə bir şut və Mərvədən də Səfaya bir şut hesab edilir. Beləliklə, yeddi şut Səfadan başlanır və Mərvədə bitir.

5: “Təqsir”; yəni, səydən sonra qürbət qəsdilə və xalis niyyətlə öz əl, ya ayaq dırnaqlarından bir hissəsini tutsun və ya başının, saqqalının və ya bığının tükünün bir miqdarını azaltsın. Daha yaxşısı, bəlkə daha ehtiyatlısı budur ki, dırnağın tutulması ilə kifayətlənməyib, tükünün də bir hissəsini vursun. Başın tükünü tərəş etmək və qoparmaq kifayət etmir.

2: TƏMƏTTÖ HƏCCİ

M. 2184: Təməttö həccində 13 əməl vacibdir:

1-ci: Təməttö həccinin ehramı; bu ehram ümrə ehramı kimidir, bu fərqlə ki, həcc ehramında gərək müqəddəs Məkkədən təməttö həcci niyyəti ilə ehram bağlasın.

2-ci: Ərəfatda vuquf (qalmaq), yəni, həcc ehramı bağlayan şəxs “Ərəfə” (zil-hiccə ayının 9-u) gününün zöhründən həcc ehramı ilə, qürbət qəsdilə Ərəfatda olsun və orada vuquf niyyəti etsin. Ehtiyata əsasən, zöhrün əvvəlindən Ərəfata getsin və şər'i məğrib vaxtına qədər orada qalsın.

3-cü: Məşərdə vuquf; bu qayda ilə ki, hacı ərəfatda vuquf əməlini yerinə yetirdikdən sonra bayram gecəsinin məğrib vaxtı “Məş`ərul-həram”a tərəf köç etsin. Müstəhəbdir ki, elə köçsün ki, şam və işa namazlarını Məş`ərdə qılsın. Məş`ərdə vuquf əməli qürbət qəsdilə yerinə yetirilməlidir. Onun vaxtı isə fəcrdən günəş çıxana qədərdir. Ehtiyata əsasən, 10-cu gecəni də fəcr çıxana qədər qürbət qəsdilə Məş`ərdə keçirsin.

4, 5 və 6-cı: Qurban bayramı günü Minanın vacib əməlləri. Onlar bunlardır:

a) “Əqəbə cəmərəsi”-nə daş atmaq; yəni, həzrət İbrahimə (ə) təqlid olaraq, Əqəbə cəmərəsinə yeddi ədəd kiçik daş vurmaq. Çünki İbrahim peyğəmbər burada şeytanı daşla vurmuşdur.

b) Qurban kəsmək; dəvə, inək və ya qoyunu qurban kəsməkdə ixtiyarlıdır.

c) “Həcc əməlləri” kitabında ətraflı deyilmiş qaydada başı qırxdırmaq və ya təqsir etmək (saçı, ya dırnağı qısaltmaq).

7, 8, 9, 10 və 11-ci: Müqəddəs Məkkə şəhərinin əməlləridir ki, onlar bu ardıcılıqladır:

“Təvaf”, “Təvaf namazı”, “Səfa və Mərvə arasında səy”, “Nisa təvafi” və “Nisa təvafının namazı”.

12 və 13-cü: Zil-hiccə ayının 11, 12-ci, bəziləri üçün isə 13-cü günündə “Mina”nın əməlləri. Onlar bunlardır:

a) Minada gecələmək. **b)** Üç cəmərəni (“Ula”, “Vusta”, və Əqəbə) daşlamaq və gərək hər gün hər cəmərəyə yeddi daş vurulsun.

MÜFRƏDƏ ÜMRƏSİ

M. 2185: Rəvayətlərdə təkid olunmuş müstəhəb əməllərdən biri də “Mufredə ümrəsi”dir ki, onu “həccul-əsgər” (kiçik həcc) adlandırırlar. Həcc əməlini yerinə yetirməyə imkanı olmayan şəxs mufredə ümrə yerinə yetirə bilərsə, ehtiyat vacibə əsasən, gərək onu yerinə yetirsin. Bu əməli ilin istənilən vaxtı yerinə yetirmək olar,

amma bir qəməri ayında, bir şəxsin niyyəti ilə bir dəfədən çox müfrədə ümrəsi əməlini yerinə yetirmək olmaz. Rəcəb ayında ümrə əməlini yerinə yetirmək daha çox təkid olunub. Müfrədə ümrənin vacib əməlləri aşağıdakı yeddi əməldən ibarətdir ki, gərək qürbət qəsdı ilə yerinə yetirilsin:

1-Ehram. 2-Allah evinin təvafı. 3-Təvaf namazı. 4-Səfa və Mərvə arasında səy. 5-Başın qırılması, ya təqsir. 6-Nisa təvafı. 7-Nisa təvafının namazı¹.

1. Həcc və Ümrə hökmlərinin geniş izahı “Həcc və Ümrə qaydaları” kitablarında bəyan olunub. Uyğun kitablara müraciət olunsun.

MÜDAFİƏ VƏ CİHAD HÖKMLƏRİ

Cihad dini vacibatdan və Allah-taalanın öz dostlarının üzünə açdığı cənnət qapılarından biridir¹. İslamın varlığını qorumaq, müsəlmanların təhlükəsizliyi, kafirlərin və napakların hücumu qarşısında müdafie və zəif saxlanılanlara kömək göstərmək, Quran və məsumların (ə) təkid etdiyi məsələlərdəndir. Cihaddan üz çevirən ümmət zillət və xarlıq libası, bəla və çətinlik örtüyü geyinər, həqarətlə ədalət və insafdan məhrum qalar.

M. 2186: Cihad iki növdür: “ibtidai” və “müdafie”. İbtidai cihad odur ki, müsəlmanlar kafir və müşrikləri İslama və ədalətə dəvət etmək, yaxud zimmə əhlinin əhdlərini pozmasının, müsəlmanların, itaəti vacib olan imamına qarşı silahlı üsyankarlar tərəfindən olan üsyanının qarşısını almaq üçün onların məntəqələrinə hərbi qüvvə göndərsin. Həqiqətdə ibtidai cihadda məqsəd ölkə fəth etmək yox, müşrik, kafir və tüğyankar qüvvələr tərəfindən Allahpərəstlik və tövhiddən, ədalətdən və Allahın hökümlərini azadcasına eşidib qəbul etməkdən məhrum edilən insanların fitri hüquqlarını müdafie etməkdir. Müdafie cihadı düşmənin müsəlmanların sərhədlərinə hücum etdiyi və onları siyasi, mədəni və iqtisadi cəhətdən istismar

1. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Cihad” kitabı, “Əbvabu cihadil-`əduvvi və ma yunasibuh”, bab 1, h. 13, c. 15, s. 14.

etmək niyyətində olduğu zamandır. Silahlı hücum keçən üsyankarlara qarşı cihadın da müdafiə cihadı sayılması mümkündür.

M. 2187: Cihadda iştirak etmək baliğ, aqıl, kişi və azad olanlara vacibdir, kor, qoca, oturaq və xəstələrə vacib deyil, çünki, vəzifəsini yerinə yetirə bilməzlər.

M. 2188: Cihad meydanından qaçmaq olmaz, amma döyüş meydanını tərk etmək bir cəbhədən digərinə keçmək, yaxud qüvvə toplamaq üçün olsa, eybi yoxdur.

M. 2189: Əgər döyüşü davam etdirmək maddi köməyə ehtiyacı olsa, maddi imkanı olan hər bir şəxsə, imkanı qədər kömək etməsi vacibdir.

M. 2190: İbtidai və müdafiə cihadında iştirak etmək kifai vacibdir. Buna əsasən, kifayət qədər insan iştirak etməsə, cihadın şərtlərinə malik olan bütün müsəlmanlara cihada qoşulmaq vacibdir.

M. 2191: Əgər ata və ana övladını ibtidai və ya müdafiə cihadında iştirak etməkdən çəkindirsələr, cihadın ona eyni vacib olduğu təqdirdə, onların çəkindirməsinin təsiri yoxdur və gərək döyüşdə iştirak etsin. Amma əgər cihad ona kifai vacib olarsa və cəbhədə kifayət qədər qüvvə olarsa, əgər döyüşdə iştirak etmək atanın əzab-əziyyətinə səbəb olsa, onlarla müxalifət etmək olmaz.

M. 2192: Əgər düşmən müsəlmanların ölkəsinə, sərhədlərinə hücum etsə, bütün müsəlmanlara, mümkün olan hər vasitə ilə—can və mal sərf etməklə onu müdafiə etmək vacibdir. Müdafiədə şər'i hakimin icazəsinə ehtiyac yoxdur.

M. 2193: Əcnəbilərin müsəlman ölkələrinin, onların siyasi, iqtisadi, hərbi və ya mədəni istismarı üçün çəkdikləri planlarını pozmaq, onların hakimiyyətinin qarşısını almaq müsəlmanlara vacibdir.

M. 2194: Əgər əcnəbilər müxtəlif yollarla, məsələn radio, televiziya və peyk antenası dalğaları göndərmək və bu kimi vasitələrlə müsəlmanların əqidə və mədəniyyətlərinə zərbə vurmaq niyyətində olsalar, İslami əqidə və mədəniyyəti müdafiə etmək hər bir müsəlmana vacibdir. Yaxşı olar ki, müsəlmanların əqidə və mədəniyyətini gücləndirmək və elmi nailiyyətlərdən istifadə etməklə düşmənin ona zərbə vurmasının qarşısı alınsın və zərurət yaranmasa, başqa yollardan istifadə olunmasın.

M. 2195: Əgər İslam dövlətləri ilə əcnəbi dövlətlər arasındakı siyasi əlaqələrdən onların İslam ölkələrinə istər siyasi, istərsə də iqtisadi cəhətdən hakim olması qorxusu törənersə, müsəlmanlara

lazımdır ki, bu sayaq əlaqələrlə müxalifətçilik edib İslam dövlətlərini bu əlaqələri kəsməyə vadar etsinlər.

M. 2196: Əgər əcnəbilərlə ticarət əlaqələrinin bərqərar olunmasından müsəlmanların bazarına iqtisadi ziyan dəyməsi, nəticədə iqtisadi və ticari əsarət gözlənsə, bu cür əlaqələrin kəsilməsi vacib, bu cür ticarət əlaqələri haramdır.

M. 2197: Bir İslam dövlətilə əcnəbi dövlət arasında bağlanan siyasi və ya ticarət müqavilələri İslam və müsəlmanların mənafeyinin ziddinə olarsa, caiz deyil. Əgər hər hansı bir dövlət bu cür əlaqə yaratmaq istəsə, sair İslam dövlətlərinə vacibdir ki, mümkün olan hər bir yolla onu, bu əlaqələri kəsməyə vadar etsinlər.

M. 2198: İslam və müsəlmanlarla müharibə vəziyyətində olan dövlətlərlə, onların qüvvətlənməsinə səbəb olan ticari və siyasi əlaqələr qurmaq olmaz. Müsəlmanlara lazımdır ki, mümkün olan hər bir yolla belə əlaqələrə qarşı çıxsınlar. Onlarla və onların işçiləri ilə ticari əlaqələri olan tacirlər İslam və müsəlmalara xain çıxmışlar, hökmlərin məhv edilməsində şərik və köməkçidirlər. İstər hökumət, istərsə də tacir olan belə xəyanətkarlarla əlaqəni kəsmək, onları tövbə etməyə və bu cür ölkələrlə əlaqəni kəsməyə vadar etmək müsəlmanlara lazımdır.

M. 2199: Əgər müsəlmanların bir dəstəsi digər dəstəyə təcavüz edərsə, müsəlmanlara lazımdır ki, ixtilafı aradan qaldırsınlar və onların arasında sülh yaratsınlar. Əgər sülh yaratmaq heç bir yolla mümkün olmasa, bütün müsəlmanlara vacibdir ki, təcavüzkar dəstə ilə təcavüzdən əl çəkənə qədər mübarizə etsinlər. Haram aylarda təcavüzkarlarla müharibə etməyin eybi yoxdur.

M. 2200: Əgər dünyanın hər hansı bir nöqtəsində müsəlman məzlum olsa və onun ilkin hüquqları təcavüzə məruz qalsa, onun məzlumiyyət səsinə eşidən hər bir şəxsə vacibdir ki, öz qüvvəsi daxilində kömək etsin; dərdinə şərik olmasını bildirməklə olsa belə.

ŞƏXSİ HÜQUQLARIN MÜDAFİƏSİ

M. 2201: Əgər bir şəxs insana, yaxud onun namusuna, ya qohumlarına və yaxınlarına və ya başqa bir müsəlmana öldürmək və ya təcavüz qəsdilə hücum etsə, insana vacibdir ki, mümkün olan hər bir yolla, hücumun qarşısını almaq həddində və ona münasib olaraq

müdafiyəyə qalxsın; baxmayaraq ki, bu iş hücum edənin ölümünə səbəb ola bilər. Amma daha yüngül yol və qaçmaq mümkün olduğu təqdirdə, sərt və kobud işə əl atmamağa çalışmalıdır.

M. 2202: Əgər insan hücumə məruz qalsa və təklidə öz can və namusunu müdafiyə edə bilməsə, digərlərindən, hətta zülmkarlardan olsa belə, kömək alması vacibdir.

M. 2203: Əgər bir oğru insanın və ya qohumlarının malını oğurlamaq qəsdilə hücum etsə, o, mərhələlərə riayət etmək şərtilə müdafiyə etməyə haqlıdır; hətta hücum edənin ölümüylə nəticələnsə belə.

M. 2204: Əgər müdafiyə zamanı mərhələlərə riayət etməklə təcavüzkar şəxsə mal və ya cism ziyanı, yaxud bədən üzvünün nöqsanı ziyanı dəysə, müdafiyə edən şəxs zəmin deyil. Lakin əgər daha yüngül yol və ya qaçmaq mümkün olsa və müdafiyə edən şəxs bunu bilsə, amma bununla yanaşı daha yuxarı və sərt yolu seçsə, zəmindir. Hər halda əgər hücum edən tərəfindən müdafiyə olunana hər hansı bir xəsarət dəysə, hücum edən şəxs zəmindir.

M. 2205: Əgər insan hücum edənə, daha hücum qüvvəsi qalmayan tərzdə qələbə çalsa, müdafiyə edənin onu yaralamaq, vurmaq və ya öldürmək haqqı yoxdur, onun mühakimə və cəzalandırılması şər'i hakimə məxsusdur.

M. 2206: Əgər bir şəxs başqa bir kişini öz yoldaşı, bacısı, qızı və ya qohumlarından bir qadınla görərsə, bu halda o, onlara təcavüz qəsdində olsa, mümkün olan hər hansı bir yolla onları müdafiyə etməlidir; hətta təcavüzkarın ölümü ilə nəticələnsə də. Hətta digər müsəlmanların namusuna təcavüz edilərsə də, onları müdafiyə etməlidir. Hər halda müdafiyənin mərhələlərinə riayət etmək lazımdır və mərhələlərə riayət etdikdə insan təcavüzkarə dəyən xəsarətlərə zəmin deyil. Amma aşağı mərhələlərə imkanı olduğu halda, sərt tədbirlərə əl atsa, ehtiyata əsasən, zəmindir.

M. 2207: Əgər bir şəxs digərinin namusundan, yaxud şəxsi sirlərindən məlumatlanmaq və ya naməhrəmin bədəninə baxmaq üçün istər adi yolla, istərsə də kamera və bu kimi şeylərlə camaatın evinin içinə baxsa, birinci mərhələdə onu çəkəndirmək və davam etdirdiyi təqdirdə, mərhələlərə riayət etməklə onun qarşısını almaq lazımdır.

M. 2208: Özünün və yaxınlarının canını müdafiyə etmək icazəli və hətta bəzən vacibdir; hətta bu yolda öldürüləcəyinə ehtimal versə və

ya əmin olsa da. Lakin öldürüləcəyinə əmin olduğu təqdirdə, malını müdafiə etmək vacib deyil, hətta ehtiyat onun tərk olunmasıdır.

M. 2209: Əgər insan normal bir yolla bir şəxsin onun canına, namusuna və ya malına hücum etmək qəsdini olduğunu güman etsə, müdafiə məqamında və mərhələlərinə riayət etməklə hücum edəndə xəsarət yetirsə və sonradan səhv etdiyi məlum olsa, günahkar deyil. Amma dəyən xəsarətə zamindir.

M. 2210: Əgər başqa bir şəxsə məxsus olan yırtıcı bir heyvan insana hücum etsə, insan özünü müdafiə etmək hüququna malikdir. Əgər mərhələlərə riayət etməklə heyvana xəsarət dəysə, zamin deyil. Lakin insan özü təcavüzkar olsa, zamindir.

ƏMR BE MƏRUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN HÖKMLƏRİ

Əmr be mərəf və nəhy əz münkər (yaxşılığa dəvət və pislikdən çəkəndirmək), yəni məsuliyyət hiss etmək, cəmiyyət üzvlərinin və dövlət adamlarının islahı yolunda ümumi nəzarət, yaxşılığa dəvət, pislik və çirkinlikdən çəkəndirmək, İslamın böyük vaciblərindəndir ki, onun vasitəsilə başqa vaciblər bərpa olunur. O, möminlərin bir-birlərinə qarşı dostluq əlaməti, ən yaxşı bəşəri ümmət və millət məqamına çatmaq yoludur. İmam Baqir (ə) buyurur: “Bu vacib, peyğəmbərlərin yolu, saleh insanların üsulu və böyük bir vəzifədir. Onun vasitəsilə başqa vaciblər icra olunur, yollar təhlükəsizləşir, qazanc və ticarət halallaşır və rəvnəqlənir, insan haqları təmin olunur, yerlər abad, düşmənlər ədalət və insafa vadar edilir və işlər düzəlir”¹.

M. 2211: “Mərəf”, yerinə yetirilməsi şəriətin, ya aqlın hökmüylə vacib və ya müstəhəb olan işdir. “Münkər” isə yerinə yetirilməsi şəriətin, ya aqlın hökmüylə bəyənilməz, haram və ya məkrüh olan işdir. Bu cəhətdən şəxsi və ictimai işlər arasında fərq yoxdur. Buna əsasən, əmr be mərəf və nəhy əz münkər ümumi bir vəzifədir, hökumətlər və fərdi şəxslər hamısı bir-birinin qarşısında məsuliyyətlidir və bu vəzifəyə əməl etməlidirlər.

1. “Təhzibul-əhkam”, “əl-Əmru bil-mərəf və nəhyu `ənəl-münkər” babı, h. 21, c. 6, s. 180.

M. 2212: Əmr be məruf və nəhy əz münkər qeyd olunacaq şərtlərlə vacib və onu tərək etmək günahdır. Müstəhəb və məkrüh işlərdə əmr və nəhy etmək müstəhəbdir.

M. 2213: Əmr be məruf və nəhy əz münkər vacibi-kifaidir, yəni əgər mükəlləf şəxslərdən bəziləri ona düzgün surətdə əməl etsələr, o birilərinin boynundan düşür. Əmr be məruf və nəhy əz münkər işinin yerinə yetirilməsi bir dəstə mükəlləfin bir yerdə həkərlığı ilə şərtlənərsə, həkərlıq etmələri vacibdir.

M. 2214: Əgər bəzi şəxslər əmr be məruf və nəhy əz münkər etdikdə təsirli olmasa, amma bəziləri bu işi etmələrinin təsirli olacağını ehtimal versələr, vacibdir ki, əmr və nəhy etsinlər.

M. 2215: Əmr be məruf və nəhy əz münkər işində şə'r'i məsələni bəyan etmək kifayət deyil, mükəlləf şəxs əmr və nəhy etməlidir. Lakin əmr be məruf və nəhy əz münkərdəki məqsəd şə'r'i hökmü deməklə hasil olsa, yaxud qarşı tərəf ondan əmr və nəhy anlasa, kifayətdir.

M. 2216: Əmr be məruf və nəhy əz münkərdə qürbət qəsdı şərt deyil, məqsəd vacibin yerinə yetirilməsi və haramın qarşısının alınmasıdır.

ƏMR BE MƏRUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2217 . Əmr be məruf və nəhy əz münkərin vacib olmasının bir neçə şərti var:

1-ci şərt budur ki, əmr be məruf və nəhy əz münkər etmək istəyən şəxs, mükəlləfin yerinə yetirmədiyini işin vacib, yerinə yetirdiyini işin isə tərək olunmalı (haram) olduğunu bilsin. Əmr be məruf və nəhy əz münkər etmək istəyən şəxs mərufu münkərdən seçməlidir. Bu iş məruf və münkəri bilməyən şəxsə vacib deyil və hətta belə bir şəxs əmr be məruf və nəhy əz münkər edə bilməz.

2-ci şərt budur ki, əmr və nəhyinin təsirli olacağını ehtimal etsin; Buna əsasən, təsir etməyəcəyini bilsə, vacib deyil.

3-cü şərt budur ki, günahkar şəxsin öz günah işini təkrar edəcəyini bilsin. Buna əsasən, əgər təkrar etməyəcəyini bilsə, yaxud güman etsə və ya düzgün ehtimal versə, vacib deyil.

4-cü şərt budur ki, onun əmr və nəhy etməsindən fəsad törənməsin. Buna əsasən, əgər əmr və nəhy edəcəyi təqdirdə canına,

irz-namusuna, şərəfinə və ya malına nəzərə çarpacaq dərəcədə zərər dəyəcəyini bilsə, vacib deyil. Hətta əgər qeyd olunan zərərlərə səbəb olmasına düzgün və normal ehtimal da versə, vacib deyil. Həmçinin əgər yaxın adamlarına zərər dəyməsindən qorxsə, vacib deyil. Can, şərəf, irz-namus və mal zərərinin baş verməsi ehtimalı ilə bəzi möminlərin məşəqqətinə səbəb olacağı halda da vacib yox, əksinə bir çox hallarda haramdır.

M. 2218: Əgər əmr be məruf və nəhy əz münkər etmək istədiyi şey, din və məzhəb üsulları, Qur'ani-məcidi, müsəlmanların əqidələrini, yaxud İslamın zəruri hökmlərini qorumaq kimi, müqəddəs şəriət sahibinin xeyli əhəmiyyət verdiyi işlərdən olsa, onun əhəmiyyəti nəzərə alınmalıdır və sadəcə zərər qorxusu onu vaciblikdən çıxarmır. Buna əsasən, əgər müsəlmanların əqidələrinin, yaxud İslamın zəruri hökmlərinin qorunub-saxlanması can və maldan keçməyə bağlı olsa, onu vermək vacibdir.

M. 2219: Əgər İslamda bidət baş verərsə, haqqı bildirib, batili inkar etmək vacibdir. Bu vaciblik alimlər üçün daha artıqdır. Əgər böyük alimlərin sükut etmələri elmin məqamına hörmətsizliyə, İslam alimlərinə qarşı bəd gümana səbəb olarsa, mümkün olan hər bir yolla haqqı izhar etmək–hətta təsir etməyəcəyi bilinsə də, vacibdir.

M. 2220: Əgər sükutun, münkərin məruf və ya mərufun münkər olmasına səbəb olacağına, yaxud zalımın güclənəcəyinə, müsəlmanlara zülm olunacağına və ya xalq arasında dinin və din alimlərinin simasına xələl gələcəyinə düzgün ehtimal verilsə, haqqı bildirib aşkar etmək xüsusilə alimlərə vacibdir, sükut etmələri icazəli deyil.

ƏMR BE MƏRUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN DƏRƏCƏLƏRİ

Əmr be məruf və nəhy əz münkərin müxtəlif dərəcələri vardır. Aşağı dərəcədə məqsədin hasil olmasına ehtimal verildiyi halda, yuxarı dərəcəyə əməl etmək olmaz. Onun dərəcələri aşağıdakılardan ibarətdir:

Birinci dərəcə: Günahkar şəxslə elə rəftar olunmalıdır ki, günah iş gördüyünə görə ona qarşı bu cür rəftar olunmasını başa düşsün. Məsələn, ondan üz döndərsin, yaxud üz-gözünü turşudan halda onunla görüşsün, yaxud onunla get-gəli kəsib, ondan üz döndərsin. Belə ki, bu işlərin, günahı tərək etməsi üçün olduğu məlum olsun.

M. 2221: Əgər bu dərəcənin özünün müxtəlif dərəcələri olsa, yüngül dərəcənin təsirli olmasına ehtimal verdiyi halda, elə onunla kifayətlənsin. Məsələn, əgər onunla danışmamaq (küsmək) səbəbilə məqsədinə çatacağına ehtimal versə, bununla kifayətlənməli, ondan yuxarı olan dərəcələrə əməl etməməlidir, xüsusilə də günah edən elə bir insan olsa ki, belə rəftar ona qarşı hörmətsizlik sayılır.

M. 2222: Əgər günahkar şəxslə əlaqənin kəsilməsi, ondan üz döndərilməsi onun az günah etməsinə səbəb olarsa, yaxud səbəb olacağını ehtimal etsələr–hətta tamamilə tərk etməsinə səbəb olmayacağını bilsə də, vacibdir. Bu əmr o haldadır ki, sair dərəcələrlə günah işin tamamilə qarşısının alınması mümkün olmasın.

M. 2223: Əgər alimlərin zalımlarla və ya zalım hakimlərlə əlaqə və ünsiyyəti onların zülmünün azalmasına səbəb olacaqsə, bu halda nəzərə alınmalıdırlar ki, ünsiyyətin tərk edilməsi mühümdür (çünki bu ünsiyyətin camaatın əqidəsini süstləşdirməsi və islam dininə və alimlərinə hörmətsizlik etməyə səbəb olması mümkündür), yoxsa zülmün azaldılması. Hansı daha mühüm olarsa, ona əməl etsinlər.

M. 2224: Əgər alimlərin zalımlarla ünsiyyəti şər'i cəhətdən faydasız olarsa, gərək ünsiyyətdə olmasınlar. Çünki bu iş onların ittiham olunmasına səbəb olacaqdır.

M. 2225: Əgər alimlərin zalımlarla əlaqəsi məlumatsız şəxslərin nəzərində zalımların güclənməsinə, ya günahsızlığına, onların cürətlənməsinə və ya elmin məqamına hörmətsizliyə səbəb olarsa, onu tərk etmək vacibdir.

M. 2226: Cəmiyyətin istənilən təbəqəsi zalımların məqsədinə rəvac versə, yaxud onların əzəmətinin və zülmünün güclənməsinə səbəb olarsa, haram əməl etmiş sayılır. Başqa müsəlmanlara vacibdir ki, onları çəkindirsinlər. Əgər təsir etməsə, onlardan üz çevirsinlər, onlarla ünsiyyət qurmasınlar və alver etməsinlər.

İkinci dərəcə: Sözdə əmr və nəhy etmək; Buna əsasən, qeyd olunan şərtlərin hasil olmasını və bu işin təsirli olmasını ehtimal versələr, günahkarı çəkindirmək, vacibatı tərk edəni onu yerinə yetirməyə dəvət etmək vacibdir.

M. 2227: Əgər insan günahkarın möv'izə və öyüd-nəsihətlə günahı tərk edəcəyini ehtimal versə, möv'izə və nəsihət lazımdır və o həddən keçməməlidir.

M. 2228: Əgər nəsihətin təsirli olmayacağını bilsə, bu halda təsirli olmasına ehtimal verdiyi halda icbari əmr və nəhy etməsi vacibdir. Əgər sərt danışığından və müxalifət edəcəyi halda təhdid olunmasından başqa yolla təsir etməsə, sərt danışmaq və hədələmək lazımdır, amma gərək yalan və sair günahlardan uzaq qalsın.

M. 2229: Günahın qarşısını almaq üçün başqa bir günaha əl atmaq, məsələn söyüş, yalan və təhqirə yol vermək olmaz. Amma əgər günah iş müqəddəs şəriət sahibinin artıq əhəmiyyət verdiyi və görülməsinə heç bir vəchlə razı olmadığı işlərdən, məsələn qanı möhtərəm bir şəxsin qətli olarsa, mümkün olan hər bir yolla qarşısı alınmalıdır.

M. 2230: Əgər günahkar şəxs, çəkirdənin birinci və ikinci dərəcələrinə birlikdə əməl etmədən günahdan əl çəkməzsə, bu dərəcələri cəm etmək vacibdir. Belə ki, həm ondan üz çevirib əlaqələri kəssin, üz-gözünü turşutmaqla onunla görüşsün, həm də onu dillə əmr be məruf və nəhy əz münkər etsin.

Üçüncü dərəcə: Zor və icbar gücünə əl atmaq; Buna əsasən, əgər bir şəxsin zor və icbar edilmədiyi halda münkəri tərki etməyəcəyini, yaxud vacibi yerinə yetirməyəcəyini bilsə, yaxud xatircəm olsa, bu iş vacibdir, amma lazım olan həddən aşmaq olmaz.

M. 2231: Əgər günahın qarşısının alınması günahkarın əlinin tutulması, yaxud onunla günah iş arasında ayrılıq salınması, yaxud onun günah etdiyi yerdən çıxarılması və ya günah etdiyi alətlərin alınması sayəsində mümkün olarsa, buna əməl etmək vacibdir.

M. 2232: Günahkarın möhtərəm malını tələf etmək olmaz. Amma əgər günahının qarşısının alınması buna bağlı olsa, bu zaman onun möhtərəm malını cameüş-şərait şər'i hakim icazəsilə tələf edərsə, zəmin deyil. Əks təqdirdə isə, zəmin və günahkardır.

M. 2233: Əgər günahın qarşısının alınması yalnız günahkarın həbs olunmasına, yaxud müəyyən bir yerə daxil olmasını qadağan etməklə mümkün olarsa, lazım olan qədərə riayət etməklə və cameüş-şərait şər'i hakim icazəsilə vacibdir.

M. 2234: Əgər günahın qarşısının alınması günahkarın döyülməsinə və təzyiqlə altında saxlanılmasına bağlı olarsa, bu işlər icazəlidir, amma hədd aşılmamalıdır. Daha yaxşı olar ki, bu zaman cameüş-şərait müctəhiddən icazə alınsın. Əgər möhkəm döyməyə, iğtişaş və qarşিদurmaya səbəb olarsa, qanuni yolla, düzgün sistem

olmadığı təqdirdə isə cameüş-şərait və agah müctəhidin icazəsilə qarşısı alınmalıdır.

M. 2235: Əgər haramın qarşısının alınması, yaxud vacibin bərqərar edilməsi yaralamağa və ya qətlə bağlı olarsa, cameüş-şərait və agah müctəhidin icazəsilə və şərtlərinin hasil olmasıyla yerinə yetirilməlidir, özbaşına hərəkətlərə isə yol verilmir.

M. 2236: Əgər günah işin qarşısının alınması müqəddəs şəriət sahibinin həddindən artıq diqqət yetirdiyi işlərdən olarsa və günahkar da heç bir vəchlə onu tərk etmək istəməsə, onun qarşısını mümkün olan hər vasitə ilə almaq icazəli və hətta vacibdir. Məsələn, əgər bir nəfər qətli icazəli olmayan bir kəsi öldürmək istəsə, mümkün olan hər vasitə ilə qarşısı alınmalıdır; hətta öldürmək istəyən şəxsin ölümüylə nəticələnsə də. Belə yerdə cameüş-şərait müctəhidin icazəsi lazım deyil. Lakin əgər zalımı öldürmədən qarşısını almaq mümkün olsa, bununla kifayətlənmək lazımdır və istənilən halda, lazım olan həddi aşan günahkardır və ona təcavüzkarın hökmü şamil edilməlidir.

M. 2237: Əgər əmr be məruf və nəhy əz münkərin günahkarlara zor tətbiq etmək, onlar üçün məhdudiyyət yaratmaq, mallarını tələf etmək, canlarına sədəmə yetirmək və ya onları rüsvay etməkdən başqa yolu olmasa, bu halda əmr be məruf və nəhy əz münkər gərək agah və cameüş-şərait müctəhidin icazəsilə edilsin. Əgər cəmiyyət şər'i və ya şəriətə zidd olmayan qanun əsasında idarə olunursa, günahkarlara fiziki təsir göstərmək səlahiyyətli məhkəmənin hökmü ilə yerinə yetirilməlidir. Əmr be məruf və nəhy əz münkər edən şəxs gərək elə etsin ki, bu əməlin zahiri və batini İslama təhqir, hərc-mərclik və özbaşınalığa səbəb olmasın.

M. 2238: Müsəlmanların, xüsusilə də alimlərin, görkəmli və tanınmış şəxsiyyətlərin gözəl əxlaq, rəftar və davranışları əmr be məruf və nəhy əz münkərin ən yaxşı üsullarındandır və hamıya vacibdir ki, özlərinin bəyənilmiş ədəb və əxlaqları ilə əməli olaraq İslam icmasını yaxşı işlər görməyə və pis işləri tərk etməyə sövq etdirləsinlər.

M. 2239: Kütləvi informasiya vasitələri sahiblərinə, sənətkar və yazıçılara lazımdır ki, öz elm, sənət və bacarıqlarını yaxşı işlərə rəvac verməkdə, pis işlərdən çəkəndirməkdə və bəyənilməyən ictimai xüsusiyyətlərin qarşısının alınmasında istifadə etsinlər. Elm, sənət və yeni informasiya vasitələrini şübhə yaratmaq, azdırmaq və əxlaqsızlığı yaymaqda istifadə etməsinlər. Belə olmayan halda hamıya lazımdır ki,

onları boykot etsinlər və mərhələlərinə riayət edərək əmr be mərəf və nəhy əz münkər etməklə yaxşı işlər etməyə hidayət və məcbur etsinlər. Əxlaqsızlığı və xoşagəlməz fikirləri yaymaqla məşğul olan kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə edilməməlidir. Hətta bu halda belə vasitələrin alışı, satışı və saxlanması işkallıdır.

ALİŞ-VERİŞ (MÜAMİLƏ) HÖKMLƏRİ

İslam hökmlərinə əsasən, gərək dünyanın abadlaşdırılmasına, ailə və cəmiyyətin rifahına kamil şəkildə diqqət yetirilməlidir. Axirət dünyasını və ədaləti nəzərə almaqla və habelə tədbirli və alver hökmlərindən məlumatlı olmaqla və ticarət, əkin, dünya nemətlərinin əldə olunması, iqtisadiyyatın inkişafı, ruzi və güzəranın yaxşılaşmasına çalışılmalıdır. Rəvayət olunub ki, “Ticarət varlanmağın, izzət və ağılın artmasının səbəbidir”¹. Habelə camaata möhtac olmamaq, ailəsinin ehtiyaclarını təmin etmək və qonşulara yaxşılıq etmək üçün dünya sorağında olan şəxs, qiyamət günü ay kimi parlayan simaya sahib olacaqdır². Rəvayətlərdə tacir və alverçilər dini hökmləri öyrənməyə, ribadan çəkinməyə, düz danışmağa və camaatla xoşrəftar olmağa əmr olunublar³.

ALVERDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M. 2240: Ehtiyac duyulan qədər müamilə hökmlərini öyrənmək lazımdır. Müstəhəbdir ki, satıcı malının qiymətində müştərilər arasında fərq qoymasın, malının qiymətində çətinlik yaratmasın.

1. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Kitabut-ticarə”, “Əbvabu muqəddimatiha”, bab 1, c. 17, s. 9-13.

2. Yenə orada, bab 4, h. 5, s. 21.

3. Yenə orada, “əbvabu adabit-ticarə”, 381 və sonrakı səhifələr.

Onunla alver edən şəxs peşman olub müamiləni pozmasını istəsə, qəbul etsin.

M. 2241: Əgər insan, etdiyi müamilənin düzgün, yaxud batil olmasını bilməsə, aldığı maldan istifadə edə bilməz. Amma müamilə vaxtı hökmlərini bilib sonradan düzgünlüyündə şəkkə düşsə, o maldan istifadə etməsinin eybi yoxdur və müamilə düzgündür.

M. 2242: Malı olmayan və arvad-uşaq xərci kimi vacib xərcləri olan şəxs qazanc əldə etməlidir. Müstəhəb işlər üçün, məsələn ailəsinin güzəranını yaxşılaşdırmaq, kasıblara yardım göstərmək və s. bu kimi işlər üçün qazanc əldə etmək müstəhəbdir.

MƏKRUH MÜAMİLƏLƏR

M. 2243: Bəzi məkrüh alış-verişlər bunlardır:

Qəssablıq, kəfən satmaq, səviyyəsiz adamlarla alver etmək, sübh azanından gün çıxana qədərki alver, öz işini buğda, arpa və bu kimi şeylərin alveri etmək, başqasının almaq istədiyi bir şeyi almaq üçün müamiləyə daxil olmaq.

HARAM MÜAMİLƏLƏR

M. 2244: Bir neçə yerdə müamilə batildir:

1-Haram yolda istifadə edilən nəcis eyninin, məsələn spirtli içkilərin alveri. Amma halal yolda istifadə edilə bilən nəcis eyninin, məsələn əkinçilikdə gübrə kimi istifadə edilməsi üçün qaitin, təlim görmüş ov itinin və xəstələrə köçürülməsi üçün insan qanının alveri icazəlidir.

2-Qəsbi malın alveri; Amma əgər sahibi müamiləni qəbul etsə, batil deyil.

3-Maliyyəti və normal dəyəri olmayan şeylərin alveri;

4-Adi mənafeyi haram olan şeylərin, məsələn qumar alətlərinin alveri;

5-Riba olan müamilə. Müamilədə gışş etmək, yəni başqa bir şeylə qarışan malı, məsələn su qatılmış südü satmaq, əgər qatılan şey məlum olmasa və satıcı da alıcıya deməsə, haramdır. Peyğəmbər əkrəmdən (s) nəql olunub ki, buyurdu: “Müsəlmanlarla müamilədə gışş edən kəs bizdən deyil (bu sözü üç dəfə təkrar etdi). Hər kəs öz müsəlman

qardaşına gəşş etsə, Allah onun ruzisinin bərəkətini götürər, qazancının yolunu bağlayar və onu öz başına buraxar”¹.

M. 2245: Suya çəkilməsi mümkün olan nəcis şeyi satmağın eybi yoxdur. Amma əgər müştəri o şeyi yemək istəsə, vacib ehtiyata əsasən, satıcı onun nəcis olmasını deməlidir.

M. 2246: Əgər suya çəkilməsi mümkün olmayan pak bir şey, məsələn yağ nəcis olsa, müştəri onu yemək üçün alırsa, müamilə batil və bu iş haramdır. Amma əgər pak olması şərt olunmayan işlər üçün alırsa, məsələn nəcis nefti yandırmaq üçün alırsa, onu satmağın eybi yoxdur.

M. 2247: Zərurət halında və əvəzsiz olduqda, eyni nəcis olan dava-dərmanların alverinin eybi yoxdur.

M. 2248: Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən yağ, maye dava-dərman və ətirlərin nəcis olması məlum olmasa, alverinin eybi yoxdur. Həmçinin qeyri-islami ölkələrdən dərman olaraq gətirilən şərbətin bəzi hissələri nəcis olsa da, əvəzsiz olduğu təqdirdə alveri icazəli və düzgündür. Amma ölü heyvandan alınan yağ, kafir və ya müsəlmandan alınmasından asılı olmayaraq, nəcisdir və alveri də batildir. Lakin ölü heyvandan alınıb-alınmaması məlum olmayan, yaxud zibh edilməsində şəkk olunan yağ müsəlmandan alındığı təqdirdə pak və alveri düzgün, kafirdən alındığı təqdirdə isə nəcis və alveri batildir. Kafirin, onu müsəlmandan aldığı bilindikdə isə, belə deyil.

M. 2249: Əgər tülkü və onun kimi bir şeyi şəriətdə müəyyən olunmuş qaydalara əsasən kəsməsələr, yaxud özü ölsə, dərisinin alveri haram, müamiləsi isə batildir. Onda normal halal fayda olduqda, məsələn onunla, namaz və təvafdan qeyri yerlərdə istifadə etmək üçün paltar hazırlanıqda isə, alveri icazəli və düzgündür.

M. 2250: Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən, yaxud kafirin əlindən alınan ət, piy və dərinin alveri batildir. Amma əgər başı şəriət qanunlarına uyğun olaraq kəsilmiş heyvanlardan olması bilinsə, alveri icazəlidir.

M. 2251: Müsəlmandan alınmış ət, piy və dərinin alverinin eybi yoxdur. Amma əgər insan o müsəlmanın, onları kafirdən aldığını bilsə və şəriət qaydalarına əsasən kəsilən heyvanlardan olub-olmaması barədə təhqiqat aparmasa, onu almaq haram və alveri batildir.

1. "Vəsailüş-şiə", "Alul-beyt" çapı, "Ma yuktəsəbu bih" bablarından bab 86, h. 11, c. 17, səh. 283.

M. 2252: Əgər ölmüş heyvanın əti, dərisi və ya digər əzaları pak olması şərt olan yerləri çıxmaqla, başqa mühüm mənfəəti olarsa, məsələn, heyvanların və quşların yemi üçün, yaxud yeni aparatlar vasitəsi ilə gübrə və bu kimi şeylərə çevirməkdə istifadə olunarsa və yaxud onun dərisi və gönü ilə namaz və təvafdan qeyri yerlərdə istifadə edilən paltar hazırlanarsa, bu halda onların bu məqsədlə alış və satışının eyibsiz olması nəzərə çarpır.

M. 2253: Qanı halal istifadə üçün alıb-satmaq icazəlidir. Buna əsasən, qanın xəstəyə köçürülməsi üçün alınıb-satılması, qan vermənin onu verən şəxsə nəzərə çarpacaq zərəri olmazsa, işkalsızdır.

M. 2254: Alınb-satılan qanın həcmi, yaxud çəkisi məlum olmalıdır. Amma onun çəkisini və miqdarını bilmədikləri halda razılaşa bilərlər.

M. 2255: İnsan öz orqanlarının bəzisini, məsələn böyrəyini başqa şəxsə vermək üçün sata bilər. Bu şərtlə ki, bu işin onun özünə nəzərə çarpacaq zərəri olmasın.

M. 2256: Məstedici şeylərin və narkotik maddələrin alveri haram və batildir.

M. 2257: Əgər alıcının məqsədi malın pulunu verməmək olsa, ciddi surətdə alver qəsdı olduqda müamilə düzgündür, lakin malın pulu üçün borcludur.

M. 2258: Əgər alıcı malın pulunu sonradan haram puldan vermək istəsə, istər məqsədi əvvəldən bu olsun, ya yox, müamilə düzgündür, amma borclu olduğu məbləği halal maldan verməlidir.

M. 2259: Dəyərsiz şeylərin, məsələn bir saman çöpünün alveri batildir.

M. 2260: Səciyyəvi olaraq ləhv yolda işlənən və normal halal istifadəsi olmayan alətlərin alveri haram və batildir.

M. 2261: Əgər bir şeydən halal istifadə mümkün olan halda, haram yolda istifadə məqsədilə satsalar, o müamilənin haram və batil olması məlum deyil. Lakin əgər el arasında onların satışını haram işə kömək etmək bilsələr, haram və batildir. Əgər onun satışı haram istifadə məqsədilə olmasa, icazəlidir. Buna əsasən, haram istifadəsi də mümkün olan televizor, videomaqnitofon və peyk antenalarının alveri haram istifadə məqsədilə olmasa, icazəlidir. Əgər üzümü şərab hazırlamaq məqsədilə satsalar, müamiləsi haram və batildir.

M. 2262: Pərəstiş üçün, yaxud pərəstiş təhlükəsi olduqda, insan və heyvanların heykəlini düzəltmək olmaz. Hətta ehtiyata əsasən, hər bir halda onu düzəltməkdən çəkinmək lazımdır. Amma heykəlin, yaxud üstündə insan və ya heyvan şəkli çəkilən, yaxud ovulan malların alverinin eybi yoxdur.

M. 2163: Qumar, qəsb, oğurluq, yaxud batil müamələdən əldə olunan şeyin alveri batil və ondan istifadə etmək haramdır. Əgər bir şəxs onu alsın, əsl sahibinə qaytarmalıdır.

M. 2264: Əgər bir kəs piy qatılmış yağı satsa, əgər onu müəyyən etsə, məsələn, “bu bir kilo yağı satıram” desə, müştəri müamələni poza bilər. Amma əgər onu müəyyən etməsə, əksinə bir kilo yağ satsa və sonra piy qarışmış yağı versə, müştəri o yağı geri qaytarıb xalis yağ tələb edə bilər.

M. 2265: Əgər çəki, yaxud peymanə ilə satılan malın müəyyən miqdarını, həmin cinsdən olan artıq miqdara satsalar, məsələn, bir kilo buğdanı bir kilo yarım buğdaya satsalar, riba və haramdır. Bir dirhəm ribanın günahı insanın öz məhrəmi ilə 70 dəfə zina etməsi günahından da böyükdür. Hətta əgər iki maldan biri eyibsiz, digəri isə eyibli olsa, yaxud birinin cinsi yaxşı, digərininki isə pis olsa, yaxud bir-birilə qiymət fərqi olsa, verdiyindən artıq alsın, yenə də riba və haramdır. Buna əsasən, əgər eyibsiz mis verib əvəzində ondan artıq sınıq mis alsın, yaxud birinci dərəcəli düyü verib ondan artıq pis düyü alsın və yaxud emal olunmuş qızıl verib ondan artıq emal olunmamış qızıl alsın, riba və haramdır. Riba alverdə artıq miqdarın haram olmasından əlavə, müamələnin özü də batildir.

M. 2266: Əgər artıq aldığı şey satdığı cinsdən başqa olsa, məsələn, bir kilo buğdanı bir kilo buğda və bir riyal pula satsa, yenə də riba və haramdır. Hətta əgər üstündə bir şey almasa, amma alıcının müəyyən bir iş görməsini şərt etsə, yenə də riba və haramdır.

M. 2267: Əgər arşın, yaxud metrə ölçülən parça kimi bir şeyi, yaxud say ilə müamələ olunan qoz və yumurta kimi bir şeyi satıb əvəzində həmin cinsdən artıq alsın, məsələn 10 ədəd yumurta verib 11 ədəd alsın, yaxud bir metr parça satıb, əvəzində 1 metr 20 sm. parça alsın, eybi yoxdur.

M. 2268: Bəzi şəhərlərdə çəki və ya peymanə ilə, bəzi şəhərlərdə isə say ilə alver olunan şeyi çəki və peymanə ilə satılan şəhərdə

satışına qarşılıq olaraq eyni cinsdən çox alsalar riba və haramdır, o biri şəhərdə isə riba deyil.

M. 2269: Əgər satdığı və əvəzində aldığı şey eyni növdən olmasa, artıq almağın eybi yoxdur. Deməli, bir kilo düyü satıb iki kilo buğda alsa, müamilə düzgündür.

M. 2270: Əgər satdığı və əvəzində aldığı mal eyni şeydən hazırlanmış olsa, gərək müamilədə artıq almasın. Buna əsasən, bir kilo qatıq satıb əvəzində bir kilo yarım süd alsa, riba və haramdır. Vacib ehtiyata əsasən, əgər yetişmiş meyvəni kal meyvə ilə müamilə etsə, artıq ala bilməz.

M. 2271: Buğda və arpa riba məsələsində bir növdən hesab olunur. Deməli, bir kilo buğda verib 1,5 kilo arpa alsa, riba və haramdır. Həmçinin əgər məsələn, on kilo arpa alıb müqabilində xərmən vaxtı on kilo buğda vermək istəsə, arpanı nağd aldığına və bir müddətdən sonra buğdanı verəcəyinə görə, artıq almaq kimidir və haramdır.

M. 2272: Əgər alverin eyni cinsdən olmaması üçün alıcı, ya satıcıya və ya hər ikisinə bir şeyi artıq versələr, müamilənin iki tərəfindəki çəki və ölçü fərqi riba sayılmır. Məsələn əgər iki kq. pis buğdanı bir qədər parça əlavə etməklə, bir kq. yaxşı buğdaya satmağın işkali yoxdur.

M. 2273: Müsəlman ölkəsində yaşayan kafirlə ribalı alver etmək olmaz, amma əgər bu iş baş versə, ondan aldığı riba halaldır. Lakin İslam pənahında olmayan kafirdən riba almaq və onunla ribalı alver etməyin eybi yoxdur. Habelə ata və övlad, daimi arvad və ər bir-birlərindən riba ala bilərlər.

M. 2274: Eyni cinsdən olmayan pulların alışı və satışı, məsələn rialın dollar, ya funt və ya qeyrisilə alış-verişi əgər borc ribasından yayınmaq məqsədilə olmazsa, eybi yoxdur.

SATICI VƏ ALICININ ŞƏRTLƏRİ

M. 2275: Satıcı və alıcı üçün altı şərt vardır:

1-Həddi-bülüğa çatmış olsunlar;

2-Aqıl olsunlar;

3-Səfih olmasınlar; yəni öz mallarını əbəs yerə xərcləməsinlər.

Əgər səfih olsalar, şər'i hakim bu işi onlara qadağan etməsə də, etdikləri müamilə sayılmır.

4-Alver niyyətləri olsun; buna əsasən, əgər misal üçün, bir şəxs zarafatyana “öz malımı satdım” desə, müamilə batildir;

5-Kimsə onları alverə məcbur etməsin;

6-Malın, yaxud onun əvəzində verilən şeyin sahibi olsunlar, yaxud səgir uşağın atası, babası kimi malının ixtiyarı onların əlində olsun. Bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə gələcək.

M. 2276: Həddi-bülüğa çatmamış və müməyyiz olmayan (yaxşıyla pisi seçə bilməyən) uşaqla edilən müamilə batildir; hətta atası və ya babası ona müamilə icazəsi vermiş olsa da. Amma əgər uşaq müməyyiz olsa və alveri uşaqlar üçün adi olan ucuz şeyləri müamilə etsə, eybi yoxdur. Həmçinin əgər uşaq pulu satıcıya vermək və malı alıcıya çatdırmaq, yaxud malı alıcıya vermək və pulu satıcıya çatdırmaq üçün vasitə olsa, əslində iki həddi-bülüğa çatmış şəxs müamilə etdiyi üçün, müamilə düzgündür. Amma satıcı və alıcı, uşağın o malı və pulu sahibinə çatdıracağına əmin olmalı, yaxud pulun və ya malın sahibi onu, ona çatdırmaq üçün uşağa verməsinə icazə verməlidir.

M. 2277: Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış uşaqdan bir şey alsın, yaxud ona bir şey satsın, ondan aldığı pulu, yaxud malı sahibinə verməli, yaxud sahibindən razılıq istəməlidir. Əgər onun sahibini tanımırsa və tanıması üçün vasitə də yoxdursa, uşaqdan aldığı şeyi onun sahibinin tərəfindən məzalim olaraq verməlidir. Amma əgər aldığı şey səgirin özününkü olsa, onu qəyyumuna çatdırmalıdır. Əgər onu tapmasa, şər`i hakimə verməlidir.

M. 2278: Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış uşaqla müamilə etsə və uşağa verdiyi pul, yaxud mal aradan getsə, uşağın müməyyiz olmadığı təqdirdə, onu uşaqdan, yaxud onun qəyyumundan tələb edə bilməz. Əgər müməyyiz olsa, onu tələb edə bilməsi nəzərə çarpır.

M. 2279: Əgər satıcıyı və ya alıcıyı müamiləyə məcbur etsələr, bu halda müamilədən sonra razılığını bildirib “razıyam” desə, müamilə düzgündür. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, yenidən müamilə etsinlər.

M. 2280: Əgər insan bir kəsin malını, onun icazəsi olmadan satsın və sahibi razı olmayıb icazə verməsə, müamilə batildir.

M. 2281: Uşağın atası, ata tərəfdən babası və onların vəsisi, habelə şər`i hakim uşağın malını o vaxt sata bilər ki, onun xeyri bunda olsun. Həddi-bülüğa çatmazdan qabaq dəli olan və dəliliyi həddi-bülüğdan sonra da davam edən dəlinin hökmü də belədir.

M. 2282: Əgər bir kəs bir malı qəsb edib satsa və sonradan malın sahibi müamiləni özü üçün icazə versə, müamilə düzgündür. Ehtiyatvacib budur ki, müştəri və malın sahibi mal və onun əvəzinin, satış və müamiləyə mal sahibi tərəfindən icazə verildiyi zamana qədərki mənfəətində bir-biri ilə razılaşınsınlar.

M. 2283: Əgər bir kəs bir malı qəsb edib satsa, məqsədi də o pulu özünə götürmək olsa, bu halda malın sahibi müamiləyə icazə verməsə, batildir. Əgər malı qəsb edən kəs üçün icazə versə, müamilə düzgündür.

M. 2284: Hazır olmayan, əlaqə saxlanıla bilməyən və özü üçün nümayəndə, yaxud vəkil götürməyən şəxsin malının ixtiyarı cameüşşərait şər'i hakimə məxsusdur ki, məsləhətə uyğun yerdə istifadə etsin.

MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2285: Satılan malın və onun əvəzində alınan şeyin beş şərti var:

1-Onun miqdarı çəki, peymanə, ədəd və bu kimi şeylərlə məlum olsun;

2-Onu təhvil vermək mümkün olsun; buna əsasən, qaçmış atı satmaq düzgün deyil.

3-Malın, camaatın ona və qiymətinə olan meylinin fərqlənməsinə səbəb olan xüsusiyyətləri müəyyən olunsun;

4-Ehtiyata əsasən, malın özünü satsın, mənfəətini yox. Lakin mənfəətin satılmasının icazəli olması da qüvvətsiz nəzər deyil. Buna əsasən, misal üçün, evin bir illik mənfəətini satsa, düzgündür. Əgər alıcı pul yerinə, mülkünün mənfəətini versə, məsələn, bir kəsdən xalça alıb əvəzində mülkünün bir illik mənfəətini ona həvalə etsə, eybi yoxdur. Həmçinin daşınmalı və dəyişdirilməli hüququn, məsələn müəlliflik hüququnun alış-verişi icazəlidir. Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcək.

M. 2286: İnsan bir şəhərdə çəki və peymanə ilə satılan malı həmin şəhərdə çəki və peymanə ilə almalıdır. Lakin həmin malın görməklə müamilə edildiyi şəhərdə isə görməklə ala bilər.

M. 2287: Çəki ilə alver olunan bir şeyi peymanə ilə də müamilə etmək olar. Məsələn, əgər 10 “mən” buğdanı satmaq istəsələr, bir “mən” tutan peymanə ilə 10 peymanə verməlidirlər.

M. 2288: Əgər qeyd olunan şərtlərdən biri olmasa, müamilə batildir. Amma əgər alıcı və satıcı bir-birinin malından istifadə etməyə razı olsalar, onların istifadə etmələrinin eybi yoxdur.

M. 2289: Başqasına icarə verilən mülkün alverinin eybi yoxdur. Amma o mülkdən icarə müddətində istifadə etmək icarəyə götürən şəxsindir. Əgər alıcı mülkün icarəyə verildiyini bilməsə, yaxud icarə müddətinin az olduğunu güman edərək mülkü alsa, məsələdən xəbərdar olandan sonra müamiləni poza bilər.

M. 2290: Əgər alıcı malı görmək, yaxud qərara gəlmək üçün satıcıdan alsa və mal bir müddət onun yanında qalıb aradan getsə, malın sahibi, zamanətli ariyə olmasını şərt etmişdisə, yaxud alıcı onu saxlamaqda ifrat-təfrit etmişsə, əvəzini sahibinə qaytarmalıdır.

M. 2291: Əgər bir şəxs malda, yaxud onun əvəzində haqqı olsa, məsələn bir malı onun yanında girov qoymuşlarsa, malik onun icazəsi olmadan onu sata bilər və əgər müştəri xəbərdar olmasa, xəbərdar olandan sonra müamiləni poza bilər.

VƏQF OLUNMUŞ MALLARIN ALIŞ-VERİŞİ

M. 2292: Vəqf olunan şeyin müamiləsi batildir. Amma əgər mal, vəqf olunduğu sahədə istifadə olunması mümkün olmayan tərzdə xarab olsa, məsələn məscidin həsiri, üstündə namaz qılınması mümkün olmayan həddə cırılsa, onu satmağın eybi yoxdur. Ancaq imkan daxilində onun pulunu həmin məsciddə, vəqf edənin məqsədinə yaxın yerdə sərf etməlidirlər.

M. 2293: Əgər malın vəqf olunduğu şəxslər arasında ixtilaf düşsə və vəqf olunan malı satmayacaqları halda malın, yaxud kiminsə canının tələf olacağı gözlənilsə, onu satıb vəqf olunan şəxslərin arasında bölə bilərlər. Amma əgər ixtilaf təkcə onu satıb başqasını almaqla aradan qalxacaqsa, onu başqa bir malla dəyişməli, yaxud pulu ilə başqa bir mal alınmalı və birincinin yerinə, onun vəqf olunduğu yerdə vəqf edilməlidir.

M. 2294: Məscid, mədrəsə və hüseyniyyə kimi yerlərdə olan xalça, çay avadanlığı, audiocihazlar və sair bu kimi şeylər həmin yerlərə vəqf olunmuş olsa, onları satmaq olmaz. Əgər bu şeylər uyğun yerlərə verilmiş olsa, onların ixtiyarı həmin yerlərin müdirinin, yaxud

şər'i hakimın əlindədir: oranın xeyrinə olduğu zaman başqa bir şeylə dəyişə və ya sata bilərlər.

ALİŞ-VERİŞ SİĞƏSİ

M. 2295: Alverdə ərəbcə siğə oxunması lazım deyil. Məsələn, əgər satıcı öz dilində “bu malı bu pula qarşılıq olaraq satdım”, müştəri də “qəbul etdim” desə, müamilə düzgündür. Lakin satıcı və alıcının inşa qəsdı olmalı, yəni bu iki cümləni deməklə məqsədləri alver etmək olmalıdır.

M. 2296: Əgər müamilədə siğə oxumasalar, amma satıcı alıcıdan aldığı mal müqabilində öz malını onun mülkü etsə və o da alsın, müamilə düzgündür və hər ikisi [aldıqlarına] malik olurlar.

MEYVƏLƏRİN ALVERİ

M. 2297: Gülləri tökülən və dənə bağlayan, adətən artıq zərər dəymə vaxtından keçmiş olan meyvələri dərməzdən qabaq alverini etmək düzgündür. Həmçinin üzüm ağacında olan qoranı satmağın eybi yoxdur.

M. 2298: Əgər ağacın üstündə olan meyvəni, gülləri tökülməzdən qabaq satmaq istəsələr, maliyyəti olan, ayrıca satıla və satıcının mülkü ola bilən başqa bir şeyi onunla yanaşı satmalıdırlar.

M. 2299: Əgər saralmış, yaxud qızarmış xurmanı ağacın üstündə satsalar, eybi yoxdur. Amma onun əvəzində xurma almamalıdırlar.

M. 2300: Bir ildə bir neçə dəfə məhsul verən xiyar, badımcın və bu kimi şeyləri satmağın–zahir olduqları vaxt və müştərinin, onu ildə neçə dəfə yığmasını müəyyən etdikləri halda, eybi yoxdur.

M. 2301: Əgər buğda və arpa sünbülünü, dən bağlayandan sonra buğda və arpadan başqa bir şey müqabilində satsalar, eybi yoxdur.

MÜAMİLƏNİN NÖVLƏRİ

Müamilənin aşğıdakı qisimləri vardır:

1-NAĞD MÜAMİLƏ

Nağd müamilə odur ki, malı və onun əvəzini təhvil verərkən müddət şərt olunmur.

M. 2302: Əgər müəyyən bir şeyi nağd satsalar, alıcı və satıcı müamilədən sonra malı və pulu bir-birindən tələb edib, təhvil ala bilərlər. Ev, torpaq və s. bu kimi şeylərin təhvil verilməsi, onu alıcının

ixtiyarında qoymaqladır; belə ki, ondan istifadə edə bilsin. Paltar, palaz və bu kimi şeylərin təhvil verilməsi belədir ki, onu alıcının ixtiyarında elə qoysunlar ki, onu başqa yerə aparmaq istəsə, satıcı mane olmasın.

2-NİSYƏ MÜAMİLƏ

Nisyə müamilə odur ki, satıcı malı müştəriyə versin, amma müştərinin, qiymətini başqa bir zaman verməsini qərarlaşdırsınlar.

M. 2303: Nisyə müamilədə gərək müddət tamamilə məlum olsun. Buna əsasən, müəyyən bir şeyi, xərmən vaxtı pulunu almaq niyyətilə satsa, vaxt dəqiq müəyyən olunmadığı üçün müamilə batildir.

M. 2304: Əgər bir kəs müəyyən bir malı nisyə satsa, qərar qoyulan müddət bitməzdən qabaq onun əvəzini alıcıdan tələb edə bilməz. Amma əgər alıcı ölsə və özünün malı olsa, satıcı müddət bitməzdən qabaq pulunu onun vərəsələrindən ala bilər.

M. 2305: Əgər müəyyən bir şeyi nisyə satsa, qərar qoyulan vaxt bitəndən sonra onun əvəzini alıcıdan tələb edə bilər. Amma əgər alıcı verə bilməsə, ona möhlət verməlidir.

M. 2306: Əgər malın qiymətini bilməyən bir kəsə müəyyən qədər nisyə verib qiymətini deməsələr, müamilə batildir. Amma əgər malın nağd qiymətini bilən bir kəsə nisyə verib baha hesablasalar, məsələn, “sənə nisyə verdim malı, nağd satdığım qiymətin hər tükənində bir riyal baha hesablayacağam” desə və o da qəbul etsə, eybi yoxdur.

M. 2307: Müəyyən malı nisyə satan və onun pulunu almaq üçün vaxt müəyyən edən bir kəs, müddətin yarısı keçdikdən sonra öz alacağının bir miqdarını azaldıb qalan yarısını nağd alsaydı, eybi yoxdur.

3-SƏLƏF MÜAMİLƏSİ

Sələf müamiləsi (qabaqca satmaq) odur ki, alıcı müamilə vaxtı malın qiymətini ödəməsini və satıcının boynunda və külli olan malı başqa bir müəyyən vaxtda təhvil almasını qərarlaşdırsın.

M. 2308: Sələf müamiləsində əgər məsələn “bu pulu verirəm ki, altı aydan sonra filan malı alam”, satıcı da “qəbul etdim” desə, yaxud satıcı pulu alıb “filan malı satdım ki, altı aydan sonra təhvil verəm” desə, müamilə düzgündür.

M. 2309: Əgər qızıl və gümüşdən olan pulu sələf kimi satıb əvəzini qızıl və gümüş puldan alsaydı, müamilə batildir. Ancaq müəyyən

malı sələf kimi satıb əvəzinə başqa mal, yaxud pul alsın, müamilə düzgündür. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, satdığı malın əvəzində pul alsın, başqa mal almasın.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2310: Sələf müamiləsinin altı şərti vardır:

1-Malın qiymətinin fərqlənməyə səbəb olan xüsusiyyətlərini müəyyən etsinlər. Amma həddindən artıq diqqət etmək lazım deyil: camaat, “bunun xüsusiyyəti məlumdur” desə, kifayətdir. Buna əsasən, xüsusiyyətlərini, müştəri üçün naməlum qalmayacağı və müamilənin “ğərri” olmayacağı surətdə müəyyən etməyin mümkün olmadığı şeylərin sələf müamiləsi batildir.

2-Satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmazdan qabaq alıcı pulunun hamısını satıcıya versin, yaxud pulunun miqdarında satıcıdan alacağı olsun və əgər onun qiymətinin müəyyən miqdarını versə, müamilənin həmin miqdarda düzgün olmasına baxmayaraq, satıcı həmin miqdarın müamiləsini poza bilər.

3-Müddət dəqiq şəkildə müəyyən olunsun; Buna əsasən, misal üçün, “bahar fəslində malı təhvil verəcəyəm” desə, müddət dəqiq müəyyən edilmədiyindən, müamilə batildir.

4-Malın təhvil verilməsi üçün elə vaxt təyin olunmalıdır ki, o vaxtda həmin maldan o qədər olsun ki, qəhətləşməsinə əmin olsunlar.

5-Malın təhvil olunacağı yeri təyin etsinlər. Amma əgər onların danışıqlarından onun yeri məlum olsa, adını demələri lazım deyil.

6-Malın çəkisini, yaxud peymanəsini müəyyən etsinlər. Adətən görməklə müamilə olunan malı sələf kimi satsalar, eybi yoxdur. Amma gərək qoz və yumurtanın bəzi qismlərində olduğu kimi, onun fərdlərinin təfavütü o qədər az olsun ki, camaat ona əhəmiyyət verməsin.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN HÖKMLƏRİ

M. 2311: İnsan sələf kimi aldığı malı, təhvil müddəti qurtarmazdan qabaq sata bilməz. Müddət çatandan sonra, təhvil almayıca, onu yalnız satıcıya satmağın eybi yoxdur.

M. 2312: Sələf müamiləsində əgər satıcı qərara alınan malı təhvil versə, müştəri qəbul etməlidir. Həmçinin əgər qərarlaşdıqlarından yaxşısını versə, yəni təhvil verilən mal danışılan xüsusiyyətlərə daha kamil şəkildə malik olsa, müştəri qəbul etməlidir. Lakin razılığa

gəlinən şərtlər olmasa, hətta həmin şərtlərdən daha yaxşı şərtləri olsa da, qəbul etməsi lazım deyil.

M. 2313: Əgər satıcının verdiyi mal qərara aldıqlarından pis olsa, müştəri onu qəbul etməyə bilər.

M. 2314: Əgər satıcı, qərara aldıqları malın yerinə başqa mal versə, müştərinin razı olduğu təqdirdə, eybi yoxdur.

M. 2315: Əgər sələf kimi satılan mal, təhvil verilməli olduğu vaxtda tapılmazsa və onu tapa bilməsə, müştəri, satıcı onu tapana qədər gözləyə bilər, yaxud müamiloni pozub, verdiyi şeyi geri ala bilər.

M. 2316: Əgər müəyyən malı satıb bir müddətdən sonra təhvil almağı və pulunu da bir müddətdən sonra verməyi qərara alsın, müamilə batildir.

QIZIL-GÜMÜŞÜN QIZIL-GÜMÜŞƏ SATILMASI

M. 2317: Əgər qızılı qızıla, yaxud gümüşü gümüşə satsalar—istər sikkəli olsun, istərsə də sikkəsiz—onlardan birinin çəkisi o birisindən artıq olsa, müamilə haram və batildir.

M. 2318: Qızılı gümüşə, yaxud gümüşü qızıla satsalar, müamilə düzgündür; çəkələrinin də bərabər olması lazım deyil.

M. 2319: Əgər qızılı və ya gümüşü qızıla, yaxud gümüşə satsalar, satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmazdan qabaq malı və onun əvəzini bir-birinə təhvil verməlidirlər. Əgər qərar qoyduqları şeydən heç bir miqdarını təhvil verməsələr, müamilə batildir.

M. 2320: Əgər satıcı və ya alıcı qərar qoyduğu şeyin hamısını, digəri isə bir miqdarını təhvil verib bir-birindən ayrılıbsalar, müamilənin həmin miqdarda düzgün olmasına baxmayaraq, malın hamısı əlinə çatmayan tərəf müamiləni poza bilər.

M. 2321: Əgər bir miqdar gümüş mədəni torpağını həmin miqdar xalis gümüşə, yaxud bir miqdar qızıl mədəni torpağını həmin miqdar xalis qızıla satsalar, müamilə batildir. Amma gümüş torpağını qızıla, qızıl torpağını isə gümüşə satmağın heç bir halda eybi yoxdur.

MÜAMİLƏNİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU YERLƏR

M. 2322: [Fiqh] terminologiyasında müamiləni pozmaq haqqına “xiyar” [ixtiyar] deyilir. Satıcı və alıcı **11** halda müamiləni poza bilərlər:

1-Satıcı və ya alıcı müamilə məclisindən dağılmamış olsun. Buna “məclis xiyarı” deyilir.

2-Müştəri, yaxud satıcı məğbun (aldadılmış) olsalar. Buna “ğəbn xiyarı” deyilir.

3-Müamildə müəyyən müddətə qədər hər ikisinin, yaxud birinin və ya başqa bir şəxsin müamiləni poza bilməsini qərara alsınlar. Buna “şərt xiyarı” deyilir.

4-Satıcı, yaxud alıcı öz malını, olduğundan daha yaxşı göstərib, malın qiymətini camaatın nəzərində artırsın. Buna “tədlis xiyarı” deyilir.

5-Müamildə müəyyən bir iş görməyi, yaxud tərک etməyi və ya hansısa xüsusiyyət şərt olunsun, amma satıcı, yaxud alıcı o şərtə əməl etməsin; Bu halda müqabil tərəf müamiləni poza bilər. Buna “şərtə təxəllüf” xiyarı deyilir.

6-Malda, yaxud onun əvəzində müəyyən eyib olsun; Bu halda müqabil tərəfin “eyib xiyarı” vardır.

7-Satılan malın müəyyən miqdarının başqasının olduğu məlum olsun; Əgər onun sahibi müamiləyə razı olmasa, alıcı müamiləni poza, yaxud o miqdarın pulunu satıcıdan ala bilər. Həmçinin alıcının, malın qiyməti olaraq verdiyi şeyin bir miqdarının başqasının olduğu, sahibinin də razı olmadığı məlum olsa, satıcı müamiləni poza, yaxud həmin miqdarın əvəzini alıcıdan ala bilər. Bu zaman əgər başqa şəxsin malı satıcının, yaxud alıcının malıyla qarışmış olsa, “şirkət xiyarı”, əks təqdirdə isə, “təbə`üzü səfqə xiyarı” vardır.

8-Satıcı, müştərinin görmədiyi müəyyən malın xüsusiyyətlərini ona deyəndən sonra dediyi kimi olmadığı məlum olsa; Bu halda müştəri müamiləni poza bilər. Həmçinin əgər müştəri müəyyən əvəzin xüsusiyyətlərini desə, sonradan dediyi kimi olmadığı məlum olsa, satıcı müamiləni poza bilər. Bu xiyara “rö`yət xiyarı” deyilir.

9-Müştəri nağd aldığı malın pulunu üç günə kimi verməsin, satıcı da malı təhvil verməmiş olsun. Əgər alıcı pulu verməyi təxirə salacağını şərt etməsə və malı təhvil verməkdə də təxir şərti olmasa, satıcı müamiləni poza bilər. Amma əgər aldığı mal bəzi meyvələr kimi bir gün qaldıqda xarab olursa, bu halda gecəyə qədər onun pulunu verməsə və pulu verməkdə təxirə salmağı şərt etməmişsə, malı təhvil verməkdə də təxir şərti olmasa, satıcı müamiləni poza bilər. Buna “təxir xiyarı” deyilir.

10-Heyvan alan alıcı üç gün ərzində müamiləni poza bilər. Buna “heyvan xiyarı” deyilir.

11-Satıcı, satdığı malı təhvil verə bilməsin. Məsələn, satdığı at qaçsın. Bu halda müştəri müamiləni poza bilər. Buna “təzzürü təslim xiyarı” deyilir.

Bunların bəzi hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcək.

M. 2323: Əgər alıcı malın qiymətini bilməsə, yaxud müamilə vaxtı qafıl olub malı öz adi qiymətindən baha alsın, bu halda çox baha almış olsa, belə ki, camaat onu məğbun (zərər görəni) hesab etsələr və azlığına-çoxluğuna əhəmiyyət versələr, müamiləni poza bilər. Həmçinin, əgər satıcı malın qiymətini bilməsə, yaxud müamilə vaxtı qafıl olub malı öz qiymətindən ucuz satsa, bu halda əgər camaat onun ucuz satmasına əhəmiyyət versələr və onu məğbun hesab etsələr, müamiləni poza bilər.

M. 2324: “Şərt bey`i” müamiləsində (onda məsələn, 1.000.000 tükənlik evi 200.000 tükənə satıb qərara alırlar ki, əgər satıcı vaxt bitdikdə pulu versə, müamiləni poza bilər) əgər alıcı və satıcının alver qəsdli olsa, müamilə düzgündür.

M. 2325: “Şərt bey`i” müamiləsində satıcı, müddət qurtarandan sonra pulu verməsə də, alıcının mülkü ona qaytaracağına əmin olsa, müamilə düzgündür. Amma əgər vaxt tamam olanda pulu verməsə, mülkü alıcıdan tələb edə bilməz. Əgər alıcı ölsə, mülkü onun vərəsələrindən istəyə bilməz.

M. 2326: Əgər əla növ çayı ucuz çayla qarışdırıb “əla növ çay” adı ilə satsa, müştəri müamilə zamanı bundan xəbərsiz olmuşsa, xəbər tutduqda müamiləni poza bilər.

M. 2327: Əgər alıcı aldığı malın eyibli olduğunu bilsə, müamilə olunan mal “şəxsi” və müəyyən olsa, məsələn, aldığı müəyyən bir heyvanı alıb, bir gözünün kor olduğunu bilsə, bu halda o eyib müamilədən qabaq həmin malda mövcud imişsə və o da bilməyibsə, müamiləni poza, yaxud sağlam heyvanla eyibli heyvanın qiyməti arasındakı fərq müəyyən edib, sağlam və eyibli qiymətin təfəvütünə münasib olaraq, satıcıya verdiyi puldan geri ala bilər. Məsələn, dörd min tükənə aldığı malın eyibli olduğunu başa düşsə, bu halda onun sağlamının qiyməti səkkiz min, eyiblisinin qiyməti isə altı min tükənə olsa, sağlam və eyiblinin arasındakı fərq qiymətin dördə biri qədər olduğuna görə, verdiyi pulun dördə birini, yəni, min tükənə satıcıdan ala bilər.

M. 2328: Əgər satıcı, malın qiyməti olaraq aldığı əvəzdə eyib olduğunu başa düşsə, bu halda müamilədə əvəz “şəxsi” və müəyyən olsa, o eyib müamilədən qabaq verilən əvəzdə olmuşsa və o bilməmişsə, müamiləni poza, ya da sağlam və eyiblinin qiyməti arasındakı fərq nisbətini, əvvəlki məsələdə deyilən qaydayla ala bilər.

M. 2329: Əgər müamilədən sonra və malı təhvil almazdan qabaq onda eyib tapılsa, alıcı müamiləni poza, yaxud sağlam və eyibli malın qiyməti arasındakı fərqi ala bilər. Həmçinin əgər müamilədən sonra və malın əvəzini təhvil almazdan qabaq onda müəyyən eyib tapılsa, satıcı müamiləni poza, yaxud sağlam və eyibli malın qiyməti arasındakı fərqi ala bilər.

M. 2330: Əgər müamilədən sonra malın eyibli olduğunu başa düşsə və dərhal müamiləni pozmasa, daha müamiləni pozmaq haqqı yoxdur.

M. 2331: Malı aldıqdan sonra eybi bilinsə, satıcı hazır olmasa da, müamiləni poza bilər.

M. 2332: Dörd halda alıcı malın eyibli olduğunu başa düşsə, müamiləni poza, yaxud qiymətlər fərqi ala bilməz:

1-Aldığı vaxt malın eybini bilsə;

2-Malın eybinə razı olsa;

3-Müamilə vaxtı “əgər malın eybi olsa, geri qaytarmayacağam, qiymətlər fərqi də almayacağam” desə;

4-Satıcı müamilə vaxtı “bu malı, onda olan hər eyiblə birlikdə satıram” desə. Amma əgər bir eybi müəyyən etsə və desə ki, malı bu eyiblə birlikdə satıram və sonradan onda başqa eybi də olması məlum olsa, alıcı, satıcının müəyyən etmədiyi eyib üçün malı geri qaytara və ya fərqi ala bilər.

M. 2333: Üç halda əgər alıcı malda eyib olduğunu başa düşsə, müamiləni poza bilməz, amma qiymətlər fərqi ala bilər:

1-Müamilədən sonra malda müəyyən dəyişiklik etsə, belə ki, camaat “alınmış təhvil götürüldüyü halda qalmamışdır” desə;

2- Müamilədən sonra malın eyibli olduğunu bilsə və yalnız onu qaytarmaq haqqını özündən saqit etmiş olsa;

3-Malı təhvil aldıqdan sonra onda başqa bir eyib tapılsa. Amma əgər eyibli bir heyvanı alsın və üç gün keçməzdən qabaq başqa eyib tapılsa, onu təhvil almasına baxmayaraq, geri qaytara bilər. Həmçinin, əgər təkcə alıcının müəyyən vaxta qədər müamiləni pozmaq haqqı

olsa və o müddətdə malda başqa bir eyib tapılsa, onu təhvil almasına baxmayaraq, müamiləni poza bilər.

M. 2334: Əgər insanın özünün görmədiyi və xüsusiyyətlərini başqasının dediyi bir malı olsa, o da həmin xüsusiyyətləri müştəriyə deyib satsa və satdıqdan sonra deyilənlərdən daha yaxşı olduğunu bilsə, müamiləni poza bilər.

ALİŞ-VERİŞİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 2335: Əgər satıcı malın alındığı qiyməti müştəriyə desə, gərək malın qiymətinin azalıb-çoxalmasına səbəb olan şeylərin hamısını desin, hətta əgər həmin qiymətə, yaxud ondan da ucuz satası olsa da. Məsələn, nağd, yoxsa nisyə aldığı deməlidir.

M. 2336: Əgər insan müəyyən bir malı bir kəsə verib qiymətini müəyyən etsə və “bu malı bu qiymətə sat, nə qədər artığına satsan, sənindir” desə, o qiymətdən nə qədər artıq satsa, o dəlləlin özünüküdür. Həmçinin əgər “bu malı bu qiymətə sənə satdım” və o da “qəbul etdim” desə və ya satmaq məqsədilə malı ona versə, o da almaq qəsdilə götürsə, alıcı o malı o qiymətdən nə qədər artığa satsa, özünüdür.

M. 2337: Əgər qəssab erkək heyvan əti satıb onun yerinə dişi heyvan əti versə, günah etmişdir. Buna əsasən, əgər o əti müəyyən edib “bu erkək qoyun ətini satıram” demiş olsa, müştəri müamiləni poza bilər. Əgər onu müəyyən etməsə, müştəri aldığı ətə razı olmadığı təqdirdə, qəssab ona erkək qoyun əti verməlidir.

M. 2338: Əgər müştəri parça satana “mən elə bir parça istəyirəm ki, rəngi getməsin” desə, parça satan da rəngi gedən parçanı ona satsa, müştəri müamiləni poza bilər.

M. 2339: Müamilədə and içmək—əgər düzgün olsa məkrüh, yalan olsa haramdır. Əmirəl-mömininin (ə) buyuruğuna görə: “Müamilədə and içmək bərəkətin çəkilməsinə səbəb olar”.

İQALƏNİN (MÜAMILƏNİ POZMAĞIN) HÖKMLƏRİ

İqalə odur ki, müamilə edən tərəflərdən biri onu pozmaq istəsin və qarşı tərəf də bunu qəbul etsin. Bu təklifi edən şəxsə “Müstəqil” və onu qəbul edən şəxsə “Muqil” deyilir.

M. 2340: İqalə nikah və zəmanətdən başqa lazım əqd olan hər yerdə olur, amma iqalənin özü pozula bilməz.

M. 2341: İqalə hər sözlə, hətta müamilənin iki tərəfinin hansısa əməli ilə də baş tutur. Amma iki tərəf gərək ağıllı və həddi-bülüğa çatmış olsunlar və ixtiyar və məqsədlə iqalə etsinlər.

M. 2342: Alış və satışda iqaləni malın, ya onun qiymətinin azaldılması, ya çoxaldılması ilə etmək olmaz. Həmin mal, ya məbləğ satıcıya və alıcıya qaytarılmalıdır. Amma iqaləni qəbul etmək vacib olmadığı üçün, iqalə edən şəxs öz mənfəəti üçün bir şeyi, ya işi istəyə və iqalənin qəbul edilməsini bu istəyin yerinə yetirilməsi ilə şərt edə bilər.

M. 2343: Əgər müamilə malının bir hissəsini onun həmin qiymətinin miqdarı ilə iqalə etmək istəsələr, işkalı yoxdur. Habelə əgər satıcı və ya alıcı bir neçə nəfər olarsa, onların hər birinin səhminə iqalə, onun qiyməti nisbətə icazəlidir və şəriklərin razılığı lazım deyil.

M. 2344: Müamilədən peşman olan şəxsin iqaləsi təkid olunmuş müstəhəbdir. Həzrət İmam Sadiqin (ə) belə buyurduğu nəql olunub:

“Allah alış, ya satışdan peşman olmuş müsəlmanın iqaləsini qəbul edən şəxsin xətalarını qiyamət günü iqalə edəcəkdir¹”.

EHTIKAR VƏ QIYMƏTQOYMANIN HÖKMLƏRİ

“Ehtikar” budur ki, camaatın çox ehtiyac duyduğu malı, bahalaşması məqsədilə onların ala biləcəkləri yerdən uzaqlaşdırsın. Belə ki, camaat bu cəhətdən çətinlik və sıxıntıya düşsünlər: istər onlara zərər vurmaq məqsədi olsun, ya yox. Ehtikar çoxlu rəvayətlərdə şiddətlə pislənmiş və möhtəkir şəxs lənətlənmiş, günahkar, xain və qatil həddində sayılmışdır. Bəzi rəvayətlərə əsasən, möhtəkir Allah-taalanın pənahından çıxır və İlahi nemətlərdən məhrum olur².

M. 2345: Bizim dövrdə ehtikar əməlinin haram olması tək cə buğda, arpa, xurma, kişmiş və zeytun yağına aid deyil, bəlkə camaatın çox ehtiyac duyduğu və onun olmamasından çətinlik və sıxıntıya düşdüyü bütün mal və xidmətlərə aiddir.

M. 2346: Əgər bir malın bahalaşması üçün onu camaatın ixtiyarından yığıdırsalar, lakin başqaları o malı camaata çatdırsalar, belə ki, onlar çətinlik və sıxıntıya düşməsələr, bu halda ehtikar sayılmır.

1. “Vəsailü-şiiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabü adabit-ticarə”, bab 3, h. 2, 4, c. 17, s. 386-387.

2. Yenə orada, bab 27, h. 1, 3, 6, 11, 13, s. 423-427.

M. 2347: Əgər bir malı özünün, ya ailəsinin ehtiyacını təmin etmək üçün satışdan yığışdırsa, o malın azalması səbəbi ilə qiyməti bahalaşsa, işkalı yoxdur.

M. 2348: Ədalətli hakimiyyət möhtəkiri, ehtikar etdiyi malları satışı çıxarmağa və öz qiymətinə satmağa məcbur edə bilər. Əgər möhtəkir malları satışı çıxarmaqdan imtina etsə, ədalətli hakimiyyət onu möhtəkirə uyğun və ədalətli cəzalandırmaqdan əlavə ehtikar olunmuş malı satışı çıxara və malın pulunu sahibinə qaytara bilər.

M. 2349: Ədalətli hakimiyyət şərtlərə malik olan şəhəri hakimin icazəsilə möhtəkirə cismi cəzalardan, məsələn həbs və şallaqlamaqdan əlavə, maddi cəzalar da verə bilər. Hansının daha təsirli olmasını təyin etmək şərtlərə malik olan şəhəri hakimin vəzifəsidir.

M. 2350: Ədalətli hakimiyyət satıcıların qiymət artırmasının qarşısını ala və onları öz mallarını ədalətli qiymətlə satmağa məcbur edə bilər.

ŞÜF'Ə HÖKMLƏRİ

Əgər sonradan deyiləcək şərtlərlə iki şərikdən biri öz səhminin hamısını, ya bir hissəsini şərikindən başqasına satsa, digər şərikin təyin olunmuş qiyməti ödəyib öz şərikinin səhmini almaq hüququ vardır. Bu hüquqa “şüf'ə” hüququ deyilir.

M. 2351: Şüf'ə hüququ yalnız müştərək və məcmu halında müştərək olan malda caridir. Əgər mülk məcmu halında müştərək idisə, lakin bölünmüş və sonra onlardan biri öz səhmini satsa, digərinin şüf'ə hüququ yoxdur. Necə ki, mülkün qonşusunun da şüf'ə hüququ yoxdur.

M. 2352: Şüf'ə hüququ ancaq o yerdədir ki, satılan mal yalnız iki nəfərin arasında olsun. Əgər iki nəfərdən çox şərik olsa və şəriklərdən biri öz səhmini satsa, bu halda heç bir şərikin şüf'ə hüququ yoxdur. Hətta bir nəfərdən başqa bütün şəriklər öz səhmlərini bir müamilədə satsalar belə, o bir nəfərin şüf'ə hüququ yoxdur.

M. 2353: Şüf'ə hüququ bölünməsi mümkün olan daşınmaz şeylərdə, məsələn torpaq, ev və bağ kimi əmlakda qətidir. Amma bundan başqa yerlərdə işkallıdır və ehtiyat budur ki, tərک olunsun. Habelə bu hüquq bölünməsi mümkün olan ev, torpaq və mağaza satışında da qətidir. Lakin nəyinsə müqabilində bağışlamaq, ya sülh (razılaşma) məqamında işkallıdır. Mehriyyədə isə şüf'ə hüququ yoxdur.

M. 2354: Əgər torpaq müştərək olmasa, lakin onun yolu, ya suvarma yolu müştərək olsa və torpaq yol və suvarma yolu ilə satılarsa, bu halda şüfə hüququ sabitdir.

M. 2355: Əgər alıcı müsəlman olsa, onun əleyhinə şüfə hüququndan istifadə etmək istəyən şərik də gərək müsəlman olsun: istər satıcı müsəlman olsun, istərsə də kafir. Beləliklə, kafirin müsəlmanın əleyhinə şüfə hüququ yoxdur, çünki şüfə hüququ bir növ başqasına üstün gəlməkdir və kafirin müsəlmana heç bir üstünlüyü yoxdur. Əgər alıcı müsəlman olmasa və şərik kafir olsa belə, öz şüfə hüququndan onun əleyhinə istifadə edə bilər.

M. 2356: Şərikin şüfə hüququ o vaxt olur ki, satılan malın məbləğini ödəməyə imkanı olsun. Deməli, məbləği ödəyə bilməyən şəxsin şüfə hüququ yoxdur. Ancaq alıcı qəbul edərsə, olar.

M. 2357: Şüfə hüququ olan şərik, şərikinin satılmış səhminin bir hissəsində öz hüququndan istifadə edə bilməz. Gərək ya hamısını qəbul etsin, ya da imtina etsin.

M. 2358: Şüfə hüququ olan şəxs öz hüququndan istifadə etmək istəyərsə, alıcının onun şərikinə verdiyi məbləği alıcıya qaytarmalıdır. Ehtiyata əsasən dəlilliyə və bu kimi şeylərə verdiyini də qaytarmalıdır.

M. 2359: Əgər alıcı aldığı səhmi başqasına satarsa, şüfə hüququ olan şəxs, birinci alıcıya müraciət edib onun verdiyi pulu ona ödəyə bilər. Bu halda ikinci müamələ batil olur və ikinci alıcı öz pulunu birinci alıcıdan ala bilər.

M. 2360: Şüfədə xüsusi əqd oxumaq, ya söz demək şərt deyil, şərik öz əməli ilə də şüfə hüququndan istifadə edib, şərikinin satılmış səhminin qiymətini verərək o səhmə sahib ola bilər. Habelə şüfədə şərikin, ya başqasının onu qəbul etməsi şərt deyil.

M. 2361: Şüfə hüququndan təcili istifadə olunmalıdır, əgər şərik səhlənkarlıq etsə və üzrsüz olaraq yubansa, onun hüququ etibarsız olur. Şüfə hüququndan istifadə etdiyi halda, təyin olunmuş məbləği əskildib-artırmadan satıcıya ödəməlidir. Əgər müamələ nağd olarsa, nağd və nisyə olarsa nisyə ödəməlidir. Lakin iki tərəfin razılaşması ilə məbləği az, ya çox və nağd, ya nisyə şəklində ödəyə bilər.

M. 2362: Şüfə hüququnun alıcı ilə razılaşdırılması və etibarsız sayılması mümkündür; istər əvəzlə olsun, istər əvəzsiz. Amma onun irs olaraq çatması işkallıdır.

“ƏL” HÖKMLƏRİ

M. 2363: Bir şəxsin əlində və istifadəsində olan, ya onun vəkilinin, etibar etdiyi, ya icarə verdiyi şəxsin əlində olan mal, mənfəət, hüquq və bu kimi şeylərin istifadəsi ona sahib olmaq iddiası ilə olarsa, onun əleyhinə elm və etibarlı sənəd olmazsa, o şəxsin mülkü sayılır.

M. 2364: Əgər qəsb kimi qeyri-şər'i yolla bir mala yiyələnsə, ya onu istifadəsinə keçirsə, onun ixtiyar və istifadəsinin təsiri yoxdur.

M. 2365: Əgər bir şey kamil şəkildə iki nəfərin ixtiyarında və istifadəsində olarsa, onun mülkiyyəti bərabər şəkildə o iki nəfərə məxsus sayılır.

M. 2366: Əgər iki nəfər onlardan birinin ixtiyarında olan bir mülk haqqında malikiyyət iddiası etsələr, mülk ixtiyarında olan şəxsin sözü, and içməklə birinci sayılır. Əgər digər iddiaçı öz sözünün isbatı üçün sənəd, qəti dəlil, ya iki nəfər adil şahid gətirsə, onun sözü məqbuldur.

M. 2367: Əgər iki nəfər onların hər ikisinin ixtiyarında olan mülkün hamısının maliki olmaq iddiası etsələr, hər biri onun bir yarısını iddia və inkar edirlər. Bu halda hər biri o mülkün yarısına sənəd və qəti dəlil, yaxud iki adil şahid gətirməlidirlər və o biri yarı üçün onun sözü and ilə qəbul olunur. Əgər hər ikisi şahid gətirsə və and içsə, mülk onların arasında bölünür.

M. 2368: Əgər ər-arvad ev avadanlıqları barədə bir-birilə, istər evlilik vaxtı, istərsə də ayrıldıqdan sonra ixtilaf etsələr, öz iddialarını

isbat etmək üçün mötəbər dəlilə malik olmadıqda, kişiyyə aid olan paltar və avadanlıqlar ərə, qadına aid olan paltar və avadanlıqlar isə arvada məxsus olur. Həm kişi, həm də qadın tərəfindən istifadə olunan şeylər onların arasında müştərəkdir. Ancaq kişi və qadına aid olmasına baxmayaraq, bütün avadanlıqlar onlardan birinin ixtiyarında olarsa, ona məxsus sayılır. Avadanlıq və alətlər ixtiyarında olmayan şəxs isə, əgər nəyisə iddia etsə, gərək isbat etsin, ya iki adil şahid gətirsin.

ŞİRKƏT HÖKMLƏRİ

Şirkət mallarda şərik olmaqdır. Bu, iki malın bir-birilə qarışmasıyla əmələ gəlir və siğəyə ehtiyac yoxdur. Əgər hər iki tərəf maldan istifadə edə bilmək istəsələr, bu, bircə icazəylə mümkün olur. Əgər siğə oxusalar və məqsədləri şirkət əqdi olsa, qarışdırmaq lazım deyil. Məsələnin geniş izahını “Fihuş-şirkəh” kitabında qeyd etmişik.

M. 2369: Alimlər arasında məşhur nəzərə əsasən, əgər bir neçə nəfər öz işlərindən aldıkları muzzda bir-birlərilə şirkət etmək istəsələr, məsələn dəlləklər, nə qədər muzz alsalar birlikdə bölmələrini razılaşsalar, onların şirkəti düzgün deyil. Lakin bu hökmün mütləqliyi işkallıdır və bu gün “mühəndislərin şirkəti”, “ovçuların şirkəti” və sair adlı şirkətlərin maneəsi yoxdur.

M. 2370: Əgər iki nəfər bir-birilə şərik olsalar, belə ki, hər hansı biri öz hesabına müəyyən bir mal alıb qiymətini özü verməli ola, amma ondan istifadə etməkdə bir-birilə şərik olsalar, bu şəriklik düzgün deyil. Amma əgər onların hər biri digərini, malı onun üçün nisyə almağa vəkil etsə, sonra hər bir şərik malı özü və şəriki üçün alsə və qiymətini hər ikisi verməli olsa, şirkət düzgündür.

M. 2371: Şirkət əqdi vasitəsilə bir-birilə şərik olan kəslər mükəlləf və aqil olub qəsd və ixtiyar üzündən şəriklik etməlidirlər. Həmçinin gərək öz malından istifadə edə bilsinlər. Buna əsasən, öz malını boş və əbəs yerlərdə məsrəf edən səfih adam şəriklik etsə, şər'i hakim ona öz mallarından istifadə etməyi qadağan etməsə də, düzgün deyil. Şər'i

hakimin, ona öz mallarından istifadə etməyi qadağan etdiyi müflisləşmiş şəxs tərəfindən bağlanan şəriklik əqdi də düzgün deyil.

M. 2372: Əgər şəriklik əqdində, işləyən, yaxud o biri şərikdən daha çox işləyən şəxsin daha çox mənfəət aparmasını, yaxud işləməyən və ya az işləyən şəxsin artıq mənfəət aparmasını şərt etsələr, əqd və şərt düzgündür.

M. 2373: Əgər bütün istifadəni bir nəfərin aparmasını qərara alsalar, düzgün deyil. Amma əgər məsələn, şərikin malik olduğu qazancın müəyyən qədərini başqasına verməyi və həmçinin bütün zərəri öz malından ödəməyi qərara alsalar, şəriklik və şərt–hər ikisi düzgündür.

M. 2374: Əgər şəriklərdən birinin daha çox mənfəət aparmasını şərt etməsələr, bu halda onların sərmayələri eyni olsa, mənfəət və zərəri də eyni aparmalıdırlar; amma əgər sərmayələri eyni olmasa, mənfəət və zərəri də sərmayəyə uyğun bölməlidirlər. Məsələn, iki nəfər şəriklik etsə və onlardan birinin sərmayəsi digərindən ikiqat artıq olsa, onun mənfəət və zərərdən olan payı o birisindən ikiqat artıqdır–istər hər ikisi eyni qədər işləsinlər, istərsə də biri az işləsin, ya ümumiyyətlə işləməsin. Amma əgər çox işləyənin çox qazanc götürməsinə şərt etsələr, belə deyil.

M. 2375: Əgər şəriklik əqdində hər ikisinin birlikdə alış-veriş etməsini, yaxud hər birinin təklikdə, yaxud onlardan təkcə birinin müamilə etməsini şərt etsələr, qərarlarına əməl etməlidirlər.

M. 2376: Əgər onlardan hansının sərmayə ilə alver etməsini müəyyənləşdirməsələr, heç biri digərinin icazəsi olmadan o sərmayə ilə müamilə edə bilməz.

M. 2377: Müştərək sərmayə ixtiyarında olan şərik, şəriklik qərarlarına əməl etməlidir. Məsələn, əgər onunla nisyə almasını, yaxud nağd satmasını, yaxud malları xüsusi yerdən almasını qərara alsalar, gərək həmin qərara uyğun əməl etsin. Əgər onunla qərar qoymasalar, şərikliyə zərər vurmayan alver və normal qaydada müamilə etməlidir. Buna əsasən, əgər misal üçün, malın nağd satılması, yaxud müştərək malı səfərdə özü ilə aparmaması adət olsa, elə o cür əməl etməlidir. Əgər nisyə verməsi, yaxud malı səfərə aparması adət olsa, elə əməl edə bilər.

M. 2378: Müştərək sərmayə ilə müamilə edən şərik, onunla bağlanan qərarın əksinə olaraq alver etsə və şərikliyə xəsarət dəysə, zamindir. Amma əgər sonra, bağlanmış müqaviləyə uyğun müamilə

etsə, düzgündür. Həmçinin əgər onunla qərar bağlamamış olsalar və adətin əksinə müamilə etsə, zamindir. Amma əgər sonradan adətə uyğun müamilə etsə, müamiləsi düzgündür.

M. 2379: Müştərək sərmayə ilə müamilə edən şərik ifrat etməsə və sərmayəni saxlamaqda səhlənkarlığa yol verməsə, təsadüfən onun bir qismi, yaxud hamısı tələf olsa, zamin deyil.

M. 2380: Müştərək sərmayə ilə müamilə edən şərik əgər “sərmayə tələf olmuşdur” desə və şər`i hakimin yanında and içsə, sözü qəbul olunmalıdır.

M. 2381: Əgər bütün şəriklər, bir-birinə malda istifadə etməyə dair verdikləri icazədən dönsələr, heç biri müştərək maldan istifadə edə bilməz. Əgər onların biri öz icazəsindən dönsə, sair şəriklərin istifadə haqqı yoxdur, amma icazəsindən dönmüş şəxs müştərək maldan istifadə edə bilər.

M. 2382: Şirkətin lazım əqd olması nəzərə çarpır. Buna əsasən, əgər şəriklərin bəzisi şərikliyi, təyin olunmuş müddətdən qabaq pozmaq istəsələr, təyin olunmuş vaxt çatmayınca poza bilməzlər.

M. 2383: Əgər şəriklərdən biri ölsə, yaxud dəli, huşsuz və ya səfih olsa, şirkətin bərqərar olduğu və pozulmadığı vaxtacan sərmayə şirkətin ixtiyarındadır və onunla şəriklərin azad malı kimi rəftar etmək olmaz, özünəməxsus qaydalara əməl edilməlidir.

M. 2384: Əgər şərik özü üçün bir şeyi nişyə alsə, o malın zərər və mənfəəti onun özünüküdür. Amma şirkət üçün alsə və şəriki də “o müamiləyə razıyam” desə, o malın mənfəət və zərəri hər ikisinindir.

M. 2385: Əgər müştərək sərmayə ilə müəyyən müamilə edib sonradan şərikliyin batıl olduğunu başa düşsələr, bu halda şəriklik, bəzən müəyyən şəxslər arasında, cəhətləri proqnozlaşdırılmadan yaradılan adi şəriklik olsa, şərikliyin düzgün olmamasını bilərək bir-birinin malından istifadə etməyə razı olmuşlarsa, müamilə düzgündür. O müamilədən nə əldə olunsə, onların hamısındır. Əgər belə olmasə, əvvəldə digərlərinin istifadəsinə razı olmayan şəxslər “o müamiləyə razıyıq” desələr, müamilə düzgün, əks təqdirdə isə, batildir. İstənilən halda onların içindən şirkət üçün işləyən şəxs, işi təmənnəsiz yerinə yetirməmişsə, öz işinin muzdunu, adətə uyğun qədər, digər şəriklərdən ala bilər. Amma əgər şirkətin xüsusi qaydaları varsa və bu ehtimallar orada proqnozlaşdırılmışsa, müqaviləyə və proqnoza uyğun əməl edilməlidir.

MÜZARİBƏ HÖKMLƏRİ

Müzaribə “müzarib” (maya qoyan) və “amil” (o maya ilə iş görən) arasında ümumi gəlirin əsasında bağlanan müqaviləyə deyilir. Müzaribə hökmlərinin təfsilatını “Fiqhul-muzarəbə” kitabında ətraflı şəkildə bəyan etmişik.

M. 2386: Müzaribə müqaviləsində ərəbcə siğə oxumaq şərt deyil. Belə ki, mayanın sahibi hər hansı bir sözlə öz məqsədini başa salsın və amil də qəbul etsə, müzaribə müqaviləsi bağlanır.

M. 2387: Müzaribə edən tərəflərin həddi-bülüğa çatmış, ağıllı və ixtiyar sahibi olmaları şərtidir və bundan əlavə, gərək maya qoyanın öz malından istifadə hüququ olsun və amil o sərmayə ilə iş görə bilsin.

M. 2388: Müzaribənin sərmayəsi nağd, borc, ya mənfəət şəklində ola bilər. Onun gəlirində hər birinin səhmi məcmu formada müəyyən edilməlidir. Əgər hər şəxsin səhmi qeyri-müəyyən olsa, müzaribə düzgün deyil.

M. 2389: Müzaribənin sərmayəsinin qızıl və gümüş sikkə olması lazım deyil, müzaribə əsginaz pulla, ya başqa kağızlarla da düzgündür.

M. 2390: Müzaribə müddətli olarsa, onun əqdi, lazim əqddir, əgər müddətli olmasa, caiz olması nəzərə çarpır. Amma əgər müəyyən müddətə qədər müzaribənin pozulmamasını şərt etsələr, gərək şərtə əməl etsinlər. Lazim əqd dedikdə iki tərəfin razılığı olmadan pozulması yolverilməz olan əqd nəzərdə tutulur. Caiz əqd isə bunun əksinədir.

M. 2391: Müzaribə əqdi amil öldükdə pozulur. Lakin malikin ölümü ilə pozulmur və təyin edilmiş müddətin axırına qədər sabitdir.

M. 2392: Əgər bir şəxs başqasına bir miqdar pul versə ki, o pulla bir malı alsın və öz aralarında bölünsün, bu müzaribə deyil və alınmış mal pul sahibinə məxsusdur. Bu işi görən şəxs isə yalnız öz işinə görə adət olan muzdu almalıdır.

M. 2393: Müzaribənin mənfəəti müqavilə tərəfləri arasında bölünür. Amma əgər müzaribədə üçüncü şəxsin sərmayə və işdə şərik olmadan, mənfəətdə şərik olmasını, yaxud iki tərəfin, ya onlardan birinin öz malından ona bir şey bağışlamasını şərt etsələr, eybi yoxdur.

M. 2394: Əgər amil səhlənkərlilik etməsə və ziyana düşsə, ziyan onun deyil, sərmayə sahibinin öhdəsinə düşür. Amma əgər müzaribədə şərt etsələr ki, ziyan hər ikisinə, yaxud təkə amilə dəyir, şərt düzgündür və gərək ona uyğun əməl etsinlər.

M. 2395: Əgər amil sərmayə qoyan şəxslə şərt etsə ki, müddətin axırına qədər, hər ay müəyyən məbləği hesab əsasında ona versin, müddətin axırında isə qazancı təyin edərək, onun qalanını hesablaşsınlar və ya bir-biri ilə razılaşsınlar, müzaribə düzgündür.

M. 2396: Şirkətlərin, ya bankların sərmayə qoyanın sabit mənfəəti olaraq ödədiyi və bəzən də işə başlamazdan əvvəl ödədikləri məbləğ, müzaribə kimi düzgün deyildir. Ancaq sərmayə qoyanın mənfəətdəki səhminin o qədər, ya daha artıq olacağını bilsələr, yaxud sərmayə qoyan şərt etsə ki, əgər səhmi o miqdardan az olsa, bank onun əvəzini özünün başqa malından ödəsin, habelə əgər hesab əsasında bir məbləği ödəsə ki, axırda bir-biri ilə razılaşsınlar, bu halda maneəsi yoxdur.

M. 2397: Sərmayə sahibi və sənət sahibi arasında müqavilə bağlasalar ki, amil sərmayəni sənətdə işlətsin və onun mənfəətini aralarında bölünsün, bu halda müzaribə kimi düzgündür. Habelə maşın sahibi ilə sürücü, yaxud iş avadanlığı ilə işçi arasında bağlanan müqavilə müzaribə kimi düzgündür.

M. 2398: Əgər sərmayəni başqa şəhərə aparmaq adət olmasa, amil sərmayə sahibindən icazə almadan onu başqa şəhərə apara bilməz. Əgər ondan icazəsiz başqa şəhərə aparsa və bu səbəbdən sərmayəyə ziyan dəysə, ziyana zamindir. Amma əgər sərmayə qoyan icazə versə, amil də sərmayəni qorumaqda səhlənkərlilik etməsə, zərəre zamin deyil.

M. 2399: Amilin sərmayəni başqa şəhərə aparmaq hüququ olan hallarda, daşınma, anbar və dəllallıq kimi işlərin və özünün səfər xərcini müzaribə hesabında nəzərə ala bilər.

M. 2400: Bir sərmayə qoyan şərikli şəkildə işləyən bir neçə amillə bir malda müzaribə edə bilər: istər onların qazanc səhmi bərabər olsun, ya yox və işdə bərabər olsunlar, ya ayrı. Habelə bir neçə sərmayə qoyan bir amillə müzaribə edə bilərlər.

M. 2401: Əgər amil bir neçə sərmayə qoyanın sərmayəsini müştərək şəkildə öhdəsinə götürsə, ticarət xərclərini mayadan götürə bilər. Amma sərmayələrin fərqli olduğu halda isə ticarət xərclərini, mənfəətin sərmayəyə nisbətən bölündüyü qaydada bölünməlidir.

M. 2402: Müzaribə müqaviləsi mütləq və şərtsiz olarsa, amil adəti şəkildə məsləhət bildiyi şəkildə ticarət edə bilər.

M. 2403: Əgər sərmayənin, ya mənfəətin və ya ziyanın miqdarında sərmayə qoyan və amil arasında ixtilaf çıxsasa və sənəd olmasa, amilin dediyi qəbuldur. Amma əgər amilin əldə edilən mənfəətdən olan səhminin miqdarında ixtilaf olarsa və arada heç bir dəlil, ya sənəd olmasa, sərmayə qoyanın dediyi qəbuldur.

M. 2404: Ata və ata tərəfdən olan baba uşağın xeyrinə olduğu halda, onun malı ilə müzaribə edə bilərlər. Habelə uşağın vəsi və şər'i hakim kimi şər'i qəyyumu xeyir və əmanətə tam riayət etməklə uşağın malını müzaribəyə verə bilərlər.

SÜLH (RAZILAŞMA) HÖKMLƏRİ

Sülh odur ki, insan başqası ilə razılaşsın ki, hər hansı bir əvəzə qarşılıq olaraq, malının, yaxud onun mənfəətinin bir miqdarını onun mülkü etsin; yaxud bir şeyə qarşılıq olaraq, tələbindən, ya haqqından keçsin; həmin şey sükut etmək və şikayət etməmək olsa belə.

M. 2405: Bir şeyi bir-biri ilə sülh edən iki nəfər gərək həddi-bülüğa çatmış və aqıl olsunlar, kimsə onları məcbur etməsin, sülh qəsdı etsinlər, şər`i hakim öz mallarından istifadəni onlara qadağan etməsin və səfih də olmasınlar; şər`i hakim onlara qadağan etməsə də.

M. 2406: Sülh siğəsinin ərəbcə oxunması lazım deyil. Bir-birilə sülh və razılıq etmələrini başa salan hər hansı bir sözlə olsa, düzgündür.

M. 2407: Əgər bir kəs öz qoyunlarını, məsələn bir il saxlayaraq südündən istifadə edib bir qədər yağ versin deyə, çobana versə, bu halda qoyunların südünü çobanın zəhmətləri və o yağın müqabilində sülh etsə, düzgündür. Həmçinin əgər qoyunları bir il müddətində çobana, südündən istifadə edib əvəzində bir qədər yağ versin deyə icarəyə versə, müəyyən miqdarda yağ onun boynunda olsa və qoyunun öz südündən alınması təyin edilməsə, eybi yoxdur. Amma əgər qoyunun öz südüylə şərtlənsə, işkallıdır.

M. 2408: Əgər bir kəs öz tələbini və ya haqqını başqasıyla sülh etmək istəsə, onun qəbul etdiyi halda düzgündür.

M. 2409: Əgər insan öz borcunun miqdarını bilsə, amma borc sahibi bilməsə, bu halda borc sahibi öz borcunu olduğu miqdardan aza sülh etsə,

məsələn, onda 50 tümən pulu olsa və öz borcunu 10 tümənə sülh etsə, qalan artıq miqdar borclu şəxsə halal deyil. Amma əgər borcunun miqdarını ona deyib razı salsın, yaxud əgər öz borcunun miqdarını bilmiş olsaydı, yenə də həmin miqdarla sülh edəcəkdir, halaldır.

M. 2410: Əgər bir cinsdən olan iki şeyi bir-birinə sülh etmək istəsələr, eybi yoxdur; istər çəkiləri eyni olsun, istərsə də birinin çəkisi digərindən artıq.

M. 2411: Əgər iki nəfərin bir nəfərdə, yaxud iki nəfərin başqa iki nəfərdə borcu olsa və öz borclarını bir-birlərilə sülh etmək istəsələr, bu halda onların borcu bir cinsdən və çəkiləri də eyni olsa, məsələn hər ikisi 10 kilo buğda alması olsalar, onların sülhü düzgündür. Həmçinin əgər onların borc verdiyi şeyin cinsi bir olmasa, məsələn, biri 10 kilo düyü, digəri isə 12 kilo buğda alması olsa, sülh düzgündür. Hətta əgər onların alacağı bir cinsdən və adətən çəki və ya peymanə ilə müamələ olunan şeydən olsa, onların çəkisi və ya peymanəsi bərabər olmasa da, etdikləri sülh düzgündür.

M. 2412: Əgər bir kəsin başqasında müəyyən müddətdən sonra alacağı borcu olsa, bu halda öz borcunu az miqdarla sülh etsə və məqsədi, verdiyi borcun müəyyən miqdarını bağışlayıb qalanını nağd almaq olsa, eybi yoxdur.

M. 2413: Əgər iki nəfər müəyyən bir şeyi biri-birilə sülh etsələr, qarşılıqlı razılığa əsasən, sülhü poza bilərlər. Həmçinin əgər müamələdə hər ikisi, yaxud biri üçün müamələni pozmaq haqqı qoymuş olsalar, o haqqı olan şəxs sülhü poza bilər.

M. 2414: Nə qədər ki, satıcı və alıcı müamələ məclisindən dağılışmayıblar, müamələni poza bilərlər; həmçinin əgər müştəri bir heyvan alsın, üç günə qədər müamələni pozmaq haqqı var. Hələ əgər nağd aldığı malın pulunu üç gün müddətində verməsə və malı da təhvil almırsa, satıcı müamələni poza bilər. Amma malı sülh edən bir kəsin birinci və ikinci halda sülhü pozmaq haqqı yoxdur. Üçüncü halda isə, əgər sülh olunan malı təhvil almağı gecikdirsə və el arasında onu vermək üçün bir hədd olsa, yaxud sülh, sülh olunan malın nağd verilməsi və təxirə salınmaması kimi qəbul olunsa, “təxir xiyarı” sülhdə də icra olunacaq. “Alverin hökmləri”ndə deyilən qalan xiyarlarda da sülhü pozmaq olar. Çəbn xiyarında sülhü pozmaq isə işkalsız deyil.

M. 2415: Əgər bir kəsin sülhlə aldığı şey eyibli çıxsə, o eyib müamilədən qabaq vardısa və o bilmirdisə, sülhü poza bilər, amma sağlam və eyiblinin qiyməti fərqini ala bilməz.

M. 2416: Əgər bir kəs öz malını başqası ilə sülh etsə və onunla, “öləndən sonra varisim olmasa, səninlə sülh etdiyim şeyi vəqf etməlisən” deyə şərt etsə və o da şərti qəbul etsə, şərtə əməl etməlidir.

M. 2417: Əgər qadın öz mehriyyəsini, ərinin başqa bir arvad almamasına qarşılıq olaraq sülh etsə və əri də qəbul etsə, qadın mehriyyəni almamalı və ər də başqa bir qadınla evlənməməlidir. Lakin bir-birinin razılığı ilə sülhü pozsalar, belə deyil.

İCARƏ HÖKMLƏRİ

İcarə iki növdür: əşya icarəsi və insan icarəsi. Birinci icarəyə görə, icarə götürən şəxs müəyyən müddət ərzində icarəyə götürülən şeyin mənfəətlərinə (istifadəsinə), icarə verən şəxs isə icarə haqqına malik olur. Bir şeyi icarəyə verən (mucir) və icarəyə alan (müstəcir) şəxslər mükəlləf və aqıl olmalı, öz ixtiyarı ilə icarəni yerinə yetirməlidirlər. Həmçinin gərək öz mallarından istifadə etmək haqları da olsun. Buna əsasən, öz malını əbəs, lazımsız yerlərə məsrəf edən səfih, şər'i hakim ona qadağan etməsə də, bir şeyi icarə edərsə, yaxud icarəyə verərsə, düzgün deyil.

M. 2418: İnsan başqasının tərəfindən vəkil olub onun malını icarəyə verə bilər.

M. 2419: Əgər uşağın vəlisi, yaxud qəyyumu onun malını icarəyə versə, yaxud onun özünü başqasına əcir etsə, eybi yoxdur. Əgər onun həddi-bülüğa çatdığı zamandan bir qədər sonranı da icarə müddətinin bir hissəsi etsə, uşaq həddi-bülüğa çatandan sonra icarənin qalan hissəsini poza bilər. Amma əgər uşağın həddi-bülüğa çatması zamanından bir qədər sonranı icarə müddətinin bir hissəsi etməsəydi, onun (uşağın) xeyrinin ziddinə olarsa, bu halda icarəni poza bilməz.

M. 2420: Qəyyumu olmayan səğir uşaq özü icarə olunmaq istəsə, müctəhidin icazəsilə onu əcir etmək olar. Müctəhid tapmaq imkanı olmayan şəxs bir nəfər adil mömindən icazə alıb onu əcir edə bilər; bu şərtlə ki, həddi-bülüğa çatmayan uşağı əcir etmək onun xeyrinə olsun

və hətta vacib ehtiyata əsasən, elə olmalıdır ki, onu tərk etmək həddi-bülüğa çatmayan uşaq üçün məfsədəli olsun.

M. 2421: İcarə verən və icarəni qəbul edənlərin icarə siğəsini ərəbcə oxumaları lazım deyil. Əgər malın maliki bir kəsə “öz mülkümü sənə icarə verdim” və o da “qəbul etdim” desə, icarə düzgündür. Həmçinin əgər bir söz danışmasalar, amma malın sahibi mülkü icarə vermək qəsdilə onu icarə götürənə həvalə etsə, o da icarə etmək məqsədilə alsə, icarə düzgündür.

M. 2422: Əgər insan icarə siğəsi oxumadan müəyyən işi yerinə yetirmək üçün əcir olunmaq istəsə, müamilənin qarşı tərəfinin razılığı ilə o işə başlasa, icarə düzgündür.

M. 2423: Danışa bilməyən şəxs işarə ilə mülkünü icarə verməyi, yaxud icarəni qəbul etməyi başa salsə, düzgündür.

M. 2424: Əgər bir kəs ev və ya mağazanı icarə edəndə, mülkün sahibi onunla təkcə özünün istifadə etməsini şərt etsə, yaxud onun sözlərindən bu anlaşılarsa, icarə edən şəxs onu başqasına icarəyə verə bilməz. Amma əgər şərt etməsə və yaxud onun sözlərindən bu anlaşılmasa, onu başqasına icarəyə verə bilər. Lakin icarə etdiyi qiymətdən artıq qiymətə icarəyə vermək istəsə, gərək onda müəyyən təmir və ağırtma işləri görsün, yaxud icarə etdiyi maldan qeyrisinə icarəyə versin, məsələn, pulla icarə etmişsə, buğdayla, yaxud başqa şeylə icarəyə versin.

M. 2425: Əgər ev və ya mağazanı, məsələn birillik yüz tükənə icarə etsə və onun yarısından özü istifadə etsə, mülk sahibinin, təkcə onun özünün istifadə etməsini şərt etmədiyi və sözlərindən də belə anlaşılmadığı təqdirdə, o biri yarısını yüz tükənə icarəyə verə bilər. Amma o biri yarısını icarə etdiyi qiymətdən artığına, məsələn yüz iyirmi tükənə icarəyə vermək istəsə, onda təmir kimi bir iş görməli, yaxud icarə etdiyi cinsdən qeyrisinə qarşılıq olaraq icarəyə verməlidir.

M. 2426: Əgər bir şəxs ev, mağaza və otaqdan başqa bir şeyi, məsələn, torpaq sahəsini, gəmini, minik maşını, yaxud avtobusu icarə etsə və onun sahibi təkcə özünün istifadə etməsini şərt etməsə və sözlərindən də belə anlaşılmasa, bu halda onu başqasına, icarə etdiyi qiymətdən artığına icarəyə verə bilər.

M. 2427: “Şəxslərin icarəsi”ndə icarə edənə “müstəcir”, icarə olunana “əcir” və qarşılığında verilən (pula və ya) mala isə “ücrət” deyilir. Əgər əcir belə bir şərt qoysa ki, yalnız onun özü üçün işləsin,

onu başqasına icarəyə vermək olmaz. Əgər belə bir şərt etməsə, icarədən də onun yalnız insanın özü üçün işləməsi anlaşılmasa, onu təyin etdiyi ücret qarşılığında icarə versə, çox almamalıdır. Əgər başqa şey qarşılığında icarə versə, daha çox ala bilər.

M. 2428: Əgər insan bir işi görməyə, məsələn paltar tikməyə əcir olubsa, bu iş üçün başqasını daha az xərclə əcir tuta bilməz. Lakin əgər işin bir miqdarını özü görsə, məsələn parçanı özü aparsa, bunu edə bilər. Parçanı digərinə təhvil verməkdə isə parça sahibindən icazə almalıdır.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALIN ŞƏRTLƏRİ

M. 2429: İcarəyə verilən malın bir neçə şərti var:

1-Müəyyən olunsun; Buna əsasən, əgər “öz evlərimdən birini icarəyə verdim” desə, düzgün deyil.

2-İcarə alan şəxs onu görsün, yaxud icarəyə verən şəxs onun xüsusiyyətlərini bəyan etsin ki, tamamilə məlum olsun;

3-Onun təhvil verilməsi mümkün olsun; Buna əsasən, qaçmış atı icarə vermək batildir.

4-O mal istifadə etməklə aradan getməsin; Buna əsasən, çörək, meyvə və sair yeyinti məhsulları kimi istifadə olunmaqla aradan gedən şeyləri icarəyə vermək düzgün deyil.

5-Maldan icarə verildiyi istiqamətdə istifadə etmək mümkün olsun; Buna əsasən, yağış suyunun kifayət etmədiyi və çay, yaxud kanal suyula suvarılmayan torpağın əkinçilik üçün icarəyə verilməsi düzgün deyil.

6-İcarəyə verilən şey şəxsin öz malı olsun; əgər başqasının malını icarəyə versə, sahibinin razılıq verdiyi halda düzgün olar.

M. 2430: Mülkü müştərək surətdə icarəyə vermək olar; istər icarəyə verən müştərək hissəyə sahib olsun və onu icarəyə vermək istəsin, istərsə də bütün mülkün sahibi olsun və ikidə biri, yaxud üçdə biri kimi hissəsini müştərək olaraq icarəyə versin. Əlbəttə, birinci halda mülkü öz şərikinin icazəsilə icarə götürənə təhvil verməlidir.

M. 2431: Ağacın, meyvələrindən istifadə olunsun deyər icarəyə verilməsinin eybi yoxdur.

M. 2432: Qadın, öz südündən istifadə olunmaq üçün əcir oluna bilər və öz ərindən icazə alması lazım deyil. Lakin süd vermək

vasitəsilə ərinin haqqı aradan gedərsə, onun icazəsi olmadan əcir oluna bilməz.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALDAN İSTİFADƏNİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2433: İcarəyə verilən malın istifadəsinin dörd şərti vardır:

1-Halal olsun; Buna əsasən, mağazanı şərab satmaq, yaxud saxlamaq və ya heyvanı şərab daşımaq üçün icarəyə vermək batildir.

2-O istifadə üçün pul vermək camaatın nəzərində boş və mənasız olmasın;

3-Əgər icarəyə verilən şeydən bir neçə sahədə istifadə etmək mümkün olsa, icarəyə alan şəxsin edəcəyi istifadəni müəyyən etməlidir. Məsələn, həm minik, həm də yük daşımaq üçün istifadə olunan heyvanı icarəyə versə, icarə vaxtı icarəyə götürənin minik kimi, yaxud yük daşımından, yaxud da bütün faydalarından istifadə edəcəyini müəyyən etməlidir.

4-İstifadənin müddəti müəyyən olunmalıdır; belə ki, əvvəli və sonu məlum olsun. Əgər insan icarəsində müddət məlum olmasa, lakin işi müəyyən etsələr, məsələn, dərzi ilə müəyyən bir paltar xüsusi formada tikməsinə qərarlaşdırsalar, kifayətdir.

M. 2434: Əgər icarə müddətinin əvvəlini təyin etməsələr, onun əvvəli icarə edilən vaxtdandır.

M. 2435: Əgər bir evi, məsələn, bir illik icarəyə verib əvvəlini siğə oxunandan bir ay sonra qərara alsalar, hətta siğə oxunan vaxt ev başqasının icarəsində olsa da, icarə düzgündür.

M. 2436: Əgər icarə müddətini təyin etməyib, “nə vaxt evdə otursan, icarə haqqı aya 10 min tükündür” desələr, icarə düzgün deyil.

M. 2437: Əgər icarə edənə, “evi bir ayı 10 min tükənə sənə icarə verirəm, qalanı da həmin qiymətə” desələr, birinci ayın icarəsi düzgündür. Amma əgər “hər ay 10 min tükən” desə və onun əvvəlini və axırını müəyyənləşdirməsə, hətta birinci ayınkı da batildir. Lakin elin adətində və müəyyən səbəblərə görə onun əvvəli və sonu bilinsə, düzgündür.

M. 2438: Müsafir və ziyarətçilərin mənzil etdikləri və nə qədər qalacaqları məlum olmayan otağa, icarə hökmünün şamil olmaması nəzərə çarpır, lakin ondan istifadə düzgündür. Buna əsasən, məsələn, gecəsi min tükən verməyi qərara alsalar, otağın sahibi də razı olsa, o

otaqdan istifadə etməyin eybi yoxdur. Ev sahibi istədiyi vaxt onları çıxara bilər.

İCARƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 2439: Hər hansı bir mülkü icarə götürən şəxs, icarə müddəti bitdikdən sonra oranı boşaldıb sahibinə təhvil verməli, yaxud razılığını almalıdır.

M. 2440: İcarə götürən şəxsin icarə haqqı olaraq verdiyi mal məlum olmalıdır. Buna əsasən, əgər buğda kimi çəki ilə alver edilən şeylərdən olsa, çəkisi, ədədlə ölçülən şeylərdən olsa, sayı müəyyən olunmalıdır. Əgər heyvan kimi bir şey olsa, icarə verən onu görməli, yaxud icarə götürən onun xüsusiyyətlərini söyləməlidir.

M. 2441: Əgər müəyyən torpaq sahəsini buğda, ya arpa əkmək üçün icarəyə verib icarə haqqını da həmin torpağın buğda, ya arpasından etsələr, icarə düzgün deyil. Lakin icarə haqqı müəyyən miqdarın onun boynunda olması olsa, həmin torpağın məhsuluyla şərtlənməsə və icarə götürən həmin torpağın məhsulundan versə, eybi yoxdur.

M. 2442: Bir şeyi icarəyə verən şəxsin, nə qədər ki, onu təhvil verməyib, icarə haqqını tələb etməyə haqqı yoxdur. Həmçinin əgər müəyyən işi yerinə yetirmək üçün əcir olubsa, o işi yerinə yetirməzdən qabaq muzdunu tələb etməyə haqqı yoxdur. Lakin işdən qabaq icarə haqqını almaq adət olsa, yaxud həcc üçün əcir olan şəxs kimi, icarə müqaviləsində belə razılaşıbsalar, eybi yoxdur.

M. 2443: Əgər icarə verdiyi şeyi təhvil versə, icarə alan təhvil almasa və ya təhvil alıb icarə müddətinin axırına kimi ondan istifadə etməsə də, onun icarə haqqını verməlidir.

M. 2444: Əgər insan müəyyən bir gündə hər hansı bir işi görmək üçün əcir olunsay və o gün həmin işi yerinə yetirmək üçün hazır olsa, onu əcir edən şəxs o işi həmin şəxsə tapşırırsa da, haqqını verməlidir. Məsələn, bir dərzini müəyyən bir gündə paltar tikmək üçün əcir etsə və dərzisi də həmin gün işə hazır olsa, parçanı tikmək üçün ona verməsə də, haqqını verməlidir—istər dərzisi bekar olsun, istərsə də özü, ya başqası üçün işləsin.

M. 2445: İcarə müddətinin vaxtı qurtarandan sonra icarənin batıl olduğu məlum olarsa, mal təhvidə, yaxud icarə götürənin istifadəsində olsa, icarə götürən şəxs onun camaat arasındakı dəyərini uyğun

haqqını mülk sahibinə verməlidir. Məsələn, əgər evi birillik 100 min tümənə icarə götürsə və sonra icarənin batıl olduğu məlum olsa, bu halda, evin icarəsi adətən 50 min tümən olarsa, 50 min tüməni verməlidir; əgər 200 min tümən olarsa, 200 min tüməni verməlidir. Həmçinin, icarə müddətindən bir qədər keçdikdən sonra icarənin batıl olduğu məlum olsa, o müddətin icarəsini adəti qiymətlə (hesablayıb) mülk sahibinə verməlidir.

M. 2446: Əgər bir şəxsin icarə etdiyi şey tələf olub aradan getsə, bu halda onun saxlanması səhlənkarlıq etməyib, istifadə etməkdə də həddi keçməyibsə, zamin deyildir. Habelə, misal üçün, dərziyə verilən parça tələf olub aradan getsə, bu halda dərzi həddi keçməyib və onu saxlamaqda da səhlənkarlıq etməyibsə, əvəzini verməməlidir.

M. 2447: Əgər sənətkar düzəltmək, yaxud təmir etmək üçün götürdüyü şeyi xarab etsə, zamindir.

M. 2448: Əgər qəssab heyvanın başını kəsib haram etsə—istər muzd almış olsun, istərsə də pulsuz kəsmiş olsun—qiymətini sahibinə verməlidir.

M. 2449: Əgər bir heyvanı, yaxud yükdaşıma vasitəsini icarəyə verəndə nə qədər yük vurmağı müəyyənləşdirsə, bu halda icarə edən şəxs ondan artıq yükləsə və o heyvan, yaxud yükdaşıma vasitəsi tələf, yaxud eyibli olsa, zamindir. Həmçinin, əgər yükün miqdarını müəyyənləşdirməsə, icarə edən də adətdən artıq yükləyib heyvanı, yaxud yükdaşıma vasitəsini tələf, yaxud eyibli etsə, zamindir. Əgər vasitə aradan getməsə və eyibli də olmasa, artıq miqdarın icarəsi etina olunması olsa, onu verməlidir.

M. 2450: Əgər bir heyvanı, sınıan şeyləri daşımaq üçün icarəyə versə, bu halda həmin heyvan sürüşsə, yaxud hürküb yükü salıb sındırsa, heyvanın sahibi zamin deyil. Amma vurmaq və sair bu kimi səbəblərlə heyvanın yerə yıxılmasına və yükü sındırmasına bais olsa, zamindir.

M. 2451: Bir şeyi icarə alan və icarəyə verən şəxs qarşılıqlı razılıq əsasında müamiləni poza bilərlər. Habelə, icarədə hər ikisinin, yaxud birinin müamiləni pozmaq haqqının olmasını şərt etsələr, müqaviləyə müvafiq olaraq icarəni poza bilərlər.

M. 2452: Əgər icarəyə verən, yaxud icarəyə alan aldanıldığını başa düşsə, bu halda müqavilə bağlayan vaxt aldanıldığını bilməsə, icarəni poza bilər. Amma əgər icarə müqaviləsində, hətta aldanılıqları halda belə, icarəni pozmaq haqları olmayacağını şərt etsələr, icarəni poza bilməzlər.

M. 2453: Müəyyən bir şeyi icarəyə verib təhvil verməzdən qabaq birisi onu qəsb etsə, icarə alan şəxs icarəni poza və icarə verənə verdiyi malı geri ala bilər, yaxud icarəni pozmadan qəsb edənə ixtiyarında olan müddətdəki icarə haqqını adəti qiymətlə ondan ala bilər. Buna əsasən, əgər bir nəqliyyat vasitəsini ayı 10 min tümənə icarəyə alsın və başqası da onu 10 gün müddətinə qəsb etsə, onun 10 günlük adəti icarə qiyməti 15 min tümən olsa, 15 min tüməni qəsb edəndən ala bilər.

M. 2454: Əgər icarə etdiyi şeyi təhvil alandan sonra bir şəxs onu qəsb etsə, icarəni poza bilməz, təkcə o şeyin adəti icarə qiymətini qəsb edəndən ala bilər.

M. 2455: Əgər icarə müddəti bitməzdən qabaq mülkü icarəyə verdiyi şəxsə satsa, icarə pozulmur. İcarə alan şəxs icarə haqqını satıcıya verməlidir; başqasına satsa da, eyni qayda ilədir.

M. 2456: Əgər icarə müddəti başlamazdan qabaq mülk, ümumiyyətlə istifadə oluna bilməyəcəyi, yaxud şərt etdikləri kimi istifadəyə ediləsi olmayan tərzdə xarab olsa, icarə batil olur, icarə edənə mülk sahibinə verdiyi pul da ona qaytarılmalıdır. Hətta əgər azacıq istifadə edə biləcəyi həddə olsa da, icarəni poza bilər.

M. 2457: Əgər müəyyən bir mülkü icarə edib, icarə vaxtından bir müddət keçəndən sonra o mülk ümumiyyətlə istifadə oluna bilməyən, yaxud şərt etdikləri kimi istifadə edilə bilməyən tərzdə xarab olsa, qalan müddətin icarəsi batil olur. Habelə əgər azacıq istifadə edə biləcəyi həddə olsa da, qalan müddətin icarəsini poza bilər.

M. 2458: Əgər məsələn, iki otağı olan bir evi icarəyə versə və bir otağı xarab olsa, bu halda onu dərhal düzəltmə və istifadəsindən heç nə əldən çıxmasa, icarə batil olmur, icarə edən şəxs də icarəni poza bilməz. Amma əgər onun yenidən düzəldilməsi çox uzun çəksə, belə ki, icarə edənə edəcəyi istifadənin bir miqdarı aradan getsə, həmin miqdarın icarəsi batildir və icarə alan şəxs qalan müddətin icarəsini poza bilər.

M. 2459: Əgər icarə verən və ya icarə alan ölsə, icarə batil olmur. Amma əgər ev icarə verənin özününkü olmasa, məsələn, başqası sağ olduğu müddətdə evin mənfəətinin onunkü olmasını vəsiyyəət etsə, bu halda o evi icarəyə versə və icarə müddəti qurtarmazdan qabaq ölsə, öldüyü vaxtdan etibarən icarə batil olur.

M. 2460: Əgər işin sahibi bənnanı, onun üçün fəhlə tutmağa vəkil etsə, bu halda bənnə fəhləyə işin sahibindən aldığı miqdardan az versə, özünə götürdüyü artıq hissə haramdır, onu işin sahibinə verməlidir. Amma əgər evin tikintisini qurtarmaq üçün əcir olsa və özü üçün, şəxsən tikmək, yaxud başqasına vermək ixtiyarı qoysa, əcir olduğu miqdardan azı başqasına versə, aldığı artıq ona halaldır.

M. 2461: Əgər rəngsazla, parçanı lil ilə rəngləməsinə qərara alsalar və o, başqa şeylə rəngləsə, bir şey almağa haqqı yoxdur. Lakin başqa rənglə rəngləmək daha gözəl olsa və lil, parça sahibinin razı qalması üçün münasib olmasa, belə deyil.

M. 2462: Hamıya kifayət vacib olan, məsələn meyitə qüsl vermək, dəfn etmək, kəfənləmək kimi işlər üçün əcir olmaq, ehtiyata görə, batildir. Əlbəttə, onun müstəhəb əməlləri üçün əcir olmaq maneəsizdir. Lakin cəmiyyətdə ehtiyac duyulan və camaata lazım olan, məsələn həkimlik və sənətkarlıq kimi işlərdə əcir olmağın eybi yoxdur.

SƏRQOFLİNİN (ƏLAVƏ MƏBLƏĞ TƏLƏB ETMƏNİN) HÖKMLƏRİ

M. 2463: Sərqoflinin müxtəlif qisimləri var və onların bəzisi halaldır. Buraya aşağıdakılar daxildir:

Birinci: Əgər icarə edən şəxsin icarə olunan yerdə qalması oranın qiymətinin artmasına səbəb olarsa və bu dəlilə görə icarə edən icarə vaxtı bitdikdə icarə verəndən müəyyən miqdarda sərqofli tələb etsə, bu növ sərqofli haramdır.

İkinci: Əgər icarə müddəti bitməzdən öncə icarə verən icarə götürənə qalan müddətdən keçib yeri boşaltması üçün müəyyən miqdarda sərqofli ödəsə, bu, şəriətə uyğun və halaldır.

Üçüncü: Əgər icarəçi icarə olunan yerdən yalnız icarə götürənin istifadə etməsini şərt olaraq qoysa və icarə götürən həmin yeri digərinə icarə vermək üçün icarəçiyə (yerin sahibinə) müəyyən məbləğdə sərqofli versə, bu növ sərqofli icazəli və halaldır.

Dördüncü: Əgər icarə verən icarə götürəndən, məlum yeri ona icarəyə vermək üçün sərqofli olaraq müəyyən məbləğ alsın, sərqoflinin bu qismi şəriətə uyğun və halaldır. Bu, əslində icarə haqqının bir hissəsidir. Eləcə də, əgər icarəyə götürənin digərinə icarəyə vermək hüququ olsa, ondan sərqofli olaraq müəyyən məbləğ alıb o yeri ona

icarəyə verə bilər. Lakin onun öz icarə müddəti bitməmiş olsa və daha çox pula icarəyə vermək istəsə, ehtiyata görə, orada təmir və bu qəbildən olan digər işlər görməlidir.

Beşinci: Əgər icarə verən əqddə şərt qoysa ki, icarə götürən o mülkdə olduğu müddətdə və icarənin davam etməsini istədiyi zaman mülkü ona icarə versin, yaxud icarə müddətini artırıb icarə haqqını çoxaltmasın və onu çıxarmaq haqqı olmasın, bu zaman icarə götürən icarə verəndən, yaxud digər kəsdən öz haqqından keçməsi və mülkü boşaltması üçün müəyyən məbləğ sərəqofli ala bilər.

Altıncı: Bugünkü bazarda sərəqofli almaq ona deyilir ki, icarə edən icarə olunan yerdə istədiyi qədər qalmaq, istədiyi kəsdən pul alıb icarə etdiyi yeri onun ixtiyarına vermək hüququ olsun və yer sahibinin onu çıxarmaq və ya ona mane olmaq haqqı olmasın, yalnız bəzən mülk sahibi şərt edir ki, ikinci və ya üçüncü şəxsə icarə verilməsinə razı olduğu üçün müəyyən məbləğdə pul alsın. Bütün bunlar sözlə deyilən şərt olmasa belə, sərəqofli almaq mənasını daşıyır və müamilə bunun əsasında həyata keçirilir. Sərəqoflinin bu növü də halal və icazəlidir.

M. 2464: Ev, mağaza və s. bu kimi şeyləri sahibindən icarə alan şəxslərin icarə müddəti bitdikdən sonra sahibinin icazəsi olmadan orada qalmaları haramdır və sahibinin razılığı olmadığı təqdirdə dərhal oranı boşaltmalıdırlar. Əgər boşaltmasalar, o yerə və dəyəri mislinə zamindirler. Onların şəriət baxımından heç bir hüququ yoxdur. İstər icarə müddəti uzun olsun, istər qısa; istər onların orada qalması o yerin qiymətinin artmasına səbəb olsun, istər olmasın; istər o yeri boşaltmaq onların ticarətinə ziyan vursun, istər vurmasın.

M. 2465: Əgər bir şəxs icarə müddəti bitmiş birindən o yeri icarəyə götürsə, icarə düzgün deyil və onun orada qalması haram və qəsbdir. Lakin əgər yer sahibinin icazəsilə olsa, eybi yoxdur. Əgər o yerə bir ziyan dəysə, zamindir və nə qədər ki, orada qalır dəyəri mislini yer sahibinə ödəməlidir.

M. 2466: Əgər qəsb edən şəxs, yəni keçmiş icarə edən, yeri icarəyə verdiyi adamdan sərəqofli olaraq bir şey alsın, haramdır. Əgər aldığı tələf etsə, yaxud bir hadisə zamanı tələf olsa, onu verən qarşısında zamindir.

M. 2467: Əgər bir yeri bir müddət üçün icarə etsə və müddət əsnasında onu başqasına icarəyə vermək hüququ olsa və (bu

müddətdə) icarə haqqı qalxsə, o yeri icarəyə gətürdüyü qiymətə icarəyə verə və o kəsdən müəyyən miqdar sərqofli ala bilər. Misal üçün, əgər bir mağazanı onilliyə ayı on tımənə icarə edib və bir müddət keçdikdən sonra icarə haqqı ayı yüz min tımənə qalxıbsə, icarə vermək hüququ olduđu halda o yeri ayı on min tımənə icarəyə verə və tərəflərin razılıđı ilə o kəsdən sərqofli olaraq müəyyən məbləğ ala bilər.

M. 2468: Əgər bir yeri sahibindən icarə alsə və onunla iyirmi il müddətində icarə pulunu qaldırmayacađını, yeri üçüncü şəxsə icarəyə verdiyi halda yer sahibinin onunla da eyni şəkildə davranacađını, üçüncü şəxs də digərinə icarəyə versə, eyni şəkildə davranacađını, yəni icarə haqqını artırmayacađını şərtləşsə, icarə edən yeri başqasına təhvil verib ondan müəyyən məbləğdə sərqofli ala bilər. Bu növ sərqofli halaldır. Eləcə də, müqaviləyə uyđun olaraq ikinci şəxs üçüncüyə, üçüncü də dördüncüyə verib sərqofli ala bilər.

M. 2469: Malik, insandan istədiyi qədər sərqofli alıb yeri ona icarəyə verə bilər. Əgər icarə edənin digərinə icarə vermək hüququ olsa, ondan müəyyən məbləğdə sərqofli alıb mülkü ona icarəyə verə bilər. Bu növ sərqofli maneəsizdir.

CÜALƏ HÖKMLƏRİ

“Cüalə” odur ki, insan onun üçün görülən işin müqabilində müəyyən bir mal verəcəyini qərar qoysun. Məsələn, “kim mənim itiyimi tapsa, ona 100 tümən verəcəyəm” desin. Bu qərarı qoyan şəxs “cail”, işi görən şəxs isə “amil” adlanır. Cüalə ilə, insanın əcir olunması arasındakı fərq budur ki, icarədə siğə oxunandan sonra əcir olunan şəxs əməli yerinə yetirməlidir, onu əcir edən şəxs də muzzdunu ona borclu olur. Amma cüalədə amil işə məşğul olmaya bilər. Və nə qədər ki, əməli yerinə yetirməyib, cail ona borclu deyil.

M. 2470: Cail gərək aqıl və həddi-bülüğa çatmış olsun, qəsd və ixtiyar üzündən qərar qoysun və şər'i cəhətdən öz malından istifadə edə bilsin. Buna əsasən, şər'i hakim qadağan etməsə də, öz malını boş və bihudə yerlərə sərf edən səfih adamın cüaləsi düzgün deyil.

M. 2471: Cailin, onun üçün yerinə yetirilməsini istədiyi iş haram, aqillərin qərəzindən xaric olan faydasız olmamalıdır. Buna əsasən, “kim şərab içsə, yaxud gecə qaranlıq bir yerə getsə, ona 100 tümən verəcəyəm” desə, cüalə düzgün deyil.

M. 2472: Əgər cail vermək istədiyi malı müəyyən etsə, məsələn, “kim mənim atımı tapsa, bu buğda yükünü ona verəcəyəm” desə, o buğdanın hara buğdası, qiymətinin nə qədər olduğunu deməsi lazım deyil. Amma əgər malı müəyyən etməsə, məsələn, “kim mənim atımı tapsa, ona 100 kq. buğda verəcəyəm” desə, onun xüsusiyyətlərini dəqiq şəkildə müəyyənləşdirməlidir.

M. 2473: Əgər cail iş üçün müəyyən bir mizd təyin etməsə, məsələn, “kim mənim uşağımı tapsa, ona pul verəcəyəm” deyib, miqdarını təyin etməsə, bir şəxs o işi yerinə yetirsə, o işin camaat arasında dəyəri qədərini həmin şəxsə verməlidir.

M. 2474: Əgər amil, qərar qoymazdan əvvəl işi görmüş olsa, yaxud qərardan sonra pul götürməmək məqsədilə bu işi görsə, mizd almağa haqqı yoxdur.

M. 2475: Amil işə başlamazdan əvvəl cail və amil cüaləni poza bilərlər.

M. 2476: Amil işə başlayandan sonra cail cüaləni pozmaq istəsə, eybi yoxdur, amma yerinə yetirdiyi qədər işin mizdunu ona verməlidir.

M. 2477: Amil işi yarımçıq qoya bilər. Amma əgər o işi bitirməməsi cailə zərər vursa, onu axıra çatdırmalıdır. Məsələn, əgər bir şəxs “kim mənim gözümlü cərrahiyyə əməliyyatı etsə, filan qədər pul verəcəyəm” desə və cərrah həkim də əməliyyata başlasa, bu halda əməliyyatı tamam etməyəcəyi təqdirdə göz eyibli olacaqsa, onu axıra çatdırmalıdır. Əgər natamam qoysa, cailə heç bir haqqı yoxdur, hətta yaranan eyib və nöqsana da zamindir.

M. 2478: Əgər amil işi yarımçıq qoysa, bu halda o iş, atın tapılması kimi axıra çatdırılmayınca cail üçün faydası olmayan işlərdən olsa, amil heç nə tələb edə bilməz. Həmçinin əgər cail mizdu, işi qurtarmaq üçün qərara alsın, məsələn, “kim mənim paltarımı tiksə, ona 1000 tümən verəcəyəm” desə, amma məqsədi işin nə qədərini yerinə yetirilərsə, o qədərini mizdunu vermək olsa, cail yerinə yetirilən miqdarın mizdunu amilə verməlidir. Amma ehtiyat budur ki, müsaliyə etməklə bir-birlərilə razılaşırlar.

M. 2479: Cüalənin cəhalət, yaxud digər şərtlərin omamasına görə batil olduğu zaman amil şəxs adəti qiymətə, yəni adətən elə iş üçün verilən mizda haqlıdır. Əgər qərara alınmış mizd adəti qiymətlə fərqli olsa, onun artıq qədərində razılaşmalıdırlar. Lakin əgər bir işi təmənnəsiz qəsdlə yerinə yetirmişsə, heç bir şey tələb edə bilməz.

M. 2480: Adətən mütləq surətdə itmiş əşyaların tapılması üçün təyin edilən hədiyyə və mükafatların cüalə olması nəzərə çarpır.

SIĞORTA HÖKMLƏRİ

“Sığorta” sığorta olunanla sığorta agentliyi - təşkilat, şirkət, yaxud da şəxs arasında bağlanan müqavilədir. Bu müqaviləyə əsasən, bir tərəf öhdəçilik götürür ki, digər tərəfin pul ödəməsi qarşılığında bir hadisə zamanı onun qarşılığını versin, yaxud da müəyyən məbləğdə pul ödəsin. Bu müqavilə digər əqdlər kimi hər iki tərəfin razılığı ilə həyata keçirilir. Digər əqdlərdə və eləcə də tərəflərlə bağlı mötəbər sayılan şərtlər burada da mötəbərdir və siğə hər hansı bir dildə oxuna bilər. Sığorta müqaviləsində tərəflərin öhdəlikləri müqavilənin növünə görə fərqlənir.

M. 2481: Sığorta müqaviləsində icab (müqavilənin təqdim edilməsi) və qəbulu hər iki tərəf icra edə bilər. Lakin deyilən bütün qeydlər məlum olmalı və müqavilə onların əsasında bağlanmalıdır.

M. 2482: Sığortada digər əqdlərdə olan ağıl, həddi-bülüğ, ixtiyarı öz əlində olması və s. şərtlərdən başqa aşağıdakı şərtlər də mötəbərdir:

Birinci: Sığorta olunan əşya - şəxs, mağaza, gəmi, avtomobil və ya təyyarə təyin olunmalıdır.

İkinci: Əqdin iki tərəfi - şəxslər, təşkilatlar, şirkətlər, yaxud da dövlət orqanı təyin olunmalıdır.

Üçüncü: Ödəniləcək məbləğ təyin olunmalıdır.

Dördüncü: Ödəniləcək kreditlər və onların zamanı müəyyən olunmalıdır.

Beşinci: Sığortanın başlanacağı zaman və sonu, misal üçün, filan ay, il və s. təyin olunmalıdır.

Altıncı: Qarşılığı ödəniləcək ziyanlar, məsələn, yanğın, su daşqını, oğurluq, ölüm, xəstəlik və s. müəyyən olunmalıdır. Ziyan vuracaq bütün hadisələr haqqında müqavilə bağlamaq olar.

M. 2483: Sığorta əqdi bir neçə şəkildə olur. Biri budur ki, sığorta olunan tərəf deyir: “Mən filan qədər pulu filan qədər ödəmə ilə (hər ay filan qədər almaqla) ödəməyi öhdəmə götürürəm ki, qarşılığında əgər mənim mağazama, məsələn yanğın və ya oğurluq səbəbindən bir ziyan dəysə, dəyən ziyanı ödəyəsən”. Qarşı tərəf də qəbul edir, yaxud deyir: “Mən öhdəmə götürürəm ki, sizin mağazanıza yanğın və oğurluq səbəbindən dəyən ziyanın qarşılığında filan qədər ödəyim”. Öncəki məsələdə deyilən bütün qeydlər məlum olmalı və müqaviləyə salınmalıdır.

M. 2484: Sığorta müqaviləsində dəyən ziyanın miqdarının təyin olunması lazım deyil. Buna əsasən, “əgər nə qədər ziyan dəysə ödəniləcək” deyər qərarlaşsalar, düzgündür. Lakin hər iki tərəfin götürdüyü öhdəlik ürfə (el arasındakı qaydalara) görə müəyyən olunmalıdır.

M. 2485: Əgər bir qrup şərikli sərmayə ilə bir təşkilat açıb qərara gəlsələr ki, hər birinə dəyən ziyanı təşkilat ödəyəcək, eybi yoxdur və müqaviləyə uyğun əməl olunmalıdır. Buna “Qarşılıqlı sığorta” deyilir. Bu halda məlum təşkilat (şirkət) şəriklərin topladığı pulla və öz icazələri ilə ticarət işinə girsə, düzgündür və şəriklərin hər biri müqaviləyə əsasən dəyən ziyandan başqa ticarətdən gələn gəlirdən də pay alacaq.

M. 2486: Sığorta haqqının ödənilməsi borc sayılmadığı üçün sığorta şirkəti sığorta olunanları rəğbətləndirmək məqsədi ilə dəyən ziyandan əlavə müəyyən məbləğ ödəyəcəyini öhdəsinə götürə bilər.

M. 2487: Qeyd olunan şərtlərə riayət olunduqda sığortanın bütün qisimlərinin düzgün olması nəzərə çarpır. Buraya ömür sığortası, ticarət malları sığortası, binalar, gəmilər, təyyarələr, dövlət işçiləri, təşkilat, kənd və ya şəhər əhalisinin sığortası və s. daxildir. Sığorta müstəqil əqddir. Onu “sülh” və s. bir sıra əqdlər kimi də icra etmək olar.

MÜZARİƏ HÖKMLƏRİ

Müzariə, yer sahibinin əkinçi ilə elə bir müqavilə bağlamasıdır ki, ona əsasən müəyyən vaxtacan, əkinçilik edib məhsulu onunla bölsün deyə, yeri əkinçinin ixtiyarında qoyur.

M. 2488: Müzariənin bir neçə şərti var:

1-Yerin, yaxud mənfəətinin sahibi əkinçiyə “torpağı sənə həvalə etdim”, əkinçi də “qəbul etdim” desin, yaxud heç nə danışmadan yer sahibi torpağı müzariə üçün təhvil versin, əkinçi də bu məqsədlə təhvil alsın;

2-Yerin sahibi və əkinçi mükəlləf və aqıl olsunlar, öz qəsd və ixtiyarları üzündən müzariəni yerinə yetirsinlər və şərti hakim öz malından istifadə etməyi onlara qadağan etməsin. Lakin şərti hakimin, öz malından istifadə etməyi qadağan etmədiyi belə səfih insanın müzariəsi düzgün deyil.

3-Torpağın məhsulunun hamısı birinə məxsus olmasın; Buna əsasən, əkinçi və yerin sahibi torpağın bütün məhsulundan pay götürməlidir, məsələn birinci və sonuncu məhsul birinə məxsus olmasın.

4-Hər birinin payı “müşa” şəklində (ümumi məhsuldan) olsun; məsələn, məhsulun yarısı, üçdə biri və s. kimi təyin olunmalıdır. Buna əsasən, əgər yerin bir tərəfinin məhsulunun birinin, başqa tərəfin məhsulunun isə digərinin olmasını qərara alsalar, düzgün deyil. Həmçinin əgər malik “bu yerdə əkinçilik et və nə istəsən mənə ver” desə, düzgün deyil.

5-Yerin əkinçinin ixtiyarında olacağı müddəti müəyyən etsinlər; Bu müddət o qədər olmalıdır ki, məhsulun əldə edilməsi mümkün olsun.

6-Yer əkin üçün yararlı olsun; Əgər onda əkin mümkün olmasa, amma müəyyən işlər gördükdən sonra əkin üçün yararlı olsa, müzariə düzgündür.

7-Əgər adətən bir şey əkilən yerdə olsalar, bu halda adını deməsələr də, həmin əkin nəzərdə tutulur. Əgər bir neçə şey əkilirsə, əkmək istədiyi şeyin növünü müəyyən etməlidir. Amma əgər hər hansı bir adət-ənənə olsa, həmin qaydada əməl olunmalıdır.

8-Yerin sahibi torpağı müəyyən etsin; Buna əsasən, əgər bir-birilə fərqlənən bir neçə yerdə torpaq sahəsi olsa və əkinçiyə “bunların birində əkinək” deyib onu müəyyən etməsə, müzariə batildir.

9-Hər birinin öhdəsində olan xərcləri müəyyən etməlidirlər. Lakin hər birinin çəkməli olduğu xərclər məlum olsa, müəyyən etmələri lazım deyil.

M. 2489: Əgər yerin sahibi əkinçi ilə, məhsulun müəyyən miqdarının ona məxsus olmasını, yerdə qalanları isə aralarında bölməyi qərara alsın, bu halda o miqdar götürüləndən sonra bir şey qalacağını bilsələr, müzariə düzgündür.

M. 2490: Əgər müzariənin müddəti qurtarsa, ancaq məhsul ələ gəlməsə, bu halda torpağın sahibi icarə ilə, yaxud icarəsiz əkinin onun yerində qalmasına razı olsa və əkinçi də razılıq versə, maneəsi yoxdur. Amma əgər yerin sahibi razı olmasa, əkini biçməklə əkinçiyə zərər dəyəcəyi və qalmasıyla torpaq sahibinin zərər görməyəcəyi təqdirdə, torpaq sahibi əkinçini, əkini biçməyə məcbur edə bilməz. Əgər məcbur etsə, zərəri ödəməlidir. Hətta əgər əkinin qalması torpaq sahibinə zərər vurmasa, əkinçi yerin haqqını verməklə onu, əkinin onun torpağında qalmasına məcbur edə bilər.

M. 2491: Əgər müəyyən bir hadisə səbəbindən yerdə əkin mümkün olmasa, məsələn su qurusa, bu halda əgər əkinin müəyyən miqdarı hasil olubsa, hətta yetişməzdən və dən vurmaqdan qabaq heyvana verilə biləcək ot şəklində də olsa, o miqdar qərara uyğun olaraq hər ikisinin malıdır. Qalan hissədə isə müzariə batildir. Əgər əkinçi bir şey əkməsə, bu halda torpaq onun ixtiyarında olmuş, digər tərəfdən də malik ondan istifadə etməmişsə, o müddətin icarəsini adəti qaydada malikə verməlidir.

M. 2492: Əgər malik və əkinçi siğəni oxumuş olsalar, bir-birinin razılığı olmadan müzariəni poza bilməzlər. Həmçinin əgər malik müzariə qəsdilə torpağını bir şəxsə həvalə etsə, o da həmin qəsdlə qəbul etsə, yenə də poza bilməzlər. Amma müzariə siğəsini oxuyan vaxt hər ikisinin və ya onlardan birinin müamələni pozmaq haqqı olmasını şərt etsələr, qoyduqları qərara uyğun olaraq müamələni poza bilirlər.

M. 2493: Əgər müzariə qərarından sonra malik, yaxud əkinçi ölsə, müzariə pozulmur, varisləri onların yerinə keçir. Amma əgər əkinçi ölsə və əvvəlcədən də şəxsən onun əkin əkməsini şərt etsələr, müzariə pozulur. Əgər əkin göyərmişsə, onun payını vərəsələrinə verməlidirlər. Habelə əkinçinin malik olduğu sair hüquqlar da onun vərəsələrinə çatır. Əgər yerin sahibinə zərər toxunmasa, onu, əkinin bitənə qədər həmin torpaqda qalmasına məcbur edə bilirlər.

M. 2494: Əgər əkindən sonra müzariənin batıl olduğunu başa düşsələr, bu halda toxum malikin özünün idisə, əldə olunan məhsul da onundur. Bu zaman əkinçinin mizdunu, çəkdiyi xərcləri, əkinçinin olan və o torpaqda işlədilən maşın, yaxud digər alətlərinin kirayəsini verməlidir. Lakin müzariənin batıl olması bütün məhsulu yer sahibinə vermək cəhətindən olsa, heç bir şeyə zəmin deyil. Əgər toxum əkinçinin imişsə, əkin də onun olur. Bu zaman torpağın icarə haqqını, malikin çəkdiyi xərcləri, onun olan və o torpaqda işlənən maşın, yaxud digər alətlərinin kirayəsini verməlidir. Lakin müzariənin batıl olması bütün məhsulu əkinçiyə vermək cəhətindən olsa, bu halda əkinçi yerin və alətlərin haqqına zəmin deyil.

M. 2495: Əgər toxum əkinçinin olsa və əkindən sonra müzariənin batıl olduğu məlum olsa, bu halda malik və əkinçi mizdla, yaxud mizdsuz əkinin o yerdə qalmasına razı olsalar, eybi yoxdur. Əgər malik razı olmasa, məhsulun yetişməzdən qabaq biçilməsi əkinçiyə zərər vursa və əkinin orada qalması malikə zərər yetirməsə, əkinçini əkini biçməyə məcbur edə bilməz. Əgər məcbur etsə, zərərini ödəməlidir. Hətta əgər əkinin qalması torpaq sahibinə zərər vurmasa, əkinçi yerin haqqını verməklə onu, əkinin onun torpağında qalmasına məcbur edə bilər.

M. 2496: Əgər məhsul yığılandan və müzariə vaxtı bitəndən sonra əkilən şeyin kökləri torpaqda qalıb növbəti ildə yenidən məhsul versə, bu halda malik və əkinçi arasında bağlanan müqavilə əkinin və onun kökünün müştərək olması əsasında olmuşsa, ikinci ilin

məhsulunu da birinci il kimi bölməlidirlər. Lakin əgər müqavilə yalnız əkinin birinci ilinin məhsulunun müştərək olması əsasında olmuşsa, ikinci ilin məhsulu toxum sahibinindir.

M. 2497: Əgər müzariə qərarı ilə eyni zamanda və ya ondan az öncə zəkat vacib olarsa, yer sahibi ilə əkinçinin hər ikisinin payı nisab həddinə çatarsa, hər biri öz payının zəkatını ödəməlidir. Lakin əgər müzariə qərarı zəkatın vacib olmasından sonra olsa, əkinin zəkatı toxum sahibinin öhdəsinə düşür.

M. 2498: Əgər müzariə qərarında yer və əkinin bir tərəfin, toxum və başqa işlərin digər tərəfin öhdəsində olması şərt olunsa, düzgündür.

M. 2499: Müzariə qərarının iki nəfərin arasında olması lazım deyil. Bu, bir neçə nəfərin arasında da ola bilər. Misal üçün, biri yeri, ikincisi əkini, üçüncüsü toxumu, dördüncüsü əkinin digər ləvazimat və işlərini öhdəsinə götürür. Doğrudur bu növ müzariə ehtiyata ziddir. Yaxşısı budur ki, “müsaliyə” (razılaşma) adı altında həyata keçirilsin.

M. 2500: Müzariədə yeri verənin onun sahibi olması zəruri deyil. Əgər icarə və s. vasitələrlə ondan yararlanmaq hüququ olsa, kifayətdir.

MÜSAQAT HÖKMLƏRİ

Əgər özünün olan bir bağın sahibi və ya bağın ixtiyarında olduğu şəxs meyvə ağaclarını, yaxud onun mənfəətlərini müəyyən müddətə qədər becərüb su vermək üçün başqasına bağban olaraq versə və əvəzində məhsul əldə edildikdən sonra bağban müqaviləyə uyğun olaraq onun ümumi meyvəsindən (müşa halda) götürməsi əsasında müamilə etsə, bu müamiləyə müsaqat deyilir.

M. 2501: Bağda müxtəlif meyvə ağacları olduqda hər bir növ üçün özünəməxsus pay təyin edə bilər.

M. 2502: Söyüd və çinar kimi bar verməyən ağaclarda müsaqat müamiləsi düzgün deyil. Amma yarpaqlarından istifadə olunan həna ağacında, yaxud gülündən istifadə olunan ağaclarda eybi yoxdur.

M. 2503: Müsaqat müamiləsində siğə oxunması lazım deyil. Əgər ağacın sahibi onu müsaqat qəsdilə həvalə etsə və işləyən şəxs həmin qəsdilə təhvil alsın, müamilə düzgündür.

M. 2504: Bağın sahibi və ağacları becərməyi öhdəsinə alan şəxs mükəlləf və aqıl olmalıdır, heç kim onları (bu işə) məcbur etməməlidir. Habelə şər'i hakim onlara öz mallarından istifadə etməyi qadağan etməməlidir. Lakin şər'i hakim qadağan etməsə belə, səfih insanın müsaqatı düzgün deyil.

M. 2505: Müsaqatın müddəti məlum olmalıdır. Əgər onun əvvəlini müəyyən edib, axırını da həmin ilin meyvələri yetişən vaxt götürsələr, düzgündür.

M. 2506: Gərək hər birinin payı muşa şəklində, məsələn məhsulun yarısı, üçdə biri və s. kimi olsun. Əgər məsələn meyvənin 100 kilosu malikin, qalanları isə işləyən şəxsin olmasını qərara alsalar, müamilə batildir.

M. 2507: Müsaqat müamiləsinin müqaviləsi meyvənin zahir olmasından qabaq bağlanmalıdır. Buna əsasən, əgər meyvənin zahir olmasından sonra və yetişməsindən qabaq müqavilə bağlasalar, müamilənin düzgünlüyü işkalsız deyil; hətta meyvəni artırmaq, yaxud xəsarətlərdən qorumaq üçün suvarmaq və dərmanlamaq kimi işlərdən görsələr belə.

M. 2508: Yemiş, xiyar və s. bu kimi tərəvəzlərdə müsaqat müamiləsi düzgün deyil.

M. 2509: Yağış suyu, yaxud yerin rütubətindən istifadə edən və suvarılmağa ehtiyacı olmayan ağac, belləmək və gübrə vermək kimi başqa işlərə ehtiyacı olsa, onda müsaqat müamiləsi düzgündür. Amma əgər o işlərin meyvənin artmasında, yaxud yaxşılaşmasında təsiri olmasa, müsaqat müamiləsinin işkalı var.

M. 2510: Müsaqat lazım əqddir. Buna əsasən, müsaqat qərarı bağlayan iki tərəf bir-birinin razılığı ilə müamiləni poza bilirlər. Həmçinin əgər müsaqat siğəsini oxuyan vaxt hər ikisinin, yaxud onlardan birinin müamiləni pozmaq haqqına malik olmasını şərt etsələr, qoyulan qərara müvafiq olaraq müamiləni pozmağın eybi yoxdur. Hətta əgər müamilədə müəyyən bir şərt etsələr və o şərt yerinə yetirilməsə, xeyrinə şərt olunan tərəf müamiləni poza bilər.

M. 2511: Adətən hər il təkrar olunan su yolu düzəltmək, divar çəkmək və motor qoşmaq kimi işlər müqavilədə şərt olunmasa, bağ sahibinin öhdəsinədir. Adətən hər il təkrar olunan ağacların sahmana salınması, artıq otların vurulması və suvarma kimi işlər müqavilədə şərt olunmasa, bağbanın öhdəsinədir.

M. 2512: Əgər malik ölsə, müsaqat müamiləsi pozulmur, vərəsələri onun yerinə keçir.

M. 2513: Ağacları becərmək tapşırılan şəxs ölsə, bu halda əqddə, onları şəxsən özü becərməsi şərt edilməyibsə, danışıqlarından da bu anlaşılmayıbsa, vərəsələri onun yerini tutur. Amma vərəsələrin özləri bu işi görməsələr və başqasını əcir tutmasalar, onları məcbur etmək də mümkün olmasa, şəh'i hakim meyitin malından əcir tutmalı və

məhsulu meyitin vərəsələri ilə malikin arasında bölməlidir. Əgər onun özünün ağacları becərməsini şərt etmiş olsalar, müsaqat batil olur.

M. 2514: Məhsulun göründüyü vaxtdan bağban öz payının sahibi olur. Buna əsasən, əgər ondan sonra və bölgüdən qabaq ölsə, müsaqat, bağbanın şəxsən işləməsinin şərt olduğuna görə batil olsa da, onun payı varisinə çatmalıdır.

M. 2515: Əgər bütün məhsulun malikə məxsus olması şərt olursa, müsaqat batildir, meyvə malikindir və işləyən şəxs mizd tələb edə bilməz. Amma əgər müsaqatın batil olması başqa bir səbəbə görə olsa, malik suvarma və digər işlərin adəti qədərincə mizdunu ağaclara qulluq edənə verməlidir.

M. 2516: Müsaqat müqaviləsində bağbanın birbaşa işləməsi şərt deyil. Bağban görəcəyi işlər üçün fəhlə tuta, yaxud kimsə təmənnəsiz ona kömək edə bilər. Lakin bağbanın birbaşa işləməsi müsaqat əqdində şərt olursa, belə deyil.

M. 2517: Əgər torpaq sahəsini başqasına, orada ağac əkib əldə olunan məhsulun ikisinin arasında bölünməsi üçün həvalə etsə, “müğarisə” adlanan bu müamilə batildir. Buna əsasən, əgər ağaclar yer sahibinindir, becərdikdən sonra da onundur və becərən şəxsin mizdunu verməlidir. Amma əgər ağaclar onu becərən şəxs olsa, becərəndən sonra da onundur, onları oradan çıxarda bilər. Amma çıxardığına görə əmələ gələn çalaları doldurmalı, ağacları əkdəyi gündən etibarən yerin icarəsini sahibinə verməlidir. Malik də onu, ağaclarını çıxartmağa məcbur edə bilər. Bu halda çıxartmaq vasitəsilə ağaclarda eyib yaransa, onun qiymət fərqi ağacın sahibinə verməlidir. Onu, icarə ilə və ya icarəsiz ağacların o yerdə qalmasına məcbur edə bilməz.

VƏKALƏT HÖKMLƏRİ

“Vəkalət” bir əqddir ki, insan onun vasitəsilə dəxalət edə biləcəyi və onu birbaşa etməsi şərt və lazım olmayan, yəni özünün şəxsən yerinə yetirməsi lazım olmayan bir işi onun tərəfindən yerinə yetirsin deyə, başqasına tapşırınsın, məsələn, bir şəxsi, onun evini satmaq, yaxud bir qadını onun əqdinə keçirməyə vəkil etsin. Buna əsasən, öz malını boş, əbəs yerlərə məsrəf edən səfih adam, şəhəri hakim ona qadağan etməsə də, öz malını satmaq üçün kimisə vəkil edə bilməz.

M. 2518: Vəkalət təkcə o yerdə düzgündür ki, şəxsin işi birbaşa yerinə yetirməsi şəhəri cəhətdən şərt olunmasın. Buna əsasən, birbaşa yerinə yetirməyin şərt olduğu and içmək və şəhəri hakim yanında şəhadət vermək kimi işlərdə, habelə namaz, oruc kimi fiziki ibadətlərdə vəkil tutmaq düzgün deyil. Amma mali ibadətlərdə, məsələn zəkat və xüms verməkdə vəkil tutmağın eybi yoxdur.

M. 2519: Vəkalətdə siğə oxunması lazım deyil. Əgər insan başqasını vəkil etdiyini, o da qəbul etdiyini başa salsın, məsələn, öz malını bir şəxsə satmaq üçün versə, o da malı qəbul etsə, vəkalət düzgündür.

M. 2520: Əgər vəkilin vəkilliyinin özünü hansısa şərtədən asılı etsələr, düzgün deyil. Lakin əgər vəkillik asılı olmasa və vəkilin vəkilliyinin yerini bir şərtlə bağlasalar, eybi yoxdur.

M. 2521: Əgər insan başqa şəhərdə olan bir şəxsi vəkil edib onun üçün vəkalətnamə göndərsə və o da qəbul etsə, hətta vəkalətnamə müəyyən müddətdən sonra çatsa da, vəkalət düzgündür.

M. 2522: Müvəkkil–yəni başqasını vəkil edən şəxs, habelə vəkil olan şəxs həddi-bülüğa çatmış və aqıl olmalı, qəsd və ixtiyar üzündən bu işi görməlidir. Yaxşını-pisi başa düşən müməyyiz uşaq tək cə siğə oxumaqda vəkil olsa və siğəni onun şərtləri daxilində oxusa, oxuduğu siğə düzgündür.

M. 2523: İnsan görmək iqtidarında olmadığı, yaxud şər'i cəhətdən görməməli olduğu bir işi yerinə yetirmək üçün başqası tərəfindən vəkil ola bilməz. Məsələn, həcc ehramında olan bir şəxs əqd siğəsi oxumamalı olduğundan, siğəni oxumaq üçün başqasının tərəfindən vəkil ola bilməz.

M. 2524: Əgər insan bir şəxsi özünün bütün işlərini görmək üçün vəkil etsə, düzgündür. Həmçinin əgər işlərindən birini görmək üçün vəkil etsə və o birini seçsə, düzgündür. Amma əgər bir şəxsi, işlərindən birini görmək üçün vəkil etsə və o işi müəyyənləşdirməsə, vəkalət düzgün deyil.

M. 2525: Məhkəmədə müttəhimi müdafiə etmək üçün vəkil olmağın eybi yoxdur. Amma əgər vəkil müttəhimin şər'i cəhətdən haqlı olmamasına əmin olsa, onu müdafiə üçün vəkil olmaq olmaz. Lakin onun hansısa haqqı tapdanmış olsa, onun şər'i hüquqlarını qorumağın eybi yoxdur, hətta bəzi yerlərdə vacib olur.

M. 2526: Bərbad yerləri abadlaşdırmaq, balıq ovlamaq və ümumiyyətlə halal şeyləri əldə etmək üçün vəkillik düzgündür. Vəkilin öz müvəkkilinin niyyətilə abad etdiyi, ovladığı və ya əldə etdiyi şey müvəkkilin olur.

M. 2527: Kafir müsəlman tərəfindən və müsəlman da kafir tərəfindən vəkil ola bilər, amma işi görənin müsəlman olmasının şərt olduğu işlərdə kafir müsəlman tərəfindən vəkil ola bilməz.

M. 2528: Vəkalət caiz əqddir və iki tərəfdən hər biri onu poza bilər. Amma əgər onu pozmaq şərt olursa, məsələn, nikah əqdində, qadının əlli ilə qədər əri iki ay onun xərcini verməsə, yaxud uzun səfərə çıxsın, əri tərəfindən özünə talaq verməyə vəkil olması və ərinin onu vəkillikdən çıxarmaması şərt olursa, bu vəkillik əlli ilə qədər qüvvədədir və əri onu poza bilməz.

M. 2529: Əgər insan vəkili çıxarsa, yəni işdən uzaqlaşdırsa, ona xəbər çatdıqdan sonra o işi yerinə yetirə bilməz. Amma əgər xəbər çatmazdan qabaq o işi yerinə yetirmiş olsa, düzgündür.

M. 2530: Vəkil vəkillikdən imtina edə bilər, müvəkkil qayıbsa da, eyni yoxdur.

M. 2531: Vəkil, ona həvalə edilən işi yerinə yetirmək üçün başqasını vəkil edə bilməz. Lakin müvəkkil, onun vəkil tutmasına icazə vermiş olsa, ona tapşırılan qaydada əməl edə bilər. Buna əsasən, əgər müvəkkil “mənim üçün vəkil tut” demişsə, onun tərəfindən vəkil tutmalıdır, öz tərəfindən bir şəxsi vəkil tuta bilməz.

M. 2532: Əgər insan öz müvəkkilinin icazəsilə onun tərəfindən bir şəxsi vəkil tutsa, o vəkili vəkalətdən çıxarda bilməz. Əgər birinci vəkil ölsə, yaxud müvəkkil onu vəkalətdən çıxartsa, ikinci vəkalət batıl olmur.

M. 2533: Əgər vəkil müvəkkilin icazəsilə bir şəxsi öz tərəfindən vəkil etsə, həm müvəkkil, həm də birinci vəkil onu vəkalətdən çıxarda bilər. Əgər birinci vəkil ölsə, yaxud vəkalətdən çıxarılsa, ikincinin vəkaləti batıl olur.

M. 2534: Əgər bir şəxs müəyyən bir iş üçün bir neçə nəfəri vəkil etsə və onların hər birinin ayrılıqda o işə başlamasına icazə versə, onların hər biri o işi yerinə yetirə bilər. Əgər onların biri ölsə, o birilərin vəkaləti batıl olmur. Amma əgər işi birlikdə, yaxud təklikdə yerinə yetirməyə vəkil olmalarını deməsə, sözümdən də təklikdə yerinə yetirə bilmələri məlum olmasa, yaxud birlikdə işləmələrini desə, təklikdə işə başlaya bilməzlər. Əgər onlardan biri ölsə, o birilərin də vəkaləti batıl olur.

M. 2535: Əgər vəkil və ya müvəkkil ölsə, yaxud daimi dəli olsa, vəkalət batıl olur. Həmçinin əgər bəzən dəli, ya huşsuz olsa, vacib ehtiyata əsasən, etdiyi müamələni düzgün saymamalıdırlar. Habelə əgər istifadə etməyə vəkil olduğu şey aradan getsə, məsələn, satmaq üçün vəkil olduğu qoyun ölsə, vəkalət batıl olur.

M. 2536: Əgər insan bir şəxsi müəyyən iş üçün vəkil edib onun üçün bir şey verməyi qərara alsın, o iş yerinə yetiriləndən sonra qərara aldığı şeyi ona verməlidir.

M. 2537: Əgər vəkil, ona verilən malı saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə, ona icazə verilən miqdardan başqa istifadə etməsə və təsadüfən, mal tələf olub aradan getsə, zəmin deyil.

M. 2538: Əgər vəkil ixtiyarında olan malı saxlamaqda səhlənkarlıq etsə, yaxud ona icazə veriləndən əlavə istifadə etsə və o

mal aradan getsə, zamindir. Buna əsasən, əgər satış üçün verilən paltarı geyinsə və tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M. 2539: Əgər vəkil, malda ona icazə veriləndən başqa istifadə etsə, məsələn, satmaq üçün verilən paltarı geyinsə və sonradan ona icazə verilən yerdə istifadə etsə, ikinci istifadə düzgündür.

M. 2540: Əgər iki nəfər vəkilliyin özündə ixtilaf etsələr, onu iddia edənin iddiası and içməklə birinci qəbul olunur. Əgər vəkil olduğu malı tələf etməkdə, yaxud vəkilin onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsində ixtilaf olursa, and içməklə vəkilin iddiası birinci qəbul olunur.

BORC HÖKMLƏRİ

Borc vermək Qur'an ayələrində və hədislərdə barəsində çoxlu sifariş olunmuş müstəhəb işlərdəndir. Əziz Peyğəmbərdən (s) rəvayət olunub ki: "Kim öz müsəlman qardaşına borc versə, onun malı artar, mələikələr ona rəhmət göndərirlər. Əgər insan, ona borclu olan şəxslə keçinsə, hesabsız, sürətlə Sirat körpüsündən keçəcək. Əgər müsəlman qardaşı insandan borc istəyəndə verməsə, behişt ona haram olar"¹.

M. 2541: Borc elə bir əqddir ki, onun səbəbilə borc verən (dain) öz malının müəyyən qədərini, cins, xüsusiyyət və miqdar baxımından qaytarmaq şərtilə borc alanın (mədyunun) mülkiyyətinə keçirir. Borcda siğə oxunması lazım deyil. Əgər bir şeyi borc niyyəti ilə bir şəxsə versə və o da həmin məqsədlə qəbul etsə, düzgündür, amma onun qədəri tamamilə məlum olmalıdır.

M. 2542: Əgər borcda müəyyən vaxtda qaytarılmasını şərt etsələr, həmin vaxt çatmazdan əvvəl borc sahibinin (borcu) qəbul etməsi vacib deyil. Amma əgər vaxtın təyin olunması yalnız borc alan

1. "Vəsailü-ş-şiə", "Alul-beyt" çapı, "Dəyn və qərz bablarından" bab 6, h. 5, c. 18, səh. 331.

şəxslə razılaşmaq üçün olarsa, o vaxtdan qabaq da borcu qaytarsa, qəbul etməlidir.

M. 2543: Əgər borc siğəsində onu qaytarmaq üçün vaxt təyin etsələr, borc sahibi o müddətin tamam olmasından qabaq öz borcunu tələb edə bilməz. Amma əgər müddəti olmasa, nə vaxt istəsə, öz borcunu tələb edə bilər.

M. 2544: Əgər borc sahibi öz borcunu istəsə və borclu da verə bilsə, dərhal verməlidir, təxirə salsın, günahkardır.

M. 2545: Əgər borclu şəxsin oturduğu evdən, mənzil avadanlıqlarından və ehtiyacı olan sair şeylərdən başqa heç nəyi olmasa, borc sahibi öz borcunu ondan tələb edə bilməz; borcu verməyə qadir olduğu vaxta qədər gözləməlidir.

M. 2546: Borclu olan və öz borcunu verə bilməyən şəxsin qazanc yeri olsa, öz borcunu əldə etmək üçün qazanc əldə etməlidir. Qazanc yeri olmayan şəxs qazanc əldə edə bilsə, qazanması və borcunu verməsi vacibdir.

M. 2547: Borc sahibini tapa bilməyən şəxs onu tapacağına ümidli olmasa, şər'i hakimin icazəsilə borcunu fəqirə verməlidir və ehtiyat-vacibə əsasən, o fəqir seyid olmamalıdır.

M. 2548: Əgər meyitin malı onun kəfən, dəfn və borcunun vacib xərclərindən artıq olmasa, onun malını həmin işlərə sərf etməlidirlər. Varislərinə isə heç nə çatmır.

M. 2549: Əgər bir şəxs müəyyən qədər qızıl və gümüş borc etsə və onun qiyməti azalsa, yaxud bir neçə dəfə artsa, bu halda borc götürdüyü qədəri qaytarsa, kifayətdir. Amma əgər qaytarmağı gecikdirdiyinə görə qiyməti azalsa, bu zaman həmin qədər kifayət etməsi işkalsız deyil. Lakin istənilən halda hər iki tərəf ondan başqasına razı olsalar, eybi yoxdur.

M. 2550: Əgər borc etdiyi mal aradan getməsə və malın sahibi də həmin şeyi istəsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, borclu şəxs həmin malı ona qaytarsın.

M. 2551: Borc verən şəxs verdiyi miqdardan artıq alacağını, məsələn, bir "mən" buğda verib bir "mən" yarım alacağını, yaxud 10 ədəd yumurta verib 11 ədəd alacağını şərt etsə, riba və haramdır. Hətta əgər borc verdiyi adamın onun üçün müəyyən bir iş görməsini, yaxud borc etdiyi şeyə başqa bir şey əlavə edərək qaytarmasını, məsələn borc aldığı 100 tükən pulu, bir kibrit qutusuyla qaytarmasını şərt etsə, riba

və haramdır. Həmçinin onunla, borc aldığı şeyi xüsusi halda qaytarmasını, məsələn, müəyyən qədər emal olunmamış qızıl verib, emal olunaraq qaytarmasını şərt etsə, yenə də riba və haramdır. Lakin şərt edilmədən borclunun özü aldığından çox versə, eybi yoxdur, hətta müstəhəbdir də.

M. 2552: Əgər borc verən “bu məbləği sənə bu şərtlə borc verirəm ki, qaytaranda filan məbləği də başqasına verəsən” desə, yenə də riba və haramdır. Buna görə də, ribanın haram olmasında onun qazancının borc verənə, yaxud başqa bir şəxsə çatmasının fərqi yoxdur.

M. 2553: Əgər borc verən maddi dəyəri olmayan bir işi şərt etsə, məsələn borclunun onun üçün, yaxud ata-anası üçün dua etməsini şərt etsə, eybi yoxdur. Amma məsələn əgər şərt etsə ki, borcu qaytarmaqdan əlavə, ata, ya anası üçün bir il namaz və oruc yerinə yetirsin, bu iş üçün adətən mizd alındığından, riba sayılır və haramdır.

M. 2554: Riba vermək riba almaq kimi haramdır. Ribalı borc götürən şəxsin borcunun özü və onun istifadəsi işkalsız deyil.

M. 2555: Əgər buğda və bu kimi bir şeyi riba borcu kimi alıb əksə, məhsulun borc götürən şəxsə aid olması işkalsız deyil.

M. 2556: Əgər bir paltar alıb sonra riba kimi aldığı, yaxud ribaya qarışmış halal pulu paltarın sahibinə versə, bu halda onu alan vaxt məqsədi bu puldan vermək olsa da, o paltar geyinmək və onunla namaz qılmaq olar. Amma əgər onun riba, yaxud harama qarışmış halal pulu olsa və satıcıya “bu paltar bu pul ilə alıram” desə, qiymət müəyyən bir pul olduğu təqdirdə, belə ki, başqa pul verməyə haqqı olmasa, o paltar geyinmək haramdır. Əgər o paltar geyinməyin haram olmasını bilsə, onunla namaz da batildir. Lakin əgər belə olmasa, necə ki, pulla olunan müamilələrdə belə deyil, bəlkə məqsəd onun miqdarıdır, eyni o pul yox, bu halda o paltar geyinmək olar.

M. 2557: Əgər insan müəyyən miqdar pulu başqa şəhərdə onun tərəfindən az alsın deyə, tacirə versə, eybi yoxdur. Buna “bərət sərfi” deyilir.

M. 2558: Əgər bir qədər pulu bir neçə gündən sonra başqa şəhərdə artıq alsın deyə, bir şəxsə həvalə edərək versə, məsələn 990 tükən verib 10 gündən sonra başqa bir şəhərdə 1000 tükən almaq istəsə, pulun əsginaz olduğu təqdirdə eybi yoxdur. Lakin əgər borc olaraq versə, riba və haramdır. Amma əgər artıq alan şəxs artıqın müqabilində müəyyən bir şey versə və ya bir iş görsə, eybi yoxdur.

M. 2559: Müddətli borcu iki tərəfin razılığı ilə və onun bir qədərini azaltmaqla tez vermək olar.

M. 2560: Müddətsiz borcu, ona bir şey artırmaqla müddətli etmək olmaz. Həmçinin müddətli borcun müddətini, ona bir şey artırmaqla artırmaq olmaz.

M. 2561: Əgər bir borcda riba şərti olunsa, şərt batil və haramdır, borcun düzgünlüyü də işkalsız deyil.

M. 2562: Əgər banka, yaxud başqa bir yerə pul versələr və bank onlara riba versə, pulu alanın fikri riba almaq olduqda, ala bilməz. Amma əgər fikri həqiqətdə riba almaq olmasa, bəlkə pulu təhlükəsiz saxlaması üçün banka qoyursa, belə ki, bank artıq verməsəydi də, pul sahibi onu banka verəcəkdisə, artığı almaq halaldır; baxmayaraq ki, əvvəldən bankın artıq verəcəyini bilsə də. Hər halda, əgər borc alan təmənnasız olaraq bir şey versə, haram deyil və onu almaq icazəlidir.

VEKSEL, ÇEK VƏ BANK HÖKMLƏRİ

Veksel və ya borc sənədi onu imza edənin müəyyən zamanda, yaxud tələb olunan vaxt müəyyən şəxs tərəfindən, onun indasamenti (bərəət qeydi) ilə, yaxud vasitəçi kimi müəyyən miqdarda pul ödəyəcəyini öhdəsinə götürdüyünü bildirən sənəd, iltizamnamədir. Bu, iki cür olur:

Birinci: Sadə veksel; borc alan şəxs öz borcu qarşılığında borc sahibinə verir.

İkinci: Köçürmə (tratta) veksel; şəxs digərinə qarşılığında borclu qalmadan ona verir.

M. 2563: Əgər kimsə sadə vekseli borcludan, digəri ilə az qiymətə mübadilə etmək məqsədilə alsın, bu halda borc şəklində olsa, haram və batildir. Lakin əgər müamilə alış-veriş şəklində olsa, icazəlidir.

M. 2564: Veksel pul deyil, müamilə onun üzərində aparılır. Pul əsginazdır və müamilə onun üzərində aparılır. Veksel, barat və qəbzdir. İranda geniş yayılmış zəmanət çekləri əsginaz və pul kimidir. Onunla azına və ya çoxuna nağd və müddətsiz alverin eybi yoxdur.

M. 2565: Köçürmə vekselini verən onu digərinə, üçüncü şəxsə təqdim etməsi üçün verir. Bu veksellə üçüncü şəxs göstərilən müddətdə veksel sahibinə, yəni birinci şəxsə müraciət etmək hüququna malik olur. Köçürmə vekselini belə təshih etmək olar ki, köçürmə vekselini ikinci şəxsə vermək, üçüncü şəxslə müamilə etmək

üçündür və üçüncü şəxsin də ikinci şəxsə müraciət etmək hüququ olsun. Bu, iki şeyə səbəb olur:

Birincisi, veksəl verməklə onu alan, üçüncü şəxsin yanında etibar qazanır və buna görə də, onun özü ilə müamilə edir. Nəticədə ikinci şəxs, üçüncü şəxsə borclu olur.

İkincisi, bu şəxslərin götürdükləri öhdəliyə görə, birinci şəxs iltizam verir ki, əgər ikinci şəxs müəyyən məbləği ödəməsə, o özü bunu ödəyəcək. Buna əsasən, müamilədən sonra üçüncü şəxs göstərilən vaxtda ikinci şəxsə, o vermədikdə isə, birinci şəxsə müraciət edə bilər. Birinci şəxs ödədikdən sonra ikinci şəxsə müraciət edir. Bütün bunlar müqavilədə nəzərdə tutulduğu üçün maneəsizdir.

M. 2566: Əgər borc sahibi (bank və ya digər təşkilatlar) borcun gecikdiyi üçün borcludan bir şey alsın, bu halda borc kağız pul olsa və borclu borcu bilərəkdən yubatsa, nəticədə onun (bank və s.) maliyyəsinə müəyyən ziyan dəysə, onun haram olması təəmmül məhəllidir.

M. 2567: Müxtəlif əsginaz, məsələn kağız dinar, dollar, türk lirəsi və s. pullarda qeyri-borc səlami olmur. Onların bəzisini dəyərindən az və ya çox olan digəri ilə dəyişmək olar. Eləcə də, daha güclü nəzərə əsasən, onların bəzisini az və ya çox olmaqla başqa bəzisi ilə dəyişmək müddətli olsa belə, düzgündür. Lakin borc səlami onların hamısında mümkündür və on dinarı on iki dinara borc vermək və s. icazəli deyil.

M. 2568: Əgər digərində olan alacağının qarşılığında vekseli və ya müddətli çeki alsın və alacağının bir miqdarını göstərilən vaxtdan qabaq bağışlayıb qalanını borclunun özündən almaq istəyə, eybi yoxdur.

M. 2569: Vekseli imzalayan şəxs (əgər zəmanət qəsd etsə və onun şərtlərinə riayət etsə) kredit alan şəxsə zəmanət olur. Bank və ya digər haqq sahibi ona müraciət etmək hüququna malikdir və o da borcu ödəməlidir.

BANK HÖKMLƏRİ

M. 2570: Müzaribə şəklində banklara və ya digər şəxsi müəssisələrə tapşırılan uzun və ya qısamüddətli deponentdən faiz almağın, bankların həqiqətən o pulla ticarət etdiyi və müştəriyə hər ay müəyyən məbləğdə pulu sabit faiz deyil, gəliri hesabına verdiyi

təqdirdə, eybi yoxdur. Lakin əgər sabit faiz əsasında alınsa, müzaribə batildir. Müzaribə əqdində sabit faiz şərt olunduqda isə, batil deyil.

M. 2571: Şəxslərin banklardan kredit və s. şəkildə aldıkları pul, əməliyyat şəriətə uyğun şəkildə aparıldığı təqdirdə halal və maneəsizdir; hətta əgər banklarda haram pulların mövcudluğunu, yaxud aldıkları pulun bir hissəsinin haram olduğunu ehtimal versələr belə. Lakin əgər aldıkları pulun hamısı və ya bir hissəsinin haram olduğunu bilsələr, o puldan istifadə edə bilməzlər. Malikini tapa bilməsələr, cameü-ş-şərait müctəhidin icazəsilə sahibi bəlli olmayan (məchulul-malik) mal kimi davranılmalıdır. Bu məsələdə xarici və ya daxili, dövlət və ya qeyri-dövlət bankları arasında fərq yoxdur.

M. 2572: Əgər depozit borc şəkildə olsa, onlar üçün faiz nəzərdə tutulmasa, banklar o pullardan istifadə edə bilər. Əgər faiz nəzərdə tutulsa (müqavilədə göstərsə), müqavilə haram və batildir. Borc özü də işkalsız deyil. Ehtiyata görə, banklar depozitə qoyulmuş pullardan istifadə edə bilməzlər.

M. 2573: Sələmə səbəb olan faiz qərarının açıqca göstərilməsinin və ya hər iki tərəfin borcdan məqsədi faiz almaq olmasının fərqi yoxdur. Deməli, əgər bankın qanununda borc şəkildə depozitə qoyulan pullara faiz verilməsi göstərsə və borc həmin qanuna əsasən alınsa, haramdır.

M. 2574: Bankın qoyulan əmanətlərdən (əmanət olaraq qoyulan pullardan) istifadə etməsinin eybi yoxdur.

M. 2575: Bankların və ya digər təşkilatların borc verənləri rəğbətləndirmək üçün, yaxud digər müəssisələrin təşviqat kompaniyası zamanı püşkatma yolu ilə alıcı və müştərilərə verdiyi hədiyyə halaldır. Satıcıların müştəriləri rəğbətləndirmək və alıcıları çoxaltmaq məqsədilə yağ, çay kimi qablaşdırılmış (konservləşdirilmiş) malların daxilinə qoyduqları qızıl pul və s. halaldır və (onları almağın) eybi yoxdur.

M. 2576: “Barat” adlanan bank və ya ticarət qəbzləri icazəlidir. Deməli, əgər bir bank və ya ticarətçi pulu bir yerdə alıb digər yerdə başqa bank və ya şəxsdən alması üçün qəbz versə və qarşılığında müəyyən məbləğdə pul alsın, manəsiz və halaldır. Məsələn, əgər Tehranda banka min tümən versə və bank ona həmin pulu İsfahan şöbəsindən alması üçün qəbz versə və qarşılığında Tehran şöbəsi on tümən alsın, eybi yoxdur. Əgər bank min tümən alıb digər yerdə

götürməsi üçün doqquz yüz əlli түmән almasına qəbz versə, eybi yoxdur; istər bankın aldığı o pul borc olaraq alınsın, istər digər şəkildə, fərqi yoxdur. Qeyd olunan məsələdə əgər zəhmət haqqı olaraq alsa da, eybi yoxdur.

M. 2577: Əgər bank və ya digər maliyyə müəssisəsi bir şəxsə pul verib həmin pulu digər regionda başqa şöbədən və ya şəxsdən alacağı haqqında öhdəçilik götürüb müəyyən məbləğdə pulu zəhmət haqqı olaraq götürsə, eybi yoxdur. Eləcə də, əgər kağız pulu dəyərindən çoxuna satmaq şəklinə alsa, eybi yoxdur. Lakin əgər borc verib faiz şərti qoysa, haramdır; hətta əgər faiz şərti açıqca göstərməsə və borc ona əsasən verilsə belə. Borcun özü də işkalsız deyil.

M. 2578: Girov alan bank və digər maliyyə müəssisələri mənfəət şərti ilə borc verib, borc alanın göstərilən vaxtda ödəmədiyi halda satıb öz mallarını götürsünlər deyə, girov alsalar və bu girov mənfəət şərti ilə alınsa, haramdır və mənfəət şərti batildir. Satışda borc, girov və vəkalətin özü də işkalsız deyil. Əgər mənfəət şərti olmasa, zəhmət haqqı və borc qarşılığında girov alsa, eybi yoxdur. Şəriət qaydalarına uyğun şəkildə girovu alıb-satmağın da eybi yoxdur.

HƏVALƏ VERMƏYİN HÖKMLƏRİ

Həvalə elə bir əqddir ki, onun səbəbilə borc sahibinin borcu borclunun boynundan üçüncü şəxsin boynuna düşür. Əgər borclu insan öz borcunu başqasından almaq üçün həvalə etsə və borc sahibi də qəbul etsə, həvalə düzələndən sonra həvalə olunan şəxs borclu olur, daha borc sahibi verdiyi borcu birinci şəxsdən tələb edə bilməz.

M. 2579: Həvalədə xüsusi siğə yoxdur. Borclu, borc sahibi və üçüncü şəxs həvalədən xəbərdar olduqda və qəbul etdikdə, həvalə düzgündür.

M. 2580: Borclu, borc sahibi və borcunun həvalə olunduğu üçüncü şəxs mükəlləf, aqıl olmalıdırlar və kimsə onları bu işə məcbur etməməlidir. Həmçinin səfih də olmamalı, yəni öz mallarını bihudə yerlərə sərf etməməlidirlər. Həmçinin əgər şər'i hakim bir şəxsə, müflis olduğu üçün öz malından istifadə etməsini qadağan etsə, borcunu başqasından alsın deyə, ona həvalə vermək olmaz. Onun özü də başqasına həvalə verə bilməz. Amma əgər ona borclu olmayan bir şəxsə həvalə versə, eybi yoxdur.

M. 2581: Həvalənin düzgünlüyü üçün həvalə verilən şeyin “eyn” (maddi bir şey) olması lazım deyil. Hətta əgər mənfəət, yaxud borclu şəxsin birbaşa etməsi şərt olunmayan bir iş, məsələn namaz qılmaq, oruc tutmaq, yaxud paltar tikmək də həvalə olunsa, düzgündür.

M. 2582: Əgər həvalə verənə borclu olan bir şəxsə həvalə versələr, ehtiyat-vacib budur ki, qəbul etsin. Amma borclu olmayan şəxsə həvalə vermək o halda düzgün sayılır ki, o qəbul etsin. Həmçinin əgər insan müəyyən bir cins borclu olduğu bir şəxsə başqa bir cins həvalə versə, məsələn, arpa borclu olduğu adama buğda həvaləsi versə, o qəbul etməyincə, həvalə düzgün deyildir.

M. 2583: İnsan həvalə verdiyi vaxt borclu olmalıdır. Buna əsasən, əgər bir kəsdən borc almaq istəsə, nə qədər ki, ondan borc almayıb, onu, sonradan borc verəcəyi şeyi o kəsdən alması üçün həmin şəxsə həvalə verə bilməz.

M. 2584: Həvalə verilən mal həvaləni verən və borc sahibi üçün müəyyən olmalıdır, yəni gərək tərəddüdlü olmasın. Buna əsasən, əgər misal üçün, bir nəfərə 10 “mən” buğda və 1000 tümən pul borclu olsa və ona “iki borcundan birini filan kəsdən götür” deyib onu təyin etməsə, həvalə düzgün deyil.

M. 2585: Əgər borc həqiqətdə müəyyən olsa, amma borclu və borc sahibi həvalə verən vaxt onun miqdarını və ya növünü bilməsələr, həvalə düzgündür. Məsələn, bir şəxsin borcunu dəftərdə yazmış olsalar və dəftəri görmədən həvalə verib sonra dəftəri görsə və borc sahibinə borcunun miqdarını desə, həvalə düzgündür.

M. 2586: Borc sahibi həvaləni–hətta həvalə olan şəxs fəqir olmasa və həvaləni verməkdə səhlənkarlıq etməsə də, qəbul etməyə bilər.

M. 2587: Əgər borclu olmayan bir şəxsə həvalə versələr və o da həvaləni qəbul etsə, həvaləni verməzdən qabaq onun miqdarını həvalə verəndən ala bilməz. Amma əgər borc sahibi öz borcunu az miqdarla sülh etsə, həvaləni qəbul edən şəxs həmin miqdarı həvalə verəndən tələb edə bilər.

M. 2588: Əgər başqası təmənnəsiz olaraq həvaləni ödəsə, yaxud ödəməyə zəmanət versə və borc sahibi də qəbul etsə, borc, həvalə olunmuş şəxsin öhdəsindən çıxır.

M. 2589: Həvalə düzələndən sonra həvalə verən və həvalə olunan şəxs həvaləni poza bilməzlər. Əgər həvalə olunan şəxs həvalə vaxtı fəqir olmasa, yəni borcda istisna olunan şeylərdən başqa bir malı olsa və həvaləni verə bilsə, sonradan fəqir olsa da, borc sahibi də həvaləni poza bilməz. Həmçinin əgər həvalə vaxtı fəqir olsa və borc sahibi də onun fəqir olduğunu bilsə, hökm eynidir. Amma fəqir olmasını

bilməyib sonradan başa düşsə, hətta o vaxt mal-dövləti olsa da, borc sahibi həvaləni pozub borcunu həvalə verəndən ala bilər.

M. 2590: Əgər borclu, borc sahibi və həvalə olunan şəxs, yaxud onlardan biri özü üçün həvaləni pozmaq haqqı qoymuş olsa, razılaşdırılmış qərara uyğun olaraq həvaləni poza bilərlər.

M. 2591: Əgər həvalə verən şəxsin özü borc sahibinin borcunu versə, bu halda həvalə ona borclu olan şəxsin öhdəsində olsa, verdiyi şeyi ondan ala bilər. Amma əgər ona borclu olmayan şəxsin öhdəsində olsa, ondan ala bilməz; hətta onun xahişi ilə həvalə vermiş olsa da.

M. 2592: Həvalə olunan şəxs borc sahibinin razılığı ilə onu üçüncü şəxsə həvalə verə bilər: istər üçüncü şəxs borclu olsun, istərsə də yox. Üçüncü şəxs də borc sahibinin razılığı ilə onu başqa bir şəxsə həvalə verə bilər.

RƏHNİN (GİROV QOYMAĞIN) HÖKMLƏRİ

Rəhn, elə bir əqddir ki, onun vasitəsilə borclu şəxs öz malının bir miqdarını borc aldığı şəxsin yanında qoyur ki, əgər borcunu qaytarmasa, o maldan götürsün.

M. 2593: Rəhndə xüsusi siğə oxunması lazım deyil. Borclu şəxs öz malını girov niyyətilə borc sahibinə versə və borc sahibi də həmin niyyətlə qəbul etsə, rəhn düzgündür.

M. 2594: Daha güclü nəzərə əsasən, rəhnin düzgünlüyündə (malın) təhvil alınması şərtidir. Buna görə də, borc sahibi, yaxud onun nümayəndəsi rəhn olan malı almayınca, rəhn təsbit olunmur.

M. 2595: Girov qoyan və girov götürən şəxs mükəlləf, aqıl olmalı, bir şəxs onları məcbur etməməlidir. Həmçinin girov qoyan şəxs səfih olmamalı, yəni öz malını əbəs yerlərə sərf etməməlidir. Habelə, müflisləşmə səbəbindən şəxsi hakim ona, mallarından istifadə etməsini qadağan etsə, öz malını girov qoya bilməz.

M. 2596: Rəhn malı “eyn” (maddi şey) olmalıdır, mənfəət və borc yox. Həmçinin o, müəyyən olmalıdır, qeyri-müəyyən yox.

M. 2597: İnsan şəxsi cəhətdən istifadə edə bildiyi malı girov qoya bilər. Əgər başqa bir şəxsin malını girov qoysa, o vaxt düzgün olar ki, malın sahibi “girov qoymağa razıyam” desin.

M. 2598: Girov qoyulan şeyin alveri düzgün olmalıdır. Buna əsasən, şərab və onun kimi şeyləri girov qoysalar, düzgün deyil.

M. 2599: Əgər rəhn qoyan, ya onun varisi, rəhn alanı, ya onun varisini əmanətdar bilməsə, rəhn malını üçüncü şəxsə, yaxud şəxsi hakimin təyin etdiyi şəxsə yanında əmanət qoya bilərlər.

M. 2600: Girov qoyulan şeyin mənfəəti onun sahibinədir.

M. 2601: Borc sahibi və borc alan şəxs girov qoyulan şeyi bir-birinin icazəsi olmadan kiminsə mülkünə keçirə, məsələn, bağışlaya, yaxud sata bilməzlər. Amma əgər onlardan biri onu bağışlasa, yaxud satsa və sonra digəri “razıyam” desə, eybi yoxdur.

M. 2602: Əgər borc sahibi girov götürdüyü şeyi, borclu olan şəxsə icazəsi ilə satsa, onun pulu da malın özü kimi girov olur.

M. 2603: Əgər borcu qaytarmalı olduğu vaxt borc sahibi istəsə və o da verməsə, borcu istəyən borcun sahibi tərəfindən vəkil olsa, girov götürdüyü malı satıb borcunu götürə bilər, artıq qalanlarını isə borclu olana verməlidir. Amma əgər borcun sahibi tərəfindən vəkil olmasa, şəxsi hakimə əli çatdığı təqdirdə ehtiyat-vacibə görə, onu satmaqda ondan icazə almalıdır.

M. 2604: Əgər borclu olan şəxsə oturduğu evdən və ehtiyac duyulan mənzil avadanlıqları kimi şeylərdən başqa bir şeyi olmasa, borc sahibi öz borcunu ondan tələb edə bilməz. Amma əgər girov qoyduğu şey ev və ev əşyaları da olsa, borc sahibi onu satıb öz borcunu götürə bilər.

M. 2605: Rəhn onu alanın əlində əmanətdir. Buna əsasən, tələf, ya eyibli olduğu təqdirdə, ona qarşı ifrat və səhlənkarlıq etməmişsə, zəmin deyil.

M. 2606: Rəhn əqdi onu təhvil verildikdən sonra rəhn verən, yəni borclu tərəfindən pozula bilməz. Amma rəhni alan, yəni borc sahibi onu poza bilər.

M. 2607: Rəhn rəhni verənin, yaxud alanın ölümü ilə batıl olmur. Əgər rəhn malına haqlı olan borc sahibi ölsə, bu haqq onun varisinə keçir. Əgər rəhn verən ölsə, rəhn malı onun varisinə keçir, lakin rəhn olaraq qalır.

M. 2608: Əgər borc sahibi, ya başqa bir şəxs rəhn malını satmaqda rəhn verən tərəfindən vəkil olsa və onu pozmaq haqqı olmamasını şərt etsələr, diri olana və borc sahibi borcunu almayana qədər onun vəkilliyi qalır. Əgər vəkil, ya müvəkkil ölsə, vəkillik pozulur.

M. 2609: Əgər borclu şəxs müflisləşsə və bütün sərvəti təkə onun borcları qədər olsa, borc sahibi girov malında digərlərindən irəlidir.

M. 2610: Bu gün rəhn müamiləsində belə adət olub ki, ev sahibinə bir qədər pul verib onun evini girov götürürlər və icarə haqqı üçün az qiymət vermələrini şərt edirlər, yaxud ümumiyyətlə icarə vermirlər. Bu iş şər'i cəhətdən icazəli deyil, riba və haramdır. Amma əgər ev sahibi icarə qəsdilə evi adəti qiymətindən hətta az olan bir məbləğə icarəyə versə, icarədə də icarəçinin müəyyən məbləği ona borc verməsini şərt etsələr və o da evi onun müqabilində girov qoysa, eybi yoxdur və müamilə düzgündür.

ZAMİN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ

Zəmanət iki formada həyata keçir:

1- ƏQD ZƏMANƏTİ

Əqd zəmanəti xüsusi müqavilə ilə həyata keçir. Belə ki, üçüncü bir şəxs müəyyən bir insanın borcunu müəyyən bir gündə ödəməyi öhdəsinə götürür və borc sahibi bu öhdəliyi qəbul edir. Borclunun borcunu verməyi öhdəsinə götürən şəxsə zamin deyilir.

M. 2611: Əgər insan başqasının borcunu vermək üçün zamin olmaq istəsə, onun zəmanəti o vaxt düzgün olar ki, hər hansı bir kəlmə ilə–hətta ərəbcə olmasa da, borc sahibinə desin ki, mən sənin borcunu verməyə zamin olmuşam və borc sahibi də öz razılığını bildirsin. Amma borclu şəxsin razı olması şərt deyil. Zamin öz məqsədini başa salsın və borc sahibi də qəbul etməsini bildirsə, kifayətdir.

M. 2612: Zamin və borc sahibi mükəlləf və aqil olmalıdır, kimsə onları bu işə məcbur etməməlidir. Həmçinin öz malını əbəs yerlərə xərcləyən səfih də olmamalıdır; hətta şər'i hakim onlara qadağan etməsə də. Müflisləşmə səbəbindən, öz malından istifadə etməsi şər'i hakim tərəfindən qadağan olunan bir şəxsin borcu üçün başqası onun zamini ola bilməz.

M. 2613: Əgər özünün zamin olması üçün şərt kəssə, məsələn “borclu şəxs sənə borcunu verməsə, mən zaminəm” desə, batildir.

Amma əgər borcu ödəmək asılı olsa, məsələn “mən zaminəm və əgər borclu sənin borcunu verməsə, mən verərəm” desə, vacib ehtiyata əsasən, onun zamin olması qəbul edilməməlidir.

M. 2614: İnsanın, borcunu qaytarmasına zamin olduğu şəxs borclu olmalıdır. Hətta əgər bir şəxs başqasından borc almaq istəsə, hələ borc almasa belə, ona zamin olmaq olar.

M. 2615: İnsan o vaxt zamin ola bilər ki, borc sahibi, borclu şəxs və borc olunan şey müəyyən olunsun, qeyri-müəyyən və tərəddüdülməsin. Buna əsasən, iki nəfərin bir nəfərdə borcu olsa və insan “mən sizin birinizin borcunu qaytarmağa zaminəm” desə, hansının borcunu qaytaracağını müəyyən etmədiyi üçün onun zamin olması batildir. Həmçinin əgər bir nəfərin iki nəfərdə borcu olsa və insan “mən o iki nəfərin birinin borcunu sənə verməyə zaminəm” desə, hansının borcunu qaytaracağını müəyyənləşdirmədiyi üçün zamin olması batildir. Həmçinin əgər bir nəfərin başqasında misal üçün, 10 “mən” buğda və 1000 tükən pul borcu olsa və insan “mən sənə iki borcundan birinə zamin oluram” deyib buğdanın, yoxsa pulun zamini olduğunu müəyyənləşdirməsə, zəmanət düzgün deyil.

M. 2616: Əgər borc sahibi öz borcunu zaminə bağışlasa, o, borclu şəxsdən bir şey ala bilməz. Həmçinin əgər onun bir qədərini bağışlasa, o qədəri tələb edə bilməz.

M. 2617: Əgər insan bir şəxsin borcunu qaytarmağa zamin olsa, zəmanətindən geri çəkilə bilməz.

M. 2618: Zamin olan şəxs və borc sahibi, istədikləri vaxt zaminin zəmanətini poza bilmələrini şərt etsələr, onun pozulması işkallıdır.

M. 2619: Əgər insan zamin olduğu vaxt borc sahibinin borcunu verə bilsə, sonradan fəqir olsa da, borc sahibi onun zamin olmasını pozub öz borcunu birinci borcludan tələb edə bilməz. Həmçinin əgər həmin vaxt onun borcunu verə bilməsə, amma borc sahibi bunu bilsə və onun zamin olmasına razı olsa, hökm eynidir.

M. 2620: Əgər insan zamin olduğu vaxt borclunun borcunu verə bilməsə, borc sahibi də o vaxt onu bilməyib sonradan başa düşsə, onun zəmanətini poza bilər.

M. 2621: Əgər bir şəxs borclunun icazəsi olmadan onun borclarını verməyə zamin olsa, ondan bir şey ala bilməz.

M. 2622: Əgər bir şəxs borclunun icazəsilə onun borcunu verməyə zamin olsa, zamin olduğu miqdarı ondan tələb edə bilər.

Amma əgər borclu olduğu malın yerinə borc sahibinə başqa bir mal versə, verdiyi şeyi ondan tələb edə bilməz. Məsələn, əgər 10 “mən” buğda borclu olsa və zamin 10 “mən” düyü versə, düyünü ondan tələb edə bilməz. Amma əgər özü düyü verməsinə razı olsa, eybi yoxdur.

2- QƏHR ZƏMANƏTİ

Qəhr zəmanəti xüsusi əqd olmadan (siğə oxunmadan) baş tutan zaminolmaya deyilir. Məsələn, insanın bir başqasına, onun malına, mənfiyyətinə və ya şəriətə uyğun digər hüquqlarına əli çatır və bu yolla onlara ziyan vurur, yaxud onların aradan getməsinə səbəb olur; istər özü ziyan vursun, istərsə də onun göstərişilə ziyan vurulsun, mal haqsız olaraq əlində olduğu müddətdə istənilən yolla ona ziyan vursun. Yaxud misal üçün, ona aid olan heyvana səhlənkarlıq nəticəsində bir ziyan dəysin. Bütün bu hallarda zamin olmaq qəhr zəmanəti hesab olunur. Son halda əgər kiminsə heyvanı başqasına hücum edərsə və o özünü qoruyarkən heyvan ölərsə, o heyvana zamin deyil.

M. 2623: Əgər insan qeyri-şər'i yollarla bir mal əldə edərsə, o mala zamin olacaqdır.

M. 2624: Tibb elminin diaqnostika və xəstəliklərin müalicə vasitələrinin çox geniş olmasına nəzərən, hər bir həkim yalnız öz ixtisası və məlumatı çərçivəsində fəaliyyət göstərə bilər. Xəstəliyi, yaxud müalicəsini bilmədiyi təqdirdə müdaxilə hüququ yoxdur. Əgər müalicə edər və xəstədə digər problemlər meydana gələrsə, zamindir. Çünki Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Tibb elmini bilmədiyi halda müalicə edən kimsə zamindir”¹.

M. 2625: Əgər həkim, xəstə və ya onun qəyyumu zəmanətin olmadığını şərt etsə, yəni ona: “Əgər xəstəyə ziyan dəysə, zamin deyiləm” desə, əgər həkim mahirdirsə və müalicədə lazımı diqqət və ehtiyata riayət edibsə, amma bununla belə xəstə zərər görübsə, zamin deyil.

M. 2626: Əgər həkim bir dərmanı tanıtdırsa və “filan dərman filan xəstəlik üçündür” desə, xəstə öz ixtiyarı, öz düşüncəsilə xəstəliyinə uyğun bilib istifadə etsə, həkim onun törətdiyi fəsadlar qarşısında zamin deyil.

1. “Sünəni-İbn Macə”, h. 3466; “Kənz əl-ümmal”, c. 10, səh. 32, h. 28221.

M. 2627: Əgər həkim resept yazıb müəyyən dərmandan istifadə etməyi tapşırırsa, belə ki, xəstənin heç bir ixtiyarı olmasa və həkimin reseptinə etibar edərək dərmanı qəbul etsə, bu halda müalicə səhv getsə və xəstəyə ziyan dəysə, yaxud ölsə, (həkim) zamindir.

M. 2628: Əgər həkim öz əli ilə xəstəyə dərman versə, yaxud iynə vursa və zərər yetirsə, məsuliyyət daşıyır. Lakin əgər zamin olmadığını şərt olaraq vurğulasa və müalicədə lazımı qədər ehtiyat etsə, zamin deyil.

M. 2629: Əgər elə bir vəziyyət yaransa ki, xəstə təcili müalicə olunmalıdır və zamin olmamağı şərt qoymaq, xəstədən, yaxud qəyyumundan icazə almaq mümkün olmasa və həkim müalicə zamanı kifayət qədər diqqətli, ehtiyatlı davransa, zamin deyil.

M. 2630: Əgər xəstə, yaxud onun qəyyumu həkimin zamin olmamaq şərtini qəbul etməsə, xəstənin həyatı təhlükədə olmasa və digər həkimə müraciət etmək mümkün olsa, həkim xəstəni buraxıb müalicə etməyə bilər. Lakin əgər xəstə təhlükədə olarsa, digər həkimə müraciət etmək də mümkün olmasa, onu müalicə etmək lazımdır. Belə olan halda həkim mütəxəssis olub, lazımı diqqəti əsirgəməsə, ehtiyatlı davransa, zamin deyil.

M. 2631: Həkimin zamin olmaması iş yerinə elan vurması, yaxud kütləvi informasiya vasitələrində elan etməsi ilə isbat olunmur. Xəstə özü, yaxud qəyyumu müalicənin keyfiyyətindən xəbərdar olduqdan sonra (həkimin) zamin olmamasını yazılı və ya şifahi qəbul etməlidir. Əgər şərti qəbul etmək çarəsizlikdən olsa, eybi yoxdur. Lakin əgər məcburiyyət üzündən olsa, həkim zamindir.

M. 2632: Laboratoriyanın səhv etdiyi yerlərdə, müalicənin səhv aparılması nəticəsində dəyən ziyan laboratoriyanın çatışmazlığı ilə bağlı olsa, laboratoriyanın məsul işçisi, həkimlə bağlı olduqda isə həkim zamindir. Lakin əgər zamin olmadığını şərt etsə və həkim lazımı diqqəti əsirgəməsə, bu halda zamin deyil.

M. 2633: Əgər ananın, qarın boşluğunu yarıb uşağı çıxarma əməliyyatına (qeysəriyyə üsuluna) ehtiyacı olsa, təxirəsalma nəticəsində ana və ya uşağa bir ziyan dəysə, yaxud ikisindən birinin ölümü ilə nəticələnsə, bu halda ölüm və ya dəyən ziyan heç kəsin təqsirindən olmasa, heç kəs zamin deyil. Əgər kiminsə təqsiri olsa, o şəxs zamindir. Lakin əgər zamin olmayacağını şərt etsə və səhlənkarlıq da etməsə, zamin deyil.

M. 2634: Əgər bir şəxs bir uşağı qəyyumunun icazəsi ilə sünnət etsə, sünnət edən mütəxəssis olduğu halda uşağa ziyan dəysə, yaxud ölsə, əgər adi şəkildə (normal qaydada) sünnət edibsə, zamin deyil. Lakin əgər normal qaydada sünnət etməyibsə, yaxud sünnət edən mütəxəssis deyilsə, zamindir.

M. 2635: Bir şəxs bir idarə və ya təşkilatda şəriətə uyğun olan bir işi həyata keçirmək məsuliyyətini üzərinə alıbsa, həqiqətdə bir əmanət qəbul etmişdir və üzərinə düşən məsuliyyəti düzgün və kamil şəkildə həyata keçirməlidir. Əks təqdirdə, günah etməklə yanaşı aldığı əmək haqqını da borclu və ona zamindir.

M. 2636: Əgər bir şəxs yolçuların xeyrinə riayət etmədən ümumi yola su səpsə, yaxud qar və bu kimi sürüşkənliyə səbəb olan bir şey töksə, yaxud yola bir şey qoymaqla, maşın saxlamaqla onu bağlasa, daraltsa və bunun nəticəsində kiminsə canına, malına ziyan dəysə, zamindir.

M. 2637: Əgər səhlənkarlıq və ya yol qaydalarını pozmaq nəticəsində yol qəza hadisəsi baş versə və kiminsə canına, malına ziyan dəysə, qanun pozuntusuna yol verən sürücü zamindir.

M. 2638: Əgər səhlənkarlıq, yaxud qanun pozuntusundan yaranan yol qəzası nəticəsində kimsə ölsə, bu halda sürücünün yolçu ilə toqquşacağına əmin olsa, yaxud güclü zənn etsə, bilərəkdən qətlə yetirmiş sayılır. Lakin əgər qətl səhlənkarlıqdan baş verməsə, səhvən qətlə yetirilmiş sayılır (səhvən qətlə yetirməyin hökmləri “fiqhüddiyat” fəslində açıqlanmışdır).

KƏFALƏT HÖKMLƏRİ

Kəfalət əqdilə insan digər tərəf müqabilində üçüncü şəxsi tapıb hazır etməsini öhdəsinə götürür. Kəfalət əqdində öhdəlik götürənə “kəfil”, digər tərəfə isə “məkfulun ləh” deyilir.

M. 2639: Kəfalət o zaman düzgündür ki, kəfil, hətta ərəbcə olmayan hər hansı bir kəlmə, yaxud vasitə ilə öz kəfilliyini haqq sahibinə başa salsın və o da qəbul etsin.

M. 2640: Kəfil mükəlləf və aqil olmalı, bir şəxs onu kəfalətə məcbur etməməli, kəfili olduğu şəxsi hazır edə bilməlidir.

M. 2641: Kəfalət müddətsiz və ya müddətli ola bilər. Müddətli olduqda müddət dəqiq təyin olunmalıdır.

M. 2642: Kəfil qarşı tərəfin, məsələn borc sahibinin razılığı olmadan kəfaləti poza bilməz. Əgər kəfalət əqdi zamanı kəfil üçün belə bir haqq şərt olursa, o zaman poza bilər. Haqq sahibi isə kəfaləti istədiyi zaman poza bilər.

M. 2643: Aşağıdakı 6 şeydən biri kəfaləti pozur:

1-Kəfil kəfalət etdiyi şəxsi, məsələn borclunu məkfulun ləhə, məsələn borc sahibinə təhvil versin, yaxud onun özü şəxsən hazır olsun;

2-Haqq sahibinin haqqı ödənməmiş olsa;

3-Haqq sahibi öz haqqından keçsə, yaxud hər hansı bir yolla borc sahibinin haqqı borclunun boynundan düşsün;

4-Borclu, yaxud kəfil ölsə;

5- Haqq sahibi kəfili, kəfalətdən azad etsə;

6-Haqq sahibi olan şəxs həvalə və ya başqa yollarla öz haqqını başqasına həvalə etsə.

M. 2644: Əgər kəfil kəfalət müddəti zamanı əmin olsa və ya ağıla müvafiq ehtimal versə ki, borclu olan şəxs qaçmaq istəyir, onu müəyyən olunmuş vaxtdan öncə təhvil verə bilər. Bu halda kəfalət pozulur.

M. 2645: Borclunu gətirib təhvil verməyin xərci borc sahibinin icazəsi olmadan olsa, kəfilin öhdəsinədir. Borc sahibinin icazəsi ilə olduqda isə, onun öhdəsinədir.

M. 2646: Kimsə bir şəxsi haqq sahibinin və ya onu əvəz edən birinin icazəsi olmadan onun iqtidarı altından çıxarsa, kəfalət hökmündədir. Əgər kimsə borcunu borc sahibinin əlindən alsa və ya qaçırsa, borc sahibinin əli ona çatmasa, həmin şəxs borcunu təhvil verməli, ya da onun borcunu ödəməlidir. Qatili, öldürdüyü adamın varislərinin əlindən qaçıрмаq da bu qəbildəndir.

M. 2647: Kəfil öhdəsinə götürdüyü şəxsi söz verdiyi yerdə və ya zamanda təhvil verməlidir. Əks təqdirdə, kəfalətə götürdüyü şəxsin boynunda olan haqqın öhdəsindən gəlməlidir.

M. 2648: Bir şəxsin kəfilə kəfil olması düzgündür.

VƏDİƏ (ƏMANƏT) HÖKMLƏRİ

Əmanətdarlıq müqəddəs İslam şəriəti baxımından təkid olunan məsələlərdəndir. Allah-taala onu möminlərin nişanələrindən və nicat tapmağın səbəblərindən hesab edərək buyurur: “Möminlər əmanətdar olan və əhdlərinə vəfa qılan şəxslərdir”¹. İmam Sadiqdən (ə) nəql olunan bir hədisdə deyilir: “Üç məsələni tərk etməkdə heç kəsdən heç bir üzr qəbul olunmur: əmanəti (olduğu kimi) günahkar və ya əməlisalehə qaytarmaq, qarşı tərəfin günahkar və ya əməlisaleh olmasından asılı olmayaraq əhdə vəfa qılmaq və günahkar, yaxud əməlisaleh olmalarından asılı olmayaraq valideynlərə yaxşılıq etmək”².

M. 2649: Vədiə caiz əqddir. Onunla insan öz malını, təmənnasız olaraq saxlamaq üçün başqasına tapşırır. Buna əsasən, əgər insan öz malını bir şəxsə verib “sənin yanında əmanət qalsın” desə, o da qəbul etsə, yaxud bir söz danışmadan, mal sahibi malı saxlamaq üçün ona verdiyini, o da saxlamaq məqsədilə qəbul etdiyini başa salsın, vədiə və əmanətin sonradan deyiləcək hökmlərinə əməl etməlidirlər.

M. 2650: Əmanət alan və malını əmanət verən şəxs–hər ikisi həddi-bülüğa çatmış və aqil olmalıdır. Buna əsasən, bir şəxs malını dəlinin, yaxud uşağın yanında əmanət qoysa, yaxud dəli və uşaq bir malı kiminsə yanında əmanət qoysa, düzgün deyil.

1. Muminun/8.

2. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Kitab əl-Vədi`ə”, bab 2, h. 1, c. 19, səh. 71.

M. 2651: Əgər bir şəxs dəli və uşaqdan bir şeyi əmanət kimi qəbul etsə, onu sahibinə verməlidir. Əgər o şey dəlinin, ya uşağın öz malı olsa, onun qəyyumuna çatdırılmalıdır. Əgər mal tələf olsa, əvəzini verməlidir. Amma mal tələf olmasın deyə, uşaqdan almış olsa, bu halda saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə, zamin deyildir.

M. 2652: Əmanəti saxlaya bilməyən şəxs ehtiyat-vacibə görə, gərək qəbul etməsin. Amma əgər malın sahibi onu saxlamaqda daha aciz olsa və ondan yaxşı saxlaya bilən bir şəxs də olmasa, bu ehtiyat, vacib deyil.

M. 2653: Əgər insan malın sahibinə, onun malını saxlamağa hazır olmadığını bildirsə, o da malı qoyub getsə, bu şəxs də malı götürməsə və o tələf olsa, əmanəti qəbul etməyən şəxs zamin deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, mümkün olarsa, onu saxlasın.

M. 2654: Bir şeyi əmanət qoyan şəxs nə vaxt istəsə, geri ala bilər. Əmanəti qəbul edən şəxs də nə vaxt istəsə, onu sahibinə qaytara bilər.

M. 2655: Əgər insan əmanəti saxlamaq fikrindən dönsə, onu mümkün qədər tez sahibinə, sahibinin vəkilinə və ya qəyyumuna çatdırılmalı, yaxud onu saxlamağa razı olmadığını onlara xəbər verməlidir. Əgər üzrü olmadan malı onlara çatdırmasa və xəbər də verməsə, mal xarab olduqda əvəzini verməlidir.

M. 2656: Əmanəti qəbul edən şəxsin onu saxlamaq üçün münasib yeri olmasa, gərək münasib yer hazırlasın və onu elə saxlasın ki, camaat “əmanətə xəyanət edib, onu saxlamaqda səhlənkarlıq edib” deməsin. Əgər münasib olmayan yerə qoysa və tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M. 2657: Əmanəti qəbul edən şəxs onu saxlamaqda səhlənkarlıq, ifrat etməsə və təsadüfən tələf olsa, zamin deyildir. Amma əgər öz ixtiyarı ilə onu, zalımın agah olub apara biləcəyi güman olunan bir yerə qoysa, tələf olduqda əvəzini sahibinə verməlidir. Ancaq o yerdən daha yaxşı qoruyacaq yeri olmasa və malı öz sahibinə, yaxud daha yaxşı qoruyan adama çatdırıb bilməsə, bu halda zamin deyil.

M. 2658: Əgər əmanət alan şəxs əmanət aldığı malın xarab olacağından, oğurlanmasından qorxarsa, mümkün olduğu təqdirdə malı sahibinə, yaxud da onun vəkilinə qaytarmalıdır. Onlara əli çatmırsa, sahibi üçün qorumaq məqsədi ilə şər'i hakimə verməlidir. Əgər şər'i hakim yoxdursa, yaxud ona əli çatmırsa, onu qorumaq iqtidarında olan əmanətdar bir şəxsə tapşırılmalıdır.

M. 2659: Əgər malın sahibi öz malını saxlamaq üçün yer təyin edib əmanəti qəbul edən şəxsə “gərək malı orada saxlayasan və tələf olmasına ehtimal versən də, başqa yerə aparmamalısan” desə, əmanəti saxlayan şəxs o yerdə tələf olacağını ehtimal verib, o yerin, mal sahibinin nəzərində hifz olunmaq üçün daha yaxşı olduğuna görə o yerdən çıxartmamasını demiş olduğunu bilsə də, onu başqa yerə apara bilməz. Əgər başqa yerə aparsa və tələf olsa, zamindir. Həmçinin əgər başqa yerə aparmamağı hansı səbəbə görə deməsini bilmədən başqa yerə aparsa, tələf olduqda vacib ehtiyata əsasən, əvəzini verməlidir.

M. 2660: Əgər malın sahibi öz malını saxlamaq üçün bir yeri müəyyən etsə, amma əmanəti qəbul edən şəxsə, onu başqa yerə aparmamasını tapşırırsa, bu halda əmanət götürən şəxs orada tələf olacağını ehtimal etsə, onu daha yaxşı qorunan yerə aparmalıdır. Əgər mal birinci yerdə tələf olsa, zamindir. Amma mal sahibi də malın orada tələf olacağını ehtimal etsə, əmanəti qəbul edən şəxs zamin deyil.

M. 2661: Əgər malın sahibi dəli olsa, əmanəti qəbul edən şəxs dərhal əmanəti onun qəyyumuna çatdırmalı və ya xəbər verməlidir. Əgər şər'i üzr olmadan malı onun qəyyumuna verməsə, xəbər verməkdə də səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M. 2662: Əgər malın sahibi ölsə, əmanəti qəbul edən şəxs malı onun varislərinə çatdırmalı, yaxud onlara xəbər verməlidir. Əgər malı varislərə verməsə, xəbər verməkdə də səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, zamindir. Amma əgər “meyitin varisi mənəm” deyən şəxsin düz deyib-deməməsini, yaxud meyitin başqa varisi də olub-olmamasını bilmək üçün malı verməsə, xəbər göndərməkdə də səhlənkarlıq etməsə və mal tələf olsa, zamin deyildir.

M. 2663: Əgər malın sahibi ölsə və bir neçə varisi olsa, əmanəti qəbul edən şəxs malı onların hamısına, yaxud onların hamısının malı almağı həvalə etdikləri adama verməlidir. Buna əsasən, əgər sairələrinin icazəsi olmadan malın hamısını vərəsələrdən birinə versə, o birilərin payına zamindir.

M. 2664: Əmanəti qəbul edən şəxs ölsə, yaxud dəli olsa, onun qəyyumu və ya varisi mümkün olan qədər tez malın sahibinə xəbər verməli, yaxud əmanəti ona çatdırmalıdır.

M. 2665: Əgər əmanəti qəbul edən şəxs özündə ölüm əlamətlərini görsə, mümkün olan təqdirdə onu sahibinə, yaxud onun vəkilinə çatdırmalıdır. Əgər mümkün olmasa, gərək şər'i hakimə

versin. Əgər onu tapa bilməsə, malın qorunması və sahibinə çatması üçün daha əlverişli üsuldən istifadə etməlidir.

M. 2666: Əgər əmanəti qəbul edən şəxs özündə ölüm əlamətlərini görüb qabaqkı məsələdə deyilən vəzifəsinə əməl etməsə, bu halda əmanət aradan getsə, hətta onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və onun xəstəliyi sağalsa, yaxud bir müddətdən sonra peşman olub vəsiyyət etsə də, əvəzini verməlidir.

M. 2667: Girov, ariyə, icarə və ya müzaribə səbəbilə qaşrı tərəfə tapşırılan mal əmanətdir və onun qorunmasında çalışılmalıdır.

M. 2668: Əgər bir malı sel aparsa və ya oğurlansa, sonra başqasının əlinə keçsə, yaxud daşınarkən, müamilə və bu kimi vasitələrlə başqasının əlinə keçsə, o şəxs həmin malı əmanət olaraq saxlamalı, sahibinə, yaxud vəkilinə çatdırmalı, ya da onlara xəbər verməlidir. İtmiş malı tapan və ya tələf olmaqda olan malı tapan da bu hökmdədir.

M. 2669: Əgər müsəlmanlarla döyüş halında olmayan kafir belə öz malını müsəlmanın yanında əmanət qoysa, onu qorumaq və istədiyi vaxt qaytarmaq vacibdir. Əgər müsəlmanlarla döyüş halında olan kafir öz malını bir müsəlmanın yanında əmanət qoysa, vacib ehtiyata görə, istədikdə sahibinə qaytarılmalıdır.

M. 2670: Əgər bir şəxs əmanətin onda olduğunu inkar etsə, yaxud onda olduğunu qəbul edib xarab olduğunu və ya sahibinə qaytardığını iddia etsə, dəlili olmadığı təqdirdə onun iddiası and içməklə qəbul olunur. Hər iki tərəf malın xarab olduğunu qəbul etsə, lakin mal sahibi əmanət verdiyi şəxsin səhlənkarlıq və ya təcavüz etdiyini iddia etsə də, bu hökmdədir.

M. 2671: Əmanəti qəbul edən şəxs sahibinin aydın və ya öləri icazəsi olmadan onu qorumaq xaricində digər heç bir istifadə edə, faydalana bilməz. Əks təqdirdə, zamindir.

M. 2672: Əmanəti qəbul edən şəxs aldığı malı qaytarmalı olduğu zamankı vəziyyətdə qaytarmalıdır. Malda ona aid olmayan eyib və ya nöqsana zəmin deyil.

M. 2673: Əmanəti qəbul edən şəxsin onu qorumaq üçün mal sahibinin icazəsi ilə çəkdiyi xərc və ya əmanəti qaytarmaq üçün lazım olan xərc mal sahibinin üzərinə düşür.

ARİYƏ (BUROVUZ) HÖKMLƏRİ

M. 2674: Ariyə (burovuz) bir əqddir ki, onunla insan öz malını, təmənnasız olaraq istifadə etmək üçün başqasına versin.

M. 2675: Ariyədə siğə oxunması lazım deyil. Əgər misal üçün, öz paltarını ariyə məqsədilə bir şəxsə versə və o da həmin məqsədlə alsə, ariyə düzgündür.

M. 2676: Qəsbi malı, habelə özü insanın olan, mənfəəti isə başqasına həvalə olunan, məsələn, icarəyə verilən bir malın ariyəyə verilməsi o vaxt düzgündür ki, qəsbi şeyin sahibi, yaxud icarə edən şəxs ariyəyə verilməsinə razı olduqlarını desinlər.

M. 2677: İnsan, mənfəəti özünün olan, məsələn, icarə etdiyi bir şeyi ariyə verə bilər. Amma əgər icarədə, təkcə özünün istifadə etməsini şərt etmişlərsə, başqasına ariyəyə verə bilməz.

M. 2678: Dəli, ya uşağın öz malını ariyəyə verməsi düzgün deyildir. Amma əgər onların qəyyumu onun malını ariyə verməyi məsləhət bilsə və uşaq malı qəyyumun tapşırığıyla ariyə götürənə çatdırsa, eybi yoxdur.

M. 2679: Əgər ariyə etdiyi şeyi saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə, ondan istifadə etməkdə həddi aşmasa və təsadüfən tələf olsa, zamin deyil. Amma əgər tələf olarsa zamin olmasını şərt etsələr, yaxud ariyə etdiyi şey qızıl və gümüş olsa, əvəzini verməlidir.

M. 2680: Əgər qızıl və gümüşü ariyə edib, tələf olduğu surətdə zamin olmayacağını şərt etsə, tələf olduğu təqdirdə zamin deyil.

M. 2681: Əgər malı ariyə verən ölsə, ariyə alan şəxs aldığı şeyi onun vərasələrinə verməlidir.

M. 2682: Əgər ariyə verən şəxsin şəhəri cəhətdən öz malından istifadə etməyə haqqı olmasa, məsələn, dəli olsa, ariyə edən şəxs malı onun qəyyumuna verməlidir.

M. 2683: Bir şeyi ariyə verən şəxs istədiyi vaxt onu geri ala bilər. Ariyə edən şəxs də istədiyi vaxt onu qaytara bilər.

M. 2684: Qızıl və gümüş qabı haram istifadə üçün ariyə vermək batildir. Vacib ehtiyata əsasən, onları otağın bəzənməsi üçün ariyə vermək də işkallıdır.

M. 2685: Qoyunu, südündən və yunundan istifadə etmək, diş heyvanı, mayalandırmaq üçün ariyə vermək, düzgündür. Ümumiyyətlə, əsl qalmaqla istifadə edilə bilən hər hansı bir şey ariyə verilə bilər; bu şərtlə ki, onun mənfəəti şəhəri və normal (üqəlayi) olsun.

M. 2686: Əgər ariyə etdiyi şeyi sahibinə, yaxud onun vəkilinə, ya qəyyumuna versə və o tələf olsa, ariyəyə götürən zəmin deyil. Əks təqdirdə isə zəmindir; baxmayaraq ki, məsələn onu sahibinin adətən apardığı bir yerə aparsa, məsələn atı sahibinin onun üçün düzəltdiyi tövlədə bağlasa da.

M. 2687: Əgər nəcis bir şeyi yemək və içmək üçün ariyə versə, vacib ehtiyata əsasən, nəcis olmasını ariyə alana deməlidir.

M. 2688: Bir şəxs ariyə etdiyi şeyi sahibinin icazəsi olmadan başqasına icarəyə, yaxud ariyəyə verə bilməz.

M. 2689: Əgər ariyəyə aldığı şeyi sahibinin icazəsi ilə başqasına ariyəyə versə və birinci ariyə edən şəxs ölsə, yaxud dəli olsa, ikinci ariyə batil olmur.

M. 2690: Əgər ariyə etdiyi malın qəsb olduğunu bilsə, sahibinə qaytarmalıdır: ariyə aldığı şəxsə verə bilməz.

M. 2691: Əgər qəsb olmasını bildiyi malı ariyə edib müəyyən qədər istifadə etsə və onun əlində tələf olub aradan getsə, sahibi onun əvəzini ondan, yaxud malı qəsb edən şəxsdən tələb edə bilər. Habelə ariyə edən şəxsin istifadə etdiyi qədər hesabını da ondan, yaxud qəsb edəndən ala bilər. Əgər malın, yaxud istifadəsinin əvəzini ariyə edəndən alsaydı, o, sahibinə verdiyi şeyi ariyə verəndən ala bilməz.

M. 2692: Əgər ariyəyə aldığı malın qəsb olmasını bilməsə və onun əlində tələf olsa, bu halda malın sahibi onun əvəzini ondan alsaydı, o da malın sahibinə verdiyi şeyi ariyə verən şəxsdən tələb edə bilər.

Amma əgər ariyə aldığı şey qızıl və gümüş olsa, yaxud ariyə verən, onunla malın aradan getdiyi halda əvəzini verməsini şərt etsə, malın sahibinə verdiyi şeyi ariyə verəndən tələb edə bilməz.

M. 2693: Əgər bir şeyi xüsusi istifadə üçün ariyəyə alsın, ondan başqa tərzdə istifadə etmək olmaz; hətta adət olsa belə. Əgər qaydanı pozsa və malın özü tələf olsa, zamindir, hətta istifadəsinin qarşılığını da verməlidir. Əgər bir şeydən müxtəlif yollarda istifadə etmək mümkün olsa, ariyə zamanı ondan istifadənin növü müəyyən edilməlidir.

M. 2694: Bir şeyin bir neçə müəyyən şəxsə ariyə verilməsi düzgündür, amma onu, sayı müəyyən olunmayan camaata ariyə vermək işkallıdır.

M. 2695: Mal eyibli, ya tələf olduğu təqdirdə ariyə tərəfləri arasında problem çıxmaması üçün, daha yaxşı olar ki, zəmanətli ariyə olunsun, yəni ariyə verən ariyə edəni “öz malımı sənə salamat verdim kimi, sən də salamat təhvil verməlisən” desin, o da qəbul etsin.

HƏDİYYƏ VƏ “İBRA” HÖKMLƏRİ

M. 2696: Hədiyyə odur ki, insan özünə məxsus olan şeyi təmənnəsiz olaraq başqasının mülkü etsin və ona bağışlasın.

M. 2697: Hədiyyədə xüsusi siğə oxumaq lazım deyil, əgər hədiyyə edən şəxs öz malını hədiyyə məqsədilə başqasına versə və o şəxs də bu məqsədlə qəbul etsə, düzgündür.

M. 2698: Hədiyyə edənin **6** şərtə malik olması lazımdır.

1 və **2**-ci: Həddi-bülüğa çatmış və ağıllı olsun.

3-cü: Səfih, yəni, öz malını əbəs yerə xərcləyən şəxslərdən olmasın, baxmayaraq ki, öz malından istifadə etməyinə şəhəri hakim tərəfindən qadağa qoyulmasın.

4-cü: Öz malından istifadə etməyə şəhəri hakim tərəfindən qadağa qoyulmasın; məsələn iflasa uğramış şəxs kimi.

5-ci: Hədiyyə etmək istədiyi şeyin yiyəsi, ya ixtiyar sahibi olsun. Deməli, başqasının malını onun icazəsi olmadan bağışlaması düzgün deyil.

6-cı: Məqsəd və ixtiyarla bağışlasın; əgər hədiyyə edən şəxs ikrah, ya məcburiyyət qarşısında hədiyyə etsə, düzgün deyil.

M. 2699: Hədiyyə olunan şəxs həddi-bülüğa çatmamış uşaq, yaxud dəli olarsa, hədiyyəni onun özünün qəbul etməsi kifayət deyil və gərək qəyyumu onun tərəfindən qəbul etsin.

M. 2700: Hədiyyədə qəbul etməkdən əlavə, o malı təhvil almaq da lazımdır. Buna əsasən, hədiyyəni qarşı tərəfə təhvil verməyincə, onun mülkü sayılır. Həddi-bülüğa çatmamış uşaq və dəli üçün isə onların qəyyumu təhvil almalıdır. Əgər qəyyum özü onlara bir şey bağışlamaq istəsə, onlar üçün təhvil almaq niyyəti etsə, kifayətdir.

M. 2701: Hədiyyə etdikdən sonra onu təcili olaraq təhvil verməsi lazım deyil, hədiyyə etdiyi şəxsə verdiyi vaxt onun malı olur. Əgər hədiyyə edən, ya hədiyyə olunan şəxs təhvil-təslimdən əvvəl ölərsə, ya hədiyyə edən lazımi şərtlərə malik olmazsa, hədiyyə əməli batil sayılır və mal hədiyyə edən şəxsin vərəsinə çatır.

M. 2702: Hədiyyə caiz əqddir və iki tərəfdən hər biri onu poza bilər. Baxmayaraq ki, hədiyyə edən şəxsin ondan göz yumması və hədiyyəni pozmaması daha yaxşıdır. Amma **5** yerdə hədiyyə edən şəxs hədiyyəni poza bilməz:

1-ci: Hədiyyə etdiyi şeyin qarşılığı olaraq, qarşı tərəfdən az olsa belə, bir şey almış olsun. İstər bəxşisdə onun əvəzinə bir şey almaq şərt olsun, istərsə də qarşı tərəf özü hədiyyə qarşılığında onu hədiyyə edən şəxsə bağışlasın.

2-ci: O şeyi “Qürbətən iləllah” (qürbət qəsdilə) bağışlamış olsun.

3-cü: Adətən qohum sayılanlardan birinə hədiyyə edərsə; Vacib ehtiyata əsasən, əgər ər-arvad bir-birinə bir şey bağışlasalar, onu pozmamalıdırlar.

4-cü: Bağışladığı mal öz əvvəlki vəziyyətində qalmamış olsa; yəni, onun hamısı, ya bəzi hissələri tam şəkildə sıradan çıxsa, yaxud forması tamamilə dəyişilsə (məsələn çörək yeyilsə, ya parça tikişdə istifadə olunsə) və yaxud başqasına verilsə.

5-ci: Hədiyyənin iki tərəfindən biri ölərsə; Deməli, əgər hədiyyə edən şəxs hədiyyəni təhvil verdikdən sonra ölərsə, ehtiyat-vacibə əsasən, onun varisləri hədiyyəni geri ala bilməzlər və əgər hədiyyəni qəbul edən şəxs qəbul etdikdən sonra ölərsə, mal onun vərəsinə çatır və ehtiyat-vacibə əsasən, hədiyyə edən şəxs onu ala bilməz.

M. 2703: “İbra” budur ki, haqq sahibi ixtiyarı ilə öz haqqından keçsin. Buna əsasən, əgər insanın bir kəsdən alacağı varsa, güzəşt edə bilər və borclunun qəbul etməsi şərt deyil və bu halda daha onu (ibranı) poza bilməz.

M. 2704: İbrada haqq sahibi, hədiyyə edən şəxsin (**2698-ci** məsələdə deyilən) şərtlərinə malik olmalıdır.

M. 2705: Ölmüş şəxsin zimməsini borcdan ibra etmək düzgündür.

M. 2706: Hədiyyə edən şəxs hədiyyə etdiyi şeyin əvəzində bir şeyi şərt edərək qarşı tərəfdən ala bilər və buna “əvəzli hədiyyə” deyilir. Onun əvəzinin mal və əşya olması lazım deyil. Faydasının hər hansı bir yolla hədiyyə edən şəxsə çatacağı işi də hədiyyə əvəzi olaraq istəyə bilər. Məsələn, hədiyyənin qarşılığı olaraq hədiyyə edənin borcunun bağışlanması, ya onun üçün şəriətin icazə verdiyi işi görməsini istəyə bilər.

M. 2707: Hədiyyəni qəbul edən şəxs onun öhdəsinə şərt qoyulan halda, ehtiyata əsasən, ona əməl etməlidir. Buna əsasən, əgər hədiyyə edən şəxs müəyyən bir şeyin ona hədiyyə edilməsi şərt ilə bir şəxsə hədiyyə etsə, ehtiyata əsasən, qarşı tərəf şərtə əməl etməlidir və əgər imtina etsə, yaxud ona əməl etmək mümkün olmasa, hədiyyə edən şəxs hədiyyəni poza bilər.

M. 2708: Ata və ana qızlarına verdikləri cehizi razılaşma, ya bağışlama yolu ilə onun mülkü etsələr, geri ala bilməzlər. Amma əgər onun mülkü etməsələr, geri almağın maneəsi yoxdur. Habelə ərin arvadına aldığı, ya atanın öz övladına verdiyi zinət əşyalarının və başqa şeylərin də hökmü bu qəbildəndir.

SƏDƏQƏ HÖKMLƏRİ

Sədəqə vermək ixlaslı və səmimi bir əməldir. Bu əmələ Qurani-kərimdə və çoxlu hədislərdə təkid olunub və dünyada xeyir və bərəkətə, bəla və qəfil ölümlərin uzaqlaşmasına, xəstələrin şəfa tapmasına səbəb olur. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurub:

كل معروف صدقة¹

Yəni bütün xeyir və bəyənیلən əməllər sədəqədir. Azmışların hidayət olunması, ehtiyaçlıların himayə olunması və cəmiyyətin maddi və mənəvi tərəqqisi üçün görülmə işlər isə daha səmərəli və uzunömürlüdür.

M. 2709: Sədəqə iki növdür:

1-ci: Vacib sədəqə. Məsələn, malın zəkati, fitrə zəkati, rəddiməzalim (yəni, sahibini tanımadığı mala zərər vuran şəxsin vurduğu zərər əvəzində cameüş-şərait müctəhidin icazəsi ilə verdiyi sədəqə) və müxtəlif kəffarələr.

2-ci: Müstəhəb sədəqə. Yəni, başqalarına maddi ehsan və ianə vermək, yaxud mənəfəti camaata çatan xeyriyyə müəssisəsi təsis etmək. Bu əməlin təsirləri haqqında çoxlu rəvayət nəql olunub.

M. 2710: Sədəqə verən şəxsin həddi-bülüğa çatmış, ağıllı və qeyri-səfih, iflasa uğradığı üçün şər'i hakimin öz malından istifadə

1. "Biharul-ənvar", c. 93, s. 119.

etməsinə yasaq etmədiyi şəxs olmasından əlavə, qürbət qəsdə də olmalı və sədəqəni qarşı tərəfə təmənnəsiz olaraq verməlidir.

M. 2711: Sədəqə verən şəxs malı təhvil verdikdən sonra onu poza və malı geri ala bilməz; o şəxs onun qohum-əqrəbası və yaxınlarından olmasa da.

M. 2712: Müstəhəb sədəqəni alan şəxsin müsəlman və ya mömin olması lazım deyil. O, müsəlmanların razılığı və icazəsi ilə onların ölkələrində yaşayan və yoxsul olan kitab əhlinə də verilə bilər.

M. 2713: Seyid öz vacib və müstəhəb sədəqələrini seyid və ya qeyri-seyidə verə bilər. Qeyri-seyid də öz müstəhəb sədəqəsini seyidə verə bilər. Lakin vacib sədəqəsini (malın zəkati, fitrə zəkati və s.) seyidə verə bilməz. Kəffərə və rəddi-məzalim ödəmək qeyri-seyidə vacib olduqda, vacib ehtiyata görə, onu seyidə verə bilməz.

M. 2714: Sədəqə verənin, sədəqə verdiyi malın ona satılmasını və ya bağışlanmasını istəməsi məkrühdür. Lakin əgər sədəqə alan şəxs mala qiymət qoyulduqdan sonra onu satarsa, sədəqə verən həmin malı almaqda digərlərinə müqəddəmdir. Bu əməl məkrüh deyil. Hələ əgər (zəkat verdiyi) mal irs və ya başqa bir şəkildə ona gəlib çatarsa, onu qəbul etmək məkrüh deyil.

M. 2715: Kömək istəyən şəxsi geri qaytarmaq, eləcə də ehtiyac olmadan kömək istəmək şiddətli şəkildə məkrüh, bəzən də haramdır.

VƏQF HÖKMLƏRİ

Vəqf odur ki, insan bir mülkü sabit saxlayır, gəlirini isə bir şəxs, bir neçə şəxs, bir iş və ya digər xərclər üçün təyin edir. Misal üçün, müəyyən torpaq sahəsini məscid, hüseydiyyə, mədrəsə və ya yoxsullar üçün ayırmaq bu qəbildəndir. Buna fiqh elmi terminologiyasında “vəqf”, verilən mala “moqufə”, vəqf edənə “vaqif”, malın aid olacağı şəxs və ya digər məqsədlərə isə “moqfun ələyh” deyilir.

M. 2716: Vəqf iki növdür: Birincisi xüsusi vəqfdir. İnsanın bir şeyi öz övladına vəqf etməsi bu qəbildəndir. İkincisi ümumi vəqfdir. Burada vəqf ayrı-ayrı fərdlərə məxsus olmur. Məscid, hüseydiyyə və yaxud yoxsullara olunan vəqf bu qəbildəndir.

M. 2717: Ümumi və ya xüsusi olmasından asılı olmayaraq, ehtiyata görə, vəqfdə qürbət qəsdə lazımdır. Lakin vəqf edənin müsəlman olması lazım deyil. Buna əsasən, əgər qeyri-müsəlman da bir şey vəqf etsə, düzgündür.

M. 2718: Əgər bir şəxs vəqf edərsə, vəqf olunan şey onun mülkiyyətindən çıxır. O özü və ya başqaları onu bağışlaya, sata bilməz. Heç kim o mülkdən irs də apara bilməz. Lakin 2292 və 2294-cü məsələlərdə göstərilən bəzi hallarda onu satmağın eybi yoxdur.

M. 2219: Vəqf edən həddi-bülüğa çatmış, ağıllı və ixtiyarı öz əlində olmalıdır. Buna əsasən, əgər dəli bir şeyi vəqf etsə, düzgün deyil.

M. 2720: Vəqfdə siğə oxumaq və ya siğəni ərəb dilində oxumaq lazım deyil. Əgər istənilən söz və ya hərəkətlə bir şeyin vəqf

olunduğunu anladıb, onu təhvil versə, düzgündür. Misal üçün, əgər “öz evimi vəqf etdim” deyib onu vəqf etdiyi şəxsə və ya vəqfə nəzarət edənə təhvil versə, düzgündür. Qəbula da ehtiyac yoxdur, hətta vəqf xüsusi olsa belə.

M. 2721: Vəqf şərtsiz və tərəddüdsüz olmalıdır. Buna əsasən, əgər vəqf edən onu gələcəkdə baş verəcək və ya vermək ehtimalı olan bir şərtədən asılı etsə, iki haldan xaric deyil:

Birincisi: Əgər qoyulan şərt vəqfin düzgünlüyünün şərtlərindən olmasa, onun düzgünlüyü işkallıdır. Məsələn, bir kəsin “əgər Allah mənə oğul versə, evim vəqf olsun” deməsi bu qəbildəndir.

İkincisi: Əgər o şərt vəqf edənin fikrincə qəti olsa və vəqfin düzgünlüyündə dəxalətli olsa, vəqf düzgündür. Məsələn, bir kəsin “əgər ev mənim olarsa, onu vəqf etdim” deməsi bu qəbildəndir.

M. 2722: Əgər bir mülkü vəqf üçün təyin etsə, lakin siğə oxumazdan öncə peşman olsa, yaxud ölsə, vəqf olunan şəxsin onu təhvil aldığı təqdirdə vəqf düzgün və keçərlidir. Əgər təhvil almayıbsa, vəqf düzgün deyil və onun ixtiyarı varislərin əlindədir.

M. 2723: Bir malı vəqf edən onu həmişəlik vəqf etməlidir. Buna əsasən, əgər “bu malı yalnız on il müddətinə vəqf etdim” və ya “on il müddətinə vəqf olsun, sonra beş il vəqf olmasın, sonra yenə vəqf olsun” desə, batildir. Vacib ehtiyata görə, vəqf siğə oxunan vaxtdan olmalıdır. Buna əsasən, əgər “bu mal mən öldəndən sonra vəqf olsun” desə, siğə oxunduğu vaxtdan öldüyü vaxtadək vəqf olunmadığı üçün işkallıdır.

M. 2724: Vəqf olunan şeyin özü mövcud və müəyyən olmalıdır. Buna görə də “borcu” vəqf etmək, misal üçün, “filankəsin mənə olan borcunu vəqf etdim” demək, yaxud müəyyən olmayan bir şeyi vəqf etmək, misal üçün, “bağlarımdan birini vəqf etdim” demək düzgün deyil. Eləcə də bir şeydən faydalanmağı vəqf etmək, məsələn, “evimdən istifadə olunmasını vəqf etdim” demək düzgün deyil. Lakin evi onda yaşamaq üçün, yaxud ağacı meyvəsindən istifadə etmək üçün, hətta vəqf olunan zaman barı olmasa belə vəqf etmək düzgündür.

M. 2725: Mülkün vəqf olunduğu məqsəd müəyyən və halal olmalıdır. Buna görə də, öz mülkünü dəqiq təyin etmədən bir neçə məsciddən birinə və ya batili, yaxud buna bənzər şeyləri yaymaq üçün vəqf etsə, düzgün deyil.

M. 2726: Vəqf o halda düzgündür ki, vəqf olunan mal onun mütəvəllisinə, ya vəqf olunan şəxsin özünə, ya vəkilinə və yaxud

qəyyumuna verilsin. Əgər bir şeyi öz azyaşlı övladlarına vəqf etsə və həmin malı, onlara vəqf olunsun deyə onların tərəfindən saxlasa, vəqf düzgündür.

M. 2727: Əgər bir mülk məscid olaraq vəqf olunsay, sonra təhvil vermək məqsədilə onda namaz qılınmasına icazə verilsə və bir nəfər belə onda namaz qılsa, vəqf həyata keçmiş olacaq.

M. 2728: Vəqf olunan mülk dağılsa belə, vəqflikdən xaric olmur.

M. 2729: Mövcud olmayan şəxslərə vəqf etmək düzgün deyil. Lakin mal ana bətnində olan və hələ dünyaya gəlməyən şəxslərə vəqf olunsay, eybi yoxdur. Eləcə də, mövcud olanları nəzərə almaqla mövcud olmayanlara, yəni bəzisi dünyaya gələn şəxslərə, məsələn övladlarına vəqf etmək doğrudur. Bu halda hələ dünyaya gəlməyən sonrakı təbəqələr dünyaya gəldikdən sonra digərləri şəriək olacaqlar.

M. 2730: Əgər bir şeyi özünə vəqf etsə, məsələn bir mağazanı, gəlirinin ölümündən sonra məqbərəsinə xərclənməsi üçün vəqf etsə, düzgün deyil. Amma məsələn, əgər bir malı fəqirlərə vəqf etsə və özü fəqir olsa, vəqfin mənfəətindən istifadə edə bilər.

M. 2731: Hüseydiyyəyə vəqf olunan xalça, üzərində namaz qılmaq məqsədi ilə məscidə aparıla bilməz; hətta hüseydiyyə məscidə yaxın olsa belə. Ümumiyyətlə müəyyən bir məkan və ya məqsəd üçün vəqf olunan şey digər yerə köçürülə bilməz və ya digər məqsədlər üçün istifadə oluna bilməz.

M. 2732: Əgər bir mülk bir məscidin təmiri üçün vəqf olunsay, bu halda həmin məscidin təmirə ehtiyacı olmasay və bir müddət təmirə ehtiyacı olmayacağı ehtimal olunsay, təmirdən başqa ehtiyacı olmadığı, onun gəlirinin tələf olmaq təhlükəsi ilə qarşılaşdığı və ya onu saxlamağın faydasız olduğu təqdirdə, o mülkün gəliri, təmirə ehtiyacı olan digər məscidə xərclənə bilər.

M. 2733: Əgər bağın ağacları kimi bir mülk müəyyən şəxslərə vəqf olunarsay və onlar malik olduqdan sonra bar verərsə, meyvələrinə də malik olacaqlar. Onların hansının payına düşən ağac nisab həddinə çatarsay, zəkatını verməlidir. Lakin əgər bağ müəyyən şəxslər üçün yox, ümumi məqsədlərin biri, məsələn yoxsullar üçün vəqf olunarsay, o bağın barına zəkatın düşməməsi nəzərə çarpır.

M. 2734: Vəqf olan və yol üstündə yerləşən məzarlıqlar vəqflikdən xaric olurlar. Onlardan yararlanmaq və ya alıb-satmaq olmaz. Lakin vəfat edənlərə hörmətsizlik sayılmazsa, oradan get-gəl

etməyin eybi yoxdur. Əgər məzarlıq şəxsi mülk olsa, ondan hər növ istifadə sahibinin icazəsindən asılıdır.

M. 2735: Bir şeyin vəqf olunması aşağıdakı yollardan biri ilə sübuta yetirilir:

Birinci: Xalq arasında yaqin və xatircəmliyə səbəb olacaq dərəcədə məşhur olması.

İkinci: Mülk ixtiyarında olan şəxsin və ya varislərinin etiraf etməsi.

Üçüncü: Camaatın vəqf olunan mülk kimi davranması.

Dördüncü: İki ədalətli şəxsin şəhadət verməsi.

Beşinci: Etibarlı şəxsin xatircəmlik əldə olunacaq şahidliyi.

VƏQF ZAMANI QOYULAN ŞƏRTLƏR

M. 2736: Vəqf edənin vəqf olunan mülkdən istifadə üçün qoyduğu şərtlər şəriətə uyğun olarsa, düzgündür və onlara əməl olunmalıdır. Misal üçün, tələbələrin mədrəsədə məskunlaşması üçün gecə namazı qılmaları şərt kimi göstərilə, buna əməl olunmalıdır. Əks təqdirdə mədrəsədə məskunlaşa bilməzlər.

M. 2737: Məsələn, əgər bir ev müəyyən şəxslərə vəqf olunarsa, vəqfin zahirindən və ya əlamətlərindən vəqf edənin məqsədinin yalnız ev kimi istifadə olunması olduğu anlaşılırsa, onu bu və ya digər şəkildə dəyişmək, misal üçün, mağazaya çevirmək olmaz. Hətta belə bir ehtimal da mövcud olsa, vacib ehtiyata görə, onu dəyişmək olmaz.

VƏQFƏ NƏZARƏT

M. 2738: Əgər vəqf olunan şey üçün mütəvəlli (idarə edən) təyin olunsa, onun göstərişinə uyğun əməl olunmalıdır. Əgər mütəvəlli təyin etməsə, müəyyən şəxslərə, misal üçün öz övladlarına vəqf etsə, gələcək nəslin də faydalanmasında dəxaləti olan vəqflə bağlı məsələlər şər'i hakimin ixtiyarındadır. Lakin mövcud övladlarının vəqf olunan şeydən faydalanması ilə bağlı məsələlər özləri həddi-bülüğa çatmış olduqları halda özlərinin, həddi-bülüğa çatmadıqda isə qəyyumlarının ixtiyarındadır və bu növ istifadə üçün şər'i hakimin icazəsi lazım deyil.

M. 2739: Əgər bir mülk məsələn, yoxsullara, seyidlərə və ya ondan gələn gəlir xeyriyyə məqsədləri üçün xərclənsin deyə vəqf

olunarsa, mütəvəlli təyin olunmadığı təqdirdə onun ixtiyarı şər'i hakimə əlindədir.

M. 2740: Əgər mülkü müəyyən şəxslərə, misal üçün, öz övladlarına, özündən sonra da gələcək nəvə-nəticələrinə vəqf edərsə və mülkün mütəvəllisi onu icarəyə verib dünyasını dəyişərsə, əgər vəqfin və gələcək nəsillərin xeyrini nəzərdə tutubsa, icarə batil olmur. Əgər həmin mülkün mütəvəllisi olmazsa, vəqf olunan şəxslərin bir təbəqəsi onu icarə verib dünyalarını dəyişərlərsə, növbəti təbəqənin icazəsi olmazsa, icarə batildir. İcarəçi icarə pulunu bütünlüklə ödəmiş olsa, onlar dünyasını dəyişdiyi zamandan müqavilənin sonunadək ödənilən icarə haqqını onlardan almalıdır.

M. 2741: Bir hissəsi ümumi şəkildə vəqf olunan, digər hissəsi isə vəqf olunmayan bir mülk bölünmədiyi halda şər'i hakim və ya vəqfin mütəvəllisi, mütəxəssis rəylə vəqfə aid olan payı ayıra bilər.

M. 2742: Əgər vəqfin mütəvəllisi xəyanət edib vəqfə aid olanları müəyyən olunmamış digər məqsədlər üçün xərcləyərsə, vəqf ümumi məqsəd daşdığı halda etibarlı nəzarətçi təyin olunmaqla onun xəyanətlərinin qarşısı alınmalıdır, şər'i hakim ona etibarlı nəzarətçi təyin etməlidir. Əgər bu şəkildə mane olmaq mümkün olmazsa, şər'i hakim yeni etibarlı bir mütəvəlli təyin etməlidir.

M. 2743: Əgər bir mülkün gəlirini bir məscidin təmirinə xərcləmək üçün vəqf edib imam camaata, o məsciddə azan verənə və ya məscidin xadiminə versələr, hər biri üçün nə qədər nəzərdə tutulduğunu bilsələr və vəqf edən məqsədi onların yaşayışının təmin olunması olduğu məlum olsa, qabaq verilən məbləğ onları təmin edirmişsə, lakin indiki məbləğ ehtiyac qədərindən azdırsa, məsələn "camaat imamına hər ay on tümən verin" demişsə, onların yaşayışını təmin edəcək qədər vermək olar. Əgər məlum olmazsa, müəyyən etdiyi kimi xərclənməlidir. Əgər hər biri üçün nə qədər təyin olunduğu bəlli olmazsa, öncə məscid təmin olunmalı, artıq qaldığı təqdirdə camaat imamının, azan verənin və xadimin arasında bərabər şəkildə bölünməlidir. Çox yaxşı olar ki, bu üç nəfər bölgədə bir-birlərlə razılaşınsınlar.

MÜLKÜN "HƏBS" OLUNMASI

M. 2744: İnsan öz mülkünü vəqf etmədən müəyyən şəxslərin istifadəsi və yaxud xeyir işlər, ibadətlər üçün ayıra (həbs edə) bilər.

Yəni ondan yararlanmanı, istifadəni yalnız xeyir işlərə, ibadətlərə və ya müəyyən şəxslərə aid edə bilər. Buna əsasən, əgər əməldə mülkünü bu iş üçün ayırsa, “həbs” gerçəkləşmişdir və onu poza bilməz. Lakin əgər bunu müəyyən il, məsələn on il müddətinə ayırmışdırsa, vaxt bitdikdən sonra yenə öz mülkiyyətinə keçir, özü olmadıqda isə o, dünyasını dəyişdiyi zaman mövcud olan varislərinə qaytarılır.

M. 2745: “Həbs”də də vəqfdə olduğu kimi mülk sahibinin ağıllı olması və həddi-bülüğa çatması şərtidir. Vacib ehtiyata görə, mülkün təhvil alınması onun düzgünlüyünün şərtidir. Malik dəli və ya müflis olduğu üçün şər`i hakim tərəfindən malikiyyət hüququ əlindən alınmış olmamalıdır. Şəxslərlə bağlı “həbs”in düzgünlüyü onların qəbul etməsindən asılıdır.

ÖZ MALLARINDAN İSTİFADƏ ETMƏLƏRİ YASAQ OLUNANLARIN HÖKMLƏRİ

“Məhcür” o kəsdir ki, şər'i cəhətdən öz malından istifadə etmək hüququ olmasın və başqaları onun maddi işlərində qəyyumluq etsinlər.

M. 2746: Məhcurlar dörd qrupdur:

1-ci: Həddi-bülüğa çatmamış uşaq;

2-ci: Dəli;

3-cü: Səfih; yəni maddi işlərdə öz xeyir və zərərini yaxşı təyin edə bilməyən və malını əbəs yerə xərcləyən şəxs; hətta şər'i hakim ona öz malından istifadə etməsini qadağan etməsə də.

4-cü: Müflisliyi barədə şər'i hakim tərəfindən hökm çıxarılmış şəxs.

M. 2747: Həddi-bülüğa çatmamış uşaq şər'i cəhətdən öz malından istifadə edə bilməz. Amma həddi-bülüğa çatmamış uşaq dənizdəki balıq kimi bir şəxsin mülkü olmayan halal şeyləri, sahib olmaq niyyətilə öz zəhmət və işlə əldə etsə, onun sahibi olur.

M. 2748: Bəzən ağıllı və bəzən də dəli olan şəxsin dəli vaxtı öz malından istifadə etməsi düzgün deyil.

M. 2749: İnsan ölüm yatağında olduğu xəstəlik zamanı öz malından istədiyi qədər özünə, əhli-əyalına, qonaqlarına və israf sayılmayan sair işlərə xərcləyə bilər. Habelə öz malını bir şəxsə bağışlasa, ya dəyərindən ucuz satsa, yaxud icarəyə versə, düzgündür.

Öz mallarından istifadə etmələri yasaq olunanların hökmləri 469

M. 2750: İnsan ölüm yatağında olduğu xəstəlik zamanı özünün xüms, zəkat və kəffarələr kimi maddi vacibatını, onun var-dövlətinin üçdə birindən çox olsa belə, ödəmək istəyərsə, vərəsələrin razılığına lüzum yoxdur.

M. 2751: Borclu adam dörd şərtlə müflis sayılır:

1-ci: Borcları şər'i hakim yanında qeydə alınmış olsun.

2-ci: Əmlakı evini və yaşamaq üçün zəruri olan ləvazimatı çıxmaq şərti ilə borclarından az olsun.

3-cü: Borclarını ödəməyin vaxtı çatmış olsun.

4-cü: Borc verən şəxs, ya şəxslər şər'i hakimdən onun əmlakını müsadirə etməsini istəsin və şər'i hakim də onun əmlakının müsadirə olunması hökmünü versin.

M. 2752: şər'i hakim iflası uğramış şəxsin əmlakının müsadirə edilməsi və dondurulması haqqında hökm verdikdən sonra, evini və yaşamaq üçün zəruri olan ləvazimatı çıxmaq şərti ilə, əmlakı müsadirə olunur və borc sahibləri arasında bölünür.

M. 2753: İflassa uğramış şəxsin və onun himayəsində olan şəxslərin, onların şəninə uyğun yemək, geyim və mənzil xərcləri, əmlakı bölünənə qədər onun malından ayrılır. Əgər borclu ölərsə, onun kəfən və dəfn xərci borclarından öndədir.

M. 2754: Həddi-bülüğa çatmamış uşağın, dəlinin və səfiş şəxsin əmlakına qəyyumluq etmək, ardıcılıqla bu şəxslərin öhdəsinədir:

1-ci: Ata və ata tərəfdən olan baba; amma həddi-bülüğa çatmamış uşağın, dəlinin və səfiş şəxsin ana və ana tərəfdən olan babasının, ya qardaş və bacısının, şər'i hakim onları maddi qəyyum təyin etməyə qədər, qəyyumluq hüquqları yoxdur.

2-ci: Ata və ata tərəfdən olan baba olmadıqda, ölümlərindən sonra onların tərəfindən vəsi olaraq onların qəyyumluğunu öz öhdəsinə alan şəxs.

3-cü: Birinci və ikinci dəstə olmadıqda şər'i hakim, ya onun tərəfindən qəyyum olaraq seçilən şəxs.

4-cü: Şər'i hakim və onun nümayəndəsi olmadıqda mömin, ədalətli və agah şəxslər.

M. 2755: Ata və ata tərəfdən olan babanın dəli və səfişə qəyyumluğu o haldadır ki, onlar həddi-bülüğa çatmazdan əvvəl dəli və səfiş olsunlar. Buna əsasən, əgər uyğun səbəb həddi-bülüğa çatdıqdan sonra peyda olsa, onların qəyyumluğu şər'i hakim öhdəsinədir.

M. 2756: Ata və ata tərəfdən olan babanın qəyyumluğu başqasına keçə bilməz. Amma onlar məsləhət bildikləri halda başqasını öz vəkilləri edə bilərlər.

M. 2757: Ata və ata tərəfdən olan babanın qəyyumluğunda onların ədalətli olması şərt deyil. Amma onların qəyyumluğunun uşaq, səfih, ya dəliyə ziyanlı olduğu şər'i hakimə isbat olsa, gərək onların uşaq, səfih, ya dəlinin malından istifadə etmələrini yasaq etsin və əmanətdar olan başqa şəxsi onların yerinə təyin etsin. Lakin ata və ata tərəfdən olan babaya əmanətdar bir şəxsi qoşmaq uşaq, səfih, ya dəlinin məsləhətinə uyğun olacaqsa, bu yola üstünlük verilməlidir.

İŞ VƏ GƏLİRLƏRİN HÖKMLƏRİ

M. 2758: Qazanc və ticarət halal və şəriətin icazə verdiyi yollardan olmalıdır. Əgər bir şəxs haram yolla, məsələn qumar, oğurluq, riba, rüşvət, ğina, zalımı mədh etmək və gücləndirmək və şəriətin icazə vermədiyi başqa yollarla bir şey əldə etsə, haramdır və ona zamindir.

M. 2759: Haram olan hər hansı bir işi peşə və gəlir mənbəyi etmək haramdır. Buna əsasən, Allahdan başqasına ibadət etmək üçün düzəldilən bir şeyi düzəltmək və ümumi, ya xüsusi mənfəəti haram olan şey düzəltmək, habelə şərab satmaq, cadugərlik və buna oxşar işlər icazəli deyil.

M. 2760: Camaatın ehtiyacı olan və kafirlər qarşısında müsəlmanların qüdrət və əzəmətinə səbəb olan sənaye və elmləri öyrənmək və öyrətmək bütün müsəlmanlara kifayət surətdə vacibdir.

M. 2761: Sehri öyrənmək və ona əməl etmək haramdır. Lakin imanlı və ləyaqətli şəxslər tərəfindən sehri batil etmək, yaxud sehr etməklə peyğəmbərlik, ya imamlıq və ya buna oxşar iddia edən şəxslərə qarşı camaatın fikirlərinə aydınlıq gətirmək üçün olsa, zərurət həddində eybi yoxdur.

M. 2762: Kahinlik və münəccimlik¹ əgər Allahdan başqasının müstəqil, ya Allahla müştərək şəkildə təsirə malik olmasına inanmaq formasında olarsa haram, hətta şirkdir. Amma əgər Allah-taalanın iradəsini mütləq təsirə malik bilsələr və onların proqnozları gümana, təxminə və bu əqidəyə əsaslansa ki, aləmlərin Rəbbi bəzi işləri bəzi işlərin səbəbi, yaxud onlarla birgə və uyğun edib, səbəb, ya birgə olmanın və ya inkarının qalanı isə onun mütləq qüdrəti daxilindədir-bu halda eybi yoxdur.

M. 2763: Foksçuluq əgər haqqı batil kimi, ya batili haqq kimi cilvələndirmək üçün olsa, icazəli deyil. Lakin, yalnız əyləncə üçün olsa, eybi yoxdur.

M. 2764: Ruhların hazır edilməsi əgər yalanı yaymaq və camaatın aldadılması, yaxud ictimai asayişini pozmaq və bu kimi işlər üçün olarsa, icazəli deyil. Hipnotizmin (süni şəkildə yatıxdırmağın) pis təsiri olmadıqda, yaxud bəzi xəstəliklərin müalicəsi ona bağlı olsa, onun haram olmasına heç bir dəlil yoxdur. Amma əgər kimsə bu cəhətdən pis təsirə məruz qalsa, yaxud canına təhlükə törənsə, haramdır və bu halda səbəbkar zamindir.

M. 2765: Ğinanı, həmçinin batil şeylərdən ibarət olan, ya şəhvəti təhrik edən və el arasında günah məclislərinə münasib olan avazı tək, ya çalğı ilə oxumaq, qulaq asmaq, öyrətmək və peşə seçmək haramdır. İslam hədislərində “ləhv” və “ğina” çox pislənilmişdir. O cümlədən bir hədisdə deyilmişdir: “Şərab, ləhv, ğina və qumar alətləri olan evə mələklər daxil olmaz, o evin əhlinin duaları qəbul olunmaz və o evdən bərəkət çəkilər”².

M. 2766: Müğənni qadınların toy mərasimlərində ğina oxumaları istisna olunub və haram deyil. Amma gərək naməhrəm kişilər onların səsinə eşitməsinlər və oxuduqları sözlər batil olmasın. Vacib ehtiyata əsasən, təkcə toy mərasimlərilə kifayətlənsinlər və başqa mərasimlərdə oxumasınlar. Həmçinin şəhvəti təhrik edən, yaxud başqa haram təsirləri olan və ya el arasında fəsad və əbəs sayılan bütün avaz,

1. “Kahin” iddia edir ki, hadisələri cinlərin, şeytanların, yaxud başqa gizli səbəblərin vasitəsi ilə başa düşür, “münəccim” isə səma cismlərinin hərəkəti və ulduzların yaxınlaşması vasitəsi ilə gələcəkdən xəbər verir.

2. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu ma yuktəsəbu bih”, bab 100, h. 13, c. 17, səh. 315.

səs və əməlləri oxumaq, qulaq asmaq, yaymaq, öyrənmək, öyrətmək və peşə seçmək haramdır.

M. 2767: Döyüş vaxtı şəxsi heyətin hissələrini təhrik etmək üçün oxunan coşdurucu nəğmələrin eybi yoxdur. Habelə batil və el arasında şəhvəti təhrik edən və fəsad məclislərinə münasib olmayan bütün nəğmə və mahnıların eybi yoxdur, onu oxumaq, qulaq asmaq, öyrənmək və peşə seçmək olar.

M. 2768: Əgər bir şəxs bir nəğmə və mahnının el arasında fəsad məclislərinə münasib və haram gınanın növlərindən olması barədə şəkk etsə, ondan qorunması lazım deyil, hərçənd ki, ehtiyat yaxşıdır. Amma ondan pis təsirlər müşahidə olunduqda, bu ehtiyat, vacib olur.

M. 2769: Qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrində elmi və işgüzar fəaliyyətinin iki şərtlə eybi yoxdur:

1. Ümumi iffətə riayət etsinlər və harama düşməsinlər.

2. Onların fəaliyyəti ərlərinin hüququnun pozulmasına səbəb və onların məqam və heysiyyətinə zidd olmasın. Amma bununla yanaşı, Quran və sünətdən belə anlaşılır ki, zərurət və lüzum olmayanda, qadınlar naməhrəm olan yerlərdə hazır olmasalar, daha yaxşı olar.

M. 2770: Fəsadkar və zalımlara fikir və əməllə meyl göstərmək, özünü onların şəklinə salmaq, günah etməkdə və başqalarının hüququna təcavüz etməkdə onları himayə etmək və kafir və zalım ölkələrin dövlət orqanlarında işləmək küfr və zülmü himayə, kafir və zalıma yardım etməyə səbəb olarsa, haramdır. Lakin xüsusi şəraitdə İslam və müsəlmanlara kömək etmək üçün və cameüş-şərait hakimin icazəsi ilə olarsa, haram deyil.

M. 2771: Kitab, jurnal, proqram, disk və bu kimi şeylərin köçürülməsi, alışı, satışı və hər növ istifadə edilməsi müəllif hüquqlarına riayət etməyə bağlı olarsa, onların müəllifi və istehsalçısı müsəlman olsa, onun razılığı olmadan icazəli deyil. Amma əgər müsəlmanlarla müharibə vəziyyətində olan qeyri-müsəlman olarsa, eybi yoxdur. Əgər müsəlmanlarla müharibə vəziyyətində olmayan qeyri-müsəlman olarsa, sahibinin icazəsi olmadan onlardan istifadənin icazəli olması təəmmül məhəllindədir. Çap və ixtira hüquqları da bu hökmdədir.

M. 2772: Camaatın fikir, əqidə, əxlaq və ya əməlində azğınlığa səbəb olan, yaxud batil mətləbləri olan və ya onların yayımı dinin müqəddəslərinə və mömin şəxslərə yalan və töhmətə, ya hörmətsizlik və təhqirə bais olan azdırıcı kitab və nəşriyyətləri almaq, satmaq və onları

nəşr etdirmək haramdır. Habelə belə kitab və nəşriyyələri oxumaq olmaz. Lakin saleh şəxslər nəhy əz münkər məqsədilə onlara cavab vermək istəsələr və özləri təfəkkür və fərqləndirmə əhli, özlərində də heç bir azğınlığın əmələ gəlməyəcəyinə əmin olsalar, oxuya bilərlər.

M. 2773: Kaset, radio, ya televiziya proqramları, peyk antenası, internet, ya buna oxşar vasitələrdən istifadə əxlaqi, ruhi, ya etiqadi azğınlığa səbəb olacağı halda haramdır. Habelə belə proqram və kasetləri istehsal etmək, yaxud yaymaq, almaq və satmaq haramdır.

M. 2774: Camaatın etiqadi, əxlaqi və əməli əsaslarını möhkəmləndirmək, ya intellektini inkişaf etdirmək, yaxud dini və ictimai məlumatını artırmağa səbəb olan mədəni birlik yaratmaq, faydalı kitab və nəşriyyə çap etmək, radio və televiziya proqramları hazırlamaq və bu kimi işlər görmək mühüm vəzifələrdəndir. Yaxşı olar ki, insanlar öz imkanları daxilində belə işlərə əməl etsinlər, bunlara mane olmaq olmaz.

M. 2775: İmtahanlarda, habelə işə götürmələrdə saxtakarlıq olmaz. Habelə bir şəxs özünü bir məsuliyyət və işə layiq bilmirsə, onu qəbul etməməlidir, baxmayaraq ki, başqaları onu səlahiyyətli və lazım olan şərtlərə malik bilsinlər.

M. 2776: Orqan, ya müəssisədə müraciət edənlərdən pul almamaqla onların işlərini görməyə vəzifəli olan şəxslərin idarə vaxtı pul, ya başqa şey alması haramdır. Xüsusilə əgər rüşvət, ya başqa adla bir şey almaqla şəriətə, ya qanuna zidd olan iş görsə, yaxud başqalarının haqqını tapdasa. Amma rüşvət verən şəxs üçün şər'i haqqa çatmaq, ya məzluma zülm olunmasının qarşısını almaq başqa yolla mümkün olmazsa, zərurət miqdarında eybi yoxdur. Habelə bir haqqı almaq, ya zülmü dəf etmək üçün öz nüfuzundan istifadə etməyin eybi yoxdur. Amma bu zaman rüşvət vermək, ya nüfuzdan istifadə etmək idarədə, ya cəmiyyətdə fəsada, yaxud haqqı bərpa etmək və ya zülmü dəf etməkdən daha mühüm zərərə səbəb olacaqsa, işkallıdır.

M. 2777: Kütləvi informasiya vasitələri gözəl əxlaqları, bəyənilmiş insani xüsusiyyətləri və İslam mədəniyyətini yaymaqda istifadə olunmalıdır. Bu mövzuda müxtəlif fikirlərdən faydalanmalı və İslama zidd olan mədəniyyətləri və məsuliyyətsizliyi yaymaqdan qəti olaraq çəkinməlidirlər.

M. 2778: Kəfən satmağı, qəssablığı, qan almağı və ovçuluğu özünə peşə seçmək məkrühdür.

YARIŞ VƏ ƏYLƏNCƏLƏRİN HÖKMLƏRİ

M. 2779: At cıdırı və ox atmaq yarışlarında yarış iştirakçılarının mərcələşməsi icazəlidir. Müasir dövrün döyüş vəsaiti və avadanlıqları ilə, məsələn tüfəng, döyüş təyyarəsi və tankla da mərcələşərək yarışmağın icazəliliyi ehtimal olunur.

M. 2780: Mərcələşmənin icazəli olduğu yarışlarda aşağıdakı məsələlərə riayət olunmalıdır:

1-ci: Söz, ya ona dəlalət edən bir işlə, məsələn yazmaq və imzalamaqla edilən təklif və qəbula riayət etsinlər;

2-ci: Hər iki tərəf ağıllı, həddi-bülüğa çatmış, ixtiyar və qəsd sahibi olmalıdır;

3-cü: Mükafatın miqdarı istər nağd, istərsə də nisyə şəkildə müəyyən olunmalıdır və iki tərəfdən biri, ya üçüncü şəxs onu ödəməlidir;

4-cü: Bilinməyəcəyi halda mübahisəyə səbəb olacaq məsələlər, məsələn hədəf, məsafə, start və finiş aydınlaşdırılmalıdır.

M. 2781: Müxtəlif idman yarışları, məsələn üzgüçülük, qaçış, güləş və futbol icazəlidir, hətta sağlamlığı qorumaq, ictimai və fərdi ruh yüksəkliyi yaratmaq üçün normal hədd qədərində bəyənilməmişdir. Bu şərtlə ki, nəzərə çarpacaq ruhi və cismi zərəri olmasın, mərcələşmə olmadan təşkil olunsun və şəriətin icazə vermədiyi əməllərlə birlikdə olmasın. Əgər üçüncü şəxs, ya bir müəssisə və ya dövlət qaliblərə nağd, ya qeyri mükafatlar verərsə, eybi yoxdur.

M. 2782: Cəmiyyətin dini, elmi, ədəbi, texnoloji, yaxud incəsənət sahəsində qabiliyyətini artırmaqda təsirli olan müsabiqələr, məsələn Quran əzbərləmək, şəriət hökmləri, riyazi elmlər və məqalə yazmaq yarışları keçirmək iki tərəfin mərcələşməsi olmadan icazəli və bəyənilmişdir. Əgər yarışı keçirən üçüncü şəxs, ya müəssisə, ya dövlət nağd, ya qeyri mükafatlar təqdim edərsə, eybi yoxdur və qalib onun (şər'i) sahibi olur.

M. 2783: Qumar üçün düzəldilmiş alət və vasitələrlə, məsələn şahmat, kart və nərd ilə udub-uduzmaq məqsədi və mərcələşməklə oyun və yarış haramdır. Hətta əgər əyləncə məqsədilə və mərcələşmədən olarsa da, ehtiyata əsasən, icazəli deyil. Amma hazırda və əvvəllər el arasında qumara xas olmayan, ya əvvəl qumar aləti olan, lakin hazırda qumar aləti olmaqdan tam şəkildə çıxan alətlərlə şərt bağlamadan oynamağın və yarışmağın eybi yoxdur.

M. 2784: Əgər bir şirkət, ya müəssisə xeyriyyə müəssisələrinə yardım məqsədilə bəzi biletləri yaysa, camaat da bu müəssisələrə yardım məqsədilə müəyyən məbləği ödəsə və o şirkət, ya müəssisə də öz pulundan, ya biletlərin yayımından əldə olunan puldan, pul verən bütün şəxslərin məlumatlı olması və icazəsilə, püşk atmaqla müəyyən məbləği hədiyyə olaraq versə, maneəsi yoxdur. Amma belə işlər pul toplamaq və ya camaatın, ya müsəlmanların ölkəsinin iqtisadi imkanlarını zəiflətmək üçün vasitə olmamalıdır.

M. 2785: Ümumiyyətlə, əgər haram işlə birgə, yaxud harama səbəb olmazsa, hər hansı bir əyləncənin eybi yoxdur. Buna əsasən, kino, teatr, radio, televiziya, peyk antennaları və bu kimi vasitələrə qulaq asmaq və baxmaq cəmiyyətdə, ya şəxsdə fikir və əxlaqın pozulmasına, ya batilin yayılmasına səbəb olmazsa, maneəsizdir. Amma vacib və mühüm işlərə mane olmasından ehtiyatlı olmalı, xüsusilə də uşaqlara daha artıq diqqət yetirilməlidir.

M. 2786: Adətən yayımda olan proqramların, naməhrəmə baxmağa və toxunmağa, ya fəsadın yayılmasına, şəhvəti təhrik etməyə, yaxud dini müqəddəsləri və övliyaları təhqir etməyə, yalana və ya batilə səbəb olmayacağı təqdirdə, eybi yoxdur. Habelə qumar aləti və udub-uduzma olmadan, cismə, ya ruha zərər vurmayan və ya malı tələf və israf etməyə səbəb olmayan müxtəlif oyunların maneəsi yoxdur.

İCTİMAİ VƏ BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİN HÖKMLƏRİ

Müsəlmanlar arasındakı ünsiyyət və əlaqələr qardaşlıq, bir-birlərinin hüququnu, heysiyyətini və namusunu qorumaq əsasında nizamlanmalıdır. Buna əsasən, bu ünsiyyətdə ədalət, ehsan, sədaqət, ehtiram, xoşgüman olmaq, fədakarlıq, əmanətdarlıq, bir-birinin sirtini saxlamaq, küsülüləri barışdırmaq, məşvərət etmək, xeyir işlərə yardım göstərmək və sair bu kimi məsələlərə riayət olunmalıdır. Əgər ünsiyyətdə qarşı tərəf ata, ana, qohumlar, din və elm xadimləri, müəllim və ustadlar, qadın, uşaq və yaşlılar, imkansızlar, müstəz'əflər və ya müsibət görmüş şəxslər olarsa, xüsusilə diqqət olunmalıdır.

M. 2787: Müsəlmanların öz ictimai əlaqələrini qeybət, töhmət, həsəd, təkəbbür, eyib axtarmaq, yalan, yaltaqlıq, fırıldaq, hiylə, rüşvətxorluq, bədgümanlıq, fitnəkarlıq, xəyanət, ikiüzlülük, istehza, bir-birinin hüququnu tapdamaq, zülm və hər növ günahdan paklamaları lazımdır.

M. 2788: Mömin şəxsə hər hansı bir formada əziyyət vermək, habelə onu təhqir etmək, aşağılamaq və zəiflətmək haramdır. Bəzi hədislərdə möminin hörməti Kəbənin hörmətindən daha üstün sayılmış və ona əzab-əziyyət vermək Allahla müharibə etmək

dərəcəsinə bilinmişdir¹. Buna əsasən, hamıya lazımdır ki, birbirlərinin hörmətini saxlayaraq başqalarını təhqir və rüsvay, onlara istehza və zülm etməkdən qətiyyətlə çəkinsinlər.

M. 2789: Əzab vədəsi verilmiş böyük günahlardan biri də “qeybət etmək”dir. Qeybətin mənası budur ki, insan öz mömin qardaşı, ya bacısının eybini onun olmadığı yerdə bəyan etsin. Hətta onun barəsində, hüzurunda deyiləcəyi təqdirdə narahat olacağı hər hansı bir mətləbi nəql etmək də qeybət sayılır.

M. 2790: Əgər insan bir müsəlmanın qeybətini etsə, vacib ehtiyata əsasən, mümkün olduğu və fəsada səbəb olmayacağı təqdirdə, mümkün olan hər hansı bir vasitə ilə ondan halallıq almalıdır. Əgər mümkün olmasa və ya ona demək fəsada səbəb olacaqsə, Allahdan onun üçün əfv diləsin. Əgər ona qarşı, alçalmasına və hörmətinin sınımasına səbəb olan qeybət, ya töhmət işlətmisə, onu aradan qaldırmalı və əvəzini çıxmalıdır.

M. 2791: Bəzi hallarda qeybət etmək haram deyil. Bu barədə fəqihlər aşağıdakı halları qeybətin haram olmasından istisna etmişlər:

- 1) Açıq-aşkar günah edən şəxsin aşkarda etdiyi günahından qeybət etmək;
- 2) Məzlumun zülmə qarşı kömək istəyərkən, ona zülm edən etdiyi zülmünə aid qeybətini etməsi;
- 3) İnsan zülmü özündən uzaqlaşdırmaq üçün şəriətin icazə verdiyi bir yol axtarışında olduğu şəraitdə;
- 4) Məşvərət edən şəxsə, haqqında məşvərət etdiyi şəxsin eyiblərini bildirərkən;
- 5) İnsan qeybətini etdiyi şəxsi günahdan uzaqlaşdırmaq, ya onu zərərdən qorumaq və ya fəsadın kökünü kəsmək istədikdə;
- 6) Şər'i hakim yanında şahidlərin zəif məqamlarını açıqladıqda;
- 7) Şəxsin eybi onun məşhur və tanınmış sifəti olsa və eyib axtarmaq niyyəti ilə deyil, tanıtmaq məqsədilə deyilsə;
- 8) İnsan batil bir mətləbi rədd və batil etmək istədikdə və o mətləbin sahibinin adını demədən onu rədd etmək mümkün olmadıqda;
- 9) Şəxsin eybi danışan və eşidən arasında məlum və aşkar olduqda; Ancaq bu eyib əvvəlki qeybətə görə məlum olmamalıdır.

1. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu əhkamil-`işrə”, bab 147, h. 1,2, 3, c. 12, s. 269-270.

Amma ehtiyat budur ki, şəxs qəsdən günahkarlıq etməzsə, onun qeybətini etməsinlər.

10) İnsana, ya başqa bir möminə yalan aid edən şəxsi rədd etmək məqamında.

Yuxarıda deyilən halları düzgün qiymətləndirməkdə lazımı diqqət və ehtiyat etmək, ən az və zərurət qədər ilə kifayətlənmək lazımdır.

M. 2792: Əgər bir məclisdə bir möminin qeybəti olursa və əvvəlki məsələdə deyilən şəraitdən biri mövcud olmasa, ona qulaq asmağın haram olmasından əlavə, qüdrəti çatan hər bir şəxsə qeybəti inkar və o mömini müdafiə etmək vacibdir. İslam hədislərində deyilmişdir: “Əgər bir insanın, özünün qeybət və zülmə məruz qalan mömin qardaşını müdafiə etməyə qüdrəti çatsa, amma müdafiə etməsə və onun sükutu üzündən həmin mömin xar olsa, Allah onu dünya və axirətdə xar edər”¹.

M. 2793: Əgər bir müsəlmanın canı istər acliq və susuzluqdan, istərsə də boğulmaq, qəzaya düşmək, elektrik cərəyanı və digər bu kimi vasitələrlə təhlükəyə düşərsə, xəbərdar olan hər bir müsəlmana vacibdir ki, mümkün olan formada və imkanı daxilində onu xilas etsin.

M. 2794: Müstəhəbdir ki, müsəlman başqa müsəlmanla qarşılaşan vaxt salam versin və minikdə olan şəxsin piyadaya, ayaq üstə olanın oturana və kiçiyin böyüyə salam verməsinə çox təkid göstərilib.

M. 2795: Namazdan başqa yerlərdə salamın cavabını daha yaxşı şəkildə vermək müstəhəbdir. Məsələn əgər bir şəxs “salamun əleykum” desə, “salamun əleykum və rəhmətullah” cavabını versin. Amma vacib ehtiyata əsasən, namaz halında o miqdarla kifayətlənmək lazımdır.

M. 2796: Əgər iki nəfər eyni vaxtda bir-birinə salam verərsə, hər birinə qarşı tərəfin salamının cavabını vermək vacibdir.

M. 2797: Əgər naməhrəm kişi və qadın bir şəxsin olmadığı və başqasının girə bilməyəcəyi xəlvət yerdə olsalar və harama düşməkdən qorxsalar, gərək o yerdən çıxsınlar. Hətta vacib ehtiyat budur ki, harama düşmək qorxusu olmasa, ya başqası ora girə bilsə də, ümumiyyətlə xəlvətdə olmaqdan çəkinsinlər.

M. 2798: Naməhrəm kişi və qadının bir avtomobildə olmasının eybi yoxdur. Lakin əgər fəsad və günaha zənn olsa, olmaz.

1. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu əhkamil-`işrə”, bab 156, h. 1,2, 4, 7, c. 12, s. 291-293.

M. 2799: Ümumi məclis və mərkəzlərdə qadın və kişinin qarışıq hazır olmaları fəsad və günaha şərait olduğu təqdirdə icazəli deyil.

M. 2800: Müasir elmləri öyrənmək, ticarət etmək və ya işləmək üçün qeyri-müsəlman ölkələrinə getmək və orada yaşamaq bu şərtlə icazəlidir ki, əqidə və əməldə azgınlıq baş verməyəcəyinə xatircəmlik olsun. Buna əsasən, orada yaşayan şəxsin özünün, ya arvadı və uşaqlarının azgınlığa düşməsindən qorxdığı halda, azgınlıq təhlükəsindən uzaq olan yerə köçməsi lazımdır.

M. 2801: Qeyri-müsəlman ölkəsində yaşayan şəxs kafirlərlə insani xislətlər əsasında davrana, kafirlər üçün icarə, vəkalət və bu kimi formalarla işləyə bilər, bu şərtlə ki, onun işi haramla şərtlənməsin, yaxud onun özünə, ya başqa müsəlmanlara və ya İslam ölkələrinə zərər və xarlıq gətirməsin.

M. 2802: Qeyri-müsəlman ölkəsində yaşayan şəxsə qüdrət və imkanı həddində, şərt və mərhələlərinə riayət etməklə əmr be məruf, nəhy əz münkər və İslamı müdafiə etməsi vacibdir. Habelə aşağıdakı şərtlərə riayət etməklə kafirləri İslama dəvət etməsi vacibdir:

1. İslam hakimiyyəti daha mühüm mənafeyə görə küfr ölkələrində İslamın təbliğ edilməsini müvəqqəti olaraq qadağan etməmiş olsun;

2. Kafir məntəqələrində İslamı təbliğ etməyə səlahiyyəti, ləyaqəti və qüdrəti olsun;

3. Mühüm fəsad qarşıya çıxmasın.

Əgər İslamın təbliği Quranı kafirlərə verməyə bağlı olarsa, onların hidayət olunmasına ümid olsa, Quran nəcis olmaq, təhqir və hörmətsizlik təhlükəsində qalmasa və həqiqətən ondan istifadə etmək istəsələr, maneəsi yoxdur.

M. 2803: Müsəlmanlarla müharibə vəziyyətində olmayan kafirlərlə sağlam münasibətdə olmaq, İslam ölkəsi, ya şəxsiyyətlərinin onlarla mədəni, siyasi, ticari və iqtisadi əlaqələri küfrün güclənməsinə, fəsadın yayılmasına, fikri və əməli azgınlığa və onların müsəlmanlara və İslam ölkələrinə hökmranlığına təhlükə törətməyəcəyi təqdirdə maneəsizdir. Amma müsəlmanlarla müharibə vəziyyətində olan kafirlərlə, xüsusilə onların güclənməsinə səbəb olacağı təqdirdə, icazəli deyil.

M. 2804: Müsəlman olmayan şəxslərlə ünsiyyət və əlaqələr İslam qanunlarına müvafiq olmalıdır. Buna əsasən, müqavilə, əhdnamə və

vədələri pozmaq, müamilədə aldatmaq, az satmaq, əmanətə xəyanət etmək, təcavüz və bu kimi işlərdən çəkinmək lazımdır.

M. 2805: İslam hədislərində “əhd və müqavilələrə vəfalı olmaq” haqqında çox təkid olunub. O cümlədən Nəhcül-bəlağədə göstərilib ki, həzrət Əmirəl-möminin (ə) Malik Əştərə (r) xitab edərək buyurur: “...Və əgər düşməninlə əhd etsən, ona aman verməyi öhdənə alsan, öz əhdinə vəfa, boynunda olan haqqı əda və özünü əhdin qarşısında sığdır et. İnsanlar müxtəlif həvəsləri və aralarındakı fikir ayrılıqları ilə yanaşı, əhdə vəfanı böyük saydıqları kimi Allahın vaciblərindən heç birində möhkəm əlbir olmurlar”¹. Buna əsasən, şəxslər, hətta dövlətlər və onlarla şəxslər arasında bütün əhd və müqavilələr möhtərəm sayılmalı, şəhəri sübut olmadan onların birtərəfli pozulmamalı, hiylə və fırıldaq işlədilməməlidir. Habelə İslam ölkəsilə qeyri-hərbi kafir ölkələri arasında İslam və müsəlmanların xeyrinə bağlanan bütün müqavilələr möhtərəm sayılmalıdır. Amma əgər istismarçı dövlət İslam ölkəsini, ona qarşı məkr, hiylə və müstəmləkə əsasında əhd, ya müqaviləyə vadar edərsə, o əhd və müqaviləyə əməl etmək lazım deyil, hətta bəzi şəraitdə onun ləğvi vacibdir.

M. 2806: Heç bir müsəlman başqa müsəlmanların qarşısına çıxan məsələ və çətinliklərə laqeyd olmamalıdır, öz qüdrət və imkanı həddində başqalarının dini və dünyəvi işlərini düzəltməyə borcludur. Həzrət Peyğəmbərin (s) belə buyurduğu nəql olunub: “Müsəlmanların işlənilmə maraqlamayan halda səhəri açan şəxs müsəlman deyil”².

M. 2807: Növündən və formasından asılı olmayaraq günah məclisində iştirak etmək haramdır. Ancaq məclis əhlini günahdan çəkəndirmək, ya daha qəti olan vacibi yerinə yetirmək, ya daha böyük günaha mane olmaq məqsədi ilə olsa, belə deyil. Əgər insan məclisin günah məclisi olduğunu güman etməsə və iştirak edəndən sonra günah məclisi olmasını başa düşsə, nəhy əz münkər edə bilməyəcəyi, ya onun nəhyinin təsirli olmayacağı təqdirdə, məclisi tərk etməlidir.

M. 2808: Əgər bir şəxs axtarış vasitəsilə camaatın daxili yaşayış sirlərindən birini öyrənsə, onu ifşa etməməlidir. Əgər ifşa etsə və bir şəxsə maddi zərər, ya onun şərafinə xələl dəyməsinə səbəb olarsa, etdiyi günahdan əlavə, ziyanın əvəzini də ödəməlidir.

1. Nəhcül-bəlağə, 53-cü məktub.

2. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu fi’lil-məruf”, bab 18, h. 2, c. 16, s. 336.

NİKAH VƏ EVLƏNMƏNİN HÖKMLƏRİ

Nikah Peyğəmbərin (s) sünnəsi, Allah dərğahında ən sevimli qurumdur və onun mərhəmətinə, ruzinin çoxalmasına, pozğunluğun cəmiyyətdən təcrid olunmasına səbəb olur¹. Allah-taala subay qadın və kişilər arasında nikah bağlanmasını əmr etmiş və onlara ülfət, bolluca ruzi vəd etmişdir.²

Ailəyə, həyat yoldaşına məhəbbət peyğəmbərlərin əxlaqındandır, imanın çoxluğunun nişanəsidir. Belə ki, Peyğəmbər (s) həyat yoldaşına məhəbbət bəsləməyi namaza, xoş ətrə olan rəğbətə bənzətmişdir³. Rəvayətlərdə oxuyuruq: “Allah-taala bir müsəlmana dünya və axirət xeyrini nəsib etmək istəyəndə ona təvazökar qəlb, zikr edən dil, səbir edən cisim və mömin həyat yoldaşı nəsib edir ki, ona baxanda şadlansın və əri olmadıqda özünü və onun mallarını qorusun”⁴. Digər rəvayətdə isə deyilir: “Əgər dinini, əxlaqını, əmanətdarlığını bəyəndiyiniz bir oğlan elçi gəlsə, onu qəbul edin. Əks təqdirdə, yer üzündə böyük bir fitnə-fəsad törəyəcək”⁵.

1. Yenə orada, “Əbvabu müqəddimatin-nikah”, bab 1, c. 20, s. 13.

2. “Nur”/32.

3. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabu müqəddimatin-nikah”, bab 3, h. 4, 5, c. 20, səh. 22-23.

4. Yenə orada, bab 8, h. 8, səh. 40.

5. Yenə orada, bab 27, h. 2, 3, səh. 72-73.

M. 2809: Nikah əqdi vasitəsilə kişi qadına, qadın da kişiyə halal olur. Nikah iki növə ayrılır:

Birinci: “Daimi nikah”; Bu nikahda müddət göstərilmir və kişi ilə qadın ömürlərinin sonunadək bir-birlərinə halal olurlar. Bu nikah vasitəsilə halal olan qadına “daimi həyat yoldaşı” deyilir.

İkinci: “Müvəqqəti nikah”, yaxud “müt`ə”. Bu nikaha görə qadın və kişi müəyyən zaman çərçivəsində bir-birinə halal olurlar. Bu şəkildə halal olan qadına müvəqqəti həyat yoldaşı deyilir.

ELÇİLİYİN HÖKMLƏRİ

M. 2810: Evlənmək haram olan (sonrakı məsələlərdə göstəriləcək), iddə və ehramda olan qadınlardan başqa bütün qadınlara elçi düşmək olar.

M. 2811: Elçilik və nikah vədəsi məhrəmlik, ər-arvad münasibəti yaratmır; hətta əqd üçün təyin olunan mehr qabaqcadan ödənsə belə. Buna görə də, qadın və kişi hər biri nikah əqdindən öncə fikirlərindən daşına bilərlər və qarşı tərəf onu evlənməyə məcbur edə bilməz.

M. 2812: Nişan qaytarıldığı təqdirdə nişanlıların hər biri digər tərəfə, yaxud onun ata-anasına nişan münasibətilə verdiyi hədiyyələri geri ala bilər. Hədiyyələr özü mövcud olmasa, adətən saxlanılan hədiyyələrin dəyəri mislini tələb edə bilər. Lakin hədiyyələr digər tərəfin təqsiri olmadan tələf olsa, bu hökmdən xaricdir.

M. 2813: Əgər nişanlılıq dövründə tərəflərdən biri ölsə, vacib ehtiyata görə, digər tərəf öncəki məsələdə deyilən hədiyyələri tələb edə bilməz.

M. 2814: Çox yaxşı olar ki, qadın və kişi hər biri nikahdan öncə və ya elçilərə cavab verməzdən qabaq tibbi müayinədən keçsinlər.

ƏQDİN HÖKMLƏRİ

M. 2815: İstər daimi, istərsə də qeyri-daimi nikahda siğə oxunmalıdır. Qadın və kişinin təkcə razılığı kifayət deyil. Əqd siğəsini ya qadınla kişinin özü oxumalı, ya da əqdi oxumaq üçün başqasını öz tərəflərindən vəkil etməlidirlər. Əgər qadın və kişi siğəni düzgün oxuya bilməsələr, gərək vəkil tutsunlar.

M. 2816: Vəkilin kişi olması lazım deyil; qadın da əqd siğəsini oxumaq üçün başqasının tərəfindən vəkil ola bilər.

M. 2817: Qadın və kişi, vəkillərinin siğəni oxumasına əmin olmayınca bir-birinə məhrəm kimi baxa bilməzlər. Vəkilin siğəni oxumasını güman etmələri kifayət deyil. Amma əgər vəkil “siğəni oxumuşam” desə, kifayətdir.

M. 2818: Əgər bir qadın özünü, məsələn 2 ay müddətində bir nəfərin əqdinə keçirməsi üçün müəyyən bir şəxsi vəkil edib 2 ayın əvvəlini təyin etməsə, bu halda qadının sözündən vəkilə tam ixtiyar verməsi məlum olarsa, vəkil nə vaxt istəsə, onu kişinin 2 aylıq əqdinə keçirə bilər. Əgər qadının müəyyən günü, yaxud saati nəzərdə tutması məlum olsa, siğəni onun məqsədinə uyğun oxumalıdır.

M. 2819: Bir nəfər daimi, yaxud qeyri-daimi nikah əqdini oxumaq üçün iki nəfərin tərəfindən vəkil ola bilər. Həmçinin insan qadının tərəfindən vəkil olub onu öz daimi və ya qeyri-daimi nikah əqdinə keçirə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, (xüsusilə qadını öz əqdinə keçirmək üçün vəkil olduğu halda) əqdi iki nəfər oxusun.

DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI

M. 2820: Əgər daimi əqd siğəsini qadın və kişinin özü oxusa, bu halda qadın əvvəldə “inşa” məqsədi ilə:

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Zəvvəctukə nəfsi `ələs-sədaqil-mə'lum - yəni, “özümü müəyyən olunmuş mehr qarşılığında sənə arvad etdim”, ondan sonra kişi zaman fasiləsi olmadan:

قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Qəbiltut-təzvicə `ələs-sədaqil-mə'lum - yəni, “bu izdivacı müəyyən olunmuş mehr qarşılığında qəbul etdim” desə, əqd düzgündür. Əgər başqasını onların tərəfindən daimi əqd siğəsini oxumaq üçün vəkil etsələr, kişinin adı Əhməd, qadının adı Fatimə olsa, bu halda qadının vəkili “inşa” məqsədi ilə:

زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ مُوَكَّلَكَ أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Zəvvəctu muvəkkiləti Fatimətə muvəkkiləkə Əhmədə `ələs-sədaqil-mə'lum, sonra isə kişinin vəkili fasilə olmadan:

قَبِلْتُ لِمُوَكَّلِي أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Qəbiltu limuvəkkili Əhmədə `ələs-sədaqil-mə'lum desə, düzgündür.

M. 2821: Əgər bir nəfər qadın və kişi tərəfindən daimi əqd oxumaq üçün vəkil olsa, məsələn kişinin adı Əhməd, qadının adı Fatimə olsa, vəkil inşa qəsdilə:

زَوَّجْتُ مُوَكَّلِي أَحْمَدَ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Yəni “məni vəkil edən Fatiməni müəyyən mehr qarşılığında məni vəkil edən Əhmədə arvad etdim (edirəm)”, ondan sonra fasiləsiz inşa qəsdilə:

قَبِلْتُ التَّرْوِيجَ لِمُوَكَّلِي أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Yəni “bu evliliyi müəyyən olunmuş mehr qarşılığında məni vəkil edən Əhməd üçün qəbul etdim” desə, əqd düzgündür.

QEYRİ-DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI

M. 2822: Əgər qadın və kişinin özü qeyri-daimi nikah əqdini oxumaq istəsələr, müddəti və mehri müəyyən olunduqdan sonra qadın “inşa” məqsədilə:

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

Zəvvəctukə nəfsi fil muddətil-mə'luməti `ələl-məhril-mə'lum, sonra isə kişi zaman fasiləsi olmadan “inşa” məqsədilə: قَبِلْتُ هَكَذَا. Qəbiltu hakəza desə, düzgündür. Qəbiltu hakəza desə, düzgündür. Qəbiltu hakəza desə, düzgündür.

Əgər başqasını vəkil etsələr, əvvəlcə qadının vəkili kişinin vəkilinə:

مَتَّعْتُ لِمُوَكَّلَتِي مُوَكَّلَكَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

Məttə`tu limuvəkkiləti muvəkkiləkə fil-muddətil-mə'luməti `ələl-məhril-mə'lum, sonra zaman fasiləsi olmadan kişinin vəkili:

قَبِلْتُ لِمُوَكَّلِي هَكَذَا

Qəbiltu limuvəkkili hakəza desə, düzgündür.

M. 2823: Əgər bir nəfər qadın və kişi tərəfindən müvəqqəti əqd oxumağa vəkil olsa, məsələn kişinin adı Əhməd, qadının adı Fatimə olsa, vəkil:

مَتَّعْتُ مُوَكَّلِي أَحْمَدَ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

sonra isə zaman fasiləsi olmadan “قَبِلْتُ هَكَذَا” desə, əqd düzgündür. “مَتَّعْتُ” əvəzinə “زَوَّجْتُ” da deyə bilər.

ƏQDİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2824: İzdivac əqdinin bir neçə şərti vardır:

1-Müstəhəb ehtiyata görə, ərəbcə oxunmalıdır. Əgər qadın və kişinin özü siğəni ərəbcə düzgün oxuya bilməsələr, hansı sözlə oxusalar, düzgündür. Vəkil tutmaq lazım deyil. Əgər bu da mümkün olmasa, özləri (ərəbcə olmayan) başqa dildə deyə bilərlər. Amma elə deməlidirlər ki, “zəvvəctu” və “qəbiltu” sözlərinin mənasını çatdırsın.

2-Kişi və qadın, yaxud əqd siğəsini onların tərəfindən oxuyan vəkilin “inşa” məqsədi olsun. Yəni əgər kişi və qadının özü siğəni oxuyurlarsa, qadının “zəvvəctukə nəfsi” deməkdə məqsədi, özünü o kişinin arvadı etmək olsun. Kişi də “qəbiltut-təzvicə” deməklə onun arvadı olmasını qəbul etsin. Əgər kişi və qadının vəkili siğəni oxuyarsa, “zəvvəctu” və “qəbiltu” kəlmələrini deməklə məqsədləri bu olmalıdır ki, tərəfindən vəkil olunduğu qadın və kişini bir-birinə ər-arvad etsinlər.

3-Əqd siğəsini oxuyan şəxs həddi-bülüğa çatmış və aqıl olmalıdır. Lakin əgər başqasının vəkili olaraq oxuyursa, onun həddi-bülüğa çatmış olması lazım deyil.

4-Qadın və ya kişinin vəkili, yaxud qəyyumları əqd siğəsini oxuyanda ər və arvadı, adlarını demək, yaxud onlara işarə etmək və sair bu kimi yollarla müəyyən etməlidir. Deməli, bir neçə qızı olan bir şəxs bir kişiyyə “zəvvəctukə ihda bənati” (qızlarımdan birini sənin arvadın etdim) və o da “qəbiltu” (qəbul etdim) desə, əqd oxunan vaxtda qızlardan hansını deməsi məlum olmadığından, əqd batildir.

5-Qadın və kişi evlənməyə razı olsunlar. Amma əgər qadının icazəsi zahirdə ikrahlı görünsə və qəlbən razı olduğu məlum olsa, əqd düzgündür.

6-“İcab”la “qəbul” (əqdin birinci və ikinci cümləsi) arasında ürf baxımından fasiləsiz ardıcılıq olmalıdır. Yəni “icab”la qəbul arasında ürf baxımdan çox fasilə olmamalıdır.

M. 2825: Əgər əqddə bir hərfi səhv oxusalar və onun mənası dəyişilsə, əqd batildir.

M. 2826: Ərəb dilinin qrammatikasını bilməyən insanın qiraəti düzgün olsa və əqd kəlmələrindən hər birinin mənasını ayrı-ayrılıqda bilsə, məqsədi də “inşa” olsa və hər kəlməni deyəndə mənasını qəsd etsə, əqd oxuya bilər.

M. 2827: Əgər bir qadını bir kişinin əqdinə, onların icazəsi olmadan keçirsələr və sonradan qadın və kişi “bu əqdə razıyıq” desələr, düzgündür.

M. 2828: Əgər qadın və kişini, yaxud ikisinin birini evlənməyə məcbur etsələr və əqd oxunandan sonra razılaşıb “o əqdə razıyıq” desələr, əqd düzgündür. Lakin əgər qadın və kişi əqd siğəsini özləri oxusalar və məcburiyyət elə bir həddə olsa ki, izdivac qəsd etməsələr, bu hökmdən xaricdir.

M. 2829: Ata və ata tərəfindən olan baba həddi-bülüğa çatmayan və ya dəlilik halında həddi-bülüğa çatan dəli qız və oğlunu, onların xeyrinə olduğu təqdirdə, evləndirə bilərlər. Uşaq həddi-bülüğa çatandan, dəli ağıllanandan sonra onun üçün edilən izdivac xeyrinə olsa, onu poza bilməz. Amma əgər xeyrinə olmasa, əqdi poza bilər.

M. 2830: Həddi-bülüğa çatan “rəşidə”, yəni öz mənafe və xeyrini dərk edən bakirə bir qız öz həyatını idarə edər, həyatı məsələlərdə düzgün qərara gələ bilsə və aldanmaq qorxusu yoxdursa, bu halda ərə getmək istəsə, ata və (ata tərəfindən olan) babasından icazə almağa ehtiyac yoxdur. Əks təqdirdə, vacib ehtiyata görə, atasından, yaxud (ata tərəfindən olan) babasından icazə almalıdır. Anasının və qardaşının icazəsi lazım deyil. Vacib ehtiyata görə, bakirə olmayan qadın da bu hökmdədir.

M. 2831: Nikah üçün ata və ya ata babasından icazə almalı olan qız icazə almadan bir oğlanla evlənsə, evləndikdən sonra ata və ya ata babası icazə versə, bu nikah düzgündür. Əks təqdirdə, vacib ehtiyata görə, oğlandan talaq alaraq ayrılmalıdır.

M. 2832: Əgər bir qız məsələn, yıxılmaq nəticəsində, yaxud zina kimi haram iş nəticəsində, ya da ata və ya ata babasının icazəsi olmadan bir kişi ilə evlənilib onunla yaxınlıq etmək nəticəsində bakirəliyini itirsə, evlənmək üçün icazə almaq baxımından bakirə hökmündədir.

M. 2833: Əgər qız müsəlman olsa, lakin ata və ya babası müsəlman olmasa, onlardan icazə alması lazım deyil.

M. 2834: Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba qaib (başqa yerdə) olsa və onlardan icazə almaq mümkün olmasa, qız da ərə

getməyə ehtiyac duysa, bu halda atadan, yaxud ata tərəfindən olan babadan icazə alması lazım deyil.

M. 2835: Qadının nikah bağlaması üçün ata və ya ata babadan icazə almasının vacib olub-olmamasında daimi və müvəqqəti nikah arasında fərq yoxdur. Həmçinin müvəqqəti nikahda cinsi münasibətin şərt qoyulub-qoyulmamasının icazənin vacib olmasına aidiyyəti yoxdur.

M. 2836: Əgər ata, yaxud ata tərəfdən olan baba həddi-bülüğa çatmamış oğlanları üçün nikah bağlasalar (qız alsalar), arvadının zəruri xərclərini (itaətkar qadın olduğu halda) oğlanın malından verməlidirlər. Əgər oğlanın malı yoxdursa, arvadının zəruri xərclərini ona borcludur.

M. 2837: Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba öz həddi-bülüğa çatmamış oğlu (nəvəsi) üçün arvad alsa və oğlanın əqd oxunan vaxtda mal-dövləti olsa, qadının mehrini ona borclu olur. Əqd vaxtında heç nəyi olmasa, onda atası, yaxud (ata tərəfindən olan) babası qadının mehrini verməlidir.

ƏQDİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU EYİBLƏR

M. 2838: Əgər kişi əqd oxunandan sonra qadında aşağıdakı yeddi eyibdən birinin olduğunu bilsə, əqdi poza bilər:

1-Dəlilik; 2-Xora (cüzam) xəstəliyi; 3-Bərəs (ekzema) xəstəliyi; 4-Korluq; 5-Şil olması (belə ki, şillik aşkar olsun); 6-Sidik və heyz qanı; amma əgər heyz qanı ilə nəcisin yolu bir olsa, əqdi pozmaq işkallıdır, gərək ehtiyat olunsun; 7-Qadının cinsiyyət üzvündə yaxınlıq etməyə mane olan artıq ət, sümük və ya vəzi olarsa.

M. 2839: Qeyd olunan yeddi eyib o zaman kişiyyə əqdi pozmaq haqqı verir ki, əqddən qabaq mövcud və kişi ondan xəbərsiz olsun. Lakin əgər əqddən sonra vücuda gəlsə, yaxud əqddən qabaq mövcud və kişi ondan xəbərdar olub razılıq vermişsə, əqdi pozmaq haqqı yoxdur.

M. 2840: Əgər qadın əqddən sonra ərində aşağıdakı dörd eybin birinin mövcud olduğunu bilsə, bu halda əqdi poza bilər:

1-Əri dəli olsa və ya əqddən sonra dəli olsa; hətta onunla yaxınlıq etsə belə; 2-Ərinin cinsiyyət üzvü olmazsa; 3-Kişinin xayaları çıxarılmış olsa; 4-Cinsi əlaqəyə ümumiyyətlə bacarığı olmasa; hətta o

xəstəlik əqddən sonra və yaxınlıqdan qabaq yaranmış olsa da, əqdi poza bilər.

M. 2841: Əgər əqddən öncə qadın və ya kişi müalicəsi olmayan yoluxucu xəstəliyə tutulsa, qarşı tərəf üçün həyatı təhlükə olsa və o, əqd zamanı onun xəstəliyini bilmirmişsə, biləndən sonra əqdi poza bilər.

M. 2842: Əgər iki tərəfdən birində əqddən öncə adi həyatda böyük əhəmiyyət daşıyan eyib, nöqsan mövcud olsa, öz sözü və ya əməli ilə onu tərəf-müqabilinin hiss etməyəcəyi şəkildə gizlətsə, məsələn danışa bilmir, lakin bunu gizlədirsə, yaxud əqddə tərəf-müqabilinin müəyyən xüsusiyyətlərə malik olması şərt olunsa, sonradan həmin şərtlərin mövcud olmadığı məlum olsa, məsələn seyid olmasını şərt qoysa, sonradan seyid olmadığı anlaşılsa, qarşı tərəf əqdi pozmaq hüququna malikdir.

M. 2843: Əgər bir bölgənin adət-ənənələrinə görə tərəflər üçün müəyyən şərtlər mövcud olsa, belə ki, əqd o şərtlər əsasında həyata keçirilsə (qızın bakirə olması kimi), əqddən sonra məlum şərtlərin mövcud olmadığı anlaşılsa, əqd zamanı məlum şərt açıqca vurğulanmasa belə, qarşı tərəf əqdi pozmaq hüququna malikdir.

M. 2844: Cinsi zəiflikdən başqa qeyd olunan bütün hallarda qarşı tərəf əqdi dərhal pozmaq hüququna malikdir. Deməli, əgər qadın və ya kişi göstərilən eyiblərdən birindən xəbərdar olsa və əqdi pozmasa, vacib ehtiyata görə, haqqını itirir. Lakin əgər əqdi pozmaq və ya dərhal pozmaq hüququ olduğunu bilməsə, xəbərdar olduqdan sonra yenə dərhal pozmaq hüququna malikdir.

M. 2845: Kişidə cinsi zəiflik olduqda müalicə ehtimalı verilərsə, qadın şər'i hakimə müraciət etməlidir. Şər'i hakim isə kişiye müayinə və müalicə üçün bir il möhlət verməlidir. Əgər bu bir ildə kişi qadınla əsla yaxınlıq edə bilməsə, onun əqdi pozmaq hüququ var.

M. 2846: Əgər qadın və ya kişi, əvvəlki iki məsələdə deyilən eyiblər səbəbindən əqdi pozsa, talaq verilmədən ayrılmalıdırlar.

M. 2847: Əgər kişinin xəstəliyi və yaxınlıq edə bilməməsi səbəbindən qadın əqdi pozsa, ər mehrin yarısını verməlidir. Amma əgər deyilən sair eyiblər səbəbindən qadın və ya kişi əqdi pozsa, bu halda kişi qadınla yaxınlıq etməmiş olsa, heç nə verməməlidir. Əgər yaxınlıq etmiş olsa, mehrin hamısını verməlidir.

M. 2848: Əgər qadın şəxsən özü bir kişini hiyləgərliklə aldadıb ona ərə gedərsə, əqddən sonra onu aldatdığı anlaşılsa, kişi əqdi pozduqdan sonra hətta onunla yaxınlıq etmiş olsa belə, qadın təyin olunan mehri tələb edə bilməz. Lakin kişinin ona bir şey verməsi yaxşıdır. Əgər kişini digəri aldatsa, qadının mehrini ödəməli olduğu hallarda onu aldadan şəxsdən ala bilər.

EVLƏNMƏYİN HARAM OLDUĞU QADINLAR

M. 2849: İnsana məhrəm olan qadınlarla (ana, bacı, qayınana və s.) evlənmək haramdır.

M. 2850: Əgər bir kəs bir qadını öz əqdinə keçirtsə, hətta onunla yaxınlıq etməsə də, o qadının anası, nənəsi, atasının anası və nə qədər yuxarı getsə (yəni nənəsinin anası, nənəsinin nənəsi və s.) o kişi ilə məhrəm olurlar.

M. 2451: Əgər bir qadını öz əqdinə keçirdib yaxınlıq etsə, o qadının (əvvəlki ərindən olan) qızı, qız nəvəsi, oğlan nəvəsi, nə qədər aşağı getsə də – istər əqd vaxtında olsunlar, istərsə də əqddən sonra dünyaya gəlsinlər – o kişiyə məhrəmdir.

M. 2852: Öz əqdinə keçirtdiyi qadın ilə yaxınlıq etməsə də, nə qədər ki, o qadın onun əqdindədir, o qadının (əvvəlki ərindən olan) qızı ilə evlənə bilməz.

M. 2853: İnsanın atasının, babasının, anasının, nənəsinin xala və bibiləri – nə qədər yuxarı getsə də – ona məhrəmdir və onlarla izdivac etmək olmaz.

M. 2854: Ərin atası və babası – nə qədər yuxarı getsə də; onun oğlu, oğul nəvəsi və qız nəvəsi – nə qədər aşağı getsə də, istər əqd vaxtında, istərsə də sonradan dünyaya gəlmiş olsunlar, onun arvadına məhrəmdir.

M. 2855: Əgər bir qadını özünün istər daimi, istərsə də müvəqqəti əqdinə keçirsə, nə qədər ki, qadın onun əqdindədir, onun bacısı ilə evlənə bilməz.

M. 2856: Əgər kişi öz arvadına talaq kitablarında deyilən ardıcılıqla ric'i talaq versə, iddə əsnasında onun bacısını öz əqdinə keçirə bilməz. Hətta bəin talaq iddəsində də (sonradan deyiləcək) müstəhəb ehtiyat budur ki, arvadının bacısı ilə evlənməsin. Müvəqqəti

əqdin iddəsində də, bəin olsa belə, vacib ehtiyata görə, onun bacısı ilə ailə qura bilməz.

M. 2857: Bir kəs öz arvadının icazəsi olmadan onun bacısının və ya qardaşının qızı ilə evlənə bilməz. Amma əgər arvadının icazəsi olmadan onları öz əqdinə keçirtsə və sonradan arvadı o əqdə razı olduğunu bildirsə, eybi yoxdur.

M. 2858: Əgər qadın ərinin onun qardaşının və ya bacısının qızını öz əqdinə keçirtdiyini bilsə və sükut edib sonradan razılıq verməsə, onların əqdi batildir. Hətta əgər onun sükut etməsindən qəlbən razı olduğu məlum olarsa, vacib ehtiyat budur ki, əri onun qardaşı və ya bacısının qızından ayrılınsın. Amma icazə versə, saxlaya bilər.

M. 2859: İnsan öz həyat yoldaşının icazəsi olmadan onun bibisi, ya xalasıyla evlənə bilər.

M. 2860: Əgər insan öz bibisinin, yaxud xalasının qızı ilə evlənməzdən qabaq onların anası ilə zina etmişsə, onlarla evlənə bilməz.

M. 2861: Əgər bir kəs öz bibisinin, yaxud xalasının qızı ilə evlənib yaxınlıq etməzdən qabaq onların anası ilə zina etsə, onların əqdinin eybi yoxdur.

M. 2862: Əgər öz xalası və bibisindən başqa bir qadınla zina etsə, vacib ehtiyat budur ki, onun qızı ilə evlənməsin. Amma əgər bir qadını öz əqdinə keçirib onunla yaxınlıq edəndən sonra onun anası ilə zina etsə, o qadın o kişiylə haram olmur. Amma əqddən sonra arvadı ilə yaxınlıq etməzdən qabaq onun anası ilə zina etsə, bu halda müstəhəb ehtiyat budur ki, o qadından ayrılınsın.

M. 2863: Müsəlman qadın kafir kişi ilə evlənə bilməz. Həmçinin müsəlman kişi də kitab əhlindən – yəhudi, xristian, zərdüşti – olmayan kafir qadınlarla nikah bağlaya bilməz. Amma kitab əhlinin qadınları ilə daimi və ya müvəqqəti nikah bağlamağın maneəsi yoxdur. Əlbəttə, əgər bir kişinin müsəlman arvadı olsa, onun icazəsi olmadan kitab əhli ilə nikah bağlaya bilməz. Lakin müvəqqəti nikah olarsa, müddəti çox az olmaq şərti ilə eybi yoxdur.

M. 2864: Əri olan bir qadın zina etsə, vacib ehtiyata görə, zina etdiyi kişiylə əbədi olaraq haram olur. Əgər tövbə etməsə, öz əməlini davam etdirsə, yaxşıdır ki, əri ona talaq versin. Amma mehrini verməlidir.

M. 2865: Əgər bir kəs ric'i talaq iddəsində olan bir qadınla zina etsə, vacib ehtiyata görə, o qadın (sonradan evlənmək üçün) ona haram

olmur. Amma müt'ə iddəsində, yaxud bain talaq, yaxud da vəfat iddəsində olan bir qadınla zina etsə, sonradan onu öz əqdinə keçirdə bilər. Lakin müstəhəb ehtiyat budur ki, onunla evlənməsin (ric'i və bain talaq, müt'ə və vəfat iddəsi talağın hökmlərində deyiləcək).

M. 2866: Əgər iddədə olmayan dul qadınla zina etsə, sonra onunla nikah bağlaya bilər. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, səbir etsin, qadın heyzdən paklansın və sonra onun əqdinə oxusun. Digəri də o qadınla nikah bağlamaq istəsə, bu hökmdədir.

M. 2867: İnsan digər bir kişinin iddəsində olan qadının nikahını özü üçün bağlasa, əqd batildir. Bununla yanaşı onların (iddədən) sonrakı evliliklərinə nisbətə üç hal mövcuddur:

Birinci: Əgər onların arasında cinsi əlaqə baş versə, bu halda bir-birinə əbədi haram olurlar və daha bir-biri ilə evlənmə bilməzlər.

İkinci: Onların arasında cinsi əlaqə baş verməyib, lakin əqd zamanı onların hər ikisi, yaxud biri qadının iddədə olduğunu və ya iddə halında nikahın haram olduğunu bilsə, bu halda da bir-birinə əbədi olaraq haram olurlar.

Üçüncü: Onların arasında cinsi əlaqə baş verməyib və onların heç biri əqd zamanı qadının iddədə olduğunu və ya iddə halında qadının nikaha girməsinin haram olduğunu bilmirmişsə, bu halda qadının iddəsi bitdikdən sonra bir-biri ilə evlənmə bilərlər.

Əgər insan ərli qadınla ailə qursa, onun da hökmü iddədə olan qadınla evlənməyin hökmü kimidir.

M. 2868: Əgər kişi qadının iddədə olduğunu və ya iddə zamanı əqdin haram olduğunu bilməsə və onunla ailə qursa, bu halda qadın da bunu bilməsə və onların uşağı olsa, halalzadədir, şəriətə görə hər ikisinin uşağı hesab olunur. Lakin əgər qadın iddədə olduğunu və iddə zamanı nikahın haram olduğunu bilsə, kişi bilməsə, uşaq şəriətə görə ataya aiddir və uşaq ilə anası arasında irs yoxdur.

M. 2869: Talaq verilən qadın və müvvəqqəti nikah bağlayandan sonra əri qalan müddətdən keçmiş və ya müddəti bitmiş qadın bir müddət sonra ərə getsə və sonra ikinci əri ilə nikah bağladığı zaman birinci ərindən iddəsinin bitib-bitməməsi haqqında şəkk etsə və ərə getdiyi zaman lazımı diqqəti göstərüb ərə getməsinə bir maneə olmadığını ehtimal versə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

M. 2870: Ləvat olunan oğlanın anası, bacısı və qızı ləvat edən şəxsə (ləvat olunan və ləvat edənin həddi-bülüğa çatmamasına

baxmayaraq) haramdır. Amma əgər daxil olmasını güman etsə və ya daxil olub-olmamasında şəkk etsə, ona haram deyil.

M. 2871: Əgər bir şəxs başqasının anası, bacısı, yaxud qızı ilə evlənilib izdivac və düxuldan sonra o kəslə ləvat etsə, arvadı ona haram olmur.

M. 2872: Əgər ehram halında olan bir şəxs bir qadınla evlənsə, onun əqdi batildir. Əgər evlənməyin ona haram olduğunu bilirdisə, daha o qadınla evlənmə bilməz.

M. 2873: Əgər ehram halında olan bir qadın ehram halında olmayan bir kişi ilə evlənsə, onun əqdi batildir. Əgər qadın ehram halında izdivacın haram olduğunu bilmişsə, müstəhəb ehtiyata görə, sonradan o kişi ilə evlənməməlidir.

M. 2874: Əgər kişi həccin rüknlərindən biri olan “Nisa” təvafını yerinə yetirməsə, ehram bağlamaq səbəbindən ona haram olan arvadı halal olmur. Həmçinin qadın da “Nisa” təvafını etməsə, əri ona halal olmur. Amma əgər sonradan “Nisa” təvafını yerinə yetirsələr, bir-birinə halal olurlar.

M. 2875: Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış qızı öz əqdinə keçirib 9 yaşı tamam olmazdan qabaq onunla yaxınlıq və düxul etsə, bu halda qız yaxınlıq səbəbi ilə ifza olsa (yəni sidiklə heyz qanının yolu eyni olsa), heç vaxt onunla yaxınlıq etməməlidir. Bundan başqa onun mehrini tam ödəməklə yanaşı, “ifza” diyəsi verməli və qadın diri olduğu müddətdə onun nəfəqəsini (zəruri xərclərini) verməlidir.

M. 2876: Üç dəfə talaq verilən qadın ərinə haram olur. Amma əgər talaq kitabında deyilən şərtlərlə başqa kişi ilə evlənsə, ikinci əri onu boşayandan, yaxud öləndən sonra, birinci əri yenidən onu öz əqdinə keçirə bilər.

M. 2877: Əgər kişi şər'i hakimin yanında öz arvadını “lian” etsə (lənətləsə), o qadın əbədi olaraq həmin kişiyə haram olur.

M. 2878: Südvermə yolu ilə yaranan qohumluq müəyyən şəraitdə nikahın haram olması ilə nəticələnir ki, məhrəmliyə səbəb olan südvermənin hökmlərində diqqətinizə çatdıracağıq.

DAİMİ NİKAHIN HÖKMLƏRİ

M. 2879: Kişi aşağıdakı şərtlərə riayət etməklə iki, üç, ən çoxu dörd qadınla daimi nikah bağlaya bilər:

Birinci: Arvadları arasında ədalətlə davrana bilsin.

İkinci: Bir ailədən çoxunu idarə etmək iqtidarında olsun. Deməli, əgər kişi arvadları arasında ədalətlə davrana bilməyəcəksə və ya onları təmin edə bilməyəcəksə, birdən çox qadınla nikah bağlamamalıdır.

M. 2880: Daimi əqddə olan qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çölə çıxma bilməz. Amma onun şəxsi və lazımı işlər üçün evdən çıxması, ərinin hüquqlarına zidd olmasa, haram deyil. O, özünü ərinin istədiyi hər bir ləzzət üçün təslim etməli, şər'i üzrü olmadan yaxınlıq etməsinə mane olmamalıdır. Əgər bu işlərdə ərinə itaət etsə, yemək, geyim, mənzil və həyat üçün zəruri xərclərin bir hissəsi olan sair şeyləri tədarük görməsi ərinə vacibdir. Əgər əri tədarük görməsə – istər imkanı çatsın, istərsə də çatmasın – qadına borcludur.

M. 2881: Əgər qadın qabaqkı məsələdə deyildiyi işlərdə ərinə itaət etməsə, günahkardır, yemək, geyim, mənzil və bir yerdə yatmaq haqqı yoxdur. Lakin mehr haqqı aradan getmir.

M. 2882: Kişi arvadını şəriətə zidd olan və ya qadına vacib olmayan işləri görməyə məcbur edə bilməz. Qadın bu kimi məsələlərdə ərinə itaət etməyə bilər. Şəriətə uyğun olmayan işlərdə isə ona itaət etməməlidir.

M. 2883: “Qadın və kişinin hüquqları qarşılıqlıdır” deyə bilərik. Belə ki, onlardan biri heç bir üzrü olmadan digərinin hüquqlarına etinasızlıq göstərsə, qarşı tərəf də onun hüquqlarından imtina edə bilər.

M. 2884: Qadının vəsiyyəət qəbul etmək və ya vəsiyyəət etmək kimi üzərinə götürdüyü işlər ərinin hüquqlarını pozmaqla nəticələnməzsə, onun icazəsinə ehtiyac yoxdur.

M. 2885: Kişinin öz arvadını evdə işləməyə məcbur etməyə haqqı yoxdur. Lakin əgər evdə işləmək qadının vəzifələrindən sayılan bölgələrdə olsa, belə ki, izdivac zamanı əqdin şərtlərindən biri sayılırsa, yəni əqd o əsasda qurulursa, məcbur edə bilər.

M. 2886: Qadının səfər xərcləri vətənin xərclərindən çox olsa, adi həyat xərclərindən hesablanmadığı halda ərinin öhdəsinə düşür. Lakin əgər onun səfəri lazımlı olsa, bu səfərə getmək adi həyatın bir hissəsi, yaxud qadına məxsus işlərdən olsa, onun xərcləri kişinin öhdəsinə düşür. Həmçinin əgər kişi arvadını səfərə aparmaq istəsə, onun səfər xərclərini çəkməlidir.

M. 2887: Qadın öz mallarına malik olmaqda müstəqildir. Yəni şəriətə uyğun şəkildə əldə etdiyi qazanc onun öz malıdır və əri onun

icazəsi olmadan mallarından istifadə hüququna malik deyil. Hərçənd qadın bir çox yerlərə xərcləməkdə ərinin icazəsinə ehtiyaclıdır. Çox yaxşı olar ki, qadın öz mallarından istifadə üçün ərinin razılığını əldə etsin və ondan icazə alsın.

M. 2888: Qadının ər evinə apardığı cehiz onun özünə məxsusdur. Talaq zamanı onların hamısını özü ilə apara bilər. Hər halda (cehiz) onun sərəncamındadır.

M. 2889: Qadın üçün gətirilən hədiyyələr onun əmlakı hesab olunur. Lakin ər-arvad üçün müştərək şəkildə gətirilən hədiyyələrin yarısı qadının əmlakıdır.

M. 2890: Qadının evlilik dövründə işləyərək qazandığı mal onun var-dövlətindən sayılır. Ərinin ona bağışladığı da, vacib ehtiyata görə, onun əmlakı sayılır.

M. 2891: Əgər kişi arvadının xərclərini ona gündəlik və ya aylıq versə, qadın onu qənaətlə xərcləyib yığsa, yığdığı pul öz malı sayılır. Lakin kişi gündəlik xərcliyi evə qoysa, qadın hər gün evin xərclərini ondan götürsə və qənaət nəticəsində artıq qalsa, ərinə mənsubdur, qadın onu özünə götürə bilməz.

M. 2892: Kişi öz daimi əyalını nə ərli, nə də ərsiz qadın kimi qalacağı şəkildə tərک edə bilməz. Müstəhəb ehtiyat budur ki, hər dörd gecədə bir dəfə onun yanında qalsın. Lakin arvadı haqqından keçsə, bu hökmdən xaricdir.

M. 2893: Ər dörd aydan çox öz daimi əyalı ilə yaxınlıq etməyi tərک edə bilməz.

M. 2894: Əgər kişi və ya qadından biri uşaq istəsə, digəri istəməsə və heç birinin şəriətə uyğun üzrü olmasa, uşaq istəyənin haqqı müqəddəmdir. Lakin tərəflərdən biri əqddə uşaqları olmamasını şərt qoysa, keçərlidir. Əgər qadın şəriətə uyğun və üzrlü səbəb göstərsə, məsələn uşağa qalmağın onun orqanizminə mühüm ziyanı olsa, əri onu uşağa qalmağa məcbur edə bilməz.

MEHRİN (KƏBİN HAQQININ) HÖKMLƏRİ

M. 2895: Mehrin müəyyən miqdarı yoxdur. Dəyəri və sahiblənmə imkanı olan hər bir halal şey (istər az olsun, istərsə çox; istər şey özü olsun, istərsə də ondan gələn gəlir) mehr ola bilər.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunan bir hədisdə deyilir: “Ümmətimin ən yaxşı qadınları daha gözəl və mehri daha az olanlardır”¹.

M. 2896: Mehrin təyin olunması ər-arvadın razılığından asılıdır. Lakin çox yaxşı olar ki, möminə xanımların mehri “mehr əs-sünnə”dən az olmasın. “Mehr əs-sünnə” Peyğəmbərin (s) xanımları və qızları, o cümlədən həzrət Fatimə (ə) üçün təyin etdiyi mehrdir. Onun miqdarı **500** gümüş dirhəmdir. Hər dirhəmin çəkisi **12/6** noxud, ümumilikdə isə **262/5** misqal adi sikkəli gümüş olur. Qiyməti günün qiymətindən asılıdır.

M. 2897: Əgər kişi qadının mehrini əqddə müəyyən etsə və məqsədi onu verməmək olsa, əqd düzgündür, lakin mehri verməlidir.

M. 2898: Mehr əqdin hər iki tərəfi (ər və arvad) üçün qaranlıq qalmayacaq dərəcədə məlum olmalıdır.

M. 2899: Mehrin hamısını və ya bir hissəsini ödəmək üçün müddət və ya mərhələli ödəniş təyin etmək olar.

M. 2900: Əgər qadının mehri pul olsa və uzun zaman keçməsi, yaxud digər səbəblərdən pulun dəyəri olduqca çox düşərsə, günün qiymətinə uyğun qarşılığı ödənilməli, ya da razılaşma yolu ilə qadının razılığı əldə olunmalıdır. Lakin mehr yer, ev, qızıl və gümüş olsa, qadın onun özünü tələb etməlidir; hətta qiyməti ensə belə.

M. 2901: Əgər daimi əqd oxunan vaxt mehri vermək üçün vaxt təyin etməsələr, qadın mehri almazdan qabaq ərinin yaxınlıq etməsinə mane ola bilər – istər ərinin mehri verməyə qüdrəti olsun, istərsə də olmasın. Qadının bu maneçiliyi zəruri xərclərin (nəfəqə) kişinin üzərindən götürülməsinə səbəb olmur. Əlbəttə, bu halda qadın kişinin yaxınlıqla nəticələnməyəcəyini bildiyi başqa ləzzətlər almasının qarşısını ala bilməz. Amma əgər mehri almazdan qabaq yaxınlıq etməyə razı olsa və əri də onunla yaxınlıq etsə, şər'i üzr olmadan ərinin yaxınlıq etməsinə mane ola bilməz.

M. 2902: Əgər daimi əqddə mehr göstərilməsə, yaxud mehrin olmaması şərt olursa, nikah əqdi düzgündür və qadınla kişi əqddən sonra mehr təyin edə bilərlər. Əgər mehr təyin olunmazdan öncə yaxınlıq olsa, qadına “mehr əl-misl” düşür. Yəni ona oxşar qadınlara, malik olduğu xüsusiyyətlərə, yaşadığı bölgədə, qohumları arasında

1. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əbvabü müqəddimatın-nikahi və adabih”, bab 52, h. 3, c. 20, səh. 112.

mövcud ailə vəziyyətinə nəzərən verilən mehr verilməlidir. Əgər ər və ya arvaddan biri mehr təyin olunmazdan öncə dünyasını dəyişərsə, qadına mehr düşmür.

MÜVƏQQƏTİ NİKAHIN HÖKMLƏRİ

Müvəqqəti nikah cinsi pozğunluğun qarşısını almağın ən uyğun yoludur. Dinin öndərləri onun həyata keçirilməsini tövsiyə etmişlər. İmam Əlidən (ə) nəql olunan bir hədisdə deyilir: “Əgər müvəqqəti nikah qadağan olunmasaydı, heç bir mömin zina etməzdi, səadətdən məhrum olanlardan başqa heç kim zinaya yol verməzdi”¹. Buna görə də, daimi nikaha imkanı olmayan, özünü günahdan qoruya bilməyən və ya cinsi pozğunluq təhlükəsi ilə üz-üzə qalanlar özlərini müvəqqəti nikahla qoruya bilirlər.

M. 2903: Qadını siğə (müvəqqəti nikah) etmək, hətta ləzzət almaq üçün olmasa da, düzgündür.

M. 2904: Əgər müvəqqəti əqdə mehr təyin edilməsə, əqd batildir; əgər müddət təyin edilməsə, daimi əqdə çevriləcək.

M. 2905: Vacib ehtiyata görə, ər siğə etdiyi arvadı ilə yaxınlıq etməyi dörd aydan artıq tərک etməməlidir.

M. 2906: Siğə olunan qadın, əqdə ərinin onunla yaxınlıq etməməsini şərt etsə, əqd və şərt düzgündür. (Belə olan halda) əri ondan yalnız başqa ləzzətlər ala bilər. Amma əgər sonradan yaxınlıq etməyə razı olsa, əri onunla yaxınlıq edə bilər.

M. 2907: Siğə olunan qadının, hətta hamilə olsa belə, xərclərini ərindən almaq haqqı yoxdur.

M. 2908: Siğə olunan qadının əri ilə bir yerdə yatmaq (yaşamaq) haqqı yoxdur; o ərindən, əri də ondan irs aparmır. Lakin əqdə bir-birlərindən və ya yalnız qadının kişidən, yaxud kişinin qadından irs aparacağını şərtləşsələr, keçərlidir.

M. 2909: Siğə olunan qadın xərclik və bir yerdə yatmaq haqqı olmadığını bilməsə, əqdi düzgündür və bunu bilmədiyini üçün ərinin boynuna bir haqq gəlir.

M. 2910: Siğə olunan qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çölə çıxmağa bilər, lakin əgər çölə çıxmaq səbəbindən ərinin haqqı aradan gedərsə, çölə çıxması haramdır.

1. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “əl-Mut` ə”, bab 1, h. 2, 20, c. 21, səh. 5, 10.

M. 2911: Əgər qadın bir kişini, müəyyən müddət və məbləğ əsasında onu (kişinin) özü üçün siğə etməyə vəkil etsə, bu halda kişi onu daimi əqdinə keçirtsə, yaxud müəyyən olunan məbləğdən və ya müddətdən başqa məbləğ və müddətə siğə etsə, sonra qadın başa düşüb razı olduğunu bildirsə, əqdi düzgün, əks halda isə (razı olmasa) batildir.

M. 2912: Ata və (ata tərəfdən olan) baba məhrəm olmaq üçün bir və bir neçə saatlığa bir qadını özünün həddi-bülüğa çatmamış oğlunun əqdinə keçirdə bilər. Həmçinin öz həddi-bülüğa çatmamış qızını, məhrəm olmaq üçün bir kəsin əqdinə keçirdə bilər. Bu, onun xeyrinə olduğu, ciddi şəkildə “inşa” məqsədi olduğu və qızla oğlanın ləzzət alınmaq qabiliyyətinə malik olduğu təqdirdə düzgündür. Əks halda, sırf məhrəmlik üçün siğə oxumaq işkalsız deyil.

M. 2913: Əgər ata, yaxud (ata tərəfdən olan) baba özünün başqa yerdə olan və diri olub-olmadığını bilmədiyi uşağının məhrəm olması üçün bir kəsin əqdinə keçirtsə, ciddi şəkildə “inşa” məqsədi olarsa və ləzzət alınmaq qabiliyyətinə malik olarsa, zahirən məhrəmlik hasil olur. Əgər sonradan, əqd oxunan vaxt uşağın diri olmadığı məlum olsa, əqd batildir, zahirdə əqd vasitəsilə məhrəm olanlar isə naməhrəmdir.

M. 2914: Əgər kişi siğə müddətini (qadına) bağışlasa, bu halda o qadınla yaxınlıq etmiş olsa, mehr olaraq qərara alınan şeyin hamısını, əgər yaxınlıq etməyibsə, yarısını verməlidir.

M. 2915: Kişi öz siğə arvadı olan qadını siğə müddəti bitəndən və ya bağışlandıqdan sonra, hələ iddəsi tamam olmadığı halda özünün daimi, yaxud müvəqqəti əqdinə keçirdə bilər.

EVLƏNMƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 2916: Əgər bir kəs evlənməmək səbəbindən harama düşürsə, evlənməsi vacibdir.

M. 2917: Əgər insan Allahı, Peyğəmbəri (s) inkar etsə, habelə dinin zəruri hökmlərini (yəni müsəlmanların İslam dininin zəruriyyətinin bir hissəsi hesab etdikləri hökmləri), məsələn namaz-oricun vacibliyini inkar etsə və bu hökmün inkar olunması Allahın və Peyğəmbərin (s) inkar olunmasına qayıtsa, o da bu hökmün dinin zəruriyyətindən olduğunu bilsə, mürtəd olur.

M. 2918: Mürtəd iki qisimdir:

Birinci: Fitri mürtəd; Fitri mürtəd o şəxsə deyilir ki, onun nütfəsi bağlanan və ya dünyaya gələn zaman ata-anası, yaxud onlardan biri müsəlman olmuş, həddi-bülüğa yetənədək onların, yaxud ümumilikdə dinə, şəriətə bağlı bir şəxsin himayəsi, dini tərbiyəsi altında olmuş, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra İslamı qəbul etmiş, daha sonra isə ondan dönmüş və bunu aşkar etmişdir. Əgər bu qeydlərdən hər hansı biri olmasa, fitri mürtədin hökmləri ona aid olmur.

İkinci: Milli mürtəd. Milli mürtəd o şəxsə deyilir ki, onun nütfəsi bağlanan və ya dünyaya gələn zaman atası, yaxud anası müsəlman olmamış, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra İslamı qəbul etmiş, sonra isə ondan dönmüşdür.

M. 2919: Əgər qadın ərinin onunla yaxınlıq etməsindən qabaq (əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi) mürtəd olsa, onun əqdi batil olur. Həmçinin əgər yaxınlıq etdikdən sonra da mürtəd olsa, talaq hökmlərində deyilən göstərişə uyğun olaraq iddə saxlamalıdır; əgər iddə arasında müsəlman olsa, əqd yerindədir; yox əgər iddinin axırına qədər mürtədliliyində qalsa, əqd batildir.

M. 2920: Əgər bir kişi evləndikdən sonra “fitri mürtəd” olsa, arvadı ona haram olur və talağın hökmlərində deyiləcək miqdarda iddə saxlamalıdır.

M. 2921: Əgər bir kişi evləndikdən sonra, arvadı ilə yaxınlıqdan qabaq “milli mürtəd” olsa, əqdi batildir. Əgər yaxınlıqdan sonra “milli mürtəd” olsa, onun arvadı talağın hökmlərində deyiləcək miqdarda iddə saxlamalıdır. Əgər iddə müddəti bitməzdən öncə onun əri yenidən müsəlman olarsa, əqd yerindədir. Əks təqdirdə isə, əqd batildir.

M. 2922: Əgər qadın əqddə kişi ilə onu şəhərdən çıxarmamasını şərt etsə, kişi də qəbul etsə, qadının razılığı olmadan şəhərdən çıxarmamalıdır.

M. 2923: Əgər bir kəsin arvadının əvvəlki ərindən bir qızı olsa, o qızı, həmin arvadından olmayan başqa oğlunun əqdinə keçirdə bilər. Həmçinin əgər bir qızı öz oğlu üçün əqd etsə, onun anası ilə evlənə bilər.

M. 2924: Əgər bir qadın zinadan hamilə olsa, uşağını saldıra bilməz.

M. 2925: Əgər bir kəs əri olmayan və başqasının da iddəsində olmayan bir qadınla zina edib sonradan əqdinə keçirtmə və onlardan uşaq dünyaya gəlsə, halal, yaxud haram nütfədən əmələ gəlməsini bilməsələr, o uşaq halalzadədir.

M. 2926: Qadının təkə “yaisəyəm” deməsi ilə sözü qəbul olunmamalıdır. Amma əgər “ərim yoxdur” desə, sözü qəbul olunur.

M. 2927: Əgər bir qadınla evlənəndən sonra bir kəs “o qadının əri vardır”, qadın da “ərim yoxdur” desə, bu halda qadının ərli olması şəriət baxımından sübut olunmasa, qadının sözü qəbul edilməlidir.

M. 2928: Müstəhəbdir ki, həddi-bülüğa çatmış, yəni mükəlləf olmuş qızı ərə verməyə tələssinlər. Həzrət Sadiq (ə) buyurur: “Kişinin səadətlərindən biri budur ki, qızı öz evində heyz görməsin”¹.

M. 2929: Əgər qadın öz mehrini başqa arvad almasın deyə, ərinə bağışlasa, kişi də qəbul etsə, vacib ehtiyat budur ki, qadın mehri almasın, kişi də başqa arvadla evlənməsin. Lakin əgər öz aralarındakı razılaşmanı pozsalar, uyğun hökm qüvvədən düşür.

M. 2930: Zinadan dünyaya gələn bir kəs arvad alsın və ondan uşağı olsa, uşaq halalзадədir.

M. 2931: Əgər kişi mübarək ramazan ayının orucunda, yaxud qadın heyz və ya nifas halında olarkən onunla yaxınlıq etsə, günah etmişdir, amma ondan uşaq dünyaya gəlsə, halalзадədir və onlardan irs aparır. Eləcə də, əgər arvadı “mütəvəssitə” və ya “kəsirə” istihazə qanı görən halda olsa (belə ki, vacib ehtiyata görə, qadın qüsl etməzdən öncə onunla yaxınlıq etmək olmaz), qabaqki hökm icra olunacaq.

M. 2932: Ərinin səfərdə ölməsinə əmin olan qadın vəfat iddəsindən sonra (onun miqdarı talaq hökmlərində deyiləcək) ərə getsə və sonradan əvvəlki əri səfərdən (diri) qayıtsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır və birinci ərinə halaldır. Amma əgər ikinci əri onunla yaxınlıq etmiş olsa, qadın iddə saxlamalı, ikinci əri də onun mehrini adətən onun kimilərə verilən mehr (mehr əl-misl) miqdarında verməlidir. Lakin iddə zamanı qadının xərcləri ikinci ərə vacib deyil.

M. 2933: Müstəhəbdir ki, südvermə yolu ilə məhrəm olanlar bir-birlərinə hörmətlə yanaşsınlar. Lakin onlar bir-birlərindən irs aparmırlar və insanın digər qohumlarına aid olan qohumluq hüquqları onlara aid olmur.

1. “Füru-i-Kafi”, c. 5, səh. 336.

SÜDVERMƏ VASİTƏSİ İLƏ MƏHRƏM OLMAĞIN HÖKMLƏRİ

M. 2934: Əgər bir qadın 2954-cü məsələdə deyiləcək şərtlər daxilində bir uşağa süd versə, o uşaq aşağıdakı şəxslərə məhrəm olur:

- 1-O qadının özünə (ona süd anası deyilir);
- 2-Qadının ərinə (süd ona məxsusdur və ona süd atası deyilir);
- 3-O qadının atası və anasına – nə qədər yuxarı getsələr də; (hətta onun süd anası və süd atası olsa belə.)
- 4-O qadından dünyaya gələn, yaxud dünyaya gələcək uşaqlara;
- 5-O qadının övladlarının uşaqları; nə qədər aşağı getsə də; istər onun övladından dünyaya gəlsin, istərsə də onun övladı o uşaqlara süd vermiş olsun;
- 6-O qadının bacı və qardaşına, hətta süd bacısı və süd qardaşı da olsa (yəni süd əmizdirilməsi səbəbindən o qadınla bacı-qardaş olmuşlarsa da);
- 7-O qadının əmisi və bibisinə, hətta süd əmisi və ya süd bibisi olsa da;
- 8-O qadının xalası və dayısına, hətta süd dayısı və süd xalası olsa da;
- 9-O qadının ərinin övladlarına (süd o ərinkidir), nə qədər aşağı getsə, hətta onun süd övladları olsa da;
- 10-O qadının ərinin ata-anasına, nə qədər yuxarı getsə də;
- 11-Ərinin qardaşı və bacısına, hətta süd qardaşı və süd bacısı olsa da;
- 12-Ərinin əmisi, bibisi, dayısı və xalasına, nə qədər yuxarı getsələr də, hətta südvermə yolu ilə olsalar da. Həmçinin sonrakı məsələlərdə deyiləcəyi kimi, bundan başqa bir neçə nəfər də südvermə yolu ilə məhrəm olur.

M. 2935: Qadınların hər uşağa süd verməsinin qarşısını almaq müstəhəbdir. Çünki bir çox hallarda kimlərə süd verdikləri unudulur və sonradan iki məhrəm bir-biri ilə ailə qurur, yaxud bəzilərinin nikahı batil olur. Buna görə də, süd verməzdən öncə onunla bağlı məsələlərlə tam tanış olmaq lazımdır.

M. 2936: Əgər kişi bir qadınla nikah bağlamazdan öncə süd vasitəsi ilə qadının ona haram olduğunu desə, məsələn onun anasının südünü yediyni bildirsə, bu halda onun təsdiqi mümkün olsa, o qadınla evlənə bilməz. Əgər bunu əqddən sonra desə, qadın da onun sözünü qəbul etsə, əqd batildir. Əgər kişi onunla yaxınlıq etməmişsə,

yaxud etmiş, lakin yaxınlıq zamanı qadın o kişiyyə haram olduğunu bilmişsə, ona mehr düşmür. Əgər yaxınlıqdan sonra o kişiyyə haram olduğunu başa düşsə, kişi ona, onun kimi olan qadınlara verilən mehrə uyğun mehr verməlidir.

M. 2937: Əgər qadın əqddən öncə süd vasitəsi ilə bir kişiyyə haram olduğunu bildirsə, bu halda bunun təsdiqi mümkün olsa, o kişi ilə ailə qura bilməz. Əgər əqddən sonra bildirsə, kişinin əqddən sonra qadının ona haram olduğunu bildirməsi hökmündə olacaq. Bunun hökmü öncəki məsələdə deyildi.

M. 2938: Əgər bir qadın 2954-cü məsələdə deyiləcək şərtlərə əsasən, bir uşağa süd versə, o uşağın atası o qadından dünyaya gələn qızlarla evlənə bilməz. Həmçinin, (südə sahib olan) ərin qızlarını da ala bilməz. Hətta vacib ehtiyat budur ki, onun süd qızlarını da öz əqdinə keçirtməsin. Amma o süd verən qadının digər süd qızları olsa, belə ki, digər kişinin arvadı olandan sonra ona məxsus süddən onlara vermişsə, o uşağın atası həmin qızlarla nikah bağlaya bilər. Lakin ehtiyat-müstəhəb budur ki, onlarla da evlənməsin, onlara məhrəm kimi (yəni, insanın öz məhrəmlərinə baxdığı kimi) baxmasın.

M. 2939: Əgər bir qadın 2954-cü məsələdə deyiləcək şərtlərlə uşağa süd versə, o qadının, südün məxsus olduğu əri o uşağın bacılarına məhrəm olmur, ancaq ehtiyat-müstəhəb budur ki, onlarla evlənməsin. Həmçinin ərin qohumları da o uşağın bacı və qardaşları ilə məhrəm olurlar.

M. 2940: Əgər qadın bir uşağa süd versə, o uşağın qardaşlarına məhrəm olmur. Həmçinin o qadının qohumları da süd verdiyi uşağın bacı-qardaşlarına məhrəm olurlar.

M. 2941: Əgər bir kəs bir qıza kamil süd verən qadınla evlənib yaxınlıq etsə, o qızı öz əqdinə keçirə bilməz.

M. 2942: Əgər insan bir qızla evlənsə, o qıza kamil süd verən qadınla evlənə bilməz.

M. 2943: İnsan anasının, yaxud nənəsinin kamil süd verdiyi qız ilə evlənə bilməz. Həmçinin əgər insanın atasının (başqa) arvadı onun atasına məxsus olan südüdən bir qıza süd versə, o şəxs həmin qızla evlənə bilməz. Əgər südəmər bir qızı öz əqdinə keçirtsə və sonra anası, nənəsi, yaxud atasının arvadı həmin ataya məxsus olan süddən o qıza süd versə, əqd batil olur.

M. 2944: İnsanın bacısının, yaxud qardaşının arvadının (qardaşına məxsus olan) kamil süd verdiyi qızla evlənə bilməz. İnsanın bacısının və ya qardaşının övladı, yaxud bacısının və ya qardaşının nəvəsi süd versə də, həmin hökmdədir.

M. 2945: Əgər bir qadın öz qızının uşağına süd versə, o qız öz ərinə haram olur. Həmçinin əgər bir qadın qızının ərinin, başqa qadından olan uşağına süd versə, haram olur. Amma əgər qadın öz oğlunun uşağına süd versə, o uşağın anası ərinə haram olmur.

M. 2946: Əgər bir qızın atasının arvadı, o qızın ərinin uşağına (atasına məxsus olan) süd versə, o qız öz ərinə haram olur; istər uşaq o qızdan olsun, istərsə də ərinin başqa arvadından.

M. 2947: Əgər bir qadın ərinin südündən bir oğlan və qıza tam süd versə, qızın bacı-qardaşı oğlanın bacı-qardaşına məhrəm olmur.

M. 2948: İnsan öz arvadının icazəsi olmadan süd vasitəsi ilə arvadının bacısı, ya qardaşı uşağı olan qadınlarla nikah bağlaya bilməz. Eləcə də, əgər (Allah eləməmiş) bir şəxslə ləvat etsə, onun süd qızı, süd bacısı, süd anası və süd nənəsi ilə, yəni süd yeməklə onun qızı, bacısı və anası olanlarla nikah bağlaya bilməz.

M. 2949: Bir kəsin qardaşına süd verən qadın həmin şəxsə məhrəm olmur. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, onunla evlənməsin.

M. 2950: İnsan iki bacı ilə – hətta süd bacısı olsalar (yəni süd yemək yolu ilə bir-birinə məhrəm olsalar) belə, evlənə bilməz. Əgər iki qadını əqd edib sonradan bacı olduqlarını başa düşsə, bu halda onların əqdi eyni zamanda olubsa, hər ikisi batildir. Əks halda, birincisi düzgün, sonrakı isə batildir.

M. 2951: Əgər qadın ərinə məxsus olan süddən aşağıdakı şəxslərə versə, əri ona haram olmur (ancaq daha yaxşı olar ki, bu işi etməsin):

- 1-Öz bacısı və qardaşına;
- 2-Öz əmisi, bibisi, dayısı və xalasına;
- 3-Əmisinin və dayısının övladlarına;
- 4-Öz qardaşının övladlarına;
- 5-Ərinin qardaşına, yaxud ərinin bacısına;
- 6-Öz bacısının uşaqlarına, yaxud ərinin bacısının uşaqlarına;
- 7-Ərinin əmisi, bibisi, dayısı və xalasına;
- 8-Ərinin başqa arvaddan olan nəvəsinə;

M. 2952: Əgər bir kəs insanın bibisinin və ya xalasının qızına süd versə, həmin şəxsə məhrəm olmur. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, onunla evlənməsin.

M. 2953: Bir kişinin iki arvadı olsa və onlardan biri o biri qadının əmisi uşağına süd versə, onun əmi övladlarına süd verən qadın öz ərinə haram olmur.

MƏHRƏMLİYƏ SƏBƏB OLAN SÜDVERMƏNİN ŞƏRTLƏRİ

M. 2954: Məhrəm olmağa səbəb olan südvermənin 9 şərti var:

1-Uşaq diri qadının döşündən süd əmsin; Buna əsasən, ölmüş qadının döşündən süd əmsə, faydası yoxdur (məhrəmlik yaratmır).

2-O qadının südü haramdan olmasın; Buna əsasən, zinadan dünyaya gələn uşağın südünü başqa uşağa versələr, uşaq o süd vasitəsilə heç kəsə məhrəm olmur.

3-Uşaq südü qadının döşündən əmsin; Buna əsasən, südü uşağın boğazına töksələr, məhrəmliyə səbəb olmur.

4-Süd xalis olub başqa şeylərlə qarışmasın; Əlbəttə, südə qarışdırılan şey süddə həll olacaq şəkildə olsa, eybi yoxdur.

5-Süd doğumdan olsun; Yəni əmmə yolu ilə döşdə süd yaransa və bir uşaq onu əmsə, məhrəm olmur;

6-Süd bir ərddən olsun; Buna əsasən, süd verən qadına talaq versələr, sonradan başqa ərə gedib ondan hamilə olsa, doğuş vaxtına qədər döşündə birinci ərindən süd qalsa və ya misal üçün, 8 dəfə doğuşdan qabaq birinci ərinə məxsus olan süddən və doğandan sonra isə 7 dəfə ikinci ərinə məxsus olan süddən uşağa versələr, o uşaq heç kəsə məhrəm olmur.

7-Uşaq xəstəlik səbəbindən əmdiyi südü qaytarmasın. Əgər qaytararsa, vacib ehtiyata görə, gərək süd əmmək vasitəsilə o uşağa məhrəm olacaq kəslər onunla evlənməsinlər və məhrəm baxışlarla baxmasınlar.

8-15 dəfə, yaxud bir gün (24 saat) ərzində, sonrakı məsələdə deyiləcəyi kimi doyunca süd əmsin, yaxud onu o qədər əmizdirsinslər ki, “o südlə sümüyü möhkəmlənmişdir, bədənində ət əmələ gəlmişdir” desinlər; Hətta əgər **10** dəfə də ona süd versələr və onların arasında heç fasilə (hətta yemək verilməklə də) düşməsə, ehtiyat-vacib budur ki, ona süd vasitəsilə məhrəm olan kəslər onunla evlənməsinlər, ona məhrəm baxışlarla baxmasınlar.

9-Uşağın iki yaşı tamam olmamış olsun. Buna əsasən, iki yaşı tamam olandan sonra ona süd versələr, heç kəsə məhrəm olmur. Hətta əgər misal üçün, iki il tamam olmazdan qabaq 14 dəfə, tamam olandan sonra isə 1 dəfə süd əmsə, heç kəsə məhrəm olmur. Amma əgər süd verən qadının doğuşundan iki ildən artıq keçmiş olsa və onun südü hələ də qalmış olsa, bir uşağa süd versə, o uşaq deyilən şəxslərə məhrəm olur.

M. 2955: Gərək uşaq bir sutka əsnasında başqa yemək yeməsin, yaxud başqa kəsdən süd əmməsin. Amma əgər az miqdarda yemək yesə və “arada yemək yeyibdir” deyilməsə, eybi yoxdur. Həmçinin gərək 15 dəfəni bir qadının döşündən əmsin və bu əsnada başqa kəsin südünü əmməsin. Hər dəfə də zaman fasiləsi olmadan süd əmsin. Amma əgər süd əmdiyyə vaxt əsnasında yenidən nəfəs çəksə, yaxud bir az gözləsə və birinci dəfə döşü ağzına aldığı vaxtdan doyduğu vaxta qədər bir dəfə hesab olunsə, eybi yoxdur.

M. 2956: Məhrəm olmağa səbəb olan südvermə iki yolla isbat olunur.

1-Sözlərindən yəqin və ya xatircəmlilik hasil olan şəxslərin xəbər verməsi;

2-İki adil kişinin və ya dörd qadının şəhadət verməsi. Amma gərək südvermənin şəraitini də desinlər. Məsələn desinlər ki: “biz gördük ki, filan uşaq 24 saat ərzində filan qadının döşündən süd əmdi, arada da başqa şey yemədi”. Həmçinin 2954-cü məsələdə deyilən sair şərtləri də izah etsinlər. Amma əgər şərtləri bilib, əqidələrində bir-birinə müxalif olmamaları və kişi və qadınla da əqidədə müxalif olmaması məlum olsa, şərtləri izah etmələri lazım deyil.

M. 2957: Əgər uşağın məhrəmliyə səbəb olacağı qədər süd əmib-əmməməsində şəkk etsələr, yaxud o miqdarda süd əmməsini güman etsələr, uşaq heç kəsə məhrəm olmur. Amma yaxşı olar ki, ehtiyat etsinlər.

M. 2958: Əgər qadın öz ərinin südündən bir uşağa süd versə, sonra (boşanıb) başqasına ərə getsə, ikinci ərinin südündən də digər bir uşağa süd versə, o iki uşaq bir-birinə məhrəm olurlar. Əlbəttə, bir-biri ilə evlənməsələr, məhrəmcəsinə baxmasalar yaxşıdır.

M. 2959: Əgər qadın bir ərin südündən bir neçə uşağa süd versə, onlar hamısı bir-birinə, kişiyə və onlara süd verən qadına məhrəm olurlar.

M. 2960: Əgər bir şəxsin bir neçə arvadı olsa, onların hər biri öncəki məsələlərdə göstəriləni kimi bir uşağa süd versələr, o

uşaqların hər biri digərinə, eləcə də kişiyyə və o qadınların hamısına məhrəm olurlar.

M. 2961: Əgər bir şəxsin iki arvadı olsa və onlardan biri bir uşağa məsələn, səkkiz dəfə, digəri yeddi dəfə süd versə, o uşaq heç kəsə məhrəm olmur.

SÜNİ MAYALANMANIN HÖKMLƏRİ

M. 2962: Kişinin nütfəsini qeyri-cinsi yolla arvadının uşaqlığına köçürməyin eybi yoxdur. Lakin bu işin görülməsində haram olan müqəddimələrdən çəkinməlidirlər. Deməli, əgər kişi arvadının razılığı ilə bu işi özü görsə və nütfəni halal yolla əldə etsə, maneəsizdir.

M. 2963: Əgər kişinin nütfəsini istər halal, istərsə haram vasitə ilə qadının uşaqlığına köçürsələr və bundan uşaq dünyaya gəlsə, uşaq kişi ilə qadına aiddir və övladın bütün hökmlərinə malikdir.

M. 2964: Vacib ehtiyata görə, yad kişinin nütfəsini yad qadının (onun arvadı olmayan qadının) uşaqlığına köçürmək olmaz. İstər qadının icazəsilə olsun, istər onun icazəsilə olmasın, istər qadının əri olsun, istər olmasın, istər onun ərinin icazəsi ilə olsun, istər olmasın.

M. 2965: Əgər nütfə yad qadının uşaqlığına köçürülsə və uşağın o nütfədən dünyaya gəldiyi məlum olsa, bu iş səhvən olsa, belə ki, kişi onun öz arvadı olduğunu, qadın da nütfənin öz ərinə məxsus olduğunu güman etsə, sonradan bunun əksi üzə çıxsə, uşaq o kişi ilə qadına aid olub övladla bağlı bütün hüquqlara malikdir. Lakin bu iş bilərəkdən olsa, işkallıdır. Əgər uşaq qız olsa, ata onunla əqd bağlaya bilməz, oğlan olsa, ana ona ərə gedə bilməz. Həmçinin qız əqdin düzgün olduğu təqdirdə ona məhrəm sayılanlara ərə gedə bilməz, oğlan da ona məhrəm sayılanlarla evlənə bilməz. Eləcə də, digər məsələlərdə ehtiyat etmək lazımdır.

M. 2966: Əgər bir dölü ələqə (laxtalanmış qan), müzğə (bir parça ət), yaxud da ruh daxil olduqdan sonra digər qadının uşaqlığına köçürsələr və orada inkişaf edib doğulsa, hər iki qadın bütün hökmlərdə onun anası sayılırlar və uşaq ikianalı hesab olunur.

UŞAQSALMANIN VƏ UŞAĞA QALMANIN QARŞISINI ALMAĞIN HÖKMLƏRİ

M. 2967: Uşaq saldırmaq istər ruh daxil olmuş olsun, istər olmasın; istər halal yolla olsun, istərsə də zinadan, qəti olaraq haramdır və qan bahası da var. Lakin əgər rüşeymə ruh daxil olmasa, mütəxəssis və etibarlı həkimin diaqnozu ilə ananın sağ qalması abortdan asılı olsa, yaxud onun uşaqlıqda qalması ananın bədən üzvlərində çatışmazlıq yaradacaq, ona dözülməz ağrılar verəcəksə və uşaqlıq xaricində saxlamaq da mümkün deyilsə, bu halda eybi yoxdur.

M. 2968: Əgər insan hamilə qadının uşağını salmasına səbəb olan bir iş görsə, günah etmişdir. Əgər o döl müsəlman hökmündə olsa, onun qan bahası aşağıdakı şəkildə olacaq:

Birinci: Əgər rüşeym nütfə şəklində olsa, onun qan bahası iyirmi misqal sikkəli qızıldır.

İkinci: Əgər rüşeym ələqə (laxtalanmış qan) şəklində olsa, onun qan bahası qırx misqal sikkəli qızıldır.

Üçüncü: Əgər rüşeym müzğə (bir parça ət) şəklində olsa, onun qan bahası altmış misqal sikkəli qızıldır.

Dördüncü: Əgər sümük şəklində olsa, onun qan bahası səksən misqal sikkəli qızıldır.

Beşinci: Əgər sümüyün üstü ət bağlayıb formaya düşmüş, lakin hələ ruh üfürülməmişsə, qan bahası yüz misqal sikkəli qızıldır.

Altıncı: Əgər ona ruh üfürülmüşsə, bu halda döl oğlan olarsa, onun qan bahası min misqal sikkəli qızıl, qız olarsa, beş yüz misqal sikkəli qızıldır. Belə olan halda vacib ehtiyata görə, qətl kəffarəsi də uşağı salanın öhdəsinə düşür.

M. 2969: Uşaqsalmanın qan bahası əgər bilərəkdən və ya ona oxşar şəkildə olsa, uşağı salanın (abort edənin) öhdəsinə düşür. Həmçinin əgər səhvən olsa və ruh üfürülmüş olmasa da, uşağı salanın öhdəsinə düşür. Lakin əgər səhvən olsa və ruh üfürülmüş olsa, uşağı salanın aqilə deyilən yaxın qohumlarının üzərinə düşür.

M. 2970: Əgər hamilə qadın bilərəkdən uşağın düşməsinə səbəb olacaq bir iş görsə, onun qan bahasını öncə göstərilən şəkildə uşağın varisinə verməlidir. O özü bu qan bahasından irs aparmır. Əgər uşağın vərəsələri onu bağışlasalar, qan bahası üzərindən götürülür. Lakin ruh üfürülmüş rüşeymdə, ehtiyata görə, qətl kəffarəsi ona vacib olur.

M. 2971: Əgər bir şəxs hamilə qadını qətlə yetirsə və onun ölməsi rüşeymin də ölməsinə gətirib çıxarsa, qadının qan bahasından əlavə, uşağın da qan bahasını öncə göstərilən şəkildə verməlidir.

M. 2972: Əgər bir qadın zina yolu ilə hamilə olsa, uşağını saldıra bilməz; hətta ona ruh üfürülməsə belə. Əgər ruh daxil olduqdan sonra onu saldırsa, cəmə kəffarəsindən başqa, onun qan bahasını da ödəməlidir. Onun məlum miqdarı “zimmi kafir”in qan bahası (yəni 800 dirhəm) dəyərindədir.

M. 2973: Əgər saleh və şəriətə uyğun hakimiyyət cəmiyyətin artımının qarşısını almağı, ailələrin nizama salınmasını məsləhət bilsə, cəmiyyəti halal yollarla buna rəğbətləndirsə və (uşaqsalma kimi) haram yollardan çəkindirsə, maneəsizdir. Lakin insanları nəsil artımının qarşısını almağa məcbur etmək olmaz.

M. 2974: Mütəxəssis həkim məsləhəti ilə ampul və həbdən istifadə edərək müvəqqəti olaraq uşaq olmasının qarşısını almağın eybi yoxdur. Həmçinin kişi və qadının borucuqlarını bağlayıb onları sonsuz etməyin, cərrahiyyə əməliyyatının qarşı cinsin aparmadığı və onların övrətinə baxmaq, toxunmaq zərurətinin yaranmadığı, yaxud baxması, toxunması haram olmayan şəxs tərəfindən aparıldığı təqdirdə, eybi yoxdur.

M. 2975: Daimi arvadla cinsi əlaqə zamanı kişinin nütfəni bayıra tökməsi, ehtiyata görə, onun razılığı olmadan icazəli deyil. Lakin əgər tərəflərin razılığı ilə olsa, eybi yoxdur. Müvəqqəti evlilikdə isə kişi nütfəni bayıra tökə bilər. Lakin qadının müvəqqəti və ya daimi olmasından asılı olmayaraq, ərinin icazəsi olmadan onun nütfəsinin bayıra tökülməsi üçün bir iş görmək haqqı yoxdur. Lakin əgər nütfənin daxilə tökülməsi qadının uşağa qalmasına gətirib çıxaracaqsa və o, şəriət baxımından üzrlüdirsə, bu hökmdən xaricdir.

KÖRPƏNİN HÖKMLƏRİ

M. 2976: Körpə dünyaya gəldikdən sonra ona qüsl vermək (bəzi alimlər bunu vacib hesab etmişlər), ağ paltar geyindirmək, onun sağ qulağına “azan”, sol qulağına “iqamə” oxumaq müstəhəbdir. Mümkün olarsa, onun damağını Fərat suyu və həzrət Seyyidüş-şühəda türbəti ilə, olmadıqda isə yağış suyu və xurma ilə götürsünlər. Həmçinin körpə üçün doğum ziyafəti vermək də müstəhəbdir.

M. 2977: Körpə üçün yaxşı adlar seçmək müstəhəbdir. Ən yaxşı adlar Abdullah, Əbdürrəhim, Əbdülkərim və s. Allahın bəndəliyini bildirən adlar, yaxud da peyğəmbərlərin (ə) və məsum imamların (ə), xüsusilə Məhəmməd və Əli adları, qızlar üçün saleh və ləyaqətli qadınların adları, xüsusilə Fatimə adıdır. Həzrət İmam Sadiq (ə) Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu nəql edir: “Yaxşı adlar seçin. Çünki siz qiyamətdə o adlarla çağırılacaqsınız”¹.

M. 2978: Körpənin doğuluşunun yeddinci günü bir neçə əməl müstəhəbdir:

Birinci: Uşağın başını qırmaq.

İkinci: Uşağı sünnət etmək.

Üçüncü: Sünnət ziyafəti vermək.

Dördüncü: Əqiqə, yəni (qurban olaraq) qoyun, inək, ya da dəvə kəsmək.

M. 2979: Uşağın qırılmış baş tükünün çəkisi qədər qızıl və ya gümüş sədəqə vermək müstəhəbdir.

M. 2980: Oğlan uşağını sünnət etdirmək öz-özlüyündə vacibdir. (Bundan başqa) vacib və müstəhəb təvafın şərtlərindəndir. Lakin belə nəzərə çarpır ki, namaz və digər ibadətlərin düzgünlüyünün şərti deyil.

M. 2981: Oğlan uşağının qəyyumu həddi-bülüğa çatmazdan öncə onu sünnət etdirməlidir. Əgər etdirməsə, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra o özü bunu etməlidir.

ƏQIQƏNİN HÖKMLƏRİ

M. 2982: Körpə üçün əqiqə etmək müstəhəb əməldir. Bu barədə çoxlu sayda bildirişlər mövcuddur. Bir çox hədis və fətvalardan onun vacib olduğu görünür. O, uşağın yaşaması və sağlamlığında çox təsirlidir. Yeddinci gündən keçdikdə qüvvədən düşür. Əgər əqiqəni uşaq həddi-bülüğa çatanaqədək təxirə salsalar, onun özünün imkanı olduqda əqiqə etməsi müstəhəbdir. Əgər onun üçün əqiqə olunub olunmadığını şəkk etsə, hətta yaşı çox olsa belə, əqiqə etməsi müstəhəbdir.

M. 2983: Əqiqə üçün seçilən heyvan dəvə, inək, ya da qoyun olmalıdır. Çox yaxşı olar ki, qurbanlığın şərtləri onda riayət olunsun, yəni heyvan sağlam və eyibsiz olsun, dəvə ən azı beş, inək iki, keçi

1. “Vəsailü-ş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “Əhkamul-əulad”, bab 22, h. 2, c. 21, səh. 389.

ehtiyata görə iki, qoyun bir illik olsun. Lakin bu şərtlərə əməl olunmaya da bilər. Heyvanın kök, ətli olması kifayətdir.

M. 2984: Oğlan və qız uşağının əqiqəsi fərqlənir. Lakin oğlan üçün erkək, qız üçün diş heyvan kəsmək müstəhəbdir.

M. 2985: Çox yaxşı olar ki, əqiqənin ətini sadə şəkildə, su və duzla bişirsinlər. Azı on nəfər mömin yemək üçün dəvət olunsun. Ondan yeyib körpə üçün dua etsinlər. Əqiqənin ətini möminlər arasında bölüb, onlardan körpə üçün dua etmələrini istəyə də bilərlər. Müstəhəbdir ki, bölərkən əqiqənin sümüyünü sındırmasınlar. Həmçinin onun dördə bir hissəsini mamaça üçün göndərmək müstəhəbdir.

M. 2986: Körpənin ata-anasına, atasının ailəsinə əqiqənin ətindən yemək məkrühdür. Bu məkrühlük körpənin anası üçün daha çoxdur.

M. 2987: Əgər heyvan kəsməyin əvəzinə onun pulunu yoxsullara versələr, kifayət deyil. Lakin əgər onun pulunu heyvan kəsib yoxsullara paylamaq üçün bir şəxsə və ya xeyriyyə fonduna versələr, kifayətdir.

M. 2988: Qurban bayramında müstəhəb qurban kəsmək istəyən şəxs əqiqə niyyəti də etsə, kifayətdir.

SÜD VERMƏYİN QAYDALARI

M. 2989: Anaya uşağa təmənnəsiz və ya muzzdlu şəkildə süd vermək vacib deyil. Lakin əgər qidalanma yalnız ana südü ilə mümkün olsa, ana südündən başqa heç bir şeydən istifadə mümkün olmasa, yaxud uşağa ziyanlı olsa, uşağa süd vermək anaya vacibdir.

M. 2990: Uşağa süd vermək üçün ana digərlərindən daha yaxşıdır. Əgər uşağın atası ölmüş, yaxud qadına bəin və ya ric'i talaq vermiş, iddəsi də sona yetmiş olsa, bu halda qadın uşağa süd vermək üçün muzzd ala bilər. Lakin əgər uşağın atası diri olsa, qadın ondan talaq almasa, yaxud ric'i talaq alsın və iddəsi bitməmiş olsa, məşhur nəzərə əsasən, süd vermək üçün muzzd ala bilər. Amma çox yaxşı olar ki, qadın süd vermək üçün öz ərindən muzzd almasın, əri isə ona muzzd versin. Əgər qadın dayədən çox muzzd istəsə, əri uşağı ondan alıb dayəyə verə bilər. Əlbəttə, əgər qadın adı qaydada muzzd istəsə və dayə ondan az istəsə, arada böyük fərq olmasa, ata çətinliyə düşmədən ananın tələb etdiyi muzzdu ödəyə bilsə, uşağı ondan ala bilməz.

M. 2991: Əgər uşağın özünün malı olsa, ata ona süd verənin haqqını onun malından götürə bilər. Əgər uşağın malı olmasa, süd

verənin pulunu öz malından vermək ataya vacibdir. Əgər atanın da imkanı olmasa, ata tərəfdən babası olduğu və onun imkanının muzdu verməyə yetdiyi təqdirdə, vacib ehtiyata görə, o ödəməlidir. Əks təqdirdə, ananın uşağa muzdsuz süd verməsi vacibdir.

M. 2992: Müstəhəbdir ki, uşaq üçün tutulan dayə 12 imam şiaəsi, ağıllı, iffətli, gözəl olsun, ağılsız, 12 imama inanmayan, çirkin, bədaxlaq və zinazadə olması məkrühdür. Həmçinin zinadan hamilə olan dayə tutulması da məkrühdür.

M. 2993: Mümkün olduğu halda uşağa tam iki il süd vermək müstəhəbdir. İki ildən çox süd vermək də olar. İki yaşından sonra uşağın südə ehtiyacı olmadan ona süd verilməsi məkrühdür.

M. 2994: Əgər südvermə vasitəsilə ərin haqqı aradan getməzsə, qadın ərinin icazəsi olmadan başqasının uşağına süd verə bilər. Amma südvermə ilə ərinə haram olmasına səbəb olan şəxslərə süd verə bilməz. Məsələn, əgər əri südəmə qız uşağını özü üçün əqd etmiş olsa, qadın o uşağa süd verməməlidir. Əks halda, o qadının özü ərinin arvadının anası (qaynanası) olur və ərinə haram olur. Hər halda qadınların, başqalarının uşağına süd verməzdən öncə südvermənin hökmlərini və təsirlərini öyrənmələri yaxşıdır.

HIZANƏTİN (UŞAĞI SAXLAMAQ VƏ BÖYÜTMƏYİN) HÖKMLƏRİ

M. 2995: Hizanət, yəni uşağı saxlamaq, böyütmək ana-atanın haqqı və vəzifəsidir.

M. 2996: Oğlan uşağının iki ilə qədər, qız uşağının yeddi ilə qədər saxlanılmasında üstünlük anaya verilir. Bu şərtlə ki, ana müsəlman, ağıllı, azad və digərinə ərə getməmiş olsun. Əks təqdirdə, ata irəlidir. Bu müddətdən sonra uşağın saxlanılması atanın üzərinə düşür. Lakin əgər ata ölmüş olsa və ya uşağı saxlamaq üçün lazım olan şərtlərə malik olmasa, ana digərinə ərə getmiş olsa belə, baba və digərinə müqəddəmdir. Əgər ana, uşağı saxlamaq məsuliyyəti üzərində olduğu zaman dünyasını dəyişsə, ata uşağı saxlamaqda digərlərindən irəlidir.

M. 2997: Əgər ata və ana hər ikisi dünyalarını dəyişsələr, uşağı saxlamaq haqqı ata tərəfdən olan babaya keçir. O da olmasa, ürfə (el adətlərinə) görə yaxınlarından hansı uşağı saxlamağa layiqdirsə, bu

məsuliyyəti o öz üzərinə götürə bilər. Əgər uşağı saxlamaq məsuliyyətini öhdəsinə götürən olmasa və ya öhdəsinə götürənin səlahiyyəti olmasa, uşağın öz malı olduğu halda şər'i hakim onu saxlamaq üçün saleh bir şəxs seçməlidir. Lakin əgər uşağın öz malı olmasa, şər'i hakim onu saxlamağın xərcini ümumxalq büdcəsindən (beytül-maldan) verməlidir.

M. 2998: Ananın uşağı saxlamaq haqqı talaq və ya zina ilə üzərindən götürülmür. Lakin uşağı saxlamaq səlahiyyəti olmadıqda, bu haqqı itirir.

M. 2999: Ata-ana bir-birinə nisbətdə uşağı saxlamaq haqqından keçə bilərlər. Lakin uşağın saxlanması və ya tərbiyə olunmasında səhlənkarlıq edə bilməzlər. Əks təqdirdə, səlahiyyətli hakim onları, uşağın haqqını təmin etməyə məcbur etməlidir.

M. 3000: Ana uşağı saxlamaq hüququndan keçsə, bu halda uşağın hüquqları pozulmasa və onun tərbiyə olunmasında, saxlanılmasında qüsurlar meydana gəlməsə, ata onu uşağı saxlamağa məcbur edə bilməz.

M. 3001: Əgər ata və ya ana uşağı saxlamaq, tərbiyə etmək səlahiyyətinə malik olmasa, əxlaqi pozğunluğa, pis dini tərbiyəyə, sağlamlıqda qüsurlara səbəb olsa, bu halda onların uşağı saxlamaq hüququ götürülür və bu haqq ardıcılıqla 2997-ci məsələdə deyilən şəxslərə keçir.

M. 3002: Əgər ana hər hansı bir səbəbdən ərə getmiş olsa, atası olduğu halda uşağı saxlamaq hüququ ondan götürülür. Lakin əgər ikinci ərindən boşansa və talaq “ric`i” olsa, iddəsi sona yetməmiş ona uşağı saxlamaq hüququ verilmir. Amma iddəsi sona yetdikdən sonra uşağı saxlamaq hüququ qazanır. Əgər ikinci ərindən bəin talaq alsın, talaq verilən kimi uşağı saxlamaq hüququ qazanır.

M. 3003: Uşağı saxlamaq hüququnun yenidən əldə olunması öncəki məsələdə göstərilənlərlə bitmir. Əgər bu haqq əxlaqi pozğunluq, cismani sağlamlığın olmaması və s. səbəblərdən alınmışsa, məlum maneələr aradan qalxdıqdan sonra, məsələn əxlaqi yaxşılaşdıqdan və ya uşağı saxlamaq bacarığını əldə etdikdən sonra ona qaytarılır.

M. 3004: Uşağı saxlamaq ananın öhdəsində olan müddətdə ər-arvad bir yerdə yaşasalar və ya “ric`i” talaq iddəsində olsa, müzd ala bilməz. Əks təqdirdə müzd almaq hüququna malikdir. Uşağı

saxlamağın zəhmət haqqını ödəmək vacib olan şəxslərin sırası 2991-ci məsələdə göstərildiyi kimidir.

M. 3005: Uşaq (oğlan və ya qız) həddi-bülüğa yetdikdən, zəka və cismani baxımdan inkişaf etdikdən sonra onları saxlamaq haqqı sona yetir və heç kim, hətta ata-ana belə onu saxlamaq hüququna malik deyil.

M. 3006: Haram işlər görmək, “eyni vacib”ləri¹ tərک etməkdən başqa digər şeylərdə, ehtiyata görə, ata-anaya tabeçilik göstərmək lazımdır. Onlara qarşı çıxmaq incimələrinə, onlara qarşı hörmətsizliyə səbəb olarsa, haramdır. Övladlar hansı yaşda olmaqlarından asılı olmayaraq, valideynlərinə hörmət göstərməlidirlər.

ATA, ANA VƏ ÖVLADLARIN HÜQUQ VƏ VƏZİFƏLƏRİ

M. 3007: “Vacibün-nəfəqə” o şəxsə deyilir ki, onun xərcləri bəyan olunacaq ardıcılıqla insana vacib olur. “Vacibün-nəfəqə” aşağıdakı üç dəstəyə ayrılır:

Birinci: Daimi nikah bağlanmış arvad və həmçinin əqddə nəfəqə şərti qoyulan müvəqqəti nikah bağlanmış arvad.

İkinci: Ata-ana və həmçinin vacib ehtiyata görə, ata tərəfdən olan baba, ana tərəfdən olan nənə, nə qədər yuxarı getsələr.

Üçüncü: Övladlar və həmçinin vacib ehtiyata görə, onların övladları, nə qədər aşağı getsələr.

M. 3008: Öncəki məsələdə qeyd olunanlardan başqa qardaş, bacı, bibi, əmi, dayı, xala və onların övladları kimi qohumlar “vacibün-nəfəqə” deyillər. Lakin onların ehtiyacları olduqları və insanın imkanı olduğu təqdirdə, onların da nəfəqəsini vermək müstəhəbdir.

M. 3009: Qadının nəfəqəsinin hökmləri 2880 və ondan sonrakı məsələlərdə açıqlandı. Lakin digər iki qrupun xərcləri özlərinin malı, qazanmaq və əmək qabiliyyəti olmadığı və insanın imkanlılıqdan əlavə, onlara xərcləri ona vacib olan ən yaxın şəxs olduğu, yaxud

1. “Eyni vacib” o vacibə deyilir ki, ayrı-ayrılıqda hər bir şəxsə vacibdir və digərlərinin həyata keçirməsi ilə insanın üzərindən götürülmür, məsələn namaz, oruc, və s. Bunun qarşılığında isə “kifayi vacib” durur. “Kifayi vacib” o vacibə deyilir ki, əgər bir şəxs onu həyata keçirsə, digərlərinin üzərindən götürülür; məsələn, müsəlman meyitini dəfn etmək və s.

sonrakı məsələdə deyiləcək şəkildə onlara ən yaxın olan şəxsin onların xərclərini ödəmədiyi təqdirdə, insana vacib olur.

M. 3010: Övladın zəruri xərcləri ataya, vacib ehtiyata görə, ata-babaya, hansı daha yaxın olsa, vacibdir. Buna əsasən, ata babaya və baba babanın atasına müqəddəmdir. Əgər onlar heç biri olmasa, yaxud xərcləri ödəyə bilməsə, yaxud öz vəzifəsinə əməl etməsə, şər'i hakim də onları buna məcbur edə bilməsə, anaya vacib olur. Əgər ana olmasa, yaxud ödəyə bilməsə və ya ödəməsə, vacib ehtiyata görə, ananın anasına vacib olur. Eləcə də, insanın ata-anası iş qabiliyyətini itirmiş olsa, yaxud imkansız olsa, onların xərcləri övladlara, vacib ehtiyata görə, imkanları olduqda onların oğul tərəfdən nəvələrinə, təbəqə sırası ilə nə qədər aşağı getsələr, oğlan və ya qız olmalarından asılı olmayaraq, vacib olur. Əgər yoxsul şəxsin həm atası, həm də övladı olsa, onun xərclərini birlikdə bərabər ödəməlidirlər. Burada qızla oğlanda fərq yoxdur. Ehtiyata görə, əgər yoxsul şəxsin həm anası, həm də övladı olsa, yuxarıdakı hökmdədir. Əgər ata və oğul tərəfindən nəvələri olsa, onun xərcləri ataya vacibdir. Əgər ana və oğul tərəfdən nəvələri olsa, anaya vacibdir. Əgər oğul tərəfdən nəvələri, ata tərəfdən olan babası və ya ana tərəfdən olan anası olsa, onun xərclərini birlikdə bərabər şəkildə ödəməlidirlər.

M. 3011: İnsanın öz xərcləri zövcəsinin xərclərindən öndə durur. Zövcənin xərcləri digər “vacibün-nəfəqə” qohumlara müqəddəmdir. Xərcləri vacib olan qohumların da yaxın olanı, uzaq olanına müqəddəmdir. Məsələn, atanın xərcləri babanın xərclərindən, övladların xərcləri nəvələrin xərclərindən öndədir.

M. 3012: Əgər azyaşlı uşağın malı olsa, onun qəyyumu xərclərini öz malından təmin edə bilər.

M. 3013: Əgər imkanlı şəxs xərcləri ona vacib olanların xərcini təmin etməsə, şər'i hakim onu buna məcbur etməlidir. Mümkün olmadıqda isə, şər'i hakim onun malından götürüb onların xərclərini ödəməlidir.

M. 3014: İnsan öz zəkat, xüms və kəffarələrini özünə vacib olan xərclərin təmini üçün öz vacibün-nəfəqələrinə verə bilməz.

M. 3015: Övladın xərclərindən əlavə onu düzgün tərbiyə etmək, işlərinə nəzarət etmək, ona oxumaq, yazmaq, üzmək öyrətmək, həddi-bülüğa çatdıqdan sonra evləndirmək, onun atanın üzərinə düşən hüquqlarındandır.

M. 3016: Övladın evlənməyə ehtiyacı olarsa, belə ki, evlənmədikdə günaha, çətinliyə düşərsə, onu evləndirmək ataya vacibdir. Eləcə də, ata və ya ananın evlənməyə ehtiyacı olsa, belə ki, evlənmədikdə günaha, çətinliyə düşsələr, övladın imkanı olduğu halda onları evləndirməlidir.

M. 3017: Ata və ananın, övladlar arasında fərq qoymaqla onlara öz mallarından bağışlamaları yaxşı deyil. Lakin bu bəxşiş onların bəzisinin ehtiyacı olduğundan və ya digər ağla və şəriətə uyğun üstünlüklərdən doğsa, eybi yoxdur.

GEYİM VƏ ZİNƏTİN HÖKMLƏRİ

M. 3018: İnsan öz övrətini mükəlləf şəxslərdən (ona məhrəm olsalar belə), dəlidən, yaxşını-pisi ayırd edən uşaqdan (ona məhrəm olsa belə) örtməlidir. Lakin ər-arvadın övrətlərini bir-birindən örtmələri lazım deyil.

M. 3019: Hicabın qadın üçün vacibliyi İslamın zəruri məsələlərindəndir. Lakin, xırdalıqları zəruri məsələlərdən deyil. Buna əsasən, qadın öz bədən və tükünü naməhrəm kişidən, ehtiyata görə, hətta həddi-bülüğa çatmayan, lakin yaxşını-pisi ayırd edən və ləzzət məqsədilə baxması mümkün olan uşaqdan gizləməlidir. Amma kişilərə göstərmək, onların ləzzət almaları məqsədi olmasa, üzü və əlləri biləyə qədər örtmək lazım deyil. Əlbəttə, örtməsi yaxşıdır. Ayaqlarını isə örtməlidir. Ehtiyata görə, qadınların örtüyü elə olmalıdır ki, onların bədəninin çıxıntıları bilinməsin.

M. 3020: Naməhrəm olan yerdə nazik, gün düşərkən bədən görünən paltar geyinmək işkallıdır. Həmçinin rəngli, gözəgəlimli paltar geyinmək qadın üçün zinət sayılırsa, naməhrəm onu görsə, işkallıdır.

M. 3021: Əgər qadının bir peşəsi olsa və naməhrəm qarşısında hicaba riayət etməyin mümkün olmayacağı bir iş görmək istəsə, o işi tərک etməli və elə bir peşə seçməlidir ki, şəriətə uyğun hicaba riayət etmək mümkün olsun.

M. 3022: Kişilərin qızıllı və xalis ipək paltar geyinməsi haramdır. Lakin qadınların geyinməsinin eybi yoxdur.

M. 3023: Kişilərin qızılla, məsələn qızıl boyunbağı, üzük, qol saati və vacib ehtiyata görə, qızıl eynəklə bəzənməsi haramdır. Lakin

əgər onların tərkibində, bir şey sayılmayacaq qədər çox az qızıl olsa, eybi yoxdur. Kişilərin platinlə (ağ qızıl) zinətlənməsi isə icazəlidir.

M. 3024: Qadın və kişiyə qızıl diş və ya qızıl koronka taxmaq maneəsizdir.

M. 3025: Adi həyatda qadın üçün zinət, bəzək sayılan heç bir şeyi naməhrəm yanında açıqda qoymaq olmaz.

M. 3026: Qadınların sün'i taxma saçdan (parikdən) istifadə etməsi maneəsizdir. Lakin naməhrəmdən gizlətməlidir. Çünki sün'i taxma saç qadınlar üçün bir növ zinət sayılır və qadının zinəti naməhrəmdən gizli qalmalıdır.

M. 3027: Qadının vəfat iddəsi zamanı bəzənməsi haramdır. Bu haqda ətraflı məlumat “iddə məsələləri”ndə bəyan olunacaq.

M. 3028: “Şöhrət paltarı”, rəngi, parçası, tikilişi insan üçün normal olmazsa, onun rüsvay olmasına, ona hörmətsizlik olmasına səbəb olarsa, icazəli deyil.

M. 3029: Qadın paltarını kişi, kişi paltarını qadın geyinərsə, onların rüsvay olmasına, onlara hörmətsizlik olmasına gətirib çıxarsa, ondan çəkinməlidirlər.

M. 3030: Kafirlərə məxsus paltar geyinmək və ya xaç və s. asmaq, eləcə də qeyri-əxlaqi düşüncə və dəyərləri yayan paltarları geyinmək olmaz. Paltar istehsalçıları, satıcılar da bu növ geyimlərin istehsal və satışından çəkinməlidirlər.

BAXMAQ, TOXUNMAQ VƏ SƏSİN HÖKMLƏRİ

M. 3031: Kişinin naməhrəm qadının bədəninə baxması—istər ləzzət məqsədi ilə olsun, istərsə də yox—haramdır. Üzünə və əllərinə baxmaq ləzzət məqsədi ilə olarsa haram, ləzzət məqsədi ilə olmazsa, maneəsizdir. Həmçinin qadının naməhrəm kişinin bədəninin adətən örtülən hissələrinə baxması—istər ləzzət məqsədi ilə olsun, istərsə də yox—haramdır. Həddi-bülüğa çatmamış qızın üzünə, əllərinə, tüklərinə baxmaq ləzzət məqsədi ilə olmasa və şəhvətin təhrik olunmasına səbəb olmasa, habelə baxmaqla harama düşməsindən qorxmasa, eybi yoxdur. Lakin vacib ehtiyata görə, adətən örtülən qarın, bud və digər nahiyələrə baxmamalıdır.

M. 3032: Ləzzət məqsədi olmadan yaşı izdivac və ləzzət alma həddini keçən qadınların əlinə, biləyinə, başının qarşısının tüklərinə baxmaq maneəsizdir. Lakin onlara bilərəkdən toxunmaq olmaz.

M. 3033: Ləzzət məqsədi və günaha düşmək qorxusu olmadan adətən tüklərini örtməyən kənd qadınlarının tükünə, əl və üzünə baxmağın, ehtiyata zidd olmasına baxmayaraq, eyibsiz olması nəzərə çarpır.

M. 3034: Kişilər əzadarlıq zamanı sinə vurmaq üçün sinələrini açmalıdırlar. Lakin qadınların onların sinəsinə baxması haramdır. Əgər kişilər qadınların bilərəkdən onların bədənində baxdığını bilsələr, ehtiyata görə, sinələrini açmamalıdırlar.

M. 3035: Evlənmək istəyən şəxs yalnız tanımaq və bəyənmək üçün qadın və ya qızın tükünə, üz və əllərinə baxa bilər. Birinci baxışla məqsədə çatmasa, ikinci baxışın da eybi yoxdur. Hər halda, ləzzət niyyəti olmamalıdır. Təsadüfi ləzzətin isə, eybi yoxdur.

M. 3036: Əgər insan qeyri-müsəlman qadının üz və əllər kimi adətən örtmədikləri yerlərinə ləzzət qəsdini və günaha düşmək qorxusu olmadan baxsa, eybi yoxdur.

M. 3037: Digərinin övrətinə, hətta şüşə arxasından, güzgü və duru suda da olsa belə, baxmaq haramdır. Vacib ehtiyata görə, yaxşını-pisi ayırd edən uşağın övrətinə də baxmaq olmaz. Lakin ər-arvad bir-birlərinin bütün bədənində baxa bilərlər.

M. 3038: Ər-arvaddan başqa bir-birinə məhrəm olan digər kişi və qadınlar bir-birlərinin övrətinə baxa bilməzlər. Vacib ehtiyata görə, bədənlərinin adətən örtülüb qalan hissələrinə də baxmasınlar.

M. 3039: Kişi ləzzət məqsədi ilə digər kişinin bədənində baxa bilməz. Qadının da ləzzət məqsədi ilə digər qadının bədənində baxması haramdır.

M. 3040: Kişiyə naməhrəm qadının şəklini çəkmək, video yazısını köçürmək haram deyil. Amma şəkil çəkmək üçün digər haram əmələ düşsə, məsələn bədənində toxunsa, bəzənmiş üzünə və bədənində digər hissələrinə baxsa, şəklini çəkməməlidir. Əgər kişi naməhrəm bir qadını tanıyarsa, qadın iffətli və nəcibdirsə, onun şəklinə baxmamalıdır.

M. 3041: Əgər çarəsizlik üzündən qadın digər qadını və ya ərindən başqa bir kişini imalə etməli, yaxud övrətini yumalı olsa, eləcə də kişi digər kişini, arvadından başqa bir qadını imalə etmək, övrətini suya çəkmək istəsə, əlinə bir şey keçirtməlidir ki, övrətə dəyməsin.

M. 3042: Əgər kişi naməhrəm qadını müalicə etmək üçün ona baxmaq, bədəninə əl vurmaq məcburiyyətində qalsa, eybi yoxdur. Lakin əgər baxmaqla müalicə edə bilərsə, toxunmamalıdır və ya toxunmaqla edə bilərsə, baxmamalıdır.

M. 3043: Əgər insan bir şəxsi müalicə etmək üçün onun övrətinə baxmaq məcburiyyətində qalarsa, vacib ehtiyata görə, qarşısına güzgü qoyub onunla baxmalıdır. Lakin əgər övrətə baxmaqdan başqa çıxış yolu olmasa, eybi yoxdur.

M. 3044: Qadın naməhrəm olan yerdə uca səsle danışa bilər. Lakin onun səsi naməhrəmləri təhrik etsə, olmaz.

M. 3045: Naməhrəm qadın və kişi bir-birinin səsini istər söhbət etməklə, istərsə də digər şəkildə, istər birbaşa, istər vasitəli şəkildə eşidə bilərlər. Lakin əgər qadının səsi təhrikedici olsa, ehtiyata görə, ona qulaq asmaqdan çəkinmək lazımdır.

TALAQ HÖKMLƏRİ

Talaq İslamda çox pislənilməmişdir. Peyğəmbərdən (s) nəql olunan bəzi rəvayətlərdə oxuyuruq: “Allah yanında heç bir şey evliliklə qurulan ailədən əziz və heç bir şey talaqla dağılan ailədən dözülməz deyil”¹. Lakin əgər evliliyi şiddətli və həll olunmayacaq ixtilaflar ucbatından davam etdirmək mümkün olmasa, onu pozmaq yeganə çıxış yolu olsa, ixtilaflar ər-arvad arasında psixi gərginliklərə yol açsa, bu halda İslam talağı qadın və kişinin həyatının davamı üçün nicat yolu hesab edir.

M. 3046: Əgər talaq siğəsi, şərtlərinə riayət olunmaqla oxunsa, nikahın pozulmasına və ər-arvad münasibətlərinin sona yetməsinə səbəb olur. Arvadını boşayan kişi aqıl olmalı və öz ixtiyarı ilə talaq verməlidir. Əgər onu öz arvadını boşamağa məcbur etsələr, talaq batildir. Həmçinin siğəni talaq məqsədi ilə oxumalıdır. Məsələn siğəni zarafatyana oxusa, düzgün deyil. Bundan başqa arvadını boşayan həddi-bülüğa çatmış olmalıdır. Baxmyaraq ki, on yaşına çatmış, yaxşını-pisi ayırd edən, talaq hökmlərini anlayan uşaq da öz arvadını boşasa, düzgündür.

M. 3047: Talaq verilən qadın iki şərtə malik olmalıdır:

1. “Vəsailüş-şiə”, “Alul-beyt” çapı, “ət-Talaq” kitabı, “Əbvabu muqəddimatihi və şəraitih”, bab 1, h.1, c. 22, səh. 7.

1. Talaq zamanı heyz və nifas halında olmamalıdır; hətta qüsl verməsə belə.

2. (Son) heyz və nifasdan qurtardıqdan sonra əri onunla yaxınlıq etməmiş olsun. Bu iki şərt haqqında ətraflı məlumat aşağıdakı məsələlərdə deyiləcək.

M. 3048: Əgər bir kəs, qadını heyz qanından pak hesab edib talaq versə, sonradan talaq vaxtı heyz halında olduğu məlum olsa, talaq batildir. Əgər qadının heyz halında olduğunu hesab edərək talaq versə və sonra pak olduğu məlum olsa, ciddi şəkildə talaq niyyəti olduğu halda talaq düzgündür. Əks təqdirdə, talağın zahiri forması kifayət deyil.

M. 3049: Heyz, yaxud nifas halında qadına verilən talaq üç halda düzgündür:

1-Əri evlənəndən sonra onunla yaxınlıq etməmiş olsa;

2-Hamilə olsa; Əgər hamilə olması məlum olmasa və əri də heyz halında talaq versə və sonradan hamilə olduğu məlum olsa, eybi yoxdur.

3-Kişi qaib (uzaqda) olmaq və s. kimi səbəblərlə qadının pak olduğundan xəbər tuta bilməsə, yaxud xəbər tutmaq onun üçün çətin olsa.

M. 3050: Öz arvadından qaib (uzaqda) olan kişi onu boşamaq istəsə, bu halda arvadının aybaşı vaxtını, onunla yaxınlıq etmədiyi paklıq halına nə zaman daxil olduğunu bilsə, yaxud arvadından bir xəbər öyrənə bilsə, ona uyğun əməl etməlidir. Əks təqdirdə, qaib olduğu vaxtdan sonra üç ay səbir etsin, sonra talaq versin. Əgər ona uyğun əməl edib, sonra talağın heyz və ya nifas halında verildiyi məlum olsa, talaq düzgündür.

M. 3051: Qaib olmayan, lakin arvadından xəbər ala bilməyən, məsələn dustaqqanada olub görüş ala bilməyən şəxs qaib hökmündədir.

M. 3052: Əgər özünün heyz və nifas halında olmayan arvadı ilə yaxınlıq edib, talaq vermək istəsə, onun yenidən heyz olub qurtarmasını gözləməlidir. Lakin qadın doqquz yaşı tamam olmamış, yaxud hamilə və ya yaisə olsa (yəni əgər seyid olsa, ehtiyata görə altmış yaşdan çox, seyid olmasa, əlli yaşdan çox olsa), yaxınlıqdan sonra talaq verilsə, eybi yoxdur.

M. 3053: Əgər heyz və nifas halında olmayan qadınla yaxınlıq etsə və həmin müddətdə onu boşasa, sonradan talaq zamanı hamilə olduğu bəlli olsa, talaq düzgündür.

M. 3054: Əgər kişi xəstəlik səbəbindən aybaşı olmayan arvadını boşamaq istəsə, onunla son yaxınlıq etdiyi vaxtdan üç ay müddətində yaxınlıqdan çəkinib, sonra talaq verməlidir.

M. 3055: Məşhur nəzərə görə, talaq ərəbcə və düzgün siğə ilə olmalı, iki ədalətli kişi onu eşitməlidir. Əgər ərin özü talaq siğəsini oxumaq istəsə və arvadının da adı Fatimə olsa, gərək desin:

زَوَّجَتِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ

(Zəucəti Fatimətu taliq).

Əgər başqasını vəkil etsə, vəkil belə deməlidir:

زَوَّجَةٌ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ

(Zəucətu muvəkkili Fatimətu taliq).

Vacib ehtiyata görə, talaq şərtsiz olmalıdır. Qeyd və şərtlərdən asılı olan talaq ehtiyata əsasən, batildir.

M. 3056: Məsələn biraylıq, birillik siğə olunan qadının talağı yoxdur. Onun boşanması müddətinin tamam olması, yaxud kişinin həmin müddəti bağışlaması ilədir. Belə ki, “müddəti sənə bağışladım” desin. Bu halda qadının heyz qanından paklığı və şahid tutulması lazım deyil.

TALAĞIN QİSİMLƏRİ VƏ ONLARIN HÖKMLƏRİ

Talaq iki qisimdir; 1. Bain talaq; 2. Ric`i talaq.

1: BAIN TALAQ

Bain talaq o talağa deyilir ki, ondan sonra kişinin öz arvadına dönmək (qayıtması), yəni əqd oxumadan (yenidən) onun arvadı olmasını qəbul etmək hüququ yoxdur. Bu 5 qisimdir.

1-9 yaşı tamam olmayan qadının talağı;

2-Yaisə olan qadının talağı (yəni əgər seyid olsa, ehtiyata görə yaşı 60-dan, qeyri-seyid olsa, 50-dən çox olmalıdır);

3-Ərinin əqddən sonra yaxınlıq etmədiyi qadının talağı;

4-Üç dəfə talaq verilən qadının üçüncü talağı;

5-Xül' və mübarat talağı (bunların hökmləri sonradan deyiləcək).

XÜL' TALAĞI

M. 3057: Ərinə meyli olmayıb mehrini və ya başqa malını talaq verilməsi üçün ərinə bağışlayan qadının talağına “xül' talağı” deyilir. Bu mal ümumilikdə mehrin özü, dəyəri, ondan çox və ya az ola bilər.

M. 3058: Əgər ər talaq siğəsini oxumaq istəsə və qadının adı Fatimə olsa, deyir:

زَوْجَتِي فَاطِمَةَ خَالَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَلْتُ هِيَ طَالِقٌ

(Zəvcəti Fatimətu xalə'tuha `əla ma bəzələt hiyə taliq).

Yəni, arvadım Fatiməni verdiyi şeylər müqabilində xül' talağı verdim və o boşandı. “Hiyə taliq” cümləsi ehtiyat-vacibə görə, deyilməlidir.

M. 3059: Əgər qadın, bir kəsi mehrini ərinə vermək üçün, əri də həmin kəsi, arvadına talaq vermək üçün vəkil etsə, bu halda məsələn, ərin adı Məhəmməd, arvadın adı Fatimə olarsa, vəkil talaq siğəsini belə oxumalıdır:

عَنْ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ بَدَلْتُ مَهْرَهَا لِمُوَكَّلِي مُحَمَّدٍ لِيَخْلَعَهَا عَلَيْهِ

(Ən muvəkkiləti Fatimətə bəzəltu məhrəha limuvəkkili Muhəmmədin liyəxlə'əha `ələyhi).

Sonra isə dərhal deməlidir:

زَوْجَةٌ مُوَكَّلِي خَالَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَلْتُ هِيَ طَالِقٌ

(Zəvcətu muvəkkili xalə'tuha `əla ma bəzələt hiyə taliq).

Əgər qadın bir kişini, ərinə mehrdən başqa bir şey bağışlayıb ona talaq verməsini vəkil etsə, vəkil gərək “məhrəha” kəlməsinin yerinə onun verdiyi şeyi desin. Məsələn, əgər 100 tuman vermiş olsa, gərək desin:

بَدَلْتُ مِائَةَ تُمَانٍ

(Bəzəltu miətə tuman).

MÜBARAT TALAĞI

M. 3060: Əgər ər-arvad bir-biri ilə yaşamaq istəməsə, biri-birindən xoşları gəlməsə və qadın öz mehrini, yaxud başqa malı kişiyə, talaq versin deyə, bağışlasa, bu cür talağa “mübarat talağı” deyilir.

M. 3061: Əgər ər mübarat siğəsini oxumaq istəsə və arvadının adı məsələn, Fatimə olsa, gərək desin:

بَارَأْتُ زَوْجَتِي فَاطِمَةَ عَلَى مَهْرِهَا فَهِيَ طَالِقٌ

(Barətu zəvcəti Fatimətə `əla məhriha fəhiyə taliq).

Yəni, arvadım Fatiməyə, mehrinin müqabilində mübarat talağı verdim və o boşandı. Əgər başqasını vəkil etsə, vəkil deməlidir:

بَارَأْتُ زَوْجَةَ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ عَلَى مَهْرِهَا فَهِيَ طَالِقٌ

(Barətu zəvcətə muvəkkili Fatimətə `əla məhriha fəhiyə taliq).

Hər iki halda əgər “`əla məhriha” kəlməsinin yerinə “bi məhriha” desə, eybi yoxdur. Əgər bağışladığı mal mehrin bir miqdarı olsa, o zaman *على هذا المقدار من مهرها* sözlünün əvəzinə *على مهرها* deməlidir. Əgər qadının bağışladığı mal mehdən başqa mal olsa, onun əvəzinə *على ما بذلت* deməlidir.

M. 3062: Xül’ və mübarat siğələri ərəbcə düzgün oxunmalıdır. Amma əgər qadın öz malını ərinə bağışlaması üçün hər bir dildə, “talaq üçün filan şeyi sənə bağışladım” desə, eybi yoxdur.

M. 3063: Əgər qadın xül’, yaxud mübarat talağı əsnasında öz bağışladığı şeyi vermək fikrindən dönsə, əri əqd oxunmadan qayıdıb yenidən onu özünə arvad edə bilər.

M. 3064: Mübarat talağı üçün ərini aldığı mal mehdən çox olmamalıdır. Ancaq xül’ talağında çox olmasının eybi yoxdur.

2: RİC’İ TALAQ

Əgər bir kişi öz arvadını boşamaq istəsə, onun talağı “bain” talaqda deyilən beş qismdən heç birindən olmasa, ona “ric’i” talaq deyilir. Burada talaqdan sonra qadın iddədə olduğu müddətdə kişi ona qayıda (evliliyi bərpa edə) bilər.

M. 3065: “Ric’i” talağı verilmiş qadın şəriətə uyğun həyat yoldaşı hökmündədir. Buna görə də, onun zəruri xərcləri, fitrə zəkati kişiyə vacibdir. Onlar bir-birindən irs aparırlar. Kişi iddə müddətində onun bacısı ilə və ya beşinci qadınla ailə qura bilməz. Lakin “bain” talağın iddəsi müddətində qadının zəruri xərcləri kişiyə vacib deyil.

M. 3066: Arvadına ric'i talaq verən bir kəsin, onu, talaq verilən vaxtdakı evdən çölə çıxartması haramdır. Amma fiqhi kitablarda təfsilatı ilə deyildiyi kimi, bəzi vaxtlar (məsələn cəzalanmasına səbəb olan bir iş tutsa, itaət göstərməsə və s.) onu çölə çıxartmağın eybi yoxdur. Həmçinin qadının zəruri olmayan işlər üçün evdən çölə çıxması da haramdır.

M. 3067: Əgər qadın və ya kişi "ric'i" talaq iddəsində ölərsə, digəri ondan irs aparır. Lakin "bain" talaq iddəsində (xül' və mübarat talağı kimi) onlardan biri ölərsə, digəri ondan irs aparmır. Əgər xül' və mübarat talağında qadın mal və ya mehrini ərinə bağışlamaqdan dönsə, kişi də bunu bilib qayıtsa, bu halda onlardan biri iddə müddətində ölsə, digəri ondan irs aparır.

M. 3068: Əgər qadın əqddə əri ilə səfərə çıxdıqda və ya məsələn, altı ay xərclərini ödəmədikdə talaq ixtiyarının olduğunu şərtləşsə, bu şərt batildir. Lakin əgər kişi səfərə çıxdıqda və ya məsələn, altı ay xərclərini ödəmədikdə özünü ehtiyata riayət etməklə boşamaq üçün kişi tərəfindən vəkil olmasını şərtləşsə, düzgündür.

M. 3069: Əgər bir uşaq dəli olsa və o halda həddi-bülüğa çatsa, atası və ata tərəfindən olan babası xeyrinə olduğu halda onun arvadını boşaya bilər.

M. 3070: Əgər ata və ya ata tərəfindən olan baba öz uşaqları üçün müvəqqəti nikah (siğə) bağlasa, uşağın mükəlləf olma zamanının bir hissəsi siğə müddətindən olsa, məsələn öz on dörd yaşlı oğlanları üçün bir qadını ikiillik siğə etsələr, ehtiyata əsasən, onun müddətini bağışlaya və həmçinin onun daimi arvadını boşaya bilməzlər.

M. 3071: Əgər kişi şəriətdə göstərilən əlamətlərə uyğun olaraq iki nəfəri ədalətli hesab edib onların yanında öz arvadını talaq versə, onları ədalətli hesab etməyən biri o qadının nikahını özü və ya başqası üçün bağlaya bilməz.

M. 3072: Əgər bir kişi arvadının xəbəri olmadan onu boşasa, bu halda onun xərclərini arvadı olduğu müddətdəki kimi versə və misal üçün, bir il sonra "bir il öncə səni boşamışam" deyib şəriətə uyğun şəkildə isbat etsə, bu müddətdə qadın üçün tədarük gördüyü və onun istifadə etmədiyi şeyləri ondan ala bilər. Lakin istifadə etdiyi şeyləri ondan tələb edə bilməz.

QAYITMAĞIN HÖKMLƏRİ

M. 3073: “Qayıtmaq”, mümkün olan hər bir söz və ya əməllə gerçəkləşir. Bu şərtlə ki, o söz və ya əməl qayıtmaq məqsədi ilə həyata keçirilsin. Buna əsasən, ric'i talaqda kişi öz qadınına iki cür qayıda bilər:

1-Mənası onu ikinci dəfə öz arvadı etməsi olan bir söz desin;

2-Elə bir iş görsün ki, onun qayıtması başa düşülsün.

M. 3074: Qayıtmaqda kişinin şahid tutması, yaxud qadına xəbər verməsi lazım deyil. Hətta əgər bir kəs bilmədən “arvadıma qayıtdım” desə, düzgündür.

M. 3075: Arvadına “ric'i” talaq verən kişi ondan bir mal alıb (iddə dövründə) geri dönməyəcəyi haqqında razılığa, qayıda bilməz.

M. 3076: Əgər kişi arvadına iki dəfə talaq verib sonra qayıtsa, yaxud iki dəfə talaq verib hər talaqdan sonra əqdinə keçirtsə, üçüncü talaqdan sonra qadın ona haramdır. Amma əgər üçüncü talaqdan sonra başqasına ərə getsə, dörd şərtlə ikinci ərinə halal olur (yəni, birinci əri onu, ikinci ərindən boşanandan sonra, yenidən ala bilər):

1-İkinci ərinin əqdi daimi olsun; Buna əsasən, misal üçün, bir aylıq, bir illik siğə etsə, ondan ayrıldıqdan sonra birinci əri onu öz əqdinə keçirə bilməz.

2-İkinci əri həddi-bülüğa çatmış olsun və onunla yaxınlıq və duxul etsin, belə ki, boynuna qüsl gəlsin;

3-İkinci əri ona talaq versin, yaxud ölsün;

4-İkinci ərinin talaq, yaxud vəfat iddəsi bitmiş olsun.

M. 3077: Əgər kişi talaq siğəsini üç dəfə təkrar etsə, belə ki, üç siğənin arasında (fikrindən) dönməsə, bir talaq sayılır, digər iki talaq isə mənasızdır. Lakin əgər “hiyə taliqun səlasə”, yəni “mənim arvadım üç dəfə talaq verilmişdir” desə, talaq batildir.

İDDƏ MƏSƏLƏLƏRİ VƏ HÖKMLƏRİ

İddə iki qismə ayrılır:

1)Talaq iddəsi; 2) Vəfat iddəsi.

1-TALAQ İDDƏSİ

Bu və ya digər səbəbdən qadın öz ərindən ayrılarsa, istər talaq siğəsini oxumaqla olsun, istərsə də nikahı pozmaqla, müvəqqəti nikahda istər müddətin sona yetməsi ilə olsun, istərsə də ərinin qalan

müddətdən keçməsi ilə, müqəddəs şəriətdə “iddə” olaraq göstərilən müddətdə səbir etməli, bu müddətdə digəri ilə nikah bağlamamalıdır.

M. 3078: 9 yaşı tamam olmayıb həddi-bülüğa çatmayan, habelə yaisə qadının iddəsi yoxdur. Yəni ərinin onunla yaxınlıq etməsinə baxmayaraq, talaq veriləndən sonra dərhal ərə gedə bilər.

M. 3079: Zina olunan ərsiz qadının iddəsi yoxdur və onunla evlənmək olar. Lakin ehtiyata görə, zinanı özünə peşə seçmiş insanlarla ailə qurmaqdan çəkinmək lazımdır. Bütünlüklə bu işdən əl çəkəndə, tövbə etdikdə isə bu hökmdən xaricdir. Səhv salınaraq yaxınlıq olunan qadın talaq iddəsi saxlamalıdır.

M. 3080: 9 yaşı tamam olan və yaisə olmayan qadının əri, onunla yaxınlıq edib talaq versə, talaqdan sonra iddə saxlamalıdır. Yəni talaq verildiyi paklıqdan sonra o qədər gözləməlidir ki, iki dəfə heyz görüb pak olsun. Üçüncü heyzi görən kimi, iddəsi tamam olur və ərə gedə bilər. Amma əgər yaxınlıq etmədən talaq versə, iddəsi yoxdur; yəni talaqdan sonra dərhal ərə gedə bilər.

M. 3081: Uşaqlığı götürülən və ya uşaqlıq yolu bağlanan qadın da iddə saxlamalıdır.

M. 3082: Heyz görən qadınlar ilə bir yaşda olub heyz görməyən qadının əri onunla yaxınlıq edib talaq versə, talaqdan sonra üç ay iddə saxlamalıdır.

M. 3083: İddəsi üç ay olan qadına ayın əvvəlində talaq versələr, üç qəməri ay gözləməlidir. Yəni, ayın göründüyü vaxtdan etibarən üç ay müddətində iddə saxlamalıdır. Əgər ayın ortalarında talaq versələr, ayın qalanını sonrakı iki ay ilə birlikdə, habelə birinci ayın kəsrini dördüncü aydan iddə saxlamalıdır ki, üç ay tamam olsun. Məsələn, bir qadına ayın iyirminci gününün məğrib (günbatan) vaxtında talaq versələr və o ay da 29 gün olsa, o ayın 9 gününü sonrakı iki ay və 4-cü ayın 20 günü ilə birlikdə iddə saxlamalıdır. Müstəhəb ehtiyata görə, 4-cü aydan 21 gün iddə saxlasın ki, birinci aydakı ilə 30 gün tamam olsun.

M. 3084: Hamilə qadının iddəsi uşağın dünyaya gəlməsinə, yaxud düşməsinə qədərdir. Məsələn, talaqdan bir neçə saat sonra uşaq dünyaya gəlsə, həmin vaxt iddəsi tamam olur. Lakin ərli qadın zinadan uşağa qalsa və əri onu həmin halda talaq versə, vacib ehtiyata görə, deyildiyindən başqa talaqdan sonra üç paklıq dövrü və ya üç ay keçməlidir.

M. 3085: Doqquz yaşı tamam olan və yaisə olmayan bir qadın, məsələn biraylıq, yaxud birillik siğə olunsa, əri onunla yaxınlıq etsə və o qadının müddəti tamam olsa, yaxud əri həmin müddəti bağışlasa, bu halda heyz görürsə, gərək iki heyz, əgər heyz görmürsə, 45 günə qədər ərə getməməlidir.

M. 3086: Talaq iddəsinin əvvəli talaq siğəsinin tamam olduğu vaxtdan başlayır – istər qadın ona talaq verildiyini bilsin, istərsə də bilməsin. Əgər iddə qurtarandan sonra ona talaq verilməsini başa düşsə, yenidən iddə saxlaması lazım deyil.

M. 3087: Əgər bir kəs (naməhrəm qadınla) öz əyalı olduğunu güman edərək yaxınlıq etsə – istər qadın onun əri olmadığını bilsin, istərsə də əri olduğunu güman etsin – iddə saxlamalıdır.

M. 3088: Əgər əyalı olmadığını bildiyi bir qadınla zina etsə, bu halda qadın o kişinin onun əri olmadığını bilməsə, vacib ehtiyata görə, iddə saxlamalıdır.

M. 3089: Əgər bir kişi, qadını özünə arvad etmək üçün aldadıb onun ərindən talaq alsə və onunla evlənsə, o qadına verilən talaq və əqd düzgündür. Amma hər ikisi böyük günah etmişdir.

2: VƏFAT İDDƏSİ

M. 3090: Əri ölən qadın hamilə olmasa – hətta əgər yaisə, yaxud səğirə (kiçik) olsa və ya əri onunla yaxınlıq etməsə də, 4 ay 10 gün iddə saxlamalı, yəni ərə getməməlidir. Əgər hamilə olsa, doğuşa qədər iddə saxlamalıdır. Amma əgər uşaq 4 ay 10 gün keçməzdən qabaq dünyaya gəlsə, ərinin ölümündən 4 ay 10 gün keçənə qədər gözləməlidir. Buna “vəfat iddəsi” deyilir.

M. 3091: Qadın vəfat iddəsi zamanı aşağıdakı işləri görməkdən çəkinməlidir:

1. El arasında zinət sayılan rəngarəng paltar geyinmək; 2. Sürmə çəkmək; 3. Bəzənmək və s. kimi zinət sayılan hər hansı bir iş görmək. Lakin bədənin və paltarın təmizlənməsi, saç darımaq, dırnaq tutmaq, hamama getmək və bəzədilmiş evdə yaşamaq maneəsizdir.

M. 3092: Əgər qadın bilərəkdən, unutqanlıqdan və ya hökmü bilməzlikdən bütünlüklə iddə müddətində, yaxud bir qismində öncəki məsələdə qeyd olunan haramlardan birini həyata keçirsə, bilərəkdən etdiyi halda günah etməsinə baxmayaraq, iddəsi pozulmur və onu yenidən başlamağa ehtiyac yoxdur.

M. 3093: Vəfat iddəsində olan qadın evdən çıxsa, zəruri ehtiyaclarını aradan qaldırmaq üçün get-gəl edə bilər. Lakin daha ehtiyatlısı odur ki, gecəni ərinin, sağlığında yaşadığı evdə keçirsin.

M. 3094: Əgər kişi döyüş zamanı və ya digər bir səbəbdən itkin düşərsə, üç haldan xaric deyil:

Birinci: Qadın ərinin vəfat etdiyinə əmin olsun; Bu halda vəfat iddəsi saxlayıb ərə gedə bilər.

İkinci: Ərinin diri olduğuna əmin olsun; Bu halda mütləq səbir etməlidir. Onun xərcləri ərinin malından olmalıdır. Əgər ərinin malı olmasa, sədəqələrdən, beytul-maldan təmin olunur. Əgər səbir etmək onun üçün çətin, dözülməz olsa, vəzifəsini müəyyənləşdirmək üçün şər'i hakimə müraciət etməlidir.

Üçüncü: Ərinin diri olub-olmadığını bilmir. Bu halda əgər ərinin ata, ata tərəfdən olan baba və ya vəkili olsa, onun xərclərini ərinin malından və ya digər yerdən təmin etməlidirlər, qadın da səbir etməlidir. Əgər təmin etməsələr, şər'i hakim onları buna məcbur etməlidir. Əgər onun xərcləri heç bir şəkildə təmin olunmasa, qadın şər'i hakimə müraciət edə bilər. Belə olan halda şər'i hakim qadının müraciət etdiyi vaxtdan sonra dörd il səbir etməsini tapşırır. Bu müddət ərzində bütün yollarla araşdırılır. Əgər kişinin diri olduğu məlum olsa, qadın gözləməlidir. Əgər diri olduğu isbat olunmasa, şər'i hakim ata və ya ata tərəfdən olan babanın onu boşaması əmrini verir. Bu da mümkün olmadıqda şər'i hakim özü onu boşayır. Vacib ehtiyata görə, qadın talaqdan sonra vəfat iddəsi (yəni dörd ay on gün) gözləməlidir, sonra isə ərə gedə bilər. Əgər iddədən sonra birinci əri tapılsa, qadının üzərində heç bir haqqı yoxdur. Lakin əgər talaqın iddə müddətində tapılsa, geri dönmək (evliliyi bərpa etmək) haqqına malikdir. Əgər talaq iddəsindən sonra, vəfat iddəsindən öncə tapılsa, daha ehtiyatlı yol budur ki, qayıtmasın. Qayıtmaq istədikdə nikah əqdi oxusun.

M. 3095: Əgər qadın ərinin ölməsinə əmin olub vəfat iddəsi qurtarandan sonra ərə getsə və sonradan ərinin, ərə gedəndən sonra ölməsi məlum olsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır. Əgər hamilə olsa, talaq iddəsində deyildiyi qədər ikinci əri üçün talaq iddəsi, sonra isə birinci əri üçün vəfat iddəsi saxlamalıdır. Əgər hamilə olmasa, birinci əri üçün vəfat iddəsi, sonra isə ikinci əri üçün talaq iddəsi saxlamalıdır.

M. 3096: Vəfat iddəsinin başlanğıcı qadının ərinin ölümündən xəbərdar olduğu vaxtdan başlanır.

M. 3097: Əgər qadın “iddəm bitmişdir” desə, bu sözü iki şərtlə qəbul edilir:

1-Ehtiyata əsasən, töhmət mövqeyində olmasın;

2-Talaqdan, yaxud ərinin ölməsindən o qədər vaxt keçsin ki, o müddətdə iddənin tamam olması mümkün olsun.

LİANIN (LƏNƏTLƏMƏNİN) HÖKMLƏRİ

M. 3098: Kişinin yalnız ehtimala, gümana, əsassız şayiələrə əsasən arvadına zinakar damğası vurmaq, yaxud arvadının doğduğu, özündən olması mümkün olan uşağın ondan olmasını inkar etmək hüququ yoxdur. Əgər kişi arvadını zinakarlıqda təqsirləndirsə, ona qəzf (töhmət) cəzası veriləcək. Əgər şəxsi hakimin yanında dörd ədalətli şahid təsdiq etsə, yaxud kişi şəxsi hakimin yanında “lian” etsə (lənətləsə), bu halda qadına zina cəzası veriləcək. Lakin kişinin lənətləməsinə qarşılıq olaraq qadın da lənətləsə, zina cəzası ondan götürüləcək.

M. 3099: “Lian” qadının zina etdiyini isbat etmək və ya ondan doğulan uşağı inkar etmək üçündür. Bu, şəxsi hakimin yanında olmalıdır. “Lian”ın necəliyini “Nur” surəsinin əvvəlində açıqlanmış, şərtləri və hökmləri isə geniş fiqh kitablarında göstərilmişdir.

M. 3100: “Lian” həyata keçirildikdən sonra aşağıdakı hökmlər qüvvəyə minir:

1-Ər-arvad bir-birindən ayrılır;

2-Qadın o kişiyyə əbədi olaraq haram olur;

3-“Lian” edənin cəzası götürülür;

4-“Lian” uşağı rədd etmək üçün olarsa, o uşaqla bu kişi və qohumları arasında heç bir qohumluq əlaqəsi qalmır, bir-birlərindən irs aparmırlar. Lakin o uşağın ana və anasının qohumları ilə qohumluğu sabitdir və bir-birindən irs aparırlar.

XAM TORPAQLARIN YARARLI HALA SALINMASININ HÖKMLƏRİ

Xam torpaqlar susuzluq, bataqlıq, qumluq, daşlıq kimi səbəblərdən əkin qabiliyyəti olmayan, tikinti və həyat üçün əlverişli olmayan torpaqlara, ya da əhalisinin tam köçdüünə görə tərk edilən ərazilərə deyilir. Xam torpaqlar iki növə ayrılır:

Birinci: Təbii xam torpaqlar; Bu kateqoriyaya o torpaqlar aid edilir ki, orada yarandığı gündən başlayaraq heç bir abadlıq işi aparılmamışdır.

İkinci: Qeyri-təbii xam torpaqlar. Bu kateqoriyaya o torpaqlar aid edilir ki, əvvəllər abadlıq olmuş, indi isə bu və ya digər səbəbdən viran qalmış və tərk olunmuşdur.

M. 3101: Təbii xam torpaqlar “ənfal”dan hesablanır və onların ixtiyarı məsum imam (ə) sağ ikən onun əlində olur. O, necə məsləhət görsə, elə də istifadə edir: yararlı hala salınmasına icazə verir, ya fərdlərin mülkiyyətinə keçirir, ya icarəyə verir. İmamın (ə) qeyb dövründə isə müsəlmanlar bu növ yerləri yararlı hala sala bilərlər. Lakin vacib ehtiyata görə, şəhəri hakimdən icazə almalıdırlar. Kim hansı yeri yararlı hala salsa, ona daha layıqdır və başqaları onu narahat edə bilməzlər.

M. 3102: Qeyri-təbii xam torpaqlar malikinin tanınması baxımından iki növə ayrılır:

Birinci: Buraya o torpaqlar daxildir ki, onların sahibləri olmuş, zaman keçdikcə ondan imtina edilməsi nəticəsində tikililəri dağılmış, abadlıqları aradan getmişdir və hal-hazırda sahibsiz sayılır. Bu yerlər təbii xam torpaqlar hökmündədir.

İkinci: Buraya o torpaqlar daxildir ki, tərک olunmalarına baxmayaraq, sahibi ondan əl çəkməmişdir və maliksiz sayılmır. Əksinə, onların sahibi məlumdur və yaxud sahibi var, amma tanınmır (məchulül-malikdir). Bu növ torpaqlar sahibi olan digər mallar kimidir. Vacib ehtiyata əsasən, sahibi bəlli olmayan malların istifadəsi cameüş-şərait müctəhidin rəyinə bağlıdır.

M. 3103: Viranlığa doğru gedən abadlığın sahibi bəlli olarsa, üç haldan xaric deyil.

Birinci: Yer sahibi ondan bütünlüklə əl çəkməmişdir. Bu halda məlum torpaq təbii xam torpaq hökmündədir.

İkinci: Yer sahibi ondan əl çəkməmişdir, onu yararlı hala salmaq fikrindədir. Lakin imkan, məsələn su və s. vasitələr olmadığından yararlı hala sala bilmir və ya onun yararlı hala salması, zamanın keçməsindən asılıdır. Bu halda məlum torpaq yararlı hala salınmış torpaq hökmündədir və sahibinin icazəsi olmadan heç kimin ondan istifadə ixtiyarı yoxdur.

Üçüncü: Yer sahibi ondan vaz keçməmişdir, lakin yararlı hala da salmır. Çünki onun yararlı hala salınmamış halda verdiyi xeyir yararlı hala salınmışından çoxdur. Misal üçün, torpaqda bitən ot-ələfdən qoyunlarını otarmaq üçün istifadə etmək istəyir. Bu halda da məlum yer yararlı hala salınmış torpaq hökmündədir və sahibinin icazəsi olmadan heç kimin ondan istifadə hüququ yoxdur.

M. 3104: Ədalətli İslam hökumətində xam yerləri yararlı hala salmaq hökumətin icazəsi ilə şərtlənir; hətta icazə ümumi olsa belə. Buna əsasən, hökumətin icazəsi olmadan heç kimin xam torpaqları yararlı hala salmağa haqqı yoxdur. Yalnız onlara icazə verilən şəxslər hazırlıq işlərini, məsələn hasar çəkmək, hamarlamaq, torpağını daşımaq və s. işləri başlaya bilərlər. Torpağı yararlı hala salmadan yalnız öz adına keçirmək insana heç bir haqq vermir. Bu halda torpağı öz adına keçirmiş şəxs onu sata, vəqf edə və ya digər əməliyyatlar apara bilməz.

M. 3105: Torpağı yararlı hala salmaq icazəsi olanın hazırlıq və ya yararlı hala salma işlərini şəxsən özü görməsi lazım deyil. Əgər

digərini vəkil və ya əcir etsə, kifayətdir. Görülən işlərin nəticəsi əcir və ya vəkil tutana aiddir.

M. 3106: Torpağı yararlı hala salma əməliyyatının başlanılması, məsələn hasar çəkmək, quyu qazmaq və s. onun maliki olmağa səbəb olmur. Lakin bu işləri görən onu yararlı hala salma haqqı baxımından birincidir.

MÜBAHLARIN ƏLƏ KEÇİRİLMƏSİNİN HÖKMLƏRİ

M. 3107: Əgər bir şəxs sahibi olmayan mübah malı malik olmaq məqsədi ilə, şəriət qanunlarına uyğun şəkildə ələ keçirsə, onun sahibi olur. Buna “mübahların ələ keçirilməsi” deyilir. Mübahların ələ keçirilməsi müəyyən müqəddimələr vasitəsi ilə də gerçəkləşə bilər, məsələn balıq ovçusunun dənizə saldığı tor kimi.

M. 3108: “Ənfal”ın hökmlərində deyildiyi kimi adi həyatda dəyəri olan, lakin sahibi olmayan, xeyri bütün xalqa aid olan hər bir mal ənfaldandır. Qeyb dövründə ənfaldan istifadə üçün, ehtiyata görə, şəxsi hakimdən icazə almaq lazımdır. Lakin adətən camaatın icazəsiz həyata keçirdiyi, məsələn şəxsi ehtiyaclarını ödəmək üçün balıq tutmaq və otlaqlarda heyvan otarmaq kimi işlərdə icazəyə ehtiyac yoxdur. Bunlar mübah hökmündədir.

M. 3109: Bir şeyin, məsələn gəlinin başına tökülən qızıl sikkələrin müəyyən sahibi olsa, sonra sahibi öz istəyi ilə ondan ələ çəksə, yaxud onu digəri üçün mübah etsə, onlar üçün mübah olan şəxslərin bu maldan istifadə etməsi icazəlidir.

M. 3110: Lazımi şərtləri özündə cəmləşdirən ədalətli İslam dövləti qurulduqda, meşələrdən, təbii qamışıqlardan, dənizlərdən, mədənlərdən, böyük çaylardan, əhliləşdirilməmiş heyvanlardan istifadə etmək hökumətin icazəsi ilə olmalıdır; hətta bu icazə ümumi olsa belə.

M. 3111: Əgər bir şəxs mübah su əldə etmək məqsədi ilə öz torpağında və ya mübah torpaqda arx qazsa, arxdan axan suyun sahibi arxın sahibidir. Bu şərtlə ki, başqalarının ərazisinə girməsin, camaatın su içməsinə və ya ondan istifadə etməsinə mane olmasın.

M. 3112: Mübah ərazilərdə malik olmaq məqsədi ilə su, ya su qaynağı əldə etmək üçün yeraltı suvarma kanalı və ya quyu qazan hər

bir şəxs onun suyunun sahibidir. Hökumət quyu qazmaq və ya sudan istifadə etmək üçün müəyyən qanun-qaydalar təyin edə bilər.

M. 3113: Əgər bir neçə nəfər quyu, yeraltı suvarma kanalı qazmaqda və ya bulaq çıxartmaqda şərik olsa, çəkilən xərcə nisbətə suya malik olurlar.

M. 3114: Hər bir şeyin əldə olunmasında “ürf” (xalqın rəyi) əsas götürülür. Məsələn, balığın əldə olunması onu, malik olmaq məqsədi ilə ovlamaqdır; çöldə kolların əldə olunması onu, malik olmaq məqsədilə çıxartmaqdır.

MÜŞTƏRƏK MƏKANLAR

M. 3115: Camaat arasında müştərək olan məkanlar aşağıdakılardır:

Birinci: Prospektlər, küçələr, quru, hava və su yolları, abadlıqların otları (abadlıqda yaşayanlara nisbətə).

İkinci: Məscidlər, ziyarətgahlar və camaatın istifadəsi üçün tikilən digər məkanlar.

Üçüncü: Dənizlər, göllər, bulaqlar (istər dağda olsun, istər xam torpaqlarda), çaylar və müəyyən şəxslərə aid olmayan böyük və kiçik arxlar.

Dördüncü: Aşkarda olan mədənlər, belə ki, onlardan istifadə etmək üçün qazıntı və s. işlərə ehtiyac duyulmur, məsələn duz və dəmir mədənləri.

M. 3116: Müştərək məkanlardan istifadə baxımından bütün insanlar bərabərhüquqludurlar. Lakin istifadəyə ilk başlayan birincilik haqqına malikdir. Eləcə də, mülkiyyətə keçə biləcək balıq kimi şeylər kimin tərəfindən ovlansa, ona məxsusdur. Amma səlahiyyətli İslam dövləti xalqın və ölkənin xeyrinə olduqda bəzi müştərək məkanlardan istifadə etməyi müvəqqəti və ya həmişəlik özünə, bəzi şəxslərə, ya da bəzi vaxtlara məxsus edə bilər.

M. 3117: Əgər nişanəsi olan və qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüşdən az olan malı tapsa, bu halda sahibi məlum olarsa və insan onun razı olub-olmamasını bilməsə, icazəsi olmadan götürə bilməz. Lakin sahibi məlum olmasa, öz mülkü etmək məqsədi ilə götürə bilər. Bu halda əgər tələf olsa, onun əvəzini vermək lazım deyil. Hətta əgər öz mülkü etmək məqsədi ilə götürməsə belə, onun təqsiri olmadan tələf olsa, əvəzini verməsi vacib deyil.

M. 3118: Əgər tapdığı şeyin nişanələri olsa və bunların vasitəsilə sahibini tapmaq mümkün olsa, hətta sahibi müsəlmanların pənahında olan kafir də olsa, qiyməti **12,6** noxud sikkəli gümüş dəyərinə çatsa, daha ehtiyatlı yol odur ki, bir il müddətində elan etməlidir. Belə ki, camaat arasında “bir il müddətində müntəzəm surətdə elan etmişdir” desinlər.

M. 3119: Əgər insanın özü elan etmək istəməsə, arxayın olduğu şəxsə deyə bilər ki, onun tərəfindən elan etsin.

TAPILMIŞ MALIN HÖKMLƏRİ

İnsanın tapdığı itmiş mala “luqətə” deyilir. Tapılan malın sahibini bəlli etmək üçün bir nişanəsi olmadıqda, vacib ehtiyata görə, sahibinin tərəfindən sədəqə verilməlidir.

M. 3120: Əgər elan etməyin xərc çəkməyə ehtiyacı olsa, məsələn tapan şəxsin hansısa səbəbdən elan etmək imkanı olmasa, başqasına muzd verərək elan etdirməli olsa, yaxud tapılan mal böyük əhəmiyyətə malik olsa və kütləvi informasiya vasitələri ilə elan olunması lazım gəlsə, çəkilən xərci onun sahibindən ala bilər.

M. 3121: Əgər bir il müddətində elan etdikdən sonra sahibi tapılmazsa, onu özü üçün götürə bilər. Bu məqsədlə ki, nə vaxt sahibini tapsa, onun əvəzini versin. Yaxud götürüb onun üçün saxlasın ki, nə vaxt tapılsa, qaytarsın. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, sahibinin tərəfindən sədəqə versin. Lakin bir şey Məkkədə tapılsa, vacib ehtiyata görə, onu özü üçün götürməyib sədəqə versin.

M. 3122: Əgər bir il elan etdikdən sonra sahibi tapılmasa və malı onun üçün saxlasa və tələf olub aradan getsə, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq və ifrat etməmiş olsa, zamin deyil. Həmçinin o malı şər'i hakimə təhvil versə və sonra sahibi tapılsa, zamin deyil. Lakin əgər sahibi tərəfindən sədəqə versə və ya özü üçün götürsə, zamindir.

M. 3123: Hər hansı bir şeyi tapan şəxs qəsdən qeyd olunan göstərişə əsasən elan etməsə, günah etməsindən əlavə, elan etməsi yenə də vacibdir.

M. 3124: Əgər həddi-bülüğa çatmayan uşaq bir şey tapsa, onun qəyyumu elan etməlidir.

M. 3125: Əgər insan elan etdiyi il əsnasında malın sahibinin tapılmasından ümitsiz olsa, belə ki, onu elan etmək istəməsə, vacib ehtiyat budur ki, onu sədəqə versin.

M. 3126: Əgər elan etdiyi il əsnasında mal tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq, yaxud ifrat etmiş olsa, əvəzini sahibinə verməlidir. Əks halda isə, ona bir şey vacib deyil.

M. 3127: Əgər qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüş dəyərinə çatan nişanəli bir malı, elan etməklə sahibinin tapılmayacağı məlum olan yerdən tapsa, elə tapdığı gün sahibinin tərəfindən sədəqə verə bilər. Əgər sonradan sahibi tapılsa və sədəqə verilməsinə razı olmasa, əvəzini qaytarmalıdır. Verdiyi sədəqənin savabı onun özünə çatır.

M. 3128: Əgər bir şey tapıb öz malı olduğunu güman edərək götürsə, sonradan onun malı olmadığı məlum olsa, bir il müddətinə qədər elan etməlidir.

M. 3129: Elan zamanı tapılan şeyin cinsini demək lazım deyil. Əgər “bir şey tapmışam” desə, kifayətdir.

M. 3130: Əgər bir şəxs bir şeyi tapsa, digəri həmin malın ona aid olduğunu desə, malı ona, yalnız əlamətlərini dediyi və onunku olduğuna əmin olduğu halda verə bilər. Lakin əlamətlərini deməsi malın onun olduğuna yalnız zənn yaradarsa, verib-verməməsi öz ixtiyarındadır.

M. 3131: Əgər tapdığı şeyin qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüş dəyərinə çatsa, bu halda elan etmədən məsciddə, yaxud camaatın yığıldığı başqa yerlərdə qoysa, nəticədə aradan getsə, yaxud başqası götürsə, tapan şəxs zamindir.

M. 3132: Əgər qalanda xarab olan bir şey tapsa, mümkün olan qədər saxlayıb sonra qiymətini müəyyənləşdirib ya özü götürməli, ya da satmalı, pulunu isə saxlamalıdır. Müstəhəb ehtiyata görə, mümkün olarsa, onu özü almaq və ya digərinə satmaq üçün şər'i hakimdən icazə almalıdır. Hər halda, elan etməyi bir il davam etdirməlidir. Əgər sahibi tapılsa, malın pulunu təhvil verməli, tapılmadıqda isə onun tərəfindən sədəqə verməlidir. Vacib ehtiyata görə, sədəqə vermək üçün şər'i hakimdən icazə almalıdır.

M. 3133: Tapılan malın qiyməti tapıldığı zaman və məkana görə hesablanmalıdır.

M. 3134: Əgər tapdığı şey dəstəmaz alanda, namaz qılında onun üstündə olsa, bu halda məqsədi sahibini tapmaq olsa, eybi yoxdur.

M. 3135: Əgər iki ədalətli şəxs tapılan malın filan şəxsə məxsus olduğuna şahidlik etsə, mal həmin şəxsə verilməlidir. Burada elanın başlanmasından öncə, elan zamanı və ya ondan sonra olmasının fərqi yoxdur.

M. 3136: Əgər bir şəxs əlaməti olan mal tapıb dünyasını dəyişsə, bu halda elan müddəti bitdikdən sonra malı özünə götürüb ölsə, malın malikiyyəti həmin şəkildə varisə keçir. Sahibi tapıldıqda ona qaytarılmalıdır. Əgər elan müddəti başlamazdan öncə və ya elan müddətində ölsə, belə nəzərə çarpır ki, vərəsə onun əvəzinə elan etməlidir.

M. 3137: Əgər bir kəsin ayaqqabısını səhvən aparıb yerinə başqa bir ayaqqabı qoysalar, bu halda qalan ayaqqabının onun ayaqqabısını apararı şəxsin olduğunu bilsə və dəyəri öz ayaqqabısının dəyərindən çox olmasa, eləcə də sahibinin tapılacağına məyus olsa, yaxud tapmaq məşəqqətli olsa, onu öz ayaqqabısının yerinə götürə bilər. Amma əgər onun qiyməti öz ayaqqabısının qiymətindən artıq olsa, nə vaxt sahibini tapsa, qiymətinin artıq hissəsini ona verməlidir. Əgər onu tapmağa naümid olsa, artıq qiyməti sahibinin tərəfindən sədəqə verməlidir. Əgər qalmış ayaqqabının onun ayaqqabısını apararı şəxsin malı olmadığını ehtimal versə, bu zaman sahibi bəlli olmayan mal kimi davranmalıdır. Yəni sahibini axtarmalı, tapılmadıqda isə onun tərəfindən sədəqə verməlidir.

M. 3138: Əgər qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüşdən az olan mal tapıb əhəmiyyət verməyərək məscidə, yaxud başqa yerə qoysa və kimsə onu götürsə, onun üçün halaldır.

M. 3139: Təmir və sair işlər üçün təmirçilərə və sənətkarlara verilən əşya və alətlərin sahibi məlum olmasa və malının ardınca gəlməsə, təmirçi axtarışdan sonra mal sahibinin tapılacağına ümitsiz olsa, onu sahibinin tərəfindən sədəqə verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, bu iş şər'i hakimin icazəsi ilə olmalıdır.

M. 3140: Əgər oğru oğurladığı malı insanın yanında əmanət qoysa, malı onun özünə qaytarmaq olmaz. O, sahibinə qaytarılmalıdır. Əgər heç bir şəkildə onun sahibi bəlli olmasa, tapılmış malın hökmləri icra olunacaq.

M. 3141: Əgər digərlərinin malı insanın malına qarışsa, onun sahibi, sahibinin yeri heç bir şəkildə məlum olmasa, belə ki, həmin malı sahibinə çatdırmaq müyəssər olmasa və onu tapmağa ümidi kəsilsə, onun tərəfindən, vacib ehtiyata görə, şər`i hakimin icazəsi ilə sədəqə verməlidir. Həmçinin əgər müamilələrdə, alverdə az verib çox alıbsa, zaman keçdikcə sahiblərini unutmuşsa və artıq onları tapmaq mümkün deyilsə, əvəzində sahiblərinin tərəfindən, vacib ehtiyata görə, şər`i hakimin icazəsi ilə sədəqə verməlidir. Ehtiyata görə, hər iki halda onun miqdarı bilinməsə, o qədər sədəqə verməlidir ki, boynundan götürüldüyünə əmin olsun. Buna fiqhi terminologiyada “Rəddi-məzalim” deyilir.

MƏCHULUL-MALİKİN, İTMİŞ İNSAN VƏ HEYVANIN HÖKMLƏRİ

“Məchulul-malİK” sahibi bəlli olmayan mala deyilir.

M. 3142: Əgər qoyun, toyuq kimi heyvan insanın evinə girsə və sahibi məlum olmasa, tapılmış mal hökmündə deyil. Bu, “məchulul-malik”, yəni sahibi bəlli olmayan maldır. Ona görə də, sahibini tapmaq üçün səy göstərmək lazımdır. Onu tapmaqdan ümidi kəsilsə, heyvanı və ya dəyərini sədəqə verməlidir. Ehtiyata görə, sədəqə vermək üçün şər'i hakimdən icazə almalıdır. Evə daxil olan qanadı kəsilmiş göyərçin də bu qəbildəndir. Lakin əgər qanadı kəsilmiş olmasa və insan sahibi olub-olmadığını bilməsə, onu maliki olmaq məqsədilə götürə bilər. Sahibi olduğunu bilsə, onu sahibinə qaytarmalıdır. Əgər sahibini tanımasa, yaxud tapmağa ümidi kəsilsə, onu sədəqə verməlidir.

M. 3143: Əgər abadlıq olan yerdə bir heyvan tapsa, iki haldan xaric deyil:

Birinci: Əgər heyvanın tələf olmaq qorxusu yoxdursa, onu tuta bilməz. Tutduğu təqdirdə onu qorumalı, yemini də təmin etməlidir. Sahibindən onun əvəzini tələb etməyə haqqı yoxdur. Əgər həmin heyvan qoyun olsa və sahibi tapılmasa, onu sahibi üçün saxlaya bilər. Yaxud da üç gündən sonra satıb pulunu sahibi tərəfindən sədəqə

verməlidir. Bu halda sahibi tapılıb sədəqəni qəbul etməsə, onun pulunu sahibinə qaytarmalıdır.

İkinci: Əgər heyvanın xəstəlik və s. səbəbdən tələf olmaq qorxusu olsa, onu tutmaq olar. Bu halda onun yemini təmin etməlidir. Əgər bunu təmənnəsiz etmək fikri olmasa, sahibi tapıldıqdan sonra əvəzini ala bilər. Yaxud da onun südündən, yunundan, ya da minik kimi istifadə edib xərcindən çıxırsa bilər. Əgər heyvan tələf olsa, səhlənkarlıq etmədiyi təqdirdə zəmin deyil.

M. 3144: Əgər abadlıq olmayan yerdə, misal üçün çöldə, meşədə, dağda və ya çöl yolunda bir heyvan tapılsa, sahibi məlum olmasa, iki haldan xaric deyil:

Birinci: Əgər tapıldığı yerdə su, bitki olsa və heyvanın qaçaraq özünü yırtıcılardan qorumaq üçün cismani gücü olsa, onu tutmaq olmaz.

İkinci: Əgər məsələn, qoyun, köşək və sairin tapıldığı yerdə su, bitki yoxdursa və heyvan təhlükə qarşısındadırsa, onu tutmaq olar. İmkan qədərincə soraqlaşsa və sahibini tapmağa ümidi kəsilsə, ona sahib çıxırsa, ya da sahibi üçün qoruya bilər. Sahib çıxdığı təqdirdə əsl sahibi tapılsa, ona əvəzini verməlidir.

M. 3145: Əgər uşaq itsə, qəyyumu tapılmasa, yaxud yol üstünə qoyulsa, onu götürmək olar. Onun üçün təhlükə olduqda isə götürüb qorumaq vacibdir. Bu halda onun xərclərini həddi-bülüğa yetənədək, yaxud atası, (ata tərəfdən) babası tapılanadək təmin etməlidir. Əgər uşağın öz malı olsa, şər'i hakimin icazəsi ilə onu uşağın özünə xərcləyə bilər. Əgər malı olmasa, beytul-maldan, zəkatdan, yaxud da xeyrixah insanlardan bu iş üçün kömək ala bilər. Bu da mümkün olmadıqda, onun xərcini özü çəkməlidir. Bu halda çəkdiyi xərci qeyd edib uşaq böyüyüb imkan sahibi olduqda, ondan tələb edə bilər.

M. 3146: Sahibi məlum olan, lakin heç bir şəkildə ona əl çatmayan mal məchulul-malik hökmündədir.

QƏSBİN HÖKMLƏRİ

Qəsb odur ki, insan zülm ilə bir kəsin malını, yaxud haqqını ələ keçirsin. Qəsb böyük günahlardan biridir, bu işi görən şəxs qiyamət günü ağır əzaba düçar olacaq. Əziz Peyğəmbərdən (s) rəvayət olunub ki, kim başqasının bir qarış torpağını qəsb etsə, qiyamət günü o torpağı onun 7 təbəqəsindən boyunbağı kimi boynundan asacaqlar¹.

M. 3147: Əgər insan camaatın, hamı üçün tikilmiş məscid, mədrəsə, körpü və sair yerlərdən istifadə etməsinə mane olsa, onların haqqını qəsb etmişdir. Habelə, ehtiyata əsasən, əgər bir kəs məsciddə ondan qabaq yer tutan bir kəsin yerini ələ keçirsə də, belədir.

M. 3148: İnsanın borclu olduğu şəxsin yanında girov qoyduğu şey onun yanında qalmalıdır ki, əgər onun borcunu verməsə, ondan götürsün. Buna əsasən, əgər o şeyi, borcunu verməzdən qabaq ondan götürsə, haqqını qəsb etmişdir.

M. 3149: Bir kəsin yanında girov qoyulan malı başqası qəsb etsə, malın sahibi və borc sahibi qəsb etdiyi şeyi ondan tələb edə bilərlər. O şeyi ondan aldıqdan sonra yenə də girovdur. Əgər o şey tələf olub aradan getsə və əvəzini alsalar, o əvəz də o şeyin özü kimi girov sayılır.

M. 3150: Əgər insan bir şeyi qəsb etsə, sahibinə qaytarmalıdır. Tələf olarsa, əvəzini ona verməlidir.

1. "Vəsailüş-şiə", "Alul-beyt" çapı, "əl-Qəsb" kitabı, bab 1, h. 2, c. 25, səh. 386.

M. 3151: Əgər qəsb etdiyi şeydən mənfəət əldə etsə, məsələn qəsb etdiyi qoyun doğsa, o, malın sahibinindir. Həmçinin, məsələn evi qəsb edən bir kəs orada oturmasa belə, icarəsini verməlidir.

M. 3152: Əgər bir şəxs bir şeyi qəsb etsə və o şey onun əlində inkişaf edib artsa, onun hamısı malın sahibinə məxsusdur. Məsələn əgər balaca bir ağacı qəsb edib öz torpağında əksə, ağac nə qədər inkişaf etsə, sahibininkidir və qəsb edən insan torpağın muzdunu tələb edə bilməz. Həmçinin əgər bir peyvəndi qəsb edib öz ağacına peyvənd etsə, daha güclü nəzərə əsasən, onun artımı və meyvəsi peyvənd sahibinindir.

M. 3153: Əgər uşağın, ya dəlinin bir şeyini qəsb etsə, həmin şeyi qəyyumuna verməlidir. Əgər tələf olub aradan getsə, əvəzini verməlidir.

M. 3154: Əgər iki nəfər birlikdə bir şeyi qəsb etsələr, hətta hər ikisinin ayrılıqda həmin şeyi qəsb edə bilməsi mümkün olsa da, onların hər biri həmin şeyi ələ keçirtməkdəki rolu qədər zamindir.

M. 3155: Əgər qəsb etdiyi şeyi başqa bir şeylə, məsələn qəsb etdiyi buğdanı arpa ilə qarışdırsa, bu halda onların ayrılması mümkün olsa, hətta zəhməti olsa da, ayıraraq sahibinə qaytarmalıdır.

M. 3156: Əgər qızıl və gümüş qabı, yaxud sahibinin təqlid və ictihadla saxlamasını icazəli bildiyi başqa bir şeyi qəsb edib xarab etsə, gərək onu, düzəldilmə muzdu ilə birlikdə sahibinə qaytarsın. Əgər onun düzəldilməsinin muzdu, düzəldilmişlə düzəldilməmiş arasındakı təvafütdən az olarsa, qiymətlər fərqi də verməlidir. Muzdu verməmək üçün “əvvəlki kimi düzəldəcəyəm” desə, sahibi qəbul etməyə məcbur deyil. Həmçinin sahibi, onu əvvəlki kimi düzəltməyə məcbur edə bilməz.

M. 3157: Əgər qəsb etdiyi şeyi əvvəlkindən daha yaxşı surətdə dəyişsə, məsələn qəsb etdiyi qızıldan sığa düzəltsə, bu halda malın sahibi “həmin halda ver” desə, verməlidir. Çəkdiyi zəhmət üçün muzd ala bilməz, hətta malikin icazəsi olmadan əvvəlki halına qaytarmağa da haqqı yoxdur. Əgər icazəsi olmadan o şeyi əvvəlki halına salsaq, onu düzəltməyin muzdunu da sahibinə verməlidir. Düzəldilməsinin muzdu düzəldilmiş və düzəldilməmiş arasındakı təvafütdən az olsa, qiymətlər fərqi də verməlidir.

M. 3158: Əgər qəsb etdiyi şeyi əvvəlkindən daha yaxşı halda dəyişsə və malın sahibi “onu əvvəlki hala salmalısan” desə, əvvəlki hala salması vacibdir. Əgər onun qiyməti, etdiyi dəyişikliklər səbəbindən əvvəlki qiymətindən azalsa, qiyməti fərqi də sahibinə

verməlidir. Buna əsasən, qəsb etdiyi qızıldan sırğa düzəltmə və onun sahibi “əvvəlki halına qaytarmalısan” desə, bu halda onun əridilməsindən sonrakı qiyməti sırğa düzəldilməzdən qabaqkı qiymətindən az olsa, fərqini verməlidir.

M. 3159: Əgər bir kəs qəsb etdiyi torpaqda bina tikmə, sahibi o torpağı satmağa, ya dəyişməyə razı olmasa və torpağın özünü tələb etsə, qəsb edən binanı uçurub yeri əvvəlki halına qaytarmalı və sahibinə təhvil verməlidir.

M. 3160: Əgər bir kəs qəsb etdiyi torpaqda taxıl, yaxud ağac əksə, taxıl, ağac və onun meyvəsi onun özünüdür. Əgər yerin sahibi əkinin və ağacın həmin torpaqda qalmasına razı olmasa, qəsb edən şəxs hətta zərər etsə də, dərhal əkini, yaxud ağacları yerdən çıxartmalıdır. Həmçinin əkin və ağac əkdəyi müddətdəki yerin icarə haqqını da yer sahibinə verməli, torpaqda yaranan nöqsanları düzəltməli, məsələn ağacların yerini doldurməlidir. Əgər bu işlərin vasitəsilə yerin qiyməti əvvəlki qiymətindən azalsa, onun fərqini də verməlidir. O, yerin sahibini yeri ona satmağa, yaxud icarə verməyə məcbur edə bilməz. Yerin sahibi də ağacı, yaxud əkini ona satmağa məcbur edə bilməz.

M. 3161: Əgər yerin sahibi əkinin və ağacların onun yerində qalmasına razı olsa, onu qəsb edən şəxs ağacı, yaxud əkini oradan çıxartması lazım deyil. Amma qəsb etdiyi müddətdən etibarən sahibinin razı olduğu müddətə qədər yerin icarəsini verməlidir.

M. 3162: Əgər budağı bağın divarından çıxan meyvə ağacının sahibi onun meyvəsini yeməyi qadağan etməsə və insan da sahibinin razı olmadığını bilməsə, onun meyvəsindən yeyə bilər; bu şərtlə ki, təsadüfən oradan keçmiş və meyvə yemək qəsdilə oraya getməmiş olsun. Eyni zamanda onun meyvəsindən özü ilə apara bilməz. Habelə ağaca zərər yetirəcək bir iş də görməməlidir.

M. 3163: Əgər qəsb etdiyi şey tələf olub aradan getsə, bu halda onun hissələrinin qiyməti fərqlənən inək və qoyun kimi şeylərdən olsa, məsələn ətinin bir qiyməti və dərisinin başqa bir qiyməti olsa, vacib ehtiyata əsasən, qəsb etdiyi gündən tələf olduğu günə qədər olan ən yuxarı qiyməti verməlidir.

M. 3164: Əgər qəsb edib tələf etdiyi şey hissələrinin qiyməti fərqlənməyən buğda və arpa kimi bir şey olsa, qəsb etdiyi şeyin mislini verməlidir. Verdiyi şeyin xüsusiyyəti qəsb etdiyi və tələf olan

şeyin xüsusiyyəti kimi olmalıdır. Amma əgər bazarın qiyməti aşağı düşmüşsə, ehtiyata əsasən, qiymət fərqində razılaşmalıdırlar.

M. 3165: Əgər qoyun kimi hissələrinin qiyməti bir-birindən fərqlənən bir şeyi qəsb etsə və aradan getsə, bu halda onun bazarının qiyməti fərqlənməmiş olsa, amma onun yanında olan müddətdə, məsələn kökəlmiş olsa, kök qoyunun qiymətini verməlidir.

M. 3166: Əgər qəsb etdiyi şeyi başqası ondan qəsb etsə və tələf olsa, malın sahibi əvəzini onların hansından istəsə ala bilər. Əgər birincidən alsın, birinci də öz növbəsində ikincidən tələb edə bilər. Amma əgər ikinci birinciyə qaytarsa və onun yanında tələf olsa, ondan tələb edə bilməz.

M. 3167: Əgər satılan şeydə müamilənin şərtlərindən biri olmasa, məsələn çəki ilə alver edilməli olan bir şey çəkisiz müamilə olunsa, müamilə batildir. Əgər satıcı və alıcı müamiləni nəzərə almadan, bir-birinin malından istifadə etməyə razı olsalar, eybi yoxdur. Əks təqdirdə isə, bir-birindən aldıkları şey qəsbə mal kimidir. Onu bir-birinə qaytarmalıdırlar. Əgər hər birinin malı digərinin əlində tələf olsa, müamilənin batil olduğunu bilib-bilməmələrindən asılı olmayaraq, əvəzini verməlidirlər.

M. 3168: Əgər bir malı satıcıdan baxmaq üçün götürsələr, yaxud müəyyən müddətdə öz yanında, bəyənəcəyi halda almaq üçün saxlasalar, bu halda o mal tələf olarsa, əvəzini sahibinə qaytarmağın lazım olması işkallıdır.

M. 3169: Malı və ya haqqı əlindən alınan şəxs saleh hökumətə (zərurət məqamında zalım hökumətə) müraciət edərək güc vasitəsilə və şəriət qaydalarını pozmamış şərtilə malını, yaxud da haqqını ala bilər. Lakin bu yolda xərcə düşsə, onu qəsbkardan ala bilməz. Çəkilən xərci o zaman ala bilər ki, adi vəziyyətdə malını almaq üçün bu xərc lazımdır; misal üçün, məhkəmənin işə baxması üçün çəkilən xərclər. Bu o haldadır ki, onu məhkəməyə müraciət edərək tələb etsin.

M. 3170: Əgər əmanət qəbul edən, misal üçün, bir malın ariyə və ya əmanət olaraq əlində olan şəxs, malın onda olduğunu inkar etsə, həmin andan başlayaraq qəsbkar hökmündədir. Eləcə də, icazəsi olmadan kiminsə malını ələ keçirmək qəsbkarlıq hökmündədir.

TƏQASSIN HÖKMLƏRİ

Haqq sahibi öz haqqını adi yollarla ala bilmədikdə bacardığı hər yolla öz haqqını borcludan ala bilər. Lakin vacib ehtiyata görə, şər'i hakimdən və yaxud da onun nümayəndəsindən ümumi də olsa, icazə almalıdır. Fiqhdə haqqını bu şəkildə almağa "təqass" deyilir.

M. 3171: Əgər borclunun borc sahibində malı olsa və borc sahibi borcunu istədikdə borclu heç bir üzrü olmadan onu verməkdən boyun qaçırsa, borc sahibi borclunun onda olan malından borc dəyərində götürə bilər. Eləcə də, bir şəxs digərinin malını qəsb edərsə, haqq sahibi qəsbkarın malından haqq dəyərində götürə bilər.

M. 3172: Borclunun və digərinin arasında şərikli maldan təqass etmək olmaz. Lakin əgər şərikli icazə verərsə, eybi yoxdur.

M. 3173: Əgər bir şəxs şərikli bir malı qəsb edibsə, iki şərikin hər biri öz payının dəyərində təqass edə bilər.

M. 3174: Əgər təqasdan sonra təqass edənin səhv etdiyi üzə çıxsə, səhvini düzəltməlidir. Əgər təqass olunmuş mal aradan getsə, onun kimisini və ya dəyərini ödəməlidir.

M. 3175: Aşağıdakı hallarda təqass etmək olmaz:

Birinci: Əgər qarşı tərəf onun haqqını inkar və onu ödəməkdə səhlənkarlıq etməsə, borc sahibinin istəməkdən utanmasına baxmayaraq, tələb etdiyi vaxtda onu ödəməyə hazır olsa.

İkinci: Əgər qarşı tərəfin inkar etməsinə səbəb özünü haqq sahibi bilməsi və ya iddiaçının haqlı olmasında tərəddüd etməsi olsa.

Üçüncü: Əgər borclu şər'i hakimin yanında borc sahibinin tələbi ilə borclu olmadığına and içsə.

HEYVAN KƏSMƏYİN VƏ OVLAMAĞIN HÖKMLƏRİ

M. 3176: Əgər əti halal olan heyvanın başını, sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən kəssələr–istər vəhşi olsun, istərsə də əhli, can verdikdən sonra əti halal, bədəni pak olur. Amma əgər insanın yaxınlıq etdiyi və nəcasət yeyən heyvanın başını, şəriətdə müəyyən olunan göstərişlərə əsasən istibra etmədən kəssələr, əti halal deyil.

M. 3177: Əti halal olan vəhşi heyvanları, məsələn ahu, kəklik və dağ keçisini və əti halal olub sonradan vəhşiləşən əhli heyvanları, məsələn qaçıb vəhşi olan ev inəyini və dəvəni sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən ovtasalar, pak və halal olur. Amma qoyun, ev toyuğu və s. kimi əti halal əhli heyvanları, habelə təlim verilməklə əhliləşdirilən əti halal vəhşi heyvanları şikar etsələr, pak və halal olmur.

M. 3178: Əti halal olan vəhşi heyvan o vaxt şikarla pak və halal olur ki, qaça və ya uça bilsin. Buna əsasən, ahunun qaça bilməyən, kəkliyin uça bilməyən balası şikar edilməklə pak və halal olmur. Əgər ahu və onun qaça bilməyən balası bir güllə ilə şikar olunsa, ahu halal, balası haram olur.

M. 3179: Əti halal, amma balıq kimi atıcı qanı olmayan heyvan öz-özünə ölsə, paktır, ancaq ətini yemək olmaz.

M. 3180: Atıcı qanı olmayan haram ətli heyvan, məsələn ilanın başını kəsməklə halal olmur, amma onun ölüsü paktır.

M. 3181: İt və donuz başı kəsilməklə və şikar edilməklə pak olmur. Onların ətinə yemək də haramdır. Canavar və pələng kimi yırtıcı və ət yeyən haram ətli heyvanların başı qeyd olunacaq göstərişlərə əsasən kəsilsə, yaxud ox, güllə və s. ilə şikar olunsa, pak olur, amma əti halal olmur. Əgər ov iti ilə onu şikar etsələr, bədəninin pak olması da işkallıdır.

M. 3182: Fil, ayı, meymun, siçan, habelə ilan və kərtənkələ kimi yerin altında yaşayan heyvanların atıcı qanı olsa və öz-özünə ölsə, nəcisdir.

M. 3183: Əgər diri heyvanın qarnından ölü balası çıxsın, yaxud çıxartsalar, ətinə yemək haramdır.

HEYVAN BAŞININ KƏSİLMƏSİ (ZİBH) QAYDALARI

M. 3184: Heyvanın başını kəsmək qaydası belədir ki, onun boynunun dörd böyük damarı, yəni hülqumu (nəfəs borusu), qida borusu və iki şah damarı hülqum çıxıntısının altından tam şəkildə kəsilməlidir. Əgər onları qoparsalar, kifayət deyil.

M. 3185: Əgər dörd damarın bəzisini kəsib gözləsələr və heyvan öləndən sonra qalanını kəssələr, faydası yoxdur (pak olmur). Hətta əgər bu qədər də gözləməsələr, ancaq dörd damarı adi qaydada bir-birinin ardınca kəsməsələr, heyvanın canı çıxmazdan qabaq qalan damarları kəssələr belə, işkalı var.

M. 3186: Əgər canavar qoyunun boğazını qopartsa və boynundakı, kəsilməli olan dörd damardan bir şey qalmasa, o heyvan haram olur. Amma boynunun bir qədərini qopartsa və dörd damar qalsa, yaxud bədəninin başqa yerini yırtsa, qoyun diri qalsa və onu deyilən qaydada kəssələr, halal və pakdır.

M. 3187: Ruh çıxmazdan qabaq heyvanın başını bədənidən ayırmaq haramdır, amma bunla heyvan haram olmur. Vacib ehtiyata əsasən, ruh çıxmazdan öncə heyvanın dərisini soymasımlar və onurğa sütununda olan haram iliyi kəsməsinlər.

HEYVAN BAŞININ KƏSİLMƏSİNİN ŞƏRTLƏRİ

M. 3188: Heyvanın başının kəsilməsinin beş şərti var:

1-Heyvanın başını kəsən şəxs-istər qadın olsun, istrəsə də kişi-müsəlman olmalı, Peyğəmbər (s) əhli-beytilə aşkar düşmənçilik

etməməlidir; Müsəlman uşağı əgər müməyyiz (yaxşını-pisi başa düşən) olsa, heyvanın başını kəsə bilər.

2-Heyvanın başı iti bıçaqla kəsilməlidir; Bıçaq adətən hazırlandığı filizdən olmalıdır. Amma əgər tapılmasa və heyvanın başını kəsməyəcəkləri halda murdar olacağı gözlənilərsə, onun dörd damarını ayıra bilən iti bir şeylə, məsələn şüşə və iti daş parçasıyla başını kəsmək olar.

3-Heyvanın başını kəsəndə bədəninin qabaq tərəfi üzü qibləyə olmalıdır; Heyvanın başını üzü qibləyə kəsməli olduğunu bilən bir kəs qəsdən onun üzünü qibləyə çevirməsə, heyvan haram olur. Amma unutsa, məsələni bilməsə, yaxud qibləni səhv salsın, yaxud qiblənin hansı tərəfdə olmasını bilməsə, yaxud da heyvanı üzü qibləyə döndərə bilməsə, eybi yoxdur.

4-Heyvanın başını kəsmək istəyəndə, yaxud bıçağı boğazına qoyanda baş kəsmək niyyətilə Allahın adını zikr etməlidir; “Bismillah” demək kifayətdir. Amma əgər baş kəsmək qəsd olmadan Allahın adını desə, o heyvan pak olmur, əti də haramdır. Amma əgər unutqanlıq üzündən Allahın adını deməsə, eybi yoxdur.

5-Heyvan, başı kəsiləndən sonra bir qədər hərəkət etsin, hətta misal üçün, gözünü, yaxud quyruğunu hərəkət etdirdi, yaxud ayağını yerə vursun və diri olması bilinsin.

M. 3189: Zibh edərkən heyvanın üzünü qibləyə tutmağın xüsusi bir forması yoxdur. Heyvanı sağ, yaxud sol tərəfi üstə uzatmağın və ya ayaq üstə saxlamağın fərqi yoxdur, gərək elə olsun ki, “üzü qibləyədir” deyilsin.

M. 3190: Heyvanın başını kəsən şəxsin ixtiyarlı olub-olmaması şərt deyil. Buna əsasən, əgər bir şəxs ikrah üzündən, lakin şəriət qaydalarına riayət edərək heyvanın başını kəssə, heyvan halal və pakdır. Eləcə də, kəsərkən Allahın adının çəkilməsinin kəsənin etiqadınca vacib olması lazım deyil. Əgər bir şəxs bunun vacib olmadığına etiqad bəsləsə, lakin heyvanın başını kəsərkən Allahın adını heyvanın başını kəsmək məqsədi ilə dilinə gətirsə, kifayətdir.

M. 3191: “Bismillah” sözünü başqasının deməsi, yaxud maqnitofon və s. vasitələrlə deyilməsi kifayət deyil.

M. 3192: Heyvan başının son dövrlərdə yayılmış aparatlarla şəriət qaydaları (“Bismillah” demək, üzü qibləyə kəsmək və s.) riayət olunmaqla kəsilməsi icazəlidir. Hər biri üçün ayrıca “Bismillah”

demək lazım deyil. Əgər düymə basılan zaman “Bismillah” deyərək bir neçə heyvanın başının kəsilməsini qəsd etsə və “Bismillah”ı onların niyyətilə desə, hamısı halaldır. Bu o haldadır ki, onların hamısı el arasında eyni vaxtda kəsilmiş sayılsın. Əgər tədricən və fasilə ilə kəsilsə, hər biri üçün ayrılıqda “Bismillah” deyilməlidir.

M. 3193: Qeyri-İslam dövlətlərindən gətirilən ət və ya başı kəsilmiş toyuqlar murdar, haram və leş hökmündədir. Əgər onların şəriət qaydalarına uyğun kəsilməsi isbat olunsa, bu hökm götürülmüş olur. Müsəlman bazarlarında satılan, şəriət qaydalarına uyğun kəsildiyi ehtimal olunan ətlər halal, alış-verişi də düzgündür.

M. 3194: Heyvanın başını kəsməzdən öncə cihaz və ya digər vasitələrlə keyləşdirmək tam şəkildə olmazsa və heyvanın bədənindən adi halda çıxan qanın çıxmasına mane olmazsa, bunun eybi yoxdur. Əks-təqdirdə, zərurət tələb etmədikdə heyvana başını gicəlləndirici zərbə vurmaqdan (heyvanın əziyyət çəkməsinə səbəb olarsa) çəkinmək lazımdır. Lakin bu, heyvanın ətinin haram olmasına gətirib çıxarmır.

DƏVƏNİN KƏSİLMƏSİNİN (NƏHR EDİLMƏSİNİN) QAYDALARI

M. 3195: Əgər dəvəni can verəndən sonra pak və halal olsun deyə, öldürmək istəsələr, gərək heyvanın başının kəsilməsindəki beş şərtə əlavə, bıçaq, yaxud kəsici olan və adətən bıçaq düzəldilən filizlərdən olan başqa bir şeyi, onun sinəsi ilə boynu arasındakı çuxur yerə batırınsınlar.

M. 3196: Bıçağı dəvənin boğazına batırmaq istədikdə yaxşı olar ki, dəvə ayaq üstə olsun. Amma əgər dizlərini yerə vuran halda, yaxud böyrü üstə yatıb bədəninin qabağı üzünü qibləyə olanda, bıçağı ora batırınsalar, eybi yoxdur.

M. 3197: Əgər bıçağı dəvənin boynundakı çuxura batırmaq əvəzinə başını kəssələr, yaxud qoyun, inək və bu kimi şeylərdə dəvədə olduğu kimi bıçağı onun boynundakı çuxura batırınsalar, onların əti haram, bədənləri nəcis olur. Amma əgər dəvənin dörd damarını kəsib diri olduğu müddətdə qeyd olunan göstərişlərə əsasən, bıçağı onun boynundakı çuxura batırınsalar, əti halal, bədəni pak olur. Həmçinin əgər bıçağı inək, qoyun və bu kimi şeylərin boynundakı çuxura batırıb diri olduğu müddətdə başını kəssələr, halal və pakdır.

M. 3198: Əgər heyvan inadkar olsa və onu, şəriətdə müəyyən olan göstərişlərə uyğun kəsə bilməsələr, yaxud quyuya düşüb ölməsi ehtimal olursa və şəriətdəki qaydalarla kəsilməsi mümkün olmasa, onda itilik səbəbilə bədəni yaralayan qılınc kimi bir şeylə heyvanın bədənini yaralasa və yaralanma nəticəsində can versə, halal olur; üzü qibləyə olması lazım deyil. Ancaq gərək heyvan başının kəsilməsində deyilən sair şərtlərə riayət olunsun.

HEYVAN KƏSƏNDƏ MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUH OLAN İŞLƏR

M. 3199: Heyvanların başının kəsilməsində bir neçə iş müstəhəbdir:

1-Qoyunun başını kəsəndə iki qabaq və bir dal ayağını bağlayıb, bir ayağını isə açıq qoysunlar. İnəyin başını kəsəndə isə dörd ayağını bağlayıb quyruğunu açıq qoysunlar. Dəvəni nəhr edəndə qabaq ayaqlarını dizlərinə, yaxud qoltuğunun altına qədər bir-birinə bağlayıb dal ayaqlarını açıq qoysunlar. Müstəhəbdir toyuğun başını kəsdikdən sonra buraxsınlar ki, qol-qanad çalsın;

2-Heyvanın başını kəsən şəxs üzü qibləyə olsun;

3-Heyvanı kəsməzdən qabaq qabağına su qoysunlar;

4-Elə kəssinlər ki, heyvan az əziyyət çəksin, məsələn, bıçağı yaxşı itiləsinlər və başını tez kəssinlər.

M. 3200: Heyvanların başının kəsilməsində aşağıdakı işlər məkruhdur:

1-Bıçağı hülqumun arxasından batıraraq qabağa tərəf çəkmək və hülqumun arxadan kəsilməsi;

2-Başqa bir heyvanın gördüyü yerdə heyvanın başını kəsmək;

3-Cümə gecəsi, yaxud cümə günü zöhrdən qabaq heyvanın başını kəsmək; Amma ehtiyac halında eybi yoxdur.

4-İnsanın özünün bəslədiyi heyvanın başını kəsməsi.

SİLAHLA OV ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

M. 3201: Əgər əti halal olan vəhşi heyvanı silah ilə ovlasalar, 5 şərt daxilində halal olur və bədəni pakdır:

1-Şikar silahı bıçaq və qılınc kimi kəsici, yaxud nizə və ox kimi iti olsun və itilik səbəbilə heyvanın bədənini parçalasın; Əgər tələ, çubuq, daş və s. bu kimi şeylərlə heyvanı ovlasalar, pak olmur, onu yemək də haramdır. Əgər bir heyvanı tufənglə ovlasalar, onun

güllələri iti olub heyvanın bədəninə batsa və onu parçalasa, pak və halaldır; əgər güllə iti olmasa, təzyiq nəticəsində heyvanın bədəninə batıb öldürsə, yaxud hərərət səbəbindən bədəninə yandırsa və bu səbəblə heyvan ölsə, pak və halal olması işkallıdır.

2-Şikar edən müsəlman, yaxud yaxşını-pisi başa düşən müsəlman uşağı olsun; Əgər kafir, yaxud Peyğəmbər (s) əhli-beytilə aşkar düşmənçilik edən şəxs heyvanı şikar etsə, o şikar halal deyil.

3-Silahı heyvanı ovlamaq qəsdilə işlətsin; Amma, məsələn başqa yeri nişan alsın və təsadüfən heyvana dəyib öldürsə, o heyvan pak deyil, yeyilməsi də haramdır.

4-Silahı işə salanda Allahın adını desin. Əgər qəsdən Allahın adını deməsə, ov halal deyil, amma unutsa, eybi yoxdur.

5-Heyvana çatanda ölmüş olsun, yaxud diri olarsa, başını kəsmək miqdarında vaxt olmasın. Əgər başını kəsmək miqdarında vaxt olduğu halda heyvanın başını kəsməsə və ölsə, haramdır.

M. 3202: Əgər biri müsəlman və digəri kafir olan iki nəfər bir heyvanı ov etsə, yaxud biri Allahın adını desə və digəri qəsdən deməsə, o heyvan halal deyil.

M. 3203: Əgər heyvanı güllə ilə vurduqdan sonra məsələn, suya düşsə və insan onun həm güllə, həm də suya düşmək səbəbilə can verdiyini bilsə, halal deyil. Hətta tək-cə güllə səbəbilə ölüb-ölməməsində şəkk etsə də, halal deyil.

M. 3204: Əgər bir kəs qəsbi it və ya qəsbi silah ilə heyvanı ov etsə, ov halal və onun öz malıdır, amma günah etməkdən əlavə, silahın və ya itin mizdunu sahibinə verməlidir.

M. 3205: Əgər qılınc, yaxud ov etmənin düzgün olduğu başqa şeylə, əvvəldə deyilən şərtlərə uyğun olaraq heyvanı iki yerə bölsə, başı ilə boynu bir tərəfdə qalsa və insan, can verəndən sonra ona çatsa, əgər parçalanmaq səbəbilə can vermiş olsa, hər iki hissəsi halaldır; əgər heyvan diri olsa və şəriət qaydalarıyla baş kəsməyə vaxt olmasa, baş və boyun olmayan hissə haram, olan hissə isə halaldır. Əgər baş kəsmək üçün vaxt olarsa, baş olmayan tərəfi haram, baş olan tərəfi isə şəriət qaydalarıyla kəsilsə, halaldır. Bu şərtlə ki, başını kəsən vaxt, canvermə halında olsa belə, diri olsun.

M. 3206: Əgər çubuq, daş və ovlamaq düzgün olmayan sair şeylərlə heyvanı iki yerə bölsələr, baş və boynu olmayan hissə haram, baş və boyun olan hissə isə diri olsa, başını şəriət qaydalarına uyğun

olaraq kəssələr, halaldır. Bu şərtlə ki, başını kəsən vaxt, canvermə halında olsa belə, diri olsun.

M. 3207: Əgər bir heyvanı ov etsələr və ya başını kəssələr və onun qarnından balası diri çıxsa, bu halda o balanı şəriət qaydalarına uyğun kəssələr, halal, əks halda isə haramdır.

M. 3208: Əgər bir heyvanı ov etsələr, yaxud başını kəssələr və qarnından ölü balası çıxsa, bu halda onun xilqəti kamil olsa, bədənində tük, yun bitmiş olsa, pak və halaldır.

OV İTİ İLƏ ŞİKAR ETMƏK

M. 3209: Əgər ov iti əti halal olan vəhşi heyvanı ovlasa, onun pak və halal olmasının 6 şərti vardır:

1-İtə elə təlim verilsin ki, onu nə vaxt ov tutmaq üçün göndərsələr, getsin və nə vaxt getməsinin qabağını alsalar, dayansın; Amma əgər ova yaxınlaşanda qabağını ala bilməsələr, eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, əgər sahibi çatmazdan qabaq ovu yeməyə adət etsə, ovundan çəkinsinlər. Amma əgər təsadüfən ovu yesə, eybi yoxdur.

2-İti, sahibi göndərsin; əgər özbaşına bir heyvanın dalınca gedib ov etsə, o heyvanı yemək haramdır. Hətta əgər öz-özünə ova getsə və sonradan sahibi onu tez tutmaq üçün üstünə qışqırsa, sahibinin səsi vasitəsilə tələməsinə baxmayaraq, ehtiyat-vacibə görə, o ovun ətini yeməkdən çəkinməlidirlər.

3-İti göndərən şəxs müsəlman, yaxud yaxşını-pisi başa düşən müsəlman övladı olsun; Əgər kafir, yaxud Peyğəmbər (s) əhli-beytilə aşkar düşmənçilik edən şəxs iti göndərsə, o itin ovu haramdır.

4-İti göndərən vaxt Allahın adını zikr etsin; Əgər qəsdən Allahın adını zikr etməsə, o ov haramdır. Amma əgər unudaraq deməsə, eybi yoxdur. Əgər iti göndərən zaman Allahın adını qəsdən deməsə və itin ova çatmasından qabaq Allahın adını desə, ehtiyat-vacibə görə, o ovdan çəkinməlidirlər.

5-Ov, itin dişindən aldığı yarıdan ölsün; Buna əsasən, it ovu boğsa, yaxud şikar qaçmaqla və ya qorxudan ölsə, halal deyil.

6-İti göndərən şəxs heyvanın öldüyü vaxt çatsın, yaxud diri olarsa, başını kəsmək qədər vaxt olmasın. Əgər baş kəsmək qədər vaxt olarkən, məsələn heyvan gözünü, ya quyruğunu tərpedən, yaxud

ayağını yerə vuran zaman çatsa, amma başını kəsməsə və nəticədə ölsə, halal deyil.

M. 3210: İti göndərən şəxs heyvana, başını kəsə biləcəyi vaxt çatıb adi halda, yaxud tələsik bıçağı çıxartsa və baş kəsilmə vaxtı keçsə, nəticədə heyvan ölsə, halaldır. Amma əgər misal üçün, bıçağın qabının dar olması, yaxud bir şeyin yapışması səbəbindən çıxartmaq uzun çəksə və vaxt keçsə, halal olmur. Həmçinin əgər heyvanın başını kəsməyə bir şey olmasa və heyvan ölsə, onun ətinə yeməkdən çəkinmək vacibdir.

M. 3211: Əgər bir neçə iti ov üçün buraxsalar, onların hamısında ovun şərtləri mövcud olduğu təqdirdə ov halaldır. Lakin əgər onların birində həmin şərtlər olmasa, ov nəcis və haramdır. Həmçinin əgər biri kafir olan, yaxud qəsdən Allahın adının çəkməyən bir neçə nəfər birlikdə iti göndərsələr, o ov haramdır.

M. 3212: Əgər iti xüsusi bir heyvanı ovlamaq üçün göndərsələr və o it başqa heyvanı ov etsə, halal və pakdır. Həmçinin əgər it o heyvanı başqa heyvanla birlikdə ov etsə, hər ikisi halal və pakdır.

M. 3213: Əgər qartal, yaxud ov itindən başqa hansısa heyvan bir heyvanı ovlasa, o ov halal deyil. Amma əgər heyvanın diri olduğu vaxt çatıb şəriətdə müəyyən olunmuş qaydalarla başını kəssələr, halaldır.

BALIQ OVU

M. 3214: Əgər pullu balığı sudan diri tutsalar və sudan bayırda can versə, pak, yeyilməsi də halaldır. Əgər suda ölsə, pak, yeyilməsi isə haramdır. Amma pulsuz balığı hətta sudan diri tutsalar və bayırda can versə də, haramdır.

M. 3215: Əgər balıq sudan bayıra düşsə, yaxud dalğalar onu kənara atsas, yaxud da su çəkilsə və balıq quruda qalsa, ölməzdən qabaq bir kəs onu əlilə, yaxud başqa vasitələrlə tutsa, can verəndən sonra halaldır.

M. 3216: Balığı ovlayan şəxsin müsəlman olması, onu götürən vaxt Allahın adını deməsi lazım deyil. Amma müsəlman onun diri tutulmasını və sudan bayırda can verməsini bilməlidir.

M. 3217: Sudan ölü, yaxud diri tutulması məlum olmayan ölü balıq müsəlmanın əlində olsa, halaldır. Əgər kafirin əlində olsa, hətta

“onu diri tutmuşam” desə də, haramdır. Amma əgər onun sözünün doğruluğuna əmin olsalar, haram deyil.

M. 3218: Diri balığı yeməyin eybi yoxdur.

M. 3219: Əgər diri balığı kabab etsələr, yaxud sudan bayırda, can verməzdən qabaq öldürsələr, yeyilməsinin eybi yoxdur.

M. 3220: Əgər balığı sudan bayırda iki yerə bölsələr və onun bir hissəsi diri ikən suya düşsə, sudan bayırda qalan hissəni yeməyin eybi yoxdur.

ÇƏYİRTKƏ OVU

M. 3221: Əgər çəyirtkəni əl, yaxud başqa vasitələrlə diri tutsalar, can verəndən sonra yeyilməsi halaldır. Onu tutan şəxsin müsəlman olması, tutduğu vaxt Allahın adını deməsi lazım deyil. Amma ölü çəyirtkə kafirin əlində olsa və onu diri tutub-tutmaması məlum olmasa, “hətta diri tutmuşam” desə də, halal deyil. Amma əgər onun sözünün doğruluğuna əmin olsalar, halaldır.

M. 3222: Qanad çıxarmayan və uça bilməyən çəyirtkəni yemək haramdır.

YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ

M. 3223: Şahin kimi caynağı olan quşların ətini yemək haramdır. Həmçinin ehtiyat-vacibə görə, şanapipik və qaranquşun ətini yeməkdən çəkinmək lazımdır.

M. 3224: Su heyvanları içərisində pullu balıq halaldır; pulları ovlamaqdan, yaxud başqa səbəblərə görə tökülsə belə. Yalnız qulaqlarının ətrafındakı pulları görünən bəzi balıqlar da bu qəbildəndir. Lakin pulsuz balıqlar, o cümlədən, balina, xərçəng və qurbağa kimi sair dəniz heyvanları haramdır. Krevet (meyqu) isə əti halal olan su heyvanlarındanır.

M. 3225: Ev heyvanlarından dəvə, inək və qoyunun əti halaldır. Əgər bir insan onlarla vətə, yəni yaxınlıq etsə, ətini yemək və südünü içmək haramdır. Ehtiyata əsasən, onların bövlü və peyni də nəcisdir. Belə bir heyvanı gecikdirmədən öldürmək və (sonra) yandırmaq lazımdır. Onunla yaxınlıq edən şəxs onun pulunu sahibinə verməlidir. Hətta əgər başqa bir heyvanla da yaxınlıq etsə, südü haram olar.

M. 3226: At, qatır və ulağ ətini yemək məkrühdür. Əgər bir insan onlarla yaxınlıq etsə, haram olurlar. Onları şəhərdən çıxarmaq və başqa bir yerdə satmaq lazımdır.

M. 3227: Vəhşi heyvanlardan ahu, maral, vəhşi inək, qoç, dağ keçisi və zebr halaldır.

M. 3228: Əgər diri heyvanın bədəmindən ruhu olan bir hissə ayrılırsa, məsələn diri qoyunun quyruğunu, yaxud ətinin bir hissəsini kəssələr, nəcis və haramdır.

M. 3229: Əti halal olan heyvanların 15 hissəsini yemək haramdır:

1-Qan; 2-Fəzlə (nəcis tullantı); 3-Toxumluq; 4-Fərc (cinsiyyət orqanı); 5-Uşaqlıq; 6-Artıq ətlər (vəzilər); 7-Xayalar; 8-Kəllənin beynində noxudabənzər vəzi; 9-Onurğa sütununun içində olan haram ilik; 10-Onurğa sütununun iki tərəfində olan piy; 11-Öd kisəsi; 12-Dalaq; 13-Sidik kisəsi; 14-Gözün bülluru və qarası; 15-Dırnaqların arasında olan və “zatül əşca” adlanan hissə.

M. 3230: Heyvanın peynini və burnunun suyunu yemək haramdır. Ehtiyat-vacib budur ki, dəvədən qeyrisinin bövlünü və insanın təbiətinə iyrənc olan sair şeyləri yeməkdən də çəkinmək lazımdır. Amma əgər belə iyrənc şeylər pak olsa və onun bir qədəri halal şeylərlə, camaatın nəzərində aradan getmiş sayılan təzə qarışsa, yeyilməsinin eybi yoxdur.

M. 3231: Həzrət Seyyidüş-şühəda (İmam Hüseynin) (ə) türbətindən şəfa üçün bir az, habelə müalicənin yalnız ondan asılı olduğu təqdirdə, Dağıstan torpağı və erməni torpağı adlanan torpağı müalicə üçün yeməyin eybi yoxdur.

M. 3232: Ağız boşluğuna gəlməyən burun suyunu və bəlgəmi udmaq haram deyil. Həmçinin, insan təbiətinə iyrənc sayılmasa, dişlərin dibini təmizləyən zaman oradan çıxan yemək qalıqlarını udmağın da eybi yoxdur.

M. 3233: Halal balığın kürüsü yumşaq və yapışqan olsa belə, halal, haram balığın kürüsü bərk və möhkəm olsa belə, haramdır. Əgər halal, ya haram olması bilinməsə, ehtiyata görə, yumşaq və yapışqan olduqda ondan çəkinmək lazımdır, bərk və möhkəm olduqda isə yeyilməsi halaldır.

M. 3234: İt və donuz kimi eyni nəcis olan heyvanın əti və südü haramdır. Həmçinin adətən iynəsi və caynağı olan yırtıcı heyvanların, məsələn şir, pələng, canavar, kaftar, çaqqal, tülkü və pişiyin, həmçinin fil, ayı, meymun və dovşan kimi məsx olunmuş heyvanların əti və südü haramdır.

M. 3235: Kiçik heyvanların, siçan, kərtənkələ, ilan, xərçəng, əqrəb, mayböcəyi, arı, qarışqa, milçək, ağcaqanad, yarasa və müxtəlif qurdlar kimi həşəratların və sürünənlərin ətini yemək haramdır.

M. 3236: Adətən əti halal olan quşlar əti haram olan quşlardan iki yolla seçilir:

1-Uçarkən qanad çalması, qanad saxlamasından çox olsun; Buna əsasən, qanad çalması çox olan quşlar halal, qanad saxlaması çox olan quşlar isə haramdır.

2-Çinədanı, yaxud insanın baş barmağı kimi ayrı barmağı olanlar halal, olmayanlar isə haramdır.

M. 3237: Əti halal olan quşların yumurtası halal, əti haram olan quşların yumurtası isə haramdır. Əgər halal, ya haram olması bilinməsə, onda iki tərəfi bərabər olanlar haram, bir tərəfi o biri tərəfindən nazik olanlar isə halaldır.

M. 3238: Əti halal olan ev heyvanının əti üç yolla haram olur:

1-“Cəllal” olsa, yəni insan nəcisini yeməyə adət etmiş olsa; Bu halda onun əti, yumurtası və südü haram, ehtiyata görə, bövlü və qaiti də nəcis olur.

2-İnsan dördəyahlı heyvanla yaxınlıq etsə; Bu halda onun əti və südü haram, vacib ehtiyata əsasən, bövlü və qaiti də nəcis olur. Həmçinin vacib ehtiyata əsasən, onun yaxınlıqdan sonra doğulan bütün nəslə haram olur; hətta yaxınlıqdan qabaq qarnında olsa da.

3-Donuz südündən qidalanıb inkişaf edən, sümüyü onunla möhkəmlənən quzu və çəpiş. Bu zaman onun əti, südü və nəslə haram olur, ehtiyat-vacibə görə, bövlü və qaiti də nəcisdir.

M. 3239: İnsanın yaxınlıq etdiyi heyvan sair heyvanların içində qarışmış itisə, püşk atmaqla müəyyənləşdirilməlidir. Belə ki, əvvəl sürünü iki yerə bölsünlər, sonra püşkün düşdüyü yarını yenidən iki yerə bölsünlər və heyvan müəyyən olunana qədər beləcə davam etsinlər.

M. 3240: İnsanın cismi, yaxud ruhu üçün etina olunması zərəri olan şeyləri yemək, içmək, iynə vurdurmaq və ya istifadə etmək haramdır.

M. 3241: Şərab içmək haramdır və bəzi rəvayətlərdə ən böyük günah sayılmışdır. Kim onu halal hesab etsə və onun halal sayılmasının Allahın və Peyğəmbərin (s) təkzib edilməsinə gətirib çıxardığını bilsə, kafirdir. İmam Cəfər Sadiqdən (ə) rəvayət olunub ki, buyurur: “Şərab pisliliklərin kökü, günahların mənşəyidir. Şərab içən kəs öz aqlını əldən verir və onda Allahı tanımır. Heç bir günahdan qorxmur, heç kəsin hörmətini saxlamır. Yaxın qohumlarının haqqına riayət etmir, aşkar çirkinliklərdən çəkinmir. İman və tövhid ruhu bədənindən çıxır. Naqis, xəbis və Allahın rəhmətindən uzaq olan bir

ruh onda qalır. Allah, mələklər, peyğəmbərlər (ə) və möminlər ona lənət edir, **40** gün namazı qəbul olunmur. Qiyamət günü üzü qara, dili ağzından çölə çıxan və ağzının suyu sinəsinə axan halda susuzluqdan nalə edəcəkdir”¹.

M. 3242: İnsan şərab içilən süfrədə oturanlardan biri sayılsa, vacib ehtiyata əsasən, orada oturmamalı və o süfrədən xörək yeməlidir.

M. 3243: Hər bir müsəlmana vacibdir ki, susuzluqdan, ya aclıqdan ölüm ərafəsində olan müsəlmana çörək və su verib onu ölümdən xilas etsin.

M. 3244: Aclıqdan və susuzluqdan çarəsiz hala gələn və halal bir şey tapa bilməyən insan özündən təhlükəni uzaqlaşdırmaq qədərində haram şey yeyə, yaxud içə bilər. Əgər başqa bir şəxsin malını yeməyə məcbur olsa, əvəzini verməlidir.

M. 3245: İnsanın ata, ana, övlad, həyat yoldaşı, qardaş, bacı, əmi, bibi, dayı və xala kimi yaxın qohumların, habelə dostların və öz mənzilini və işini ona həvalə edən şəxsin evindən, ya bağından yeməsi və içməsi, onların razı olmamasına əmin olmasa, yaxud ehtimal verməsə, icazəlidir.

YEMƏK VƏ İÇMƏYİN MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUHLARI

M. 3246: Yemək yeyəndə insana bir neçə şey müstəhəbdir:

1-Yeməkdən qabaq əlləri yusun;

2-Yeməkdən sonra əlləri yuyub dəsmalla qurulasın;

3-Ev sahibi hamıdan qabaq yeməyə başlayıb, hamıdan sonra çəkilsin, yeməkdən qabaq birinci əllərini yusun, sonra onun sağ tərəfində oturan və beləliklə onun sol tərəfində oturan şəxsə qədər əllərini yusunlar. Yeməkdən sonra isə birinci ev sahibinin sol tərəfində oturan əllərini yusun və beləliklə onun sağ tərəfində oturan şəxsə qədər əllərini yusunlar;

4-Yeməyin əvvəlində “Bismillah” desin; Amma əgər bir süfrədə bir neçə növ yemək olsa, hər birini yeyəndə “Bismillah” demək müstəhəbdir.

5-Sağ əllə yesin;

1. "Füru` Kafi", "əl-Əşribə" kitabı, "Şaribul-xəmr" babı, c. 5, s. 399, h. 16.

- 6-Əgər əllə yemək yeyirsə, üç, ya artıq barmaqla yesin, iki barmaqla yeməsin.
- 7- Əgər bir neçə nəfər bir süfrənin başında otursa, hər kəs öz qabağında olan yeməkdən yesin;
- 8-Tikələri kiçik götürsün;
- 9-Süfrənin arxasında çox otursun, yemək yeməyi uzatsın;
- 10-Xörəyi yaxşı-yaxşı çeynəsin;
- 11-Yeməkdən sonra Allaha həmd etsin;
- 12- Barmaqları yalasın;
- 13-Yeməkdən sonra dişlərini təmizləsin, amma nar və reyhan çubuğu, ney və xurma ağacının yarpağıyla təmizləməsin;
- 14-Süfrənin qırağına tökülənləri toplayıb yesin; Amma əgər səhrada yemək yeyirsə, müstəhəbdir ki, tökülən şeyləri quşlar və heyvanlar üçün qoysun.
- 15-Gündüzün və gecənin əvvəlində yemək yesin, gündüz və gecə arasında yemək yeməsin;
- 16-Yemək yeyəndən sonra bir qədər arxası üstə uzanıb sağ ayağını sol ayağının üstünə qoysun;
- 17-Yeməyin əvvəlində və axırında duz yesin;
- 18-Meyvələri, yeməzdən qabaq su ilə yusun.
- M. 3247:** Yemək vaxtı bir neçə şey məkruhdur:
- 1-Tox halında yemək;
- 2-Çox yemək; Rəvayətdə var ki, Allahın hər şeydən artıq, dolu qarından acığı gəlir¹.
- 3-Yemək yeyəndə başqalarının üzünə baxmaq;
- 4-İsti xörəyi yemək;
- 5-Yediyi, yaxud içdiyini şeyə üfürmək;
- 6-Süfrəyə çörək qoyulandan sonra başqa şeyləri gözləmək;
- 7-Çörəyi bıçaqla kəsmək;
- 8-Çörəyi yemək qabının altına qoymaq;
- 9-Sümüyə yapışan ətləri tər-təmiz təmizləmək, belə ki, onda bir şey qalmaya;
- 10-Adətən qabıqla yeyilən meyvələri soymaq;
- 11-Meyvəni tam yemədən atmaq.

1. "Vəsailü-ş-şiə", "Alul-beyt" çapı, "Əbvabü adabil-maidə", bab 1, h. 13, c. 24, s. 242-243.

M. 3248: Su içməkdə bir neçə şey müstəhəbdir:

1-Suyu sormaqla içmək;

2-Gündüzlər ayaq üstə içmək;

3-Su içməzdən əvvəl “bismillah”, sonra isə “əlhəmdü lillah” demək;

4-Suyu üç nəfəsə içmək;

5-Meyli olanda su içmək;

6-Su içəndən sonra həzrət Əba Əbdilləh (İmam Hüseyn) (ə) və onun əhli-beytini və köməkçilərini yad edib, qatillərinə lənət göndərmək.

M. 3249: Su içməkdə bir neçə şey məkrəhdur:

1-Çox su içmək;

2-Gecə vaxtı ayaq üstə su içmək;

3-Suyu sol əllə içmək;

4-Yağlı yeməklərdən sonra su içmək;

5-Kuzə, stəkan və başqa bir qabın sınıq yerindən, habelə dəstəyindən içmək.

İQRAR (ETİRAF) HÖKMLƏRİ

“İqrar” odur ki, bir şəxs etiraf edib qəti və dəqiq şəkildə, başqasının onun öhdəsində haqqı olduğunu bildirsən, yaxud özünün başqasının öhdəsində haqqı olmasını inkar etsən və yaxud desən ki, onun istifadəsində olan filan şey başqasınındır, ya məsələn filan şəxs onun övladı, ya qardaşıdır, ya təzirə, qisasa və ya şər'i cəzaya səbəb olan filan cinayəti törətmişdir.

M. 3250: İqrar hər hansı sözlə, hətta dəqiq olmayan və işarə kimi başqa əlamətlərlə başa salınsa, kifayət və keçərlidir. Amma əgər dediyi söz birbaşa iqrara dəlalət etməsə və onda başqa ehtimallar da verilsə, iqrar sayılmır.

M. 3251: İqrar edən şəxs həddi-bülüğa çatmış, ağıllı, məqsədli və ixtiyarlı olmalıdır. Buna əsasən, uşağın, dəlinin, məstin, hipnotizm vasitəsilə yuxuda məqsəd və ixtiyarsız iqrar edən şəxs, təhdid olunan, yaxud cismi və ya ruhi təzyiq altında iqrar edən şəxsin iqrarı etibarsızdır. Amma ölüm yatağında olan xəstənin etdiyi iqrar icmali surətdə mötəbərdir: əgər etimadlı şəxs olsa, onun hamısı düzgündür, lakin belə olmasa, malının üçdə birindən artığında etibarsızdır. Habelə şərtli iqrar mötəbər deyil.

M. 3252: Səfih şəxsin maddi işlər haqqında etdiyi iqrarının etibarı yoxdur. Buna əsasən, əgər səfih iqrar etsə ki, başqasına müəyyən məbləği borcludur, yaxud onun əlində olan şey başqasına

məxsusdur, onun iqrarı keçərli deyil. Amma səfihin maddi olmayan şeylərdə iqrarı mötəbərdir.

M. 3253: Şər'i hakim tərəfindən öz malından istifadə etməsi yasaq olunmuş müflis şəxsin iqrarı hətta maddi işlərdə olsa belə, mötəbər və keçərlidir; bu şərtlə ki, başqasının zərərinə olmasın, istər özünün borclu olduğu vaxtı müflis olmasına hökm olunduqdan əvvəl qeyd etsin, istərsə də ondan sonra. Amma əgər müflis olması hökmündən sonra borclu olmasına iqrar etsə, yeni haqq sahibi o biri haqq sahiblərilə birgə onun əmlakına şərik olmur.

M. 3254: “Muqərrun-ləh”də (xeyrinə iqrar olunan şəxsdə) ləyaqət şərt deyil. Amma şər'i cəhətdən xeyrinə iqrar olunan şeyə malik ola bilməsi lazımdır. Habelə iqrarın düzgünlüyündə muqərrun-ləhin təsdiq etməsi də şərt deyil. Amma iqrarın məzmununu təkzib etsə, deyilən iqrar onun haqqında etibarsızdır.

M. 3255: İnsanın yalnız öz əleyhinə etdiyi iqrar mötəbərdir. Buna əsasən, başqasının əleyhinə, habelə öz xeyrinə etdiyi iqrar mötəbər deyil.

M. 3256: Kağız üzərinə, ya kasetə yazılmış və bir şəxsin səsində, ya xəttinə çox oxşayan iqrar, yaxud şəhadət saxta olunmasına, yaxud qeyri-adi şəraitdə, təzyiq, təhdid və ya hiylə ilə yazılmasına ehtimal verildiyi təqdirdə, etibarsızdır.

M. 3257: Şər'i iqrar baş verdikdən sonra onu inkar etmək etibarsızdır. Misal üçün, əgər iqrar etsə ki, “filan şəxsin məndən 20 min tümən alacağı var” və ondan sonra inkar etsə, onun inkarı təsirsizdir. Habelə əgər borclu olmasını iqrar etdikdən sonra onun bir qədərini inkar etsə də, etibarlı deyil.

M. 3258: Əgər şər'i hakim yanında iqrarın yalan olması isbat olunsa, o iqrar etibarsız sayılır.

M. 3259: Əgər özünün borclu olmasına iqrar etsə, amma desə ki, “onu ödəmişəm”, borclu olması isbat olunur, amma ödəməsini isbat etməlidir.

M. 3260: Ağıl, ya adətə əsasən qeyri-mümkün olan, ya şər'i cəhətdən düzgün olmayan şeyə iqrar etibarlı deyil. Buna əsasən, iqrar elə şeyə olunmalıdır ki, şər'i hökmə və təsirə malik olsun, məsələn mövcud olan mala, borca, mənfəətə, işə, yaxud iqrar edənə etdirmək, ya ödətirmək mümkün olan bir hüquqa. Yaxud cəzasına məhkum edilə bilən bir günaha iqrar edilməlidir. Buna əsasən, qumar və bu kimi işlər ucbatından müəyyən məbləği borclu olduğunu iqrar etmək etibarsızdır.

M. 3261: Qohumluğa, məsələn bir şəxsin övladı olmağa iqrar bir neçə şərtlə məqbuldur: **1)** Ehtimal verilsin ki, iqrar edən düz deyir və qohumluğun həyata keçməsi adət üzrə mümkün olsun. **2)** Qohumluğun həyata keçməsi şərti cəhətdən düzgün olsun. **3)** Başqa bir şəxs onu iddia etməsin. **4)** İqrar onun ixtiyarında olan uşaq üçün olsun. Bu şərtlər gerçəkləşərsə, uşağın təsdiq etməsinə ehtiyac yoxdur və onun həddi-buluğa çatandan sonra etdiyi inkar da məqbul sayılmayacaq. Amma həddi-buluğa çatan şəxsi övladlığa iddia etmək o vaxt məqbuldur ki, o (uşaq) da təsdiq etsin.

M. 3262: İqrar edənlə haqqında iqrar edilən şəxs arasında iqrarın səbəbi barədə ixtilaf, iqrarın düzgünlüyünə mane yaratmır.

NƏZİR VƏ ƏHD HÖKMLƏRİ

M. 3263: Nəzir budur ki, insan müəyyən xeyir işi Allah üçün yerinə yetirməyi, yaxud görülməməsi yaxşı olan işi Allah üçün tərk etməyi özünə vacib etsin. Buna əsasən, nəzir olunan şey yaxşı bir şey olmalıdır, yəni nəzir olunan iş, yaxud onu tərk etmək şər'i cəhətdən bəyənilmiş olsun.

M. 3264: Nəzir bir neçə qismdir:

1-Dünya ya axirətə aid olan nemətin şükrü üçün edilən nəzir; Məsələn şəxs "Allah məni həccə müvəffəq etsə, yaxud mənə bir övlad versə, Allah üçün filan xeyir işi yerinə yetirmək mənim boynumadır" desin. Yaxud günahı tərk etməyin və ya bəlanın, yaxud başqa bir problemin uzaqlaşmasının şükrü üçün edilən nəzir. Məsələn şəxs "əgər filan günahdan qorunsam, ya xəstəm sağalsa, filan xeyir işi Allah üçün yerinə yetirmək mənim boynumadır" desin. Şükr etmək üçün edilən belə nəzrə "Birr nəzri" deyilir.

2-"Zəcr", yəni özünü haram, ya məkrüh işdən çəkəndirmək üçün edilən nəzir; Məsələn şəxs "əgər qəsdən qeybət etsəm, Allaha görə bir gün oruc tutmaq mənim boynumadır" desin. Belə nəzrə "Zəcr nəzri" deyilir.

3-Mütləq və qeydsiz-şərtsiz, bir şeydən asılı olmayan nəzir. Məsələn, "sabahkı günü Allah üçün oruc tutmaq mənim boynumadır" desin. Belə nəzrə "Təbərri nəzir" deyilir.

M. 3265: Nəzirdə niyyət və qəsdən əlavə, siğə də oxunmalıdır. Onun ərəbcə oxunması lazım deyil. Buna əsasən, "əgər xəstəm

sağalsa, Allah üçün 100 tümən fəqirə vermək mənim boynumadır” desə, nəzri düzgündür.

M. 3266: “Allah üçün” təbiri hansı dildə olsa da, nəzir siğəsində deyilməlidir. Əgər qəlbə qəsd olunsa, kifayət deyil və nəzir sayılmır.

M. 3267: Nəzir edən şəxs mükəlləf, aqıl olmalı, öz ixtiyarı və qəsdilə nəzir etməlidir. Buna əsasən, nəzir etməyə məcbur edilən, yaxud əsəbiləşib ixtiyarsız olaraq nəzir edən şəxslərin nəzri düzgün deyil.

M. 3268: Öz malını əbəs işlərə sərf edən səfiş şəxsin öz malından etdiyi nəzri düzgün deyil; hətta şər'i hakim ona öz mallarından istifadə etməyi qadağan etməsə də.

M. 3269: Qadının nəzri ər hüquqlarıyla ziddiyyət təşkil edərsə, ərinin icazəsi olmadan nəzir etməsi batildir.

M. 3270: Əgər qadın ərinin icazəsi ilə nəzir etsə, əri onun nəzrini poza, yaxud nəzrinə əməl etməsinə mane ola bilməz.

M. 3271: Əgər övlad, atasının icazəsi olmadan da nəzir etsə, nəzrinə əməl etməlidir. Amma onun nəzri ata, ya anasının malına aid olsa, yaxud onların əziyyət çəkməsinə səbəb olsa və bu səbəbdən də artıq xeyir iş sayılmasa, belə deyil.

M. 3272: Ata-ana övladları tərəfindən nəzir edə bilməzlər. Buna görə də, məsələn öz qızlarını seyidə ərə vermələrini nəzir etsələr və qız mükəlləf olduqdan sonra buna razı olmasa, onların nəzri etibarsızdır, amma müstəhəb ehtiyata əsasən, bacardıqları təqdirdə onu seyidlə evlənməyə razı salsınlar.

M. 3273: İnsan, görülməsi imkanı daxilində olan işi nəzir edə bilər. Buna əsasən, piyada Kərbəlaya gedə bilməyən şəxs, piyada getməyi nəzir etsə, nəzri düzgün deyil.

M. 3274: Əgər haram, ya məkrüh bir iş görməyi, yaxud vacib, ya müstəhəb işi tərki etməyi nəzir etsə, nəzri düzgün deyil.

M. 3275: Əgər mübah bir işi yerinə yetirməyi, yaxud tərki etməyi nəzir etsə, bu halda onu yerinə yetirməklə tərki etmək bütün cəhətlərdən bərabər olsa, nəzri düzgün deyil. Əgər yerinə yetirilməsi müəyyən cəhətdən yaxşı olsa və insan da həmin cəhəti nəzərə alaraq nəzir etsə, məsələn ibadətə qüvvə tapması üçün müəyyən xörəyi yeməyi nəzir etsə, onun nəzri düzgündür. Həmçinin əgər mübah bir işin tərki olunması müəyyən cəhətdən yaxşı olsa və insan da həmin cəhəti nəzərə alaraq onu tərki etməyi nəzir etsə, məsələn çox yemək zərərli olduğundan çox yeməməyi nəzir etsə, nəzri düzgündür.

M. 3276: Əgər öz vacib namazını, orada qılmağın öz-özlüyündə savabı çox olmayan bir yerdə qılmağı, məsələn otaqda qılmağı nəzir etsə, bu halda orada namaz qılmaq müəyyən cəhətdən yaxşı olsa, məsələn sakit yer olduğuna görə insan orada hüzüri-qəlb tapacaqsa, nəzir düzgündür.

M. 3277: Əgər bir əməli yerinə yetirməyi nəzir etsə, nəzir etdiyi qaydada yerinə yetirməlidir. Buna əsasən, əgər ayın birində sədəqə verməsini, yaxud oruc tutmasını, yaxud da ayın əvvəlinin namazını qılmasını nəzir etsə, bu halda həmin gündən əvvəl və ya sonra yerinə yetirsə, kifayət deyil. Həmçinin əgər xəstəsi sağalarsa sədəqə verməyi nəzir etsə və sağalmazdan qabaq sədəqə versə, kifayət deyil.

M. 3278: Əgər oruc tutmağı nəzir etsə, amma vaxtını və qədərini müəyyən etməsə, bir gün oruc tutması kifayətdir. Əgər namaz qılmağı nəzir edib amma qədərini, xüsusiyyətlərini müəyyən etməsə, bir ikirəkətli namaz qılması kifayətdir. Əgər sədəqə verməsini nəzir edib, onun cinsini və qədərini müəyyən etməsə, “sədəqə vermişdir” deyilə bilən bir şey versə, öz nəzrinə əməl etmişdir. Əgər Allaha görə bir iş yerinə yetirməyi nəzir etsə, onda bir namaz qılsa, yaxud bir gün oruc tutsa, yaxud bir şey sədəqə versə, öz nəzrini yerinə yetirmişdir.

M. 3279: Əgər müəyyən bir gün oruc tutmağı nəzir etsə və o gün səfərə getsə, bu halda nəzir edərkən məqsədi həтта səfərdə olsa belə oruc tutmaq olmuşsa, həmin gün səfərdə oruc tutmalıdır. Əks təqdirdə, sonra onun qəzasını yerinə yetirməlidir.

M. 3280: Əgər insan ixtiyar üzündən öz nəzrinə əməl etməsə, kəffarə verməlidir. Onun kəffarəsi 3302-ci məsələdə göstərilən and kəffarəsilə eynidir.

M. 3281: Əgər müəyyən bir vaxta kimi bir işi tərək etməyi nəzir etsə, o vaxt keçəndən sonra həmin işi görə bilər. Əgər vaxt keçməzdən qabaq unudaraq, yaxud çarəsizlikdən o işi görsə, heç nə vacib olmur. Amma yenə təyin etdiyi vaxta qədər həmin işi görməməlidir. Əgər vaxt qurtarmazdan qabaq üzrsüz olaraq yenidən o işi görsə, qabaqkı məsələdə deyildiyi qədər kəffarə verməlidir.

M. 3282: Əgər bir kəs müəyyən bir əməli tərək etməyi nəzir edib vaxtını müəyyən etməsə, bu halda unutkanlıq, çarəsizlik, ya bilməzlik üzündən onu görsə, kəffarə vacib deyil, amma ixtiyar üzündən olsa, birinci dəfəsi üçün kəffarə verməlidir.

M. 3283: Əgər nəzir etdiyi iş üçün vaxt təyin etməmişsə, tez yerinə yetirməsi lazım deyil, amma ehtiyata əsasən, çox təxirə salmamalıdır.

M. 3284: Əgər nəzir edən şəxs öz nəzrini vaxtında yerinə yetirməyə aciz qalsa, nəzri pozulub onun boynundan düşəcək. Lakin əgər nəzir orucu tutmağa aciz qalsa, vacib ehtiyata əsasən, hər oruc üçün bir fəqirə iki müdd (təqribən **1500** qram) təam sədəqə verməlidir ki, o fəqir onun əvəzinə (naib olaraq) oruc tutsun. Əgər mümkün olmasa, hər oruc üçün bir müdd təam sədəqə verməlidir.

M. 3285: Əgər hər həftənin müəyyən gününü, məsələn cümə gününü oruc tutmağı nəzir etsə və cümələrdən biri Fitr və Qurban bayramına düşsə, yaxud cümə günü başqa üzr tapılsa, məsələn heyz görsə, o günü oruc tutmamalı və sonra qəzasını etməlidir.

M. 3286: Əgər müəyyən qədər malı hansısa yerdə xərcləməsini, məsələn yüz түmән sədəqə verməsini nəzir etsə, bu halda onu xərcləməzdən qabaq ölsə, o qədəri onun malından nəzir üçün xərcləmələri lazım deyil. Amma daha yaxşı olar ki, onun həddi-bülüğa çatmış vərəsələri o qədəri öz paylarından meyit tərəfindən, nəzir olunan yerdə xərcləsinlər.

M. 3287: Əgər müəyyən malı hansısa yerdə xərcləməsini nəzir etsə və onu yerinə yetirməzdən qabaq ölsə, vacib ehtiyata əsasən, onun vəsisi həmin malı təyin olunan yerdə xərcləməlidir. Lakin əgər diri olduğu müddətdə hər il malının müəyyən qədərini müəyyən bir yerdə özünün xərcləməsini nəzir etsə, o ölükdən sonra bu işi davam etdirmək vacib deyil.

M. 3288: Əgər müəyyən bir fəqirə sədəqə verməyi nəzir etsə, onu başqa fəqirə verə bilməz. O fəqir ölsə, ehtiyata əsasən, onun vərəsələrinə verməlidir.

M. 3289: Əgər imamlardan hər hansı birinin, məsələn həzrət Əba Əbdillahın (ə) ziyarətinə getməyi nəzir edib başqa imamın ziyarətinə getsə, kifayət deyil. Əgər müəyyən üzr səbəbindən həmin imamı ziyarət edə bilməsə, ona bir şey vacib deyil.

M. 3290: Ziyarətə getməyi nəzir edən, amma ziyarət qüslü və ziyarət namazını nəzir etməyən bir kəsin onları yerinə yetirməsi lazım deyil.

M. 3291: Əgər imamlardan, yaxud imamzadələrdən birinin hərəmi üçün bir şey, məsələn xalça, pərdə və işıq avadanlıqları nəzir etsə, o hərəmdə işlədilməlidir. Əgər imam (ə) və ya imamzadənin özü üçün bir şey nəzir etsə, orada xidmətə məşğul olan xidmətçilərə verə bilər. Həmçinin onu, savabının nəzir olunana çatması məqsədilə hərəmə, yaxud sair xeyir işlərə də xərcləyə bilər.

M. 3292: Əgər imamın (ə) özü üçün bir şey nəzir edib müəyyən bir yerdə xərcləməyi qəsd etsə, həmin yerdə xərcləməlidir. Əgər müəyyən yerdə xərcləməyi qəsd etməsə, fəqirlərə və zəvvarlara versin, yaxud məscid və s. tikib savabını o imama hədiyyə etsin. İmamzadələr üçün bir şey nəzir etdikdə də qayda belədir.

M. 3293: Sədəqə, yaxud imamlardan birinə nəzir olunan qoyunun yunu və kökəldiyi miqdarı nəzrin hissəsidir. Əgər nəzir üçün xərclənməzdən qabaq süd versə, yaxud doğsa, onları da nəzir olunan yerə xərcləməlidirlər.

M. 3294: Əgər xəstəsi sağalarsa, yaxud səfərdə olanı qayıdarsa, hər hansı bir işi yerinə yetirəcəyini nəzir etsə, bu halda nəzir etməzdən qabaq xəstənin sağaldığı, yaxud səfərdə olanın qayıtmış olduğu məlum olsa, nəzrə əməl etmək lazım deyil.

M. 3295: Əgər insan, malın müəyyən qədərini müəyyən bir yerdə xərcləməsini nəzir etsə və o yerin nə olduğunu unudub bir neçə yer arasında tərəddüd etsə, həmin qədəri o yerlərin hər birində xərcləməlidir. Lakin əgər xərcləmə yerini yox, malın təyin etdiyi miqdarını unutsa, onun əmin olduğu qədərini xərcləməlidir. Əgər bir işi nəzir edibsə və onun nə olduğu barədə bir neçə iş arasında tərəddüd edirsə, o işlərin hamısını yerinə yetirməlidir. Əgər işin qədərini unutmuşsa, əmin olduğu qədəri yerinə yetirməlidir.

M. 3296: Əhdə də nəzir kimi siğə oxunmalı, Allahın adı dilə gətirilərək belə deyilməlidir: “Allahla əhd edirəm ki, filan işi yerinə yetirim, yaxud filan işi tərək edim”. Həmçinin əhd etdiyi işi tərək etmək onu yerinə yetirməkdən üstün olmamalıdır.

M. 3297: Bir kəs Allahla, şər'i istəyinə çatarsa xeyir bir işi yerinə yetirəcəyini əhd eləsə, istəyi baş tutduqdan sonra o işi yerinə yetirməlidir. Həmçinin əgər istəyi olmadan, xeyir bir iş görməyi əhd etsə, o iş ona vacib olur.

M. 3298: Əgər öz əhdinə əməl etməsə, kəffarə verməlidir. Yəni ya 60 fəqiri doyurmalı, ya iki ay oruc tutmalı, ya da bir qul azad etməlidir.

M. 3299: Əgər öz nəzrini, ya andını, ya əhdini sındırması üçün müəyyən kəffarə təyin etsə, məsələn “Allahla əhd edirəm ki, daha papiros çəkməyim. Əgər çəksəm, yüz tümən sədəqə verəcəyəm” desə, sındırdığı təqdirdə təkcə təyin etdiyini yerinə yetirməlidir və başqa kəffarə vacib deyil.

AND İÇMƏYİN HÖKMLƏRİ

M. 3300: And iki növdür:

1. İnsan bir şeyi isbat, ya inkar etmək üçün and içsin; məsələn desin: “Vallah belə olub”, yaxud “Vallah belə olmayıb”. Bu növ andlar düz olduqda məkrüh, yalan olduqda isə böyük günahdır, amma kəffarəsi yoxdur. Əgər özünü, ya ayrı bir müsəlmanı zalımın pisliliyindən xilas etmək üçün yalan and içsə, eybi yoxdur, hətta bəzən vacibdir də. Əgər toriyə¹ edib onu nəzərdə tuta bilsə, daha ehtiyatlısı budur ki, toriyə etsin.

2. İnsan gələcəkdə hər hansı bir işi görməsinə, yaxud tərk etməsinə and içsin və bununla da o işi görməyi, yaxud tərk etməyi özünə vacib etsin; məsələn belə desin: “Vallah əgər atamın hörmətini saxlamasam, fəqirə sədəqə verəcəyəm”, ya “Vallah əgər papiros çəksəm, bir gün oruc tutacağam”. Bu zaman uyğun iş ona vacib olur, əgər qəsdən onu sındırırsa, kəffarə verməlidir. Gələcək məsələlərdə deyilənlər ikinci növə aiddir.

M. 3301: Düzgün andın bir neçə şərti vardır:

1-ci şərt budur ki, and içən şəxs həddi-bülüğa çatmış və aqıl olsun. Öz malı ilə əlaqədar and içmək istəyirsə, hətta şəhəri hakim, öz malından istifadə etməsini ona qadağan etməmiş olsa da, gərək səfih

1. Toriyədə yalan elə deyildir ki, doğruya da aid edilə bilər və ürəkdə doğru söz qəsd edilir.

olmasın. Qəsd və ixtiyarla and içsin. Buna əsasən, uşağın, dəlinin, məstin və and içməyə məcbur edilən şəxsin andı düzgün deyil. Həmçinin əgər əsəbi halda qəsd etmədən and içsə, düzgün deyil.

2-ci şərt budur ki, yerinə yetirməsini and içmək istədiyi iş haram və məkrüh, tərək etməsini and içmək istədiyi iş vacib və müstəhəb olmasın. Əgər mübah bir işi yerinə yetirməyi and içsə, gərək camaatın nəzərində onun tərək olunması yerinə yetirilməsindən yaxşı olmasın. Həmçinin mübah bir işi tərək etməsini and içsə, gərək onu yerinə yetirmək camaatın nəzərində tərək etməsindən yaxşı olmasın.

3-cü şərt budur ki, Allah-taalanın müqəddəs zatından başqasına deyilməyən adlarından birinə, məsələn “Allah” və “Xuda” kimi adlarına and içsin. Həmçinin Allahdan başqası üçün də işlənən, amma Allaha çox deyilən və o adı eşidəndə müqəddəs Haqqın zati başa düşülən sözlərə, məsələn Xaliq və Raziq adlarına and içsə, düzgündür. Hətta əgər əlamət və nişanələr olmadan Allahın nəzərə gəlmədiyi adlara and içsə, amma o, Allahı qəsd etsə, ehtiyata əsasən, o anda əməl etməlidir.

4-cü şərt budur ki, and içməyi dilinə gətirsin. Əgər yazsa, yaxud ürəyindən keçirsə, düzgün deyil. Lakin lal adam işarə ilə and içsə, düzgündür.

5-ci şərt budur ki, andına əməl etmək onun üçün mümkün olsun. Əgər and içdiyi vaxt mümkün olsa, ancaq and üçün müəyyən etdiyi vaxtın axırına qədər aciz olsa, yaxud onun üçün məşəqqətli olsa, aciz olduğu vaxtdan etibarən andı pozulur.

M. 3302: Andı sındırmağın kəffarəsi 10 fəqiri doyurmaq, ya geyimlə təmin etmək və ya bir qul azad etməkdir. Əgər bunları etmək iqtidarında olmasa, üç gün oruc tutmalıdır.

M. 3303: Əgər ata övladının, yaxud ər öz arvadının and içməsini qadağan etsə, onların andı düzgün deyil.

M. 3304: Əgər övlad atanın, arvad ərinin icazəsi olmadan and içsə, onların andının düzgün olmaması nəzərə çarpır. Lakin ehtiyatı tərək etməməlidirlər.

M. 3305: Əgər insan unutqanlıq və ya çarəsizlik üzündən andına əməl etməsə, ona kəffarə vacib deyil. Həmçinin onu andına əməl etməməyə məcbur etsələr də, hökm belədir. Vasvası adam and içsə, məsələn “Vallah bu saat namaz qılmağa başlayıram” desə, amma vasvasılıq səbəbindən başlamasa, bu halda onun vasvasılığı, ixtiyarsız olaraq andına əməl etməməsinə səbəb olarsa, kəffarəsi yoxdur.

VƏSİYYƏT HÖKMLƏRİ

Vəsiyyət odur ki, insan ölümündən sonra onun üçün müəyyən işlər görülməsini, yaxud malından bir şeyi başqasının mülkünə keçirilməsini sifariş etsin. Yaxud da öz övladı və ya ixtiyarında olan şəxslər üçün qəyyum və himayəçi təyin etsin. Vəsiyyət edilən şəxsə “vəsi” deyilir.

Buna görə də vəsiyyət iki qisimdir.

Birinci: “Əhd vəsiyyəti”; Burada insan özü öldükdən sonra müəyyən işlərin görülməsini bir və ya bir neçə nəfərə tapşırır. Misal üçün, bir şəxsi malının üçdə birinin, yaxud azyaşlı uşaqlarının qəyyumu təyin edir. Bu şəxsə fiqh elmi terminologiyasında “vəsi” deyilir.

İkinci: “Təmlik vəsiyyəti”. Burada insan öz malını və ya mallarından gələn gəliri öz ölümündən sonrası üçün qarşılıqsız olaraq digərinin mülkiyyətinə keçirir.

Peyğəmbərdən (s) nəql olunduğuna görə, o həzrət (s) buyurmuşdur: “Hər bir müsəlman vəsiyyət etməlidir”. Digər hədisdə isə oxuyuruq: “Ölüm ayağında vəsiyyət etməyənin ağıl və mürüvvətində nöqsan var”¹.

M. 3306: İnsan ölüm əlamətlərini özündə görəndə dərhal camaatın əmanətlərini sahiblərinə qaytarmalı, onlara borcludursa və borclarının qaytarılması vaxtı çatıbsa, verməlidir. Əgər özü verə

1. “Vəsailüş-şiə”, “Kitab əl-vəsaya”, h. 2, 3 və bab 3, h. 1, c. 19, səh. 257-258, 260-261.

bilməsə, yaxud borcun qaytarılması vaxtı çatmayıbsa, vəsiyyəət etməli və vəsiyyəətinə şahid tutmalıdır. Amma əgər onun borcu məlum olsa və vərəsələrinin verəcəyinə xatircəm olsa, vəsiyyəət etməsi lazım deyil.

M. 3307: Özündə ölüm əlamətlərini görən bir kəsin xüms, zəkat və məzalim borcu olsa, dərhal verməlidir. Verə bilməsə, bu halda özünün malı varsa, yaxud bir kəsin onu qaytaracağına ehtimal verirsə, yaxud başqa yollarla boynundan götürüləcəyi hasil olsa, gərək vəsiyyəət etsin. Boynunda vacib həcci olsa da, bu hökmdədir.

M. 3308: Ölüm əlamətlərini özündə görən bir kəsin oruc-namaz qəzası olsa, vəsiyyəət etməlidir ki, onun öz malından onun üçün əcir tutsunlar. Hətta əgər malı olmasa, amma bir kəsin onları pulsuz yerinə yetirəcəyini ehtimal versə, yenə də vəsiyyəət etməsi vacibdir. Amma onun oruc-namaz qəzaları, 1429-dan 1442-ə qədər olan məsələlərdə deyildiyi kimi, böyük oğluna vacib olsa, gərək ona xəbər versin, yaxud yerinə yetirməsini vəsiyyəət etsin.

M. 3309: Ölüm əlamətlərini özündə görən bir kəsin başqasının yanında malı olsa, yaxud vərəsələrin bilmədiyini yerdə gizlətməmiş olsa, bu halda bilməməkləri vasitəsilə haqları aradan gedəcəksə, gərək onlara xəbər versin. Özünün azyaşlı uşaqları üçün bir nəfəri qəyyum və himayəçi təyin etməsi lazım deyil. Amma qəyyum təyin edilmədən malları tələf olub aradan gedərsə, yaxud özlərinə zərər dəyərsə, onlar üçün əmanətdar bir qəyyum təyin etməlidir.

M. 3310: Vəsiyyəət etmək istəyən bir kəs məqsədini başa salan işarə ilə vəsiyyəət edə bilər. Lakin bacardığı qədər məqsədi aydın olacaq şəkildə vəsiyyəət etsin.

M. 3311: Əgər meyitin imzası və ya möhrü olan bir yazı görünsə, bu halda onun məqsədini çatdırsa və vəsiyyəət üçün yazdığı məlum olsa, ona müvafiq əməl edilməlidir.

M. 3312: Vəsiyyəət edən şəxs, aqil, həddi-bülüğa çatmış olmalıdır. Amma yaxşını-pisi başa düşən 10 yaşlı uşaq xeyir işlər görmək, məsələn məscid, su anbarı, körpü tikdirmək üçün vəsiyyəət etsə, düzgündür. Həmçinin, vəsiyyəət edən şəxs ixtiyar üzündən vəsiyyəət etməlidir. Eləcə də, səfihin öz malı haqqında etdiyi vəsiyyəət düzgün deyil; hətta şər'i hakim ona öz malından istifadə etməyi qadağan etməsə belə.

M. 3313: Əgər bir kəs özünü (öldürmək məqsədi ilə) qəsdən yaralasa, yaxud zəhər içsə, nəticədə ölümünə yəqin və güman hasil

olsa, bu halda öz malının bir miqdarını müəyyən işlərə sərf edilməsini vəsiyyət etsə, düzgün deyil.

M. 3314: Əgər bir kəs bir şeyin bir şəxsə verilməsini vəsiyyət etsə, o kəs həmin şeyin o vaxt maliki olur ki, qəbul etsin, hətta vəsiyyət edənin sağlığında olsa da.

M. 3315: Vəsi müsəlman, aqıl, etimad ediləsi şəxs və vacib ehtiyata görə, baliğ olmalıdır. Lakin baliği qeyri-baliqlə birgə vəsi etmək olar. Bu halda vəsiyyəti icra etmək baliğin öhdəsinə düşür. Uşaq həddi-bülüğa çatdıqdan sonra isə birlikdə icra etməlidirlər.

M. 3316: Əgər bir kəs özü üçün bir neçə vəsi təyin edib, hər birinin ayrılıqda vəsiyyətə əməl etməsinə icazə vermiş olsa, vəsiyyəti yerinə yetirməkdə bir-birindən icazə almaları lazım deyil. Lakin icazə verməmiş olsa – istər hamısının birlikdə vəsiyyətə əməl etmələrini demiş olsun, istərsə də yox–bir-birinin rəylərini nəzərə almaqla vəsiyyətə əməl etməlidirlər. Əgər vəsiyyətə bir yerdə əməl etməyə razı olmasalar və xeyri ayırd etməkdə ixtilafı olsa, bu halda təxirə salınıb möhlət verilməsi vəsiyyətin yerdə qalmasına səbəb olsa, şər'i hakim onları məcbur edəcək ki, məsləhəti ayırd edə bilən şəxsin nəzərinə təslim olsunlar. Əgər itaət etməsələr, onların yerinə başqalarını təyin etməlidir. Onlardan biri qəbul etməsə, başqa bir nəfəri onun yerinə təyin edər.

M. 3317: Əgər insan öz vəsiyyətindən dönsə, məsələn malının üçdə birini bir kəsə verilməsini vəsiyyət edib sonra “ona verməsinlər” desə, vəsiyyət batil olur. Əgər öz vəsiyyətini dəyişsə, məsələn öz uşaqları üçün bir qəyyum təyin edib sonradan başqasını onun yerinə təyin etsə, birinci vəsiyyəti batil olur, ikinci vəsiyyətinə əməl edilməlidir.

M. 3318: Əgər müəyyən bir iş görməklə vəsiyyətindən dönməsi məlum olsa, məsələn müəyyən bir şəxsə verilməsini vəsiyyət etdiyi evi satsa, yaxud başqasını onu satmağa vəkil etsə, vəsiyyət batil olur.

M. 3319: Əgər müəyyən bir şeyin bir kəsə, sonra isə həmin şeyin yarısının başqa bir kəsə verilməsini vəsiyyət etsə, o şeyi iki yerə bölüb hər birinə bir hissəsini verməlidirlər.

M. 3320: Əgər bir kəs ölüm xəstəliyində malının bir miqdarını bir kəsə bağışlasa və öləndən sonra onun da bir miqdarını başqa bir kəsə verməsini vəsiyyət etsə, sağlığında bağışladığı şey malın əslindən olub, vərəsələrin icazəsinə ehtiyac yoxdur. Vəsiyyət etdiyi şey isə malın üçdə birindən çoxdursa, artıq olan hissə vərəsələrin icazəsinə bağlıdır.

M. 3321: Əgər malının üçdə birini satmamalarını və ondan gələn gəlirin müəyyən yerlərə xərclənməsini vəsiyyəət etsə, vəsiyyəətə əsasən əməl olunmalıdır.

M. 3322: Ölümə səbəb olan xəstəlik yatağında bir kəsə bir qədər borclu olduğunu desə, bu halda vərəsələrə zərər vurmaq niyyəti ilə ittiham olunursa, gərək müəyyən etdiyi miqdarı onun malının üçdə birindən versinlər. Əks halda malın əslindən verməlidirlər.

M. 3323: İnsanın bir şey verilməsini vəsiyyəət etdiyi kəs mövcud olmalıdır. Buna əsasən, əgər filan qadından doğulması mümkün olan bir uşağa bir şey verilməsini vəsiyyəət etsə, batildir. Amma əgər anasının bətnində olan uşağa bir şey verilməsini vəsiyyəət etsə – hətta hələ ruh daxil olmasa da, vəsiyyəət düzgündür. Əgər diri doğulsa, vəsiyyəət etdiyi şeyləri ona verməlidirlər, əgər ölü doğulsa, vəsiyyəət batil olur və vəsiyyəət olunan şeyləri vərəsələr öz aralarında böləcəklər.

M. 3324: Vəsiyyəət olunan iş halal və icazəli olmalıdır. Deməli, əgər müəyyən miqdarda pulu zalıma kömək etmək, batili yaymaq üçün vəsiyyəət etsə, onun vəsiyyəti düzgün deyil.

M. 3325: Əgər insan bir kəsin onu vəsi etməsini bilsə, bu halda vəsiyyəət edən şəxsə, vəsiyyəti yerinə yetirməyə razı olmadığını xəbər versə, onun ölümündən sonra vəsiyyəətə əməl etməsi lazım deyil. Amma əgər ölməzdən qabaq onu canişin etməsini bilsə, yaxud bilib razı olmadığını xəbər verməsə, vacib ehtiyata görə, onun vəsiyyətinə əməl etməlidir. Əgər vəsi ölümündən qabaq, xəstəliyinin ağırlaşması səbəbindən başqasına vəsiyyəət edə bilmədiyi vaxt başa düşsə, vacib ehtiyat budur ki, vəsiyyəti qəbul etsin.

M. 3326: Əgər vəsiyyəət edən kəs ölsə, vəsi meyitin işlərini yerinə yetirmək üçün başqasını təyin edib öz boynundan ata bilməz. Amma əgər meyitin məqsədinin vəsinin o işləri şəxsən yerinə yetirməsi deyil, yalnız işin yerinə yetirilməsi olduğunu bilsə, başqasını özü tərəfindən vəkil edə bilər.

M. 3327: Əgər bir nəfər iki nəfəri, birlikdə iştirak etsinlər deyə, vəsi etsə və o iki nəfərdən biri ölsə, yaxud kafir və ya dəli olsa, şər'i hakim onun yerinə başqa bir nəfəri təyin etməlidir. Əgər hər ikisi ölsə, yaxud dəli və ya kafir olsa, şər'i hakim başqa iki nəfəri təyin etməlidir. Lakin əgər bir nəfər vəsiyyəti həyata keçirə bilərsə, iki nəfər təyin etmək lazım deyil.

M. 3328: Əgər vəsi təklikdə meyitin işlərini yerinə yetirə və özü üçün kömək tapa bilməsə, şər'i hakim (ona kömək üçün) başqa bir nəfəri təyin etməlidir.

M. 3329: Əgər meyitin malının bir miqdarı vəsinin əlində tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq və ifrat edibsə, məsələn meyit malının bir miqdarını hər hansı bir şəhərin fəqirlərinə verməyi vəsiyyət etsə, o da həmin malı başqa şəhərə aparsa və yolda tələf olsa, zəmindir. Amma əgər səhlənkarlıq və ifrat etməmiş olsa, zəmin deyil.

M. 3330: Əgər insan bir nəfəri vəsi etsə və o ölərsə, filan şəxsin vəsi olmasını desə, birinci vəsi öləndən sonra ikinci vəsi meyitin işlərini yerinə yetirməlidir.

M. 3331: Həcc kimi ilahi vaciblər, habelə, xüms, zəkat, məzalim kimi yerinə yetirilməsi vacib olan hüquqlar və borclar – hətta meyit onlar üçün vəsiyyət etməmişsə də, malının əlindən verilməlidir.

M. 3332 Əgər meyitin malı onun borc, vacib həcc, habelə xüms, zəkat, məzalim kimi borclarından artıq gəlsə, bu halda malının üçdə birinin, yaxud üçdə birinin bir hissəsinin müəyyən yerə xərclənməsini vəsiyyət etmiş olsa, onun vəsiyyətinə əməl edilməlidir. Əgər vəsiyyət etməmiş olsa, yerdə qalan mal vərəsələrinədir.

M. 3333: Əgər meyitin müəyyən etdiyi xərc, malının üçdə birindən çox olsa, onun (üçdə birdən artıq) vəsiyyəti o vaxt düzgündür ki, vərəsələr razılıq versinlər. Əgər onun ölümündən bir müddət sonra da icazə versələr, düzgündür.

M. 3334: Əgər meyitin müəyyən etdiyi xərc onun malının üçdə birindən çox olsa və ölməzdən qabaq vərəsələr də onun vəsiyyətinə əməl olunmasına icazə versələr, o öləndən sonra icazə vermək fikrindən dönmə bilməzlər.

M. 3335: Əgər bir nəfər onun malının üçdə birindən xüms, zəkat, yaxud başqa borclarının verilməsini, habelə qəza namaz-orucları üçün əcir tutulmasını və müəyyən müstəhəb əməlləri, məsələn fəqirə təam verilməsini vəsiyyət etsə, bu halda əvvəlcə vacibat (istər mala aid olsun, istərsə də bədənə) yerinə yetirilməlidir. Vacibatın arasında tərtib şərt deyil. Vəsiyyəti tərtiblə olsa, gərək onun əvvəldə dediyi vacibə əməl etsinlər. Həmçinin bu tərtiblə vacibatın axırına qədər vəsiyyətə əməl edilməlidir (istər mala aid olsun, istərsə də bədənə). Malının üçdə biri onların hamısına çatsa, hamısına əməl edilməlidir. Əks halda isə, yerdə qalanların hamısı, yaxud bir qismi maddi vacib

olarsa, onun tərək etdiyi malın əslindən götürüb əməl etməlidirlər. Əgər yerdə qalanların hamısı, yaxud bir qismi bədənə aid vacib olsa, ona əməl etmək lazım deyil. Meyitin vəsiyyəti tərtiblə olmasa, yenə də mala və bədənə aid vacibat qabağa keçirilməlidir. Bu halda vacibat arasında heç bir tərtib yoxdur. Əgər malının üçdə biri mala və bədənə aid vacibata yetəcək qədər olmasa, malın üçdə biri mala və bədənə aid vacibatın hamısına bölünməlidir. Onların hamısına çatmasa, mala aid vacibin yerdə qalanı tərək etdiyi malın əslindən götürülməlidir. Yerdə qalan bədənə aid vacibə isə, əməl olunması lazım deyil. Hər halda, müstəhəblərə əməl etmək o vaxt vacibdir ki, malın üçdə biri vacibatdan əlavə onlara da çatsın.

M. 3336: Əgər borcunun verilməsini və qəza namaz-orucları üçün əcir tutulmasını, həmçinin müstəhəb iş görülməsini vəsiyyət etsə, bu halda onların malın üçdə birindən edilməsini vəsiyyət etməsə, borcunu malın əslindən verməlidirlər. Əgər artıq qalsa, onun üçdə birini namaz, oruc və müəyyən etdiyi müstəhəb işlərə sərf etməlidirlər. Amma üçdə biri çatmasa, bu halda vərəsələr icazə vərsələr, vəsiyyəti əməli olaraq həyata keçirilməlidir. Əks halda isə, namaz-orucları üçün malın üçdə birindən verməli, artıq qalarsa müəyyən etdiyi müstəhəb işlərə sərf etməlidirlər.

M. 3337: Əgər öz matəm mərasiminin xərcləri üçün vəsiyyət etməsə, bu xərclər üçün azyaşlı vərəsələrin payından bir şey götürmək olmaz. Lakin onun həddi-bülüğa çatmış vərəsələri öz paylarından ödəyə bilirlər.

M. 3338: Əgər bir şəxs “ölən müəyyən məbləğin mənə verilməsini vəsiyyət etmişdir”—deyə iddia etsə, iki ədalətli kişi onun sözünü təsdiq etsə və ya and içsə, hətta bir ədalətli kişi onun dediyini təsdiq etsə, yaxud bir ədalətli kişi, iki ədalətli qadın və ya dörd ədalətli qadın onun dediyinə şahidlik etsə, iddia etdiyi məbləğ ona verilməlidir. Əgər bir ədalətli qadın şahidlik etsə, iddia etdiyi malın dördüdə biri, iki ədalətli qadın şahidlik etsə yarısı, üç ədalətli qadın şahidlik etsə, dördüdə üçü verilməlidir. Əgər öz dininə görə adil olan iki “zimmi kafir” onun dediyini təsdiq etsə, belə ki, dünyasını dəyişən şəxs vəsiyyət etməyə məcbur olmuş, ölüm yatağında yanında heç bir adil kişi və ya qadın olmamışdırsa, onun iddia etdiyi şey verilməlidir.

M. 3339: Ölənün azyaşlı uşaqlarına qəyyumluq edən, vəsiyyət edənün onun üçün zəhmət haqqı təyin etmədiyi halda (yoxsul və ya imkanlı olmasından asılı olmayaraq) azyaşlı övladlarının malından öz

xidmətlərinə, işlərinə uyğun zəhmət haqqı götürə bilər. Əlbəttə, imkanlı olduğu halda zəhmət haqqı almaq ehtiyata ziddir.

M. 3340: Vəsinin öləninin malından zəhmət haqqı götürməsi aşağıdakı bir neçə şəkildə ola bilər:

Birinci: Əgər vəsiyyət olunan iş müamilələrin həyata keçirilməsində, vəsiyyət edən vəsi üçün zəhmət haqqı təyin etməyibsə, vəsi də onu təmənnəsiz qəbul edibsə, vəsiyyətə əməl etməsi vacibdir və bu işləri görmək üçün öləninin malından zəhmət haqqı götürmək hüququ yoxdur. Lakin əgər onun üçün zəhmət haqqı təyin edibsə, yaxud vəsi onu təmənnəsiz qəbul etməyibsə, zəhmət haqqını tələb edə bilər.

İkinci: Əgər vəsiyyət olunan iş həcc, oruc, namaz və s. ibadətlər olsa, vəsi bunları həyata keçirməyi öləninin sağlığında təmənnəsiz olaraq qəbul etmiş olsa, elə də əməl etməlidir. Lakin əgər bunları həyata keçirməyi zəhmət haqqı qarşılığında qəbul etmişsə, iki haldan xaric deyil.

a) Vəsiyyət edən məlum işlərin görülməsi üçün zəhmət haqqı təyin etmişdir. Bu halda icarə hökmündədir və vəsi vəsiyyətə uyğun əməl etməli, müəyyən edilmiş zəhmət haqqını da öləninin malından götürməlidir.

b) Vəsiyyət edən zəhmət haqqını qeyri-müəyyən şəkildə təyin etmişdir. Bu halda batil icarə hökmündədir və vəsinin öz zəhmət haqqını öləninin malından götürə bilməsini demək olar.

Üçüncü: Əgər vəsiyyət “cüalə” şəklində olsa, məsələn vəsiyyət edən desə ki: “Mən öləndən sonra kim mənim tərəfimdən həccə getsə, mallarımdan müəyyən məbləğdə pul onun olsun”, vəsi göstərilən məbləği almaq hüququna malikdir.

M. 3341: Əgər bir kəs “mən meyitin vəsisiyəm ki, onun malını filan yerə sərf edirəm”, yaxud “meyit məni öz uşaqlarının qəyyumu seçmişdir” desə, sözü o vaxt qəbul olunur ki, iki adil kişi onun sözünü təsdiq etsin.

M. 3342: Əgər müəyyən şeyin bir kəsə verilməsini vəsiyyət etsə, o kəs də vəsiyyəti qəbul, yaxud rədd etməzdən qabaq ölsə, nə qədər ki, onun vərəşləri vəsiyyəti rədd etməyiblər, o şeyi qəbul edə bilərlər. Bu şərtlə ki, vəsiyyət edən öz fikrindən dönməsin. Əks halda, o şeydə haqları yoxdur.

M. 3343: Əgər vəsi vəsiyyətin bəzi yerlərini unutsa, axtarış aparmalı, imkan daxilində onu tapmalıdır. Mümkün olmadıqda isə, o qədəri yaxşı işlərə və xeyriyyəçiliyə xərcləməlidir.

İRS HÖKMLƏRİ

M. 3344: İrsin səbəbləri, yəni dünyasını dəyişmiş şəxsdən irs aparmağa səbəb olan əlaqələr üç növdür.

Birinci: Qan qohumluğu; Bu özü üç yerə bölünür ki, gələcək məsələdə ətraflı izah olunacaq.

İkinci: Evlənmək səbəbi, yəni daimi nikah vasitəsi ilə yaranan qohumluq; Bu əlaqə ər-arvadın biri-birindən irs aparmasına səbəb olur.

Üçüncü: “Vila”. Bir şəxs istənilən şəkildə digərinin himayəsində olsa, qan və evlilik vasitəsi ilə heç bir qohumu olmadığı halda ondan irs aparır. Bunun özü üç formada olur:

1: “Vilai-itq” (quldarlıqla bağlıdır və) bu gün artıq cəmiyyətdə heç bir nümunəsi yoxdur.

2: “Zimani-cərirə”, yəni insan digəri ilə qərara gəlir ki, həyatda ikən onun bütün cinayətlərini öhdəsinə götürür, əvəzində isə ondan irs aparır.

3: “İmamət”. Müsəlmanların imamı sonrakı məsələlərdə göstəriləcək bəzi hallarda öləndən irs aparır.

M. 3345: Qan qohumluğu səbəbindən irs aparan şəxslər üç dəstədən ibarətdir:

Birinci dəstə: Meyitin atası, anası, övladlarıdır. Övlad olmayan halda nə qədər aşağı getsə də (nəvə, nəticə...) hansı meytə daha yaxındırsa, irs aparır. Bu dəstədən hətta bir nəfər də olsa, ikinci dəstə irs aparmır.

İkinci dəstə: Babası, babasının atası – nə qədər yuxarı getsə də; nənə, onun anası – nə qədər yuxarı getsə də (nənəsinin nənəsi...) – istər ana tərəfdən olsun, istərsə ata tərəfdən; bacı və qardaşı, bunlar da olmayanda onların övladlarından hansı meyitə daha yaxındırsa, irs aparır. Bu dəstədən hətta bir nəfər də qalsa, üçüncü dəstə irs aparmır.

Üçüncü dəstə: Əmi, bibi, xala, dayı – nə qədər yuxarı getsə; onların övladı – nə qədər aşağı getsə də. Nə qədər ki, meyitin əmi, bibi, dayı, xalalarından bir kəs diridir, onların övladları irs aparmır. Amma əgər meyitin ata tərəfdən doğma olan bir əmisi və həm ata, həm də ana tərəfdən doğma olan əmioğlusunu olsa və onlardan başqa da vərəsə olmasa, irs həm ata, həm də ana tərəfdən doğma olan əmioğluya çatır, təkcə ata tərəfdən doğma olan əmisi isə irs aparmır.

M. 3346: Əgər meyitin əmisi, bibisi, dayısı, xalası və onların övladları, habelə övladlarının övladları (nəvələri) olmasa, meyitin atasının və anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası irs aparır. Əgər bunlar da olmasa, onların övladları; əgər övladları da olmasa, meyitin babası və nənəsinin xalası, dayısı, bibisi və əmisi, onlar da olmasa, onların övladları irs aparır.

M. 3347: Ər-arvad sonradan deyiləcəyi kimi bir birindən irs aparırlar.

BİRİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ

M. 3348: Əgər meyitin varisi birinci dəstədən olan təkcə bir nəfər olsa, məsələn atası, yaxud anası, yaxud bir qızı və ya bir oğlu olsa, malının hamısı ona çatır. Əgər bir neçə oğlan və ya bir neçə qız olsa, malın hamısı onların aralarında bərabər şəkildə bölünür. Əgər bir oğlan və bir qız olsa, malı üç yerə bölüb iki hissəsini oğlana, bir hissəsini isə qıza verməlidirlər. Əgər bir neçə oğlan və bir neçə qız olsa, malı elə bölməlidirlər ki, oğlanın hər biri qızdan iki dəfə artıq irs aparsın. Məsələn, əgər altı min tükən irs qalsa və meyitin beş oğlu və iki qızı olsa, hər qıza beş yüz tükən, hər oğlana isə min tükən düşür.

M. 3349: Əgər meyitin varisi təkcə atası və anası olsa, mal üç yerə bölünür, iki hissəsini atası, bir hissəsini anası irs aparır. Amma əgər meyitin iki qardaşı, yaxud dörd bacısı, yaxud bir qardaşı və iki bacısı olsa və onların hamısı meyitlə ata tərəfdən doğma olsa, yəni onların atası meyitin atası ilə bir olsa – istər anaları da meyitin anası ilə bir olsun, istərsə olmasın, meyitin ata-anası sağ olan vaxt onların

irs aparmamasına baxmayaraq, onların olması ilə ana malın altında birini, ata isə yerdə qalanları irs aparır.

M. 3350: Əgər varis meyitin təkə atası, anası və bir qızı olsa, bu halda meyitin ata tərəfdən iki qardaşı və ya dörd bacısı, yaxud bir qardaşı və iki bacısı olmasa, ata, ana və qızı malı beş yerə bölməlidirlər: ata və ana hər biri bir pay, qız üç pay aparır. Əks halda, yəni əgər ata tərəfdən iki qardaş, yaxud dörd bacı, yaxud da bir qardaş və iki bacısı olsa, mal altı yerə bölünməlidir: ata və ana–hər biri bir pay, qızı üç pay irs aparır, yerdə qalan bir payı yenidən dörd yerə bölürlər: bir hissəsi ataya, üç hissəsi qıza çatır. Məsələn, əgər meyitin malını 24 yerə bölsələr, onun 15 hissəsi qıza, 5 hissəsi ataya, 4 hissəsi isə anaya verilməlidir.

M. 3351: Əgər meyitin varisi təkə atası, anası və bir oğlu olsa, malı 6 yerə bölməlidirlər: ata və ana–hər biri bir hissə, oğlan isə 4 hissəni irs aparır. Əgər bir neçə oğlan və ya bir neçə qız olsalar, o 4 hissəni öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Əgər qız və oğlan olsa, o 4 hissəni elə bölməlidirlər ki, oğlan qızdan iki dəfə artıq irs aparsın.

M. 3352: Əgər meyitin varisi təkə atası və bir oğlu və ya anası və bir oğlu olsa, mal 6 yerə bölünməli bir hissəsi ataya və ya anaya, 5 hissəsi isə oğlana verilməlidir. Əgər bir neçə oğlu olsa, 5 hissəni aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər.

M. 3353 Əgər meyitin varisi atası və ya anası ilə özünün oğlu və qızı olsa, irsi 6 yerə bölməlidirlər: bir hissəsi ata və ya anaya çatır; yerdə qalanları isə oğlan və qız öz aralarında elə bölməlidirlər ki, oğlan qızdan iki dəfə artıq irs aparsın.

M. 3354: Əgər meyitin varisi təkə atası və bir qızı, yaxud anası və bir qızı olsa, mal 4 yerə bölünməlidir: bir hissəsi ata və ya ananın, yerdə qalanlar isə qızıdır.

M. 3355: Əgər meyitin varisi təkə atası və bir neçə qızı, yaxud anası və bir neçə qızı olsa, malı 5 yerə bölməlidirlər: bir hissəsi ata və ya anaya çatır, 4 hissəsini isə qızlar öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər.

M. 3356: Əgər meyitin övladı olmasa (yəni ölmüş olsa), oğul nəvəsi (hətta qız da olsa) meyitin oğlunun payını; qız nəvəsi (hətta oğlan da olsa) meyitin qızının payını aparır. Məsələn, əgər meyitin həm oğlunun qızı, həm də qızının oğlu olsa, malı 3 yerə bölüb bir hissəsini qızının oğluna, iki hissəsini isə oğlunun qızına verməlidirlər.

M. 3357: İnsandan irs aparan övladda məqsəd onun nütfəsindən doğulan uşaqdır; istər daimi nikahdan olsun, istərsə də müvəqqəti. Deməli, əgər bir şəxsin övladı olmasa və uşaq evindən, yaxud başqalarından alıb övladlığa götürsə, o uşaq onun övladı sayılmır və ondan irs aparmır. Lakin özü sağ ikən ona bir şey bağışlasa, keçərlidir. Övladlığa götürdüyü uşağa övlad hökmü aid edilsin deyər, şəxsiyyət vəsiqəsində öz adına yazdırma bilməz; baxmayaraq ki, onun bu işi xeyirxahlıq baxımından yaxşı işdir və böyük savabı da var.

İKİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ

M. 3358: Qan qohumluğu səbəbindən irs aparan ikinci dəstə meyitin babası, nənəsi, qardaşı və bacısıdır. Əgər bacısı və qardaşı olmasa (ölmüş olsalar), onların övladları irs aparır.

M. 3359: Əgər meyitin varisi təkə bir qardaşı və ya bir bacısı olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər ata-anadan doğma olan bir neçə qardaşı və ya bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünməlidir. Əgər ata-anadan doğma olan həm qardaşı, həm də bacısı olsa, hər qardaş, bacısının payından iki dəfə artıq irs aparır. Məsələn, əgər meyitin ata-anadan doğma olan iki qardaşı və bir bacısı olsa, malı beş yerə bölməlidirlər: qardaşlardan hər biri iki, bacısı isə bir pay irs aparır.

M. 3360: Meyitin ata-anadan bir olan qardaşı və bacısı olan halda, onunla ana tərəfdən ayrı, ata tərəfdən bir olan bacı və qardaşı irs aparmır. Əgər ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı olmasa, bu halda ata tərəfdən bir olan bir bacısı və ya bir qardaşı olsa, malın hamısı ona irs çatır. Əgər təkə ata tərəfdən bir olan bir neçə qardaşı və ya bir neçə bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünür. Əgər ata tərəfdən bir olan həm qardaşı, həm də bacısı olsa, qardaşlar bacılardan iki dəfə artıq irs aparır.

M. 3361: Əgər meyitin varisi ata tərəfdən onunla ayrı, ana tərəfdən bir olan təkə bir bacısı və ya bir qardaşı olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər ana tərəfdən bir olan bir neçə qardaşı və ya bir neçə bacısı, yaxud həm qardaşı, həm də bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünməlidir.

M. 3362: Əgər meyitin həm ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı, həm ata tərəfdən bir olan bacısı və qardaşı, həm də təkə ana tərəfdən bir olan bir qardaşı və ya bir bacısı olsa, ata tərəfdən bir olan qardaş və

bacı irs aparmır. Malı 6 yerə bölməlidirlər: bir hissəsini ana tərəfdən bir olan bacı və ya qardaşa, yerdə qalanları isə ata və anadan bir olan bacı və qardaşlar (hər qardaş bacısından iki dəfə artıq) irs aparır.

M. 3363: Əgər meyitin həm ata-anadan bir olan, həm atadan bir olan, həm də anadan bir olan bacısı və qardaşı olsa, atadan bir olan bacı və qardaş irs aparmır. Meyitin malını üç yerə bölürlər, bir hissəsini meyitin ana tərəfdən bir olan bacı və qardaşı öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Yerdə qalanlarını isə ata-anadan bir olan bacısına və qardaşına verirlər: hər qardaş bacısından iki dəfə artıq irs aparır.

M. 3364: Əgər meyitin varisi təkəcə atadan bir olan bacı və qardaşı ilə anadan bir olan bir qardaşı (yaxud bacısı) olsa, malı altı yerə bölürlər: bir hissəsini anadan bir olan qardaşı (və ya bacısı), yerdə qalanları isə atadan bir olan bacı və qardaşları (hər qardaş bacısından iki dəfə artıq) irs aparır.

M. 3365: Əgər meyitin varisi atadan bir olan qardaş və bacısı ilə anadan bir olan bir neçə bacısı və qardaşı olsa, malı üç yerə bölməlidirlər: bir hissəsini anadan bir olan qardaş və bacı aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər, yerdə qalanları isə atadan bir olan bacı və qardaş (hər qardaş bacısından iki dəfə artıq) irs aparır.

M. 3366: Əgər meyitin varisi təkəcə qardaşı, bacısı və arvadı olsa, qadın “ər-arvadın irsi” bölməsində deyilənlərə əsasən, bacı və qardaş isə əvvəlki məsələlərdə deyilənlərə uyğun olaraq irs aparır. Əgər qadın ölsə və varisi də təkəcə bacısı, qardaşı və əri olsa, əri onun malının yarısını, bacısı və qardaşı isə əvvəlki məsələlərdə deyilənlərə əsasən, irs aparır. Ancaq arvad, yaxud ər irs apardığına görə ana tərəfindən olan bacı və qardaşların payından heç nə azalmır; əksinə, ata-ana, yaxud ata tərəfindən bir olan bacı və qardaşın payı azalır. Məsələn, əgər meyitin varisləri onun əri, anadan bir olan bacısı və qardaşı ilə ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı olsa, malının yarısı ərinə çatır, malın əslinin üçdə biri anadan bir olan bacı və qardaşa, yerdə qalanlar isə ata-anadan bir olan bacı və qardaşa çatır. Buna əsasən, malının hamısı altı tükən olarsa, üç tükəni ərinə, iki tükəni anadan bir olan bacı və qardaşına, bir tükəni isə ata-anadan bir olan bacı və qardaşına çatır.

M. 3367: Əgər meyitin bacısı və qardaşı olmasa (ölmüş olsalar), onların payını övladlarına verirlər. Meyitin anadan bir olan bacısının və qardaşının övladlarının payı, onların arasında bərabər şəkildə

bölünür. Amma təkcə atadan, yaxud ata-anadan bir olan qardaşlarının və bacılarının övladlarında isə hər oğlan qızdan iki qat artıq irs aparır.

M. 3368: Əgər meyitin varisi təkcə, istər ata tərəfdən, istərsə də ana tərəfdən olan nənəsi və babası olsa, malın hamısı ona çatır. Meyitin babası sağ olduğu halda, babasının atası irs aparmır.

M. 3369: Əgər meyitin varisi təkcə ata tərəfdən olan bir babası və nənəsi olarsa, malı üç yerə bölməlidirlər: iki hissəsi babasına, bir hissəsi isə nənəsinə çatır. Əgər babası və nənəsi ana tərəfdən olarsa, malı öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər.

M. 3370: Əgər meyitin varisi ata tərəfdən olan bir babası, yaxud nənəsilə ana tərəfdən olan bir babası və ya nənəsi olsa, malı üç yerə bölünməlidir: iki hissəsini ata tərəfdən olan babası, yaxud nənəsi, bir hissəsini isə ana tərəfdən olan babası, yaxud nənəsi irs aparır.

M. 3371: Əgər meyitin varisi təkcə onun arvadı, ata tərəfdən olan babası və nənəsi, həmçinin ana tərəfdən olan babası və nənəsi olarsa, qadın gələcək məsələlərdə deyilənlərə əsasən, öz irsini aparır, malın əslinin üçdə biri ana tərəfindən olan baba və nənəyə verilir ki, öz aralarında bərabər şəkildə bölsünlər. Yerdə qalanlarını isə ata tərəfdən olan babaya və nənəyə verirlər: baba nənədən iki dəfə artıq irs aparır.

M. 3372: Əgər ölünün vərəsəsi yalnız onun “arvadı və ata tərəfdən olan baba və nənəsi” və “ana tərəfdən olan baba və nənəsi” olsa, arvad öz irsini 3391-cidən sonrakı məsələlərdə deyiləcək qaydada aparacaq. Malın əslinin üç hissəsindən biri ana tərəfdən olan baba və nənəyə veriləcək ki, aralarında bərabər bölsünlər. Qalanı isə ata tərəfdən olan baba və nənəyə veriləcək və baba nənədən iki qat artıq irs aparacaq. Əgər ölünün vərəsəsi “ər, baba və nənə” olsa, ər malın yarısını, baba və nənə isə qabaqkı məsələlərdə deyilən qaydada irs aparacaqlar.

M. 3373: Əgər ölünün vərəsəsi baba və ya nənə, yaxud hər ikisi qardaş ya bacı və ya hər ikisi ilə, yaxud hər ikisi qardaş və ya bacının övladı, yaxud hər ikisilə olsa, bütün bu hallarda baba ölüyə bir qardaş, nənə isə bir bacı hökmündə olacaq. Lakin qardaş və bacının övladının irs aparmasına mane olmurlar.

ÜÇÜNCÜ DƏSTƏNİN İRSİ

M. 3374: Üçüncü dəstə – meyitin əmisi, bibisi, dayısı, xalası və onların övladlarıdır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, əgər birinci və ikinci təbəqədən bir kəs olmazsa, yalnız bu halda üçüncü dəstə irs aparır.

M. 3375: Əgər meyitin varisi təkcə bir əmisi, yaxud bir bibisidirsə (istər ata-anadan bir olsun, yəni onlar meyitin atası ilə bir ata-anadan olsunlar, istərsə də təkcə ata tərəfdən, yaxud təkcə ana tərəfdən bir olsunlar), malın hamısı ona çatır. Əgər bir neçə əmisi, yaxud bir neçə bibisi (hamısı da ata-anadan, yaxud atadan bir) olsa, malı öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər. Əgər həm əmisi, həm də bibisi olsa və hamısı da ata-anadan, yaxud atadan bir olsalar, əmilər bibidən iki dəfə artıq irs aparır. Məsələn, əgər meyitin varisləri iki əmisi və bir bibisi olsa, malı beş yerə bölürlər: bir hissəsi bibisinə çatır, dörd hissəsini isə əmiləri öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər.

M. 3376: Əgər meyitin varisi təkcə anadan bir olan bir neçə əmisi, yaxud bibisi olsa, mal onların aralarında bərabər şəkildə bölünür. Amma əgər ana tərəfdən bir olan bir neçə əmisi və bibisi olsa, ehtiyat-vacibə görə, bir-biri ilə razılaşmalıdırlar.

M. 3377: Əgər meyitin varisi onun əmisi və bibisi olsa, onların da bəzisi ata, bəzisi ana, bəzisi isə həm ata, həm də ana tərəfdən bir olsalar, ata tərəfdən bir olan əmisi və bibisi irs aparmır. Buna əsasən, əgər meyitin anadan bir olan bir əmisi və ya bibisi olsa, malı altı yerə bölməlidirlər: bir hissəsini ana tərəfdən bir olan əmisi, yaxud bibisi, yerdə qalanlarını isə həm atadan, həm də anadan bir olan əmisi və bibisi irs aparır ki, əmilərin payı bibilərdən iki dəfə artıq olur. Əgər ana tərəfdən bir olan həm əmisi, həm də bibisi olsa, malı üç yerə bölməlidirlər: iki hissəsini ata-anadan bir olan əmisinə və bibisinə verirlər (əmisi bibisindən iki dəfə artıq irs aparır), bir hissəsini isə ana tərəfdən bir olan bibisinə və əmisinə verirlər. Vacib ehtiyata əsasən, malı bölməkdə bir-biri ilə razılaşsınlar.

M. 3378: Ata və ana tərəfdən bir olan əmi və bibi ata tərəfdən bir olan əmi, ya bibinin irs aparmasına mane olur. Lakin əgər ölünün ata və ana tərəfdən bir olan əmisi və ya bibisi olmasa, ata tərəfdən bir olan əmisi və ya bibisinin irsi, ata və ana tərəfdən olan əmisi və ya bibisinin irsi kimi hesablanır.

M. 3379: Əgər meyitin varisi tək-cə bir dayısı və ya xalası olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər həm dayısı, həm də xalası olsa və hamısı da ata-anadan, yaxud atadan və ya anadan bir olsalar, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, malı bölməkdə bir-biri ilə razılaşınsınlar.

M. 3380: Əgər meyitin varisi anadan bir olan dayısı, yaxud xalası və ata-anadan bir olan dayısı, yaxud xalası, habelə ata tərəfdən bir olan dayısı, yaxud xalası olsa, ata tərəfdən bir olan xalası və dayısı irs aparmır. Mal altı yerə bölünür, bir hissəsini anadan bir olan dayısına, yaxud xalasına, yerdə qalanlarını isə ata-anadan bir olan dayısına, yaxud xalasına verirlər, onlar da vacib ehtiyata görə, bölgüdə bir-birləri ilə razılaşmalıdırlar.

M. 3381: Əgər meyitin varisi həm atadan bir olan, həm ana tərəfdən bir olan, həm də ata-anadan bir olan dayıları və xalaları olsa, ata tərəfdən bir olan dayısı və xalası irs aparmır. Mal üç yerə bölünür: bir hissəsini ana tərəfdən bir olan dayısı və xalası öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər. Yerdə qalanını isə, vacib ehtiyata görə, ata-anadan bir olan dayısı və xalası öz aralarında bölməkdə bir-biri ilə razılaşmalıdırlar.

M. 3382: Ata və ana tərəfdən bir olan dayı, ya xala ata tərəfdən bir olan dayı, ya xalanın irs aparmasına mane olur. Lakin əgər ölünün ata və ana tərəfdən bir olan dayısı və ya xalası olmasa, ata tərəfdən bir olan dayısı və ya xalasının irsi, ata və ana tərəfdən bir olan dayısı və xalasının irsi kimi hesablanır.

M. 3383: Əgər meyitin varisi bir dayısı, yaxud xalası və bir əmisi, yaxud bibisi olsa, malı üç yerə bölməlidirlər: bir hissəsini dayısı və xalası, yerdə qalanlarını isə əmisi və bibisi irs aparır.

M. 3384: Əgər meyitin varisi bir dayısı, yaxud xalası, əmisi və bibisi olsa, bu halda bibisi və əmisi ata-anadan, yaxud atadan bir olsa, malı üç yerə böləcəklər: bir hissəsini dayısı, yaxud xalası aparır, yerdə qalanın iki hissəsi əmisinə, bir hissəsi isə bibisinə çatır. Buna əsasən, əgər malı doqquz yerə bölsələr, üç hissəsini dayısına, yaxud xalasına, dörd hissəsini əmisinə, iki hissəsini isə bibisinə verməlidirlər.

M. 3385: Əgər meyitin varisi bir dayısı, yaxud xalası, anadan bir olan əmisi və ya bibisi və ata-anadan, yaxud atadan bir olan əmisi və bibisi olsa, malı üç yerə bölməlidirlər: bir hissəsini dayısına, yaxud xalasına verirlər, yerdə qalanlarını isə altı yerə bölürlər. Bir hissəsini anadan bir olan əmisinə, yaxud bibisinə, yerdə qalanlarını isə ata-

anadan, yaxud atadan bir olan əmisinə və bibisinə verirlər ki, əmisi bibisindən iki dəfə artıq irs aparır. Buna əsasən, əgər meyitin malını doqquz yerə bölsələr, üç hissəsi dayısına, yaxud xalasına, bir hissəsi ana tərəfdən bir olan əmisinə, yaxud bibisinə, beş hissəsi isə ata-anadan, yaxud ata tərəfdən bir olan əmisinə və bibisinə verilməlidir.

M. 3386: Əgər meyitin varisi anadan bir olan əmisi və bibisi, bir dayısı, yaxud xalası, ata-anadan, yaxud atadan bir olan əmisi və bibisi olsa, malı üç yerə böləcəklər: bir hissəsini dayısı, yaxud xalası irs aparacaq, yerdə qalanları isə üç yerə böləcəklər, bir hissəsini ana tərəfdən olan əmisi və bibisi aparmalı, ehtiyat-vacibə görə, bir-biri ilə razılaşmalıdırlar. İki hissəsini isə ata-anadan, yaxud atadan bir olan əmi və bibisi böləcəklər (əmisi bibisindən iki dəfə artıq). Buna əsasən, malı doqquz yerə bölsələr, onun üç hissəsini xalası, yaxud dayısı, iki hissəsini ana tərəfdən bir olan əmi və bibisi, dörd hissəsini isə ata-anadan, yaxud ata tərəfdən bir olan əmisi və bibisi irs aparacaq.

M. 3387: Əgər meyitin varisi hamısı ata-anadan, yaxud tək-cə atadan və ya tək-cə anadan bir olan bir neçə dayısı və xalası, həmçinin əmisi və bibisi də olsa, mal üç yerə bölünməlidir: iki hissəsini əmisi və bibisi əvvəlki məsələdə deyilən qaydaya əsasən irs aparırlar, bir hissəsini isə dayıları və xalaları öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Lakin ata-anadan, yaxud tək-cə atadan bir olsalar, ehtiyata görə, bölgüdə bir-birləri ilə razılaşmalıdırlar.

M. 3388: Əgər meyitin varisi ata tərəfdən bir olan dayısı, yaxud xalası və ata-anadan, yaxud atadan bir olan bir neçə dayısı və xalası, həmçinin əmisi və bibisi də olsa, mal üç yerə bölünür: iki hissəsini əvvəldə deyilən göstərişlərə əsasən əmisi və bibisi öz aralarında bölürlər. Buna əsasən, əgər meyitin ana tərəfdən bir olan bir dayısı, yaxud xalası olsa, yerdə qalan bir hissəni altı yerə bölüb bir hissəsini ana tərəfdən bir olan dayısına, yaxud xalasına, yerdə qalanlarını isə ata-anadan, yaxud atadan bir olan dayısına və xalasına verəcəklər, onlar da vacib ehtiyata görə, bölgüdə bir-biri ilə razılaşmalıdırlar. Əgər ana tərəfdən olan bir neçə dayısı, yaxud bir neçə xalası, yaxud həm dayısı, həm də xalası olsa, o bir hissəni üç yerə bölüb bir hissəsini ana tərəfdən bir olan dayılar və xalalar öz aralarında bərabər şəkildə böləcəklər, yerdə qalanlarını ata-anadan, yaxud atadan bir olan dayı və xalasına verəcəklər ki, vacib ehtiyata görə, bölgüdə bir-biri ilə razılaşmalıdırlar.

M. 3389: Əgər meyitin əmisi, bibisi, dayısı və xalası olmasa (ölmüş olsalar), əmisinə və bibisinə çatmalı olan hissə onların övladlarına, dayı və xalasına çatmalı olan hissə isə, onların övladlarına çatır.

M. 3390: Əgər meyitin varisi onun atasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası, habelə anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası olsa, malı üç yerə bölünür: bir hissəsi anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalasına çatır. Qalan iki hissəsini isə meyitin atasının dayısına və xalasına verirlər. İrsin meyitin atasının və anasının əmilərinin, bibilərinin, dayılarının və xalalarının arasında bölünməsi üsulu keçmiş məsələlərdə açıqlandığı qaydadadır.

ƏR-ARVADIN İRSİ

M. 3391: Əgər daimi əqddə olan bir qadın ölsə və övladı olmasa, malının yarısını əri, yerdə qalanını isə sair vərəsələri irs aparır. Əgər o ərindən, yaxud keçmiş ərindən övladı olsa, malının dördüdə biri ərinə, yerdə qalanları isə sair vərəsələrə çatır.

M. 3392: Əgər bir kişi ölsə və övladı olmasa, malının dördüdə biri arvadına, yerdə qalanı isə sair vərəsələrə çatır. Əgər o arvaddan, yaxud başqa arvadından övladı olsa, malının səkkizdə birini arvadı, yerdə qalanlarını isə sair vərəsələr irs aparır. Baxmayaraq ki, qadının, kişinin bütün mallarından irs apardığını demək olar. Lakin kişinin yaş, övlad olmaması və digər baxımlardan onun evində qalmaq xərci az olan arvadı kişinin və ailəsinin yaşadığı evin yerindən və dəyərindən irs aparmır. Eləcə də, oradakı bina, ağac kimi daşınmaz əmlakın özündən deyil, dəyərindən irs aparır. Habelə kişinin sərmayə sayılan digər yerlərindən və ailəsinin yaşadığı yerdən irs aparmır. Lakin vacib ehtiyat budur ki, qalan vərəsələr kişinin yaşadığı evin torpağının, habelə havasının bölünməsində qadınla razılaşsınlar.

M. 3393: Əgər bir qadın ölsə və ərindən başqa heç bir vərəsəsi olmasa, onun bütün malları ərinə çatır. Əgər bir kişi ölsə, arvadından başqa heç bir vərəsəsi olmasa, mallarının dördüdə biri arvadına, qalanı isə müsəlmanların imamına çatır, qeyb dövründə isə cameüş-şərait müctəhidə verilir.

M. 3394: Qadının, ərinin bəzi mallarından irs aparmadığını söyləyən nəzəriyyəyə görə, əgər qadın irs aparmadığı şeylərdən istifadə etmək istəsə, digər vərəsələrdən icazə almalıdır. Həmçinin nə qədər ki, vərəsələr qadının payını verməyiblər, vacib ehtiyata görə, onun

qiymətindən irs apardığı bina kimi şeylərdən icazəsi olmadan istifadə etmək olmaz. Əgər qadının payını verməzdən qabaq bunları satsalar, qadın icazə versə düzgün, əks təqdirdə onun payına nisbətə batildir.

M. 3395: Əgər bina, ağac və s. kimi şeylərə qiymət qoymaq istəsələr, onda onları, tələf olub aradan gedənə qədər icarəsiz olaraq torpaqda qalanda malik olduğu dəyərlə hesablayıb, qiymətindən qadının payını verməlidirlər.

M. 3396: Əgər meyitin bir neçə daimi arvadı olsa, bu halda övladı olmazsa, malının dördüdə biri, övladı olarsa, səkkizdə biri qeyd olunduğu kimi, onun əqdində olan qadınların arasında–hətta əri onların heç biri, yaxud bəzisi ilə yaxınlıq etməmiş olsa da–bərabər şəkildə bölünəcək. Amma ölüm yatağında olan xəstəlik vaxtı bir qadını öz əqdinə keçirib yaxınlıq etməmiş olsa, qadın ondan irs aparmır, mehr haqqı da yoxdur.

M. 3397: Əgər qadın xəstəlik halında ərə gedib həmin xəstəliklə ölsə, əri hətta onunla yaxınlıq etməsə də, ondan irs aparır.

M. 3398: Əgər qadına talaq hökmlərində deyildiyi kimi ric'i talaq versələr və iddə əsnasında ölsə, əri ondan irs aparır. Həmçinin əgər kişi qadının iddəsi əsnasında ölsə, arvadı ondan irs aparır. Amma əgər ric'i talaq iddəsi keçdikdən sonra, yaxud bəin talaq iddəsində onlardan biri ölsə, digəri ondan irs aparmır.

M. 3399: Əgər kişi xəstəlik halında arvadına talaq verib on iki qəməri ay keçməzdən qabaq ölsə, arvadı üç şərt daxilində ondan irs aparır:

1-ci şərt budur ki, bu müddətdə başqa ərə getməsin;

2-ci şərt budur ki, ərinə, onunla yaşamağa meylli olmamasına görə talaq verməsinə razı salmaq üçün bir şey verməmiş olsun; Hətta əgər bir şey verməsə, amma talaq qadının təklifi ilə olsa, yenə də irs aparması işkallıdır.

3-cü şərt budur ki, əri arvadına talaq verdiyi vaxtdakı xəstəliklə, yaxud başqa səbəblərə görə ölsün. Buna əsasən, o xəstəlikdən sağalıb başqa səbəbə görə ölsə, arvadı ondan irs aparmır.

M. 3400: Kişinin arvadına bağışladığı əşyalar talaqdan və ya ərinin vəfatından sonra da qadının malıdır. Lakin kişinin arvadına bağışlamadığı, geyməsi üçün aldığı paltar – hətta arvadı geyinmiş olsa da, ər öləndən sonra onun (kişinin) malı hesab olunur.

M. 3401: Əgər ər və ya arvadın mövcud olması səbəbindən vərəsələrin payında nöqsan yaransa, arvadın, ərin, ananın, ana tərəfdən

bir olan bacı və qardaşların, ana tərəfdən baba və nənənin, dayıların və xalaların payından bir şey kəsilmir. Onlar öz paylarını bütünlüklə malın əslindən aparırlar. Yaranan nöqsan isə ata, ata və ana, yaxud yalnız ata tərəfdən bir olan bacıların və qardaşların, ata tərəfdən bir olan baba və nənənin, bibilərin və əmilərin payından çıxılır.

M. 3402: Müvəqqəti nikahda ər-arvad arasında irs yoxdur. Əgər əqddə şərt qoysalar ki, bir-birindən irs aparırlar, yaxud yalnız kişi arvaddan və ya arvad kişidən irs aparır, keçərlidir. Lakin müvəqqəti nikahdan doğulan övlad daimi arvaddan olan övladlar kimi irs aparır.

İRSİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M. 3403: Meyitin Quranı, üzüyü, qılıncı və geyindiği, yaxud geyinmək üçün alıb tikdiyi paltarı–hətta geyinməsə də, böyük oğlunundur. Əgər meyitin bu dörd şeyin hər birindən bir neçə ədəd, məsələn iki Qur'anı, yaxud iki üzüyü olsa, bu halda əgər istifadə olunursa, yaxud istifadə olunmaq üçün hazırlanıbsa, böyük oğlunun malıdır.

M. 3404: Əgər meyitin bir neçə böyük oğlu olsa, məsələn iki arvadından eyni vaxtda iki oğlan uşağı dünyaya gəlmişsə, gərək meyitin paltar, Qur'an, üzük və qılıncını öz aralarında bərabər şəkildə bölünsünlər.

M. 3405: Əgər böyük oğlu özündən öncə ölmüş olsa, qeyd olunan əşyalar o öldüyü zaman sağ olan böyük oğula veriləcək.

M. 3406: Əgər meyit borclu olsa və borcu malı qədərində, yaxud ondan çox olsa, gərək əvvəlki məsələdə deyilən böyük oğula məxsus olan dörd şeyi onun borcuna versinlər. Əgər borcu malından az olsa, vacib ehtiyata görə, gərək böyük oğluna çatmalı olan dörd şeydən, onlara mütənasib olaraq borcu versinlər. Məsələn, əgər meyitin bütün malının dəyəri altmış түмән, böyük oğula çatmalı olan şeylərin dəyəri iyirmi түмән, borcu isə otuz түмән olsa, vacib ehtiyata görə, böyük oğul o dörd şeydən on түмән dəyərində meyitin borcuna versin.

M. 3407: Müsəlman kafirdən irs aparır, amma kafir – hətta meyitin atası, yaxud oğlu da olsa, ondan irs aparmır.

M. 3408: Əgər kafir ölsə və müsəlman vərəsəsi olsa, onun irsi bütünlüklə müsəlman varisə çatır; hətta ikinci və ya üçüncü növbədə olsa belə. Amma əgər müsəlman varisi olmasa, onun irsi kafir vərəsələrə çatır. Lakin “mürtəd” kafir bu baxımdan müsəlman

hökmündədir. Yəni onun mirası kafir vərəsəyə çatmır. Müsəlman vərəsəsi olmadıqda isə, onun mirası müsəlmanların imamına çatır.

M. 3409: Əgər bir kəs öz qohumlarından birini qəsdən və nahaq yerə qətlə yetirsə, ondan irs aparmır. Amma əgər səhvən olsa, məsələn havaya daş atsa və təsadüfən qohumlarının birinə dəyib öldürsə, ondan irs aparır, amma qətlin diyəsindən irs aparmır.

M. 3410: Qatil özü irs aparmamaqdan əlavə, digərlərinin irs aparmasına da mane olmur. Buna görə də misal üçün, əgər bir övlad bilərəkdən və nahaq yerə öz atasını öldürsə və ölən digər övladı olmasa, qatil özü irs aparmır, lakin onun övladlarına irs çatır. Əgər birinci növbədə heç kim olmasa, irs ikinci növbədə olanlara çatır. İkinci növbədə olmasa, miras üçüncü növbəyə çatır.

M. 3411: Əgər meyitin malını, anasının bətnində uşağı olan halda irs kimi bölmək istəsələr və onunla eyni dəstədən olan, meyitin övladı, yaxud atası, anası kimi başqa varislər də olsa, anasının bətnində olan və diri dünyaya gələrsə irs aparmalı olan uşaq üçün iki oğlan payı qədər ayırmalıdırlar. Amma əgər ikidən artıq, məsələn üç uşaq olmasını ehtimal versələr, üç oğlan uşağının payını ayırmalıdırlar. Əgər bir oğlan və bir qız doğulsa, irsin artıq qalmış hissəsini vərəsələr öz aralarında bölməlidirlər.

M. 3412: Əgər bir şəxs ölənə iki yolla qohum olsa, iki yolla da irs aparmasına mane olmasa, yaxud bir yolla digərinə mane olmasa, iki yolla da irs aparır. Deməli, əgər ər və arvad bir-biri ilə qohum olsa, ər-arvadlıq irsindən başqa qohum olduqları üçün də irs aparırlar. Misal üçün, əgər bir kişi ölsə, onun arvadı öz əmisi qızı olsa, varisi də əmisi uşaqları olsa, qadın hər iki vasitə ilə irs aparır.

M. 3413: Əgər ölən vərəsəsi olmasa, onun bütün malı müsəlmanların imamına çatır. Qeyb dövründə isə həmin mal cameüş-şərait fəqihə verilir.

M. 3414: Əgər bir-birindən irs aparan şəxslərin ölüm vaxtı, hansının əvvəl, hansının sonra öldüyü bəlli olmasa, məlum şəxslər bir-birlərindən irs aparmırlar. Birinin ölüm tarixi məlum, digərininki isə naməlum olsa da, bu hökmdədir. Lakin əgər bir-birindən irs aparan iki və ya daha çox şəxs birlikdə boğulsalar, yaxud dağıntı altında qalıb birlikdə ölsələr, hansının əvvəl öldüyü məlum olmasa, hamısı ölməzdən öncə malik olduqları mala nisbətə bir-birindən irs aparır və bir-birindən irs apardıqları mallar onların vərəsələrinə çatır. Əgər

onlardan birinin malı olsa, digərinin isə heç bir şeyi olmasa, malı olmayan malı olandan irs aparır. Əgər avtomobil, təyyarə qəzası və s. hadisələr zamanı ölsələr, daha güclü nəzər budur ki, yuxarıda göstərilən hökm icra olunsun.

M. 3415: Təqaüdçülərin ailəsinə verilən təqaüd keçmiş əmək dövrünə aid ehtiyat puludursa, onun tərəkəsindən hesablanır və borcu ödəndikdən, vəsiyyətinə əməl olunduqdan sonra bütün vərəsələrə çatır. İdarənin özü və ya sığorta təşkilatı tərəfindən ölümdən sonra verilən pul, qanuna tabedir və kimə verilsə, onun malı hesab olunur.

M. 3416: Əgər varis həqiqi hermafrodit (ikicinsiyətli) olsa, belə ki, onun kişi və ya qadın olduğu təyin olunan yolların heç biri ilə müəyyən olunmasa, ona kişi və qadın irsinin yarısı çatır.

İNSAN BƏDƏNİNİN YARILMASI VƏ ÜZVLƏRİN KÖÇÜRÜLMƏSİ

M. 3417: Xəstəliyi, ya cinayəti təyin etmək, tibbi məsələləri öyrənmək və ya digərlərinin həyatını xilas etmək üçün meyitin bədənini yarmaq yeganə yol olarsa, eybi yoxdur. Əgər mümkün olsa, onun özündən (ölümündən qabaq), ya da qəyyumundan icazə alsınlar.

M. 3418: Əgər bir müsəlmanın həyatının xilas olunması dünyasını dəyişmiş müsəlmanın üzvlərinin köçürülməsindən asılı olsa, həmin üzvü kəsərək köçürmək olar və diyəsi yoxdur.

M. 3419: Əgər müsəlmanın mühüm bir üzvünün qorunması (xilas edilməsi) dünyasını dəyişmiş müsəlmanın həmin üzvünün kəsilərək köçürülməsindən asılı olarsa, daha güclü nəzəriyyəyə əsasən, xüsusilə mərhum özü bunu vəsiyyəət etmişsə, bunu etmək olar.

M. 3420: Əgər meyitin üzvü köçürülərək peyvənd edildikdən sonra müsbət cavab versə, meyitin üzvlüyündən xaric olur və diri insanın üzvü sayılır. Əgər donuz kimi murdar bir heyvanın üzvü insana köçürülsə və həmin üzv canlanarsa, murdarın hökmləri ona aid olmur.

M. 3421: Əgər bir müsəlmanın həyatı digər diri bir insanın böyrək və ya başqa üzvünün köçürülməsindən asılıdırsa, o üzvün kəsilməsinin insana mühüm ziyanı yoxdursa və o özü buna razıdırsa, bunun eybi yoxdur; istər satmaq şəklində olsun, istərsə də bağışlamaq.

Mündəricat

<i>AYƏTULLAH ƏL-ÜZMA MUSƏVİ ƏRDƏBİLİNİN HƏYATINA BİR BAXIŞ</i>	5
Uşaqlıq dövrü.....	5
Ailənin iqtisadi, dini və siyasi durumu	6
Təhsil və tələbəliyin başlanğıcı.....	7
Quma hicrət	8
Şərif Nəcəf şəhərinə mühacirət.....	10
Nəcəfdə elmi fəaliyyət	10
İrana dönüş	11
Qumda fəaliyyətlər və baş verən hadisələr	12
1. Təhsilin davamı	12
2. Tədrisin davamı	12
3. Qur`an sahəsində fəaliyyətlər	12
4. Dərgi nəşri	13
5. Təbliğ səfərləri.....	13
6. Siyasi fəaliyyətlər	13
Ərdəbilə qayıdış.....	14
Ərdəbildə fəaliyyətlər	14
1. Elmi fəaliyyətlər	14
2. Təbliğ.....	15
3. İqtisadi fəaliyyətlər	15
4. Siyasi fəaliyyətlər	16
5. “Cəməli-əbha” kitabı	16

Ərdəbildən Tehrana muhacirət	17
Tehranda fəaliyyətlər	18
1. Elmi və mədəni fəaliyyətlər	19
2. “Əmirəlmö`minin (ə) məktəbi” xeyriyyə müəssisəsinin tə`sisini	19
İnqilabın İlk 10 ilində elmi və mədəni fəaliyyətlər	20
Quma yenidən hicrət	21
1. Tədris və tədqiqat	21
2. "Müfid universiteti"nin tədris proqramı və idarə olunması	22
Ayətullah əl-üzma Musəvi Ərdəbilinin əsərləri	23
TƏQLİD HÖKMLƏRİ	25
TƏHARƏT HÖKMLƏRİ	31
Mütləq və müzaf su	31
1-Kürr su	31
2-Qəlil su	32
3-Axar su	33
4-Yağış suyu	34
5-Quyu suyu	35
Suların hökmləri	35
Nəcislər	37
1-2: Bövl (sidik) və qait (nəcis tullantı)	37
3: Məni (sperma)	37
4: Murdar (ölmə heyvan)	37
5: Qan	38
6-7: İt və donuz	39
8: Kafir	39
9: Şərab və məstedici içkilər	40
10: Pivə	40
11: Nəcis yeyən dəvənin tərzi	41
Haramdan cünub olanın tərzi	41
Nəcisin sübut olunması yolları	41
Pak şeylərin nəcis olması yolları	42
Nəcis olmuş şeylərin hökmləri	44

Paklayıcılar	45
1-Su	46
2-Torpaq	50
3-Günəş.....	51
4-İstihalə (bir haldan başqa hala keçmək)	52
5-Üzüm suyunun üçdə iki hissəsinin azalması	53
6-İntiqal (bir yerdən başqa yerə daşınma, köçürülmə)	53
7-İslam	54
8-Təbəyyə	54
9-Nəcisin aradan getməsi.....	55
10-Nəcis yeyən heyvanın istibrası	56
11-Müsəlmanın qaib olması	56
Nəcisin pak olmasının sübut olunma yolları.....	56
Qabların hökmləri.....	57
Təxəllinin (bövl və qaitin xaric edilməsinin) hökmləri.....	58
İstibra.....	60
Təxəllinin müstəhəb və məkrüh əməlləri.....	61
Dəstəmaz	61
Üz və əllərin yuyulmasının hökmləri.....	62
Baş və ayağa məsh etməyin hökmləri.....	63
İrtimasi dəstəmaz.....	65
Dəstəmaz vaxtı müstəhəb olan dualar	65
Dəstəmazın şərtləri	67
Dəstəmazın hökmləri	73
Dəstəmazda şəkk	73
İxtiyarsız halda dəstəmazını batil edən şəxsin hökmü	73
Dəstəmaz alınması vacib olan əməllər.....	75
Dəstəmazı batil edən şeylər	77
Cəbirə dəstəmazının hökmləri	77
Qüsl və onun növləri.....	80
Tərtibi qüsl.....	80
İrtimasi qüsl	81
Qüslün hökmləri	81
Vacib qüslər.....	83
Cənabət.....	83

Cünub şəxsə haram olan şeylər.....	85
Cünub şəxsə məkrüh olan şeylər	86
Cənabət qüslü	86
Heyz	87
Haiz qadınların növləri	89
1-Heyzdə adət sahibi olan qadınların hökmləri	89
2-Heyzdə adəti olmayan qadınların hökmləri.....	97
Haizin hökmləri	98
İstihazə	102
İstihazənin hökmləri	102
Nifas	108
Məss-meyit qüslü.....	110
Nəzir, and, yaxud əhdlə vacib olan qüslər.....	112
Müstəhəb qüslər.....	112
Möhtəzirin (can verənin) hökmləri	114
Ölümdən sonrakı hökmlər	115
Meyitin qüsl, kəfən, namaz və dəfninin hökmləri	115
Meyit qüslünün hökmləri	116
Hənütun hökmləri.....	118
Meyitin kəfəninin hökmləri.....	119
Meyit namazının hökmləri	121
Meyit namazının qaydaları	122
Meyit namazının müstəhəbləri.....	123
Dəfnin hökmləri	124
Dəfnə aid olan müstəhəb əməllər.....	126
Dəfn gecəsinin namazı.....	129
Qəbrin açılmasının hökmləri	130
Təyəmmüm	131
Təyəmmümün yerləri	137
Təyəmmümün düzgün olduğu şeylər.....	136
Təyəmmümün qaydası.....	137
Təyəmmümün hökmləri.....	138
NAMAZ HÖKMLƏRİ	142
Vacib namazlar	143
Gündəlik vacib namazlar	143

Sübh namazının vaxtı	143
Zöhr və əsr namazlarının vaxtı	144
Məğrib və işa namazlarının vaxtı	145
Namaz vaxtının hökmləri	146
Tərtiblə qılınmalı olan namazlar	149
Müstəhəb namazlar	150
Gündəlik nafilə namazlarının vaxtı	151
Çüfeylə namazı	151
Qiblənin hökmləri	153
Namazda bədənin örtülməsi	154
Namaz qılanın paltarının şərtləri	156
Namaz qılanın paltar və bədəninin pak olmasının lazım olmadığı hallar ..	163
Namaz qılanın paltarında müstəhəb olan şeylər	166
Namaz qılanın paltarında məkrüh olan şeylər	166
Namaz qılanın yeri	166
Namaz qılmağın müstəhəb olduğu yerlər	170
Namaz qılmağın məkrüh olduğu yerlər	171
Məscidin hökmləri	171
Azan və iqamə	173
Namazın vacibəti	177
1: Niyət	177
2: Təkbirətül-ehram	178
3: Qiyam (ayaq üstə dayanmaq)	179
4: Qiraət	182
5: Zikr	186
6: Rükü	188
7: Səcdə	191
Səcdə etməyin düzgün olduğu şeylər	195
Səcdənin müstəhəb və məkrüh əməlləri	196
Vacib səcdəsi olan Qur'an surələri	197
8: Təşəhhüd	198
9: Namazın salamu	199
10: Tərtib (ardıcılıq)	200
11: Fasiləsizlik (muvalat)	201

Qünut	201
Namazın tərcüməsi	202
1: Həmd surəsinin tərcüməsi	202
2: “Tövhid” surəsinin tərcüməsi	203
3: Rükü, səcdə və onlardan sonra müstəhəb olan zikrlərin tərcüməsi ...	204
4-Qünutun tərcüməsi	205
5-Təsbihati-ərbəənin tərcüməsi.....	205
6-Təşəhhüd və salamın tərcüməsi.....	205
Namazın təqibəti	206
Peyğəmbərə (s) salavat	207
Namazı batil edən şeylər.....	207
Namazda məkrüh olan şeylər.....	210
Vacib namazı pozmağın icazəli olduğu yerlər	211
Şəklər	212
1: Namazı batil edən şəklər.....	212
2: Etina olunmamalı şəklər	213
1-Məhəlli keçən şeylərdə şəkk etmək	213
2-Salamdan sonrakı şəkk	215
3-Vaxt keçəndən sonrakı şəkk	215
4-Kəsirüş-şəkkin (çox şəkk edən insanın) şəkki.....	215
5- İmam və məmumun şəkki	216
6-Müstəhəb namazdakı şəkk	217
3: Düzgün şəklər.....	218
Ehtiyat namazı	221
Səcdəyi-səhv	224
Səcdəyi-səhvin qaydası.....	225
Unudulmuş səcdə və təşəhhüdün qəzası	226
Birinci forma: Unudulmuş səcdə və ya təşəhhüd sonuncu rəkətdən olmasın.	226
İkinci forma: Unudulmuş səcdə və ya təşəhhüd sonuncu rəkətdən olsun. ...	227
Üçüncü forma: Biri sonuncu rəkətə, o birisi isə başqa bir rəkətə aid olsun. ...	227
Hər üç formada olan müştərək məsələlər.....	228
Namazın hissələrini və şərtlərini artırıb-azaltmaq	229
Səfərdə olan şəxsin namazı	230

Səfəri pozan şeylər.....	239
1: Vətənə çatmaq.....	239
2: On gün qalmaq.....	240
3: Tərəddüd halında bir ay qalmaq.....	243
Səfərdə olan şəxsin, namazı tam qılmağa icazəli olduğu yerlər.....	243
Müsafirin namazının müxtəlif məsələləri.....	244
Qəza namazı.....	246
Atanın namaz və orucunun qəzası.....	248
Namaz üçün naib tutmaq.....	250
Camaat namazı.....	252
Camaatın şərtləri.....	254
Camaatın hökmləri.....	257
Camaat imamının şərtləri.....	261
Camaat namazında müstəhəb olan işlər.....	262
Camaat namazında məkrüh olan işlər.....	263
Ayat namazı.....	263
Ayat namazının qaydası.....	266
Cümə namazı.....	267
Cümə namazının vaxtı.....	268
Cümə namazının qılınma qaydası.....	268
Fitr və Qurban bayramı namazları.....	269
ORUC HÖKMLƏRİ	273
Niyyət.....	273
Orucu batil edən işlər.....	276
1–Yemək və içmək.....	277
2-Cima (cinsi yaxınlıq).....	279
3-İstimna (onanizm).....	279
4-Allahın və məsumların (ə) adından yalan danışmaq.....	279
5-Qatı tozu boğaza çatdırmaq.....	280
6-Başı suya batırmaq.....	281
7-Sübh azanına qədər cənabət, heyz və nifas halında qalmaq.....	282
8-İmalə etmək.....	286
9-Qusmaq.....	286

Orucu batil edən işlərin hökmləri	287
Oruc tutan şəxsə məkrüh olan işlər	287
Qəza və kəffarə vacib olan yerlər	288
Orucun kəffarəsi	288
Orucun tək cə qəzası vacib olan yerlər	291
Qəza orucunun hökmləri	293
Müsafirin orucunun hökmləri	296
Oruc vacib olmayan şəxslər	297
Ayın əvvəlinin sübut olunması yolları	298
Məkrüh və haram oruclar	299
Müstəhəb oruclar	300
Orucu batil edən işlərdən çəkinməyin müstəhəb olduğu yerlər	301
Etikaf	301
Etikafın şərtləri	302
Etikafın məsələləri	303
XÜMS HÖKMLƏRİ	305
Xümsün vacib olduğu şeylər	306
1-Qazanc mənfəəti	306
2-Mədən	314
3-Xəzinə	315
4-Harama qarışan halal mal	316
5-Dalğıçlıqla əldə olunan cəvahirat	317
6-Qənimət	319
7-Zimmi kafirin müsəlmandan aldığı torpaq	319
Xümsün məsrəf olunma yerləri	320
ƏNFALIN HÖKMLƏRİ	323
ZƏKAT HÖKMLƏRİ	325
Zəkatın vacib olması şərtləri	326
Buğda, arpa, xurma və kişmişin zəkati	327

Qızıl və gümüşün zəkati	331
Qızıl və gümüşün nisabı	331
Qızıl və gümüşün zəkatinin hökmləri	332
Dəvə, inək və qoyunun zəkati	333
Dəvənin nisabı	334
İnəyin nisabı	334
Qoyunun nisabı	335
Dəvə, inək və qoyunun zəkatinin hökmləri	335
Zəkatin məsrəf olunma yerləri	337
Zəkata müstəhəq olan şəxslərin şərtləri	340
Zəkatin niyyəti	342
Zəkatin müxtəlif məsələləri	342
Fitrə zəkati	342
Fitrə zəkatinin sərf olunması	349
Fitrə zəkatinin müxtəlif məsələləri	350
HƏCC HÖKMLƏRİ	352
Həcc əməlinə naiblik	355
Həccin qisimləri	356
“Təməttö” həccinin əməlləri	357
1: Təməttö ümrəsi	357
2: Təməttö həcci	357
Müfrədə ümrəsi	358
MÜDAFİƏ VƏ CİHAD HÖKMLƏRİ	360
Şəxsi hüquqların müdafiəsi	362
ƏMR BE MƏRUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN HÖKMLƏRİ	365
Əmr be məruf və nəhy əz münkərin şərtləri	366
Əmr be məruf və nəhy əz münkərin dərəcələri	367
ALİŞ-VERİŞ (MÜAMİLƏ) HÖKMLƏRİ	372
Alverdə müstəhəb olan şeylər	372

Məkrüh müamilələr	373
Haram müamilələr	373
Satıcı və alıcının şərtləri	377
Mal və onun əvəzinin şərtləri.....	379
Vəqf olunmuş malların alış-verişi.....	380
Alış-veriş siğəsi	381
Meyvələrin alveri.....	381
Müamilənin növləri	381
1-Nağd müamilə	381
2-Nisyə müamilə.....	382
3-Sələf müamiləsi	382
Sələf müamiləsinin şərtləri	383
Sələf müamiləsinin hökmləri	383
Qızıl-gümüşün qızıl-gümüşə satılması	384
Müamiləni pozmağın mümkün olduğu yerlər.....	384
Alış-verişin müxtəlif məsələləri.....	388
İqalənin (müamiləni pozmağın) hökmləri	388
Ehtikar və qiymətqoymanın hökmləri	389
ŞÜF'Ə HÖKMLƏRİ	391
“ƏL” HÖKMLƏRİ	393
ŞİRKƏT HÖKMLƏRİ	395
MÜZARİBƏ HÖKMLƏRİ	398
SÜLH (RAZILAŞMA) HÖKMLƏRİ	401
İCARƏ HÖKMLƏRİ	404
İcarəyə verilən malın şərtləri	406
İcarəyə verilən maldan istifadənin şərtləri	407
İcarənin müxtəlif məsələləri	408
Sərəqflinin (əlavə məbləğ tələb etmənin) hökmləri	411
CÜALƏ HÖKMLƏRİ	414

Mündəricat	603
SIĞORTA HÖKMLƏRİ	416
MÜZARİƏ HÖKMLƏRİ	418
MÜSAQAT HÖKMLƏRİ	422
VƏKALƏT HÖKMLƏRİ	425
BORC HÖKMLƏRİ	429
VEKSEL, ÇEK VƏ BANK HÖKMLƏRİ	433
Bank hökmləri	434
HƏVALƏ VERMƏYİN HÖKMLƏRİ	437
RƏHNİN (GİROV QOYMAĞIN) HÖKMLƏRİ	440
ZAMİN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ	443
1- Əqd zəmanəti.....	443
2- Qəhr zəmanəti.....	445
KƏFALƏT HÖKMLƏRİ	448
VƏDİƏ (ƏMANƏT) HÖKMLƏRİ	450
ARİYƏ (BUROVUZ) HÖKMLƏRİ	454
HƏDİYYƏ VƏ “İBRA” HÖKMLƏRİ	457
SƏDƏQƏ HÖKMLƏRİ	460
VƏQF HÖKMLƏRİ	462
Vəqf zamanı qoyulan şərtlər	465
Vəqfə nəzarət.....	465
Mülkün "həbs" olunması	466
ÖZ MALLARINDAN İSTİFADƏ ETMƏLƏRİ YASAQ OLUNANLARIN HÖKMLƏRİ	468
İŞ VƏ GƏLİRLƏRİN HÖKMLƏRİ	471
YARIŞ VƏ ƏYLƏNCƏLƏRİN HÖKMLƏRİ	475
İCTİMAİ VƏ BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİN HÖKMLƏRİ	477

NİKAH VƏ EVLƏNMƏNİN HÖKMLƏRİ	482
Elçiliyin hökmləri	483
Əqdin hökmləri.....	483
Daimi əqdin oxunma qaydası	484
Qeyri-daimi əqdin oxunma qaydası.....	485
Əqdin şərtləri.....	486
Əqdi pozmağın mümkün olduğu eyiblər	488
Evlənməyin haram olduğu qadınlar	490
Daimi nikahın hökmləri.....	493
Mehrin (kəbin haqqının) hökmləri.....	495
Müvəqqəti nikahın hökmləri.....	497
Evlənmənin müxtəlif məsələləri	498
Südvermə vasitəsi ilə məhrəm olmağın hökmləri.....	501
Məhrəmliyə səbəb olan südvermənin şərtləri	504
Sün`i mayalanmanın hökmləri.....	506
Uşaqsalmanın və uşağa qalmanın qarşısını almağın hökmləri.....	507
Körpənin hökmləri.....	508
Əqiqənin hökmləri	509
Süd verməyin qaydaları	510
Hizanətin (uşağı saxlamaq və böyütməyin) hökmləri.....	511
Ata, ana və övladların hüquq və vəzifələri	513
Geyim və zinətin hökmləri	515
Baxmaq, toxunmaq və səsin hökmləri	516
TALAQ HÖKMLƏRİ	519
Talağın qisimləri və onların hökmləri.....	521
1: Bain talaq.....	521
Xül` talağı.....	522
Mübarat talağı.....	522

2: Ric'i talaq	523
Qayıtmağın hökmləri	525
İddə məsələləri və hökmləri	525
1-Talaq iddəsi	525
2: Vəfat iddəsi	527
Lianın (lənətləmənin) hökmləri	529
XAM TORPAQLARIN YARARLI HALA SALINMASININ HÖKMLƏRİ	530
Mübahların ələ keçirilməsinin hökmləri	532
Müştərək məkanlar	533
TAPILMIŞ MALIN HÖKMLƏRİ	535
MƏCHULUL-MALİKİN, İTMİŞ İNSAN VƏ HEYVANIN HÖKMLƏRİ	539
QƏSBİN HÖKMLƏRİ	541
Təqassın hökmləri	545
HEYVAN KƏSMƏYİN VƏ OVLAMAĞIN HÖKMLƏRİ	546
Heyvan başının kəsilməsi (zibh) qaydaları	547
Heyvan başının kəsilməsinin şərtləri	547
Dəvənin kəsilməsinin (nəhr edilməsinin) qaydaları	549
Heyvan kəsəndə müstəhəb və məkruh olan işlər	550
Silahla ov etməyin hökmləri	550
Ov iti ilə şikar etmək	552
Balıq ovu	553
Çəyirtkə ovu	554
YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ	555
Yemək və içməyin müstəhəb və məkruhları	558
İQRAR (ETİRAF) HÖKMLƏRİ	561
NƏZİR VƏ ƏHD HÖKMLƏRİ	564
AND İÇMƏYİN HÖKMLƏRİ	569

VƏSİYYƏT HÖKMLƏRİ	571
İRS HÖKMLƏRİ	578
Birinci dəstənin irsi.....	579
İkinci dəstənin irsi.....	581
Üçüncü dəstənin irsi	584
Ər-arvadın irsi.....	587
İrsin müxtəlif məsələləri	589
İNSAN BƏDƏNİNİN YARILMASI VƏ ÜZVLƏRİN KÖÇÜRÜLMƏSİ	592
MÜNDƏRİCAT	592